Landwehr-Infanterie-Regiment

Nr. 31

i Verdenskrigen

Efter officielle krigsdagbøger

Bearbejdet af

Wilhelm Suhrmann
Hauptmann d. Landwehr a.D.

Med 15 skitser

Oldenburg i.O./Berlin 1928

Tryk Emil Schmidt Söhne, Flensburg
Forlag Gerhard Stalling, Oldenburg i.O.

Erindringsbøger tyske regimenter

Deltager troppeenheder fra den forhenværende tyske hær i Verdenskrigen, udarbejdet under medvirken af Rigsarkivet.

Troppeenheder fra den tidligere preussiske kontingent

Bogseriens 238. bind:
Landwehr-Infanterie-Regiment Nr. 31

Oldenburg i.O/Berlin 1922

Tryk og Forlag Gerhard Stalling
Grundlagt 1789

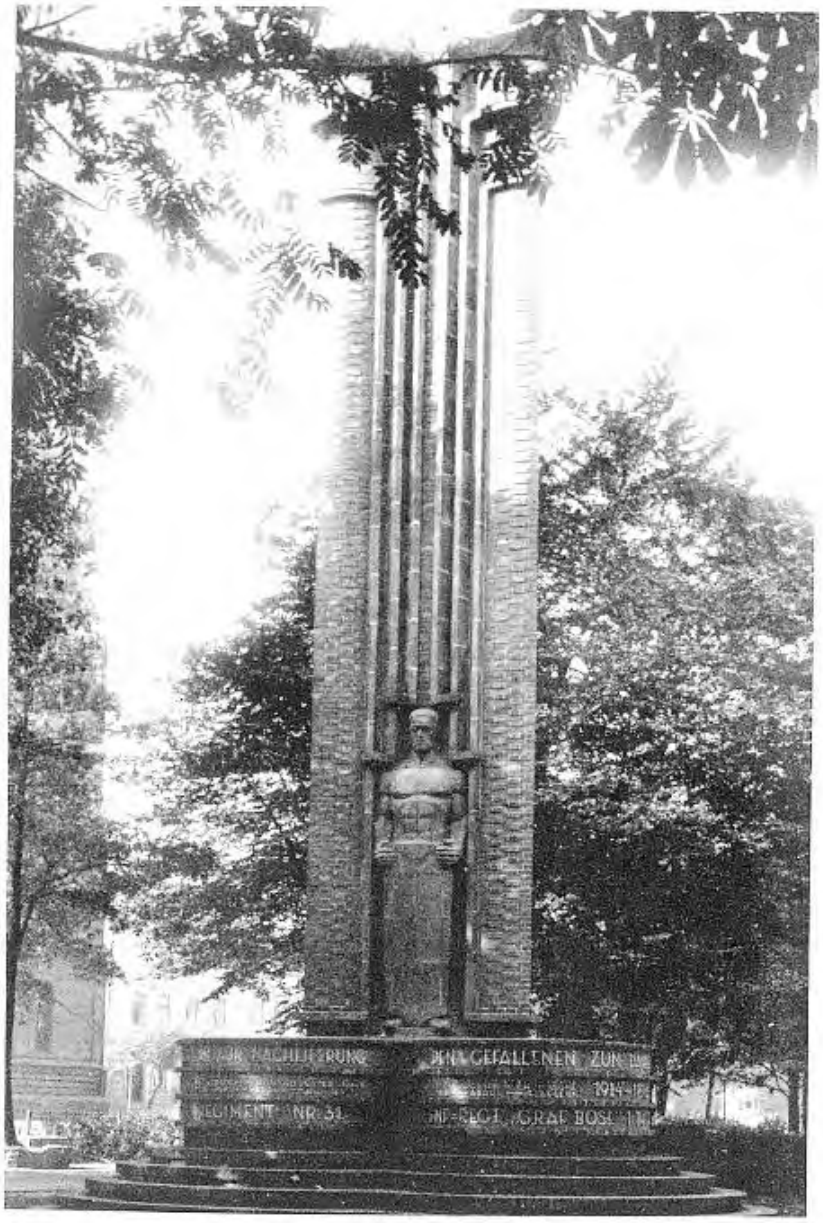

Das Denkmal der 31er in Altona.

”Til de i denne serie af bearbejdede enhedshistorier stiller Rigsarkivet de respektive enheders tjenstlige krigsdagbøger (inklusiv de udvidede udgaver) til disposition efter særlige betingelser, og i overensstemmelse med en i hvert tilfælde udfærdiget kontrakt mellem arkiv og forfatter.
Ansvar for indhold af de enkelte bind bæres udelukkende af den navngivne forfatter.

Reicharchiv Abtlg. G, Potsdam.

Ledelsen af bogserien
Erinnerungsblätter deutscher Regimenter

Dansk udgave:
Jørgen Flintholm – 2020
flinth@stofanet.dk
Må ikke gøres til genstand for salg

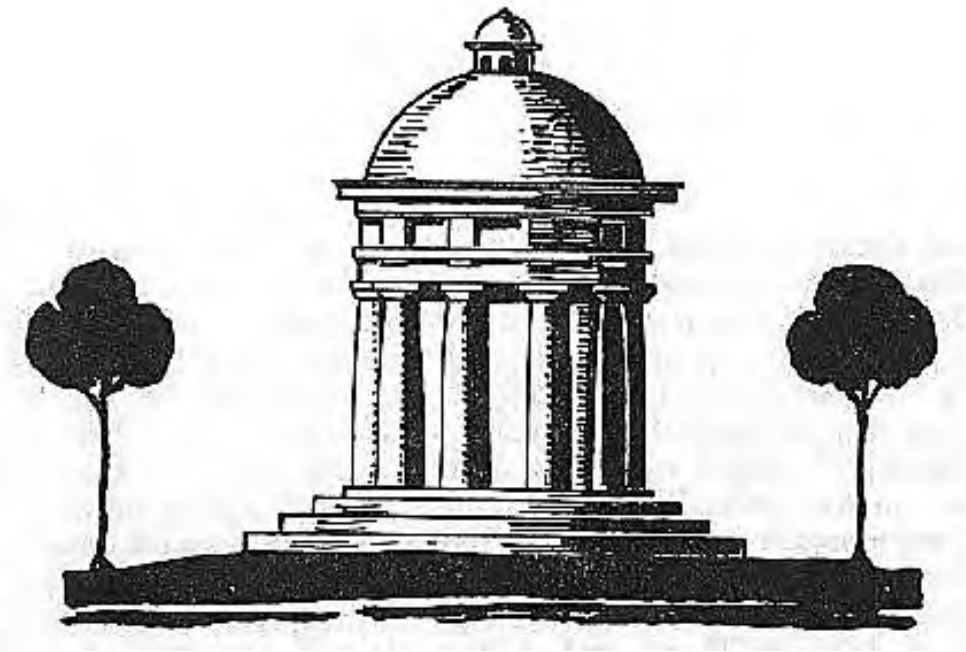

Til ære for faldne helte

Til erindring for samtiden

Til påmindelse for kommende slægter

Indholdsfortegnelse

Indledning 7

Vores Divisionskommandør.....8

Vores Oberst Windell 10

Styrke og officerer ved LIR 31 ved krigens start..... 12

Fra mobilisering til 17. 11. 1914 (Angerapp-stilling) 14
Opstilling af Regimentet 16
Tannenberg 16
Slaget ved de Mauriske søer 19

III. Bataillon på Romintenschen Heide og Wilhelmsberg – 4 til 17. 11.1914 32

Stillingskamp i Østpreussen – Vinterslag i Masuren – 18.11.1914 – 5.3.1915 22
Vinterslaget i Masuren 48

Stillingskamp foran Lomsha – Kampe om Lomsha – 6.11. til 15.8.1915 56
Stillingskamp foran Lomsha 56
II. Bataillon i kamp om Lomsha – 22.7. til 15.8.1915 58
Fremrykning 60
Kampen ved Wyshiki, 10. 8. 1915 61
Træfning ved Janischewo – 11. 8. 1915 62
Træfning ved Krituly – 15. 8. 1915 63

Tykotzin og Grodno – 16. 8 til 3. 9. 1915 65

Fægtning langs Kotra, ved Kuney og Kuprowitsche – 4. 9. til 25. 9. 1915.....88

Langs Beresina, i Milna og ved Mitau – 26. 9 1915 – 21. 3. 1916 95

Slaget på Somme 45

Langs Düna – 22. 3 til 4. 7. 1916.....101

Træfning ved Goroditsche og Luty – 5. 7. 1916.....111

Stillingskamp ved Toboly brohoved – 20. 8 1916 – 2. 4. 1917 121

Stormen på Toboly brohovedet, 3. 4. 1917 128

Fra erobringen af brohovedet til transport til Vestfronten – 4. 4. 1917 – 14. 2. 1918..... 139

Transport til Vest - stillingskamp ved Woumen og Houthulst skoven – 15.2-15. 4. 1918.... 146

Ved Houthulst skoven og stormen på Mangelare – 16. til 22. 4. 1918..... 150

Mellem Passchendaele og Ypres – 28. 4 til 15. 5. 1918 155
a) ved Passchendaele 155
b) Fra Zonnebeke til Hanebeeke 156
c) Tiden 1. til 15. maj 1918 159

Stillingskamp foran Ypres – 16. 5. til 27. 7. 1918 159

I Elsass-Lothringen – 28. 7. til 9. 10. 1918 171
Transport fra Flandern til Lothringen (28. 7. til 3. 8. 1918) 171
I Lorraine – 4. til 24. 8. 1918 172
I den midterste del af Vogeserne i Elsass – 35. 8. til 13. 9. 1918 173
I Elsass ved Mülhausen – 14. 9. til 9. 10. 1918 175

Fra Verdun til våbenstilstanden – 10. 10. til 11. 11. 1918..... 179

Tilbagemarch og opløsning af regimentet – 12. 11. til 17. 12. 1918 197

Maskingevær enhederne 202

Minenwerfer-Kompanie, Landwehr-Infanterie-Regiment 31 210
Generelt 210
Forhistorie 210
De lette minekastere og de lette miner 210
Historien om Minenwerfer-Kompanie LIR 31 211
Minenwerfer kompagnier i vest 211

Fra vores gaskamp og gasbeskyttelse 214

Signaltjenesten ved LIR 31 217
Enkeltbilleder fra livet i signaltjenesten 228

Forplejningsvæsen ved LIR 31 222

Sanitetstjenesten ved LIR 31 227

Tabsliste for Landwehr-Infanterie-Regiment 31 233

Indledning

af Wilhelm Suhrmann

Om end også med opløsning af regimentet, forbindelsen mellem de enkelte medlemmer af regimentet blev brudt, var det gennem fare og blod sammensvejsede kammeratskab under fire års krig alt for fast til helt at ophøre med opløsning af regimentet. Der fandt i Hamburg regelmæssige uformelle sammenkomster af regimentsmedlemmer sted, og det blev i forbindelse med disse besluttet, gennem grundlæggelsen af en forening på grundlag af de hidtidig forsamlede kreds af kammerater, at udbrede kredsen så også udenfor stående regimentsmedlemmer kunne finde vej til deres kammerater. Planen mødte almindelig tilslutning, og førte i marts 1921 i Altona til grundlæggelsen af »*Kameradschaft Landwehr 31er*«, der i starten hovedsageligt bestod af tidligere medlemmer af III. Bataljon, men dog hurtigt også fik følgeskab af medlemmer fra andre bataljoner. Under de godt besøgte kammeratskabsmøder i denne forening blev gamle historier udvekslet, ogepisoder fra krigstiden offentliggjort i sine medlemsbladet. Det blev herigennem mere og mere vækket et ønske om at samle disse handlinger og oplevelser i en bog om regimentet. Der eksisterede allerede en krigsdagbog for III. Bataillon, med kærlig omhyggelighed nedskrevet af den tidligere mangeårige bataljonsadjudant, Oberleutnant der Reserve Max Hellmundt. Netop denne førte til et ønske fra medlemmer af de to øvrige bataljoner, under deres medvirken, at få nedskrevet hele regimentets historie i en bog.

Og derfor blev der i året 1923 af bestyrelsen for *Kameradschaft Landwehr 31er* fremsat forslag om, til minde om vore faldne kammerater, at skrive historien om LIR 31, et forslag der med begejstring blev vedtaget af generalforsamlingen. Af bestyrelsen blev krigshandlingerne tidsmæssigt inddelt i afsnit, hvortil medarbejdere fra de tre bataljoner meldte sig; navnene på disse medlemmer er nævnt under de enkelte afsnit. For at fremme udarbejdelsen og for at opfylde de officielle forskrifter, rettede bestyrelsen henvendelse til forfatteren med en tilsvarende anmodning. Desværre blev der kun modtaget meget få skriftlige, personlige erindringer, så navne på kammerater, hvis handlinger kunne have været fastholdt for eftertiden, ikke i det omfang kunne nævnes, som det havde været ønskværdig og nødvendigt.

Jeg ønsker at rette en tak til medarbejderne af de enkelte afsnit, til bestyrelsen for *Kameradschaft Landwehr 31er*, frem for alt formanden(siden foreningens grundlæggelse) Kammerat Max Hellmundt og til kammerater Karl Hansen, Hans Thomsen, Carl Rixen, Fritz Schwartau og W. Ramcke.

En særlig tak fortjener desuden Kammerat Gustav Heidere, der utrætteligt sørgede for fremskaffelsen af materialer, og samtidig stillede sin store dygtighed som stenograf og maskinskrivertil rådighed, og til Kamraterne Otto Lenz og Otto Hormann for de leverede små historier.Også kammeraterne, som leverede materialer til de enkelte afsnit, takker jeg, Desværre kender jeg ikke deres navne, og kan derfor ikke nævnte dem ved navn.Tegningerne i start og slutning af kapitler er tegnet af Kammerat Carl Hans Lüthje.

Må bogen blive til en stolt erindring for alle kammerater, om en tid, hvor de var kaldet til at dreje verdenshistorien et lille stykke. Må den vise efterkommere, hvor stærk et folk er, som er *enige*, og må det være inspiration til at gøre som deres fædre i trofast opfyldelse af pligten overfor fædrelandet indtil døden.

Hamburg, den 1. september 1926

Wilhelm Suhrmann

Vores Divisions-kommandør

af Hauptmann der Ldw. a.D. W. Suhrmann

Under hele felttogets varighed havde vi, bortset fra de første uger af krigen, kun en divisions-kommandør: General der Infanterie von Jacobi.

Alban von Jacobi blev født i Køln den 16. oktober 1854, gik på gymnasium i Berlin, Breslau og Posen og derefter Universitetet i Strassburg i Alsace. Den 2. april 1874 indtrådte han ved 1. Garde-Regiment zu Fuß og blev den 11. marts 1875 udnævnt til officer. Mellem 1877 og 1879 blev han til kommanderet tjeneste ved den daværende prins, sener Kejser Wilhelm II, under ophold på Universitetet i Bonn. Efter denne kommando besøgte han Krigsakademiet og rykkede den 17. februar 1885 op som Oberleutnant og kom 188/89 til den store generalstab. Sidst i dette år blev han som adjudant kommanderet til 21. Infanterie-Brigade og den 2. september 1889 udnævnt til Hauptmann. Tre år senere blev Hauptmann von Jacobi udnævnt til adjudant ved H. Majestæt, og den 14. september 1893 udnævnt til Major. Mellem 1895 og 1899 var han attache ved ambassaden i Rom. På Kejserens fødselsdag i 189 fulgte uddannelsen il Oberstleutnant og det følgende år udnævnt til afdelingschef ved den store generalstab. Den 18. maj 1901 blev han forsat til Oberst og Kommandør for Füsilier-Regiment von Gersdorff og den 22. april 1905 udnævnt til Generalmajor og kommandør for 9. Infanterie-Brigade. den 19. december 1905 blev han udnævnt til General a la suite for H. Majestæts og militærbefuldmægtiget ved det russiske hof.

Den 2. maj 1908 fulgte hans udnævnelse til Generalleutnant. Den 10. september 1908 standsede hans ansættelse i Petersborg, og i stedet udnævnt til formand for »General-Ordens-Kommission«. I denne stilling blev han den 13. september 1912 udnævnt til General der Infanterie.

I de første uger af oktober 1914, som vi foran Bakalarzewo fik de første erfaringer med stillingskrigen, så vi ham for første gang. En stor slank skikkelse dukkede op i skyttegraven med et ansigt en markeret næse og et stor hvide overskæg. Det var vores nye divisions-kommandør, der allerede dengang ret indgående bekymrede sig om stillingen udbygningen, og selvom den senere så kendte, flankeringshindring endnu i oktober 1914 ikke var opfundet, talte han allerede den gang ret indgående om stillingsudbygning.

I vinteren 1914/15 fik vi så mere personlig kontakt til generalen. Utrætteligt vandrede hans excellence fra tidligt morgen til sen aften gennem hans divisions skyttegrave, her med kritik, her med ros. Overalt bragte han opstandelse og stof til eftertanke. I denne tid kom også de første uoverensstemmelser omkring den rigtige og den forkerte anlæggelse af flankeringsgrave og -hindringer, og hans excellence havde megen arbejde med at overbevise de mange gange ret genstridige kompagniførere om rigtigheden i hans opfattelse.

Vi så ham igen foran Lomsha og i andre stillinger. Foran Lomsha modtog vi vores første sigtekikkerter. Han kunne meget indgående behandle spørgsmålet om indskydningen af disse geværer. Overalt, hvor der var tid og mulighed herfor, dukkede generalen op i den forreste linje. Selvom hans tilstedeværelse ikke netop var fremmende for bekvemmeligheden, var det højst anerkendelsesværdig, at han aldrig lod fjenden forhindre sig i at opsøge os i den forreste grav, og disse inspektionsture gennem skyttegravene var virkelig rent personligt ingen ringe præstation. Hvem husker ikke de hede dage ved Stochod, hvor siderne på skyttegravene udstrålede en sådan

General der Infanterie von Jacobi,
Kommandeur der 1. preuß. Landwehr-Division.

varme, at blot en tur gennem et bataljonsafsnit var en anstrengelse. Og under sådanne forhold gik hans excellence, som dog var betydeligt ændre end os andre, gennem så og så mange bataljonsafsnit fra tidlig morgen til over middag, hele tiden opmærksom, så alt og bemærkede alt.

Ikke kun i skyttegravene, men også overalt udnyttede hans excellence enhver mulighed for at uddanne de ham betroede tropper. Hvem husker ikke øvelserne på storm-øvelsespladsen ved Stochod, hvor han også ved den kraftigste kulde dukkede op, alt efter vejrlig udrustet med lange hvide filtstøvler eller høje gummistøvler, og utrætteligt og ivrigt medvirkede med opgaver eller kritik!Talrige var også de taktiske terrænøvelser, hvor hans excellence forsøgte at fremme uddannelsen af de han underlagte officerer, tyske og østrigske gennem diskussioner af situationen. De berygtede øvelser strakte sig fra tidlig morgen til mørkefald, og alle kom i den situation at måtte lade sig belære om, at man også kunne løse problemet på en anden måde. Hvem husker ikke stadig feltøvelserne, der blev gennemført i vest, hvor det drejede sig om at omstille sig til den nye taktik! Altid og hele tiden var generalen til stede. Når der var noget at kritiserer, skete det på en meget direkte måde, men på den anden side var ros fra hans side noget, man var stolt over. Blev man rost af hans excellence viste man, at han virkeligt havde ydet noget godt. Og når han havde grund til at rose tropper eller enkeltpersoner, kom ordene direkte fra hjertet. Som i 1916 den dygtige og afholdte fører for III. Bataillon, Hauptmann Frahm, var faldet, og skulle begraves på divisionens kirkegård, var det hans excellence som fandt de rette ord, der måtte siges ved denne fortræffelige mands grav, og som gik alle deltagere til hjertet.

Selvom han i kraft af sin position, ikke kom så meget i berøring med mandskabet som de øvrige officerer, havde han alligevel et varmt hjerte for disse. Han deltog regelmæssig og med levende interesse i sportsfesterne ved storm-skolen, og man kunne mærke på ham, at han helst selv ville have deltaget. Han dukkede aldrig op ved disse fester uden at medbringe priser til vinderne. Da hans bil en dag kørte fast i sneen i nærheden af storm-skolen, kom mandskab fra skolen med spader ham hurtigt til assistance og fik gravet bilen fri. Nogle timer senere dukke et sendebud op fra ham med en kasse cigarer og en hjertelig tak for hjælpen i snenøden. Der kunne fortælles mange andre episoder af samme art.

Der gik i divisionen rygter, som her ikke skal forties, at hans ambitioner skulle havde medført mange blodige eventyr. Det er imidlertid fastslået, at disse rygter – som så mange andre – ikke var sande. Naturligvis havde en divisionskommandør pligt til, at udfører de opgaver, der blev ham stillet af foresatte stabe. Under løsningen af disse opgaver lod hans excellence sig kun lede af den pligtfølelse, der var dybt forankret i ham. Måske er det korrekt, at han ved lejligheder gik for meget i detaljer – måske. Lad os dog være ærlige: at divisionen helt til det sidste overalt gjorde sin pligt kan ikke i ringe grad gøres tilbage på den årelange militæriske indprentning, som generalen anførte.

Den 23. maj 1919 afgik Hans Excellence ved døden i Poppelwitz på Rügen efter en kort, alvorlig sygdom. De forhold, vi mødte ved vores hjemkomst, må have virket nedtrykkende på den ældre herre, som virkede rystende på os alle. Han var billedet på en pligtbevist preussisk officer. Vi vil aldrig glemme ham, og altid holde hans navn i ære i vore tanker.

Vores Oberst Windell

af Hauptmann der Res. a.D. Frahm

Den 28. december 1914 ankom Oberst Windell til Landwehr-Infanterie-Regiment 31. I tre år, præcist til den 23. december 1917, førte han regimentet. Før og senere havde regimentet haft flere førere, men ingen opnåede en sammenlignelig grad af respekt fra officerer, underofficerer og mandskab. Uden ham ville en historie om vores hæderfulde regiment ikke været tænkelig. Hvordan skal det forklares?

Ganske enkelt! Vores Oberst Windell var i højeste grad personificeringen af den traditionelle gamle preussiske officer.

Han blev født den 21. februar 1860 i Minden i Westfalen. Den 17. april 1880 indtrådte han som sekondløjtnant fra Kadetkorpset til Infanterie-regiment 17 i Mülhausen i Elsaß. Her var han fra 1893 Hauptmann og kompagnichefmed skiftende garnison i Saargemünd, Forbach og Mörchingen. 1899 blev han forsat til Infanterie-Regiment 71 i Erfurt og senere i Sondershausen. Her blev han Major ved staben og 1907 bataljonskommandør i Infanterie-Regiment 30 i Saarlouis. 1912 kom han som Oberstleutnant til Füsilier-Regiment 90 i Rostock og den 1. april 1914 afskediget som oberst. Den 12. december modtog hans sin indkaldelse som kommandør for vores regiment, hvor han skulle tilbringe tre år.

Som person beskeden og fordringsløs, havde vores oberst kun sine undergivnes vel og vel for øje. Ingen af de gamle regimentsmedlemmer vil kunne sige ham noget på i sin omgang og behandling af undergivne. Næppe en bebrejdelse om nogensinde fra hans mund. På den anden side når det drejede sig om at fratage fjenden fordele, at slå ham eller at skaffe fanger til de højre myndigheder for at fastslå fjendens identitet i linjen overfor, gav han sine befalinger, og dette selvom han vidste, at det kunne kræve ofre, men i krig er dette uundgåelige. Modsat varetog han til det yderste ansvarsbevidst sine undergivnes interesser, når et befalet angreb syntes udsigtsløs. Hvad der imidlertid gjorde ham særlig egent som foresat var, at hans interesse ikke blot omfattede regimentet som helhed, men også nåede enkeltpersoner, og hans evne til at sætte sig ind i den enkeltes sjælelige kvaler.

Enkelte eksempler til erindring kan foreligges her.

Det var 1915 langs Beresina. I mange uger havde vi dels været i hårde kampe med russerne, dels i ilmarch fulgt efter ham. Broer og jernbanelinjer var ødelagte. Til næste etapeområde i Augustowo var der stadig omkring 200 kilometer. Forsyningen med forplejning svigtede næsten totalt. Stort set kunne kun brød bringes frem og derudover måtte man anvende kød fra antruffet kvæg og de kartofler, der endnu lå i jorden. I regimentets pakvogn var der stadig en kasse fra bedre tider med i Tyskland indkøbt konserves. Disse forbød Oberst Windell sine officerer ved staben at bruge til forbedring af deres rationer, da disse i de vanskelige tider ikke måtte være bedre, end dem deres folk kunne forvente.

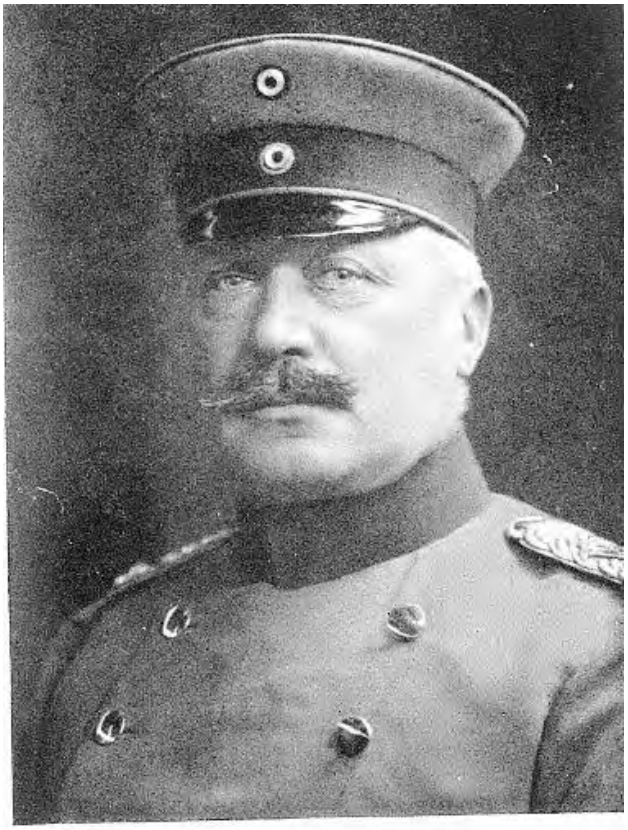

Unser Oberst Windell.

Det er også kendt, at på ordre fra højere myndigheder, soldater fra Elsaß skulle trækkes ud og oversendes til den store bagage, da man af gjorte erfaringer frygtede, at de ville løbe over til fjenden. Også vi havde talrige elsasser i vore rækker, der imidlertid til enhver tid kun havde gjort deres pligt. De blev derfor hos os ikke anset som soldater af anden klasse. Også dette kunne vi takke vores Oberst for. Han havde selv i fredstid været i garnison i Elsaß. Han kendte sjælen hos dets indbyggere, og vidste, hvordan de skulle behandles. Tit, når han ved nattetide kom gennem graven og krøb ud i selv den mest fremskudte post, og stødte på elsasser på post, underholdt han sig med dem på faderlig måde. De

skiltes ikke uden en cigar eller endda en 3-marks mønt, og mange gange også med en opfordring til at opsøge ham, når de engang kom i hvilekvarter. Når de så meldte sig, tog han dem med i sit kvarter, hvor han i mangel på Alsace-rød drak en flaske Moselvin med ham. På den måde bandt han et bånd af tillid mellem folkene fra Elsaß og deres oberst, som – så længe de ophold sig hos os – ingen kunne rive over. At en af de (Leutnant Gary) senere endda blev officer, og inden krigen sluttede udmærkede sig, var de synlige resultater af den tillid, vores oberst viste dem.

Har nogen på marcherne nogen side set vores oberst spise? Meget tit, når feltkøkkenet var kørt frem til den korte middagspause, blev en tallerken suppe tilbudt ham. I bund og grund betød det heller ikke noget, om der var én tallerken mad mere eller mindre. Det ville ikke betyde mindre til nogen anden. Men han modtog den aldrig. Han ville ikke have, at det bagefter hed sig, at han stjal noget fra sine folk, og spiste om aftenen i sit kvarter den ham leverede portion af levnedsmidler. Han kendte menneskers svagheder, og fulgte samme regel som hans tidligere kommanderende general, Generalfeldmarschall von Haeseler, der ligeledes aldrig spiste foran sine folk for ikke at vække deres misundelse.

Hans personlige fordringsløshed er så almindelig kendt, at der også herom kan fortælles meget.

Hvem kender ikke hans primitive kvarter på Mogilna skråningen (ved Stawiski), hvor obersten med sine officerer i stab og oppassere, i måneder sov på en briks. Eller hans underbringelse i skoven ved Radlina på Stochod, hvor hele staben var presset sammen i en jordhule. Eller under fremrykningen i 19115, hvor han ofte foretrak at tilbringe natten på en af de små halmstakke i stedet for at fortrænge en familie fra deres hus. Det var ikke på grund af utøj, for disse gjorde ham mærkeligt nok intet. I hvilekvarter var hans primære krav, at han – ikke underligt med en kropshøjde på 1,95 meter – havde en seng på mindst 2 meters længde. Derudover var han tilfreds med alt. At han forsøgte at opfylde alle behov, som faldt ham for øjnene omkring de nærmest stående fra regimentet, behøver man vel næppe yderligere at betone. Det skal heller ikke glemmes, at intet var ham mere kært end i hvileperioder, i en kreds af fortrolige, at dele en – eller flere – flasker Rhin- eller Moselvin og udveksle gamle minder.

At vores Oberst lagde stor vægt på synlige æresbevisninger, er med hans egen beskedne væsen intet under. Med sine indstillinger til de højre myndigheder forsøgte han at hente de æresbevisninger til sit regiment, som han kunne. Den »Kroneorden« anden klasse, han modtog for sin føring og regimentets tapre indsats i dagene ved Toboly, bar man så vidt jeg ved, kun ved en lejlighed. Den lå dybt nede i kufferten. Han lagde, denne gang vil jeg sige desværre, ingen værdi i vise denne høje orden, selvom det foruden en hæder for ham selv, også var det for enhver pligtopfyldende medlem af regimentet. Det var ligeledes betegnende, at vores Oberst, når han af højere officererblev tiltalt med det lille ord »von«, straks mente at måtte understrege, at han kun ganske enkelt var »Windell«

Således står også i dag i hukommelsen et lysende billede af vores gamle oberst foran os, der i en ægte officer forener alle de egenskaber, som kræves af en ægte fører. Almindelig og oprigtig var derfor beklagelsen, da han den 23. december 1917 tog afsked med os, kun formildet af hans forfremmelse til Generalmajor og brigadekommandør som et velfortjent skridt på hans løbebane.

Fra regimentet kom General Windell til 18. Landwehr-Infanterie-Brigade, der på tidspunktet var indsat i Rumænien på Putna-fronten, senere i det sydlige Rusland og Krim, hvor hans brigade deltog i den fremragende erobring af Sevastopol og hele den russiske krigsflåde. I september 1918 blev brigaden med skift bragt til Warna, hvorfra den blev indsat i Bulgarien, Makedonien og Serbien, før den fra Ungarn måtte påbegynde tilbagemarchen til Tyskland.

Siden har General Windell levet i en velfortjent pensionisttilværelse i Rüdesheim am Rhein.

Senere fik regimentet en række andre førere, men ingen af disse forstod som den gamle oberst Windell at vinde alle hjerter.

Stor var derfor glæden, da vi sidste år kunne samles i Altona i et begejstret gensyn med vores gamle fører.

Han var og bliver vores.

Styrke og officerer ved LIR 31 ved krigens start

Den 14. august 1914 bestod regimentet af 86 officerer, 3.059 underofficerer og mandskab, samt 134 heste. Officerskorpset bestod af:

Regimentsstab	Kommandør	Oberstleutnant v. Lilienhoff-Zwowitzki
	Regimentsadjudant	Leutnant d. Res. Muertzelburg
	Fører for store bagage	Vicewachtmeister Spätte
I. Bataillon	Kommandør	Oberstleutnant Z.d. VON Krohn
	Bataljonsadjudant	Leutnant d. Res. Frahm
		Leutnant a.D. von Mueller-Berneck
	1. Kompanie	Oberleutnant d. Ldw. Kretzschmar
		Leutnant d. Ldw. Watermeyer
		Oberleutnant d. Ldw. Duehring
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Heinze (faldet)
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Marxen
	2. Kompanie	Oberleutnant d. Ldw. Grafmann
		Leutnant d. Ldw. Höseler
		Leutnant d. Ldw. Prietz (faldet)
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Schierning
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Löwig
		Offizierstellvertreter Unteroffizier Ebel (faldet)
	3. Kompanie	Oberleutnant d. Ldw. Eggers (faldet)
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Xanke
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Kracht
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Jensen
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Thomsen
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Friedrich
	4. Kompanie	Hauptmann d. Res. Dohm
		Leutnant d. Ldw. Sievers
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Steen
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Sprecher (faldet)
		Offizierstellvertreter Unteroffizier Berger

II. Bataillon	Kommandør	Oberstleutnant z.D. Ebert (faldet)
	Bataljonsadjudant	Leutnant a.D. von Klitzing
	Forplejningsofficer	Leutnant d. Ldw. von Usslar
	5. Kompanie	Hauptmann d. Res. a.D. Haase
		Oberleutnant a.D. v. Boddien
		Offizierstellvertreter Unteroffizier Lamp
		Offizierstellvertreter Unteroffizier Brockstedt
		Offizierstellvertreter Unteroffizier Braasch
	6. Kompanie	Hauptmann d. Ldw. Möller (faldet)
		Oberleutnant d. Ldw. Benöhr
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Mecklenburg
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Schmidt
		Offizierstellvertreter Unteroffizier Ahrens
	7. Kompanie	Hauptmann d. Ldw. Kalinowski
		Leutnant d. Ldw. Kramer (faldet)
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Staats (faldet)
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Begemann
		Offizierstellvertreter Unteroffizier Sander
	8. Kompanie	Hauptmann z.D. v. Bülow (faldet)
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Lohmann
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Woæde
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Binckebanck
III. Bataillon	Kommandør	Oberstleutnant z.D. Jordan (faldet)
	Bataljonsadjudant	Oberstleutnant d. Ldw. Kemnitz
	Forplejningsofficer	Oberleutnant d. Ldw. a.D. Eyring (faldet)
	9. Kompanie	Hauptmann d. Res. a.D. Frahm (faldet)
		Leutnant d. Ldw. Bremer
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Meier (faldet)
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Hartmann (faldet)
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Ganzlin (faldet)
	10. Kompanie	Hauptmann d. Res. Otto
		Leutnant d. Ldw. Suhrmann
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Malchow
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Storm (faldet)
		Offizierstellvertreter Unteroffizier Volkmar (faldet)
	11. Kompanie	Hauptmann d. Ldw. Grossmann
		Leutnant d. Ldw. Marwege
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Wilhelmi (faldet)
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Kettner
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Farwig (faldet)
	12. Kompanie	Hauptmann d. Ldw. Barenkamp (faldet)
		Leutnant d. Ldw. Hjertqvist
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Richardt
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Wiesner
		Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Hellmundt
Sanitetsofficerer	I. Bataillon	Oberarzt dr. Widmann
		Unterarzt Fritze
	II. Bataillon	Stabsarzt dr. Callsen
		Unterarzt Kötting (faldet)
	III. Bataillon	Stabsarzt Dr. Wolter-Pecksen
		Unterarzt Dr. Schuhr

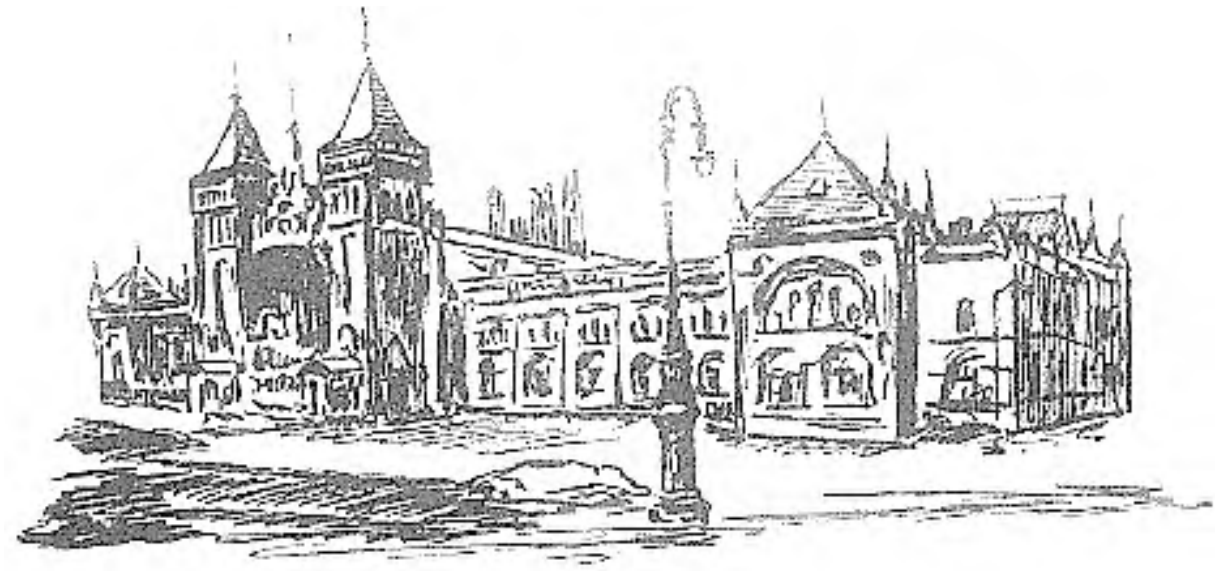

Fra mobilisering til 17. november 1917 (Angerapp-stilling)

af Leutnant der Ldw. a.D. H. Stave

Opstilling af Regiment Landwehr 31

Den 2. august 1914 begyndte mobiliseringens urværk at løbe. Alle, der havde gjort tjeneste vidste, at dette urværk ville forløbe hurtig og hæmningsløs; mindst en gang i løbet af tjenestetiden havde alle medvirket i en prøvemobilisering, hvor hans general havde udvist en forbavsende interesse i selv den mindste detalje. Takket være en pinlige forberedelse selv ned i detaljen, klappede mobiliseringen af vores Landwehr-Regiment præcist lige så godt som hos linjeregimenterne. Alt Landwehr-mandskab havde allerede før den 1. august studeret sin røde seddel, og havde forvisset sig om, hvor og hvornår, han skulle stille. Alt var præcist at læse på sedlen, og til sidst stod der, at udeblivelse ville blive straffet hårdt efter krigslovgivningen. Denne sætning var unødvendig, for i værkstederne, på kontorerne, på enhver arbejdsplads, havde man snakket med kammeraterne, og havde givet sin mening om den os påtvungne krig til kende. Hvor det drejede sig om at forsvarer hjemstavnen gav det ganske enkelt ingen »udeblivelse«. Vi følte os revet med at den store begejstring, der i disse dage greb vores folk. Og hvem, som på den fastsatte dag, indfandt sig ved sit skilt på kasernegården, havde medbragt denne begejstring, der sad ham dybt i hjertet og som lyste ud af øjnene.

Først ankom officerer og funktions underofficerer. Disse skulle stille den 4. august kl. 0900 på kasernegården i Viktoriastraße i Altona. Under ledelse af regiments-adjudanten fra det aktive regiment 31 blev II. og III. Bataillon opstillet, mens I. Bataillon blev formeret i Rendsburg. – Den 5. august, ligeledes kl. 0900, ankom mandskabet og blev fordelt på kompagnierne. Herunder blev ønsker gerne imødekommet, så gamle kammerater kunne stå skulder ved skulder. Da kasernen selv var fuldt belagt med aktive og reserveenheder, blev alle kammerater fra Landwehr-regimentet underbragt i borgerkvarterer, og fandt her for det meste elskværdig modtagelse. – I store møbelvogne blev der fra beklædningsdepoterne hentet feltgrå uniformer og udrustning og bragt til alarmkvarterne. I skolerne i Arnkiel- og Adolfsstraße blev allerede samme dag II. Bataillon iklædt. III. Bataillon fandt underbringelse i skolen i Adlerstraße. I. Bataillon lå i Rendsburg; her befandt sig også regimentets stab. Ved denne bataljon ville iklædningen ikke i første omgang klappe. Funktions-underofficererne var ved en fejl ikke ankommet, og iklædningen derfor gennemføres af utrænede kammerater, der havde deres besvær med tykke hoveder og med uregelmæssige livvidder og fod størrelser.

De nødvendige heste til ridning og til køretøjerne blev fordelt ved Ahrens i Kl. Gärtnerstrasse. Her var II. Bataillons skrivestue ligeledes placeret, mens III. Bataillon havde indrettet sig i skolen i Adlerstrasse.

Allerede den 6. august komme bataljonerne feltmæssigt stille op i marchkolonne ved Beim grünen Jäger. Til hvert kompagni var der 3 cyklister. Ved regimentet var der stillet et automobil og af Kammerat Gloth en motorcykel med sidevogn. Begge køretøjer beviste senere tit deres nytte ved enhederne.

Den 9. august kunne II. og III. Bataillon begynde deres udmarch. Borgerne i Altona fortalte senere, at det havde været en fornøjelse at se de store, kraftige mænd marchere forbi. Målet for machen var naturligvis den oftest ikke med behagelige tanker huskede Luruper Platz. – Her forsøgte nu førerne at få hånd om deres frisk sammensatte enheder. Takket være den tidligere uddannelse skete dette meget hurtig. Især ridehestene skabte vanskeligheder. Oftest havde tidligere været anvendt som trækdyr, og bragte derfor tit de mindre saddelsikre ryttere i ret pinagtige og lidet militære situationer. Til ære for vore firbenede venner skal det dog siges, at flertallet af dem hurtigt begreb, hvad det drejede sig om, og under felttoget viste sig at være villige og pålidelige. – På Luruper øvelsespladsen blev der i de nu følgende dage udkæmpet mange et ublodig slag. Vi foldede ud i retning af »Hohen Baum«, hoppede over græstørv og gik i stram parademarch forbi *den* kammerat, vi kort forinden havde drukket øl sammen med. Et pionerkommando fra hver bataljon indøvede etableringen af nødramper på godsbanegården – I hold gik det på skydebanen. De rå 88 Geværer fandt ikke megen kærlighed, selvom man også med dem kunne ramme det sorte i skiven. Det var for omstændelig at lade geværet.

I de første dage kom hver enkelt også igennem en lægeundersøgelse. Det skal forblive uforglemmeligt, at der under disse undersøgelser næsten ingen var, der meldte sig syg. Da Feldwebel Rey stillede det nødvendige spørgsmål til det antrådte 11. Kompanie, meldte sig ikke en eneste, tværtimod lød det helt umilitærisk fra forreste geled: »Vi er alle raske, vi vil alle med!«

Mens tropperne ude på øvelsespladsen forberedte sig på det kommende, arbejdede andre kammerater på skrivestuerne fra tidlig til silde og skrev sig ømme fingre til på stamruller, kompagnilister og et utal af meldinger. De mødte desværre her ikke samme velvilje fra skattekamrene som andre under mobiliseringen, og Kammerat Heibers fortæller, at de i første omgang for egne midler måtte fremskaffe det nødvendige udstyr.

Den 12. august kunne bataljonerne overfor deres kommandør bevise, at iklædningen var afsluttet. Regimentet havde hele sin organisatoriske styrke: 86 officerer, 3.059 mand (inklusiv brigade- og regimentsstab) og 134 heste. De enkelte kompagnier talte 253 mand.

4. Kompanie under kommando af Hauptmann Dayhm, havde æret at være den første, der blev anvendt i en virkelig krigerisk funktion. Den fik ordre til at overtage bevogtningen af kanalhøjbroen i Rendsburg. Opgaven blev almindeligvis anset som en loppetjans, og de snu havde dengang allerede fundet ud at, at en loppetjans heller ikke i denne krig var at foragte.

Den 14. august sluttede på en gang det fredelige garnisonsliv. I løbet af natten blev II. og III. Bataillon indladet på godsbanegården i Rainweg, og kørte til Rendsburg. Trods det tidlige tidspunkt var mange af de venlige kvartersværter mødt frem for at tage afsked med deres kriger. – Fra Rendsburg rykkede kompagnierne til deres fastlagte kvarterer. Marchen dertil faldt svær for mange. Ikke alle var i stand til at holde marchtempoet – Regimentet blev underbragt som følger:

1. Komp. i Kropp
2. Komp. med to delinger i Kl. Bennbek og 1 deling i Friedrichs-Anbau
3. Komp. i Kl. Bennebek
5. og 7. Komp., halvdelen i Alt Bennebek
5. og 6. Komp., halvdelen i Weggerdorf
8. Komp. i Weggerkoog og Johannisberg
9. Komp. i Föhreden og Königshügel
10., 11. og 12. Komp. i Tetenhusen

Regimentets stab var placeret i Kl. Bennebek. –De fleste kammerater fandt gode kvarterer blandt landboerne og levede sig hurtigt ind - Tjenesten blev nu mere krigsmæssig: march- og feltøvelser i større eller mindre rammer. Forpost opstilling og opklaringsøvelser vekslede med hinanden, og i undervisning lærte vi det nødvendige om den teoretiske side af krigen. Her var der også mulighed for at fortælle alt omkring vores eget regiment. Regimentet blev ført af Oberstleutnant von Lilienhoff-Zwowitzki med Leutnant Mützelburg som adjudant. Sammen med Landwehr-Infanterie-Regiment 84 hørte den til 34. Landwehr-Brigade, under Generalleutnant Exz. von Pressentin. – Sammen med 38. Landwehr-Brigade, bestående af Landwehr-regimenterne 75 og 76, dannede vi Landwehr-Division von der Goltz. – Man gav os ordre til med det samme at meddele vore pårørende vores adresse, som hed: »Wehrmann NN, Höherer Landwehr-Kommandeur Nr. 1, 34. gemischte Landwehrbrigade, Landwehr-Infanterie-Regiment Nr. 31, xte Bataljon, xte Kompanie«. »Höhere Landwehrkommandeur« lød fest-

lig, og mange en brav husmor og græsenke forsømte ikke øjeblikkeligt at forfremme deres feltgrå elskede til denne værdighed.

Hvad de færreste var bekendt med, var vi dengang på Kropper Heide allerede placeret til løsning af en krigsopgave, nemlig bevogtningen af kanalbroerne og forhindre fjendtlig landgang. Løsningen af disse opgaver var uden særligt besvær. Kun tilfangetagne fjender nåede senere dette ensomme sted. Vigtigere end løsningen af disse opgaver var en anden: vore enheder kunne her svejses sammen til en ubrydelig enhed. Fører og mandskab voksede sammen, og kammeraterne, der samledes i kvartererne, opnåede nu en fornemmelse af hinanden, som de i de spredte indkvarteringer i Altona, ikke havde haft mulighed for. Der var her mulighed for at forme og pleje kammeratskab, og hver enkelt fandt sammen i ægter soldatertrofasthed. På denne baggrund var tiden ved Kropp af særlig stor værdi for hos.

Den 25. august blev vores idyl brudt af befaling til hurtig afmarch. Hindenburg og hans store hjælper, Ludendorff, havde ved Tannenberg bredt deres store net ud for russerne. Vi skulle være en maske i dette net, og blev derfor i hast bragt til stedet.

Tannenberg

Det vil fører for vidt at beskrive alle maskerne i det store kunstværk. Hvem, der vil lærer mere, kan læse Ludendorffs erindringer. Her skal kun kort nævnes det, der har betydning for at forstå vores andel af Tannenberg slaget.

To russiske armeer var trængt ind i vores Ostmark. Den nordlige, den såkaldte Njemen-Armee under Rennenkampf rykkede frem mod Königsberg, mens den sydlige armee under Samsanow i dagene 24. til 26. august rykkede frem mod Neidenburg-Allenstein. Overfor de russiske masser stod kun forholdsvis få tyske stridskræfter. Feltherreheld og feltherrekunst måtte forsøge at bringe ligevægt. Først blev Samsanows hær angrebet. I håbet om, som viste sig korrekt, at Rennenkampf overhovedet ikke, eller kun tøvende ville komme hans kammerat Samsanow til assistance, blev næsten alle tyske kræfter flyttet fra Rennenkampf og kastet ind mod Samsanow. For yderligere at forstærke disse styrker blev også vores Landwehr-Division von Goltz (Nr.1) stillet den tyske føring til disposition. Det var vores opgave at erobre byen Hohenstein fra nordvest. – I største hast fulgte nu vores opbrud den 25. august. I stærk hede marcherede bataljonerne tilbage til Rendsburg. Mange koner, der var fulgt med deres mænd, fulgte enhederne. Mange af dem ville allerede et par dage efter være enker. Allerede samme dag blev II. og III. Bataillon indladet. I. Bataillon fulgte først den 26. august efter at den for natten havde været i borgerkvarter. Transporten, hvis formål og mål i starten var ukendt, gik over Lübeck, Kleinen, Neubrandenburg, Stettin, Konitz, Graudenz, Grossenhausen, Ostgerrode til Biessellen og varede omkring 52 timer. – I kvægvognene kom søvn ikke på tale. Selvom det havde været muligt, ville ingen villet sove. Spændingen og nyhedens ophidselse holdt alle vågen. På de større stationer blev vi mødt af begejstrede tilråb. Unge piger skænkede os forfriskninger. Overalt mærkede vi den hellige iver og glædelige begejstring. Som vi kom nærmere østen, blev billedet hele tiden mere krigerisk. Russiske fanger kikkede ud fra godsvogne, oftest med forbundne hoveder og lemmer. Kosakker med deres brede generals striber langs bukserne tiltrak sig naturligvis størst interesse. En af dem havde 7 skudsår.

III. Bataillon blev den 27. august kl. 1815 udlosset i Biessellen og kunne hvile en smule i løbet af natten. Enkelte dele fik imidlertid straks opgaver. 11. Kompanie under Hauptmann Grossmann skulle sikre overgangen over Passarge-åen. Deling Bremer fra 9. Kompanie sikrede ved Langgut og Feldwebel Kalks fra 12. Kompanie fandt tilstrækkelige blandt de dødtrætte til en frivillig patrulje. – II. Bataillon blev udlosset i Osterode, begravede hurtigt håbet om et behageligt borgerkvarter, og startede allerede i løbet af natten på marchen mod Alt Jablonken. Efter en times pause her, gik det på åbne grusvogne med jernbane ligeledes til Biessellen.

Fra dette sted blev der meget tidligt den 28. august påbegyndt den krigsmæssige og meget anstrengende fremrykning over Manchengut mod Hohenstein. Da næsten ingen af os kendte planen, startede alle med den tunge oppakning i den gryende morgen. Det landskabelige billede var vidunderlig. Men der blev ikke givet os tid til at nyde det. Førerne ansporede hele tiden til tempo, og flere gange spurgte vi om »hvorfor?«. Der var jo næsten intet, der tydede på at situationen skulle være alvor – og så alligevel – langs vejen en død hest, oppustet, forpestende luften, sådan så det ud som i krig. Alle husene stod også tomme og kun feltgrå gik ind og ud. – III. Bataillon – uden 11. Kompanie – dannede regimentets forspids, der var placeret i brigadens hovedstyrke. Omkring kl. 10 nåede vi sydkanten af den såkaldte Kámmerei-skov, der lå omkring 3 km nordøst for Hohenstein. Her stødte den til søsterregimentet, Landwehr 76, og fik ordre at folde ud til venstre for dette regiment på begge sider af Sprechan gården. Denne befaling var en forløsning. Deling Hjertqvist fra 12. Kompanie var den før-

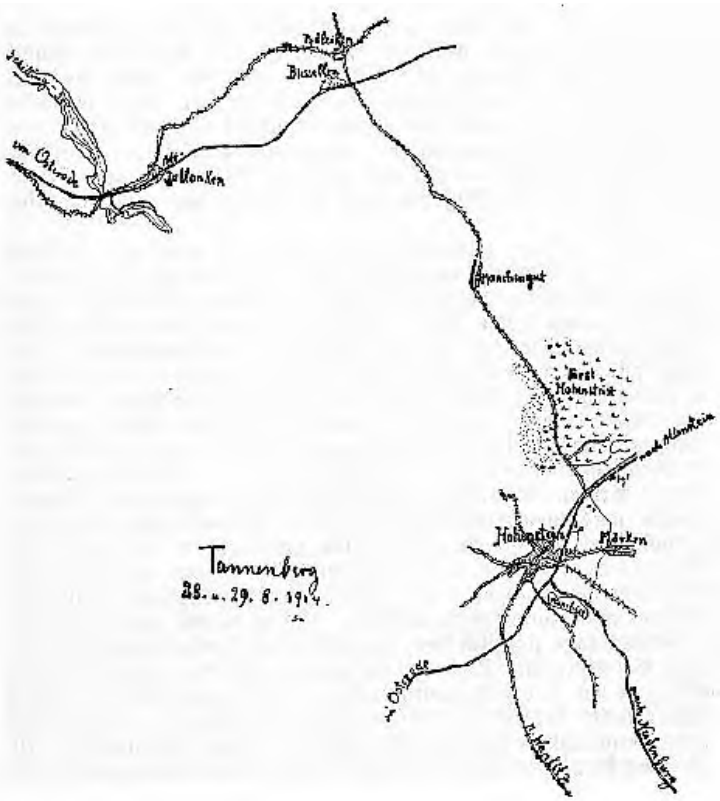

ste,der kom i kamp. De øvrige elementer fulgte hurtigt efter. Af fjenden, der havde besat højderne, var der endnu intet at se. Vi tvivlede i starte på, at han var der, men blev dog hurtigt overbevist. Fra bakkerne knaldede det kort og skarpt, og man kunne hører nogle ejendommelige fløjtende lyde. Hvem der på Lockstedt havde været markører under skarpskydning, kendte denne lyd, der sluttede med et højlydt »knald«. Mange opdagede først situationens alvor, når sidemanden faldt sammen med et skrig. Så steg et stille raseri op i hjertet, lagde geværet til kinden og skød fremad, målløs, planløs, for endnu var der så godt som intet at se til modstanderen. Dette skyderi fortsatte en rum tid, nogen gang heftigere, andre gange svagere. Mangen en udmattet kammerat faldt i søvn, og måtte af korporalerne energisk opmuntres, som billedet syntes at ændre sig. Helst ville vi være stormet løs på fjenden, men føringen fandt ikke tiden hertil endnu at være kommet.

Omkring kl. 11 foldede også II. Bataillon ud. 7. og 8. Kompanie rykkede frem i linjen, 5. forblev i første omgang til disposition for divisionskommandøren og 6. Kompanie skulle bevogte køretøjerne. For kammeraterne her var det krigeriske billede særlig anskuelig. Vi kunne se, hvordan linjen ved middagstid bevægede sig fremad i retning af højderne. Vi så også de jagende adjudanter og det skydende artilleri, der skød et teglværk i brand, og vi så, hvordan ved et rødt hus, lægerne med stor energi tog sig af de sårede – De fremad stormendes uniformer passede fortræffeligt til jorden, men når de kastede sig ned, ragede tornyster med kogekarrene meget tydeligt op og var meget synlige. Kl. 12 trængte vores linje op på bakken og forsvandt bag kreten. Fjenden blev kastet ud af stillingen og begyndte at vige. På dette tidspunkt var situationen temmelig tydelig, men så, om eftermiddagen kom en større forvirring. Både egne og fjendens enheder var blevet blandet. En hel række af vore førere havde allerede fundet æresdøden. Således var begge bataljonskommandører, Oberstleutnant Jordan fra III. og Oberstleutnant Ebert fra II. Bataillon faldet i skyttelinjen. En vis rådvildhed herskede. Vi manglede erfaringerne fra sådan en situation. Naturligvis var der overalt og hurtigt initiativrige mænd af alle grader, der overtog kommandoen, men der manglede en plan, og det var ikke muligt at danne sig et overblik over den samlede situation. Gentagende gange dukkede fjendtlige enheder op, der kæmpede tappert, for så igen at forsvinde. Når fjenden dukkede op, blev de af os i starten mange gange fejlidentificeret. Man hørte råb om, at det var østrigere og man ikke skulle skyde. Meget havde man lært os, men ikke hvordan vore fjender, ja ikke engang hvordan vore venner så ud. Sagerne blev endnu værre, som det begyndte at blive mørkt. Her mistog sig selv venner, og beskød hinanden. For at undgå fejltagelser blev kendeord råbt frem og tilbage. Det berømte Hamburger slagord »Hummel, Hummel!« og det kendte, men ikke salonfæhige svar spillede en meget stor rolle. Tit blev der også sunget. Et offer for denne usikkerhed blev blandt andre også den tapre fører for 6. Kompanie, Hauptmann Möller. For at skaffe klarhed, havde han gentagende gange ihærdigt forsøgt at fastslå placeringen af ven og fjenden, og i sær forsøgte han at mane rygtet om, at også østrigere deltog i kampen, i jorden. Som det begyndte at blive mørkt førte han os ind i en lysning i skoven og lod os gå i stilling mod skovkanten, hvorfra der kort efter blev rettet en vild beskydning mod os, der øjeblikkeligt af alt kraft blev besvaret. Så lød det endnu engang: »Det er tyske! skyd ikke, stands!«. Hauptmann Möller rejste sig og vinkede i retning af skoven. Også flere kammerater rejste sig og svingede med hjelme og geværer. Skyderiet fortsatte alligevel, og Hauptmannen blev ramt af et strejfskud i kinden. Han lagde sig igen ned og forsøgte at forbinde såret. I mellemtiden kom et større antal russere frem fra skoven og ind i vores lysning. De havde hænderne oppe, mens andre svingede deres geværer og lod os forstå, at de ønskede at tage os til fange. Da de ikke fandt forståelse for denne velmente opfordring, men tværtimod af en fornyet skyd-

ning blev belært om, vi på vores side ikke havde noget behov for en transport til Sibirien isørken, trak de sig hurtigt tilbage til skoven. De bragte nu et maskingevær i stilling og sendes en byge over mod os. Vi pressede hovederne hårdt ned i sandet, og da skyderiet ophørte, kunne man tydeligt følge sporene efter bygen. Mig var en kugle gået gennem hjelmspidsen. Min kammerat, Vizefeldwebel Heinz Dunker var ramt i støvlehælen, sidemanden i kogekarret, den næste i brødposen og sådan ned gennem rækken. Mens vi altså var sluppet nådigt fra haglbygen, havde den længere fremme liggende Hauptmann formentlig ikke kunnet dække sig. Han var ramt i hals og lunge og stønnede højt. Den tapre Unteroffizier Fricke sprang frem til ham for at hjælpe ham i hans dødskamp og for at trække ham med tilbage. Det lykkede ham imidlertid ikke. Fra skoven lød nye skud, og Fricke betalte sit mod med et skud gennem hovedet. Noget senere lykkedes det to andre kammerater at trække den hårdtsårede i dækning – Som det var blevet helt mørkt, bar vi vores tapre fører i en teltbane ud på vejen. Desværre kunne vi ikke finde nogen læge, ej eller en eneste vogn. Vi måtte være glade for, at vi i det mindste kunne skaffe ham tag over hovedet i et usselt hus. Næste morgen fik vi at vide, at han var død af sine alvorlige sår og sørgede ærligt over ham.

I løber af natten til 29. august blev enhederne reorganiseret i rimelig grad. En del af enhederne fandt i den brændende Hohenstein en nødtørftig underbringelse, andre forblev på kampppladsen, hvor de havde stor lejlighed til at udfører kammerat skabelig hjælp. Rundt om lå sårede og døde mellem henkastede effekter. Med uøvede hænder blev nødforbindinger anlagt. Under forsøget på at forbinde sig selv, opførte flere sig forbavsende udygtig. De kendte ikke til brugen af deres nødforbindingspakker og anvendte hellere fodlapper eller dele af undertøj til de blodige sår. Til transport af hårdtsårede manglede både bårer og vogne. Sygehjælpere og læger ydede det utrolige og kunne ikke være alle steder. Hvem der dårlig kunne slæbe sig selv, bar nu sammen med andre hårdtsårede kammerater i hænderne eller med teltbaner til forbindepladserne. Vi vovede ikke at tænke på, hvad der skulle siges til de netop efterladte kære derhjemme.

Mod forventning bragte den 29. august en behagelig overraskelse. I første omgang fortsatte de mindre træfninger. 9., 10. og 12. Kompanie blev ved Mörken involveret i en mere alvorlig kamp, hvorunder den tapre fører for 12. Kompanie, Hauptmann Barenkamp fandt døden. Han havde trods den korte tid allerede opnået almindelig agtelse. Omkring middagstid havde vi genvundet ligevægten og snart også den moralske overlegenhed, som vi den 28. august generelt havde anset for ødelagt. Det havde sine grunde. Stadig flere fjendtlige tropper dukkede op, ubevæbnede og med hænderne oppe. De skreg os uforståelige ord i møde, som vi dog opfattede som opfordringer til ikke at skyde. En jammerlig frygt lyste ud af deres øjne, og ved synet af dem forsvandt vores vrede øjeblikkeligt. Den tilsyneladende medfødte munterhed slog igennem. De jammerlige skikkelser blev budt på cigarer og andre skattede ting og oplevede herunder de varmeste ting. En panje skævede med angstfulde øjne og rystende knæ på den ulmende spids på cigaren. Han forventede hvert øjeblik en voldsom eksplosion. Andre kendte ikke chokolade og kunne af frygt for forgiftning ikke finde modet til at bide i det. Da en polsk talende kammerat snakkede med ham, bad de om vi ikke hellere måtte skyde dem, end at skulle dø på skrækkelig måde af dette brune stads. – Kammerater kom også trækkende med hele grupper af fanger. Oftest var det gået på den måde, at disse tyskere i første omgang havde været russernes fanger, men da så situationen havde ændret sig, var de faldet på knæ foran deres »fanger«. På hænder og knæ havde de tigget om at blive taget med, og at de - »fangerne« - ville sørge for, at deres hals og næse ikke blev skåret over, som de havde fået at vide i Rusland. – Hos alle fanger var deres gode udrustning påfaldende. Russerne var klar til appel fra top til tå. Hans støvler blev ham direkte misundt. Derhjemme havde man påstået, at russerne gik på såler af pap. Sådan var det altså ikke, som vi selv kunne konstatere. Og når vi fremdeles hørte om russernes trækøller og tørv- og cementgranater, tvivlede vi naturligvis og huskede »papirsålene fra Tannenberg«. Alle russiske soldater bar en vidunderlig spade, som vi hurtigt »befriede« dem for, for vi havde allerede fra den første kampdag erfaret, at en spade under krig er et højst nyttigt redskab. Tidligere havde det at bære på en spade været anset for ikke værdig for en kriger, og desuden havde en sådan tingest jo også en anselig vægt. Særlig interesse vækkede de russiske maskingeværer. Vi var forbavsede over dem, og vores forbavselse steg, da vi på et fabrikationsskilt kunne læse, at geværerne stammede fra Firma Löwe, Berlin. Alle, der begyndte at gøre sig tanker herom, blev hurtigt belært om, at tænkning først begyndte hos officerer af generalstaben; her kunne de kun undre sig! Maskingeværer fra Firma Löwe [1]) var ikke blevet accepteret af vores hærforvaltning, og derfor kunne disse våben leveres til russerne. Leveringen af maskingeværer til russerne kunne vi i førkrigstiden ikke forhindre, og på den måde endte en del af den franske donerede rustningshjælp i Tyskland. Det ville imidlertid havde været godt, hvis vi på Kropper Heide havde gået undervisning i dette vigtige våben, og ikke kun som en snak under vedligeholdelsestjenesten. Imidlertid tænkte man på dette tidspunkt ikke på den store rolle, maskingeværet ville få på slagmarken.

---

[1]) Maschinengewehr Maxim 08.

Om aftenen den 29. august samledes hele regimentet i en storartet bivuak ved det brændende Hohenstein. I. Bataillon var i mellemtiden også ankommet fra Biessellen, og havde dagen igennem afsøgt kampområdet og indsamlet forsprængte, både tyske og russiske. Blandt de indbragte fjender var også en russisk officer, der i sin besiddelse havde mange papirer og kort.

II. Bataillon havde den 29. august ligger ved Mörken som dækning for artilleriet, og indfandt sig nu også i bivuakken. Mens på landevejen den endeløse strøm af russiske fanger trak forbi, samledes landeværnsfolkene omkring de blussende bål, hvor de udvekslede erfaringer fra deres ilddåb. Ingen vil nogen sinde glemme denne aften ved Hohenstein. Vi vidste dengang ikke, a vi havde deltaget i en af de mest ærværdige slag under verdenskrigen. Men i dag ved vi det. Over 90.000 russiske fanger blev taget og uendeligt meget krigsbytte erobret. Vi kan være særlig stolte over, at denne herlige våbendåd var vores ilddåb. Regimentes tab den 28. og 29. august var 19 døde (herunder Oberstleutnant Jordan, Oberstleutnant Ebert, Hauptmann Barenkamp, Hauptmann Möller, Leutnant Kramer), 112 sårede (herunder Hauptmann Frahm, Hauptmann von Bülow, Oberleutnant von Boddin) og 174 savnede, der for størsteparten igen indfandt sig efter under kamphandlingerne at være kommet væk fra deres enheder.

Bivuakbålene var endnu ikke brændt ned, da der blev uddelt 200 patroner til os alle. Det overraskede os. Vi havde set den netop stedfundne kamp som den ærefulde afslutning på alle strabadser, og havde troet, at vi som »belønning« ville få tildelt en lang hvilepause efter at have udslettet fjenden. Vores begejstring var steget, da om aftenen en stabsofficer var redet gennem bivuakområdet og havde råbt: »Paris er faldet«; nu regnede vi med at krigen i løbet af nogle få uger ville være afgjort til vores fordel. Vi ville i løbet af felttoget lære værdien af sådanne rygter at kende. Vi vidste dengang ikke, at Rennenkampfs Armee kun stod en dagsmarch fra os, og under hele slaget havde skabt nervøsitet hos vores føring. Alarmmeldinger, der senere skulle vise sig falske, fortalte nu om denne gevaldige russiske armes fremmarch, og dette var forklaringen på, at vi øjeblikkeligt igen måtte indsættes i nye kampe. Rennenkampfs Armee skulle, hvis muligt, også møde et »Tannenberg«. Opmarchen hertil fulgte umiddelbart efter det netop afsluttede slag, og i den strålende gennemførte operation skulle vi endnu engang få en besværlig, men taknemmelig opgave at løse.

Den ny følgende begivenhed skulle få navnet:

Slaget ved de Mauriske søer

Slaget, der førte til udslettelsen af Rennenkampfs Armee, fortjener ligeledes en udførlig beskrivelse. Fra Vestfronten blev der hentet forstærkninger, der sammen med allerede tilstede værende tyske tropper, formerede i 8. Armee. I tre grupper marcherede nu denne 8. Armee frem mod Rennenkampfs 24 divisioner. Sammen med Abteilung Mühlmann tilhørte vores 1. Landwehr-Division von Goltz den sydlige gruppe og marcherede bag den tredje reservedivision, der stod under kommando af den senere velkendte General von Morgen. Vores sydlige gruppe havde til opgave at beskytte flanken på begge de nordlige hovedgrupper mod fjendtlige støtteangreb fra syd.I løsningen af denne vigtige opgave medvirkede vores regiment, og landwehr modtog herfor den fulde anerkendelse.

Omkring middagstid den 30. august satte vi os i bevægelse. Vejen første os først gennem byen Hohenstein. Opholdet her var tilstrækkeligt for os til at erkende, hvad denne krig gik ud på. Her drejede det sig som Schillers ord om »gruen i de åbne vinduesrammer«. Som vi trak gennem gaderne var der stadig nærkampe. De brændende huse var omringet og blev beskudt. På vejen lå forbrændte, betrådte og overkørte menneske- og dyrelig. En ækel stank af brand og lig tog luften. Forretninger udviste et billede af meningsløs ødelæggelse. Alle skabe og skuffer var gennemrodede og ofte modbydeligt tilsølet. »Det er ikke mennesker. Det er svin!« var det rammende udtryk for dette øjeblik. Det videre forløb af krigen har ikke ændret denne opfattelse.

Over Waplitz gik det af støvede vejen til Januschkau. Her blev der bivuakeret, hvor der ikke manglede ild, men mad. – Den 31. august gik det videre over Michalken, Skottau til Unruhsruh. Her kom nyheden, at russerne ved Neidenburg var kastet tilbage over grænsen. Vores regiment vendte derfor om og bivuakerede ved Thymau. – Under denne march havde vi fået et overblik over rammerne for slaget ved Tannenberg. Vi havde ikke haft en fornemmelse af udstrækningen af denne frygtelige krig, hvor slaget allerede i starten havde strækket sig over mange kvadratkilometer og mange dage. Vejene var kransede af russisk udrustning og i mange store og mindre grupper kom russiske fange stadig forbi os. – den 1. og 2. september bivuakerede regimentet i Gutfeld og Frankenau. Gutfeld selv og i endnu højere grad den nærliggende Lahna var skrækkeligt ødelagt og tilsmudset. I Gutfeld havde regimentsstaben kun et middelmådig kvarter i den af granater ødelagte skole. Vi lavede mad ved landsbyens gadekær. Herunder måtte de sværeste samvittighedskvaler udkæmpes, for i gadekæret svømmede

gæs og ænder rundt, udrustet med en passerseddel fra vores øverste militære myndigheder som sikrede dem livet - bortset fra de tilfælde for de i bogstavelig grad angreb den tyske arme. Af de talrige svin, der løb rundt blandt husene, fandt mange deres endelige bestemmelse. Vi fandt natkvarter i laderne, men selvom der var rigelig med halm, frøs vi frygtelig. En skarp vind gik gennem de tynde vægge.

Den næste dag, 2. september, var »hviledag«, dvs. hvad man ved »preusser« kalder en hviledag. Gevær og udrustning sættes igen i stand, lønningsappel afholdes, og det bedste var, at man fik mulighed for at vaske sig. Mange havde ikke haft denne mulighed siden afrejsen fra Rendsburg. Enkelte gjorde forsøg på at barberer sig. Hos de fleste brede skægge sig imidlertid kraftigt over kinderne, og blev foreløbig ikke længere forstyrret. Der opstod en Sedan-stemning blandt de dele af regimentet, der blev indsat i oprydningen af slagmarkerne. De indsamlede store mængder af russiske geværer og stakkede dem langs vejene. I de fundne russiske rygsække befandt sig meget sukker, tee og mange andre dejlige sager, der ikke faldt ind under afleveringspligten, men derimod tilhørte finderen. Under gennemsøgning af huse skete det at kammeraterne pludseligt hørte en banken mod gulvet. Når de så kikkede efter, dukkede fra en lem store panjer op med angstfulde ansigter og hævede hænder. De havde i flere dage sidder der under gulvet og var glade over, hos »germanskis« sådanne godmodige mennesker at finde. Ikke sjælden fik de lov til at deltage i morgenmaden, inden de blev bragt væk, og begrebet »Wutky« gjorde det endda muligt med en form for samtale.

I. Bataljon havde en dag længere fornøjelsen af oprydningsarbejdet, mens de øvrige bataljoner den 3. september marcherede over Gallusken, Niederburg til Wienskowen. På denne march, der havde til formål at sikre højre flanke på Abteilung Mühlmann, så vi mange erobrede russiske kanoner, og langs vejen lå mange døde russere, herunder et stort antal kosakker. De få indbyggere i Wienskowen fortalte os, at kosakkerne hele tiden havde spurgt »hvor langt er der til Berlin?«, hvor de ville hænge »Wilhelm« op. Efter nogle dage var de så lidt hastigt vendt tilbage, og nu altid spurgt om, hvor langt der var til grænsen. – Ved Retdenburg fandt vi mange pigtrådshindringer. Byen selv var flere steder nedbrændt. Også her så man som i Honenstein sporene efter plyndringer og den sædvanlige tilsvining.

Den 4. september overskred vores regiment for første gang den russiske grænse. Det skete ved byen Janowo. II. og III. Bataillon var marcheret hertil over Kamerau, hvor I. Bataillon allerede var i gang med at lave mad, da denne bataljon i mellemtiden havde fået den særopgave at spærre overgangene over grænsefloden Orzye. Omkring kl. 1300 blev grænsen overskredet. En tyk kæde havde normalt spærret dette bemærkelsesværdige punkt. Ved passage af grænsen havde vi først og fremmest en følelse af stor tilfredsstillelse. Måtte disse Panjes, hvis de ville fører denne krig, måttet gøre det i eget land. Det så allerede sølle ud. Vores prægtige, velplejede tyske land var ganske enkelt for godt til det. Denne følelse af tilfredshed blev dog hurtigt erstattet af andre. Ved synet af dette øde, store land og tanken om den kommende russiske vinter, dukkede skyggerne fra Napoleon op for vore indre øjne. Ville det måske gå os, som det var gået ham og hans stolte arme? Det første indtryk af landet lovede i hvert fald intet godt. Husene var usle, bygget af træ, hvor revner var stoppet ud med mos. De havde små vinduer og uden indhegning. Gik mand ind var man øjeblikkelig fuld af lopper, og fandt hurtig ud af, at en polsk-russisk beboelse egentlig kun bestod af en stor ovn med »lidt plads«, udsmykket med mange helgenbilleder. Mellem husene løb mange magre, langbenede, svin rundt, og i laderne var der nærmest patetiske landbrugsredskaber. Vejene fortjente næsten ikke denne betegnelse. Det eneste gode var måske, at de ikke havde fast bredde. Når de blev for slidte i midten, begyndte enhederne ganske enkelt at vige ud til siderne, nogle gange i en så stor bredde, at der egentlig burde have være indsat »forbindelsesfolk«. – Ad sådanne veje trak vi nu ind i det hellige Rusland. Ved landsbyen Janowo blev der bivuakeret. Vi føler os

Eine typische Panjebude.

her meget forladt. Det var et held, at enhederne i mellemtiden havde forsynet sig med russiske feltkøkkener. Nu behøvede der ikke længere at blive tændt afslørende bål, og maden fra feltkøkkenerne var også ofte af langt bedre kvalitet, end det der ellers nødtørftigt var blevet fremstillet af mad. Disse, langt de bedste russiske kanoner, var en velsignelse for os, og ville senere erstatte de til de russiske veje desværre alt for tunge tyske feltkøkkener. – Da fjenden var i nærheden og følte sig hjemme i eget land, og der ligeledes måtte regnes med pludselige angreb fra kosakker, blev der formeret en skarp forposttjeneste. Allerede den første nat indtog II. Bataillon forpoststillinger på en række bakker, 2 km syd for Janowo, og måtte strides med kosakkerne. Også I. Bataljon fik denne fornøjelse.

Den næste dag første I Bataillon, igen i en særlig opgave, til Chorzele, mens II. og III./31 rykkede længere frem til Grabowo – Gross Skorupki og Gross Padaki. I Grabowo lå vores brigadestab, som denne dag blev bevogtet af II. Bataillon. Der var udsendt strenge ordre til, at indbyggernes ejendom skulle beskyttes. Selv grønsager og kartofler på markerne måtte kunne beskues. Enhver berøring ville blive strengt straffet efter krigslovene. På trods af disse forbud smagte markafgrøderne godt.

Den 6. september skulle igen være hviledag. Imidlertid fik hviledage hurtigt samme dårlige ry som søndage, da der ofte disse dage var mest i gang. Allerede ved middagstid blev der befalet hurtig afgang, og snart »spadserede« bataljonerne de 14 km gennem det tykke sand tilbage til Janowo, hvor der igen den 7. september blev befalet hviledag. Dette »hvil« varede til kl. 1030. Så vaklede regimentet endnu engang i landwehr-tempo, med udsigt til igen at komme til Tyskland, ad vejen over Muschaken til Neidenburg (22 km). Man mumlede om »indladning«, og vi malede allerede billedet for os af de hjemlige egne og dens kyster, som vi igen skulle bevogte. I Muschaken blev der spist, og her modtog vi for første gang »liebesgaben« i form af cigarer og cigaretter. Niedenburg blev igen nået omkring kl. 18; III. Bataillon, der først senere skulle starte fra Muschaken, ankom først kl. 2 til Niedenburg. Rygterne om indladning blev hurtigt bekræftet. Men inden det kom så langt, gik der et godt stykke tid. Regimentet lå på en mark foran byen Niedenburg i umiddelbar nærhed af et feltbageri. Vi kikkede på de opstillede 12 bageovne og lod os gerne af bagerne fortælle, at disse 12 ovne daglig fremstillede 12.000 brød. Mange havde gerne modtaget en stilling her, da forsyningen med brød under de forudgående marchdage havde været ret mangelfuld. Mange kammerater havde det held at modtage franskbrød fra dette bageri – Opholdet på marken varede til langt ind i den stjerneklare nat. De hvide tårne i den gamle Niedenurg lyste på i måneskinnet. En mærkelig højtidelig stemning bredte sig, og omkring bålene lød de gamle gode soldatersange: »*Steh' ich in finstrer Mitternacht*« og berørte alle dybt i tankerne. Hvor tit var ikke derhjemme i fredstid denne sang blevet sunget. Først nu forstod og følte vi på rette måde dens indhold.

Over Allenstein-Sensburg kørte regimentet til Rudzanny, som den efter 16 timers transport nåede i formiddagstimerne den 8. september. På en plads ved den ødelagte jernbanebro blev der lavet mad. Efter maden blev vi af officerer orienteret om den almindelige situation. Fra Königsberg stod russerne under Rennenkampf i en bred bue mod syd. Syv tyske armekorps stod overfor den foruden en reservedivision. Vores landwehr-brigade skulle nu dække højre fløj af den tyske hær. I. og II. Bataillon marcherede allerede om eftermiddagen til Johannisburg. III. Bataillon, der på grund af udmattelse, havde slået bivuak ved Nieden, nåede først Johannisburg den 9. september. I Johannisburg havde II. Bataillon til opgave at sikre udlosningen af Division von der Goltz. – Efter at hele division var samlet ved Johannisburg, blev der i hastigt tempo rykket mod det store mål, Lyck. Over Lupken – Gross Kessel – Drigallen – Brennen – Adreaswalde – Neuendorf nåede vi Sybba/Lyck. Under marchen blev vi mødt af skare af flygtende landsmænd med deres ejendele og berettede om plyndrende hobe af kosakker. Synet af disse jamrende tyske koner og mænd greb os alle dybt i hjertet. I Sybba, forstaden til Lyck, kom bataljonerne om aftenen den 11. september i kvarter. I flokke strømmede kammeraterne ind i den skønne by Lyck, hvor de købte franskbrød, chokolade, ost og andre sager, de længe havde måttet undvære, og nød næsten for megen af den »søde vin« som stadig kunne købes billig. – II. Bataillon blev i Sybba som forpost, III. Bataillon stillede feltvagter på landevejen mod Neuendorf. – 12. september bragte optakten til de alvorlige kampe, der ventede os på dette sted. Formiddagen forløb i første omgang ret fredeligt. Mange af kammeraterne var taget ned til den dejlige så, og holdt her store vaskedag. Kl. 13 fik regimentet nyhed om, at fjendtlige styrker var under fremrykning i retning fra Prostken, og fik samtidig ordre til at besætte det smalle stykke mellem Lycker See og Kl. Selmentsee samt mellem Kl. Selmentsee og den store Selmentsee. Disse pas skulle ved et fjendtligt angreb ubetinget fastholdes. – Nu blev der øjeblikkeligt alarmeret. III. Bataillon rykkede til den sydlige kant af landsbyen Sybba og herigennem videre mod syd og besatte passet ved Sybba. I. Bataillon gik i stilling langs vejen Sybba – Seliggen mellem den lille og den store Selmentsee. II. Bataillon blev som reserve placeret bag bakken 1 km nord for Sybba. Til opklaring blev patruljer sendt ind i Lycker Forst. Offizierstellvertreter Farwig fra 11. Kompanie gik frem med omkring 70-80 mand fra hans og fra 12. Kompanie, trængte ind i Neuendorf, rensede den for indtrængte russere, men måtte så på grund af fremrykkende fjendtlige forstærkninger, igen falde tilbage gennem

skoven i retning af Sybba. Under denne tilbagetrækning kom patruljen under kraftig flankerende ild fra landevejen mellem Sybba og Neuendorf og blev presset i retning af Lyckersee. Efter kraftig modstand blev styrken forsprængt, og det lykkedes kun enkelte langs søbredden at slippe tilbage til egne enheder. Blandt de faldne var også Offizierstellvertreter Farwig. En del af medlemmerne af patruljen faldt i fangenskab. Efter en heftig ildkamp med en russisk bataljon og omkring 20 ryttere, måtte også kl. 1430 på ordre fra regimentet, de to delinger fra 10. Kompanie, der med vogne var sendt frem til Regeln, Regelnitzen og Zielasken, falde tilbage mod Sybba. Dette lykkedes uden tab. Modstanderen trængte nu frem gennem Lycker Forst og åbnede omkring kl. 17 en meget kraftig ild mod den sydlige kant af byen. Vores artilleri (Afdeling Hasse) greb ind, og der udviklede sig en heftig træfning frem til mørkefald. Passet kunne fastholdes. Vi anede dengang ikke, hvilken tjeneste vi dermed havde ydet byen Lyck.

Om natten forblev bataljonerne i deres stillinger og skansede. Det blev meget koldt og det satte ind med kraftig regn. I. Bataillon havde i disse frygtelige timer ingen frakker og ingen teltbaner, da regimentet havde befalet fremrykning uden oppakning. De kompagnier fra denne bataljon, der endnu ikke havde russisk feltkøkken, blev desuden uden varm mad indtil aftenen den 13. september. – Gennemblødte, gennemkolde og sultne blev vagten fastholdt frem til morgen. – Mellem kl. 03 og 04 (det var en søndag) fulgte fjenden sine angreb op. II. Bataljon, som om natten havde ligget i alarmkvarter, og et par gange var blevet alarmeret, blev nu trukket frem til den nordlige kant af Sybba, og da man kunne erkende, at fjendens tyngde lå langs vejen Sybba-Regelnitzen, fik den kl. 5 ordre til med 5. og 7. Kompanie til at rykke ind til venstre for III. Bataillon fra kanten af Sybba til kanten af den lille Selmentsee, og under alle omstændigheder at holde denne linje. 6. og 8. Kompanie forblev til disposition for regimentskommandøren i den nordlige udkant af Sybba. Tropperne var dårligt nået på plads før slaget begyndte i alle dens former. Både det fjendtlige og vores eget artilleri skød som rasende, og granaterne hylede han over hovederne på soldaterne. Også infanteriilden bragede, og kuglerne piftede forbi og slog ind i væggene på gårdene. Modstanderen sad for en dels vedkommende oppe i træerne og skød herfra. Maskingeværer – desværre kun modstanderens – raslede, og omkring kl. 7 så man modstanderen springe frem. Han nåede imidlertid ikke sit mål. Fra vore stillinger blev han mødt af en sådan ild, at han blev standset halvvejs og hurtigt tog modet fra ham. Vore 88 geværer var gloende varme. Mange af de groft fremstillede geværlåse ville til sidste ikke lukke, og vi måtte bruge spaden for at geværerne til at slå dem i og fortsætte med at skyde. Det var intet under, at alle, når lejlighed bød sig, »skaffede« sig et Gevær 98. – Omkring kl. 0915 standsede pludseligt den russiske ild langs hele linjen. Fjenden trak sig tilbage gennem skoven mod sydøst i retning af Regeln. Fra skoven dukkede igen enkelte russere op, der gjorde »rucki wirch«, dvs. »hænderne op!«. Disse fanger fortalte senere, at de to bataljoner i Sybba havde stået overfor 26., 27. og 28. sibiriske infanteriregimenter. De fortalte videre, at disse regimenter havde været undervejs siden den 15. juni 1914. Russerne havde altså halvanden måned før vores mobilisering allerede begyndt med deres troppeforskydninger, altså med forberedelser til krigen. Det passede dårligt med vore fjenders påstand om, at vi havde påbegyndt krigen. Fra kl. 10 kunne de udmattede tropper hvile ud. III. Bataillon rykkede ind i en optagestilling bed lærerseminariet i Lyck og måtte skanse ivrigt her. Gullasch-kanonerne gjorde deres arbejde, og snart følte alle sig igen som mennesker. Der blev naturligvis sendt patruljer efter de flygtende fjender, og fra højdepunkter blev der holdt skarpt udkik, så man kunne være rustet, skulle fjenden vende tilbage. Tropperne i stillingen befæstede deres stillinger og ammunitionen blev suppleret. Men fjenden kom ikke igen, men nøjedes med i Neuendorf at plage de værgeløse indbyggere og falde over deres ejendele. Brændende gårde markerede deres tilbagerykning. – Søndag eftermiddag blev de faldne kammerater begravet. Ved banegården Sybba-vest fandt de 8 en fælles grav; totalt havde 11 mand fundet døden, blandt disse også den tapre Offizier-

stellvertreter Staats, 7. Kompanie. 42 kammerater var blevet såret, mens 47 savnedes, hvoraf dog en del senere igen indfandt sig.

Endnu den 14. september forblev I. Bataillon i dens stillinger i passet mellem den store og den lille Selmentsee, og blev så om eftermiddagen afløst af III. Bataillon. II. Bataillon forblev i dens alarmkvarterer i Sybba. Stillingerne blev yderligere udbygget, og omfattende patruljer sørgede for fortsat føling med fjenden. 6. Kompanie rykkede frem langs vejen mod Neuendorf og fandt vejen formelig oversået med russiske udrustningsgenstande. Under undersøgelsen af rygsække blev der fundet skønne, hvide håndtørklæder, der var sæbe, barberknive, lommetørklæder og af spiselige ting oftest mørk, groft brød og blåt skinnende sukker. Brødet blev begærligt spist, da vore egne forsyninger for længst var sluppet op, og nye forsyninger var i flere dage ikke nået igennem. Kun de, der i Lyck havde haft mulighed for at købe brød, havde udviklet mindre »kåldampe«, som fagudtrykket lød!Man kan tænke sig til, hvilken glæde det skabte, da pludseligt kl. 1330 Offizierstellvertreter Meckelnburg, 6. Kompanie, dukkede op med 80 russiske brød og 3 kasser med sukker. Sagerne stammede fra en russisk bagage. Desuden medbragte han en dejlig, oprullet fane, der senere viste sig at tilhører 25. sibiriske regiment. Hvis Panje måtte lade alt dette i stikken, må han have haft meget travlt. – Efter at alle havde spist, blev der foretaget yderligere »gennemsøgninger«. Der blev fundet vidunderlige frakker, teltbaner og pelshuer. Også meget skanseværktøj, alle af bedste kvalitet, lå omkring. Det blev indsamlet og anvendt under stillingbyggeriet. Endnu engang måtte vi huske eventyrerne om den mangelfulde russiske udrustning. På mange områder var vores egen udrustning ringere end den russiske.

For den 15. september forventede man generelt med nye russiske angreb. Stillingerne blev derfor yderligere udbygget. For første gang blev også pigtråd fremskaffet og anvendt som hindringer. Modstanderen lod sig heller ikke denne dag vise. – Den første post ankom hjemmefra. Hvad det betød, kan alle forstå. Da fjenden også den følgende dag lod os i fred, forposter og patruljetjeneste ikke var særlig anstrengendeog forplejningen glædeligt fortsat var rigelig, følte vi os hurtigt i den tyvende himmel. Imidlertid sørgede krigens barske virkelighed snart, at stemningen ikke voksede ind i himmelen. Om eftermiddagen forlod vi den skønne Lyck og satte efter den tilbagegående fjende. Over Zielasken, Pissanitzen, Sypitten, Witchniewen, Dombrowken, Ostrokollen gik det mod Prostken tæt på grænsen. Ved Wischniewen blev vi ramt af et frygteligt uvejr. I et nu var vi alle gennemblødte til skinnet. Vand fyldte støvlerne og store hagl ramte ansigtet. – I disse dage blev også de første Jernkors II. Klasse tildelt. De kammerater, der således blev belønnet, lyste glæden fra øjnene; de andre anede dengang ikke, hvor ofte vi endnu ville få lejlighed til at gøre sig fortjent til denne skønne udmærkelse. Denne udmærkelse, som vi den gang med barnlige følelser betragtede med ærefrygt.

Ved Prostken overskrev vi de 18. september igen den russiske grænse og marcherede over Bogusze til Grajewo. Indbyggerne i Prostken havde meget at fortælle om de retirerende russere. De havde være meget vrede, havde stjålet alt kvæg, sat huse i brand og slået mange mennesker ihjel. »Vi vil vikle tarmene fra de germanske hunde om vore sabler« havde de sagt. De havde bagt deres brød af bygmel, som normalt betegnes som svinefoder, og ved afmarch havde mange ænder stukket på bajonetterne. Mens vi opholdt os i Prosken blev en tysk pige begravet, som af kosakker var blevet voldtaget og efterfølgende slået ihjel med geværkolber, og en ligedan behandlet kvinde. Andre kvinder havde gemt sig under bistader for at undgå »kærlige« overgreb. – Grajewo, den første større russiske bebyggelse (245 huse), vi kom til, var i modsætning til de tyske grænsebyer, fuldstændig uberørt. Gaderne var rimelig rene, men derimod gjorde husene, for det meste bygget af træ, et urent indtryk. Dette var påfaldende, at alle udstillingsvinduer var tilgitrede og tillukket. Sådant noget fandtes endnu ikke hos os. Når det lykkedes nogen at komme ind i en forretning, for at købet et eller andet, kom de bandende ud igen. For et lille stykke chokolade havde den fedtede jøde forlangt 30 pf., for et elektrisk batteri 90 pf. og for en komplet lygte endda 4,30 M. Det var alt uhørte priser. –

Ved Grajewo blev der anlagt skyttegrave. Dette skete altid af de bataljoner, der ikke var på forposter.

Den 20. september var igen en søndag. Den bragte os endnu et godt stykke nærmere sumpfæstningen Ossowiec. Her havde russerne sat sig fast. Denne helt moderne fæstning lå utilgængelig bag sumpene langs Bobr. Fra vores side førte kun få veje og en jernbane. Ossowiec dannede det ideelle støttepunkt, hvor fjenden kunne reorganisere sine enheder, og hvorfra han på et givet tidspunkt igen kunne trænge frem i flanken på den tyske hovedstyrker, der kæmpede mod Rennenkampf. For at forhindre dette, skulle en blokeringsstilling presses frem. Vores Landwehr-Division von der Goltz Nr. 1 var udset til denne opgave, og kom indtil den 29. september til at ligge foran fæstningen. Det var dage alle deltagere tydeligt vil huske på grund af de store afsavn og besvær de indebar – mest af alt væden og mudderet. Til de ydre fjender meldte sig nu også en indre, der i syninger på undertøjet gravede sine stillinger og dækninger, og stædigt forsvarede disse: lus og lopper var russernes hjælpetropper. Kampen mod en var mere ubehagelig end andre, og for det meste udsigtsløs. – Den 20. september afløste vi Regiment 84 på forposter i Ruda. Kanten af landsbyen blev stærkt befæstet efter samme mønster som

Sybba. Vi må her bemærke, at vi i dag ikke kan lade være med at undertrykke en fornøjelig latter, når vi tænker tilbage på disse befæstningsarbejder. Med de mest enkle midler blev træer fældet og placeret foran gravene. Små og store bjælker blev langt som dækning lagt på brystværnet, og den ærligt svedende kriger var først tilfreds, når trætårnet var langt højre end spidsen på hans pikkelhue. Gennem trætårnet blev der så lavet huller, eller i fagsprog kaldt »skydeskår«. Under dette arbejde var der mange strategiske hensyn at tage, og hver eneste skår udgjorde et teknisk problem, hvis løsning krævede megen skarpsyn. Størst mulig dækning skulle kombineres med størst mulig skudvinkel. Egentlig er det en skam, at russerne ikke kom, og vi derfor ikke fik lejlighed til at få afprøvet vore konstruktioners soliditet og anvendelighed. Måske var det imidlertid også et held!

Den 21. september fik det fra Ruda videre mod Ossowiec. I. Bataillon havde forspids og gav de enkelte kompagnier forskellige marchmål. 1./L31 marcherede mod Ciemnoszyie, 2./L31 mod Przechody, 3./L31 mod Wolkbrzowo, 4./L31 mod Borowy. Af disse viste sig kun den første at være besat af fjenden. Efter at vores artilleri var indsat, trak fjenden sig tilbage, og 1. Kompanie kunne besætte landsbyen. Imidlertid sørgede det fjendtlige artilleri fra fæstningen hurtigt for, at opholdet ikke blev behageligt for kammeraterne. De beskød stedet med tunge granater og tvang enheden til i selvetablerede skyttegrave og dækninger at finde en mere gæstfri, om end også et kølinger opholdssted. – II. Bataillon var fulgte efter I. og placeredes sig til venstre. Som de på højde med Ciemnoszyie kom ud af den beskyttende skov i kompagnikolonne, blev den opdaget af to russiske lænkeballoner, der snart efter ledte artilleriilden mod den. Gudskelov var føreren rettidigt blevet i tvivl om det fornuftige i den fortsatte fremrykning. Bataljonen trak sig tilbage i dækning af skoven. Netop som den havde forladt området, landede det første lag tungt artilleri, eksploderede med voldsomme drøn og kastede jord højt i vejret. Så var det forbi med retning, føling og manden foran; den gode kompagnikolonne blev revet fra hinanden og alle fandt med vidunderlig behændighed en tyk træstamme, bag hvilken de kunne afvente tingenes yderligere udvikling. Yderligere lag kom susende, men alle ramte det samme, netop forladte område. – Vi trak os længere ind i skoven, og »Pan Russki«, der formentlig mente at have ødelagt et armekorps, sparede sin ammunition til andre mål. –Hen under aften blev der slået telte op på den fugtige skovbund. De trætte krigere rullede sig ind i deres frakker, bandede endnu en tid over den ugæstfrie modtagelse, og lagde sig så til at sove i forventningen om, at fæstningskommandøren næste morgen ville indfinde sig med nøglen og med en undskyldning. Roen varede ikke ret længe. Gennem den mørke skov susede igen granater, sønderrev træerne og spredte plinter og grene overalt. Sprængstykker surrede og slog med et dumpt »plop« ned i jorden. Der var ikke længere tale om at kunne sove. Alle krøb ud af teltene og søgte igen dækning bag træerne. En uhyggelig nat blev gennemlevet. Vi må prise os lykkelige over, at skyderiet ikke kostede os tab. – Den følgende dag var der igen post hjemmefra. Der var også mange aviser iblandt, hvoraf vi kunne erfare, at indmarchen i Paris, som man allerede havde lovet os ved Tannenberg, endnu lod vente på sig. – Da teltene havde vist sig ikke at være skudtætte, gik vi i gang med at bygge »understande« [1]). Den manglende erfaring blev erstattet af desto større iver. De savtakkede bajonetter kom i brug. Senere måtte disse byttes om med andre, da fjenden anså disse som bevis for vores brutale krigsførelse og truede med at skyde alle, der blev fanget med dette våben. Der blev skåret rundholter og anbragt mellem stolper. Mellemrummene blev tætnet med mos og tagene dækket af rundholter, grene og jord. Udvendig gjorde disse løvhytter sig ganske godt, men det var en kval at sove indvendig i dem. Den fugtige mos lugtede og en stærk kulde slog sig i alle lemmer … Da de store vognene med skanseværktøj bragte os mere og bedre værktøj, blev der bygget mere solide understande – Vi lagde ret tykke træstammer tæt ved siden af hinanden, kastede væggene til med jord og kunne i disse konstruktioner finde rimelig god beskyttelse. Andre kammerater byggede sig rigtige jordhuler og følte sig heri ret godt tilpas. Vi manglede på dette tidspunkt stadig generelle retningslinjer for konstruktionen af sådanne dækninger. Alle grupper arbejdede efter egne tanker og ideer indtil erfaringerne blev vores læremester. Navnene på de russisk-polske landsbyer omkring os gav os nogle særlige problemer, men når man først et par gange havde »hvisket« de hvæsende lyde i udtalelsen, gik det bedre.

III. Bataillon var over Lenkowo, Kacprowo nået Ruda, hvor de var gået i bivuak. Den 22. september afsluttede den vore befæstningsanlæg i byens udkant.

Da fjenden tilsyneladende ikke ville indgå i en rolig afvikling, blev der indledt en regelret belejring. Der ankom pionerer, der ændrede jernbanerne til tysk sporvidde. Der blev ligeledes indsat maskingeværer, hvis betjening for os landeværnsfolk stadig var et mysterium, og endeligt ankom det såkaldte belejringsartilleri – 21 cm pjecer. Vi stirrede med store øjne mod disse uhyre med deres store hjulplader, og lod os belære af godmodige »pulverhoveder«, at ethvert fort ville være ødelagt efter omkring 10 skud. – Efter at have set de næsten meterhøje ladningshylstre syntes det os også ret sandsynlig. – Anbringelsen af disse kanoner strakte sig frem til den 26.

---

[1]) Det tyske ord »Unterstände« dækker over begrebet dækninger, dvs. overdækkede opholdsrum for mandskabet, hvor man kunne være i sikkerhed for beskydning. Konstruktionen af dækninger blev mere og mere kunstfærdige og dybere nedgravede som krigen skred frem og artilleriet blev kraftigere. oa.

september – Vi var også imponerede over de meget store mastekikkerter. »Dem, der kikker gennem den, kan derovrefra hører en loppe gø«, forklarede en officer. – Regimentet måtte til beskyttelse af de tre kostbare mørsere bygge særlige artilleri-beskyttelsesstillinger. Hver nat blev den bataljon, der lå i skovlejren, af særlige officerer ført ud i mosen for at arbejde på denne stilling. Under dette arbejde, der måtte udføres i fuldstændig stilhed, krøb som en lang, hvid spøgelsesagtig finger, projektørlys fra fæstninger over mod os. Blev vi ramt af lyset, skulle enhver bevægelse fryse. I det blege lys lignede landeværnsfolkene spøgelser, der lige var dukket op af mosen. For det meste blev lysstrålen rette mod himlen. Modstanderen formodede – og ikke uden grund – at der var tyske »Zeppelinere« i luften. Arbejdet på denne stilling var ikke populært. Alene vejen frem til arbejdspladsen kunne gøre en stærk mand svag. Under føringen af denne stilling udmærkede sig især Offizierstellvertreter Volkmar, 10. Kompanie, der mesterligt forstod at finde vej gennem det vanskelige terræn i den pegsorte nat.

Bataljonerne afløste hinanden i belejringstjenesten. En bataljon lå fremme, en lå i skovbivuak, mens den tredje havde hvil i Ruda. De grave, der blev etableret fremme, var våde fra starten, da det regnede meget i disse dage. Understande lignede drypstenshuler – Heller ikke fjenden var tavs. Hans artilleri forurolige os hver eneste nat, og hans patruljer, der kendte og udnyttede hver eneste meter af terrænet, kom snigende i ly af mørket, kom i ildkamp med os og kunne ikke fanges. – Under disse patruljekampe spillede banedæmningen og Rudski-Kanalen en stor rolle som adgangsveje. Pionererne havde den 25. september sprængt en bro over kanalen. – Det var en stor tilfredsstillelse for os, da vores tunge mørsere den 26. september endeligt lukkede munden op. De enorme granater sang og hylede hen over vore hoveder, og når de slog ned, rystede jorden hos os. Snart så vi flammer slå op fra fæstningen og tvivlede ikke længere på en snarlig overgivelse. Men russerne var lagt fra det. Hans artilleri var omfattende og skadede os meget. Således slog en granat den 28. september ned i 10. Kompanies feltkøkken, der stod i nærheden af skyttegraven, og dræbte 7 og sårede 4 mand. Blandt de sårede var også kompagniets urokkelige fører, Hauptmann Otto, mens kan kikkede på udleveringen af mad.

Vi gjorde dengang den konstatering, at omkring ⅓ af de fjendtlige granater var blindgængere, der uden at eksploderer, forvandt i mosen. – Mere end under beskydningen, led vi under vejrliget. Regnen strømmede ned i spandevis. Frakker og teltbaner blev gennemblødte, og mens de blev tungere og tungere, holdt de mindre og mindre på varmen. Støvlerne var for længst holdt op med at holde vand ude, og opblødte fødder blev normalen. Regnen gjorde vejene bundløse – kort og godt, det var et hundeliv. Antallet af syge steg hele tiden, og højt og altid lød råbene om afløsning.

Da skete den 29. september det uventede: om eftermiddagen omkring kl. 17 – det regnede stadig voldsomt – kom befalingen til øjeblikkelig tilbagemarch af alle tropper. Den befalede hurtighed blev til sidst en del overdrevet. Der blev pakket sammen hals over hovedet, og så gik det gennem det støvledybe mudder over Ruda til Grajewo. Vogne sank i til akserne, kuskene bandede og piskede på de trætte heste. Det netop færdiggjorde jernbanelinje blev igen spræng af pionererne, og stumper af skinner fløj om ørene på os. Meget udrustning, mange vogne og megen oppakning blev efterladt. Infanteriammunition blev kastet i vandet. Da mandskab fra Leutnant Topps 8. Kompanie forsøgte at bjærge en efterladt vogn, var kosakkerne allerede på nakken af dem. – Det »strategiske tilbagetog«, som det blev kaldt, førte os i første omgang tilbage til Grajewo. Stedet blev nået kl. 2 om natten. Soldaterne fik et kort hvil på de kolde betongulve i den overbelagte dragon-kaserne. – Allerede kl. 0430 stod bataljonerne imidlertid igen stillet op på kasernegården, og gik herfra det bakkerne ved Grajewo for at grave skyttegrave, hvorfra den langsomt og forsigtigt følgende fjenden skulle standses.

Først om eftermiddagen samme dag lod russerne mærke, at de var i hælene på os. Hans artilleri beskød Grajewo. Alle granaterne gik imidlertid for langt og havde kun ringe virkning. Da lavede intet større brag, når de landede. Måske var de tænkt som en form for gasgranater, for ved nedslag udviklede de en gul røg, der imidlertid drev virkningsløs væk. Et infanteriangreb fulgte ikke. Om aftenen trak bataljonerne sig tilbage til byen. I gaderne trængte sig tropper og kolonner i vild forvirring, og uophørligt lød råbet: »Hold til højre!« og de arme infanteri måtte trykke sig ind til murene og gøre plads til de herrer til hest. Artilleriet med dens kanoner, hele etapecirkusset trak forbi os. Adjudanter skreg sig hæse, og kunne alligevel ikke trænge igennem. Langsomt kom der dog alligevel skred i masserne. Jøderne kom ud fra deres huler og kikke efter de bortdragende »deitschen« med skadefro i øjnene. – I to kolonner ved siden af hinanden trak bridgen ad landevejen i retning af Raygrod, parallel med grænsen. Vejen lå hævet over terrænet. En vigen ud til siderne, som normalt langs de russiske veje, var her umulig. Hvem der ikke holdt forbindelse med manden foran, stod i risiko for at blive kørt over eller presset væk. For enden af marchkolonnen gik maskingevær-enheden med deres våben skudklare vendende bagud. Som der fra Grajewo kom infanteriild, blev forvirringen endnu værre. Ingen havde tidligere, som vi alle i denne time, i den grad løbet for sit liv. Alle vidste, at blev man tilbage, ville man blive mål for kosakkernes lanser. Altså glemte man vægten af tornysteret, trætheden i benene og sulten i maverne og løb og løb. uden at se til højre eller til venstre. Kun én tanke gjorde sig gældende: ud af denne fælde! Takke være den kendsgerning, at det trods

alt hastværk lykkedes at opretholde orden, lykkedes det brigaden at falde tilbage uden nævneværdige tab. – Enkelte uheld skete naturligvis. Eksempelvis blev patronvognen fra 2. Kompanie påkørt af artilleriet, presset ned i vejgrøften og så beskadiget, at den ikke længere kunne køre. Den skaffede sig imidlertid hurtig erstatning i form af lette russiske to-hjulede kærre, de senere i vanskeligt terræn gjorde god fyldest. Efter denne vilde jagt fandt III. Bataillon bivaukplads i Kokottka, II. Bataillon i Miercze. – I. Bataillon indtog en optagestilling ved Wolka og sikrede her deres kammaters hvil.

Allerede kl. 4 gik »flugten« igen løs. III. Bataillon overtog marchsikringen fra brigadens hovedstyrke, I. Bataillon var bagtrop. Vi kom forbi den flotte domkirke i Raygrod, fortsatte langs den store Raygroder See, og nåede over Wilkowo, Stossnen-Vorzymen til en bivuak ved Duttken. I. Bataillon blev i Borzymen. Næste dag gik det videre over Kalinowen-Marzinomen – Dorschen – Niedzwitzken – Wieelitken til Klein Oletzko. De daglige distancer var 24-25 km, hvilket ikke er særlig langt, men alligevel var marcherne en kraftpræstation, da der manglede mulighed for hvil. – Desuden var brød blevet en mangelvare. Der var enkelte gange kun en skive pr. mand pr. dag. Selvom det burde være enhver klar, at der under en sådan tilbagetrækning er umulig at sikre en regelmæssig forsyning med levnedsmidler, var det et antal kammerater, der ikke forstod dette, og i stedet mumlede og brummede, og ved at besvære sig forværrede situationen endnu mere. På et tidspunkt måtte endda regimentskommandøren lukke munden på disse knurhaner med en verbal »chokbehandling«. Det skal imidlertid ikke glemmes, at netop i disse svære dage, i alle kompagni fandtes kammerater, som gennem deres konstant glade væsen, deres vittigheder og deres slagfærdighed, hele tiden muntrede op og rev de trætte med sig. Med hensyn til 6. Kompanie vil jeg ikke undlade at nævne Sanitäts-Unteroffizier Jepsen og sygehjælper Gustav Sievers. Andre, der selv dårligt kunne gå, støttede den ellers væltede sidemand, tog hans gevær, bar han sager, bragte ham videre, og viste herved ikke mindre heltemod end når det drejede sig om at stå overfor fjenden. – Med taknemmelighed tænkes der på alle disse trofaste.

Den 3. oktober fortsatte regimentet over Marggrabowa-Dullen til Gordeiken ved Dopker See, og kom her i kvarter til en længere hvilepause, der strakte sig over hele den 4. oktober. – denne hviledag i Gordeiken fik endelig livånderne til at vågne igen. Støvlerne kom af fødderne, og hvem der med gensynet af deres underste halvdel, ikke blev alt for forskrækket, tog lejligheden til ved søen igen at komme i orden fra top til tå. Der blev udleveret 1½ brød hvortil kom rigelig post, kiksposer, kødkonserves, nok til at bringe selv den hårdes ramte tilbage i form. – En ufejlbarlig målestok for stemningen var altid tendensen til dannelse af rygter. Her i Gordeiken kom det nu igen til et utal af disse og af det allermest rosenrøde slags. Ifølge disse skulle vores tilbagetrækning kun være en skinmanøvre med det formål, at forhindre russerne i at sende deres tropper til Lemberg, hvor de befandt sig i hårde kampe med vores forbundsfæller østrigerne. Den egentlige grund til tilbagetrækningen, kendte vi ikke på tidspunktet, men man kan læse nærmere herom i Ludendorffs krigserindringer. Det skal kun siges, at østrigernes store nederlag ved San og den ulykkelige kamp langs Marne også havde spillet en medvirkende rolle.

Regimentet blev den 5. oktober underlagt 70. Landwehr-Brigade, marcherede over Marggrabowa, Seedrauken, Dombrowken, Klein og Gross Boramsken til Bakalarzewo og indtog ved Ezerwonka-Kotowina en optagestilling. De befandt sig nu for tredje gang på russisk område. Alle tegn pegede i retning af, at der måtte forventes en træfning.

Vi skulle starte en natmarch for i løbet af natten at overfalde russerne. Seks kanonskud skulle være alarmsignalet. Da disse imidlertid udeblev, var der natten til den 6. oktober »ro i teltene«. Derimod blev næste dag, en onsdag, en kampdag af første klasse. Kl. 14 fik vi ordre til fra vores samleplads i en slugt på vejen mellem Bakalarzeso og Kamionka – Wolka, sammen med Batteri Gruenwald og to maskingeværer fra 4. Festungs-Mg.-Komp. (Leutnant Behrendt), at rykke frem for at ramme flanken på en fjendtlig styrke under fremrykning fra Wolka mod Kotowina (infanteri-kolonne med artilleri). Til udførelse blev II. og III. Bataillon indsat på begge sider af vejen Bakalorzewo – Kamionka – Wolka i en skyttelinje: 5., 7. og 6. Kompanie øst, 9., 10. og 11. Komp. vest for vejen, hver med en deling i reserve. 8. Komp. blev som hovedreserve placeret bag midten. – Som skyttelinjen var nået end på en afstand af 700 meter fra Okrongte søen, blev der fra den anden side søen åbnet en heftig ild mod højre flanke på vores regiment, så denne i de sidste huse af landsbyen (zu) Kamionka blev tvunget i stilling. – Også frontal blev den fjendtlige infanteri- og maskingeværild kraftigere. Kl. 15 blev fjendens artilleri forstærket af et batteri, hvis nedslag var meget virksom. – På ordre fra detachementsføreren åbnede nu Batterie Gruenwald, der indtil dette tidspunkt havde været placeret i en skjult stilling bag midten af skyttelinjen, med dens 4 kanoner fra en åben stilling lige vest for vejen Kamionka -Wolka, en heftig ild mod det fjendtlige artilleri.

Efter en halv times kamp, der kostede dens officerer og en væsentlig del af dens mandskab, og den disponible ammunition var forbrugt, var batteriet imidlertid sat ud af spillet. Officerer og mandskab fra dette batteri præsterede her en heltegerning, og forblev til sidste mand ved deres kanoner for at hjælpe deres foran liggende kammerater fra infanteriet. Efter at batteriet var nedkæmpet, kunne det fjendtlige artilleri igen koncentrere sig

om vores infanteri. De fjendtlige granater landede præcist i vore rækker og bibragte på kort tid store tab. Alene regimentet mistede i II. og III. Bataillon 6 officerer, herunder de tre kompagniførere: Hauptmann Haase (7. Komp.), Oberleutnant Benöhr (6. Komp.) og Leutnant Bremer (9. Komp.) og 82 mand. Regimentskommandør, Oberstleutnant v. Lilienhoff, blev her såret i knæet. Endeligt hen mod aften greb vores tunge artilleri ind, og bragte en lettelse – Også I. Bataillon måtte denne dag i hårde kampe, og havde ligeledes store tab. Den havde kl. 17 med 70. Landwehr-Brigade begyndt fremmarch mod Orlowo for at danne reserve bag Landwehr-Regiment 5. Russerne havde kl. 10 åbnet en kraftig ild mod denne linje. Da 5. Regiment hurtigt havde store tab, blev I. Bataillon kl. 1230 sendt frem til forstærkning med tre kompagnier. 1. Komp. forblev til dækning af artilleriet på venstre fløj. De indsatte kompagnier blev involveret i en heftig kamp, der primært på den fjendtlige side blev ført af maskingeværer. Da modstanderen hele tiden førte nye forstærkninger frem, måtte omkring kl. 19, med tilladelse fra divisionen, tilbagetrækning indledes, som herefter blev gennemført i skjul af mørket. – I. Bataillon indtog en optagestilling på bakkerne vest for Malinowka og syd for vejen Bakalarfzewo – Orlowo. Vore tab beløb sig til 27 døde, 78 sårede og 30 savnede. Blandt de sårede var der også her tre kompagniører Leutnant Priess (2. Komp.), og tre Offizierstellvertreter. Af de savnede vendte en del senere tilbage til enheden.

I forlængelse af disse tabsgivende kampe udviklede der sig for regimentet for første gang egentlig stillingskrig, der fortsatte frem til den 23. oktober. I stedet for den sårede Oberstleutnant v. Lilienhoff overtog den hidtidige fører for II. Bataillon, Hauptmann Kalinowski, føring af regimentet. Midlertidigt førte Hauptmann Dohm 1. Bataillon, Leutnant v. Klitzing II. Bataillon og Oberleutnant Kemnitz III. Bataillon. Som regimentsfører ankom kort efter Major von Neuendorf fra 3. Grenadier-Regiment Nr. 1, der så den 18. oktober blev afløst af Oberst von Kurnatowski.

Major d. Landw.-Inf. a. D. Kalinowski.

Stillingen ved den landskabsmæssigt skønne Sumowo sø ved Czerwonka blev planmæssigt udbygget. Der opstod en regulær skyttegrav med understrande og pigtrådshindringer. – Da bestemmelser for anlæggelse af en stilling endnu ikke var fastlagt, blev der prøvet meget frem og tilbage. Besværligt frembragte anlæg blev kort efter fjernet igen som uanvendelige, og både underføre og mandskab var genstand for mangen et »tordenvejr« før det præsterede fandt nåde. Med særlig fornøjelse husker vi her Major Lingke (III. Batl.), som hele tiden opfandt nye ord for at fremme arbejdet. I disse dage var der ingen af os landeværnsfolk, der blev fede. Det var også her vi lærte vores nye divisionskommandør, General der Infanterie Jacobi nærmere at kende, som allerede den gang bekymrede sig grundigt omkring stillingsbyggeriet.

Dette arbejde blev flere gange forstyrret af artilleri og infanteriild. Selvom artillerikrigen på tidspunkter voksede kraftigt, blev arbejdet alligevel fortsat. Forplejningen på dette tidspunkt var rigelig og god. Der ankom mange »liebesgaben« og vi følte os godt tilpas. Here i denne stilling udspillede sig mange af de små episoder, der senere fandt vej til Hammerat Hellmundts bataljons-dagbog (III. Batl.) fra nattens posttjeneste, fra dækningerne, fra transporterne. Af disse begivenheder skal der her på grund af de særlige omstændigheder, fortælles om en.

Foran stillingen lå landsbyen Kapionken. (Form. Kamionka oa.) Fra de fire gårde i denne bebyggelse blev der tit skudt efter enkeltpersoner, der bevægede sig. Regimentskommandøren besluttede derfor, at disse huse af en patrulje skulle sættes i brand. Oberst von Kuranatowski overtog selv kommandoen. Den 19. oktober løb det hele af stablen. Det udpegede mandskab fra 6. Komp. (Leutnant von Usslar) samlede sig i mørket i en lille skov og foldede herfra ud, så vidt mørket lod det gøre. Obersten befalede herefter geværerne afladt og bajonet påsat. Lydløst sneg styrken sig frem til egen pigtrådshindring, men den åbning, der var lavet i løbet af dagen, kunne i mørket ikke findes. Opgaven blev udsat til næste dag. Denne gang deltog kun frivillige fra 6. og 7. Kompanie. Endnu engang førte regimentskommandøren personligt. Ud over en egestok medbragte han intet våben. Styrken samlede sig i en bevoksning og obersten henviste igen, at det under fremrykningen skulle ske som under en godt ledet klapjagt: de, der havde en let vej skulle vente på dem, der havde en mere vanskelig rute, så det hele kunne holde på linje. – Efter at have passeret pigtrådshindringen fortsatte patruljen gennem en slugt og enkeltvis via en planke over åen, vadede igennem en mose og nåede bakken på den anden side. Forinden havde patruljen delt sig

op i to grupper: 11 mand fra 7. Komp. gik til venstre, og 6 mand fra 6. Komp. gik med obersten frem mod de til højre liggende huse, der blev nået uden at møde særlige forhindringer. Næppe havde man nået husene, der skulle antændes, før der lød skud fra alle sider, og Kammerat Werda, som kort forinden havde modtaget E.K. II, faldt sammen, ramt i maven. Obersten gik hen til ham og forsøgte at trække ham ud ad skudlinjen. Da det ikke lykkedes ham alene, sprang Vizefeldwebel Schmidt, Wehrmann Lamprecht og forfatteren til og hjalp ham. Mens kuglerne fløj om ørene blev den hårdtsårede slæbt tilbage. – Imellemtiden havde gruppen fra 7. Kompanie allerede haft sin første faldne og en hårdt såret blev på ryggen af en kammerat båret tilbage. Snart stod husene i flammer. Obersten, en gammel kriger med Jernkorset fra 1870, måtte gentagende gange af os »anmodes« om at lægge sig ned, da han i fuld figur udgjorde et strålende mål for modstanderne. – Liggende gav han ordre til tilbagetrækning; han ville imidlertid have den døde fra 7. Kompanie med. Forsøget på at bjærge den døde resulterede i endnu en død.

Først efter at patruljen havde fået forstærkninger, der med kraftig ild hold fjenden i skak, kunne tilbagetrækningen gennemføres. Herunder lærte obersten nu også, at den moderne kriger egentlig mere må »kravle« end »krige«. – Efter at vi igen havde nået den beskyttende slugt, opfordrede obersten os til at overveje, hvem der nu havde fortjent Jernkorset! Da det var os lidt pinlig, bad vi delingsføreren om at gøre indstillingerne. Senere modtog vi alle, der havde deltaget i den såkaldt »brandpatrulje«, dette ærestegn. – Hvorfor ikke ganske enkelt artilleriet havde skudt de fire gårde i brand, sørger vi os endnu i dag forgæves. Formodentlig har den dengang kroniske mangel på ammunition til vores artilleri spillet en rolle.

De fleste patrulje blev gudskelov gennemført uden tab, og blev gerne gennemført. Vi gik under disse ned til Sumovosee. Mens to kammerater holdt udkik efter fjenden, tog den tredje tøjet af og vaskede sig under livsfare i det klare søvand. Vi så aldrig en vaskende russer.

Den 24. oktober kom stillingskrigen til afslutning. II. og III. Bataillon fik ordre til, med forbindelse til 1. Infanterie-Division,at rykke frem på begge sider af vejen Bakalarzewo – Kotawina med højre fløj langs Sumowosøen, forbi Højde 176 (ved Kotowina) mod flaskehalsen ved Kotowina. Angrebet skete sammen med Landwehr-Regiment 5 og 18, og kostede tab til det fjendtlige artilleri.

II. Bataljon mistede denne dag ved en ulykke også sin afholdte adjudant, Leutnant v. Klintzing. Han tilhørte også dem, som i forbifarten altid havde et opmuntrende ord, og altid var god for en rammende vittighed til igen at bringe gang i de trætte lemmer. Han blev som adjudant afløst af Oberleutnant Dühring. Den følgende dag fik alle bataljoner nye kampopgaver, der havde sammenhæng med bevægelser hos naboenheder (kampe om den af russerne stærkt befæstede landsby Ringen). Bedst gik det herunder 1. Bataillon. Den var i dagene 25. til 27. oktober divisionsreserve og stod klar i den nordlige udkant af Konopki. Om natten rykkede den ind i dækninger ved Sablowina.

Begge de to andre bataljoner led under artilleriild, blev af højere stabe kastet meget frem og tilbage og kom kun sjældent til ro, da der var befalet »alarmberedskab«. I sådanne tilfælde måtte end ikke den såkaldte »krigsmaling« fjernes; man sov med frakken og seletøj på, med brødposen fyldt med patroner og med hjelm og gevær indenfor rækkevidde. Lå man ned var der altid et eller andet der gjorde ondt, og det kom i sådanne situationer an på at finde den bedst mulige stilling. Med tiden fik hver enkelt sin egen løsning, som imidlertid hele tiden måtte forbedres efterhånden som der kom nye udrustningsgenstande, eksempelvis gasmaskehylster og håndgranater, der gjorde seletøjet endnu mere besværlig.

III. Bataillon måtte i disse bevægede dage ved Stare-Bolesti gennem en hård kamp. Den skulle her støtte angrebet med Bataljon Sass fra Landwehr-Regiment 84. Angrebet nåede kun til 350 meter foran den overmægtige modstander, hvor kompagnierne måtte grave sig ned. Linjen blev den følende dag kraftigt beskudt af fjendtligt infanteri og artilleri. Om aftenen den 29. oktober blev III. afløst af I. Bataillon. Det var allerede blevet ret koldt og der var nattefrost. I de åbne gravene led besætningerne meget under denne kulde.

Natten til den 31. oktober blev regimentet afløst i stillingerne af Korps Morgen. I en natmarch over Karasiewo – Garbas gik til Filipowo. Here blev der holdt et hvil på 1½ time. Så gik det videre over Molka – Krzywolka til Przerosl til forstærkning af den her kæmpende kavaleridivision. Omkring kl. 15 blev der gået i kvarter i Przerosl, mens I. Bataillon forblev i Krzywolka.

10. og 11. Kompanie ydede i disse dage en lille ekstra tjeneste. På grund af en misforståelse marcherede de til Pravylas, hvor de øjeblikkeligt blev indsat at I./Landwehr-Regiment 49.

I Przerosl var modstanderen igen lige i hælene og overøste os fra morgenstunden med shrapnel ild. Vi havde denne dag til opgave at spærre afsnittet mellem de to søer Luker og Boczener. Major Lingke fra III./L.31 overtog denne dag kommandoen over regimentet. På bakkerne øst for Blindgallen måtte I. og II. Bataillon besætte en stilling og gennemfører et angreb mod en fjende i kanten af skoven. I. Bataillon fik ordren til angreb kl. 1630. 1. og 3. Kompanie nåede få meter fra skovkanten, men blev så modtaget af en morderisk fra maskingeværer og

geværer, at de blev tunget til at grave sig ned. Under denne kamp blev 9 mand såret og 2 mand savnet. Også II. Bataillon var involveret i denne kamp ved Blindgallen. Leutnant Dühring blev herunder såret. – Efter mørkefald blev kampen afbrudt og den gamle bakkestilling ved Blindgallen igen indtaget. Tabene havde været betydelige. Over 50 mand var blevet såret. Samtidig havde III. Bataillon været i kamp ved Blenda.

Den 3. november kl. 4 frigjorde regimentet sig fra fjenden og marcherede til en avlsgård, der lå 1 km syd for Dubeningken. Her fik den anvist et afsnit til forsvar der strakte sig fra avlsgården til Gut Kl. Bludszen; 2. Komp. blev trukket frem til godset Gut Bludszen. Opgaven blev tildelt I. og II./L31. Der blev grave skyttegrave, og kort efter havde vi fornøjelsen at se fjenden dukke op over bakkerne 2000 meter væk, hvor de tilsyneladende meget effektivt blev beskudt af deres eget artilleri. III. Bataillon forblev som reserve for Divisionen i Dubeningken.

De næste dage forbedredes stillingerne. I. Bataillon (2. Komp.) udsendte patruljer mod Szabojeden, som blev konstateret besat af fjenden. Da der i timer lå en tæt tåge over området, måtte der holdes skarpt øje med fjenden. – I disse dage blev der modtaget mange uldsager. Alle fik 1-2 par sokker, et uldent skærf, en ørevarmer og muffediser til håndleddene. – Også den 5. november lå I. og II. Bataillon indtil kl. 1930 i deres stillinger. Ved middagstid blev 7. Komp. fra reserven sendt som forstærkning af Oberstleutnants Valenius på venstre fløj af LIR 84. Om aftenen blev begge bataljoner trukket ud og marcherede over Markawen – Budweitschen – Plantschkemen – Rakowken til Gut Gehlweiden, hvor de ved midnatstid blev underbragt.

III. Bataillon blev denne dag sendt til det kejserlige jagtslot Rominten, hvor den blev underlagt kommandøren for Jäger-Bataillon 2. Bataljonens oplevelser blev efterfølgende blive fortalt af dens daværende fører, Hauptmann Otto.

De to resterende bataljoner fortsatte den strategiske tilbagerykning den 6. november over Alt- og Neu Nutkunen, Kosaken – Kl. Wronken – Krabowen til Glowken. Endnu engang måtte marchen finde sted i den isnende vind om natten, mens der om dagen blev skanset ved Gehlweiden, og først omkring kl. 4 kunne indkvarteres. Fra de udmattede kompagnier var der efterladt over 20 mand pr. kompagni, der for de flestes vedkommende først nåede tilbage næste morgen. – Hele tiden presset af fjenden gik det de næste dage endnu dybere ind i tysk område. Over Gradowen gik vejen til Marzinowen. Her blev der på bakkerne i landsbyens østlige udkant indrettet optagestilling, mens patrulje holdt føling med modstanderen. En underofficerspost fra 1. Kompanie havde en såret under en træfning med en fjendtlig patrulje.

Dag ud og dag ind var det nu det samme billede. Om aftenen frigjorde vi os fra fjenden, erstattede det håbede hvil med god disciplin under marchen, og når målet var nået, fortsatte øjeblikkeligt skansningen – ved den frosne jord ingen let opgave – og, hvad der ikke skansede, direkte på forpost.

Enhver tilbagetrækning virker nedslående; denne tilbagetrækning trykkede os specielt, da den betyd overgivelse af tysk jord til fjenden Vi havde haft rig lejlighed til at se, hvad det betød. Den flygtende civilbefolkning gjorde os syg i sjælen.

Den 10. november blev der skanset og befæstet i bakkerne ved Audinischen. 5. Kompanie bevogtede vadestedet over Goldap-floden. En afdeling af I. Bataillon blev hårdt presset af en russisk bataljon langs Goldap. Om eftermiddagen samme dag gik det over Gleisgarben til Darkehem (kort D77). Denne dag overtog Hauptmann Frahm, efter at være kommet sig af sine sår, igen kommandoen over I. Bataillon. – Efter fem timers såkaldt hvil vaklede bataljonerne videre over Gudwallen – Kunigsehlen til Neu- og Alt Sauskoyen. Kl. 14 blev der indkvarteret her.

En opstilling til lønningsappel viser, at der denne dag var en regimentsstyrke på kun 32 officerer og 1.394 mand. Over halvdelen af regimentets styrke var på den måde forsvundet siden regimentet rykkede i krig. Derfor var de 1.000 mand erstatning, der denne dag ankom fra Altona, vel velkommen forstærkning af styrken.

Vi var sultne efter nyheder hjemmefra, og lyttede nu totalt efter »de nyes« beretninger. Som fuldgyldige blev disse »ny« naturligvis ikke anset. Det forbød alene deres kasernemæssige udseende og de ustandselige spørgsmål. De medbragte cigarer blev fuldt ud værdsat, men glædeligt modtaget blev kun de gamle kammerater, som nu vendte tilbage efter at have været såret. Blandt de tilbagevendende officerer overtog Oberleutnant Siemann kommandoen over 7. Kompanie.

Da III. Bataillon stadig var indsat på Rominter Heide, blev erstatningspersonel til denne fordelt på kompagnierne i de to andre bataljoner. Den aften i halmen lyttede vi på de medbragte rygterne hjemmefra: vi skulle endnu kun et lille stykke »sejre« bagud; langs Angerapp ventede der os herligt udbyggede stillinger med dækninger af cement, elektrisk lys, centralvarme og »alle moderne bekvemmeligheder«. Her skulle »skinmanøvren« finde sin afslutning, og – ved juletid ville vi alle igen være derhjemme ved lillemor.

Den 12. november kl. 0800 stod det krigsstærke regiment (uden III. Bataillon) klar til afmarch i den sydlige kant af Alt Sauskoyen. Dagens mål var Angerapp-linjen. Da Dombrowken var nået blev kompagnierne fordelt på linjens afsnit:

1. Kompanie blev som regimentsreserve i Launingken,
2. Kompanie blev forpostkompagni ved Forsthaus Senfft,
3. og 4. Kompanie besatte afsnittet fra Launingken til Pietrellen,
5. Kompanie fik stillingen ved Angerau til Dombrowken og stillede en feltvagt i Klein Sunkeln.
6. Kompanie fik afsnittet fra ”Wiesenstück« sydøst til Rossossen eksklusiv.
7. Kompanie fra Rossossen til Angerapp og Launingken.
8. Kompanie overtog afsnittet mellem Dombrowken til »Wiesenstück« sydost for Rossossener Spitze.

Efter at afsnittene var fordelt, styrtede alle førere med de nødvendige underfører begærlig afsted for at foretage den videre fordeling og for at tage de skønne, opvarmede bunkere i øjesyn.

Det kan ikke fastslås, om det var de højere eller de lavere førere, som blev mest lange i ansigterne. Under alle omstændigheder var skuffelsen generel og grænseløs. Den »faste stilling« bestod af grave, der helt eller delvist var fulde af vand, hvorfra en ubåd til enhver tid kunne dukket op. – Af »understande« var der overhovedet intet

at se. En nedstukket pind vist hvor stillingen var planlagt etableret. Men måske skulle pinden i stedet angive et »maskingevær«! Vi havde imidlertid ikke været tyskere og ikke været gamle krigere, hvis vi kun havde sænket hovedet, og allerede næste dag gik alle frisk til arbejdet med at skaffe det, der ikke var. Gravene blev drænede, og fjendtlige ubåde kunne snart efter ikke længer trænge ind. Som man fandt jord, gik man i gang med at lave dækninger. Her havde Ezermonka været os en god læremester.

Den 13. november ankom Excellence von Jacobi, vores divisionskommandør, til Angerau for at inspicerer hele regimentets afsnit og give sine direktiver til udbygning af stillingen.

Den 17. november vendte III. Bataillon tilbage til regimentet. Den blev indsat i afsnittet Pietrellen – Jurgutschen.

III. Bataillon på Romintenschen Heide og ved Wilhelmsberg

4. til 17. november 1914

Af Hauptmann der Ldw. a.D. Otto

Romintenchen Heide, ofte tidligere kaldt Kejserens jagtrevir, strækker sig fra Goldaper See mod nordøst mod Wystiter See med en længde på 10-25 km og en bredde på 13. km. Den bliver fra sydøst mod nordvest gennemskåret af Rominte, som Blenzianka udspringer ved Blenda, der i det vider forløb først hedder Blinde og siden Rominte og ved Gumbinnen udmunder i Pissa. Dens højre sidefloder er Ezinkuhner og Scittkehmer (Dobawer og Puttkamer broerne). Den venstre er Schwarze Fluss med landsbyerne Grosse-, Middel- og Klein-Jodupp. Skoven består primært af nåletræer med brandbælter nord-syd og øst-vest. Schloss Rominte ligger ved floden Rominte øvre løb midt på heden. Forbindelsesvejen mod øst er Goldaper Teerbudenweg, der forlader heden ved Schuiken ved den nordlige spids af Goldaper See. Kirkebyen Gross-Rominten ligger tæt på det nordvestlige hegn, men udenfor heden.

Hvem mon i dag sover i kejserens seng? Dette spørgsmål stillede om aftenen den 3. november 1914 de to Offizierstellvertreter Storm og Hartmann fra 10. Kompanie helt alvorligt. Bataljonen stod som brigadens reserve i den sydlige kant af Rominterschen Heide ved Forsthaus Markawen, mens brigaden selv stod i kamp mod den fra øst fremtrængende fjende. Ved bataljonen var det rygte opstået, at den skulle rykke til bevogtning af Schloss Rominten, og af uforklarlige årsager havde det bredt sig, at der her stod dage af hvile i udsigt. I vores daværende naivitet af, hvad en soldat skal kunne udholde, mente vi at have et hvil nødvendig. Hvad havde vi dag forud præsteret? 10. Kompanie var om aftenen den 30. oktober blevet afløst af dele af Korps Morgan i stillingerne ved Stare-Bolesty, havde i en anstrengende natmarch over Bakalarzewo og Pilipowo nået Przerosl (28 km), og var, som den ankom hertil om aftenen, øjeblikkeligt sat ind som forposter. 9. og 10. Kompanie, der sammen med 12. Kompanie, var rykket ud en halv dag tidligere end 10. Kompanie, var i ilmarch over Przerosl marcheret til Prawylas (4½ km), hvor de som velkommen forstærkning var indsat ved de her kæmpende enheder. Først efter nogle dage var de med besvær igen blevet trukket ud af fronten og var stødt til bataljonen. Den 1. og 2. november havde bataljonen ligget som reserve for divisionen ved Przyrosl. Megen hvil fik den heller ikke her. Den første nat var der larm og uro fra alle former for bagagekøretøjer og fra tropper, der havde mistet orienteringen og følingen med fjenden, og som bataljonskommandøren, Hauptmann Otto, den følgende aften dårligt var gået til ro, overbragte en mand fra sin feltvagt ham en mundtlig befaling fra divisionen om øjeblikkeligt at rykke ud. På spørgsmålet: »hvorhen?«, lød svaret: »det har jeg glemt!«. Et besøg i divisionens kvarter var uden resultat, da det var tomt. Føreren havde nu egentlig frie hænder. Han kunne marchere mod Moskva, han kunne rykke afsted mod Vestfronten eller kunne endeligt også opstå vinterkvarter i Østpreussen. Mans han endnu stod på torvet i Przerosl i det lyse måneskin i den kolde november nat for at træffe en beslutning, hørte han hovslag fra en hest, og en person fra top til tå iklædt hvid pels kom til syne. Han identificerede sig som adjudant ved 70. Infanterie-Brigade og var begejstret over endnu at finde tropper i Przerosl, da den ham følgende brigadestab marcherede

Kemnitz,
Oberleutnant und Adjutant III./L. 31, 4. 8. 14—14. 1. 15, ab 15. 1. 15 Hauptmann und Komp.-Führer 10./L. 31, 21. 8. 15—3. 11. 15 Batls.-Führer III./L. 31.

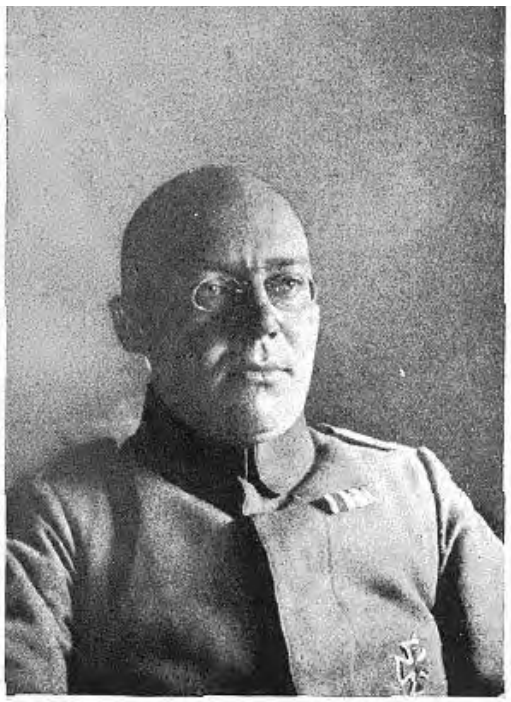

Oberlt. d. Ldw. Hjertqvist, Führer der 12. Komp.

uden bevogtningsstyrke. Staben ankom kort efter, og fra den fik bataljonsføreren ganske vist ikke at vide, hvor han skulle søge sin division, men dog den generelle marchretning, og fik den ringe trøst, at han nu kunne slutte sig til brigaden, så han formodentlig ville lande tættere på sin division. Dette accepterede han. Fra brigaden samlede der sig den næste time enkelte infanteribataljoner og enkelte artilleribatterier i Przerosl, og da brigadeføreren nu havde rigeligt dækningsmandskab, overdrog han nådigt III./L31 rollen som bagtrop. Brigaden med dens køretøjer bag sig som hovedstyrke, og III./L31 som bagtrop med dens køretøjer foran sig. Hvad man befrygtede, skete snart. Efter dårligt en halv times march blev der standset op foran, og som bataljonsføreren nåede frem til sidsen af bataljonen , og spurgte om grunden til standsningen, fik han at vide, at forbindelsen var gået tabt, og man nu ikke vidste hvilken af de veje i et kryds, brigaden havde taget. Forbindelse kunne ikke længere etableres. Nu var gode råd igen dyre. Ved hjælp af et kompas og et kort i størrelsesorden 1:200.000 nåede vi efter en 7 timers besværlig march frem til Dubeningken, hvor divisionens stab lå. (I luftlinje var afstanden mellem Przerosl og Dubeningken omkring 7 km). Fra Dubeningken blev bataljonen næste dag (4.11.) som brigadens reserve beordret bag dens venstre fløj ved Forsthaus Warkawen, og det var altså her, vi håbede på hviledage på slottet i Rominten. Rygtet blev snart fulgt af en befaling og med befalingen en såkaldt vejviser, der gennem nat og skov via Forsthaus Budweitschen skulle føre bataljonen til Schloss Rominten. Stolt til hest satte han sig i bevægelse, og vi fulgte ham. Imidlertid fastslog den opmærksomme og forsigtige bataljonsadjudant, Oberleutnant d. Ldw. v. Kemnitz, at vejviseren præcist og vedvarende ledte os mod øst, og da Schloss Komintgen lå nord for os, tvivlede vi hurtigt på hans vejviser egenskaber; han måtte da også indrømme, at han ikke helt vidste besked om denne egn. Vi var altså igen henvist til at klare os selv, og nåede takket være vore egne evner frem til slottet omkring kl. 20. Her meldte bataljonsføreren sig til kommandøren for Reserve-Jäger-Bataillon 2, Hauptmann v. Poncet, der var uhyre taknemmelig for forstærkningen, da hans bataljon i flere dage havde ligget i hårde kampe mod den fremtrængende fjende, der ville erobre broerne over Nominte og Szinkuhner floderne for derigennem at skabe mulighed for en ydereliger fremrykning mod vest. Han besluttede sig imidlertid til først at indsætte bataljonen næste morgen, som enhederne ved dagslys kunne orientere sig over deres afsnit. De fire kompagnier blev derfor indkvarteret i posthuset, børnehjemmet, skolen og i et hus syd for broen til Kominten slot. Fjenden ville det anderledes. Kampene om overgang af floden fortsatte så voldsomt i løbet af natten, at 10. Kompanie allerede kl. 22 måtte indsættes ved Dobawer-broen, og ved midnat måtte også de tre øvrige kompagnier sætte i beredskab bag jægerne;11. og 12. Kompanie ved Dobawer Brücke, 9. Kompanie ved Kaiserbrücke, hvor de blev indsat i skoven til højre for jægerne. Omkring kl. 0100 blev 11. Kompanie flyttet fra Dobawer Brücke til Kaiserbrücke og med to delinger indsat til højre for 9. Kompanie, mens dens tredje deling som reserve blev placeret på vejen

mod broen. Jægerne fastholdt imidlertid broen eller tilbageerobrede den i storm hver gang den midlertidigt gik tabt. Henimod morgen, omkring kl. 0230, døde kampen ud. Straks efter det blev lyst den 5. November begyndte fjenden med tungt artilleri at beskyde selve slottet Rominten, og det lykkedes dem at sætte skovløberhuset i brand. Omkring kl. 11 indgik der fra divisionen ordre til at opgive de nuværende stillinger omkring broerne ubemærket af fjenden, med start på venstre fløj langsomt og at vige tilbage, og på ny forsinke ham overalt, hvor det var muligt.Formålet med denne henholdende kamp var, længst muligt, at fastholde den vestlige udgange af Romintenschen Heide, da I. Armeekorps passerede forbi fra syd mod nord, og ville være yderst truet i flanken, så snart fjenden trængte frem i vestkanten af heden. Generelt blev det fortalt os, at den del af Østpreussen, hvori vi på tidspunktet kæmpede, midlertidigt måtte overlades til fjenden, og at en optagestilling var under forberedelse længere mod vest. Kommandøren for Jäger-Bataillon 2 beordrede, at III./L.31 med et kompagni skulle dække Rominte ved Neuen Brücke og Heyden Brücke, mens resten af III./L.31 og 2. Jäger skulle spærrede Rominte og skovkanten mod vest frem til Kaiserbrücke. Jägerstaben ville blive i Klein Jodupp, og det blev samtidig beordret, at enhederne skulle reorganisere. Der var nemlig gennem indsættelse af de enkelte kompagnier (også Landsturm-kompagnier var involveret) uundgåeligt sket en sammenblanding af enheder. Det var ikke let at videreformidle denne ordre til kompagnierne, men det lykkedes. Som den første blev 12. Kompanie, der som reserve lå ved Dobawer Brücke og havde fire sårede, omkring kl. 16 trukket tilbage, og over Schloss Rominten sat i march til besættelse af Heyden- og Neuen-Brücke.Så blev 9., der ligeledes havde 4 sårede, 10. og 11. Kompanie underrettet. Herefter fik bataljonsfører og hans adjudant på jagt efter 12. Kompanie, der skulle lægge sig parat længst mod nord. På vejen tilbage måtte de igen passerer Schloss Rominken og var overrasket over at finde det forladt af alle tropper. 10. Kompanie havde været under ordre til at skanse i slotsparken og på dette sted give fjenden det første stop. Begyndelsen på en skansning var også synlige, men tropperne var forsvundne. Heller ikke af fjenden var der noget at se. De eneste levende personer i hele området var et par sårede russere, der af bataljonslægen var ladt tilbage efter at være blevet behandlet, da de ikke var transportegnede. Der var efterladt en beholdning af mad og drikke, og nu måtte de arme fyre vente på, at deres kammerater ankom og overtog plejen. Efter et sidste afskedsblik mod det skønne kejserlige slot, der nu for anden gang blev prisgivet fjenden, endnu fuldstændig uberørt også indvendig, da russerne under den tidligere besættelse omhyggeligt havde skånet det, rede bataljonsfører og adjudant tilbage til 12. Kompanie, som de med et landstorm-kompagni fandt på tilbagemarch gennem skoven. De fik her at vide, at der var givet ordre til almindelig tilbagetrækning. Da det allerede var ved at blive mørkt beordrede bataljonsføreren, at kompagniet ikke skulle fortsætte mod Klein-Jodupp, men istedet besætte Heydenbrücke og Neuebrücke over Rominte på vejen mod Gross-Rominten, for at forhindre den fremrykkende-

fjende i at sætte over floden. Bataljonsfører og adjudant overnattede i den af indbyggere næsten totalt forladte Szeldkehmen. Som de ved daggry ankom til Klein-Jodupp, ledte de forgæves efter både egne og jægerbataljonens kompagnier. Alt var mennesketomt og dødsens stille. Klein-Jodupp ligger i en lysning i skoven stik nord for Goldaper – Teerbudeneweg på vejen mellem Mittel-Jodupp og Gross-Rominten. Selve bebyggelsen, der blot består af nogle få gårde, ligger i den vestlige kant af lysningen, mens der på den østlige side kun ligger en skovfogedbolig. Et stykke væk på Goldaper Teerbudenweg kunne de se enkelte ryttere, men om det var ven eller fjende, kunne ikke fastslås. De red mod vest til vestkanten af heden, hvor jernbanen mellem Goldap og Stallupönen går, uden at finde noget spor efter egne tropper. Fortsat mod nordøst fandt de endeligt en Ulanerpatrulje, der tilhørte 1. Armeekorps, og som kunne fortælle, at en jæger-bataljon nogen tid forinden i samme retning var marcheret mod Gross-Rominten. Det drejede sig om 2. Jäger-Bataillon, og da den blev indhentet ved Szeldkehmen, kunne bataljonsføreren ved dens stab, der lå i den herværende skovfogedgård, få at vide, hvad der egentlig var sket. Mens han og adjudanten dagen før havde været optaget af at udfører den ordre, han havde fået af Hauptmann v. Poncet, var i mellemtiden Major Geiseler ankommet med en bataljon fra LIR 18, og havde overtaget kommandoen. Med en bedømmelse af, at stillingen var uholdbar, havde han befalet en tilbagetrækning af hele linjen i vestlig retning. Sammen med de tre kompagnier fra L.31 var jægerbataljonen derfor ikke standset i Klein-Jodupp, men fortsat til Schuiken ved Goldaper See, og havde her overnattet. Om natten var der tilgået ordre om, at 1. Armeekorps fra morgenstunden fra syd over Goldap ville marchere mod Tolmingkehmen, og de til spærring af heden bestemte enheder skulle forblive her under forbi marchen. Som følge af denne befaling var 2. Jäger-Bataillon næste morgen (6.11.) igen rykket mod øst, for sammen med III./L.31 og en bataljon fra L.84 at møde fjenden i en linje langs Schwarzen Fluss og den midterste Rominte: III./L.31 i midten af fronten fra Teerbudenweg og ved Klein-Jodup mod nord til Fuchseg eksklusiv, i syd III./L.84 (Bataillon Schmidt) fra Teerbudenweg syd over Mittel-Jodupp til Schillehnen, nordlig fra Fuchsweg jægerne med Radfahrer-Kompanie Pfeifer. Det hastede, da kostbare morgentimer var blevet spildt. Havde fjenden udnyttet situationen? Kompagnierne fra III./L.31 var allerede sat i march mod Klein-Jodupp. Som den første ankom12. Kompanie og gik som forposter i stilling langs Teerbudenweg. Så blev der søgt forbindelse med Mittel-Jodupp og med Jäger-bataljonen. I Mittel-Jodupp var kun en lille rytterpatrulje, der længselsfuldt afventede det lovede infanteri. Fjendtlige patruljer var gentagende gange dukket op i nærheden, og rytterne var ikke i stand til at gennemfører en udvigende kamp. Efter at være vendt tilbage til Klein-Jodupp var de øvrige tre kompagnier på vej ind. 9. blev som den næste sendt omkring 1000 meter syd ad Teerbudenweg, 10. på Teerbudenweg, altså bag 12. Kompanie. 11. Kompanie (Marwege) på vejen Klein-Jodupp – Gross Rominten ca. 1500 meter nord for Klein-Jodupp, fik til opgave hurtigst muligt at opnå forbindelse til jægerne, altså i nordlig retning. For at sikre en bedre dækning af venstre flanke fik 11. Kompanie efterfølgende ordre til at rykke længere mod øst ind i skoven og besætte vejkrydset nordøst for Klein-Jodupp.

Hvor betænkeligt det end var med den ringe kompagnistyrke, var det nødvendigt at give kavaleriet i Mittel-Jodupp en større modstandskraft. Derfor blev Offizierstellvertreter Hartmann med en deling fra 10. Kompanie sent hertil. Dette var næppe blevet beordret og sat i værk, (det var i mellemtiden blevet middagstid), før 12. Komp. forposter kom under geværild, der hurtigt voksede og umiddelbar resulterede i at kompagniet kraftigere og kraftigere anmodede om forstærkning. Hvorfra skulle de tages? Fra 10. Komp. blev endnu en styrke beordret frem, men inden den kunne nå frem, havde 12. Kompanie rømmet – truet af omringelse – dens stillinger med nogle få tab, og faldt tilbage til bataljonens hovedlinje.

Samtidig med dette angreb rykkede fjenden frem nord for Teerbudenweg, afskar den officerspatrulje fra 9. Kompanie, der søgte forbindelse til jægerbataljonen, og åbnede fra kanten af lysningen ild mod Klein-Jodupp. Patruljen returnerede først til bataljonen efter en længere »Odysse«, da den måtte klare sig uden kort, da der til hele bataljonen kun var ét kort i 1:100.000. 11. Kompanie mod nord blev skilt fra bataljonen, mistede forbindelsen og nåede først omkring kl. 20 tilbage til bataljonen, hvor den som reserve blev placeret bag højre fløj. Fra Mittel-Jodupp signalerede en livlig infanteriild, at fjenden var gået til angreb. Langs Teerbudenweg stillede han sig i første omgang tilfreds med resultatet. Bataljonen lå langs vestsiden af lysningen ved Klein-Jodupp, fjenden på den østlige side. Det blev aften uden at denne situation ændrede sig. I Middel-Jodupp var skydningen ophørt. Det måtte imidlertid øjeblikkeligt undersøges, hvordan situation var her. Denne opgave blev tildelt den urokkelige og vovemodige som patruljefører så kendte Wehrmann Schwarz fra 10. Kompanie. Schwarz nåede i første forsøg frem til den østligste beliggende gård i Middel-Jodupp, kikkede ind gennem vinduet til en oplyst stue, hvor der opholdt sig flere russere. Da en af russerne syntes at ville forlade huset, trak Schwarz sig tilbage, men var så uheldig at tabe sin hjelm, som russeren på vej ud af døren, snublede over. Russeren skreg op og kammeraterne ilede ud, men fandt ikke Schwarz, som havde gemt sig i nærheden. Med dette resultat kunne bataljonsføreren ikke stille sig tilfreds. Schwarz måtte afsted igen, gik denne gang gennem landsbyen og fastslog, at den fuld-

stændig var på fjendens hænder. Af Hartmann og hans deling eller fra L.84 var intet at se. Langs selve Teerbundenweg indbragte patrulje enkelte fanger. En patrulje, der skulle fastslå om fjenden havde besat Skovfogedhuset, overraskede på gårdspladsen et halvt dusin russere. Så snart russerne opdagede patruljen, råbte de »vi kommer straks med« og efterladende deres geværer, lod de sig indbringe som fanger. Der blev ikke opnået forbindelse til Jäger-Bataillon 2. Bataljonen var alene og måtte derfor passe på begge sine fløje. Moralen voksede, da der ankom forplejning fra Schuiken (Kusk Uwarra!), og bataljonsføreren havde i øvrigt tillid til sin gode stjerne, fjendens sendrægtighed og den beviste kraft hos hans egne folk. Desuden var der endnu ikke beordret tilbagetrækning. Dagen var næppe gryet (7. november) før det hos fjenden begyndte at blive livlig. Hans ild var kraftig, men kostede imidlertid ingen tab, da vi blandt det oplagte tømmer fandt tilstrækkelig dækning. Vores ild syntes at give gode resultater. Specielt Vizefeldwebel Ehrecke fra 10. Kompanie vidste, at udnytte øjeblikkets fordele. Han havde bemærket, at enkelte hele tiden løb over Teerbundenweg. De kunne kun ses et kort øjeblik, og gav derfor ikke vore skytter tid til at tage ordentlig sigte. Tilsyneladende havde en større styrke forsamlet sig i dækning tæt på vejen. Ehrecke samlede derfor geværerne i to grupper og beskød med præcis måludpegning og indstilling af visir i salver denne dækning. Som resultat ophørte fjenden med forsøgene på at passerer vejen på dette sted. Omkring kl. 8 nåede med ordonnansrytter en melding frem, som af 2. Jäger-Bataillon allerede kort før midnat var afsendt: »Jäger-Bataillon 2 er siden aften rykket tilbage til Szeldkehmen. Den anmodede støtte kan ikke ydes, da fjenden rykker kraftigt frem herimod og mod Islaudszen. Placeringen af Bataillon Schmidt er ikke kendt«. Kl. 9 satte fjenden et maskingevær i stilling. Ild fra maskingevær var os dengang ikke så kendt som senere. Denne skydning morede os i første omgang, da fjenden kun ramte toppen af de 80 år gamle graner, under hvilke vi lå. De skød altså næsten 20 meter for højt og oversåede os blot med grannåle og grene. Imidlertid var situation således, at bataljonsføreren besluttede sig til at falde et lille stykke tilbage. Underskoven gjorde det muligt i første omgang at trække halvdelen af mandskabet (lige numre) omkring 1000 meter tilbage, dvs. til næste skillelinje [gestell]. Efter at et forsvar var indrettet, kunne de ulige numre følge efter. På denne måde gik hele fronten, de 1000 meter tilbage: 9. og 10. på begge sider af Teerbudenweg, 12. langs det næste brandbælte mod nord, og 11. mod syd for vejen, uden tab og formentlig næppe erkendt af fjenden. Fjenden fulgte ikke efter, i første omgang end ikke med patruljer. Kl. 14 kom der følgende melding fra Jægerbataljonen: »Jäger-Batl er efter kamp på grund af trusler mod begge flanker, gået tilbage til på højde med Gross-Rominten. General Wengelbier spærre skovkanten i området Gross Trakischken. Jäger-Batl. fra i dag underlagt 1. Armeekorps. Det anbefales at tage kontakt til General Mengelbier«. Bataljonen kunne om eftermiddagen endnu engang falde tilbage til et egnet brandbælte et stykke længere mod vest. I 36 timer havde vi nu uden forbindelse eller anvisninger fra andre enheder alene været på heden, næppe over 300 geværer. L. 84 var ikke dukket op. Mod nord havde jægerne været, men havde nu mistet enhver forbindelse til os. Det var derfor et glædesbudskab, en ordonnansrytter via Schuiken omkring kl. 15 overbragte fra Jægerbataljonen: »Formålet med modstand på Romintenschen Heide er opnået. 1. Armeekorps flankemarch er afsluttet. Yderligere modstand på selve heden ikke længere nødvendig. Bataljonen er frigjort og skal marchere tilbage til egen division«.

Kontakten til kompagnier på sydfløjen var let, men med det kommende mørke var forbindelsen til 12. Kompanie mod nord vanskeligere. To patruljer returnerede uden at have skabt kontakt, en anden med melding om, at de havde observeret to levende russere. Adjudanten, der nu skulle søge kompagniet, kom med hest ud i eng og mose, og først den så ofte prøvede Leutnant d. Landwehr Eyring fandt kompagniet. Efter at bataljonen havde samlet sig, marcherede den ud, nåede Schuiken og fandt her til deres glæde, kompagnier under Major Schulz fra Grenadier-Regiment 4 (I. A.K.), der som forpost kompagnier var lagt frem i vestkanten af skoven. Efter at Major Schulz telefonisk havde meldt til General Mengelbier, at bataljonen var nået Schuiken, blev bataljonen, dækket af Major Schulz, indkvarteret i landsbyen. Vi havde fortjent et hvil for november nætter i Østpreussen hører ikke til de mest behagelige, når de tilbringes uden tag over hovedet. I den klare månenat fra 6. til 7. november var temperaturen på heden allerede vist 5-6 graders frost. Med vores succes på heden kunne vi være tilfredse. Vi havde løst vores opgave, vore tab havde været små, mens vores selvtillid og bevidsthed om vores moralske overlegenhed var vokset. Fjenden havde ikke indset de fordele, de om morgenen den 6. november kunne have opnået uden at affyre et eneste skud.

Så gerne vi nu også for en tid havde været skilt fra det fra det vanlige regiments sammenhæng, desto mere længtes vi nu efter at komme tilbage, og regnede bestemt med et snarligt gensyn. Det skulle blive anderledes. Vi lå tidligt den 8. november stadig i halmen, da Oberleutnant von Scharffenort fra 70. Brigade meldte sig hos bataljonsføreren. Han overbragte to maskingeværer og en feltkanon og stillede et kompagni forsprængte i udsigt. Bataljonen var nu underlagt 70. Brigade, og skulle under enhver omstændighed fastholde Schulken og forhindre fjendens udbrud fra Romintenschen Heide for at holde brigadens tilbagetrækningsakse Goldap – Darkenhmen åben. Altså til værket. Endnu engang blev 12. Kompanie som forpost kompagni trukket omkring 800 meter frem

ad Teerbudenweg, mens de øvrige kompagnier begyndte at skanse for at sætte landsbyen i forsvarsmæssig stand. 9. Kompanie var med halvdelen placeret ved Goldaper See og halvdelen ved skovfogedbygningerne, hvor også begge maskingeværer blev placeret. 10. og 11. Kompanie indrettede sig nord herfor langs banelinjen med kanonen placeret øst for landevejen. I løbet af formiddagen ankom brigade-kommandøren for personligt at inspicerer skansearbejdet. Selvom han var tilfreds med arbejdet, anså han det for tilrådeligt at lægge bataljonens forsvarslinje længere væk fra skovkanten. Arbejdet blev derfor indstillet for på ny at blive genoptaget på Kummetscher Bergen. Schuiken ligger i den vestlige kant af heden ved Goldaper See, der her udløber og har en bredde på 500 meter. Dens længde er omkring 4000 meter. Umiddelbar langs vestsiden af søen går jernbanelinjen fra Goldap mod Stallupönen. Herefter stiger terrænet stejl fra 151 til 189 meter over N.N.På bakken deler vejen fra Goldapp sig mod nordvest i retning af Gawaiten, og mod nordøst i retning af Gross-Rominten; sydvest for dette punkt ligger Kummetscher Berte omkring 3 km fra kanten af heden. Herfra havde bataljonen gode skudfelter mod nordøst og den forventede fjende fra heden. Modsat ville fjenden fra Kummetscher Berge beherske vejen fra Goldap mod vest, og dette må forhindres, da dette var den eneste akse for de enheder, der stadig befandt sig i Goldap og syd herfor. Den umiddelbare sikring ved Schuiken forblev Grenadier-kompagniet. Mens dette aftaltes, blev 12. Kompanie angrebet af fjenden og måtte for ikke at blive omgået, trække sig tilbage. Fjenden fulgte ikke ud i åbent terræn. Derudover forløb dagen roligt og skansearbejdet blev fremskyndet. Bataljonen modtog en betydelig forstærkning af dens kampstyrke ved underlæggelsen af et kompagni forsprængte. Det var formeret i Goldap af de mange, der i tiden var kommet bort fra deres enheder, primært soldater fra de aktive regimenter under 1. Korps. Selvom der også kunne være en del unddragere imellem dem, var mange uden egen skyld kommet væk fra deres enheder, og som helhed gjorde kompagniet et godt indtryk. Hen under aften rykkede et kavaleriregiment frem fra Goldap, hvor en kraftig eksplosion forkyndte, at broen over Goldap-floden i Goldab var blevet sprængt, og herefter begyndte, tydeligt for os at høre, ildkampen mellem bagtroppen og den fremrykkende fjende. Det begyndte at blive mørkt. På dette tidspunkt ankom på en sveddryppende hesten ordonnansofficer til bataljonsføreren, hvor han overbragte en befaling fra brigaden. Man havde kort forinden opfanget et radiosignal fra den russiske overkommando, hvori det blev befalet ubetinget at trænge frem fra heden og erobre Kummetscher Berge. Dette skulle for enhver pris forhindres. Bataljonen fik yderligere maskingeværer og feltkanoner stillet til disposition, og kunne desuden anmode om støtte fra et haubits-batteri i nærheden. Som en bekræftelse på denne melding begyndte infanteriild ved Schuiken. Haubitsbatteriet blev derfor anmodet om at lægge ild over skovkanten, og succesen var hurtig og sikker. Den fjendtlige ild ophørte og var tavs hele natten. Efter Ordonnansofficeren fulgte brigadekommandøren selv. Han bekræftede sin befaling, og lod nu bataljonen rykke tættere skovkanten, så den lå umiddelbart på kanen af bakken, hvorfra der var god skudvidde over den foranliggende sænkning. 10. Kompanie gravede sig ned ved øst for vejgaflen på selve Højde 189, hvor også de lovede maskingeværer skulle placeret tæt på landevejen. 11. Kompanie lå nord for vejgaflen og vest for vejen mod Sawaiten bag den mindste af de to små søer nord herfor, og 12. Kompanie var placeret nord for vejgaflen mellem de to små søer. 9. Kompanie lå bagved i reserve. Det forsprængte kompagni lå som reserve i Klein-Kummetschen, mens de fire kanoner stod ca. 300 meter nord for vejgraflen langs den vestgående vej. Vi lå med fingeren på aftrækkeren, men fjenden kom ikke. Natten mellem 8. og 9. november forløb rolig. Næste morgen blev der konstateret en kampstyrke ved bataljonen på 9 officerer, 32 underofficerer og 320 mand og en forplejningsstyrke på 11 officerer, 50 underofficerer og 433 mand. Forsprængte-kompagniet var vokset til 130 mand. Ved middagstid blev to kanoner og begge maskingeværer af brigaden flyttet til Goldap, hvorfra der om eftermiddagen hørtes livlig artilleri- og geværild. Russerne havde med stærke kræfter iværksat fremrykning fra sydkanten af heden. I første omgang uberørt af dette, forblev bataljonen i sin stillinger, men fik omkring kl. 18 forstærkning i form af 6 kanoner ved Klein Kummetschne. Om natten mellem 9. og 10. november bragte adjudanten fra 4. Grenadierer melding om, at brigaden rømmede Goldap og gik i stilling nord for Goldap mellem vestkanten af Schlauger Bruches og Klein Kummetschen, Brigadens stab var i Schöneiche og Major v. Platow fraLIR 5 afventede vores bataljonsfører på Højde 182. Sammen med sin adjudant opsøgte denne stedet, men fandt ingen. På vej tilbage mødte de på vejen Kl. Kummetswchen – Darkehmen en automobil med adjudanten fra 70. Brigade Tolkmet, der gav befalingen om, at bataljonen skulle fastholde dens stillinger og etablerer forbindelse med LIR 5, Major v. Platow, og længere mod vest i Kuiken med Oberstleutnant v. Wedel. Sidstnævnte skete straks med en officerspatrulje under Vizefeldwebel Wilhelmi fra 11. Kompanie til Højde 1182 og til Kuiken. Da bataljonsfører og adjudant var kommet tilbage til deres kvarter i Klein Kummetschen, ankom hertil kort efter kl. 0400 Major v. Platow og hans adjudant, som erklærede, at han ville besætte Klein Kummetscher Berge frem til landevejen mellem Kl. Kummetschen – Goldap med fornt mod syd, og at bataljonen skulle bibeholde sine stillinger mod nord og nordøst, men lægge en sikring frem til vejen mod Goldap og jernbanelinje langs Goldap søen. I løsningen af denne befaling blev der af forsprængte-kompagniet oprettet en feltvagt på vejen mod Goldap ca. 1 km længere fremme,

mens der ved den dybtliggende banedæmning ved søen ved landsbyen Klein Kummetschen blev oprettet en underofficerspost med 20 mand. Om morgenen denne dag (10. november) havde 70. Brigade rømmet Goldap i løbet af natten og indrettet sin forsvarslinje fra Goldaper søen til Schlauger Bruch, med LIR 5 til venstre og LIR 18 til højre. Foran denne linje, der havde front mod syd, var der i løbet af dagen kun ringe aktivitet, mens der var helt roligt foran vores bataljon. Bataljonsstaben flyttede i løbet af denne dag fra Klein Kummetschen til et forladt hus ved vejgaflen ved Højde 189. Her indfandt sig også i løbet af eftermiddagen fører for 70. Brigade, Generalmajor Hahndorf med sin adjudant Tolkmet, der herfra ville lede de videre kampe. Det var en vådt og koldt, ubehagelig vejr. Som det blev mørkt, indkøb meldinger om, at en russisk kavaleridivision og tre kavaleri-brigader ville forsøge at bryde igennem syd for Szeldkehmen. På dette beordrede brigaden øjeblikkelig disposition over vores 9., 10. og 12. Kompanie og forsprængte-kompagniet ved vejgraflen ved Højde 189. De forladte stillinger fra 10. og 12. Kompanie blev besat med hver en enkelt gruppe. Efter at denne ubehagelige venten ved vejgaflen havde varet i et par timer, indgik der omkring kl. 19 melding om, at brigadens højre fløj var trængt tilbage, og der ikke var forbindelse til Regiment 18. På dette blev omkring 1930vores 10. Kompanie sendt frem som forpostkompagni på vejen mod Prossberg og vores 12. Kompanie som forpost kompagni på vejen mod Linkischken med feltvagt i Linkischken og i den sydlige udkant af Plawischken. Omkring kl. 21 klarede situationen op. Der indløb beroligende meldinger til brigaden, at alle stillinger i det store og hele var blevet fastholdt, og også Regiment 18 på højre fløj endnu var på sin plads. Som resultat blev 10. og 12. Kompanie kaldt tilbage og sidstnævnte sendt til dækning af tungt artilleri ved Plawischken. Alle øvrige kompagnier genbesatte deres stillinger fra før samlingen ved vejen.

Kl. 2330 indløb der telefonisk til brigaden fra 1. Armeekorps ordre til, at brigaden til flankesikring af korpset straks skulle indtage stillinger ved Wilhelmsberg/Groblischken. Brigaden gav herefter ordre til, at brigadens hovedstyrke kl. 2330 fra vejgraflen Klein Kummetschen skulle begynde tilbagetrækningen over Gawaten til Groblischken, hvorunder vores bataljon III./L.31 fik den ærefulde opgave at over tage bagtroppen. Efter at alle tilbageværende enheder foran Goldap var passeret forbi, kunne også bataljonen endeligt omkring kl. 0200 om natten (10./11. november) iværksætte tilbagetrækningen med 10. Kompanie som bagtrop. Også her var det vanskeligt at få samling på alt mandskab i de enkelte kompagnier, og endnu engang var det den ihærdige Leutnant d.Ldw. Eyring som fik opstøvet også de sidste feltvagter og de sidste underofficerspostger. Til sidst blev grenadier-kompagniet underrettet om, at den nu var alene, og så startede marchen uforstyrret af fjenden. Over Gawaiten nåede vi omkring kl. 0530 den 11. november til bebyggelsen Groblischken, hvor brigaden havde efterladt to bataljoner fra L.5 og L.18 for at forberede endnu et stop for den efterfølgende fjende. Vi blev godt behandlet. Vi blev reserve for brigaden, og skulle ikke deltage i det skansearbejde, som L.5 og L.18 blev indsat i. Dagen forløb rolig. Vi håbede på afløsning og længtes tilbage til regimentet, men som svar på en forespørgsel til brigaden, svarede adjudanten, at bataljonen endnu ikke kunne undværes. Ganske vist skulle III./L.31 over Darkehmen tilbage til Landwehr-Infanterie-Regiment 31 i afsnit Dombrowken, men den måtte først afgå når III./LIR 5 var nået frem til Groblischken, hvilken forventedes denne dag eller den følgende nat. Indtil da skulle den forblive til disposition for Major v. Platow. Da III./LIR 5 endnu ikke var ankommet, blev formiddagen den 12. november anvendt til sammendrivning af kvæg og til slagtning af svin. Den velhavende landsby var flugtagtig blevet forladt af dens indbyggere. I de rene huse var alle indretning intakte. Overalt i standene stod prægtig østpreussisk kvæg og brølede af sult og spændte yver. Vi hentede store mængder af mælk. så blev kvæget sluppet løs og kyndige folk drev en større folk mod vest. Så blev det svinenes tur, men de ville ikke. Uanset, hvor mange gange vi fik dem ud, brød et par stykker ud af flokken og løb tilbage i den kendte stald, og splittede herved flokken. Der manglede de rigtige svinehunde, og åbent var der ingen af hos, der beherskede kunsten at drive svin. Så blev alle bataljonens disponible slagtere kaldt sammen, og vi slagtede så mange, som det overhovedet var muligt. For at fremskynde slagtningen blev svinene ikke stukket, men fik blot skåret hovedet af. Om eftermiddagen var de fleste svin delt i to og ladet på vogne. Dårligt kvæg blev slået ned og lagt på møddingen. Det var også tid. Omkring middag kom den kavaleriskærm, der stadig var foran fronten – to eskadroner fra Kavallerie-Brigade v. Bering fra I. Armeekorps – tilbage med meldingen om, at russerne fra Warkallen (nordkant af heden) var under fremrykning mod Kiantgen og fra Plawischken mod Gawaiten. Omkring kl. 15 blev der fra L.5 og L.18 stillinger åbnet ild mod den fjendtlige fremrykning. Enkelte skud slog ind i murene i Groblischken. Bagagen blev sat i march. i mangel af andre, under ledelse af bataljonslæge Dr. Schuhr. (Dr. Schuhr løste denne opgave med dygtighed. Han havde i disse dage gjort et stort arbejde ved bataljonen, takket være hans dygtighed til ridning og hans store glæde ved arbejdet. Eksempelvis havde han, mens vi lå ved Goldaper See, løst den ikke lette opgave, at få fyldt bataljonens patronvogn op ved divisionens ammunitionskolonne. også under den natlige march fra Przerosl til Dubeningken havde hans kundskaber i at finde vej været til stor nytte).

Der älteste Kriegsfreiwillige des Regts. Vizefeldwebel Rudolf Cuntz (4. Komp.); rechts sein Sohn, ebenfalls Kriegsfreiwilliger.

I forventning af en kamp gjorde vi os kampklare i Groblischken. Som kom uventet omkring kl. 17 befaling til, at bataljonen øjeblikkelig skulle marchere til Schudischken og her afløse III/LIR 18 i stilling så enhederne her kunne indlades. De var hårdt manglet i Fæstning Boyen, da denne fæstning næsten var frataget alle dens tropper og stod i fare for at falde i hænderne på fjenden. Vi marcherede afsted i mørket og var usikker på, om vi allerede undervejs ville støde på fjenden. Lykkeligvis havde bataljonsføreren udnyttet et par rolige timer i løbet af dagen til at gøre sig fortrolig med området, så han nogenlunde var orienteret om terrænets form. Heldet var fortsat med os. Som vi ankom til Schudischken blev vi modtaget med stor glæde af enhederne her, og bataljonen fik et stort kompliment: så godt som med den, hvad de ikke oplevet en afløsning. Kompagnierne overtog stillingerne som de var udbygget (der var endda lavet en dæmning!), og blev i løbet af natten ikke generet af fjenden. Stab og 12. Kompanie, som reserve, lå Schudischken. Fra nord mod syd fulgte 10., 9. og 11. Kompanie i skyttegrave som med front mod sydøst fulgte vejen Schudischken – Wilhelmsberg (Kirche). Hver af disse kompagnier havde til underbringelse en gård tæt bag fronten og holdt kun linjen besat med nogle få grupper. Til højre for os lå under Major Frühling II./L18 i Wilhelmsberg, til venstre fra Schudischken til Groblischken LIR 5 under Major v. Platow. Tidligt næste morgen (13. november) opsøgte bataljonens adjudant brigadens stab og kom hurtigt tilbage med nye ordre. Kl. 11 ville enheder af 1. Armeekorps til venstre for brigaden iværksætte angreb frem i retning af Maleyken. Da bataljonen stod på venstre fløj af brigaden, skulle den slutte sig til angrebet. Vi nedrev dæmningen. Det var ikke svært, da den kun bestod af et dusin pæle og brædder, og de opstemmede vandmasser – 10 kubikmeter – løb hurtig ud. Armékorpset angreb på det angivne tidspunkt, og fandt allerede i vores nærmeste nærhed godset Königsfelde knap 1000 meter fra vore stillinger, besat fjenden. Fjenden må ubemærket have sat sig fast her, for enheden, vi havde afløst, havde ikke angivet denne gård som besat af fjenden. Allerede i starten på angrebet blev bataljonsføreren omkring kl. 1030 såret og faldt ud af den fortsatte kamp. Bataljonen, hvor bataljonsadjudant Oberleutnant d. Ldw. Kemnitz, havde overtaget kommandoen, sluttede sig til angrebet, og rykkede frem mod den sydlige del af den lille skov syd for Königsfelde med 9. og 11. Kompanie forrest og 10. Kompanie langs åen i anden og 12. Kompanie i tredje linje. Som målet blev nået tilgik befaling til, at bataljonen ved Kirche Wilhelmsberg skulle stille sig til rådighed for Regiment Frühling. Bataljonen blev herefter samlet og meldte sig i Wilhelmsberg til Major Frühling, der lod bataljonen samlet som reserve placerer øst for Schultinner Fliesses åen ved Szamitschen. Her modtog bataljonen omkring kl. 14 af 70. Brigade via adjudant Tolkmet ordre til at rykke frem mod den brændende Maleyhken. Bataljonen iværksatte med 10. Komp. til højre, 11. Komp. til venstre hver med to delinger udfoldet i forreste linje, fulgt af 12. og 9. Komp. i anden linje. Det kom ikke til træfning, da Maleyken i mellemtiden fra øst var besat af dele af 3. Reserve-Division. Efter at være ankommet til Maleyken omkring kl. 15, samledes bataljonen på ordre fra Major Frühling ved en alene liggende gård 200 meter nord for Maleyken. Her forblev den i alarmberedskab indtil kl. 1930, hvor der indgik ordre til at overgå til hvil på stedet.

Den 14. november kl. 0345 marcherede bataljonen med Detachement Frühlings hovedstyrke over Friedrichsberg, Kohlau, Wäkischken til Kleszowen til sikring af flanken 3. Reserve-Division som I. Armeekorps rykkede frem mod Gross Rominente. Bataljonen blev her indsat i forsvar af det østlige afsnit fra vejstjernen i vestkanten af Kleszower Wald over Højde 122 syd for Astrawischken til Zedtmar Bruch, en betydelig bredde med bataljonens rige personelstyrke, og kunne derfor kun besættes ved veje og vigtige højdepunkter. 11. Kompanie gravede sig ned fra vejstjernen til vejen mellem Forsthaus Kleszowen – Auxkallen, 10. Kompanie herfra til Højde 122, og 12. Komp. det sidste stykke til Zedtmar-Bruch. Stab og 9. Komp. som reserve indrettede sig på en gård sydøst for Astgrawischken. Natten forløb rolig.

Den 15. november stødte patruljer fra 9. Kompanie mod Auxkallen gentagende gange i føling med fjenden, der ved Jaggeln og Abschermeningken udførte skansearbejder og om eftermiddagen sendte kraftige patruljer frem. Ved middagstid (15./16. november) indgik der ordre til, at Brigade Hahndorf skulle falde tilbage bag Angerapp og III./L31 skulle marcherede til Darkehmen og indkvarteres her. Imidlertid måtte bataljonen først afgå fra Abteilung Frühling når samtlige afdelingens posteringer var blevet afløst af Abteilung Hesse. Denne befaling, hvori Major Frühling endnu engang tildelte bataljonen den ærefulde opgave at være bagtrop for detachementet, blev generelt af os modtaget med stor glæde.

Af Angerapp-stillingen havde der allerede på Rominentener Heide været udbredte rygter om over 20 meter bredde pigtrådshindringer, opvarmede dækningsanlæg og tilsvarende bekvemmeligheder, og det havde udløst en kraftig længsel, da det hed sig, at vores regiment allerede i flere ugermed ypperlig forplejninghavde nyt behagelighederne i denne sikre stilling. Modsat var vores bataljon blevet behandlet som stedbarn af fremmede enheder, var ustandselig blev kostet omkringog havde hovedsageligt måtte nøjes med kvarterer hos »mutter grøn«.

Den for natten annoncerede afløsning blev derfor afventet med utålmodighed. Natten gik imidlertid uden at det skete. Endeligt opstod der ved dæmringen ved 5-tiden om morgenen rygter om, at en enhed langt bag bataljonen skansede. En efterprøvning afslørede at det ganske rigtigt drejede sig om to kompagnier tilhørende Detachement Hesse (Res.Regt. 9), der skulle have afløst os, men i stedet allerede fra kl. 0230 havde indrettet stillinger langs vejen Astrawischken – Kleszowen, og nu var ved at gøre klar til, kl. 0530, at rykke tilbage med afdelingen.

På dette blev kompagnierne øjeblikkeligt trukket sammen ved stabens kvarter under dække af et sikringselement, og efter at det var fastslået, at de øvrige enheder af Detachementet allerede var afgået, iværksatte bataljonen kl. 6 tilbagetrækningen. Bagtroppen bestod af 12. Kompanie, der siden den 9. november var under kommando af Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Volkmar, og gik over Forsthaus Kleszow ogWäntischken til Darkehmen. Her blev bataljonen frigivet fra 70. Brigade og Major Frühling med ordre til at sætte sig i forbindelse med Division Jacobi.

For første gang i lang tid uden at udsætte sikring, blev der underbragt i gode kvarterer i Emmahof, Erdafrei, Gudwallen og Neu Gudwallen. Efter ordre fra divisionen afgik den herfra den 17. november, om end ikke med klingende spil, så dog under sang og glad stemning, til Leuningken, dvs. tilbage under kommando af regimentet, med en kampstyrke på (inklusiv intendant og underlæge) 8 officerer, 38 underofficerer og 303 mand og en forplejningsstyrke på 10 officerer, 52 underofficerer og 408 mand.

Vores tab havde ikke været betydende, men hvordan så vi ud! Vi havde i dagevis ikke kunnet vaske eller barberer os, men det var nu slut. At vi var lusebefængt tog vi os ikke længere af. Men siden felttogets start, altså i 3½ måned, havde vi haft det samme fodtøj på fødderne, det samme undertøj, de samme uniformer på kroppen. Alt var sønderrevet og hullet, møgbeskidt og ikke beregnet på det kolde, våde efterårsvejr i Rusland og Preussen. Prise den, der stadig havde et uldtæppe. De fleste havde ingen, og mange havde endda mistet deres frakker undervejs. En transport med varmt tøj, handsker og tæpper var næsen nået frem til os. Mens vi stod ved Forsthaus Markawen, holdt køretøjer fra bataljonens store bagage foran kirken i Dubeningken for at blive læsset med de effekter, der var bestemt for bataljonen. Så begyndte fjenden at beskyde Dubeningken og køretøjer måtte rykke ud uden last og alle gaver blev liggende ved kirken. Vores antal var også blevet mindre. Vi var rykket ud med en kampstyrke på 26 officerer, 78 underofficerer og 871 mand til slaget ved Tannenberg; nu var der total med officerer, underofficerer og mandskab blot 350 mand. De øvrige var døde, savnede, sårede eller syge.

.

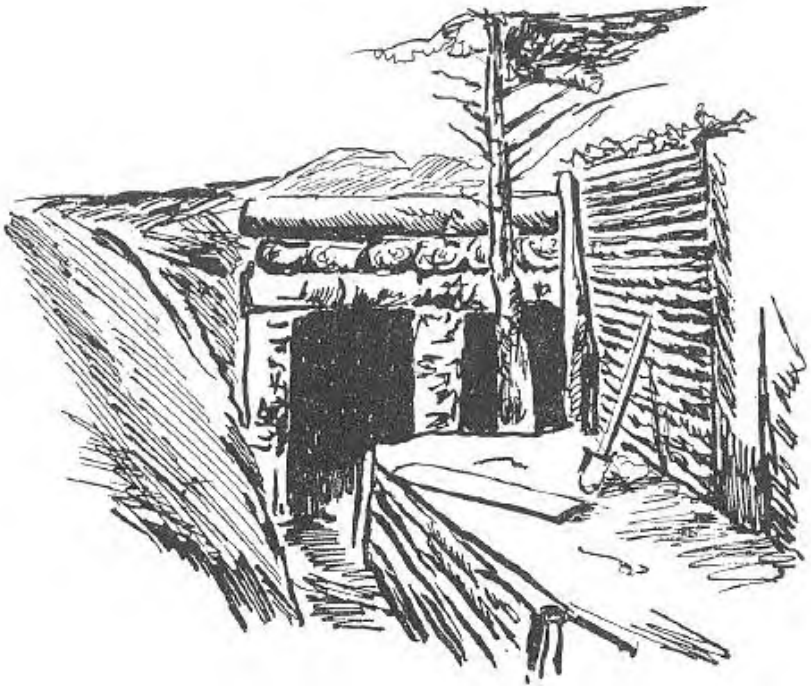

Stillingskamp i Østpreussen
Vinterslag i Masuren

18. november 1914 – 5. marts 1915

Af Leutnant d. Ldw. a.D. Backhaus

I anden uge af november 1914 var det første betydningsfulde skift i regimentets kampmåde. Denne første fase af krigen var forløbet i hurtige skift i frem- og tilbagegang. Kastet ind i det allerede igangværende, mindeværdige slag ved Tannenberg, havde den fået sin ilddåb, og som del af Hindenburgs sejrstog trængt langt ud over Tysklands grænsepæle. For at skabe en hurtig aflastning af vores trængte forbundsfæller, var tyngden i kampene på Østfronten imidlertid allerede i oktober lagt mod en sydligere krigsskueplads gennem det første dristige fremstød mod Warszawa, og derfor måtte man i Østpreussen vige ud for en ny forstærket modstander. Det drejede sig nu om at holde fronten i en forberedt stilling, og forhindre yderligere prisgivning af tysk område. Derfor begyndte for regimentet den første periode af stillingskrig under den store krig. Den omfatter tidsmæssigt de store forsvarskampe omkring Lodz og den 2. Hindenburg-offensiv mod Warszawa, der i dens resultater også havde betydning for fronten i Østpreussen, og som allerede havde forlagt hele krigens strategiske tyngdepunkt fra vest mod øst. Først vinterslaget i Masuren sprængte lænkerne for stillingskrigen i Østpreussen og bar for anden gang den stivnede front ind i fjendeland.

Det var på denne baggrund at der i første halvdel af november blev stillet regimentet helt nye opgaver. En udmattende natmarch nåede den 10. november 1914 I. og II. Bataillon i silende regn ved Darkehmen den nødtørftigt befæstedes Angerapp-linje. Udmattede efter stadige tilbagegangs træfninger og store marchpræstationer, gik bataljonerne i kvarter i Darkehmen, mens 7. Kompanie gennem etablering af feltvagter og forposter sikrede i retning af Goldap og Brassen. Regimentet fik afsnittet Angerau – Wenzken overdraget som forsvarslinje. På marchen hertil den 11. november nåede I. og II. Bataillon over Gudwallen til Alt- og Neu-Sauskoyen, hvor de igen gik i kvarter. Her nåede de første 1000 mands erstatninger fra Altona frem til regimentet, hvor de i første omgang blev fordelt på de to bataljoner. Den følgende dag blev forsvarslinjen indtaget med I. Bataillon fra Pietrellen til Jurgutschen og II. Bataillon fra Jurgutschen til Angerau. Stillingerne blev i førte omgang kun svagt besatte, mens resten af kompagnierne blev placeret i alarmkvarterer på gårdene bag linjen. Som en foreløbig

sikring blev 5. Kompanie skudt frem til Gr. Sunkeln og 2. Kompanie til Forsthaus Senfft. – Den 13. november blev sidstnævnte igen trukket ind bag forsvarslinjen. Fra forterrænet medbragte den over 100 styk herreløst kvæg. Den 12. overtog Major Lingke kommandoen over II. og Major v. Tellenbach den 14. kommando over I. Bataillon –

I denne periode var III. Bataillon underlagt LIR 5 og 70. Infanterie-Brigade under bagtræknings kampene, og deltog den 13. i I. Armeekorps angreb fra retning Darkehmen og nord herfor. –Den dag de to bataljoner ankom til Darkehmen (10.11.) gik den i kvarter i Groblischken. Efter at den 12. november havde afløst LIR 18 i stillingen syd for Schudischken, fik den 13. november befaling til som reserve at følge LIR 18 under et angreb på Maleyken. Maleyken blev erobret i løbet af eftermiddagen og bataljonen fik om aften i kvarter. Bataljonsfører, Hauptmann Otto blev under kampen såret for anden gang. – Tidligt den 14. november marcherede bataljonen med Detachement Frühlings hovedstyrke 27 km over Friedrichsberg, Kohlau, Wiekischken til Kleszowen, hvor den om aftenen gravede sig ned. Fremsendte patruljer den følgende dag kom i føling med fjenden. den 16. nåede bataljonen som bagtrop til Darkehmen og kom i kvarter i skolen i Erbfrei-Gudwallen, Emmahof og skolen i Erbrei. Endeligt den 17. november sluttede den sig til regimentet i Launingken, hvor Hauptmann Frahm, efter at være returneret efter sine, overtog kommandoen. Efter at den samme dag marcherede videre til Paulswalde og

havde besat stillingen Pietgrelle – Jurgutschen, fik den 21. november afsnittet Jurgutschen – 100 meter nord for vejen mod Neu-Schergallen. Reservekompagnier blev placeret i Launingken, senere i Rossossen. – Også I. Bataillon måtte øge sit afsnit 500 meter til højre. Stab og reservekompagni blev placeret i Sobiechen. – Dermed havde regimentet besat sit afsnit med tre bataljoner. Opfyldningen med erstatningspersonel, der efter III. Bataillons ankomst, kunne endeligt afsluttes, var hårdt tiltrængt, da kompagniernes kampstyrke fra de oprindelige 250 mand var faldet til 50. Også officerskorpset havde lidt hårdt. Kompagnierne blev oftest ført af Offizierstellvertreter. Troppernes tilstand var, yderligt betragtet, ikke særlig gunstig ved indrykningen i Angerapp-stillingen. Uniformerne var efter den lange bevægelseskrig meget slidte, og alle folk på grund af mangel på sæbe og vaskemuligheder generelt set ret »feltgrå«. Lange uplejede og ikke særligt rene fuldskæg afslørede, at de stadige kampe de sidste uger havde haft sine konsekvenser. Men alle var besjælet med tanken om, at der i den sidste tid var blevet præsteret store ting, og at man havde fastholdt landeværnets gamle renomme i rækkerne af linje regimenter.

I mellemtiden var modstanderen langsomt rykket frem gennem Skallischen Forst. Om natten viste på lang afstand skæret af brændende gårde og landsbyer, hvor han havde lagt sin kamplinje. Fra den 17. november gravede russerne sig ned langs en cirka linje Gut zu Buddern, Wiesengrün, Gr. Saewadden, Schule, Kl. Budschen, Kl. Gunkeln. Fra begge sider begyndte artilleribeskydningen, og rettedes i første omgang mod de gårde, der kunne tjene modstanderen til beskyttelse og underbringelse. – Den samlede kampaktivitet i den nu følgende stillingskamp beskænkede sig i det væsentlige til stigende og faldende artilleriaktivitet. Modstanderen udviste på intet tidspunkt lyst til gennemførelse af angrebsoperationer i regimentets afsnit. Føling med fjenden skete kun under de gensidige patruljer. Blandt disse skal følgende særligt fremhæves:

12. november nedbrændte en patrulje under Leutnant v. Usslar Steinorter Wiesenhaus på trods af kraftig fjendtlig beskydning.
26. november: en patruljeoperation fra 12. Kompanie under Offizierstellvertreter Bredow mod Forsthaus Senfft.
22. og 24. januar 1915: to patruljer fra 4. Kompanie mod Gr. Sawadden og Schule. Gr. Sawadden fundet forladt af fjenden, længere i fjenderetning bliver 5 russere fanget.
22. januar: officerspatrulje fra 12. Kompanie under Offizierstellvertreter Helmundt med 48 frivillige mod Kl. Budschen.
4. februar: patruljekamp ved 8. Kompanie feltvagt med en stærkere fjendtlig patrulje om kirkegårdsskoven mellem Gross og Klein Sunkeln, hvorunder fjenden under tab tvinges til at rømme området, og en russisk underofficer tages til fange.

For at illustrere disse patruljer og posttjeneste i de første uger af stillingskrigen, bringes her to skildringer af feldvagt tjenesten, skrevet af vores kammerat, UnteroffizierOsterhoff, 8. Kompanie, der allerede havde deltaget i Kina-felttoget:

> Jeg lå med 8 mand på feltvagt Kl. Sunkeln. Det var den 18. november 1914, da posten meldte mig, at der til højre for vores front var observeret fjendtligt kavaleri. Jeg kontrollerede straks, og kunne i min kikkert se en kosakpatrulje på omkring 400-500 meters afstand: 1 officer og 8 kosakker. Jeg lod straks 6 mand af vagten få i dækning, så fjenden ikke kunne se dem, og beordrede dem til ikke under nogen omstændighed at skyde før jeg havde afgive alarmeringsskuddet, da jeg ønskede at tage russerne til fange. Jeg sneg mig herefter med to mand nærmere for at afskærer kosakkernes tilbagetog. Så lå vi i dækning, spændt på, hvordan situationen ville udvikle sig. For os fulgte nogle ophidsende minutter, for russerne kom hele tiden nærmere. Mine gode kammerater lå vagtsomme med finderen på aftrækkeren for øjeblikkeligt at kunne skyde, når jeg gav signal. Russerne var kommet ind på 40 meters afstand. Deres fører stod højt i stigbøjlerne og holdt skarpt udsyn til alle sider. »Kom blot lidt nærmere, mine herrer«, tænkte jeg. I det øjeblik må han være blevet mistænkelig, for han kastede pludseligt sin hest omkring. Øjeblikkeligt lød mig skud, og som på kommando fløjtede vores kugler om ørene på russerne. Allerede ved det første skud lå kosakkerne med kroppen på siden af hestene og for som vilde tilbage. På omkring 300 meters afstand fandt vi to døde, en vagtmester og en kosak, mens yderligere blodspor viste, at også andre var hårdere eller lettere såret.
>
> Vi begravede begge de døde som kammerater. Jeg sendt en mand med melding og begge de dødes våben tilbage til vores kompagni. Torsdag kom vores kompagnifører frem til os og udtalte sin anerkendelse … Til slut sagde han: »Gør fortsat jeres pligt på denne måde. Jeg ved, at feltvagten er på gode hænder. Send mig også snart en sending russiske fanger«. Jeg svarede: »Javel! men det er vanskeligere sagt en gjort; jeg tager dem også hellere levende end at skyde dem ihjel« - Torsdag og fredag observerede vi flere fjendtlige infanteripatruljer. Ingen kom imidlertid så tæt på, at de effektivt kunne beskydes.

Lørdag den 21. november kl. 8 gik jeg med frem i terrænet under afløsning af posterne. Omkring 5-600 meter fra vagtlokalet sagde min ledsager, en rigtig hamburger, pludselig på sit hamburger plat: »Korporal, frem med kikkerten. Er det rådyr, der løber dernede?« (Som bekendt blev her fjendtlige kavaleripatruljer på stor afstand betegnet som harmløse rådyr, mens de natlige infanteripatruljer betegnedes som omvandrende katte). Jeg satte altså kikkerten for øjnene og opdagede i den tætte snefygning på stor afstand 15-16 fjendtlige infanterister på vej frem mod os. Vi løb tilbage. Allerede på afstand vinkede jeg til vagten. Ankommet hertil instruerede jeg alle til at finde en god dækning, ikke skyde, men holde sig parat. Denne gang ville jeg forsøge at tage karlene til fange. – Altså lå jeg igen i dækningen uden at bevæge mig. Russerne kom nærmer og nærmere. Nu kunne jeg nøjagtig tælle 16 mand, som med overhængte geværer og, på grund af den dengang herskede kulde, med hænderne i lommerne, marcherede frem mod os. »Denne gang skal det lykkes«, tænkte jeg. Og rigtig: russerne, der formentlig ikke kunne se på grund af sneen, kom på min vurdering ind på 6 meters afstand. Lynhurtigt sprang jeg frem fra min dækning ind på russerne og tog fat i den ene. Øjeblikkeligt stod også mine folk som vokset op ad jorden, med skudklare geværer i anslag foran de overraskede russere, der overgav sig uden modstand. Kun 2 mand, der gik lidt længere tilbage, og i hurtigt tempo forsøgte at forsvinde, blev af nogle enkelte »blå bønner« belært om, at alle 16 mand forblev samlet. De blev – såret – inkluderet i fangetransporten. Det var udelukkende russernes uforsigtighed og mine kammeraters tapre indstilling jeg kan takke for, uden tab, at have taget 16 mand til fange. Nu kunne jeg melde til min kompagnifører: »Ordren udført! Her er de levende russere«. – Gennem en regimentsbefaling fik jeg så med hele mandskabet en offentlig anerkendelse, og juleaften blev der overrakt os Jernkors ….

Foruden en konstant forstyrrelsesild fra det fjendtlige artilleri mod vore stillinger, var det blandt de bagved liggende mål især Dombrowken, der blev beskudt. Et heftigt ildoverfald med let og middeltungt artilleri mod Jurgutgschen og det bagved liggende stillingsafsnit den 4. december satte pludseligt et punktum for denne dags indsats af vores reservekompagni i konstruktionen af dækningsanlæg.

Der skal dog omtales en særlig artilleribeskydning, der særligt tydeligt for vore øjne af vore kammerater fra det tunge artilleri viste virkningen af vore egne 21-cm mørsere. Det var den 30. december. Vores kompagni (4.) lå i stillingsafsnit Pietrellen. Kl. 14 skulle et ildoverfald fra vores artilleri rettes mod godset zu Buddern. Omkring kl. 13 lokkede nogle særligt heftige detonationer os ud af vore understande. Med glæde fastslog vi, at vores »enogtyvere« fra Angerburg sendte nogle tunge nytårshilsener over på den anden side. Men – o'skræk – nedslagene kom hele tiden nærmere: snart efter lå de i vores pigtråd og så i og bag vore grave. En melding bagud var nytteløs. Gravbesætningen blev, alt efter placeringen af nedslagene, sendt frem og tilbage. Flere gange blev netop forladte dækninger fuldstændigt ødelagt af fuldtræffere. Dette skete med pauser tre gange. Også under ildoverfaldet på Gut zu Buddern, hvor vores artilleri sendte 2.000 granater over, havde vores kammerater fra Angerburg udset os som mål. – Vores gentagende meldinger blev ikke troet. Det skete først, da der sidst på eftermiddagen efter omfattende afsøgning, blev fundet et brandrør med indgraveret stempel og nummer, der med sikkerhed viste, at man havde bearbejdet os med et Spandauer fabrikat. Bemærkelsesværdigt og lykkeligt kostede episoden os ingen tab. Kun nogle geværer og udrustningsgenstande blev destrueret.

Vores hovedbekymring efter besættelse af stillingen var naturligvis dens videre udbygning, for særlig opmuntrende var det første indtryk ikke. Vi fandt kun en af civilarbejdere udgravet, ca. 1 meter dyb grav, og af dækninger var der kun indbyggede huller i brystværnet med et gennemblødt»kuglesikker« jordlag. Alle, også reservekompagniet, blev derfor indsat i stillingsbyggeriet, for snart ville en ny frygtet fjende dukke op – den russiske vinter. Og vi vidste alle, hvor surt den ofte havde gjort vores liv. Jeg behøver kun at nævne nogle få ting: forfrosne fødder, ikke opvarmede eller røgfyldte jordhuller, klingende kulde, snedrivende østvinde eller stormfuld snefygning. – og så igen et vådkoldt tøvejr, regn og sludbyger, vandfyldte grave og mudrede, opkørte veje. Alle, der har prøvet det, ved at der faktisk kun fandtes snedriver nede i skyttegravene.Når østvinden fejede hen over Ruslands kolde sletter, drev den sneen op og fyldte vore stillinger med så store snemasser, at alle disponible hænder med skovl og spade dårligt formåede at holde passager og indgange til dækningerne frie. Snefygningen over graven var så kraftig, at ingen post mere kunne holde så meget som et øje åbent, og alarmposter måtte også om dagen stå ved pigtrådshindringerne eller på bagsiden af graven for blot at have den ringeste mulighed for observation. Ja, virkelig, hvem der ikke selv har oplevet dette i en skyttegrav, han kan ikke påstå, at han ved hvad snefygning er. Stillingsbyggeriet gjorde da også hurtige fremskridt. Med etablering af dobbelte hindringer, med indbygning af skydeskår af stålog skyttegravsspejle og gennem udrustning med håndgranater og lyspistolerblev forsvarstilstanden væsentligt forhøjet.

På dette tidspunkt blev der i regimentet ligeledes formeret et maskingeværkompagni, der blev overdraget Offizierstellvertreter Bredow, og som på forholdsvis kort tid gennem utrætteligt arbejde fik formeret en enhed af overordentlig stor kampværdi og stolt hengivenhed.

Den 26. november fik regimentet tilgang af en MG-deling med tre tyske og den 28. november yderligere 6 russiske maskingeværer.

Den 6. december nedlagde Oberst v. Kurnatowski kommandoen over regimentet og den 19. december overtog vores højagtede Oberst Windell kommandoen. Hermed ophørte den stadige udskiftning af føringen, og regimentet havde endeligt fået *d e n s* kommandør, som i næsten tre år skulle kommandoen, og som kombinerede sin pligtopfyldende og forbilledlige tjenestelige opfattelse med hjerte og en aldrig svigtende omsorg.

I denne periode faldt også, som en uforglemmelig oplevelse, den første krigsjul. Selvom mange af os følte os besveget i håbet om ved juletid igen at være hjemme hos de kære, blev den alligevel fejret i den urokkelige tro, at dette ville blive den eneste i den store krig. Kompagnierne fejrede juleaften i graven eller i reserven, som forholdene nu tillod. Intet steds dog uden tændt juletræ. Hjemstavnen havde forsynet os med så overvældende mange julegaver, at næsten alle kunne få to. Ikke blot de dejligste julegaver, men også en rørende omsorg og kærlighed strålende os i møde. De fandt tit udtryk i kunstfærdige vers og i breve. I taknemmelighed til den ubekendte giver, vil jeg her i det mindste anføre:

Kriegesmann, du Unbekannter, nimm! Hier ist
ein gern gesandter Gruß zum heiligen Christ.
Kriegesmann, du Unbekannter,
Du auch bist ja mein Verwandter,
Weil Du auch Deutscher bist!

Et træffende smukt billede af disse dage i de begrænsede rammer af vores stillingskrig, findes også i en offentliggjort notits i en Hamburg avis, skrevet af vores kære kammerat, den daværende krigsfrivillige, blind på et øje og 40 årige landstormsmand, senere Leutnant der Landwehr Mühe.

Den er her gengivet:

Jul og Nytår på forpost i Østen

Det palæ, hvor vores forpost i ugevis næsten havde levet for godt, havde i mellemtiden mistet noget af dens behageligheder. En fjendtlig granat havde gennem taget og overetagen fundet vej til musiksalonen, og her knust alt indenfor rækkevidde. Det skønne flygel var for evigt gjort tavst, og dog var det en lykke, at der på det kritiske øjeblik ikke netop blev spillet, ellers var vel også gået mange af os på samme måde. En omend dårligere, musikalsk erstatning fandt vi i herreværelset i et betydeligt svagere klingende klaver. Begrænsningerne i vores æstetiske nydelser passede desværre også på en tilbagegang i det, der skulle glæde maven. Ganske vist stod køkkenet stadig uskadt hos os, og stadig kunne der blandt os findes en dygtig kok.Imidlertid var svin, høns, kaniner, duerog alle andre såvel velsmagende som nærende husdyr, som havde befolket gårdene, lidt efter lidt fundet samme vej som alt andet kød. Det er rigtig, at den forplejning vores faderlig besørgede fører for 8. Komp. stillede os til rådighed, både var rigelig og god. Alligevel – når man éngang er vænnet til at spise på »Atlantic«, ser man sig ikke gerne begrænset til en, om end nok så fortræffelig, borgerlig middagsmad. En gang i mellem skete det dog, at også vores middagstaffel nåede en smule af tidligere tiders storhed. »Årsagen« hertil er egentlig en militær hemmelighed; alligevel kan omstændighederne antydningsvis afsløres. Modstanderen under vores krigeriske operation var meget modvillig. Det var naturligvis strengt forbudt for mandskabet at drive jagt. Vores kompagnifører indskærpede meget eftertrykkeligt dette forbud for os, og sluttede sine formaning med ordene:»Når I får en råbuk foran jer, skal I ikke skyde, og når den løber væk fra jer, lad den roligt løbe, men skyd ikke. Forstår I, hvad jeg siger?«

Naturligvis var der trods dette forbud stadig mulighed for, at vi kunne handle i selvforsvar, og når, hvad der i virkeligheden forekom, en post blev direkte angrebet af et styk råvildt, og kom i fare for at blive stanget, kunne han forsvarer sig med sin bajonet, og – så havde vi vores dyresteg. Vi fandt også engang i mellem i morgengryet en hare, der i den mørke nat havde løbet panden ind i et træ, og derfor også fandt vej til vore gryder. Jeg husker endda et tilfælde, hvor en råbuk direkte blev skudt af en af vore poster i det øjeblik, vores kompagnifører på sin inspektion dukkede op bag den overraskede skytte. På spørgsmålet om, hvorfor han havde skudt, faldt svaret øjeblikkeligt: »Jeg troede, det var en russer«, og den Hr. foresatte var tilfredse med svaret. Han havde selv kort før formanet os om at altid at være slagfærdig overfor foresatte: »Og hvis en hund løber over vejen og den foresatte siger: ”der løber en hund”, skal I stå stram og sige: ”Nej, der er en råbuk!” Det vil imponere ham mere, end hvis I overhovedet ikke kan finde på et svar!« Havde vi i øvrigt ikke ind i mellem på den beskrevne måde suppleret vores militære forplejning, ville rådyrene være gået tabt for os på den russiske side, for både i de besatte områder og i »neutral« zonen mellem vore poster, afskød de alt, hvad der kunne kravle og gå.

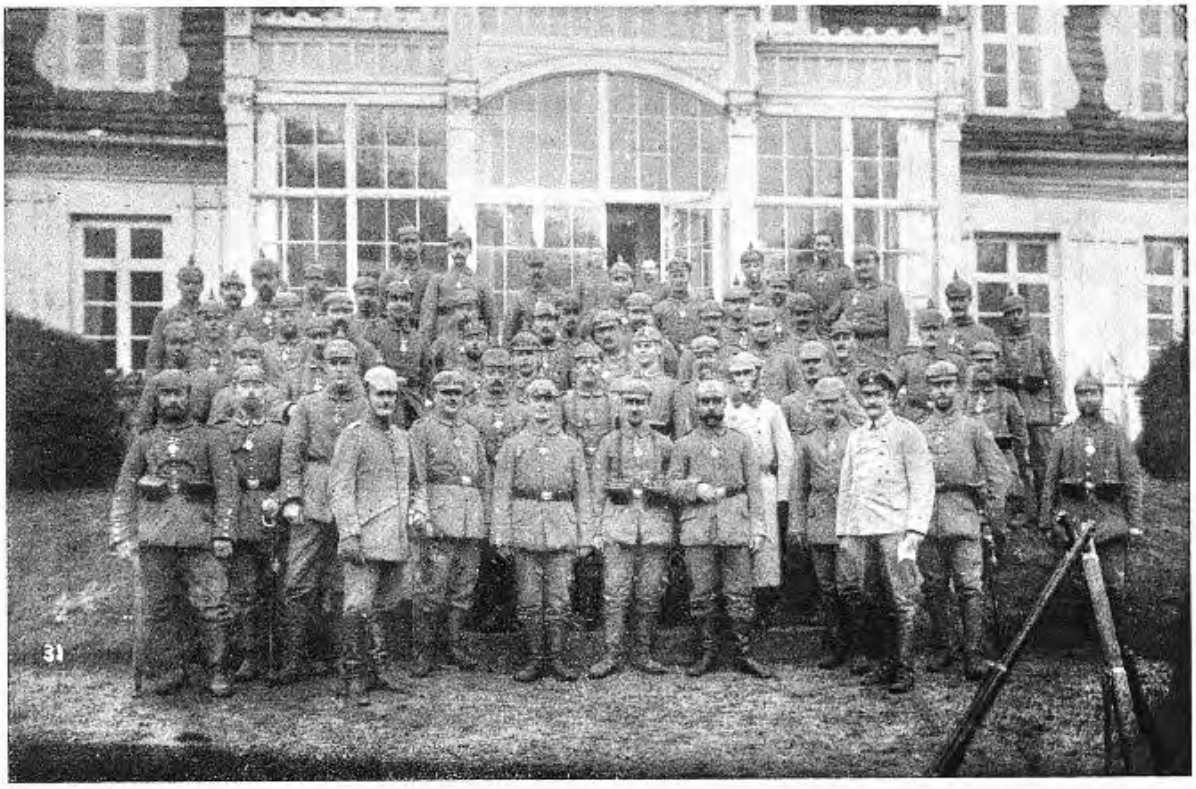

Verleihung von Eisernen Kreuzen am 16. Dezember 1914
vor dem Schloß Launingken in Ostpr.

Under alle disse jagtselskaber glemte de krigsførende parter overhovedet ikke, under patrulje- eller forpostfægtninger, på tilbørlig vis gensidigt at tage hinanden på kornet. Generelt var fordelene under denne lille krig overvejende på vores side, selvom tab naturligvis heller ikke kunne undgås på vores side. Således kort før juleaften var en patrulje sendt ud – 1 underofficer og to mand – hvoraf kun underofficeren kom tilbage; en mand var død og en hårdt såret var faldet i hænderne på russerne, og vi gjorde os naturligvis store sorger om den såredes skæbne. –

Juleaften tilbragte vi, som sædvanlig, på vore poster i alarmberedskab, men på den russiske side overfor os forblev alt roligt; kun til højre for os kunne vi næsten hele natten igennem hører heftigt artilleri, maskingevær og geværild, og så lyskugler stige op og lyskaster feje. Også ugen mellem jul og nytår forløb i vores operationsområde relativt roligt.

I nytåret overtog vores afdeling igen de vante forposter. Bortset fra et par kanonhilsener, forløb natten rolig. Foran vores egentlige forpostlinje havde vi besat en lille birkeskov omkring 200 meter længere fremme. Overfor denne var der – ligeledes foran den egentlige russiske linje, en lille besat granskov. Her stod posterne omkring 500 meter overfor hinanden. Fra vores gik der til venstre en vej med vejgrøfter frem til kanten af den anden skov. I den første vejgrøft blokerede buske vores observation mod fjenden, og kunne af fjenden bruges til at skjule en fremrykning mod os.

Nytårs morgen, som hele det snedækkede landskab var dækket af en tæt tåge, så man dårligt kunne se 50 meter, kom vores kompagnifører ud til forposten og gav ordre til, at vi (1 underofficer og to mand) skulle fælde buskene i retning af den fjendtlige stilling. – Skjult af tågen, og bevæbnet med økser foruden vore geværer, gav vi os i lag med opgaven. En gik ned i grøften og huggede løs. vi to andre knælede ned for at dække ham med geværerne ved hinden. Som vi var halvvejs igennem arbejdet, begyndte tågen i betænkelig grad at lette, og vi kunne se, at den fjendtlige post skarpt holdt øje med vores for han tilsyneladende gådefulde opførsel. Formentlig levede de i vildfarelsen, at vi var en forsigtig fremadsnigende patrulje med opgaven at fastslå, hvor stærk deres lille skov var besat. Med denne opfattelse og overbevist om, at vi ikke havde bemærket dem, havde de formentlig til hensigt at lade komme ind på skudafstand, og så i alt bekvemmelighed skyde os ned. Efter næsten to timers arbejde var vi kommet til den sidste busk omkring 200 meter fra den russiske skov, og da også denne forhindring for observation var faldet som offer for øksen, brød nytårsmorgensolen igennem i en hellig stråleglans, spredte den sidste tåge og lagde de store snemarker i et blændende lys. Så

blev vi ramt af et uimodståeligt overmod. Som var det på forhånd aftalt sprang vi alle tre op i fuld legemsstørrelse på den åbne mark, vinkede med vore hjelme til de herrer Ruski og råbte et gjaldende »Godt Nytår« til dem. I samme sekund begyndte imidlertid kuglerne derovre fra at fløjte os om ørene og med akrobatisk hurtighed forsvandt ved ned i vejgrøften, hvis isbund desværre ikke modstod vægten af denne tredobbelte krigslanding. Vores kammerater åbnede øjeblikkelig en salveild, der i væsentlig grad lettede vores flugt. Bevidstheden om at vi præcist havde udført den givne ordre, gjorde det en smule lettere at udholde det iskolde vand i grøften, der dækkede det underste af vore kroppe. Snart var vi igen arm og tør i vores vagtstue – men vi havde påbegyndt året 1915 på vores egen beskedne område, med en militær succes.

I mellemtiden var der allerede gået flere uger, og vi var stadig i uvished over vores sårede kammerat i fangenskab. Russerne stod overfor at skulle fejre deres julehøjtid, og vores kompagnifører anså denne lejlighed gunstig til at lokke oplysninger om den savnede fra dem. Samtidig var det af divisionen blevet pålagt den opgave, at underrette russerne om Hindenburgs store sejr i Polen, og overbevise dem om sandheden i de officielle tyske krigsefterretninger, naturligvis uden at lade det komme til en afbrydelse af fjendtlighederne.Til supplering af et brev på russisk, han havde modtaget til dette formål, lod han endnu et udfærdige, hvori den overfor liggende modstander blev opfordret til at sende en mand – sikret frit lejde –over med oplysninger om vores kammerat. Begge breve blev gjort fast i toppen af et 1½ gange mandshøjt grantræ, der i øvrigt var sædvanligt juleudsmykket, og hvorunder der lå en rimelig stor leverpølse og en flaske gammel Jamaica-rom. Juletræet bar vi på den russiske julenat (fra 6. til 7. januar) frem til omkring 50 meter fra den fjendtlige pigtrådshindring på et sted, hvor vi vidste, at der stod en post. En mand bar træet, mens to andre sikre ham, alle absolut lydløst. Da træet var sat på plads, blev der på den placeret en lommelygte medretning af fjenden, hvorefter vi forsvandt lige så lydløst, som vi var kommet. Om nu den russiske post sov, var i feststemning eller frygtede en fælde og mistede fatningen på grund af det pludseligt opdukkende lys – under alle omstændigheder blev vi ikke beskudt. Vi havde slet ikke forventet, at de straks samme nat ville kikke nærmere på træet, men at heller ikke de næste tre dage nogen russer undersøgte træet var dog noget overraskende for os. Natten til den fjerde dag blev det fuldstændig uberørte juletræ med dens dejlige gaver, flyttet over på den modsatte fløj af den fjendtlige stilling af tre mænd fra vores afløsende postmandskab – navnlig den alkoholiske del fulgt af mange vemodige blikke. Kort efter daggry havde vi endeligt den tilfredsstillelse fra modstanderne gennem tilråb og vinken med huer at modtage deres tak. Allerede først på eftermiddagenbragte en ubevæbnet russisk soldat,fulgt få meter efter af en bevæbnet kammerat, op vores side mødt på samme måde, et brev fra den vagthavende officer på den anden side. Skrevet på tysk i en temmelig højttravende tone, hævdede det, at de russiske fanger løg, når de påstodat blive dårligt forplejet, at russerne var forberedt på endnu to års krig, at tyskerne behandlede deres fanger grusomt, at de var bedre underrettet om Polen-slaget, og at hvis tyskerne havde 300.000 russiske fanger, havde Rusland mindst 700.000 tyske.

Da vores tilfangetagne kammerat overhovedet ikke blev omtalt, og brevet trods alle påstande om den angivelige grusomme tyske krigsførelse, mærkværdigt sluttede med en anmodning om yderligere breve, som officeren lovede selv at modtage, blev der allerede samme dag udfærdiget endnu et brev af vores kompagniledelse, denne gang på tysk, vedlagt tyske aviser til underbyggelse af vores tidligere påstande, tilbagevisning af de russiske beskyldninger og endnu engang med indtrængende anmodning om oplysninger om den fangne. Officeren modtog brevet og lovede ved overdragelsen, at han personligt ville bringe et svar næste dag ved middagstid. Han blev ledsaget af endnu en officer, der medbragte et fotografiapparat og anmodede om at måtte fotografere mødet, hvilket dog ikke blev givet. Punktligt ankom næste dag ankom to breve på tysk, et generelt og et rettet til kompagniføreren, med følgende ordlyd:

1) Ved vores vis-a-vis!
Sted:
i/ved
store vej v. Parterre
pr. List!

Brev.

Østpreussen, den 30. XII. 14
12.1.15

Til vore kampkollegaer!

Vi hilser dem til Nytår og sender Dem en lille pakke med nytårsgaver. En lille snaps til måltidet mangler desværre, da vi tilhører en ædru forening. Bryg dem kaffe til kagen og ryg en fredscigar! –

Lev vel og vær hilset. Godt Nytår!

(fulgt af tre underskrifter)

2) Til den Hr. Løjtnant, der mig i går så hjertelig sendte mig en gave.

Hermed sender vi en lille gave til Dem, og hvad der bliver tilovers, eller hvad De ikke bryder Dem om, til Deres soldater. Den 6./19. december blev en af Deres soldater hårdt såret taget af os, men døde en halv time senere, så Frau L. er beklageligvis blevet enke. I går lavede jeg en fejl, da jeg talte om 700.000 fanger: 134.000 er det rigtige. Alle Deres døde får hos os en ærefuld begravelse, hvis vi har tid og mulighed herfor. Først i dag har vi haft muligheden at tage en af Deres døde, og vil bringe Dem ham i dag, så De kan begrave ham.

Ærbødigst

(Underskrift)

30. Dec. 14
12. Jan. 15.

Ved kassen med fødevarer lå en fortræffeligt billedskitse med en præcis gengivelse af mødet midt i vinterlandskabet. Et fotografi, som maleren tilsyneladende kun ønskede som udgangspunkt, havde altså ikke været nødvendig. Efter overdragelsen af brevene lod den russiske officer livet af vores kammerat der fra den 19. december 1914 til den 12. januar 1915 ubegravet havde ligget helt tæt på den tidligere nævnte fjendtlig postering, men som på grund af det kolde vejr overhovedet ikke var gået i forfald. (de andre faldne på tidspunktet var sammen med flere russiske døde blevet begravet med det samme). 4 russiske soldater bar den døde halvvejs og lagt ned, hvorefter hentet af vores mandskab (på udtrykkeligt ønske, men først efter at de russiske soldater var kommet udenfor enhver forståelsesafstand). Dermed var formålet med vores forbindelse til fjenden opfyldt, og forbindelsen afbrudt. Vores kammerat blev den følgende dag i overværelse af vores kompagnifører, begravet med militære æresbevisninger. Han hviler i haven til godset ved siden af begge de her tidligere begravede kammerater under et værdigt trækors; grangrene smykkede hans friske grav. –

Også reservekompagniet tilbragte det tyske og det russiske jul og nytår i forhøjet alarmberedskab. Til stadighed lå 2 – på tidspunkter også 3 kompagnier – fra bataljonerne i stilling, så for det meste seks dage i graven skiftede med to dage i hvil. Da stillingsbyggeriet var tilstrækkeligt, begyndte også straks den ikke særlig elskede eksercits og feltøvelserne ved de hvilende enheder.

Den 9. januar modtog regimentet en meget ungdommelig personelerstatning fra Breslau.

Sundhedstilstanden i dette afsnit var generel god. I månederne december og januar begyndte også de første i den lange række af lidet værdsatte vaccinationer mod Kolera og tyfus, som i betragtning af det ofte meget brugte kirurgiske stikvåben burde have indbragt alle krigsdeltagere medaljen for sårede.

Særlig hårdnakket forløb også kampen med det overfor tyske soldater så særligt fjendtlige utøj. Men selvom der indrettedes badeanstalter i Angerau og Launingken, førte denne del af felttoget ikke nogen fuld succes.

Sammenfattende betøddenne første fase af stillingskrigen for regimentet, efter de konstante kampaktiviteter, en tid til at puste ud og samle kræfter efter måneders strabadser og en bevægelseskrig med mange tab. Det var den første skoling til den i det videre forløb af krigen så betydningsfulde stillingskamp. Det var en tid til indre forstærkning og disciplinering af tropperne, en tid til at øge kampkraftenog tilpasse sig til krigens allerede stigende krav. Det var en tid til forberedelser af nye opgaverog de krav, som den nu følgende kampafsnit af bevægelseskrigen snart skulle bringe med sig. Snart lurende i horisonten ildskæret fra Masuren over det snedækkede landskab i Østpreussen.

Vinterslaget i Masuren

I det overraskende stormløb ved Johannisburg havde Hindenburg allerede løbet den sydlige ankerpæl i den russiske front i Preussen løbet over ende, og ruskede allerede i lænkerne langs den stivnede front. Hos os bevirkede disse begivenheder sig i første omgang i en række påfaldende bevægelser langs den fjendtlige front. Men divisionsbefalingen gav os mere end hærberetningerne: der blev lagt stor betydning i stadige patruljer for at holde skarpt øje med enhver tilbagetrækning hos fjenden. »Vinterslaget i Masuren« var det kolde navn, hvormed Hindenburg overraskede den opmærksomme verden. I dag forbinder vi navnet med isnende vind og snestorme. Også vi blev hurtigt involveret i de store planer, der straks fra starten skulle vise sine frygtelige og skrækfyldte sider. Klingende frost og hvirvlende snestorme ledsagede vores fremrykning.

Den 10. februar modtog regimentet en befaling til generel angreb. I. Bataillon skulle rykke frem mod Wiesengrün og Gut zu Buddern nord for landevejen, III. Bataillon mod Klein Budschen og II. Bataillon mod Forsthaus Stolberg. Sidstnævnte havde måttet afbryde en gudstjeneste i Dombrowkener kirke, og startede fremrykningen som det blev mørkt fremrykningen med 7. og 6. Komp. i forreste linje. Efter en kort ildkamp med

fjendtlige forposter trak modstanderen sig tilbage, efterladende sig 6 fanger. Kl. 0845 var Stolberg nået. 5., 6.og 8. Komp. fortsatte til den vestlige kant af Stallischen Forst, som de med kontakt til III. Bataillon sikrede med feltvagter. Bataljonen havde under fremrykningen to sårede og gik i alarmkvarter i Forsthaus Stolberg. På samme tid havde også III. Batl. iværksat sin fremrykning. Med 11. og 12. Kompanie i forreste linje havde den allerede kl. 1815 erobret Kl. Budschen i storm, hvor den tog 21 fanger mod egne tab på 7 døde og 6 sårede. Efter at have sikret sig gennem en feltvagt i Forsthaus Senfft, gik de i kvarter i husene i Kl. Budschen, stærkt tilsmudsede af russerne. I. Battalions opgave viste sig vanskeligere. Som det blev mørkt stod den angrebsklar i dens stillingsafsnit under beskydning af fjendtligt artilleri. 4. og 1. Komp. trak sig mod syd langs graven indtil de overfor deres angrebsmål, iværksatte fremrykning, 1. Komp. i retning af Wiesengrün og 4. mod Godset zu Buddern. Under kommando af bataljonskommandøren gik 2. og 3. Komp. over Wiesengrün frem mod zu Buddern godset for at angribe denne fra nord. 1. Komp. skal herunder dække dens fremrykning mod øst. Begge kompagnier kom hurtigt ind i ilden nordfra fra det tyske infanteri der angreb syd for landevejen, og nåede så – trængt mod øst – en lille skov i en sænkning øst for godset. Den var her i ryggen på fjenden. En overraskende storm, og fjenden var fanget! Imidlertid førte angrebet ind i egen artilleriild, der lå over godset. Hvis blot der havde været en pause i ilden, men der var ingen muligheder for at få forbindelse. Ordonnanser blev sendt til 4. Komp., men ville de nå frem – og hvornår? Hele tiden susede de tunge granater hen over hovederne og landede mellem kompagnierne og fjenden. Russerne forsvarede sig tappert og hårdnakket sine sidste stillinger; godset er et strålende eksempel herpå . . . så lagde vores tunge artilleri ilden videre frem, bag de russiske stillinger. Begge kompagnier kom derved til at ligge i nedslagsområdet. Alene 2. Kompanie havde 8 sårede, herunder Vizefeldwebel Speck (hårdt) og Unteroffizier Voss. Begge kompagnier blev herved tvunget til at falde tilbage til Wiesengrün. Her ventede de indtil midnat på nye ordre i isnende vind og bitter kulde. Imidlertid fortsatte ildkampen og ordre indløb ikke. Herefter gik kompagnierne ved midnatstid tilbage til deres udgangsstillinger medbringende sig de sårede, hvor de ankom omkring kl. 0130 – en tung og måske angribelig beslutning! Burde de ikke, også selvom det havde betydet midlertidig inaktivitet, have holdt ud på deres poster, og derigennem afskåret fjenden fra enhver mulig flugt? Imidlertid vejede vel for bataljonens fører risikoen for under fjendens tilbagetrækning at komme ind i ilden fra egen artilleri og beskydning fra det fremrykkende tyske infanteri, tungere end muligheden for succes. Den stormfulde og snefulde vinternat vanskeliggjorde eller forhindrede enhver forståelse, og gjorde forvirringen total. – Endelig, efter en lang gennemlevet vinternat lykkedes det også det angribende infanteri fra vest - på deres venstre fløj 4. Komp., at erobre godset, hvorunder sidstnævnte tog 8 fanger.

Dækket af en forstærket ild fra deres maskingeværer, lykkedes det de fleste af fjenden at undslippe. Resultatet stod ikke i forhold til tabene. De var alene for I. Bataillon 15 døde (herunder Leutnant Sprecher) og 38 sårede, hvoraf 4. Kompanie måtte bære langt de fleste. Bjærgningen af de sårede viste sig særlig vanskelig, da forbindepladserne var placeret i dækninger tilbage i udgangsstillingen. I det omfang, det overhovedet var muligt gennem den stærke fjendtlige ild, kom de sårede ofte først frem efter at være frosset ihjel eller i det mindste halvt forfrosne. Forløbet og resultatet af denne kamp bekræftede, hvad fører for I. Bataillon, Major v. Tellenbach havde erkendt med det samme: det udsigtsløse og de uovervindelige vanskeligheder i et frontalangreb på dette fjendtlige støttepunkt. Alligevel var det blevet befalet af højere myndigheder med en undervurdering af modstanden og i forventningen af en øjeblikkeligt indledt generel tilbagetrækning. En omgåelse af det fjendtlige støttepunkt ville utvivlsomt havde ført til større succes under langt mindre omkostninger.

Tidligt den næste dag forsatte alle tre bataljoner fremrykningen. I. Bataillon rykkede via den ødelagte Buddern til Gronden, hvor regimentet efterfølgende samledes. Herfra gik det videre i en yderst vanskelig march. For at bremse vores fremtrængen havde fjenden fældet et meget stort antal træer langs vejene. Dertil kom, at også på denne dag levede vinterslaget fuldstændigt op til sit navn. Vedvarende snefygning, spejlglatte veje med op til 1-1½ meter høje snedriver spærrede vejen og gjorde fremrykningen vanskelig for mennesker, dyr og køretøjer. Alligevel var der i os alle en oplivende følelse: tysk område bliver igen frit! – Synet af de ødelagte og tilsmudsede landsbyer vækkede hele tiden tanken i os, og voksede for hver skridt vi tog ad de isede veje. På den måde nåede I. Batl. til Surminnen, II. til Sapallen og III. Batl. til godset Sperling, hvor de gik i alarmkvarterer. Bagagen havde ikke kunnet overvinde vanskelighederne og havde til dels ikke kunnet følge med.

Så pludselig kom den 12. februar uventet befaling til returmarch. Brigaden skulle vendes mod en fra syd fremrykkende modstander. Vanskelighederne under marchen var de samme, som dagen før. Først gik det over Buddern, Wenzken i en 30 km dagsmarch til Angerburg. Mellem Gut Buddern og Wenzken lå vores faldne kammerater på vejen, mens man forberedte massegraven til dem. Et rystende, uforglemmeligt billede! I stivnede stillinger ligger de ved siden af hinanden, som de i den stormfulde frostnat var gået ind til den evige søvn. Nogle havde arme og hænder rakt mod himlen, andre i en uadskillelig omfavnelse. De havde hos hinanden søgt ly for

kulden og stormen, og sådan forblødt eller frosset ihjel. I stum ærefrygt passerede kompagnier, bataljoner, regimenter forbi dem – Vinterslag! vi føler de frostkolde knytnæve!

Den aften gik regimentet i kvarterer i Angerburg (I.), Angerhof, Rothof (II.), Schönbrunn, Johannishof og Leitnersfelde (III.). Den 13. fulgte indladning og banetransport fra Angersburg, I. Batl. kl. 1517, II. Kl. 1917 og III. Batl. kl. 2117 over Rastenburg, Korschen, Rothslietz, og nåede tidligt på morgenen den 14. februar til Rudczanny. Herfra gik det med det samme til fods videre (20km) til Johannisburg. Stor og uforglemmelig var indtrykket af dette første kampområde under Masuren-slaget. Hvilken ødelæggelsernes værk, var der her sket! Men overalt arbejdes der feberagtig. Pionerer arbejdede på den ødelagte jernbanebro, jernbanefolk på skinnerne – dag og nat! I telefonpælene hang soldater, der trak nye ledninger. Grupper af fanger var i gang med oprydningsarbejdet eller med snerydning. Lastbiler raslede frem og tilbage, lange hestetrukne kolonner passerede hinanden, lastet med ammunition og levnedsmidler. Hele tide nye kolonner af fanger passerer forbi bagud, og egne tropper – under forskydning eller nyankomne – trækker i endeløse kolonner fremad i den retning, hvor fjenden og sejr ventede dem. Alt sammen greb ind i hinanden og løb som et urværk, for alle og enhver opfyldte sin del af Hindenburgs planer.

Om eftermiddagen var der gudstjeneste i kirken, af russerne i deres kultus fuldstændig forandret. Så lær man da i det mindste, var det er søndag. Desværre en skuffelse. Den store og værdige stund kunne ikke finde en forkynder, der var værdig nok. – Underbringelsen for natten var som følger: I. Batl. Johannisburg, II. Batl. Wozidlo, Sparken og Niedwedzen og III. Batl. Maldaneyen og Faulbruch. Vejret er slået om i kraftig regn. Den 15. februar marcherede regimentet bag LIR 84 over Kallengrünen til Lysken, hvor den midlertidigt gik i beredskab stilling, og fik om aftenen kvarter i den overbelagte Kumilsko.

Allerede kl. 5 næste morgen var regimentet igen under vejs. I rækkefølge III., II., MGK. og I. Batl. og under egen sikring fik det mod syd i retning Lachowo. Omkring Brandisko blev den russisk-polske grænse overskredet. Der behøvede ikke at være markering; man kunne også uden kort og grænsesten fastslå skillelinjen. De fast belagte veje var som skåret igennem. Turen tik videre ad brede, ubegrænsede og mudrede veje, der snart på grund af tøvejr og den meget trafik forvandles til et bundløs ælte. Og hvilket billede disse marker, enge og skove udgjorde. Hvor var der det mindste tegn på en agerkultur? – Jeg må, hvor jeg skriver om disse dage, huske første gang jeg på en orlovsrejse lagde Polen bag mig og sad ved vinduet i D-tåget, og gennem vinduet nød Tysklands blomstrende land, dens marker, enge og agre, overalt kendetegnet af tysk foretagsomhed, tysk ordenssans og tysk flid – og her, et stenkast fra grænsen? Det var som trådte flere hundrede år tilbage i kulturhistorien. Og da så vi i Kosaki blev præsenteret for en sand perle af en polsk landsby, var det slut med enhver kultursammenligning. Først de første fjendtlige kugler fra Kosaki bragte os med et slag tilbage til den rå virkelighed.

Regimentet stod nu til disposition for 41. Division, der den 16. februar kl. 10 var gået til angreb på fjenden i linjen Stawiski – Kolno. En opgave, der som følge af den fjendtlige tilbagetrækning, ikke kom til udførelse. regimentet havde altså allerede Danowo, Lachowo, Kosaki bag sig og marcherede med I. Bataillon som forspids mod syd i retning af Kozaki, hvorfra den pludseligt kom under beskydning. Landsbyen blev imidlertid fundet rømmet af fjenden. Efter en dagsmarch på 22 km kom III. Bataillon i kvarter i Koziki og sikrede overgangen ove Skroda med en feltvagt, I. Bataillon og 6. og 7. Kompanie i Odiedzino, 5. Kompanie i Laskowiecz og 8. Kompanie i møllen ved Koziki.

Denne nat udførte en patrulje fra 10. Kompanie under Leutnant der Landwehr Strom en sandt husar-bedrift. De stødte med dristigt vovemod dybt i den helt uafklarede fjendtlige linje, overfaldt i russisk lejr og returnerede med 97 fanger fra 3. Garderegiment Ksmailoff og få forspændte patronvogne. Først to dage senere nåede regimentet stedet for overfaldt, og fandt her ligene af de faldne tapre patruljedeltagere, delvist skændet og udplyndret. – Også 3. Komp. havde denne nat fået en særopgave. Den skulle med en deling besætte broen ved Pachnczyn og med to delinger overgangen ved og syd for Zaskrodzie. Kl. 4 om morgenen i totalt mørke nåede de ad fuldstændigt snedækkede, ukendelige veje over de ubesatte Wscieklice til den med flygtninge overfyldte Zaskrodzie. Den følgende dag blev en fjendtlig patrulje skudt sammen, men kompagniet blev herudover ikke generet af fjenden. Som kampene den 17. februar viste, var regimentet trængt langt ind på fjendtligt område, og var af bataljonen allerede opgivet som tabte. Det lykkedes imidlertid den gennem mange kampe velprøvede bataljonsadjudant, Leutnant der Reserve Frahm, om eftermiddagen at finde vej igennem og bringe ordren til tilbagerykning, hvorunder de medbragte en enkelte russiske fanger. På vej tilbage til bataljonen overtog kompagniet opgaven at beskytte en artilleristilling syd for Wscieklice. Frivillige fra kompagniet tømte en ammunitionsvogn, der var blevet liggende efter af dens heste var blevet ramt af fjendtlig infanteriild. Først kl. 0030 fik de igen forbindelse til bataljonen.

Regimentet havde allerede siden daggry ligget i ildkamp. III. Bataillon havde gået til opgave om formiddagen at erobre overgangen over Strobda fra en på den modsatte side nedgravet fjende. Det viste sig imidlertid

fuldstændig umuligt at trænge frem over den sumpede dal. I stedet måtte den grave sig ned i skovkantgen før broen, og forblev her i konstant ildkamp med fjenden. Dens tab – inklusiv under natpatruljen – beløb sig til ikke mindre end 18 faldne (herunder Offizierstellvertreter Hartmann), 34 hårdt og 8 lettere sårede. Den russiske garde viste – som også senere – en påfaldende høj grad af præcisionsskydning og ildfordeling.

Også 5. Kompanie lå i ildkamp siden daggry, 8. besatte møllen og 7. forblev i reserve i den lille skov ved Højde 26 sydvest for Koziki, mens 6. Kompanie fik opgaven at beskytte artilleriet. Tabene ved II. Bataljon beløb sig til 8 døde og 11 sårede.

De tre resterende kompagnier af I. Bataillon var om morgenen fra skoven ved Højde 26 rykket udfoldet frem mod Koziki mølle. På ordre blev angrebet ikke gennemført, og bataljonen som reserve for 72. Infanterie-Brigade trukket tilbage til den omtalte skov. Dens tab beløb sig til 1 død og 5 sårede (herunder bataljonskommandør, Major v. Tellenbach). I Bataillon gik om natten i alarmkvarter i Koziki. Den fjendtlige ildaktivitet fortsatte uformindsket. Først omkring kl. 3 hørte den pludseligt op efter en heftig stigning. Hauptmann der Reserve Kretschmar overtog kommandoen over I. Bataillon, Leutnant der Landwehr Jensen kommandoen over 1. Kompanie.

Efter pres havde modstanderen forladt sine stillinger i løbet af natten. Den 18. februar kl. 0800 stod regimentet atter marchklar og marcherede ved middagstid med brigaden bag LIR 84 over Stawiski ad landevejen i retning af Lomsha. Gentagende stop i skovene syd for Stawiski, en livlig trafik af ikke så sjældent sårede ordonnans ryttere og heste, enkelte ildoverfald på lang afstand, alt viste os tydeligt, at vi var i hælene på fjenden. Som det blev mørkt havde regimentet nået den sydlige kant af skoven. Føling med den igen standsede modstander, var vokset til en livlig kampføling. – LIR 84 var allerede folde ud i retning af Karwowo.

Så på én gang åbnede vores artilleri op fra lysninger og skovveje med deres brølende våben. De lægger en kraftig ild over modstanderen, og i løbet af få minutter rejste der sig i syd et ildskær: Karwowo var indhyllet i et flammehav. Et på engang skrækkeligt og kønt syn! som vi flere gange skulle komme til at opleve i den kommende tid. De polske landsbyer med deres tætbyggede træhuse blussede op som et eneste bål, og oftest var der kun nogle få møllesten og sortsværtede rester tilbage som vidne for disse menneskelige beboelser.

Regimentet blev sendt frem mod bakkerne til højre for Karwowo. 5. og 7. Komp. foldede ud i retning vest om Karwowo, mens 6. og 8. Komp. overtog dækningen af artilleriet. Til højre herfor rykkede III. Bataillon frem mod Højde 181. Over Grabowek angreb 1. og 2. Komp. skovstykket nordvest for Højde 181. 3. og 4. Komp. forblev i skoven som reserve for brigaden. Natten forløb under kraftige kampe. Vores infanteri forsøgte at grave sig ned, hvilket naturligvis i den dybfrosne jord og uden disponible skader en næsten umulighed. I små jordhuller, kun overdækket med teleflager, fik vores infanterister i forreste linje, for så vidt kulde og kamplarm gjorde det muligt, på skift et par timers hvil og søvn.

Med daggryet startede en heftig ildaktivitet langs linjen: skovstykket vest for Karwowo – Højde 181 – den forskansede fjende i Zalesie. Hans artilleri overøsede vores linje med en heftig shrapnel ild. Man kunne mærke det: Fæstningen Lomsha forstærkede fjendens ryg og lettede på enhver måde hans modstand. Alligevel forsøgte vore kompagnier at presse fronten fremad. II. Bataillon indsatte også sine 6. og 8. Kompanie. 1. og 2. Komp arbejdede sig kravlende og skydende frem mod skovkanten. Imidlertid ydede den hårdt frosne jord, delvist stadig snedækket, hverken skjul eller dækning, og de fjendtlige gardeskytter gav deres navne stor ære. Således havde alene 1. og 2. Komp. 2 døde og 17 sårede. – Regiment lå nu for tredje nat i vinterkulde under åben himmel. Kun 3. Kompanie som brigade reserve kunne for natten få tilbage til Stawiski.

Ved daggry den 20. februar voksede den spredte skydning natten igennem, igen til en regelret, målfast ildkamp. Uophørligt spredte shrapnels deres kugler over vore linjer. For 1. og 2. Komp. var det endnu en varm og blodig dag. De deltog i et angreb med den til højre liggende Inf.Regt. 18 mod skovstykket vest for Højde 181 – den senere så kendte »Bajonettwäldchen« - et angreb der kostede dem 12 døde og 31 sårede. Siden den 10. februar havde II. Bataillon haft 12 døde, 19 hårdt- og 38 lettere sårede. Blandt de sårede var Hauptmann Siemann og Offizierstellvertreter Helms. Også III Bataillons adjudant, Leutnant Wilhelmi, faldt om eftermiddagen i forreste linje.

Med disse dage, altså på samme tid som den sidste modstand fra den russiske X. Armee mellem stålkæberne i det største og sidste omringelsesslag under krigen, fuldstændig brød sammen i skovene ved Augustowo, stivnede også på vores del af fronten bevægelseskrigen igen i en stillingskrig. Også forsøgene på frontændring i de enkelte afsnit havde også generelt nået deres afslutning. Kompagnierne byggede feberagtig på deres stillinger. De enkelte skyttehuller løb på grund af tøvejret fulde af vand, og også den stadig skydning fra gardeskytterne og det fjendtlige artilleri krævede nødvendigheden af at søge beskyttelse i jorden. Infanteriet havde i 4 døgn levet under åben himmel. Varm forplejning kom kun frem under de største vanskeligheder, og kun en gang i løbet af natten, og nåede i bedste fald kun halvvarm frem til de sultne munde på de halvt forfrosne tapre krigere. Ingen

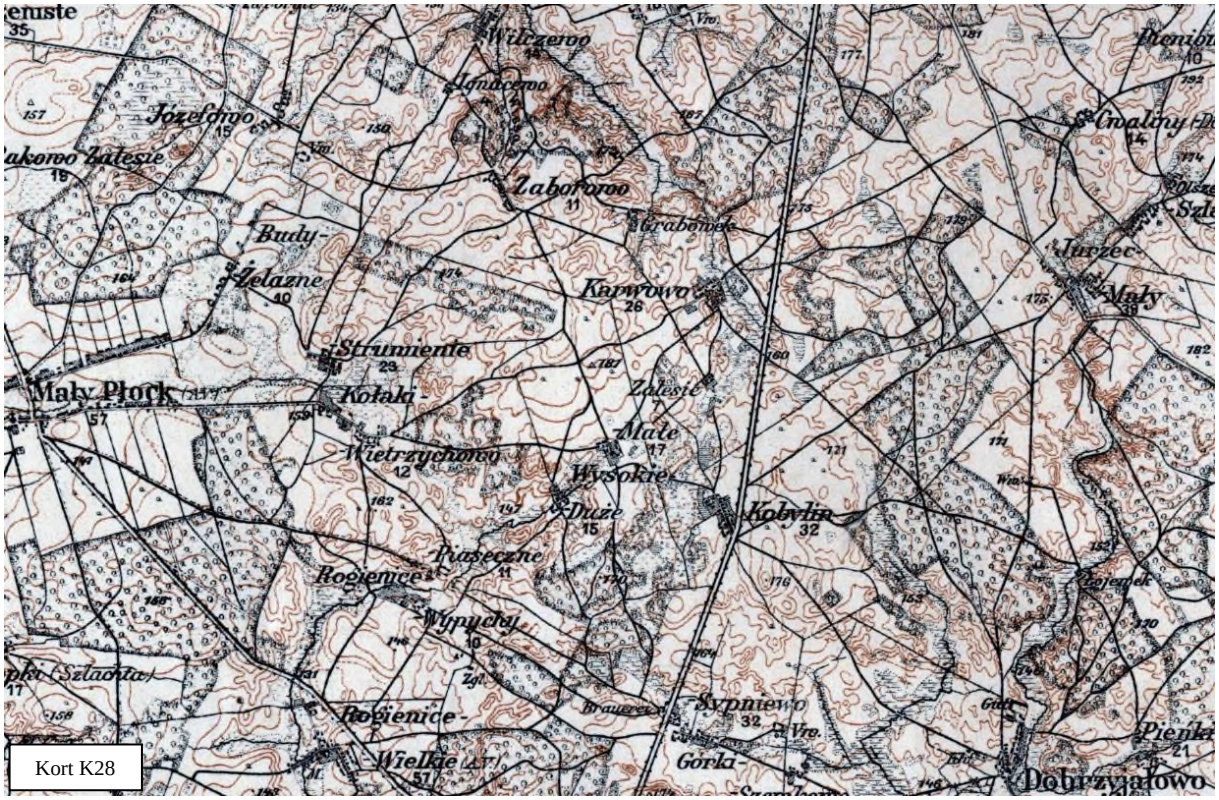

Kort K28

kan forestille sig hvilken styrke og hvilket forbrug af fysiske og psykiske kræfter, sådanne kampdage kræver. Kun den, der selv har oplevet den rå virkelighed under krig ved, hvad det betyder, at måtte udholde sådanne umenneskelige anstrengelser.

Om eftermiddagen den 20. februar begyndte sne- og sludbyger at falde. Det tredje og to delinger af det fjerde kompagni blev stillet til rådighed for LIR 84 og lagt i beredskab i den lille skov vest for Højde 160 på vejen mod Kobylin. Fra kl. 0830 den følgende dag var de igen brigadereserve i sydkanten af Stawiskier Forst. For kompagnierne langs frontlinjen forløb dagen med fortsatte skyderier, men med ringe tab. Da materialer til konstruktionen af dækninger endnu ikke var disponibel og afvandingsgrave endnu ikke havde kunnet graves, stod alle om dagen i vand eller krøb om natten sammen bag linjen. Om aften var 3. Komp. igen afgivet til disposition for LIR 84, og fik til opgave at lukke et hul øst for landevejen mellem venstre fløj af LIR84 og den mod øst tilstødende 5. Reserve-Brigade.

Indtil den 28. februar forblev den her. Uden stillinger og kun i nødtørftige jordhuller eller med grangrene overdækkede dækninger måtte den kæmpe hårdere mod den russiske vinters igen faldende temperaturer end med en modstander, der syntes mere optaget af stillingsbyggeri end på kamphandlinger. Først den tredje aften blev der kørt et par hårdt tiltrængte læs halm frem. 3. Komp. havde flere sårede på grund af den fjendtlige artilleribeskydning af Højde 171.

Om resten af måneden (22. februar til 2. marts) er der sammenfattende følgende at fortælle: Perioden forløb under stadige træfninger. Kompagnierne forsøgte hele tiden at udbygge forreste linje. Beskyttelse mod vejrliget blev på grund af kulden og det skiftende vejr med regn og sne, vægtet lige så højt som mulighederne for forsvar. På grund af enhver mangel på materialer og den bundfrosne jord kom som dækninger imidlertid i første omgang kun udgravede huller i jorden på tale.

Den 28. februar kunne man begynde anlæggelsen af en hindring ved hjælp af »spanske ryttere«, hvis placering dog på grund af det klare månelys og modstanderens stadige aktivitet var forbundet med dobbelte vanskeligheder. Artilleriaktiviteten på begge sider forløb vedholdende og regelmæssigt. Kendetegnende for niveauet i den daværende artilleriskydning og observation, er den kendsgerningen, at vores infanteri forud for et planlagt, men ikke gennemført angreb den 25. februar, måtte gøre forreste linje synlig bagud ved placeringen af hvide materialer som aviser, håndklæder o. lign.

Den 25. februar blev anlæggelsen af dækninger til reservekompagnierne påbegyndt i Mogilna-dalen nord for Grabowek mellem Højde 167 og 172. Den 2. marts satte det igen med kraftig frost og stærkt snefald. Tabene i denne periode var små. Den 1. marts var løbegravene så vidt færdige og man herigennem i dagslys kunne nå forreste linje. Den 27. februar byttede 8. og 12. Kompanie stilling. den følgende dag overtog 4. Kompanie afsnittet fra 6. Kompanie, så bataljonerne nu lå samlet i forreste linje. Den 28. februar blev 3. Kompanie brigadereserve i skoven. Da den i løbet af de næste dage hele tiden måtte skifte plads, måtte folkene som regel arbejde til efter midnat for i den frosne jord at grave nødtørftige huller til overnatning. Alt i alt tærede det polske vintervejr mere på troppernes fysiske og psykiske modstandskraft end kampaktiviteterne i den genoptagne stillingskamp.

Fire ugers vinterkrig som bevægelses- og genoptaget stillingskrig havde allerede tæret på troppernes nerver, da den 4. marts en af de mørkeste dage i vores regiments historie begyndte. Denne dag havde 18. Infanterie-Regiment til højre fået ordre til at erobre Bajonettewältchen vest for Karwowo. Herunder fik Regiment L.31 til opgave: »at udnytte de herved opnåede fordele« - efter en kort artilleriforberedelse og en virkningsskydning med minekastere i I./L31 afsnit blev skoven stormet kl. 0930. 4. Kompanie, en deling fra 1. og to delinger fra 2. Kompanie gik samtidig med frem. 4. Komp. stødte frem gennem skoven og gravede sig ned i den sydlige kant. Til venstre erobrede en deling fra 1. og to delinger fra 2. Komp den fjendtlige grav fra sydøst spidsen af skoven mod øst. En kraftig fjendtlig artilleriild fra sydøstlig retning kostede frem for alt store tab blandt 2. Kompanie. 12. Kompanie fra den tilstødende III. Bataillon besatte den lidt længere bagved liggende gamle russiske stilling og dannede forbindelsen mellem 4. og 2. Kompanie. Denne fremrykning blev kraftigt støttet med infanteriild fra de til venstre tilstødende III. og II. Bataillon. Kl. 13 rykkede også disse frem. Efter nogle få spring var den russiske grav taget i storm på trods af en ringe artilleristøtte og en fra venstre flanke indsat fjendtlig artilleribeskydning. Da imidlertid kun en deling fra den til venstre tilstødende LIR 84 gik med frem med forbindelse til II. Bataillon, hang venstre fløj af den forreste linje åben. De nu forrest liggende kompagnier (7., 8., 5., 9., 11., 10., 2., 1., 4.) indrettede sig herefter unde stadig kampføling i den meget snævre russiske stilling. Som det blev mørkt rykkede 3. Kompanie som reserve frem til Grabowek avlsgård.

Allerede i løbet af eftermiddagen havde II. Bataillon meldt om koncentreringen af stærke russiske kræfter i Wysokie-Male, og dermed risikoen for en omgåelse til venstre, og havde anmodet om artilleriild over stedet. Hans venstre fløjkompagni og den i forreste linje liggende deling fra LIR 84 lå om eftermiddagen i heftig ildkamp med den ca. 200 meter foran nedgravede fjende. Omkring Kl. 22 steg den fjendtlige artilleriild, der uafbrudt havde holdt vore stillinger under beskydning.

Fra I.R 28 front kunne tydeligt høres kraftig infanteriild, hvilket tydede på et fjendtlige angreb her. Pludseligt standsede den fjendtlige artilleri, og foran 10. og 2. Komp. dukkede af de uoverskuelige terræn og i nattens mørke samlede fjendtlige formationer op. Som de i kikkert kunne fastslås, bar den forreste række »gevær overhængt«. Der kunne høres kommandoråb, og hele kolonnen standsede op. I troen på, at det drejede sig om en samlet folk overløbere, indstillede 1. og 4. Komp indstillede skydningen – Under råb som »ikke skyd, overgiver!« »Egne tropper!« satte kolonnen sig igen i bevægelse.På få øjeblikke var russerne sprunget over graven og forsøgte, i håndgemæng fra den bageste kant af graven at stikke alt ned. Trods heltemodig modstand kunne de efter 15 timers kamp udmattede tropper ikke at holde stand mod den fjendtlige list og overvældende overmagt. Fjenden havde trukket fronten ind ved 10. og 2. Kompanie. Angrebet i flanke og til dels i ryggen, måtte 1. og 4. Kompanie efter heftig modstand rømme deres stillinger, og udvigende mod højre tilbage til deres udgangsstillinger. Den øjeblikkeligt fremsendte 3. Kompanie magtede ikke at forhindre ulykken. Dermed var begge flanker på de udsatte dele af II. og III. Bataillon truede, og efter en længere ildkamp med en frontalt angribende fjende og truet af omringelse, følte de sig tvunget til at falde tilbage til deres udgangsstillinger.

Omkring kl. 0200 var regimentet tilbage, hvor det om formiddagen havde startet angrebet, klar til forsvar og enhederne fast i hænderne på deres førere. Fjenden forsøgte ikke yderligere angreb. Ganske vist var regimentet blev en bitter erfaring rigere, men måtte betale med de foregående dages gode resultater og med tunge, blodige tab. De samlede tab var 30 døde, 140 sårede og 187 savnede:

I. Bataillon	9 døde	32 sårede	97 savnede
II. Bataillon	10 døde	47 sårede	40 savnede
III. Bataillon	11 døde	53 sårede	29 savnede
MG Kompanie	-	8 sårede	21 savnede

Med disse sidste forsøg på at lægge fronten frem, sluttede for regimentet det andet bevægelses felttog under krigen, der både tidsmæssigt og taktisk stod i ubetinget sammenhæng med »vinterslaget i Masuren«.

Das Offizierkorps des I. Batls. am 18. 3. 1915 bei Grabowek. Von links nach rechts: Lt. Kanke (Führer 3. Komp.), Unterarzt Dr. Fritze, Oberarzt Dr. Widmann, Lt. Gebauer (1. Komp.), Hptm. Kretzschmar (Bat.-Führer), Oberlt. Menzell (Führer 4. Komp.), Oberlt. Suhrmann (Führer 2. Komp.), Lt. Kracht (2. Komp.), Lt. Frahm (Batls.-Adjutant), Lt. Jensen (Führer 1. Komp.), Offz.-Stellv. Heinze (1. Komp.), Offz.-Stellv. Backhaus (3. Komp.).

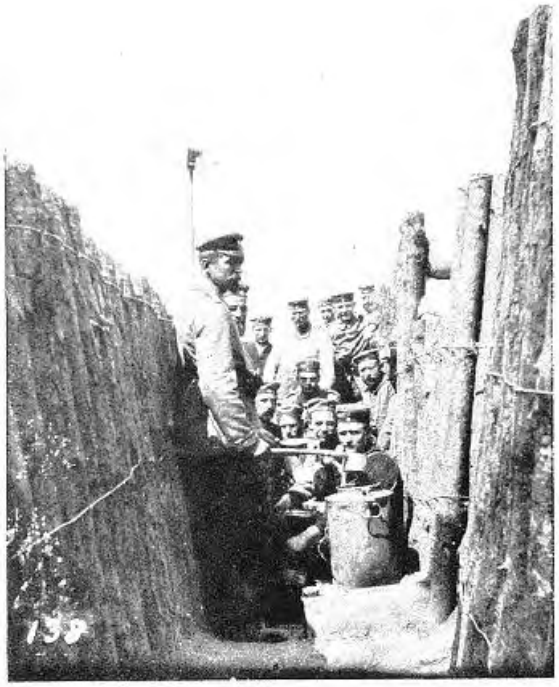

Ausgabe des Mittagessens aus dem Speiseträger im Schützengraben der 1. Kompagnie südlich Grabowek. Mai 1915.

Der 1. Halbzug des dritten Zuges der 2. Kompagnie im Schützengraben südlich Grabowek. Vorn links der Zugführer Feldwebelll. Rixen; rechts neben ihm sein Stellvertreter Vizefeldwebel Hinz. Juni 1915.

Der 2. Halbzug des zweiten Zuges der 2. Kompagnie im Schützengraben südlich Grabowek. Juni 1915.

Stillingskamp foran Lomsha
Kampe om Lomsha

6. marts til 15. august 1915

af Leutnant d. Ldw. a.D. Backhaus

Stillingskamp foran Lomsha

Den 5. marts 1915 markerede den egentlige start på stillingskrigen foran Lomsha.

Efter stilstanden i den tyske offensiv den 20. februar var nu også de sidste opblussende forsøg på en bevægelseskrig forstummet. Alligevel betød denne første tid af stillingskampen på ingen måde en lettelse for kamptropperne. Under stillingskampen i Østpreussen var gunst og ugunst i forholdene på mange måder skiftende på begge sider: Nogle steder var de tyske stillinger frit valgte efter taktiske overvejelser og forankret på naturlige og kunstige støttepunkter – andre steder var fjenden standset op i områder, dækket af mægtige fæstninger, der med hensyn til kampkraft og forsyningsveje forstærkede ham. Den tyske stilling var derimod resultatet af en sejrrig fremrykning, en strategisk formet linje uden støttepunkter, med de ugunstige genforsyningsmuligheder og uden de mest nødtørftige underbringelses muligheder i den hårdtfrosne jord i det kun sparsomt beboede forarmede polen. Dermed var vinteren i dobbelt forstand blevet en grim forbundsfælle for vores modstander, og stillede i de nu følgende måneder de største krav til vore soldaters modstandskraft. Midten af marts bragt os frostgrader på 18º. Hvad betød det i sammenligning med at hver man den 8. i samme måned fik udleveret det første uldtæppe? De første dele af stillingsbyggeriet bestod trods mangel på materialer, mulighederne for forsvar. Som dækninger kom kun jordhuller på tale, gravet ind i de hårde sider af graven; de beskyttede i de mindste nødtørftigt mod vind og snefygning. Og da så foråret forkyndte perioden med tøvejr, slud og regn, begyndte den mudder og søle periode, som kun frontsoldater kender, hvor tusinder af soldaterstøvler forvandler den opblødte jord ned til det vandtætte frostlag til et mudret søle. Gravene løb fulde af vand. Det var svært at lave afvanding. De få løbegrave med forbindelse til stillingsafsnittene stod stedvis under så megen vand, at de ikke kunne passeres, og hvor de blev anvendt af afløsende enheder, blev støvlerne ikke sjældent siddende fast i mudderet. Og dog: med hvilken rørende ligevægt og ofte humoristisk overgivelse blev ikke det hele båret? Jeg vil aldrig glemme hvordan en sådan vinteraften, det afløsende kompagni kom forbi mig ved indmundingen til løbegraven, alle tungt belæsset, og en af de afløste kammerater på spørgsmålet om vandstanden i løbegraven, fik følgende svar: »Å du, så slemt kan det ikke længere være. Vi har jo alle allerede medtaget støvlerne fulde!«

Dertil kom en udmærket træfsikkerhed hos de overfor liggende gardeskytter. Herom blot et par eksempler: en ung krigsfrivillig og god skytte blandt erstatningspersonellet fra Breslau ville gengælde, og holdt alle bevægelser under ild gennem et stål-skydeskår. For bedre at kunne se træffere, så han hver gang få sekunder fremad uden for skjoldet. Tredje eller fjerde gang, han gjorde dette, sank han død ned i skyttegraven, ramt i hovedet. De fjendtli-

ge skytter havde specielt forkærlighed for at nedskyde de afmærkningsskilte til artilleriet, som vi havde placere på bagkanten af skyttegraven. Da han ville rette skiltet op, blev en kammerat såret af et skud gennem hånden. Mere end en gang blev spidsen af en hakke ramt, mens den blev anvendt under udgravning af en løbegrav og kom over kanten på graven!

Besættelsen af den forreste linje kunne kun på grund af den nødvendige afløsning kun svagt besættes, og arbejdet var uendelig stort: der skulle bygges geværstillinger, lytteposter, løbe-, forbindelses og flankeringsgrave ny anlægges, gravspejle indbygget, dækninger påbegyndes og meget mere. Reservekompagnierne byggede feberagtig på deres dækninger i Mogilna dalen: det var indledningen til den i det sene forår så prægtig anlagte krigerlandsby, som vi alle senere havde svært ved igen at sige farvel til.

Blandt disse ensformige begivenheder udskiller sig den 26. marts. Mon ikke denne korte drøm hos alle, der oplevede den, stadig er i frisk erindring? Den greb om sig som en drømmeagtige opfyldelse af en generel længsel i alle hjerter. Omkring middagstid kom der pludselig nyhed om en generel *våbenhvile* mellem kl. 13 og 16 i afsnittene foran os og den til højre liggende I.R. 18. De døde fra den 3. marts skulle begraves! Urene blev stillet efter divisionens tid, og alle så spændt frem mod den næppe troværdige begivenhed. Freden skulle i nogle timer holde sine velsignede hænder over os! Og virkelig! En ejendommelig, næsten beklemmende stilhed indtrådte! Kl. 13 dukkede de stridende part op ad jorden. I skarer kom russerne op ad deres grave, vi af vore, og ubevæbnet og glade hastede alle frem mod hinanden. Man kunne se, at det var den russiske garde. Der synes ikke at være en eneste lille skikkelse blandt de høje, sunde knægte overfor; deres pelshuer gård den dog endnu højere, end de i virkeligheden er. Venskaber er hurtigt etableret. Overalt trykkes der med glæde i hånden eller en broderlig omfavnelse i omgangen med fjenden. Russerne udviste denne dag deres naiv-barnagtige side af deres natur. Enkelte har et halvt brød under armen, andre flæsk eller sukker i hænderne og nøder det vores folk an. De modtager til gengæld de meget eftertragtede cigaretter. Hvor en tysktalende russer kan overtage rollen som tolk, går det særlig livligt til. Tyske og russiske sange bliver sunget og enhver ligegyldig forståelse modtages med glæde. I denne tid bar hertil udpegede kommandoer vore døde kammerater tilbage til vore linjer. De var tildele allerede temmelig medtagne og efter russisk skik udplyndrede. De deltagende kunne fortælle meget om kamppladsen fra 3. marts. Formentlig omkring 100 russiske døde skulle stadig ligger der.

De få timer gik hurtig, og snart var klokken tæt på 16! Der lød kommandoer fra begge sider om adskillelse. Med et håndtryk og en militær hilsen tages der afsked, og alle iler tilbage til egne stillinger. – Kl. 16 var alle forsvundet fra jordens overflade: nu skulle der igen være krig! Men våbenhvilen fortsatte, drømmen var endnu ikke helt forsvundet – og indtil aften faldt ikke et skud. Først artilleriet åbnede igen for fjendtlighederne og indførte de gamle tilstande. – Alle de bjærgede kammerater blev begravet i haven til »det hvide hus« (Grabowek godset), hvor allerede nu 54 regimentskammerater sov den evige søvn.

Måneden april bagte en relativ hurtig overgang til forår. Første Påskedag (4. april) var i denne hensigt særlig god. Påskedagene forløb rolig langs fronten efter at de i de tidlige morgentimer af vores tunge artilleri – krigens påskeklokker – var blevet indvarslet. En særlig påskegave var tilladelse til orlov, hvorefter det efter den 5. april var tilladt at sende fem mand på 14 dages orlov fra hvert kompagni.

Arbejdet på stillingen og dækningsanlæg for reserven skred nu hurtigt frem. To kompagnier fra hver bataljon ligger fremme, de øvrige i gode dækningsanlæg i Mogilna-dale eller i skoven ved Stawiski. Med en todages turnus sker afløsning kompagnierne imellem. Også den af enhver feltsoldat så elskede (!) eksercits blev nu igen indført. To timer dagligt måtte reservekompagnierne hellige den yderligere uddannelsen, navnlig af det unge erstatningspersonel, i eksercits og skydning.

Det siden begyndelsen af februar ikke skiftede eller vaskede undertøj kunne nu gøres rent. Kompagnierne (især 10.) skaffede sig endda bademuligheder ved at opstemme Mogilna åen. Det opståede anlæg med en kunstfærdig bro af birketræ ville have gjort enhver tysk park ære.

De følgende to måneder hører til de mest behagelige for regimentet i hele stillingskrigen. Kampaktiviteten holdt sig hele tiden indenfor de normale rammer. Fjenden syntes så fuldt optaget af det tysk-østrigske indbrud i Karpaterne og det overraskende fremstød i Kurland, at han ikke havde tid eller lyst til særlige aktiviteter på andre dele af fronten.

Initiativet lå i begyndelsen af maj helt på tyske hænder, hvor Hindenburgs og Ludendorffs tanker bestemmer den krigeriske udvikling i øst.Den 3. maj nåede os nyheden om det overraskende gennembrud ved Dunajek. Den fjendtlige front var ganske vist gennembrud og sprængt på dette sted, men ingen af os anede på tidspunktet, at hele den russiske forsvarslinje fra denne indfaldsport ville blive knust, og at flodbølgen herfra også ville nå os og rive os med i den største bevægelseskamp under verdenskrigen.Og alligevel begyndte også hos os de første tegn på afløsning at dukke op, forskydninger og frontforlængelser. Heraf blev II. Bataillon den hårdest ramte. Den havde kun et kompagni fremme i forreste linje, men måtte allerede den 11. maj afløse II/IR 18 i afsnittet Zabo-

rowo-Josesowo. Dens kampbagage blev underbragt i Zaborowo. Alle kompagnier var indsat med to delinger, mens en tredje så som reserve i Zaborowo. Den 26. maj blev bataljonen igen trukket tilbage til Grabowek for den følgende dag at afløse Ersatz-Regiment Köningsberg 2 foran Jurzec-Mali, hvor to kompagnier indtog forreste linje. – den 6. juni indtog den endnu engang stillingerne ved Zaborowo – Josesowo. Heller ikke de øvrige bataljoner blev forskånet for skift af stilling. 4. Kompanie overtog den 19. maj stillingerne fra 6. Komp., 3. Komp. forlængede den 14. juni bataljonens stillinger mod højre og overtog 7. Komp. afsnit. – Den 24. juni besatte 1. Komp. stillinger fra II./I.R. 148 syd for Josesowo. Dermed lå alle I. Bataljons kompagnier i forreste linje. Om dagen blev en deling fra hvert kompagni trukket tilbage til Grabowek. 9. og 12. Kompanie overtog den 6. juni stillinger fra I/I.R. 18, 10. og 11. Komp. afsnittet nord for Struminte, hvortil også 9. og 12. Komp. flyttede den 29. juni efter at være blevet afløst af landstorm.

Infanteriaktiviteten øgede mellem den 6. og 8. maj. tabet af Przemysl og Lemberg blev den 3. henholdsvis den 22. juni markeredes med salveskydning. Det fjendtlige artilleri skød den 5. maj den store lade ved Grabbowek avlsgård i brand og ødelagde den 1. juni 1. Kompanie køkkendækning i Grabowek.

Nærkampmidlerne suppleres med kugle-, æg-, diskos-, hånd- og geværgranater, mens de interimistiske mine erstattedes af lette og middeltunge minekastere. Også gasbeskyttelse meldte sig i sine første former. Mod slutningen af juni fik hver mand udleveret en lille flaske med flakvand og en slags forbindepakke som gasmaske.

Imidlertid kostede også skyttegravskrigen sine næste daglige ofre. Kirkegården ved »hvide hus« viste hele tiden nye grave. Dage og uger gik i stadig ensformighed. En varm sommer lå over de øde områder i Polen og på gravene ved hvide hus blomstrede nu roser, sendt hertil fra den hjemlige kreds i Pinneberg.

Måneden juli 1915 stod mere i kommende store begivenheders tegn. Dag for dag blev fjendens forsvarslinje yderligere rullet op og hans fæstningslinje knust af vores artilleri. Heller ikke vores opgave kunne vente ret meget længere på sig. Den bestod i første omgang af en kraftigere overvågning af fjenden end sædvanlig, i konstante natlige patruljer og højre beredskab. Alle forholdsregler afslørede imidlertid hurtigt for os, at fjenden i vores afsnit foran Lomsha om muligt skulle bindes, så hans fastholdelse af stillingerne var i overensstemmelse med den øverste hærledelses planer.

I perioden mellem 15. og 21. juli udgik der næsten hver nat fra alle bataljonsafsnit stærke officerspatruljer, der overalt kunne fastslå, at fjenden holdt deres linje kraftigt besat.

Herunder udmærkede sig især fra III. Bataillon Unteroffizier Herfort og Ersatz-reservisterne Pagels, Bonome, Mildner og Hohlbaum. II. Bataillon, der igen var trukket ud af stilling og underlagt X. Landwehr-Division, blev som den første inddraget i kampene. Det angreb allerede den 26. juli sammen med X. Landwehr-Division i Afsnit Conti.

Herom beretter den daværende fører for II. Bataillon, Hauptmann der Landwehr Otto:

II. Bataljon i kampene om Lomsha – 22. juli til 15. august 1915

Den opgave, den tyske hær i juli og september 1915 var stillet overfor, var omslutningen og erobringen af den polske fæstningsfirkant. Lomsha var en hjørnepæl på nordfronten af denne firkant. Den spærrede vejene fra Østpreussen mellem Pissa og Wissa, der ved Lomsha passerer over Narew. Denne flods bredde svingede mellem 60 og 100 meter og havde en dybde på mellem 2 og 7 meter. Flodløbet er omgivet af sumpede enge, der ovenfor Lomsha har en betydelig bredde. Ved Lomsha selv er dalen 1½ - 2 km bred.

Siden starten af marts 1915 lå vi ved Grabowek i stilling, og følte mere og mere ensformigheden i skyttegravskrigen, der næsten aldrig blev brudt: tre timers våbenstilstand den 26. marts til begravelse af de faldne – de russiske ”hurra” over erobringen af Fæstningen Przemysl – vi blev undermineret! i 6. Komp. stillingen ved Zaborowo – to undløbne russiske krigsfanger tages i graven – de første orlov den 6.4. – den ugentlige køkkenseddel: 3 gange ærter, to gange ris, eller tre gange ris og to gange ærter osv.

Den 13. juli begyndte under Hindenburgs overkommando den generelle tyske offensiv på østfronten; Armee von Gallwitz til højre for Armee Abteilung von Scholz, hvorunder 1. Landwehr-Division hører, satte sig i bevægelse frem mod Narew-fæstningen Pultusk og Rozan, hvorefter von Scholz angreb vest for Pissa.

Den 22. juni kl. 2130 modtog bataljonen pludseligt og uventet ordre til at overdrage dens stillinger til de to nabobataljoner (I. til venstre, III. til højre), og at marcherer til Korzedniste, hvor den af 10. Reserve-Infanterie-Brigade ville modtage yderligere ordre. Fulde af forventning rykkede vi ud forstærket af en deling maskingeværer, men ikke uden stille fortrydelse for de tilbageblevne bataljoner, hvis stillinger nu var så tynde, at der kun for hver 14 meter var et gevær. Vi havde for få dages siden under et ildoverfald konstateret med sikkerhed, at der i den russiske grav lå 4 geværer for hver meter front.

I Korzenitse fik bataljonsføreren en generel orientering om situationen, at der med 10. Landwehr-Division den 23. juli var planlagt et angreb på den østlige del af nedre Pissa (over Serwatki og Kupnino), og at 10. Reserve-Infanterie-Brigade fra øst for den midterste Pissa ved Konty skulle slutte sig til. Bataljonen blev underlagt føreren for angrebsdelen af 10. Reserve-Brigade, Oberst Geyer og befalet frem til den nordlige kant af Konty, hvor den skulle være fremme inden daggry. Under marchen fik den nyheden om, at angrebet den 23. juli ikke ville finde sted, og blev beordret til en skov omkring 3 kilometer øst for Kontry, hvor ⅓ blev underbragt i dækninger og ⅔ i telte. Den blev her til den 26. juli, ganske vist uden at blive beskudt af fjenden, men prisgivet det hyppige regnvejr uden tilstrækkelig beskyttelse. Også tropperne i selve stillingen led under vejrliget og for at skaffe dem en bedring, afløste bataljonen dem den 26. juli; 5., 6. og 7. Kompanie kom i stilling, 8. og staben i Konty. Tilslutning til højre var Ersatz-regiment Königsberg 3 (10. L.D.), til venstre var Pfafferoth Hügel, en efter alle kunstens regler befæstet stejl bakke med flere i etager formerede grave, navngivet efter føreren for det kompagni, der gravede systemet.

10. L.D. angreb blev udsat dag efter dag. Den 29. juli blev bataljonen lagt 1000 meter nærmere fjenden ved at besætte en af fjenden forladt stilling med fornt mod sydøst i retning af Msciwuje og Malecwaliny. Natten til 30. juli ankom en afsnitsbefaling, hvorefter 10. L.D. formentlig samme dag skulle angribe Rudka Skroda og Højde 128 som ½0. Reserve-Brigade, som vi jo var underlagt, skulle støtte. Da jo bataljonen lå i forreste linje og havde kontakt til 10. L.D., gav det sig selv, at vi skulle deltage i angrebet. Natten til den 30. juli og formiddag gik roligt. Omkring middagstid begyndte artilleriforberedelsen ved 10. L.D., fulgt af minekasterne. Fra højre fløj af vores stillingen kunne vi tydeligt følge det hele, da vores stillinger lå højre end fjendens foran 10. L.D. og vi blev ikke beskudt. Nedslagene og detonationerne af de tunge miner var gevaldige, og de fjendtlige stillinger var hurtigt indhyllet i røg. Så iværksatte 10. L.D. stormenheder, forrest pionerer med trækkroge og pigtrådssakse. Vi kunne følge, hvordan de rev den fjendtlige pigtråd ned, hvordan de første passager opstod, hvordan Ersatz-Regiment Königsberg 3 stormede frem og trængte ind i den fjendtlige grav og hvordan de første ganger dukkede op. Så ringede telefonen og telefonisten råbte gennem graven: »Bataljonskommandør til telefonen, Oberst Geyer!«. Denne gav ordren: »Bataljonen holdt sig klar til fremrykning. Tidspunkt vil blive befalet«. Det var kl. 1715. Fem minutter senere kom så befalingen: »Kl. 1730 vil bataljonen rykke frem«. Kompagnierne blev underrettet. De lå fra højre mod venstre: en deling 8., 5., 6. og 7. Kompanie. Hvad var målet? Rykke så langt frem, at vi kunne dække dalen mellem Mscewuje og Malecwaliny og tog front fra sydøst til øst.

Ethalvt minut før det befalede tidspunkt sprang fører for 5. Kompanie, Oberleutnant von Boddien, op på brystningen og på sekundet brød bataljonen frem. En rasende ild fra tusind geværer slog fra venstre flanke ind i vore rækker, et batteri skød, hvad den kunne, vi løb for livet. Efter få minutter var 5. og delingen fra 8. fremme i målet, 6. har vundet noget terræn, men 7. Kompanie, der lå på svingpunktet og nærmest fjenden, mindre. Men det havde været et kapløb med døden. I de modnende kornmarker lå mange døde og mange sårede, og sanitetspersonel havde megen arbejde til ind i natten før de havde fået bjærget alle.

Ledelsen havde forventet, at landsbyen Msciwuje kun var besat af enkelte fjendtlige patruljer, men i virkeligheden lå her en hel bataljon, og det var fra denne vi var blevet mødt af den hårde modstand. Vi brugte natten til at grave os ned og efter mulighederne at skaber en samlet linje, og arbejdede på videre på dette både den 31. juli og den 1. august. Denne dag erobrede 10. L.D. Malecwaliny og bakkerne syd herfor. Den følgende nat (natten til 2. august) gravede fjenden foran Msciwuje en grav i sydlig retning, men så den kunne ses fra 7. Kompanies stillinger. Dette fik fører for 7. Kompanie, Leutnant Kracht til med artilleriobservatøren at aftale, at artilleriet med sin ild skulle presse fjenden ud af de øvrige grave og ind i den nye, hvor de ville være prisgivet kompagniets infanteri- og maskingeværild. Artilleriet iværksatte kl. 16 og virkede, som det var hensigten. Da fjenden opdagede sammenhænget i situationen, forsøgte enkelte i første omgang at flygte over åbent terræn, men blev standset af vores ild. Så viste de hvide flag over kanten på graven. De forsvandt igen, men kom så igen til syne. Nu kravlede omkring 20 mand uden våben op af graven. Bataljonsføreren sendte Offizierstellvertreter Thiess og 6 mand afsted for at fører fangerne væk. Og nu høstede vi frugterne af vores storm den 30. juli: 2 officerer og 719 mand lod sig fra afsnittet usåret tage til fange. Hertil kom store mængder krigsmateriel: geværer, maskingeværer, ammunition osv. Vi arbejdede i to dage på at indsamle det hele og få det kørt væk på køretøjer.

En Judas

Som der blev bragt orden blandt fangerne, trådte en russisk soldat ud af rækkerne, og spurgte fører for 8. Kompanie, Leutnant Topp: »Hr. Officer, har De også fanget vores kommandant, ham med det store overskæg og de mange ordner?« Det havde vi ikke. Han havde forsøgt, som han indså at spillet var ude, sammen med sin adjudant at undslippe, var snublet i et spring over en grøft, havde forstuvet en fod, og var blevet liggende indtil han blev fundet næste dag.

De følgende dage rykkede bataljonen sammen med 10. Reserve-Brigade langsomt efter den vigende fjende, og sluttede sig den 5. august igen til regimentet, der i mellemtiden havde forladt den gamle stilling ved Zaborowo og rykkede frem mod Lomsha. Allerede tre dage senere blev bataljonen igen trukket ud af regimentet. Om eftermiddagen den 8. august fik den ordre til at marchere til Nowogrod og her melde sig til 10. L.D. Marchen kunne først iværksættes efter mørkefald, da fjenden kunne observere vejen. Den gik over Maly Plock, Malecwaliny og Serwatki til Nowogrod, hvortil vi ankom kl. 1 om natten. Vi passerede et område, hvor der dagen før var blevet kæmpet; det betød fjernelse af mange hindringer og opfyldning af mange huller, så vore køretøjer kunne passere, og det var meget heldigt for os, at vi kunne finde den rigtige vej. Vi bivuakerede ved Narewuser, overskred floden på en lille interimistisk bro og marcherede kl. 6 på landevejen mellem Nowgrod og Lomsha til øst for Montwitza, hvor vi blev stående som reserve for divisionen (sammen med en bataljon fra L.33). Ved middagstid blev vi kastet ind mod syd langs vejen Lomsha – Ostrolenka, hvor Brigade Heim lå i kamp på højde med Grzymaly Tschepankowskyje. Den havde tilsyneladende indsat alle dens enheder, men kom ikke længere fremad, da fjenden fra yderst velplacerede stillinger med forholdsvis få våben kunne beherskedet »dækningsløse område«. Bataljonen modtog kl. 1315 ordre til at erobre et lille skovstykke mellem Jarnuty og Gasonki. Den iværksatte med 8. Komp. i forreste, 7. og 6. i anden linje. Kraftig ild fra højre flanke forhindrede 6. i at komme frem. 8. Kompanie vandt terræn, men nåede ikke skoven, men det lykkedes 7. Kompanie under Leutnant der Landwehr Kracht i en bred bue til venstre og dygtig udnyttelse af terrænet at trænge ind i skovstykke, der nu rømmedes af fjenden. Bataljonen forblev i skoven om natten, hvorfra den optog forbindelse med naboenheder og gennemførte opklaringer mod syd frem til Højde 143.

Ved daggry den 10. august fastslog patruljer fra 8. Kompanie, at fjenden havde rømmet dens stillinger. På ordre rykkede bataljonen frem til Lomshitza. Om eftermiddagen stod den som reserve for Regiment Suffert, hvortil den var underlagt som III. Bataillon, klar til stormen på det sidste fjendtlige støttepunkt, Højde 146 nord for Gejeltschin. Da denne modstand var brudt, og besætningen taget til fange, trængte tyske tropper samme aften dybt mod syd, passerede gennem Tjcherwonny skoven og nåede banelinjen Ostrolenka – Bialystock. Så gjorde vi igen front mod øst, marcherede den 11. august til Myrzyki, den 12. til Colombyja, den 13. til Menzyenin, den 14. til Zambrzyje, den 15. til Zibory og den 16. august tilbage til regimentet, som lå ved Widy. Under hele denne fremrykning kom vi ikke til at lugte krudtrøg, tværtimod havde vi gode dage, med god forplejning af landet og et stort bytte af hense og andet.

Hvad var der i mellemtiden sket ved Regimentet?

I. og III. Bataillon havde måttet overtage det rømmede afsnit fra II. Bataillon. Alle kompagnier var indsat og stillingsafsnittet var meget lang.

I de første dage af august afslørede den uafbrudte kanontorden fra sydvest, at der blev kæmpet hårdt syd for Narew. Hver nat viste brændende landsbyer – ofte 10 eller flere – som lysende fakler skuepladsen for disse kampe. Nat efter nat rykkede de mod øst og afslørede for os tydeligt de tyske hæres uafbrudte fremrykning.

Nye ordre blev med spænding afventet, men vores eneste opgave var fortsat en nøje overvågning af alle fjendtlige hensigter.

Fremrykning

Om morgenen den 4. august begyndte fremrykningen for begge bataljoner (I. og III.) og dermed et nye kapitel i regimentets historie. III. Bataillon – først med det til højre liggende 9. Komp. – rykkede frem med forbindelse til X. Reserve-Brigade, og erobrede de fjendtlige stillinger og landsbyen Maly-Plock i en storm. 9. Komp. bar hovedvægten af kampen. Ers.Res. Meiss viser her det skønneste eksempel på kammeratskab. Under den hårde kamp løb ham med kogekar tilbage, hentede vand i den stormede russiske stilling, og kom tilbage til de tørstende kammerater. Dette angreb kostede bataljonen 7 døde og 24 sårede, under førstnævnte også den tapre underofficer Kohl fra 12. Kompanie.

Om aftenen besatte 10., 11. og 12. Komp. den nye linje – nordkant skoven syd for Maly-Plock – omkring 500 meter øst for vejen Maly-Plock-Kisielnika – Højde 162. 9. Komp. samles som reserve ved Kolaki.

Også I. Bataillon var begyndt fremrykning ved daggry den 4. august efter at den fjendtlige beskydning var dalet omkring 2, og øjeblikkeligt fremsendte patruljer havde konstateret, at den fjendtlige linje kun var holdt af enkelte tilbageblevne poster. Allerede kl. 0615 havde nået linjen Højde 162 – Højde 147 – Duze. Fjenden havde indrettet en stærk befæstet stilling omkring 1000 – 1200 meter længere fremme, hvorfra de opretholdt en kraftig ild.

I den nåede linje blev stillinger gravet, da regimentet blot skulle holde følingen med fjenden, men ikke udøve pres på den. Fra den 5. til 8. august blev stillingen forstærket, og fjenden skarpt overvåget. Russisk artilleri holdt de tyske stillinger under ild. Den 6. august kom en ubehagelig overraskelse til fjenden: to 30,5-cm motorbatterier var fult os over Stawiski for at gennemfører deres planlagte afregning med Fæstning Lomsha. Deres første skud faldt dog i løbet af den følgende dag over modstanderens befæstede feltstillinger.

Om morgenen den 9. august fandt fremsendte patruljer de fjendtlige stillinger rømmede med undtagelse af enkelte poster. Den genoptagne fremrykning fortsatte til sydkanten af skoven nordvest Kisielika, hvor fjenden igen havde sat sig fast.

Frem til aften lå III. Bataillon i omfattende træfning med fjenden. Fra I. Bataillon rykkede kl. 8 en skyttekæde fra 1. og 3. Komp. frem til vejen mellem Stawiski og Lomsha, og besatte vejkanten mellem Højde 174 til 500 meter syd herfor, hvor der blev opnået forbindelse til III. Bataillon. Resten af bataljonen bivuakerede i skoven. III. Bataillons tab denne dag var 16 sårede, herunder Leutnant der Landwehr Storm. I. Bataillon havde 1 død.

Kampen ved Wyshiki 10. august 1915

I løbet af natten fra 9. til 10. august havde fjenden endnu engang rømmet dens stillinger. Frem til kl. 8 samledes regimentet i den nordlige udkant af Kisielnika og rykkede herfra frem i sydøstlig retning mod Jesjorko. Med kavaleri patruljer i opklaring forrest, dannede 2. og 4. Kompanie fortrop. Hovedstyrken fulgte med 1. og 3. Kompanie, MGK. og III. Bataillon.

Fra denne dag var opgaven ikke længere at binde eller holde føling med fjenden, men »angribe og kaste«, som parolen i regimentet nu hed. Den store offensiv rev nu også os med frem. Regimentet var nu en del af denne største af alle tyske krigslaviner, der som ofte i det sener forløb af den store krig, fejende modstanderen foran sig, ødelagde modstanden og knuste hans fæstninger.

Som den trykkende hede på den varm sommerdag, lå der også en trykkende stemning over de marcherende tropper som altid før en kamp, og en stemning der ikke ville finde sin udløsning før efter dagens angreb og resultater. Alle havde deres egne tanker, da ordonnansryttere pludseligt kom jagende med melding om, at deres patruljer lå under heftig artilleriild syd for Jesjorko. I troen på, at det kun drejede sig om en stærk fjendtlig patrulje, foldede infanterispidsen, bestående af tre grupper, ud i sydkanten af landsbyen og rykkede frem til højre og venstre for vejen fra Jesjorko til Wyshiki. Efter omkring 300 meter tvang kraft fjendtlig ild dem til foreløbig at standse op. For at gennemtvinge den fortsatte fremrykning, blev begge fortroppens kompagnier indsat. 2. Kompanie foldede ud til højre, 4. Kompanie til venstre for vejen. I hurtigt spring arbejdede kompagnierne sig frem til højderyggen. Den fjendtlige ild øgedes hele tiden. De dygtigt skjulte fjendtlige stillinger var kun vanskeligt at opdage. Fjendens ild lå udmærket da vi, liggende på en krete, uden tvivl udgjorde letgenkendelige mål. Offizierstellvertreter Schmidt fra 4. Kompanie rettede sig op for gennem kikkerten at fastslå de fjendtlige stillinger. I næsten samme øjeblik blev han ramt i hjertet og sank sammen. Da der også fjendtlig flankeild vanskeliggjorde fremrykning fra skoven sydøst for Højde 157, fik 1. Kompanie til opgave at forlænge linjen til venstre og rense skoven. 3. Kompanie blev tilbage som reserve til højre bag 2. Kompanie.

De forreste kompagnier arbejdede sig i heftig fjendtlig beskydning videre frem, 4. Komp indtil omkring 150 meter fra landsbyen Wyshiki, 1. Komp. gennem skoven. Her viste det sig, at der i den modsatte skovkant bag en 800 meter bred selvstændig skovudløber, lå en stærkt befæstet fjendtlig stilling. Sydøst for Wyshiki lå der ligeledes en stærk fjende, til dels i etageudbyggede stillinger langs vejen til landsbyen. Også fra landsbyen blev der skudt. Derfor lagde vores artilleri stedet under ild. Det var som ildguden denne hede sommerdag sprang frem og tilbage blandt de stråtækkede huse, og efter dårligt et kvarter, var hele landsbyen et flammehav.

III. Bataillon var trukket frem i skovkanten øst for Jesjorko. Kl. 1330 begyndte den at rykke frem gennem skoven med 9. og 11. Komp. forrest og 10. og 12. skråt bagved. 12 Komp. forblev i regimentsreserve. Den sluttede sig delvist til venstre fløj af I. Bataillon. III. Bataillon fandt sine modstandere i skovkanten syd for Ponjap mellem vejen mellem Ponjap og Wyshiki og Ponjap og Olschiny. Kl. 1445 blev endnu en deling fra 10. Komp. indsat til forlængelse af linjen. Hele den fjendtlige stilling lå på dette tidspunkt under ild fra vores artilleri, men shrapnel ilden havde ingen virkning mod den nedgravede og beskyttede modstander. Omkring kl. 1545 begyndte fjenden syd for Wyshiki enkeltvis eller i grupper af gå tilbage til skoven bagved. Også bag fronten blussede flere brande op. Det var for os et tegn til angreb. I kompagnier og delinger brød vores infanteri frem under stormsignal, III. Bataillon under kommando fra første linje af dens tapre kommandør, Hauptmann Frahm. Stormen brød den fjendtlige modstand. Med hvide klude og uden våben kom russerne i flokke frem mod vore angribende kompagnier. Henimod 900 fanger og enkelte maskingeværer var dagens strålende resultat. Egne tab beløb sig til 4 døde og 28 sårede – herunder Oberleutnant Wenzell.

Venstre fløj af regimentet afsøgte skovkanten syd for vejen i retning Wiktoschin avlsgård, de andre kompagnier formerede sig til fortsat fremrykning, og kl. 1715 var nævnte avlsgård nået, hvor regimentet bivuakerede i brandskæret af de mange kornstakke, kosakkerne havde sat i brand. 4. Kompanie sikrede langs vejen mod Sheleschy, mens 9 Kompanie sikrede artilleriet.

Træfning ved Janischewo – 11. august 1915

Næste morgen den 11. august kl. 0330 fortsatte regimentet fremrykningen. I. Bataillon dannede fortrop med rækkefølgen 3., 2., 4., 1. Kompanie, MGK. Kl. 6 var Kosaki (Kossaki) nået. Regimentet foldede ud bag højderne syd for Kosaki, front mod Bronowo, hvor der var konstateret fjender. En officerspatrulje mod Højde 124 meldte den stærkt besat. Omkring kl. 13½5 fik I. Bataillon ordre til samling i et udgangsområde: vejgaffel 1200 meter nord for Kosaki til 1 km nord for vejen Sheleschi – Jantshcewo. 3. og 2. Komp. i forreste linje, førstnævnte til højre, sidstnævnte til venstre for nævnte vej. Med tilslutning ligger til højre X. Reserve-Brigade, hvortil bataljonen taktisk er underlagt, til venstre LIR 84. III. Bataillon bliver som divisions reserve placeret i Truski. I. Bataillon står overfor en fjende, der har besat bakkerne omkring 300 meter vest for Jantschewo og her kraftigt forskanset sig. Kl. 14 startede 2. og 3. Kompanie angrebet. På trods af kraftig infanteri- og heftig artilleriild fra lette og middeltunge pjecer, lykkede det dem at nå ind på omkring 400 meter fra fjendens stillinger. De fjendtlige maskingeværer får angrebet til at gå i stå. De lå i flere timer i ildkamp med en modstander, kæmpende fra godt udbyggede stillinger. Russerne forsvarede sig denne dag hårdnakket og uden tanke på overgivelse. Som vi dagen efter fik fortalt af indbyggerne i Jantschewo, havde fordelingen blandt soldaterne af snapsbeholdningen fra godskælderen sørget for dette. Kl. 19 blev storm befalet, og til dette blev begge de i reserve liggende kompagnier indsat, 4. Komp. til højre for vejen, 1. Komp. længere mod syd. Artilleriet skulle med fuld ydeevne støtte infanteriets angreb. På signalet til storm brød 1. og 4. Komp. frem fra skoven, men også det fjendtlige artilleri vågnede øjeblikkeligt op til forsvar og overøsede de stormende kompagnier med shrapnels. Selvom to fjendtlige maskingeværer åbnede flankerende op fra retning af Borowno, og den frontalt angrebne fjende satte sig fortvivlet til modstand, kunne intet længere standse det tapre infanteri. I hurtige spring krydsede det kartoffelmarkerne frem til den forreste kamplinje. Det sidste pusterum benyttedes til at sende, hvad maskingeværer og geværer kunne, i retning af fjenden – så lød det igen: »Spring, fremad!«, og på nogle få minutter var den fjendtlige grav vores.

Under kommando af Leutnant der Reserve Backhaus stødte 4. og dele af 2. Kompanie gennem landsbyen og indrettede i lyset af de brændende huse en forsvarslinje mod øst og syd. 3. og 1. Komp. blev på ordre fra regimentet i de stormede russiske stillinger vest for stedet. Byttet fra kampene var, foruden store tab til fjenden, 110 fanger og to maskingeværer. Imidlertid havde det også været bekosteligt for bataljonerne: 19 døde, 62 sårede og 5 savnede; begge dele et bevist for kampenes hårdhed og størrelsen på sejren.

Den 12. august kl. 4 stod bataljonerne marchklare i Jantgschewo. Øst for landsbyen ved Højde 118 indrettes der beredskabsstillinger. Om eftermiddagen fulgte i regimentsramme den fortsatte fremrykning til Wisna. [Kort

L29]. Her besættes bredden af Narew: III. Bataillon mellem Russ og Szjeburtschin, 1. og 3. Komp. mellem Wisna og Russ. 4. Komp. gik i hvil i Rudki, mens 2. Komp. og bataljonsstab placeredes i Mentschi.

Den 14. august stod regimentet kl. 5 igen klar til march på vejen Rudki – Wisna. Det passerede Narew 2 km syd for Wisna via en pontonbro. Herfra gik de videre over Grondy Wonschef på dæmningen over Narew sumpene – I. Bataillon som fortrop – til Bazi. Det var en trykkende lummer augustdag – Om aftenen blev der etableret bivuak – I. Bataillon øst for Kalentschin, III. Bataillon ved Mallochy. 2. Kompanie sikre med forposter øst for Kalentschin – føling med fjenden er gået tabt.

Træfning ved Krituly – 15. august 1915

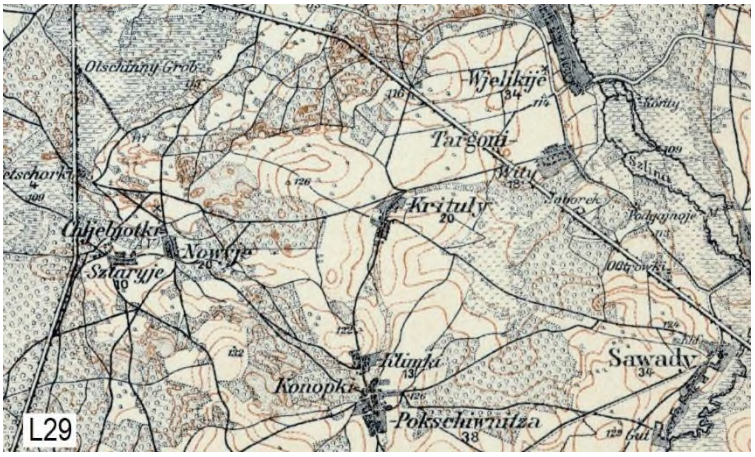

Den 15. august trådte regimentet allerede kl. 0115 an fra dens bivuak. Kl. 0230 fortsatte fremrykningen over Dudki – Menschenin. Efter mange stop undervejs mod nord blev omkring kl. 7 Chljedjetki-Sztarye nået. I. og III. Bataljon blev foldet ud med front mod øst mod en godt udbygget fjendtlig stilling mellem Klimpi – Krituly og den nordvest herfor liggende Højde 126. I. Bataillon dannede venstre fløj og fik med to kompagnier frem fra skoven øst for Rowyje: 2. Kompanie mod nord mod Højde 126, 3. Komp. mod øst med front mod Krituly. 1. Komp. forblev i reserve, mens 4. Komp. stod til rådighed for brigaden i skoven nordvest for Klimki.

III. Bataillon foldede ud med forbindelse til 3. Kompanie mod den fjendtlige stilling foran Krituly og syd herfor. Til højre lå IV/LIR 84 – Modstanderen havde valgt sine stillinger dygtigt, og var tilsyneladende indstillet på kraftig modstand. Han forsvarede den indre linje i en mod sydvest løbende stump vinkel, og beherskede fra bakkerne hele forterrænet. Ethvert angreb fra vores side eller fra øst i retning af Krituly eller i nordvestlig retning mod Højde 126 ville komme under flankerende ild fra den fjendtlige linje.

Vores angreb kom derfor til standsning kort efter at være kommet ud af skoven. Vores infanteri gravede sig ned og lå hele dagen i heftig ildkamp med fjenden. Et fortsat angreb syntes fuldstændig udsigtsløs. Forinden måtte vores artilleri fuldstændig knuse den fjendtlige stilling, hvilket dog ikke lykkedes. Det sparsomme, disponible lette artilleri åbnede og vedligehold en livlig skydning mod de fjendtlige stillinger, men – som det den følgende dag kunne konstateres under den fortsatte fremrykning, ikke ramt stillingen med ét eneste skud. Alligevel blev der af divisionen befalet storm kl. 18. På en gang brød kompagnierne frem fra gravene; imidlertid brød stormen fuldstændig sammen 50 meter foran stillingen. De endnu eksisterende dele af kompagnierne måtte falde tilbage i deres udgangsstillinger.

Under stormen udmærkede sig især den allerede i mange vanskelige situationer gennemprøvede Unteroffizier, senere Offizierstellvertreter Storjohan, 11. Kompanie.

Dagens tab var meget store. For III. Bataillon 43 døde, herunder Feldwebelleutnant Gruen, 94 sårede, herunder 7 officerer, hvoraf tre døde de følgende dage, og 5 savnede. Blandt de officerer, ser sener afgik ved døden, var også den meget afholdte, trods sine 52 år siden krigens begyndelse ved fronten, Oberleutnant der Landwehr Eyring, fører for 9. Kompanie, samt den purunge Leutnant d. Reserve Thieme og Leutnant der Landwehr Beckmann. Også den langt ud over bataljonen kendte Gefreite Heinrich Aurin, 12. Kompanie, en tapper soldat og en god kammerat, var til stor sorg for alle også på den lange liste af faldne. Mange en anstrengende march havde han gjort lettere ved sit gode humør og sit flittige håndharmonika spil.

Tabene ved 2. og 3. Kompanie omfattede 4 døde og 20 sårede, herunder to officerer.

4. Kompanie var længere mod syd involveret i endnu blodigere kampe. Da ordren til storm blev udgivet, blev den stillet til disposition for den foran dem liggende IV/LIR 84. Den skal deltage i angrebet og foldede ud i skovkantgen øst (vest?) for Højde 122 for herfra at arbejde sig frem til bataljonens ildstilling nordvest for bakken. Da kompagniet nåede ildstillingen, havde bataljonen allerede iværksat stormen i et sving til venstre. Angrebet brød imidlertid sammen under kraftig shrapnel, MG og infanteriild. Resten af bataljonen faldt tilbage. Dens

unge kommandør lå, ramt i tindingen, 6 skridt foran egen grav. Næsten alle bataljonens officerer var enten faldet eller var såret. Den vigende linje blev fastholdt af 4. Kompanie. For anden gang blev stormen forsøgt og denne gang delvist frem til den fjendtlige linje. Venstre fløj nåede imidlertid ikke frem. På højre fløj blev fjenden kastet ud af stillingen i håndgemæng. Så fik han forstærkninger fra en bagved liggende grav, og det lykkedes ham for anden gang at afvise angrebet. 4. Kompanie og resterne af IV. Bataillon, LIR 84 måtte falde tilbage, og gravede sig ned omkring 200 meter fra den fjendtlige stilling, hvorfra den fortsatte ildkamp.

Efter at de sårede var bjærget i ly af mørke og regnvejr, men under fortsatte fjendtlige MG ildoverfald, gik enhederne på ordre fra divisionen tilbage til deres udgangsstillinger. Tabene på dette sted var formentlig dagens hårdeste. I de her involverede fem kompagnier (IV/LIR 84 og 4./LIR 31 varder 112 døde og 252 sårede. Alene 4. Kompanie havde 7 døde og 36 sårede, hvoraf flere senere døde, og 1 savnet. Blandt de døde var Leutnant der Reserve Krellenberg. Under de sårede var Leutnant der Reserve Backhaus og Feldwebelleutnant Kaminski, der senere døde af sine skader.

Tykotzin og Grodno

16. august til 3. september 1915

af Hauptmann d. Ldw.a.d. Suhrmann

Efter de blodige kampe dagen før, begyndte for regimentet den 16. august 1915 en kort, men vidunderlig hvileperiode. III. Bataillon blev underbragt i Wity, mens I. Bataillon rykkede til Targoni-Wjelikije og her besatte en stilling langs Szlina. Det var en frugtbar egn, disse nette, rene landsbyer på de grønne marker langs Szlina, som vi hidtil under fremrykningen ikke tidligere var stødt på. Store frugt og grønsagshaver om godt vedligeholdte bygninger, som russerne, imod sædvane, ikke havde stukket i brand under deres hastige tilbagetrækning. Foran husene var der endda flere steder blomsterbede. Det indre af husene passede til det udvendige. I stedet for lerklinede gulve var her skønne stuer med plankegulve. Sofaer, polstrede bænke langs væggene og sågar gardiner for vinduerne. Indbyggerne var tildele blevet tilbage, eller vendte under vores ophold tilbage til deres gårde efter at de havde set, at tyskerne skånede deres ejendomme. Grunden til vores pause var vel den, at den til venstre for os langs den nordlige bred af Narew stående 10. Landwehr-Division, skilt fra os af Narew, på grund af kraftigere modstand ikke var trængt så hurtigt frem som vores. Kampaktiviteten hos 1. Landwehr-Division indskrænkede sig i disse dage til gennem tungt artilleri fra vores side af floden at støtte 10. Landwehr-Division operationer.

Takket være den væsentligt forbedrede forplejning på grund af leveringer fra landet, og på grund af hvilet – kun ringe vagttjeneste måtte udføres – hævedes moralen blandt enhederne, hjulpet på vej af de overordentlig gode nyheder om udviklingen på østfronten. Mackensen var den 18. august rykket ind i Brest-Litowsk. Nowo Georgiewsk faldt den 19. august. General Litzmann erobrede den 16./17. august Kowno. Et blik på et kort fortalte os, at også vi i den nærmeste fremtid ville blive stillet overfor store opgaver. Kun var det usikkert for os, om vi skulle angribe i retning af Offowiec eller mod Grodno.

2. Kompanie måtte den 17. august gøre en lille omvej. Den skulle rykke over på den anden side Szlina og her sikre landsbyen Germany til artilleriobservatører, der herfra kunne observere den nordlige bred af Narew. Mens kompagniet gjorde klar til udrykning, red kompagniføreren over Szlina til Germany. Han traf undervejs enkelte artillerister, der udrustet med deres form for spadserestokke, var på vej mod Germany. På kompagniførerens forbavsede spørgsmål om, hvad de herrer havde til hensigt, var svaret, at de i Germany skulle indrette en observation. Landsbyen var jo allerede besat af vore egne tropper. Da de imidlertid fik at vide, at det kompagni, der var tiltænkt besættelsen af landsbyen først ville ankomme i løbet af en halv times tid, indstillede de skyndsomst deres spadseretur. Det viste sig at Germany ikke var besat af fjenden, men heller ikke havde de forventede observationsmuligheder. Hen under aften kunne både 2. Kompanie og de indtrufne artillerister starter på den vej tilbage, hvoraf de var kommet. For 2. Kompanie var det med beklagelse, for Germany var en endnu velhavende landsby, hvor der stadig fandtes heste, køer, får og flokke af gæs. Meget venlige indbyggere var kommet frem med mængder af frugt og forfriskninger, hvilket gjorde afskeden svær.

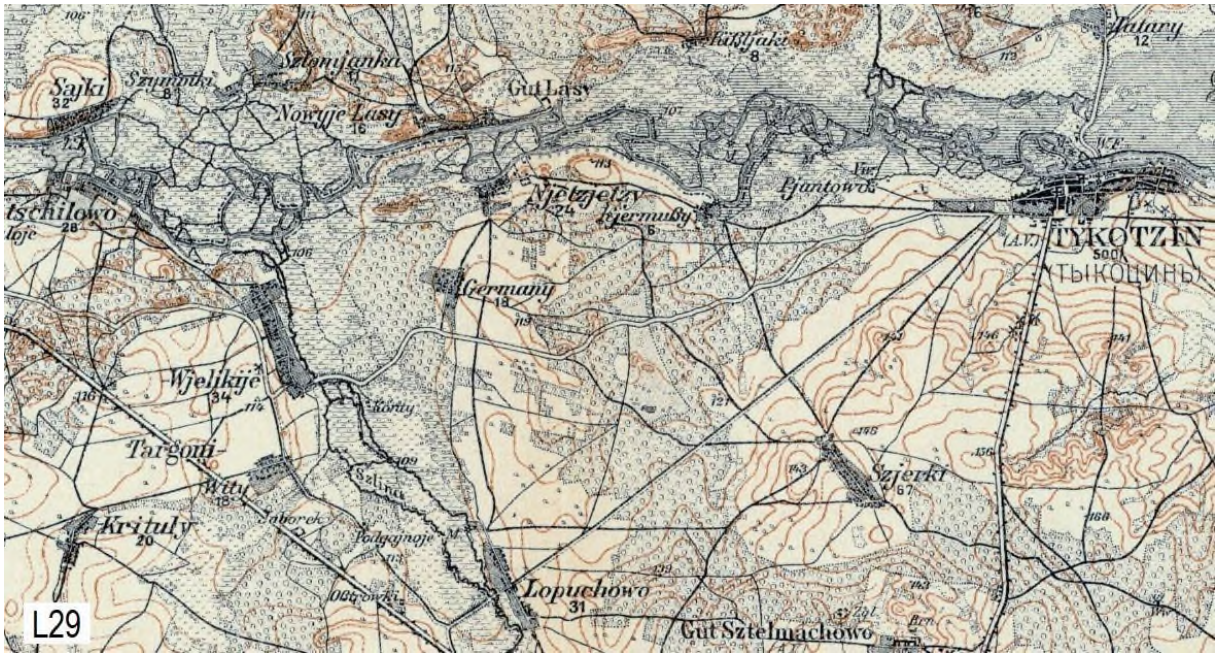

Den 18. august blev II. Bataillon, de som divisions reserve havde ligget i bivuak ved Wity, på ordre fra højere myndigheder flyttet til Germany. II. Bataillon helligede sig den 21. august ildstøtte til 10. Landwehr-Division under dennes kampe på nordsiden af Narew.

Samme dag kom så den forventede marchbefaling: Fremrykning mod øst i retning af Tykotzin. Ved denne by fastholder russerne et stærkt brohoved syd for Narew. Regimentet marcherer mod øst, forlader Germany og stopper til sidst i skoven syd for Kjermuszi. Her blev der gået i bivuak.

I løbet af natten kom ordren til den næste dags planlagte storm på brohovedet. For regimentets vedkommende var målet den russiske stilling på syd skråning af Højde 141 (nord for Szjerki), der havde front mod vest.

III. Bataillon og to kompagnier fra I. Bataillon skulle om natten grave sig ned i stormafstand af den russiske stilling, og med forbindelse til højre til Reserve-Infanterie-Regiment 120 (58. Inf.Div.). I. Bataillon havde forbindelse til højre til III. Bataillon og til venstre til LIR 84. Det var en kilden opgave for bataljonsførerne. De havde ikke set de russiske stillinger, men kun nogenlunde fået dem udpeget på et kort. Dertil er natten begsort, terrænet uoverskuelig og bevokset med træer og buske. (Jeg har i fredstid deltaget en tilsvarende natøvelse, under hvilken det viste sig, at man havde grave sig ned 20 meter fra fjendens stillinger og ikke parallel med denne, men i en skrå vinkel).

Men heldet forlader ikke soldaten. Ved hjalp af talte skridt, kompas osv. blev stormkompagnierne opstillet. De gravede sig ned, og som det gryede viste det sig, at den med stor iver og omhyggelighed fremstillede stormgrav var gunstigt placeret i forhold til de russiske stillinger. De ligger nu truende foran os: skyttegrave, delvist i flere etager over hinanden på skråningen, overdækket og forsynet med skydeskår. De havde imidlertid en ulempe: de hævede sig over baggrunden og udgjorde dermed et godt mål for vores artilleri.

Mens stormkompagnierne efter nattens anstrengelser forsøgte at få et kort blund, begyndte vores artilleri at bearbejde de russiske stillinger. 11 batterier, ganske vist herunder mange lette, men også 10-cm kanoner, 15-cm haubitser og 21-cma mørsere, deltog i artilleriforberedelsen. For os var det et usædvanligt stort opbud af artilleri, for i det store og hele havde vi affundet os med, at vi kun havde enkelte feltkanoner til disposition, og af denne mere demonstrerede ved sin tilstedeværelse end den skød, da den på grund af den næsten kroniske mangel på ammunition havde skydeforbud. Men denne gang skød vores artilleri! Det var en meget kraftig koncert, som russerne blev budt på. Kl. 10 begyndte koncerten. Hele tiden hyldede nu granaterne gennem luften, slog ned ved de fjendtlige stillinger og op hvirvlede høje støvskyer. I timevis gik det sådan. I larmen forsvandt det russiske artilleris svars få granater fuldstændig, Med uhyggelige hyl kom vore tunge granater gennem luften, og navnlig vores fire 21-cm pjecer må have bragt helvede til de russiske grave, da de flankerede stillingerne.

Imidlertid holdt russerne ud i lang tid; først omkring kl. 12 så man enkelte løbe bagud. Her og der kom hvide klude til syne over de fjendtlige brystværn, men forsvandt hurtigt igen, da vores artilleri fortsatte. For ofte havde russerne brugt hvide flag, for så alligevel at åbne ild, når vi kom nærmere, til at vi faldt for dette trick.

Så omkring kl. 13 løb råbene: russerne løber over. Og da kom de også. Først enkeltvis, beskudt af deres egne, men så i stadig større grupper. Ligblege i ansigterne og med hvidt opspilede øjne, uden geværer og med armene højt i vejret, springer de ned i vore grave, kaster sig til jorden, stadig mærket af artilleriilden. Mange af dem har små helgenbilleder i hænderne, som de hele tiden kysser.

Nu drejer det sig for os at komme frem i de russiske stillinger. Med forbindelse til Regiment 120 rykker III. Bataillon frem, mens de to kompagnier fra I. Bataillon stormer med kontakt til Regiment 84. III. Bataillon sætter sig i besiddelse af Højde 141, og optager herfra forfølgelsen af fjenden. Fire delinger fra I. Bataillon blev på bakken med front mod øst i retning af Højde 146 med kraftig ild at tvinge fjenden tilbage herfra, da fjenden fra Højde 146 flankerende kunne beskyde vores fortsatte fremrykning. Resten af I. Bataillon sluttede sig til LIR 84 i forfølgelsen af fjenden gennem Tykotzin og rykkede frem til Højde 134 sydøst for Tykotzin. Her fik russerne fra en stilling angrebet til at gå i stå. Det russiske artilleri, der allerede stod på nordsiden af Narew, støttede deres infanteris tilbagetrækning med en godt placeret ild. Selve den lille by Tykotzin var rømmet af russerne, der ligeledes havde brændt alle træbroerne over Narew, og der også her måtte standses op.

I. Bataillon samlede sig ved et stort russisk kloster i den østlige udkant af den lille by, og enhederne igen organiseret. Under dette oplevede vi noget ejendommeligt. Fra et hus i nærheden af klosteret lød der festlig dansemusik og folk i søndagstøj gik ind og ud af dørene; initiativrige feltgrå kom da også snart tilbage med den glade nyhed om, at der her blev fejret bryllup. En begivenhedsrig bryllupsdag, hvor kanontorden havde ledsaget musikken! Enkelte af vore støvede og beskidte feltgrå kunne ikke lade være med at prøve dansen. Sådan er krigen!

Det var begyndt at blive aften. Fjenden gik forsat tilbage mod øst. Kanontordenen forstummede. I. Bataillon overtog med et enkelt kompagni sikringen, mens de øvrige enheder gik i bivuak ved Tykotzin.

Dagens bytte udgjorde over 400 fanger og 5 maskingeværer. Regimentets egne tab var 4 døde og 40 sårede. Blandt de sårede var også kommandøren for III. Bataillon, den velprøvede og af alle afholdte Hauptmann d.R. Frahm, der her for anden gang såredes alvorligt. Kommandoen over III. Bataillon blev overtaget af den dygtige fører for 10. Kompanie og tidligere bataljonsadjudant Hauptmann d. Ldw. Kemnitz. II. Battalion var under Hauptmann d. Ldw. Otto, mens Oberleutnant d. Ldw. Suhrmann siden den 21. august havde haft kommandoen over I. Bataillon.

Den følgende dag, 23. august, kom ordre til, at vi foreløbigt endnu en dag skulle forblive i Tykotzin, en besked ingen tog ilde op! Ifølge rygterne ville de herefter gå nordpå i retning af Offowiec. For at kunne dette måtte vi imidlertid først over Narew, og over denne måtte pionererne først etablerer nødbroer, da russerne havde brændt alle broer bag sig. Kun de forkullede rester af pæle stak op over vandet. Hvilet blev andet til at tage den lille by Tykotzin nærmere i øjesyn. Efter angivelser på de russiske kort skulle den havde 500 ildsteder, altså efter østlige forhold af rimelig stor størrelse. Nærmere eftersyn afslørede imidlertid, at det efter vore begreber var en elendig rede, der næsten udelukkende var beboet af jøder. Husene var miserable, beskidte hytter og gaderne var i en sørgelig forfatning. En gevaldig modsætning hertil udgjorde det prægtige og rige kloster med en stor have og ligeledes kirken med klosterskole og dejlig have. Indvendig var kirken rigt udsmykket med megen guld og mange madonnabilleder. Figurerne, der var male på søjlerne, gav et næsten teaterdekorations virkning.

Vores divisionskommandør, Excellens von Jacobi udtalte til regimentet et fra hjertet kommende anerkendelse af præstationerne i den sidste tid.

Den hårdtsårede Hauptmann Frahm modtog Jernkorsets I. Klasse og ligeså den som vovehals kendte Vizefeldwebel Schnippen fra 4. Kompanie.

Vi undlod heller ikke endnu engang at besigtige gårsdagens slagmark. Russerne havde dog haft en fremragende stilling, der beherskede det hele, men trods den efter vores daværende begreber – senere skulle vi få en helt anden opfattelse – heftige beskydning af vores artilleri, lå så godt som ingen træffere i den fjendtlige skyttegrav, hvorimod mange lå tæt foran og bagved graven. 21-cm granaterne havde efterladt sig kolossale huller. Der må være fløjet megen jord og sten om ørene på russerne. Imidlertid havde den moralske virkning af bombardementet været afgørende: denne timevise udholdende – gælder den hylende granat dem eller mig?

Den 24. august kl. 6 marcherede regimentet ud. Marchen begyndte med krydsning af Narew over en ny slået bro. Under passagen skete der en kraftig forsinkelse, da terrænet omkring broen var så blødt, at artilleriet kun med besvær kunne komme fremad. Da der lokalt var samlet forholdsmæssig meget artilleri, skulle meget passere. Endnu et tegn på, at vi ville blive stillet en opgave, hvortil der krævedes stærke artilleristyrker. Det ville ikke blive Ossowiec! Som vi undervejs fik at vide, havde russerne rømmet denne stærke sumpstilling efter at de forinden havde sprængt deres forter. 11. Landwehr-Division var allerede på den anden side Ossowiec. Marchen gik

gennem den brændende Krypno, som det russiske artilleri havde skudt i brand. Efter en march på 14 km indkvarterede regimentet i Dlugolenka, mens I. Bataillon gik i bivuak ved avlsgården Dlugolenka.

De to følgende dage var hviledage. Ved Dlugolenka avlsgård lå en stor udbygget, men forladt, russisk stilling. Efter oplysninger fra indbyggerne, havde russerne allerede i påsken 1915 bygget denne stilling. Havde de måske frygtet, at de ikke engang kunne standse vores med vinterslaget i Masuren startede angreb med deres fæstningskæde? Det var en meget godt udbygget stilling; vi havde allerede tidligere set, at russerne i det hele taget havde langt større erfaring i anlæggelsen af feltbefæstninger end vi (på grund af krigen mod Japan).

Den 26. august kl. 14 fortsatte regimentet machen over den delvist nedbrændte Knyszin. Marchen gik herefter overf Softjewka, Milewska til Krasno-Folwarze. Russerne havde rømmet Jaskranka afsnittet; da vi nærmede os, rømmede de også Berzowka-afsnittet. På grund af de dårlige veje og den lange marchtid (der blev marcheret til kl. 23) var vejen meget anstrengende.

Den 27. august forblev regimentet på stedet, da den tilstødende 75. Infanterie-Division endnu manglede at komme på linje. En officerspatrulje under Offizierstellvertreter Heyden, 9, Kompanie, over Moytashi – Vizozowkas – Zamczyk – Niemczyn fastslog yderligere russiske tilbagetrækning. I et strålende vejr startede regimentet den 28. august kl. 6 march over Lomy, Losinier, Sitkowo, Bialousy, Teolin, Sitawka, Czories til Wasilewio-Nowokolno, hvortil vi efter 21 km ankom kl. 15. Marchen var gået gennem et velhavende område. Store landsbyer, overalt dyr: flokke af får, køer, heste. Kornet var på steder allerede høstet. Der blev ligeledes dyrket hør og hamp og enkelte steder også boghvede. Indbyggerne var blevet i deres byer; under passagen stod de ved vejsiden og hilste venligt på os, mens de tilbød frugt og vand. Der var blomster i haverne foran husene. Indbyggerne i Nowokolno var meget ængstelige, for russerne havde her frygteligt huseret. Ja, »hunnerne« med deres disciplin og ordenssans var at foretrække frem for deres egne russiske soldater.

Den 29. august marcherede regimentet videre over Chmoszezewo, Nory-Ljessnyja, Gut Wolka til Bjerwicha. Marchen fik mod nord i retning af Grodno; gennem blandet højskov med tæt underskov. En dejlig dag. Ved Bjerwicha besættes bakkerne øst for landsbyen. Vi kom herved under beskydning fra russiske skyttegrave på bakkerne nord for Szibra. Disse bakker renses af I. Bataljons forspids kompagnier. II. Bataillon fik om eftermiddagen ordre til fra Szolomjanka at trænge frem til Szibra. Under kraftig fjendtligt artilleri gik bataljonen, støttet af fem maskingeværer, frem og nåede kl. 16 bakken 500 meter fra Szibra. Her gravede bataljonen sig ned (tab 2 døde, 38 sårede). Der blev taget to fanger.

Om morgenen den 30. august 1915 kunne patrulje fastslå, at russerne i løbet af natten havde rømmet stillingerne øst for Szibra. Kl. 10 fortsatte regimentet fremrykningen over Sziabierka mod Szjenkowtzy, altså først mod nord og så mod øst. Regimentet følger divisionens hovedstyrke. Denne dag var LIR 84 spids. Pionerer havde slået et spang over Szibrfa, men kun anvendelig for fodgængere. Heste og vogne måtte ved siden af gennem et vadested. Broerne havde russerne som altid ødelagt. I Szjenkowtzy blev der indkvarteret. Sikring blev placeret nord, øst og syd herfor. Det regnede kraftigt.

Den 31. august 1915 begyndte en række kraftige kampdage for regimentet. Da vores regiment blev opstillet ved mobiliseringen forventede mange af os, at Landwehr enheder ville blive anvendt i etapetjeneste, til bane- og grænsebevogtning eller højst til besættelse af indtagne stillinger. Vi skulle hurtigt blive brutalt vækket fra denne skønne drøm af den rå virkelighed. I begyndelsen af krigen havde vi vel også,især da vi første gang belejring af en fæstning (Offowiec), mange gange gjort os lystigeover den gamle talemåde om at tage en fæstning med stormende hånd. At regimentet skulle blive kaldet tili de næste dage med stormende hånd at tage en fæstning, og endda en helt moderne udbygget fæstning, og uden blot nogenlunde tilstrækkelig artilleriforberedelse, anede vel om morgenen den 31. august også kun de færreste, selvom det var kendt, at regimentet stod tæt foran fortkæden om Grodno.Kl. 6 om morgenen blev fremrykningen fortsat i silende regn ad vejen mod Grodno og gjort holdt i Ogorodniki ved Nowy-Dwor. Her fik III. Bataillon til opgave at erobre de fjendtlige befæstninger foran Grodno ved Sztrjeltschiki, mens I. og II. Bataillon forblev i divisionsreserve i Ogorodniki. Nybegynderen mente, at en reserve var sikker mod enhver fare, hvorimod den erfarne kriger vidste, at der som oftest ventede reserven ekstra marchpræstationer, og at den i sidste ende alligevel for alvor ville komme i kamp. Sådan kom det også til at ske her. Kort efter blev I. og II. Bataillon returneret til regimentet til gennemførelse af et angreb. Begge bataljoner rykkede kl. 1330 ud af Ogorodniki.

I mellemtiden havde III. Bataillon omkring kl. 11 gjort klar på Højde 1185 på vejen mod Grodno i nærheden af Chworosztjany. Denne beredskabsstilling blev hurtigt erkendt af fjenden og lagt under artilleriild, hvilket fik bataljonen til at grave sig ned. For at skabe føling med fjenden, sendte III. Bataillon omkring kl. 11 to officers patruljer frem i retning af Højde 167 syd for Sztreltschki. Fjenden lod dem i første omgang i fred, men begyndte hurtigt at beskyde dem med infanteri, let og tungt artilleri. Da der indgik meldinger om, at Højde 167 var stærkt besat af fjenden, fik III. Bataillon omkring kl. 1430 ordre til angreb. Iværksættelsen blev forsinket, da man måtte

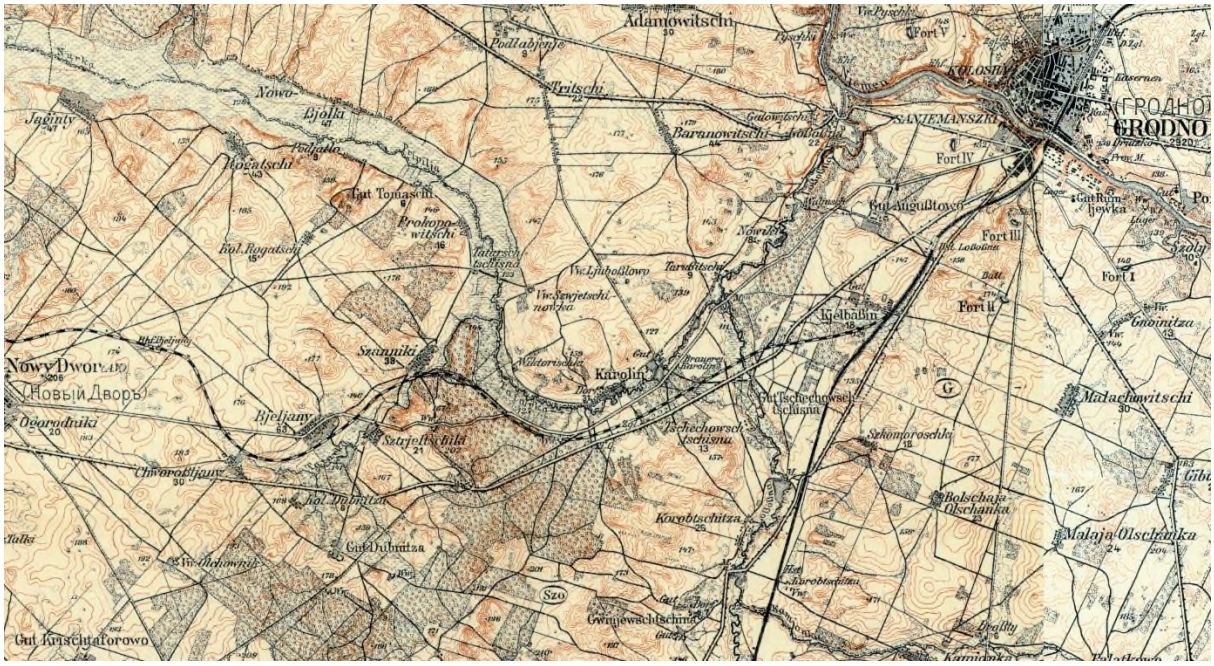

afvente ankomsten af II. Bataillon, der til venstre for III. samtidig skulle angribe. Regimentet havde som angrebszone fået tildelt området mellem landevejen Dombrowo – Grodno og vejen Nowy-Dwor – Grodno,hvor nu III. Bataillon blev indsat i den sydlige halvdel (højre) og II. Bataillon den nordlige halvdel (venstre). III. Bataillon havde 10. og 11. Kompanie forrest fulgt af 12. og med 9. Kompanie endnu et stykke bagved. II. Bataillon indsatte kun 8. Kompanie forrest, et kompagni i anden og to kompagnier i tredje linje på grund af en relativ smal angrebszone, og det var vigtigt ikke at byde fjenden større mål, da man allerede befandt sig indenfor rækkevidde af Grodnos fæstninger.

Angrebet udløste øjeblikkeligt kraftigt fjendtligt artilleri af alle kalibre op til 18-cm. Det var tydeligt vis skydning med fæstningsartilleriet for skydningerne lå perfekt på samme højde. Da imidlertid området var ret sumpet, var trods af de enorme fontainer af jord tabene forholdsvis ringe.

Under fremrykningen skete der hurtig en blanding af enhederne, blandt andet da dele af 33 Regiment nord for II. Bataillon kom ind i bataljonens område. Herigennem blev 8. Kompanie forreste i fremrykningen ligeledes trængt for langt til højre, så en indsættelse af 6. og 7. Kompanie til venstre blev nødvendig. Også det sumpede terræn var medvirkende til en blanding af grupper og delinger, da alle forsøgte at vinde den bedste vej frem.

I. Bataillon fulgt i anden linje bag II. Bataillon, ligeledes i en opløst formation. Af regimentets fremrykning gennem dette næsten dækningsløse terræn indenfor rækkevidde af Grodno fæstningens våben, var det tydeligt ikke længere det krigsuerfarne landeværn fra 1914, men krigs- og kampprøvede tropper, der under udnyttelse af selv den mindste terrænfordel, ustoppeligt bevægede sig fremad, og på trods af det omfattende fjendtlige forsvar, var tabene derfor ringe. Enheder af den stående hær til højre for os, erklærede den aften, at de endnu aldrig havde set landeværn så smidigt og uopholdeligt rykke frem gennem fjendtlig ild. Apropos, når talen nu er på den aktive nabodivision, så skal det ikke undlades at fortælle, at adjudanten fra I. Bataillon netop denne eftermiddag var redet til divisionen for at aftale opdelingen af kampområdet. Han fik her at vide, at Højde 167 allerede var erobret og man var langt fremme i angrebet på Højde 202, men at landeværnet da gerne måtte overtage besættelsen af Højde 202. Virkeligheden så anderledes ud! Vi måtte først storme denne bakke under store tab! Ja, ja under kamp og i natten ser den tilbagelagte afstand langt større ud, end de i virkeligheden er.

Det lykkedes de to forreste bataljoner at arbejde sig tæt frem mod fjenden, og var som det blev mørkt, i besiddelse af Højde 167 og terrænet nord og syd herfor. Der var taget omkring 120 fanger og erobret et maskingevær. Det vundne terræn blev øjeblikkeligt indrettet til vedholdende forsvar. Under udnyttelse af skumringen tog begge bataljoner yderligere terræn overfor Højde 202, fjendens hovedstilling, mens I. Bataillon gravede sig ned bag Højde 167 som reserve og lagde telte over jordhullerne.

Om natten lykkedes det en patrulje under den daværende Offizierstellvertreter Mühe at trænge ind i den fjendtlig stilling på Højde 202 og klippe et stort hul i pigtrådshindringen foran bakken. (Sidst i kapitlet gengives et uddrag af et prev fra Off. Stellv., senere Leutnant d.Ldw. Mühe til sin kone, hvori han beskriver episoden.)

Oberlt. d. L. Suhrmann, Führer des I. Batls. bei Tykotzin und Grodno (1918 letzter Kommandeur des III. Batls.).

Hauptmann Otto, bis zum November 1914 Führer der 10. Komp., vom 12. März 1915 bis zum 6. August 1917 Führer des II. Bataillons.

Das Innere des Forts IV von Grodno, das am 1. September 1915 erstürmt wurde.

Måske ville et dengang fremsat forslag om at erobre fortet på Højde 202 om natten i et kupangreb, have været lykkedes. Et natangreb kræver imidlertid altid en velforberedt og samarbejdet egen styrke, da indbyrdes beskydning i mørket ellers vil være let forekommende. Da enheder allerede var sammenblandede, var det formentlig rigtig at vælge den sikre måde, nemlig et angreb på Højde 202 ved daggry.

Den mindeværdige 1. september 1915 gryede. For første gang så soldaterne i forreste linje rigtig, hvor de befandt sig og hvor fjenden var. Det meste af III. Bataillon havde eksempelvis indrettet sine skyttegrave og dermed sine sovepladser i en gammel jødisk kirkegård, hvilke dog på ingen måde havde haft indvirkning på natteroen.

Foran regimentets front lå Højde 202 og de tilstødende højder, og man kunne nu se, at de var befæstede. Imidlertid gjorde befæstningerne ingen særlig afskrækkende indtryk. De lignede sædvanlige skyttegrave og kun befæstningerne på Højde 202 syntes noget betænkelige.

Så kom befalingen: »Angrebet fortsættes; artilleriet skyder fra kl. 1000 – 1100. Fra kl. 1100 til 1115 er der ildpause, kl. 1115 – 1200 genoptages ilden«.

På grund af tåge begyndte skydningen senere end planlagt. Ganske vist er de tungeste pjecer til disposition enkelte 21-cm mørsere (som vi senere fik at vide, var de til beskydning af stillingerne forudsete 30,5-cm endnu ikke ankommet), men alligevel var det generelle indtryk på tidspunkt, at skydningen var ret virkningsfuld. 21-cm mørserne havde snart skudt et eller andet i brand ved den venstre fæstningsmur af fortet på Højde 202, under alle omstændigheder kunne man se store røgskyer stige til vejrs. Også bakkerne umiddelbart ved siden af Højde 202 rammes af en del af artilleriforberedelsen. Derimod bliver højderne syd for Højde 202 og bakker længere mod nord så godt som ikke ramt.

Under dække af denne artilleriild arbejdede begge bataljoner sig frem. Også I. Bataillon var foldet ud for at følge de to øvrige som anden linje og var støtte for dem begge. To kompagnier af I. Bataillon (2. og 3. Komp.) fulgte III. Bataillon med forbindelse til vejen; 1. og 4. Komp. fulgte efter II. Bataillon. Det var et vidunderligt syn, som man kl. 1145 på en gang kunne se tropperne rykke frem; fra Højde 167 var der et gode overblik. For sidste gang under denne krig fik 31'erne frem til storm med trommer og trompeter.Selvom om fjenden åbner en næsten udslettende ild, frem for alt infanteri og maskingeværer, især fra de bakker, artilleriet ikke i tilstrækkelig grad har beskudt, og ligeledes en overordentlig kraftig flankerende ild, går angrebet i første omgang flot fremad trods store tab, men går så i stå. Den voldsomme og meget virksomme ild tvang tropperne ned i de forreste stormgrave, og det lykkede kun enkelte tapre soldater fra første bølge, særligt begunstiget af terrænet, at trænge ind i den fjendtlige stilling. Det drejer sig om en deling under den allerede ofte nævnte Offizierstellvertreter Mühe (8. Komp.), der trænger ind i bakkerne nord Højde 202, og om en styrke under Leutnant d. Res. Ruge (6. Komp.), der længere mod nord i LIR 33 afsnit, altså udenfor regimentets zone, trænger ind i fjendens stilling. Fanger blev fra begge steder sendt tilbage, men så bremsede en ødelæggende infanteri, maskingevær og artilleriild alle yderligere bevægelser.

I mellemtiden var også I. Bataillon nået forreste linje. Fører for bataljonen erkendte, at de fjendtlige stillinger, især dem på Højde 202, af vores artilleri ikke i nødvendigt omfang var blevet nedkæmpet. Der blev i hast sendt besked tilbage til regimentet med anmodning om fornyet artilleribeskydning mod de bakker, hvor den effektive fjendtlige beskydning kom. Ligeledes blev det krævet, at regimenterne LIR 22 (til venstre) og I.R. 249 (til højre) energisk rykkede frem, da beskydningen netop fra disse regimenters afsnit var heftig. En lignende melding afgiv ligeledes fra fører for III. Bataillon.

Ved denne lejlighed skal der endnu engang erindres om ordonnanserne, der ofte var eneste mulighed for under kampe at formidle meldinger og befalinger. Alle kompagnier havde sådanne opstillet. På ethvert tidspunkt, under den mest voldsomme fjendtlige beskydning, i nattens mørke, i det mest vanskelige terræn, måtte de være parate til at overbringe deres meldinger. Fra deres evner til at slippe igennem afhang ofte deres kammeraters ve og vel. Deres præstationer er hævet over enhver ros. Aldrig svingede disse brave. Som eksempel var 1. september 1915 Gefreiter Heller fra 2. Kompanie ordonnans og ordremodtager for fører for I. Bataillon. Under turen frem blev han ramt i den ene overarm af en shrapnel. I stedet for at gå tilbage til forbindepladsen, lod han en kammerat forbinde sig med indholdet af nødforbindingspakken, og fulgte sin bataljonsfører unde stormen på bakkerne. Og selvom han selv var såret, forhindrede det ham ikke på et senere tidspunkt at bære den sårede bataljonsfører med tilbage.

Den russiske ild mindskedes ikke. Tiden gik. Hvad skete der med vores tapre kammerater fra første bølge, der var trængt ind i de fjendtlige stillinger? Fremrykningen var sket i tilliden til støtte fra de efterfølgende kammerater. Var de måske allerede faldet for den fjendtlige overmagt? Fører for I. Bataillon besluttede derfor ikke at afvente resultatet af hans melding til regiment, men i stedet at rykke frem. Med mandskab fra 1. og 4. Kompanie, hvortil personel fra andre bataljoner i nærheden sluttede sig, rykkede I. Bataillon omkring kl. 13 frem mod bakkerne nord for Højde 202, netop i det øjeblik melding fra regimentet ankom, hvorefter han ikke skulle angribe, men afvente den anmodede artilleristøtte. Denne befaling blev ikke fulgt. Angreb lykkedes. Kl. 1315 havde man taget bakken lige nord for Højde 202. Man var nu tilstrækkelig stærk her og fortsatte frem til skovkanten. Samtidig blev der truffet forholdsregler mod et muligt russisk modangreb. Enheder blev, så godt det lod sig gøre, reorganiserede. Man nåede så langt, at man kunne se sig lidt om i den erobrede stilling. Det var ingen almindelig skyttegrav, men en efter alle regler udbygget fæstning: dobbeltbred pigtrådshindring, bombesikre dækninger, elektrisk lys, rindende vand, betonmure, observationsstande. Overalt sad russiske skytter og skød, fra træerne i den tilstødende skov og fra de højere liggende flankeringsgrave på Højde 202. Den tapre, først for kort tid siden

forfremmet til Offizierstellvertreter Ammann (4. Komp.), var tilgået regimentet få uger tidligere, efter at han ad alle mulige omveje og gennem alle mulige vanskeligheder, fra Argentina var sluppet tilbage til Tyskland. Nu blev han dødeligt truffet af en af de russiske kugler. Også fører for I. Bataillon blev her såret under et forsøg på at nedkæmpe de fjendtlige skytter på Højde 202 ved hjælp af maskingeværer. På dette sted kom russerne ikke til modangreb, men derimod længere mod nord mod dette sted, hvor Leutnant Ruge og hans folk var trængt ind. Her stormede russerne op fra deres sidste grave under høje ”hurra! frem mod vores stadig kun svage enheder. Foran russerne løb en officer i sort læderjakke og med hævet sabel. Han nåede ind på 10 skridt afstand, men blev så strakt til jorden af et heldigt skud fra Offizierstellvertreter Heuseler. Det var det afgørende. Russerne veg tilbage igen.

I mellemtiden var hovedstillingen på Højde 202 og de til højre og venstre herfor liggende flankerende fjendtlige grave endnu engang kommet under artilleribeskydning. Kort før kl. 18 iværksatte angrebsstyrken, mandskab fra 2. og 3. Kompanie og fra III. Bataillon, et angreb, efter at to tapre folk fra 3. Kompanie, Reservist Pilz og Ersatz-Reservist Franz Lange, under dække af artilleriilden på fremragende modig måde havde skåret en åbning i den dobbelte pigtrådshindring. Kl. 1750 var de allerede inde i fortet. Som den første til at trænge ind er Unteroffizier Luttren fra 3. Kompanie, som såres herunder. Resultatet af stormen er 150-200 fanger. Efter udsagn fra fangerne, skulle dette fæstningsværk i starten af angrebet haft en bemanding på 800-900 mand, hvoraf efterhånden en stor del på grund af den voldsomme beskydning, havde søgt tilflugt i den bagved liggende skov.

Det var interessant fra enkelt fra Sibirien stammende, tysktalende fanger at høre, at de for en stor dels vedkommende siden marts havde været på en stor øvelse, der hele tiden var rykket længere mod vest, og hvis egentlige formål de først havde fundet ud af, da de ved den tyske grænse fik udleveret skarp ammunition.

Natten til den 2. september blev tilbragt i de erobrede stillinger, der skulle indrettes til forsvar. Indtil mørkefald faldt der enkelte skud fra skoven. Et offer for disse var bataljonsadjudant ved II. Bataillon, det ivrige unge Leutnant d. Res. Volckmar, som blev så hårdt såret af et geværskud, at han døde få minutter senere.

Det var kampene om fort-stillingerne ved Grodno, der i hærberetningerne blot blev nævnt med disse få ord: »Armee Scholz har taget fort-stillingerne ved Grodno i besiddelse«.

Det samlede antal af fanger udgjorde omkring 400. Derudover blev der erobret 3 maskingeværer og meget krigsmateriel.

Regimentets tab var betydelige. Den 1. september udgjorde de 42 døde, herunder Leutnant d. Res. Volckmar og Offizierstellvertreter Ammann, og 168 sårede, herunder Oberleutnant d. Ldw. Suhrmann, Offizierstellvertreter Maassen og Offizierstellvertreter Mühe.

Den 2. september 1915 kl. 0500 rykkede regimentet videre frem mod Grodno, III. og II. Bataillon ad landevejen og I. Bataillon ad vejene Nowy-Dwor – Grodno. En patrulje fra 1. Kompanie udsendt under fremrykningen til Karoli, fandt her en efterladt fjendtlig 21-cm pjece uden bundstykke og med omkring 75 granater. 10 russere, der havde gemt sig i skoven og i husene, blev taget til fange.

Omkring kl. 9 havde regimentet nået den østlige kant af skoven mellem Gut Augustowo og Fort Nr. IV. Fremsendte officerspatruljer fastslog, at fjenden efter ødelæggelse af broerne over Njemen, holdt den nordlige bred af floden besat.

Den fortsatte fremrykning startede kl. 11415 med 12. Kompanie i spids for at rense den sydlige bred af Njemen og Grodno forstaden Sanjemanszki. Et antal russiske soldater, også nogle, der allerede havde iført sig civilt tøj, blev taget til fange. Herefter tik 9. og 10. Kompanie, forstærket med to delinger MG, i stilling i huse langs den sydlige bred af Njemen for at dække forberedelsen af divisionens bro-træn til broslagning af Njemen, og senere dække selve broslagningen. Russerne syntes stadigt at ville forsvarer den nordlige bred. Divisions brotrænet fik ordre til at nærme sig i trav. I mellemtiden rettede 9. og 10. Kompanie deres ild mod husene på den anden side floden, hvor fjenden havde lagt sandsække i vinduerne. Geværerne fra MG Kompanie trådte kraftig i funktion. Dens utrættelige fører, Leutnant d. Ldw. Bredow, fandt en god stilling i de smalle vinduer i synagogen, der var bygget med tykke mure. De tre MG lavede snart efter en voldsom larm. De tilstedeværende trosfæller bevægede sig alligevel helt roligt og overvågede med argusøjne, at ingen af synagogens ejendele skiftede hænder. Det var fuldstændig unødvendige bekymringer, da alt var dækket af et ærværdigt lag af støv, og i øvrigt ikke tiltrak sig interesse blandt feltsoldaterne.

I mellemtiden var pontonerne skubbet i vandet, og som de første i 1. Landwehr-Division blev 11. og 12. Kompanie bragt over Njemen. To grupper blev placeret i hver ponton. Mellem kl. 1630 og 1900 blev kompagnierne sat over i god orden og uden tab. Ganske vist blev pontonerne kraftigt beskudt fra husene på stedet, hvorunder to pontoner blev så gennemhullet, at de kun kunne bære 8 mand. Også russisk artilleri sendte granater over Njemen, uden at de dog forårsagede tab. Kun da en granat slog ned i nærheden af en ponton, kastede for mange af de ombordværende (11. Kompanie) sig over til den modsatte side, så fartøjet kæntrede.

Under ledelse af beskydningen af den nordlige Njemen, bred faldt fører for 9. Kompanie, Leutnant d. Ldw. Meier med et skudt i maven. Tabet af denne højst værdsatte, som var kendt for sin nævneværdige ro, blev dybt beklaget af alle.

Efter at være kommet over floden, fik III. Bataillon til opgave at rense hader og huse i byen. II. Bataillon skulle rykke igennem byen og sikre den fra nord, mens I. Bataillon med tilslutning til II. skulle rense og sikre den nordvestlige del af Grodno mellem Njemen og vejen mod Granditschi.

III. Bataillons kompagnier deltes op i deling, sektioner og grupper til løsning af dens opgave. Den blev til dels meget venligt modtaget af befolkningen og, i det mindste endnu denne dag, tilbudt alle mulige skønne sager, der af de udhungrede feltsoldater var at stor vigtighed: kager, brød, forfriskninger, frygt, cigaretter og lign. Huse blev gennemsøgt og ret mange russere hentet ud. På grund af den store iver, hvormed de enkelte gik til opgaven, gik den overordnede ledelse hurtigt tabt, og pludseligt fandt bataljonsstaben sig fuldstændigt alene på bytorvet. Efter at så bataljonskommandøren i en sidegade forsøgte i det mindste at få samlet nogle få folk, stod adjudanten, Leutnant d.R. Hellmundt, pludseligt fuldstændigt alene på pladsen. Det var ikke så sært, at han greb sin pistol, da der pludseligt dukkede 20-25 mand i fantastiske gevandter op. Pistolen forsvandt dog hurtigt igen, da det viste sig at være frivillige fra Grodnos brandvæsen, der havde iført deres bedste puds og som ville overtage polititjenesten i byen. Byens indbyggere havde forventet os allerede en dag tidligere. Hurtigt kom der bag dem endnu en gruppe folk i civil med imponerende høje hatte, der gensidigt under meget palaver forestillede sig som Hr. Præsident, Hr. Vicepræsident osv. De for det meste sortklædte personer havde i forventning af det kommende allerede dannet en provisorisk regering, som nu sammen med det tyske militær, ville overtage forvaltningen. Foreløbig blev dog stadig skudt livligt, og regeringen herskede med Gevær Model 98.

Det skete at en enkelt mand med gevær hentede 10-20 fanger ud af et hus. Ved 12. Kompanie udmærkede sig især Vizefeldwebel Nietmann og Unteroffizier Mextorf. Gennem en længere tid »omringede« disse to en skolebygning, fyldt med russere, indtil det efter en times belejring lykkedes dem at få besætningen til frivilligt at komme ud. Begge var dog noget overrasket over, at omkring 100 mand meldte sig som fanger foran døren. Også Gefreite Bötern fra 9. Kompanie var meget aktiv under husundersøgelserne. Han alene hentede 20, senere yderligere 30 bevæbnede russere ud af husene.

I mellemtiden var også yderligere dele af divisionen med pontonerne sat over floden, og vel også ved deres medvirken øgedes antallet af fanger overordentligt; det voksede efterhånden til 7-800. Den provisoriske »regering« blev forespurgt, hvor de mange fanger kunne underbringes. Vores forslag om, at de for en nat kunne placeres i et gymnasium, forårsagede mange protester og minerne glattede sig først ud, da der blev spurgt efter et fængsel. Med en gruppe til bevogtning fik adjudanten til opgave at sikre de 7-800 russere for natten. I lange rækker gik det gennem de i mellemtiden natmørke små gader til tugthuset. Porten var ganske vist åben, men næsten alle de tomme celler aflåste. I kælderrummene stod godt indpakkede de mange symaskiner, der havde været anvendt i tugthuset, klart til at blive transporteret væk. Det var dog ikke kommet til denne af transport. Hvad så med fangerne? Der var ingen større lokaler noget steds og heller ingen lys. Til at held eksisterede der en såkaldt »vandresti«, hvor indsatte tidligere fik motion under gåture, der for sig var omgivet af et højt hegn. Fangerne fik forklaret, at de skulle overnatte her, hvor der i øvrigt var en god træbund. De blev frygteligt truet med at blive skudt, hvis de forsøgte at flygte (i praksis ville have været svært for 8 vagter at forhindre 7-800 mand i at flygte). Enkelte russiske officerer krævede hotelindkvartering under henvisning til deres gradstegn på skuldrene. Dette ønske kunne imidlertid ikke efterkommes, da man endnu ikke engang vidste, hvordan egne officerer kunne indkvarteres.

II. Bataillon var i mellemtiden gået igennem Grodno og havde indtaget en stilling på linjen Dampsziegeleien – Gut Stanislawowo med tilslutning til venstre til I. Bataillon. II. Bataillon blev angrebet af russerne, der imødegås af 11. Landwehr-Division til venstre for os og derfor igen falder tilbage, da de føler sig truet af 1. Landwehr-Divisions elementer på den modsatte side af Njemen. Det russiske angreb nåede imidlertid tæt ind på II. Bataillon, der imidlertid afviste angrebet. Efterfølgende trak bataljonen sig på ordre fra regiment ved mørkefald tilbage tættere på byen. Enkeltheder om denne kamp og den følgende kampdag, er som uddrag af et foredrag fra fører for II. Bataillon, Hauptmann Otto, gengivet i slutningen af dette kapitel sammen med andre øjenvidneberetninger.

Om natten blev kompagnierne i Grodno underbragt i massekvarterer. III. Bataillon måtte i løbet af natten med tre kompagnier rykke frem til II. Bataillon, for at støtte denne i forsvaret mod de angribende russere. Det lykkedes imidlertid II. Bataillon selv at afvise angrebet, og efter at have afgivet ammunition til den forsvarende bataljon kunne III. igen returnerer til byen.

Den 3. september kl. 0500 gennemførte russerne nord for byen et fornyet angreb med store styrker. Trods modstand lykkedes det ham at gennembryde linjen øst for banelinjen, bemandet af kompagnier af LIR 84.

Feldwebelleutnant Ahrens, 1. Kompanie. Ved en resolut indsættelse af sin deling, standsede han 3.9.15 det russiske angreb ved Grodno. Faldet den 24. september 1915 under kampene ved Sabielawzy.

Herfra rykkede russerne gennem have og huse ind i ryggen på 8. Kompanies stillinger. Angrebet fra front, venstre flanke og fra ryggen, faldt kompagniet tilbage til byen. Fjenden kunne nu oprulle fronten af de øvrige kompagnier fra II. Bataillon. Først blev 5. Kompanie kastet tilbage, herefter de to øvrige kompagnier. Mandskab, der ydede tappert modstand fra husene, blev her omringet. En del faldt, andre faldt i fangenskab. Det lykkedes fjenden at generobre den nordlige del af byen.

Det russiske modangreb blev standset af I. Bataillon. Dette skyldtes først og fremmest 1. Kompanie, og især dens 1. Deling, hvis fører, den kampprøvede, urokkelige Feldwebelleutnant Ahrens, konsekvent flyttede fronten på sin deling, da han bemærkede at forbindelsen med den tilstødende 6. Kompanie var gået tabt, og at den russiske ild hele tiden blev kraftigere. Han trak hurtigt delingen tilbage til en omkring 400 meter østligere liggende stilling nord-syd, der till højre støttede sig til muren omkring en kirkegård. Russerne stormede straks frem mod denne stilling, men blev mødt af en morderisk ild på korteste hold, og måtte til sidst trække sig endeligt tilbage, efterladende sig mange døde og sårede. 1. Kompanie fulgte straks efter den vigende fjende og indtog den tidligere 6. Kompanie stilling med front mod nord.

I mellemtiden var der heftige gadekampe i selve byen. Det var lykkedes russerne at snige store styrker ind i byen, og det krævede en kraftig indsats fra artilleri og maskingeværer. (Om maskingeværernes indsats se beretningen i slutningen af denne bog fra faderen til MG-våbnet LIR 31, Leutnant d. Ldw. Bredow). Da en del af besætningerne ved artilleriet faldt, overtog enkelte artilleriofficerer betjeningen af de lette felthaubitser. En særlig andel i disse gadekampe havde den dygtige og velprøvede fører for II. Bataillon, Hauptmann d. Ldw. Otto, der var den egentlige fører under disse gadekampe.

Det lykkedes i forbitrede gadekampe igen at kaste fjenden ud af de besatte dele af byen, Omkring kl. 1130 havde II/LIR 31 igen indtaget sine gamle stillinger.

I mellemtiden havde 11. Landwehr-Division fra vest mod ost fortsat sin fremrykning og overtog herunder regimentets stillinger. Om natten indkvarterede regimentet i og ved Grodno.

Efterfølgende beretninger fra øjenvidner skal tjene som yderligere beskrivelse af de forskellige kamphandlinger.

Det første bidrag er dele af et brev, den daværende Offizierstellvertreter, senere Leutnant d. Ldw, Mühe den 9. september 1915 sendte til sin kone:

> … Tidligt på morgenen den 31. august 1915 fik det i første omgang kun til Nowy-Dwor, hvorfra vores division over en bred linje rykkede frem mod øst i retning Grodno. For vores regiment var der fastsat en zone af bataljonsbredde, og denne gang blev vores III. Bataillon indsat, mens begge de to øvrige bataljoner indtil kl. 11 skulle forblive i reserve. Præcis kl. 11 kom da også marchbefaling til II. Bataillon, mens I. Bataillon fortsat skulle blive tilbage i reserve. Vi skulle nu i en hurtig formeret skyttelinje sammen med III. Bataillon passerer et mere end 4 kilometer bredt terræn under fortsat beskydning af tungt russisk artilleri, to gange klatrer over jernbanelinjen mod Grodno, og kom endeligt over den lille flod Tartarka på linje med Landwehr-Regiment 33, der her lå i nødtørftige dækninger for foden af Højde 167 øst for Kolonie Dubnitza. Næppe havde vi nået denne linje, før der blev give signal til storm, og i et haglvejr af gevær- og maskingeværkugler stormede vi op ad bakken mod de russiske stillinger. Som vi havde nået pigtråden, mistede russerne modet og hejste hvide flag, satte geværet i jorden ved hjælp af bajonetten og strakte hænderne i vejret. Jeg havde det held, at min deling var blandt de forreste, der nåede russernes grav, og kunne straks tage de første 13 fanger, der kom foran vore pistoler, og lade 2 mand fører dem væk. Så gik det imidlertid straks videre fremad. På den anden side bakken gik det ned i en sænkning foran fjendens egentlige hovedstilling på Højde 202. Hvis der allerede under stormen på Højde 167 var blevet mange kammerater død eller såret liggende, så brød helvede først rigtig løs unde stormen på Højde 202. Fuldstændig dækningsløs var vi prisgivet den rasende shrapnel og granatild, og det uophørlige knalderi fra geværer og maskingeværer, der derovrefra havde os på kornet. Og ikke nok med det. Som vi endeligt nåede dalen og foran den næste mur i en afstand på 300-400 meter fra de russiske stillinger begyndte at grave os ned, kom vi under en morderisk ild fra vores eget artilleri, der ikke

havde bemærket, at vi allerede var over Højde 167 og var fortsat frem mod den næste af modstanderens stillinger. Først efter en fortvivlet afgivelse af masser af lysraketter blev vores artilleri langsomt opmærksom på, at der var noget galt, og lagde deres ild, der på grund af det stigende mørke under alle omstændigheder snart ville blive indstillet, længere frem. Vores tab denne dag var grusomme. Jeg mistede en hel række af mine personlige bekendte, som jeg gennem det lange krigskammeratskab havde lært at værdsætte. Og alligevel stod det værste stadig foran os. Som det blev mørkt ophørte alt skyderi og jeg formodede, at russerne igen som ved Szidra frivilligt ville rømme stillingen. For at få vished herom, begav mig på en opklaringspatrulje med tre andre og med pigtrådssakse. Vi nåede den fjendtlige pigtråd. Intet rørte sig i den fjendtlige stilling, og jeg lod stille og forsigtig med pigtrådssaksene klippe en passage til en person. En af mine folk fik lov til at returnerer, da han mente at have en for lys sigtbar jakke på. Pigtrådshindringer viste sig at være usædvanlig dyb (over 8 meter) og solid, så vi behøvede godt 20 minutter til at komme igennem. Så kravlede vi stille igennem til russer stillingen, som jeg fandt tom og opdagede hurtigt, at vi allerede stod foran et rigtigt fort og ikke, som vi havde troet, en simpel skyttegrav.Forsigtigt fortsatte vi langs en bagudgående løbegrav, forsynet med store traverser, kom til en tværgående landevej, overskred denne til kanten af en lille skov, hvori det vrimlede med bombesikre, luksuriøse dækninger. Vi opdagede en artilleriobservationsstand, og ville til igen at vende om, da vi på den lige nævnte landevej så to russiske soldater i alt fredsommelighed komme gående. Vi hævede naturligvis øjeblikkeligt vore våben, trådte frem og råbte højt på russisk: Stoy! (dvs. Stop!). Men i stedet for at kaste deres geværer væk, gik begge disse moskovitter til angreb. Den ene lagde an på mig, men blev øjeblikkeligt skudt af en af mine ledsagere. Han blev ganske vist ikke slået ihjel, men han flygtede afsted, efterladende sig sit gevær. Den anden var styrtet over min anden ledsager og tvunget ham om på jorden, men fik et pistolskud fra mig før han kunne gøre skade, der igen medførte en vild flugt uden gevær. Denne fyr skreg imidlertid op som en stukket gris, og da vi ikke vidste, om der var andre russere i nærheden, startede vi naturligvis vejen tilbage, medtagende de to geværer. det viste sig at være helt nye japanske (!) våben med en særlig kugleammunition. Tilbage i egen grav aflagde jeg melding til min kompagnifører, lt. Topp, idet jeg tilføjede, at efter min overbevisning var stillingen i hovedsagen rømmet af russerne. Topp ville helst med det samme besat den russiske stilling sammen med de øvrige kompagnier, og dette kunne måske have sparet os for mange blodige tab den følgende dag. Det kunne imidlertid ikke lade sig gøre, da han ikke kunne opnå tilladelse hertil af bataljonsføreren, Hauptmann Otto. I stedet lod han med en Feldwebel, to underofficerer og fire grupper (32 mand) stillingen besætte med en feltvagt og den fornævnte landevej med en underofficerspost. De medbragte også så mange pigtrådssakse, at de kunne lave en passage gennem pigtråden bred nok til, at to vogne kunne passere samtidig. Efter at have vist styrken på plads, returnerede jeg til vores stilling, hvor jeg i et jordhul fandt den efterhånden meget nødvendige nattero.

I mellemtiden havde vores feltvagt i den russiske stilling på forskellige tidspunkter taget fire, en anden gang seks russiske fanger, der intetanende var vandret ind i stillingen, og havde sendt dem tilbage. Andre var sluppet væk. Til sidst var russerne imidlertid gået til angreb fra tre sider med håndgranater og i overtal, så den lille styrke, for ikke selv at blive afskåret, måtte falde tilbage til egen stilling. Den følgende morgen (1. september 1915) viste den russiske stilling igen at være fuldstændig besat, som havde den aldrig været rømmet. Nu blev der imidlertid fra vores side indsat en gevaldig ild med vores tunge artilleri mod russerbakken. Brag efter brag eksploderede de tunge granater og lidt efter lidt dæmpede bakken som en gloende vulkan. Denne virkeligt helvedes ild varede til omkring middag, og man havde indtrykket af, at i denne granathagl, intet levende eller noget som helst nok så stærkt bygget af menneskehænder, kunne overleve. Uanset hvor illusorisk et sådant indtryk så ofte før havde vist sig, var det for det til storm klargjort infanteri af afgørende moralsk betydning, og var væsentligt medvirkende til succesen i det energisk gennemførte angreb. Der kan derfor ved en sådan artilleri forberedelse ikke være tale om et spild af ammunition. Hver eneste skud, om det rammer eller ej, har sin gavnlige virkning. Kort efter kl. 12 hørte artilleriilden pludseligt op, og umiddelbart herefter vrimlede bag os bakken med vores reserve, den ene stormkolonne efter den anden, som vokset op ad jorden. Skridt for skridt under den elektrificerende lyd af stormsignaler og med opplantet bajonet, gik de frem for i første omgang at nå vores linje. Fortsat var der næppe faldet ét skud fra den anden side. Var fjenden forsvundet? Eller var de stadig under den bedøvende demoraliserende virkning af den netop gennemførte artilleriskydning? Under alle omstændigheder drejede det sig om at udnytte den øjeblikkelige situation, og næsten samtidig kom da også ordren til vores fremme liggende bataljoner til storm på den fjendtlige stilling. Næppe var imidlertid på denne ordre de første grupper på venstre fløj gået frem, før en haglbyge af kugler regnede ned over os fra 1000 geværpiber og, frem for alt, fra en hel række af hidtil skjulte maskingeværer, og kun i korte spring og under store tab, kunne vi fortsætte fremad. Enkelte grupper til venstre begyndte allerede at grave sig ned. Selvom dette for øjeblikket sparer liv, fører det hurtigt til en standsning af angrebet, og derved igen til større tab. Fra vores kompagnifører, Lt. Topp, kom nu ordren til at starte stormen fra højre; det betød mig, da jeg med en deling, der efter de sidste dages tab kun talte 30 mand, lå på højre fløj af vores stilling. Jeg lod hele delingen iværksætte på en gang – ikke gruppevis efter hinanden – og i et langt spring, kun med et meget kort pusterum, som ikke gav tid til nedgravning, lykkedes det mig at nå gennem pigtrådshindringen via de huller, der var skåret i løbet af natten. På trods af den snart aftagende geværild fra to sider, og den indtil allersidst vanvittige maskingeværild, kunne jeg med flere af mine folk storme Højde 202. (Dette er en misforståelse; Mühe befandt sig lige til venstre for Højde 202, som først blev stormet senere på eftermiddagen.

Suhrmann). Vi var de første, der denne dag besatte en russisk stilling, og kunne også snart sende de første fanger tilbage. (Omkring samtidig var Lt. Ruge på venstre fløj nået de russiske stillinger. Suhrmann). Vi! Det vil sige folkene fra min deling, i det omfang de var fulgt efter mig. Jeg selv blev umiddelbar foran den fjendtlige grav ramt fra venstre af en maskingeværkugle i højre underlår. En af mine to afstandsbedømmere [*Entfernungsschätzer*] ved navn Wächter (et upåklageligt menneske, der også havde været med på patruljen natten før) slæbte mig øjeblikkeligt i dækning i et krater, som han med det samme gravede yderligere ud, så jeg nogenlunde sikret mod beskydning af enhver art. Efter at han havde skåret mine støvler og bukser op, lagde han derefter den første forbinding. Så hældte han indholdet af sin feltflaske over i min, og forsatte så med at gøre sin pligt. Så lå jeg der ved den indre udgang på hullet i pigtråden som en slags portvagt. Det var omkring kl. 1230. Over mig susede fortsat fra højre og fra venstre de fjendtlige maskingeværkugler. Ydermere begyndte nu det russiske artilleri, efter at de første tyske tropper havde vist sig på Højde 202, at beskyde de hidtidige egne stillinger, så foruden kugler susede det snart omkring mig med jord og sten fra de russiske granaters nedslag. I denne vidunderlige situation havde jeg kun udsigt til at måtte holde ud indtil det blev mørkt, for inden da kunne man ikke forvente bårehold, der i dagslys ville havde givet fjenden et velkomment mål. Dertil kom en meget kraftig bekymring i de første timer af mit ophold her. (Sener har fører for I. Bataillon, Oberleutnant Suhrmann, der som jeg blev såret, fortalt, at også han delte min bekymring for den lille flok, der var set trænge ind i den russiske stilling). Efter at mine folk var trængt ind i den russiske stilling, kom i første omgang ingen overhovedet mere efter. De efterfølgende angrebs linjer havde søgt dækning og var begyndt at grave sig ned, så angrenet generelt var gået i stå. Hvis russerne opdagede dette, ville det være dem meget let at nedkæmpe de få af vores folk, der var nået ind i graven, og jeg kunne muligvis falde i russisk fangenskab. Til at held blev det døde punkt, som allerede antydet, overvundet. Som den russiske artilleriild hele tiden slog ned tættere på mig, lod delingsfører for maskingeværenhed (han ligger nu i senge ved siden af mig i lazarettet med et skud i armen) mig at 4 mand bære ned i en bombesikker dækning i den russiske stilling. Lykkeligvis var hele den russiske stilling den aften på vore hænder. Det viste sig her, at der var tale om en helt ny, meget stærk befæstet Grodno Fort med betonanlæg, elektricitet og alle chikaner, der dannede nøglen til selve fæstningen …

Efterfølgende en beretning fra den daværende krigsfrivillige, senere Leutnant d. Landwehr, Otto Lenz:

Stormen på Grodno hører til mine skønneste krigsoplevelser, da den gjorde et stort indtryk på mit krigsfrivillige sind. Det var korrekt, at situationen var bitter alvorlig, og at der havde være både døde og sårede, men sådan var nu engang krig. Kampråbene lød »Altid fremad!«, »Frem mod fjenden!«, »frem til hans flæsk!«. Det må indrømmes, at navnlig det sidste var en drivfjeder i kampen. Alene den blotte udsigt til spiseligt bytte til vore totalt tomme maver var en drivkraft.Det var en vidunderlig sensommerdag den 31. august, da 3. Deling, 10. Kompanie som officerspatrulje skulle opklare den af fjenden besatte Højde 167. Vi gik i stilling på en lille bakke. Russerne havde tilsyneladende ikke set os, da de lod os i fred. Forterrænet var i stort omfang uoverskuelig og godt egnet til fremrykning. Omkring 100 meter bag os lå en landsby,der,badet i solskin og med sine tungt bærende frugttræer, udgjorde et billede af fred. Dette indtryk blev imidlertid fuldstændigt ødelagt, da fjenden, der formodede at vores tropper var her, følte stærk trang til at ødelægge freden ved at beskyde landsbyen med brandgranater. Fra vores fremskudte placering kunne vi tydeligt observerer nedslagene. Oftest begyndte sort røg at stige op efter den tredje granat, og kort efter fulgte flammerne; det ramte hus var dermed dømt til udslettelse.

Den kære sol skinnede uskyldig ned, som kendte verden ingen strid. Det var en alt for vidunderlig dag, alt for god til at føre krig.

Der blev givet ordre til fremrykning. Med geværet under armen gik det fremad i velordnede skyttelinjer. »Jeg går tur med min brud«, sagde min højre sidemand og så ud til at være ret fornøjet.

Også hos mig var hjertet let, stemningen var i det hele taget god, der blev spøget og grinet. Folkene syntes at have spist rigelige mængder marmelade, der jo dengang fik skyld for fører til opstemthed.

Men selv den bedste kan ikke leve i fred, hvis den onde nabo ikke kan lide ham. Russerne havde ikke bedt os komme, og reagerede på så rabiat en måde, at vi var tvunget til at afbryde vores underholdning. Han bogstaveligt oversåede os med sit overskudsmetal.

Terrænet tilbød os ikke den mindste form for dækning. Jeg kikkede fremad, bagud og til begge sider, men det eneste mine øjne fangede, var hushøje søjler af jord, forårsaget af de fjendtlige granater. Til egentlig fare for os blev de aldrig, da de i den bløde jord trængte dybt ned og eksploderede så sent, at deres ødelæggende virkning blev stærkt reduceret. Alligevel ville en fuldtræffer have været forfærdelig for os.

I løb gik det videre gennem spærreilden og de enkelte geværskud. Jeg kom til en å, hvorover der lå et tyndt træ. Den skulle formentlig udgøre det for en bro. Kun en kunstner kunne passere over dette smalle spang. Foran mig løb Jappe fra 10. og forsøgte sig med balancegangen. Uophørlig slog granater ned i vores nærhed og overøsede os med jord. Jappe nåede lykkeligt halvvejs over, så gled han på det smalle træ og faldt, så lang han var, ned i det forfriskende bad. Vore blikke ramte hinanden i dette øjeblik. Den forulykkede gjorde en mine, som en hund der lige er ramt af en skosål. Jeg forsøgte så godt jeg kunne, ikke at bryde ud i latter,

men helt lykkedes det ikke. Det ville også være tidsnok at grine, for jeg skulle også overvinde den vanskelige passage.

Jeg brugt mit gevær som støtte, og nåede lykkeligt den anden side. Endnu mens jeg balancerede på broen, opfangede jeg som en kammerat, i fuld feltmæssig, med gevær i hånd, svævede højt oppe i luften, fanget af en af de opståede jordsøjler. Jeg vil aldrig nogen sinde glemme synet.

Efter yderligere omkring 100 meter var jeg kommet ud af granatilden og kom nu bedre fremad. Der var ikke længere rent langt til russerstillingen, og jeg kunne tydeligt se Panjes flugtagtigt forlade deres stillinger. Alligevel blev et antal af dem taget til fange.

Med det kommende mørke blev aktiviteterne indstillet. Området sikredes gennem poster, og så blev der sørget for det fysisk velvære.

Den 1. september 1915 som det begyndte at blive lyst, startede krigen igen. På ganske ubehagelig måde blev vi af fjenden betænkt. Lykkeligvis var der mange forsagere imellem. Flere gange så jeg blindgængere hoppe hen over terrænet med rasende fart. En sådan vanartet granat tog hovedet af en kammerat fra 10.

Vi lå overfor Fort 4a, havde med vores små spader kun grave os en smule ned, og udgjorde for vore fjender et godt mål. Det var en kilden sag, og under hensyn til den truende fare, ret ugemytligt. Så begyndte stormen. Kampordenen blev denne dag fuldstændig ødelagt. Også jeg var kommet ud af kurs og befandt mig ved et fremmed regiment. Sådan var det pludseligt sket, uden at jeg vidste hvordan. Først efter lang tids søgen – det var allerede mørkt – nåede jeg igen tilbage til mit kompagni. Min daværende kompagnifører, Leutnant Unger, glædede sig over hver eneste, der igen indfandt sig, men mange forblev væk, enten sårede eller faldne.

Det havde igen været en varm dag. Men den var endt som en succes. Hvad er skønnere end bevidstheden om at være gået ud af en kamp som sejrherrer. Alle fandt dette indtryk berusende.

Den følgende dag, altså den 2. september, marcherede vi ind i Grodno gamle bydel. Vi havde ordre til at undersøge husene for russere. Jeg vil være ærlig: vi søgte kun russere med det ene øje, med det andet langt mere interesseret efter nydelsesvare.

En halv time sener fik jeg herfor min retfærdige straf, da min mave gjorde voldsomme protester mod sammensætningen af maden. Først havde jeg spist et par pære, så drukket mælk, så igen pære og æbler og ind i mellem fortæret et stort polsk rugbrød, og havde så til sidst også indtaget en betydelig portion kærnemælk.Vi havde tilbudt denne forfriskning af en polsk kvinde på en nådig måde. I mine lommer var der stadig enkelte pære og æbler, som jeg til allersidst også spiste.

Nå ja – så kom de ubehagelige overraskelser. Det vil sige, ikke hos mig alene. også min ven Herman Mangels gik det på samme måde. Ham gik det endda værre end mig, da han ved siden af også havde kraftig tandpine.

Som følge af ukendskab til benyttelsen af polske sanitære indretninger (Parterre-system) havde vi ikke andre muligheder end at finde et ensomt sted, hvor vi kunne komme af med vore problemer.

Efter forløsningen søgte vi videre –men udelukkende efter russere. Vi kom også til en kirke. Foran alteret knælede en person i civil, hvis næse var rød af sprit, og stirrede med falske øjne op mod helgenbillederne. Da jeg passerede ham, så han på mig med et så hadefuldt blik, at jeg allerhelst ville have givet ham et spark, men undlod på grund af stedet hellighed.

Vi var nu færdige med afsøgningen. For at sikre de øvrige kompagniers overgang over Njemen, gik 10 Kompanie i stilling i huse langs floden. Jeg sparede ikke på patronerne, og holdt først op med at skyde, da mit geværløb var brændende varmt.

Så blev også 10. Kompanie sat over floden med pontonerne, uden at det kostede tab. Vi var trængt ind i Grodno villadistrikt. Indbyggerne modtog os venligt og bød os på cigaretter. De fortalte, at de allerede havde ventet os dagen før.

Jøderne optog straks handelsforbindelserne med os og sørgede for, at handlen blomstrede. Mens efterspørgslen oversteg tilbuddene, øgedes priserne. Den samme tendens skete med artiklen franskbrød: den blev ikke kun hele tiden dyrere, men også mindre og mindre fast, så det til sidst var fjerlet. Da kontanter begyndte at bliv en mangelvare, kunne for enkelte feltgrå indkøb strække sig over flere timer.

10. Kompanie kom om aftenen kl. 21 i kvarter i et boldhus. Vi forestiller os den følgende dag ganske rosenrødt. Optimisme forlod os aldrig! I vores feudale kvarter fandt vi et flygel, som en musikalsk begavet kammerat fik lokket nogle nette melodier ud af.

Der var mangel på sovemuligheder, så der var ikke andet at gøre end at lægge sig på de bonede gulve. Vi havde dårligt nået at gøre os det bekvemt, så lød det: »10. Kompanie, træd an!«. Russerne var gået til modangreb. Med anlagt bajonet gik det gennem gaderne i Grodno mod byens udkant. Vores indgriben blev imidlertid ikke mere nødvendig. Vores kammerater fra II. Bataillon havde allerede hævnet fjendens natlige forstyrrelse, så vi omkring midnat kunne vende tilbage til vore natkvarterer, og med den skønne følelse af tryghed lægge os til at sove.

Vi kom dog ikke til at glæde os ret længe over roen. Kl. 4 (den 3.9.15) blev jeg vækket og i en time at gå gadepatrulje. Herefter gjorde jeg mig igen behagelig i salen, men allerede kl. 6 blev vi på ny alarmeret, da det var lykkedes fjenden igen på en eller anden måde at trænge ind i byen. Her havde han sat sig fast i husene.

En uhyggelig kamplarm omgav os pludseligt, et billede på sand krig! En øredøvende larm forårsaget af den voldsomme skydning fra begge sider. Maskingeværer og kanoner var bragt frem i gaderne og spredte de-

res ammunition mellem angriberne. Glas faldt klirrende fra husene på grund af de store rystelser. Den ene sårede efter den anden vaklede omkring og hele tiden kom der flere til.

Midt i disse rasende gadekampe stod vores Excellence von Jacobi ved de to frembragte kanoner og gav roligt sine kommandoer. Mandskabet ved kanonerne bestod af officerer, da mandskabet allerede enten var faldet eller såret. Der blev skudt med kardæsker. Alt, hvad der kunne puttes gennem rørene, blev sendt mod fjenden, der på en afstand af omkring 40 meter havde indrettet sig til forsvar i husene. I skjorteærmer og badet i sved udførte besætningerne ved kanoner deres anstrengende pligt.

Vi stod der – rådvilde. I larmen kunne man ikke forstå, hvad man selv sagde. Pludseligt dukkede Hauptmann Otto op. Frygtløs gik han rund mellem de kæmpende. Med stoisk ro overskuede han situationen, traf sine beslutninger og gav så med tegn sine ordre. Og alt klappede udmærket.

Fjenden forsvarede hårdnakket sit tilbageerobrede terræn. Først gennem vores artilleris upåklagelig indgriben, der lod dele af byen gå op i flammer, bragte vi igen Grodno fuldstændig i besiddelse.

Sejrsbeviste og med stolthed i brystet – om end med udtyndede rækker – marcherede vi syngende tilbage til vore kvarterer. Geværerne trukket an og benene strakt! Alle lagde i, hvad de kunne, for at vise befolkningen, der i skarer havde forsamlet sig i gaderne, hvad ægte tysk ånd formåede. Deres øjne strålede beundring. Der har vel også være dem iblandt, som ikke ønskede vores sejr, eller som frygtede for pårørende, der havde stået foran os langs fronten.

Det havde ikke været let for os, at fastholde Grodno. Havde ikke vore kanoner stået i bydelen, havde resultatet måske været på vippen.

Russerne havde givet os megen arbejde. Især vores bagage var det gået ud over. Forskellige fuldtræffere havde ramt den i det øjeblik, den havde sat foden i den del af byen, der lå nord for floden. Man blev mistænkelig og undersøgte sagen nærmere, og opdagede også årsagen. Højt oppe fra kirketårnet havde en russisk artilleriobservatør gennem telefonforbindelse med sine batterier, og havde derfor være i stand til præcist at lægge ilden mod fjenden. Telefonpælene til forbindelsen var alle savnet ned og kablet lå omkring på vejen så man fik opfattelsen af, at det var en ødelagt forbindelse. Det var imidlertid ikke tilfældet, tværtimod den var fuldstændig intakt, og russerne havde udnyttet den under gadekampene.

Det var et grusomt billede, der viste sig efter slaget. Utallige døde russer dækkede gaderne eller lå i husene. Alle steder vrimlede det med sårede, delvist voldsom maltrakteret og under ufattelige smerter.

Trods alt dette kunne jøderne ikke undlade at lave forretninger. Foragtelige mammon gik åbenbart før de døde. Ingen af de grusomme syn syntes at vedkomme dem: sjælløse materialister!

De håbede skønne dage i Grodno blev andre enheder til gode. Allerede den 4. september forlod vi igen byen, en stor oplevelse rigere, der formodentlig altid vil blive i erindringen hos alle Grodno-krigere …

Den efterfølgende beretning fra Kammerat Christian Mylord giver et billede af kamphandlingerne ved Maskingevær-Kompagniet:

»I morgen kan I karle få en gemytlig dag; i morgen kan I drikke te i Grodno«. Sådan sagde vores kompagniører, Leutnant Bredow, den 31. august 1915, som han på sin skimmel red langs kompagniet. Vi kom fra Kotra-Szidra og var endnu 12 Werst (russisk afstandsmål: 1 Werst = 1,07 km) fra Grodno. Foran marcherede et kompagni infanteri. Pludseligt slog en 15-cm granat ned foran kompagniet midt på vejen; kompagniet forsvandt øjeblikkelig ned i grøfterne og fortsatte udfoldet fremrykningen. En adjudant ankom med en ordre til MGK. - »Våben frem«. Det med te drikkeri i Grodno blev altså ikke til noget. Jeg hentede mine to kasser ammunitionen fra vognen, hæftede dem på bæreselerne, og så gik det løs. Kusken havde travlt med at lade køretøjet forsvinde i en dybere liggende landsby. Vi blev til venstre for vejen. Foran lå en græsmark der længere fremme gik over i en mose. Mosen tvang os til at »fordele« os mest muligt, hvilket også var formålstjenligt, da de tunge russiske artillerigranater forsvandt uden at gøre større skade. Når de så alligevel eksploderede, sendte de store mængder sort mosevand højt op i luften.

Afstanden var endnu for stor for det fjendtlige infanteri. Efter at vi var kommet over mosen, nåede vi ind i sandet terræn. Vi blev liggende på en lille bakke. Ved daggry den 1. september gik det videre gennem et jævnt terræn. Foran os lå nogle lave bakker med halmstakke i flere rækker og foran disse pigtråd. Det var Fort 4a ved Grodno, som jeg dog først opdagede dagen efter, da jeg nåede derind. Udefra lignede det en ganske almindelig feltstilling. I virkeligheden havde russerne på oversiden af fortet indbygget ret mange skydeskår, og da vi lå lavere, vovede vi ikke rigtigt at kikke hen over kanten på de hurtigt opkastede grave. Vores lette artilleri kan næppe gøre fjenden megen skade. Helt anderledes alvorligt blev det, som 21-cm haubitser tog den øverste kant af fortet under beskydning så storm kunne iværksættes om eftermiddagen. Under passage af pigtrådshindringen blev vores delingsfører, Offizierstellvertreter Ihnen, såret i armen. Så kom vi frem til løbegravene. Fortet selv var en høj mur af stålplader, hvorunder der var kamre til ammunition. Det hele var dækket af beton.

Den foregående nat havde der fra Grodno kunnet høres voldsomme eksplosioner. Russerne sprængte broerne over Njemen og rømmede den sydlige forstad til byen. Om morgenen den 2. 9. 15 fulgte vi efter.

Næppe var vi nået byen før det igen hed: »Våben frem!«. Denne gang måtte jeg imidlertid med mine 1000 patroner frem i et helt andet tempo. Det gik frem ad en bred, beskidt gade; til højre og venstre var der træhuse. Det var den del af Grodno, der lå på denne side Njemen. Vore 10 maskingeværer nåede frem til en sprængt bro. Til højre herfor var også jernbanebroen sprængt. Under os løb Njemen ved stejle bredder. På den anden side var der ikke længere træhuse, men store bygninger; i vinduerne var der fjendtligt infanteri. Hurtigt blev 3 MG sat i stilling og husene lagt under ild. I mellemtiden var divisionens bro-træn nået frem. Både blev bragt frem til vandet, og med hver båd kom en gruppe infanteri og et maskingevær. Under overfarten slog kugler ned i vandet til højre og venstre, heldigvis kun nogle få da de 3 MG, der var blevet tilbage for at dække overgangen, ydede godt arbejde. På den anden side blev vi et øjeblik bag en stor planke, så gik det videre ad en gade, to mand til højre, to mand til venstre tæt op ad husmurene. Vi holdt hele tiden øje med de modsatte huse for at se, om de skulle være noget i et vindue. Men alt gik godt indtil vi nåede et gadekryds. Her var det ikke til at komme over, for hver gang en af os lod sig se, kom der fra en sidevej hele tiden infanteriild. En såret kammerat kom og fortalte, at Leutnant Meier fra 9. Kompanie allerede var faldet. Vi kom bagfra ind i et hus, kunne sætte vores MG i stilling, og lægge den farlige sidegade under ild. Efter kort tid blev der roligt her; snart kunne vi fortsætte fremad gennem små sidegader. En indbygger fortalte, at den sidste kosak var forsvundet en time tidligere. Der blev nu roligt i byen. Vi »indrettede« os i kanten af en kartoffelmark. Som det blev mørkt begav jeg mig på vej til vores gullaschkanon med to kogekar i hver hånd. Den stod stadig i træbyen. Jeg satte over med en ponton, da pionererne endnu ikke var helt færdige med pontonbroen. Efter at jeg havde fyldt 3 kogekar med kaffe og en med »tillæg« (snaps eller rom), og havde gemt mine cigarer (8 x 2 stk.) under min hue, gik jeg den samme vej tilbage, fordelte cigarer og drikkevare, tog min vagt og lade mig i kartoffeltoppene foran Grodno, foran de sidste huse i byen.

I mellemtiden havde pionererne gjort pontonbroen færdig. Artilleri – et batteri fra F.A. Regiment 54 – var kommet over sammen med regimentets og divisionsstabens kamptræn og øvrige bagage. Grodno var indtaget.

Men ikke endegyldigt. Russerne havde fået betragtelige forstærkninger, og i det første morgengry den 3. september kom han med uhyggelige ”Hurreh” stormende direkte ad hovedgaden – den brede postvej. Samtidig angreb han ligeledes hele linjen foran byen. I Poststrasse stod to artillerikanoner. Vores 3 MG, der dagen før havde dækket overgangen, blev trukket frem, placeredes ved siden af hinanden på gaden lige foran begge kanoner, og skød, hvad våbnene kunne skyde. Det havde også været i sidste øjeblik. Det russiske angreb blev standset. Russerne satte sig fast i husene. Begge vore kanoner beskød dem på nærmeste hold. Underunder rev brandrøret sig frit og gennemborede ryggen på en af vore kammerater. Da et af MG’erne tav med en funktioneringsfejl – det var Unteroffizier August Rabe’s våben – bevægede Skytte 3 (jeg husker ikke længere hans navn, der skulle fører patronbåndet ind i tilføreren, sig ikke længere, da brandrøret fra en granat var gået lige gennem ryggen på ham. MG’et ved siden af var under Sergeant Louis Rottenbach, der blev ramt af et skud i armen. Rottenbach var med sit MG gået i stilling en smule længere fremme og hævdede senere, at August Rabe med sit MG var gået i stilling for langt til siden. Dette var ikke tilfældet. Der var under alle omstændigheder stor tumult i byens gader. På et andet sted havde et MG skudt indtil den sidste patron var forbrugt. Denne var under Unteroffizier Matthees. Da infanteriet på grund af den store overmagt hals over hoved måtte falde tilbage gennem byen gader, og alene stod tilbage ved sit våben, flående han bundstykket ud, men måtte lade MG’et i stikken på kartoffelmarken. Russerne var lige i hælene på ham. Sådan gik det i alle kroge. Overalt måtte vi vige under det overraskende angreb. Men lige så svært, det dagen før havde været for os at rykke frem gennem gaderne, lige så svært var det nu for russerne.

Hovedangrebet gennem Postgaden var bragt til standsning af de tre maskingeværer. De havde fejet gaden ren. Var maskingeværerne blot kommet få minutter senere, ville russerne være stormet kanonerne, hvilket igen ville havde udløst alvorlige konsekvenser. Ved kasernen stod ligeledes en kanon på gaden, hvor besætningen arbejdede bag dets beskyttelsesskjold. Den måtte jo placeres så langt fremme, da der i byen ikke var tilstrækkelige skudfelter. Omkring 50 meter skråt til siden herfor lå Unteroffizier Joachim Klütz med sit maskingevær – et pragtmenneske, som desværre senere mod slutningen af krigen faldt ved Verdun som forplejnings-underofficer ved 1. MGK./L.31. Russerne sendte forskellige shrapnels over mod os. De fleste sprang over hovederne på os og ødelagde vinduerne på de små havehuse. En shrapnelkugle ramte Richard Stender i ryggen, men heldigvis præcis på læderremmene.

Ved middagstid kom der forstærkninger fra venstre, russerne rømmede dens stillinger, og samledes om aftenen foran Hotel »Royal«, hvor vi kom i kvarter for natten. Forskellige bygninger brændte fortsat, der i blandt regeringsbygningen. På gaderne lå døde russere, heste og væltede vogne. Som vi senere fik at vide, skulle i Grodno 2.500 russere være blevet begravet af de senere ankomne østpreussiske landstormmænd. Men det var heller ikke skete uden tab til os selv. I et kompagni var to brødre faldet – så vidt jeg husker var det brødrene Tietgen fra Halsenbek. Det var en dag, der let kunne have været en katastrofe for regimentet.

Maskingeværet, der var efterladt i kartoffelmarken, var om aftenen igen på vore hænder. Russerne havde ikke opdaget det.

Efter at alle maskingeværer – eller rettere mandskabet – var blevet indlogeret på hotellet, dvs. var ”indlogeret” på gulvene i samme, gik jeg gennem de tågebelagte gader til vores feltkøkken, der havde placeret sig ved siden af en brønd. – En »herreløs« chokoladebutik lå her. En officer fra 84’erne stillede en dobbeltpost foran forretningen. Han ville sende en vogn, der skulle sikre det kostbare indhold til sit kompagni. Tilfældigt

mødte jeg en vogn fra vores kompagni og sagde til kusken: »Du Hein, vi er i dette øjeblik 8. Komp. L.84«. »Hvorfor nu det?«. »Fordi det nu er sådan og sådan bliver det!«. »Nå, for min skyld ingen alarm!«.

»Er det her det rigtige med chokolade til 8. Kompanie? Et halvt år har vi ledt alle vegne. Nå, men så læs dog på – Så, resten kan vi ikke tage med, vi kommer igen «.

Som jeg gik videre, blev jeg standset af en mand, hvis kone under gadekampene med russerne, var blevet ramt i brystet. Han spurgte mig om vores læge. Han glædede sig over, at det hele nu var overstået, og hentede franskbrød frem, mere ned jeg kunne slæbe, og fyldte mit kogekar op til randen med smør.

Det var Grodno. Det er slutter godt, er godt.

Hvordan det gik for sig ved kampbagagen, skildre herunder den ivrige skriver ved 11. Kompanie, Gefreiter Heidere.

Enkeltbilleder fra III. Bataillons kampbagage.
(Af 11. Kompanie dagbog)

Tirsdag, 31.8.1915. Kl. 0540 Marchklar. Det regner stadig. Vi når hurtigt Nowy-Dwor, som vi allerede har kunnet se et stykke tid. – Til sidst gik det væk fra den store, forholdsvis gode hovedvej, til venstre frem mod en bakke – Helt ude til venstre kan man se et vandtårn. Her må banelinje også være. – Her på marken, der ligger noget højre end den netop forladte landevej, og hvor man kan overskue et stort område, gjorde kampbagagen holdt, omkring 400 meter fra vejen, og former sig som til bivuak. – Bataljonen er omkring 500 meter foran os. – Jeg havde mine forudanelser, som jeg imidlertid optaget af andre opgaver, ikke kunne tænke igennem – Jeg hører så et skud fra det russiske artilleri, og så endnu et. – En af vore patronvogne er brudt sammen før ved svinget fra landevejen, og er blevet liggende. – Det er koldt, regnfuldt, ubehageligt vejr. – Det sædvanlige billede tegner sig ved bagagen: hestene bliver samlet bag en indhegning, men beholder seletøjet. Fodres. Alle folk er travlt optaget, især køkkenfolkene, men så kommer ordren til, at bagagen øjeblikkeligt skal fortsætte fremad. Det var det, der før allerede så ubevist havde foruroliget mig; på bakken kunne man se os på lang afstand, vognene stod i silhuet og udgjorde et godt mål for det fjendtlige artilleri. Den sidste vogn var også dårligt kørt væk – også udrykning sker, som indrykning, i en bestemt orden og rækkefølge – da de første russiske granater landede 100 meter bag vognen. Så bliver der gjort holdt til venstre for vejen i en sænkning overfor en landsby – Feldweblen er på cykel kørt til landsbyen for at finde mulighed for hastende skriftligt arbejde. Selv finder jeg en tom stue. – Vi undlader det imidlertid så med hensyn til stanken og faren for utøj. Overfor var der telefon. Generalen kørte netop væk i automobilet. – Så slår vi vores telt op og jeg begynder med det skriftlige arbejde. – Senere kommer så også vognen med fødevarer. Vores forplejningsofficer fortæller, at han havde været undervejs i 6 dage. – Kl. 1945 kommer ordre: afgang. Så går det gennem mørket ad landevejen og så igen til venstre ind på en mark, hvor telte bliver slået op, dvs. efter en hvis venten for at se, hvad der ville ske. – Hestene kommer til sidst i en stald i landsbyen: de har vel gjort mere end deres pligt! Lopperne gav mig i lang tid ikke lov til at sove!

Onsdag, 1. 9: På grund af kolde fødder stod jeg meget tidligt op – Arbejde indtil ca. kl. 13 – Ved Ruges vogn (levnedsmidler) slog, som jeg kan se, en tung granat ned, men tilsyneladende havde ham mærkeligt og lykkeligt ikke kommet noget til – ud over et voldsomt chok. Han holdt som tjeneste- og pligtparat kusk ud til krigen sluttede. Unteroffizier storhohann dukker op, såret i højre side. Kødsår; Feldwebel Stuth ligeledes, skud i sædet; Wehrmann Eimert, testikelskud, Feldwebel Tümler, Kammerat Steinke, Semmelhaack (over alt det gjorde jeg altid øjeblikkelig præcis stenografiske optegnelser i dagbogen til indførelse i Stamrulle osv., så det var muligt præcist at fastlægge det hele). – Under vedvarende artilleribeskydning arbejdede jeg videre. Også her i landsbyen kommer netop 2 granater meget tæt på brønden, køkkenet og vores hus. – Som jeg straks kunne fastslå, var en granat gået gennem væggen i værelset ved siden af, lige hen over ryggen på en hest, og igen gennem den modsatte trævæg uden at bære yderligere skader. Diverse fangetransporter kommer forbi. En gang et hold af kompagnistørrelse, ca. 125 mand, så igen nogle; vores kompagni har erobret to MG – Musketier Marks (Breslauer) er også såret. – Bakken er erobret. – Fortsat arbejde til kl. 1930. Forplejningsvogn, feltkøkken og patronvogn kører så til kompagniet med alt undværligt personel fra kampbagagen. Alt dette måtte kompagni-skriver præcist noterer sig, for hele tiden at kende styrkemål og lignende, og vide, hvor hver eneste mand i kompagniet opholder sig.

Torsdag, 2. 9.: Tidligt op og – loppejagt – Feldwebel Ney går til kompagniet og er ved bagagens afmarch ikke tilbage. Derfor må jeg alene pakke »det flyvende kontor« ned, sørge for at alt kommer på sin rigtige plads og kommer på vognen osv. – Det går igen ad landevejen i retning Grodno, hvor vi sker kolossale befæstninger og endnu engang det kendte billede af en slagmark: pigtråd, enkeltmandsdækninger, udrustningsgenstand, tyske og russiske MG, geværer, patroner og anden ammunition i store mængder og – uorden. - Kl. 1145 marchpause – Derovre er jernbanebroen sprængt, foran os en anden bro – her var landevejsbroen, som russeren har brændt ned. Endnu mens den brændte havde Pioner 75 allerede bygget en nødbro og i brug. To vandløb blev passeret, så gik det ad planker temmelig stejlt op til landevejen. Det var et syn, som mindede om en cirkusmanege.

Så går det til et foran Grodno liggende stort gods. Palæet, der tilsyneladende har været flot (søjler på facaden, højt beliggende, hvid eller i det mindste lyst bemalet), brænder endnu. En stor indhegnet plads tyder på, at der her har været et stutteri. – Til betragtninger og overvejelser var der imidlertid ikke tid; der er krig! Kun alt for tit bliver man dag og nat mindet om denne alvorlige virkelighed! – Vognene kører op. Køkkenet drejer med det samme af mod kompagniet. Jeg tager med – Mad er netop udleveret til en deling. Så kommer befalingen: »Klar til afgang!« »Aflever maden!«, hvilket også sker. - … Vi har fået erstatningspersonel: 1 Vizefeldwebel, 31 mand, lothringer fra Ersatz-Regiment 117. – På grund af den nævnte ordre kunne heller ikke disse folk desværre, som vores Feldwebel havde haft til hensigt og uden kendskab til ordren, allerede havde iværksat, forplejes. De måtte med det samme marchere med. – Bagefter gik jeg omkring 1530 alene til forstaden for at optage erstatningspersonellets personaliteter. – Foran i byen brændte store lader, tilsyneladende med fødevare, mel osv. Jernbaneskinner fører igennem. Melsække er slæbt ud og ligger overalt. Post ind i mellem osv. et stort virvar: krig! – Efter at være kommet forbi artilleri, I. og II. Bataillon, nåede jeg væres 10. Kompanie og endeligt vores eget. Folkene var imidlertid strøet over gaderne og havde ordre til at undersøge husene for russere. Kammerat Gast bragte netop 2 mand, Kammerat Bohse 3 mand. – Jeg spurgte kompagniføreren, om jeg hurtigt kunne få personoplysningerne for erstatningsmandskabet, men blev afvist, da der ikke var tid hertil. - - Til dette behøver folkene hverken at træde an eller ophører med øvrig beskæftigelse. Og derfor fik jeg efterfølgende – pligt- og ansvarsbevidst – fundet lejlighed til at kontakte alt nye personel og få stenograferet de nødvendige oplysninger ned. Hvor fornuftig disse forholdsregler var, viste sig allerede samme aften: forskellige af disse kammerater skulle ikke mere være i live den aften, andre var blevet såret osv. – Så var det alligevel muligt at foranledige indførelse i stamrullen, tabsmeldinger, underretning af pårørende osv. Adresserne på sidstnævnte var jeg altid meget omhyggelig med præcist at få skrevet ned. Uden at overdrive kan jeg her afsløre, at disse kammerater og før dem mange andre, var overrasket over den hastighed hvormed oplysningerne fra dem blev nedskrevet: lige så hurtigt som de svarede, var det også nedfældet på papir. Den tidsbesparende og præcise fuldstændige optegnelse kom ikke kun mig, men også alle andre til gode.

Jeg havde imidlertid næppe nået at få de sidste oplysninger før der blev kommanderet »antrædning« og kompagniet marcherede afsted for at blive sat over Njemen, altid 18 mand i hver båd, mand for mand, ryg mod ryg. Der faldt hele tiden skud derovrefra. Da et skud pludseligt passerede tæt forbi en af pontonerne, rykkede alle ombord pludseligt alle over til den ene side, hvorefter båden kæntrede og alle faldt i vandet. Herved fik en af folkene hovedet under båden og alvorlig skadet i hovedet, så han måtte på lazaret. – En tid vidste jeg ikke, hvor jeg skulle søge vores Kompagni-Feldwebel. Mens jeg vandrede rundt i de tomme gader, susede pludseligt flere fjendtlige hilsener i form af granater igennem dem. De få civile forsvandt øjeblikkeligt ud af syne – foran mig trak en omkring 16-årig jødisk pige op sin alt for snævre kjole (moderne) og løb derfra lige så hurtigt, hendes høje hæle gjorde det muligt. – Om aftenen glædede vi os over at have fundet nødtørftige kvarterer, der som altid først måtte »møjes ud«. Da vi endeligt havde fået os indrettet nogenlunde, kom skæbnen i form af en officer, der smed os ud, da »indkvartering« var kommandantens ansvar, og dette kvarter var tildelt 9./33. – Så måtte vi endnu engang vige – husvild!

Fredag, 3. 9.: Jeg vågnede tidligt. Kl. 0345 stod vi op, modtog befaling, kl. 0400 marchklar! – Efter en soldats kendte skæbne måtte også vi stå meget længde med korte marchperioder, for så igen at stå stile! – Efter det dårlige vejr de sidste dage syntes der virkeligt at være bedre vejr undervejs. Solen stod gylden op – blodig rød. Under vores opmarch faldt der hele tiden geværskud fra den anden side, og MG'erne var uafbrudt i gang. Så skød også det russiske artilleri over. Man kunne ikke et øjeblik glemme, at der var krig. Vejr, sol osv. er sekundær – Kl. 0530 gik det endeligt videre. – Godset, hvor bagagen holder, hedder Augostowo. – Så kommer vi til Sanjemanski – En kammerat fra 7. Kompanie fortalte mig netop, at hans kompagni allerede i to dage ikke havde fået mad. – Derovre på vejen ligger en af granat dræbt 33'er. Han var gået ind i byen for at hente brød. Med disse under armen var han faldet foran mine øjne. Vi vidste ikke engang, hvad der pludseligt var sket. Feldwebel Witten fra 9. Kompanie var til hest på gaden. Pludseligt drejede hesten sig om og gik nogle få skridt tilbage uden at Witten havde villet det; hvis den ikke havde gjort dette, ville Witten ikke længer havde været i levende live! Ved et tilfælde var hesten gået ud af granatens bane.

Straks efter kun endnu en granat, hvis lufttryk ramte mig og gjorde mig kraftig forskrækket.

Endnu en granat dræbte en af de to heste, foran hvilke den berørte kusk (Mussil?) netop stod, fordi de var blevet urolige. Som ved et under blev manden ikke ramt og stod fuldstændig urørt. I stedet blev vores melderytters hest spændt for vognen, så den fuldskæggede, rolig og pligtopfyldende Landsturmmann Stahl blev uden hest; altså »melderytter til fods«.

Den næste kammerat fra 7. fortalte desuden, at de havde haft en times pause. Netop som maden skulle udleveres, havde Hauptmann Otto befalet øjeblikkelig afgang og køkkenerne til at køre tilbage! Uforklarlig for alle! Det havde været vanskelige dage, dem ved Grodno! Denne kammerat sagde, at sårede havde fortalt, at russerne var brudt igennem, havde indsat 4 regimenter! Hele tiden kom sårede ned ad vejen. Hvor vigtig, rig-

De sprængte broer over Njemen ved Grodno.

tig og nødvendig Hauptmann Ottos forholdsregel havde været, erkendte vel de fleste, da ellers tabene ville havde været uendeligt meget større, hvis overhovedet der ville have været mulighed for en succes.

Før kom ordren: »Kun sanitets og patronvogn over, øvrige holder på vejen«. Regiment 33 kommer til forstærkning. Ventetiden blev uendelig lang. – Til sidst svandt gevær og maskingeværilden hen, til sidst faldt kun enkelte skud.

Vore tab den 2. 9. var beklagelig store.

Til sidst går vi med bagagen tilbage, igen over den plads, hvor landevejen mod Augostowo fører forbi de brændende lader. – 3-4 gange kommer større grupper af russiske fange forbi os. Desuden bliver mange tyske og russiske sårede kørt forbi. Hvem, der kan gå, kommer til fods.

Kl. 20 udleverer køkkenet maden fra i går, i det omfang, de kan komme af med den. Resten må de smide væk for at kunne starte på en frisk. Det medfører krigen jo, så beklageligt det end må være for folkene fremme.

Jeg arbejder efterfølgende med tabslister, lister over erstatningspersonel osv. – Bagefter kører vi igen frem, gennem forstaden, ned ad den stejle skråning, over pionerbroen og igen op på den anden side af den meget dårlige brolagte vej frem til brandværnets tårn i Grodno, så til højre til torvet og forbi den katolske kirke (forbindeplads). Det brænder stadig på, dvs. at det overalt er farligt. Russerne sender stadig alle mulige former for kasteskyts over. – Feltkøkkenet er kørt frem, og – næsten samtidig skydes der salver derovre fra. – vi kommer straks på den tanke om en telefonisk forbindelse mellem en spion eller anden observatør og det russiske artilleri, på anden måde kan det ikke forklares. – Igen kraftig regn. En kirke brænder i lys lue, et sørgeligt flot syn, der sjældent ses udenfor krigstid.

Kompagnierne fra vores III. Bataillon kommer i et gymnasium. Det er allerede blevet meget mørkt. Tilbagemarchen hertil var meget interessant: overalt folk på gaderne, på balkoner og i vinduerne. Enhederne synger: »Deutschland, Deutschland über alles«, »Es braust ein Ruf- wie Donnerhall«, »Ich hatt' einen Kameraden«, »Die Vöglein im Walde« og »In der Heimat, da gibt's ein Wiederseh'n«.

Der er kommet masser af post, hvis fordeling og gennemgang kræver stort arbejde. Det er slemt, hvis der blandt det ikke er noget til en selv!

Om selve kampene i Grodno, giver et uddrag af et foredrag af Hauptmann d. Ldw. Otto, II. Bataillon, et anskueligt billede. Hauptmann d. Ldw. Otto havde stået i midtpunktet af kampene i Grodno. Han beretter følgende:

… Den 2. 9. 15 rykkede regimentet frem ad to veje mod Grodno. III. Bataillon dannede forspids, de øvrige fulgte. Leutnant Lohmann fra 12. Kompanie dannede forspids. Hans opklaring fastslog, at den syd for Njemen liggende del af Grodno var rømmet af fjenden. To kompagnier af III. Bataillon besatte flodbredden. Grodno er delt i to dele af Njemen. Fra den modsatte side af floden blev der rettet en ret livlig infanteriild mod os. Heller ikke uden tab. Blandt andet faldt Leutnant Meier (Emil) fra 9. Kompanie.

Pionererne kom nu på arbejde. Divisionens bro-træn kørte frem og bragte under fjendtlig ild 5 eller 6 pontoner frem til vandet, og med disse blev under fjendtlig beskydning i første omgang III. Bataillon sat over. Begge broer, jernbanebro og vejbro, havde russerne sprængt.

III. Bataillon gik straks i gang med rensning af gaderne og tog rigelig med fanger. Bataljonens dagbog nævner rosende Gefreite Böger, 10. Komp. Russerne, der var forblevet i Grodno, ydede til dels modstand. De øvrige bataljoner af regimentet fulgte III. Bataillon.

Som jeg stod i begreb til selv at stige ombord i en ponton, modtog jeg befaling fra regimentskommandøren: »Ryk med bataljonen mod nord, sikre nord for byen, og slut Dem ved mørkefald til de øvrige bataljoner, der vil bivuakere øst for Grodno. Lad dem ikke forsinke af at tage fanger i gaderne eller rense huse. Det sker ved III. Bataillon«.

Vi marcherede gennem byen. For første gang i uger, i mange uger, befinder vi os i en by, i en efter russiske forhold stor by. Vi var blevet feltsoldater, vi havde bivuakeret; vi havde ikke kunnet vaske os, ikke barbe-

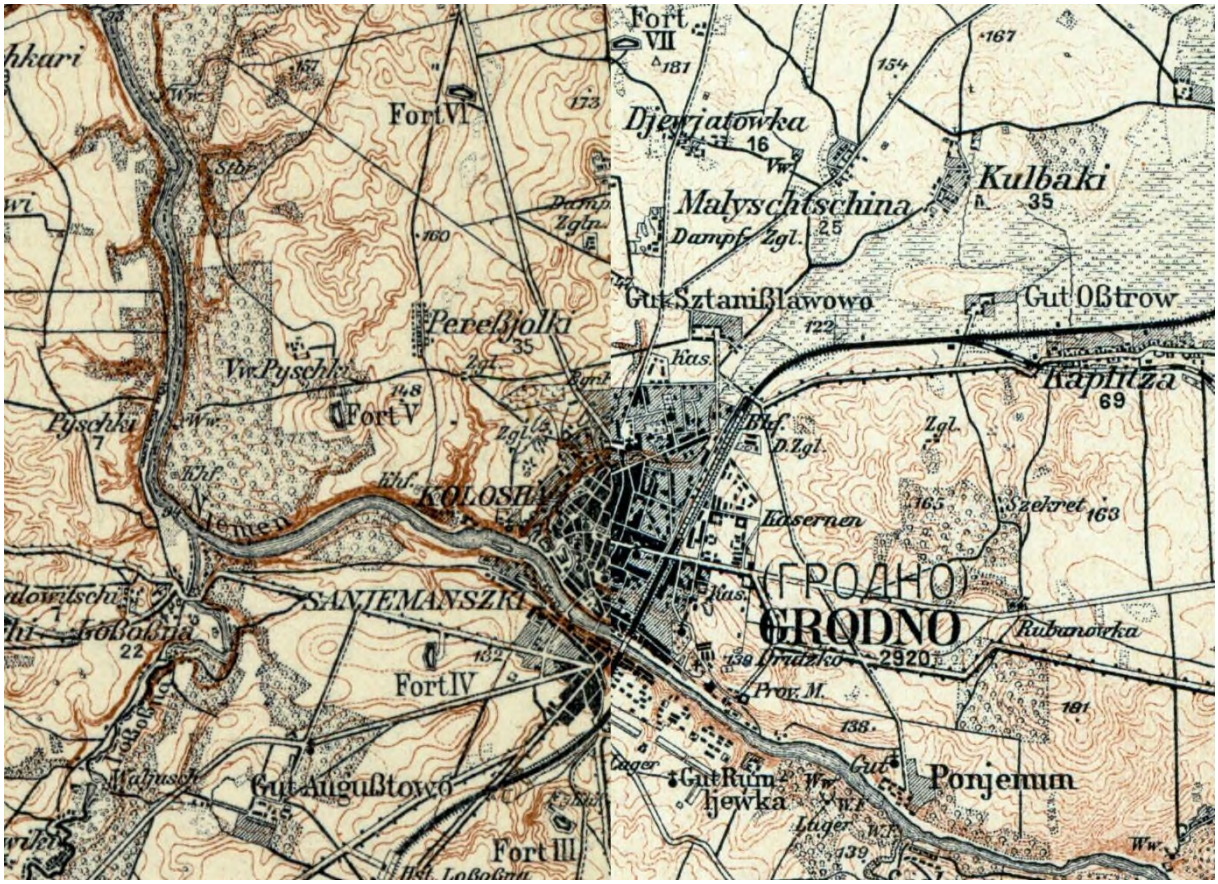

ret os, altså så vi ikke alt for tillokkende ud. Men »frisk snavs pryder soldater«. Jeg må imidlertid tilstå, at jeg under et stop under fremrykningen mod Grodno – der var sprængt en bro over en å, som bataljonen i enkeltkolonne passerede via en jernbanebro - udnyttede chancen til at barberer mig og gøre mig flot til Grodno. Det gjorde mig et uforglemmeligt indtryk, som jeg så den lille der i solskinnet. En stor by med overvejende hvidkalkede huse, og en højtravende kirke med løgkupler. Jeg kom til at tænke på digterens ord: »Se Neapel og dø!«. Jeg anede ikke, at der ventede os hårde tider i Grodno.

Som befalet marcherede bataljonen frem til den nordlige kant af byen, hvor der stod en velindrettet kaserne, bygget af franske penge.

Som vi kom ud af byen, trak en russisk feltvagt, der stod her, tilbage. Jeg sendte 5. Kompanie videre frem mod nord til en lille bakke, hvor der lå et teglværk. Fører for 5. Kompanie var midlertidigt Leutnant Fricke (den egentlige fører, Leutnant Gebauer, var blevet såret dagen før).

Kompagniet gravede sig ned sammen med et MG Den blev fulgt af 6. Kompanie, der ligeledes med et MG placerede sig til venstre, udsatte en feltvagt, og som det blev mørkt var alt på sin plads. 7. Kompanie fik frem over 5. lidt mod nordøst med opgaven at søge en linje langs jernbanen. De afsøgte et stort gods – Stanislawowo eller sådan noget hed det – og tog her enkelte fanger og afgav melding til mig: »Jeg har nået jernbanen«.

8. Kompanie blev som min reserve tilbage ved kasernen. Jeg til den venstre fløj til 6., de havde forbindelse til I. Bataillon langs vejen til Fort 6 og Grandzioze.

Til venstre herfor laver Njemen et sving fra øst mod nord. Til venstre frem til Njemen lå I. Bataillon.

Så flammede infanteriilden op, og blev hele tiden kraftigere. Jer begav mig derhen, men kunne ikke rigtig finde ud af, hvad der egentlig var løs, men kan i det stigende mørke se brændende gårde i det fjerne, og kunne ved at bruge skæret fra disse, se enkelte folk og små grupper bevæge sig.

Svaret eller forklaringen for disse observationer har jeg egentlig først fået nu: vi var gået over Njemen under en bevægelse syd mod nord. Njemen svinger efter Grodne mod nord, og soldaterne til venstre for os – 11. Landwehr-Division – var endnu ikke på den anden side Njemen. Da vi nu dukkede op nord for Grodno, følge enhederne på den anden side floden sig presset, og satte fingeren på aftrækkeren.

Mens jeg endnu opholdt mig her på venstre fløj af 6. Kompanie, begyndte geværerne hos 5. på den højre fløj at skyde, og endda ret heftigt. Også MG'et arbejdede ret hårdt. Jeg kom tilbage. Hvad var løs? 5. Kompanie var blevet angrebet, men havde slået angrebet tilbage. Angriberne var kommet tæt ind under kompagni-

et; MG-folkene havde til sidst skudt med deres pistoler. Desværre ikke uden tab til os: Leutnant Fricke død og 3 hårdt sårede. Angrebet var afvist. Der faldt forholdsvis ro over området.

Jeg gik tilbage til kasernen. Her kom dr. Koetting fra regimentet til mig med regimentets befaling: »Bataljonen forbliver natten over i sin hidtidige stilling. Træk Deres kompagnier nærmer til byen«. Altså tilbage. Ordren blev givet videre. 5. Kompanie sender liget af Leutnant Fricke og deres sårede, kommer så i fuld orden tilbage, ugeneret af fjenden. Den eneste, der havde at lave, var Sanitäts-feldwebel von Appen. Kan kom til mig og sagde: »Hr. Hauptmann! Her i roemarken (det var sukker- eller foderroer) ligger der fuld af russere. Jeg stødte på fyrene, men da jeg viste dem det røde kors, havde de vinget: »gå væk«.

6. Kompanie ved siden af 5. har organiseret sig i dybden: 1., 2., 3. Deling bag hinanden. Ordren til tilbagetrækning er kun nået de to bageste delinger. De kommer tilbage. Leutnant Ruge melder sig hos mig. »Er de alle der?«. »Min deling er!« »2. er her også, hvor er 1.?« »Det ved jeg ikke!«.

1. Deling fik nu besked via 5. Kompanie og kom også tilbage. Jeg spurgte Leutnant Ruge: »Hvor er maskingeværet? Et det kommet med tilbage?« »Jawohl!« »hvor er det?« Det var der ikke. »Skaf det MG her!«. Leutnant Ruge gik væk; to timer senere var han tilbage. Han var gået tilbage og havde hentet våbnet.

Kompagnierne gravede sig ned. 5., 6. også 7. var kommet tilbage, og alt var roligt.

Så kom uroen bagfra. Vi var gravet ned. Fra III. Bataillon kom et kompagni, Leutnant Lund: »Ved regimentet bliver fortalt, at II. Bataillon ikke kan holde fast; vi er her som forstærkning!«. Jeg kunne med god samvittighed sige: »Meget pænt af Dem, men vi holder. Alt er roligt og har ikke brug for støtte. Hvis De vil hjælpe mig, så efterlad deres patroner her«. Han sendte patroner; jeg lod dem fordele, og troede nu, at kunne se alle eventualiteter i møde.

Også 7. Kompanie var kommet tilbage, og for at bruge 8. Kompanie til at lukke buen – det var omkring 1500 meter front, bataljoner skulle besætte – placerede jeg 8. Kompanie helt ude på højre fløj. Tilslutning var Regiment 84.

Det havde været en lang dag for os. Tidligt på benene, marchen, overgangen af Njemen, kamp om aftenen, og jeg kunne unde alle lidt hvil.

Jeg opsøgte Dr. Koetting. Han havde indrettet en forbindeplads i nærheden af kasernen. Her lå vore sårede fra 5. Kompanie. Vores brave sanitetsfolk havde også båret sårede russere hertil, og nu lå de fredeligt mellem hinanden. Alle blev lige behandlet og plejet.

Koetting var færdig. Jeg satte mig hos ham og var sulten. Jeg havde intet fået hele dagen. denne dag var en meget sjælden dag under hele krigen, hvor de herrer fra køkkenet ikke havde kunnet nå os. Jeg har ofte under krigen undret mig: De finder os. Vi kan være hvor det skal være, men de finder os altid. Jeg tænker eksempelvis på Popelniki, på offensivens sidste kampdag. Jeg lå med bataljonen et eller andet sted i buskadset. Vi havde en lille løjtnant fra artilleriet, kaldet »lille haubits« som ordonnansofficer og Leutnant Stephan som adjudant, og vi lå ret dårligt på træblokke for natten. Jeg blev vækket. Hvem var det? Det var min trofaste Petersen. Han bragte mig et kogekar fuld af mad. Også da havde de fundet os. Ved denne lejlighed svigtede de, men de havde ikke kunnet finde os. Dr. Koetting skaffede mig et par humpler med fedt. De smagte vidunderligt. Jeg gik ud på gaden, og hvem traf jeg her? Vores telefonfolk. »Nå, er I der?«. »Ja, med det er slut med ledning. det er ikke langt nok til at nå tilslutning til bataljonen«. Også her var skylden omstændighederne. Køretøjerne var blevet på den anden side, og den telefonledning, telefonfolkene havde taget med, sluttede her, og genforsyning fra køretøjerne var ikke mulig. Jeg blundede en time på jorden et eller andet sted på kasernen, og inden dagen gryede, gik jeg endnu engang langs linjen. Og som det så småt begyndte at lysne, var jeg ved 6. Kompanie, hvor en mand spurgte mig: »Hr. Hauptmann, hvad er det der?«. Jeg spærrede øjnene op, og hvad så jeg? Den ene skytte ved siden af den anden, en bred skyttelinje på vej imod os. Jeg tænkte først, det er 11. Landwehr-Division, der nu kommer frem til os. Men det var fjenden. Jeg gik ned langs fronten. Vi er gravet ned. Frontalt kan de ikke gøre os noget. Jeg kommer i nærheden af kasernen på vej mod 5. Kompanie til den vej, der fører forbi kasernen mod teglværket. Her var fjenden allerede nået ind på 5-600 meters afstand uden at skyde.

Til højre mod banen falder terrænet e smule. Stående kan jeg se, at der fra avlsgården Stanislawowo, eller hvad den nu hed, som 7. Kompanie om aftenen havde afsøgt og fundet tom, nu strømmer denne ene kolonne efter den anden ned i den bevoksede sænkning der fører frem mod banen. Jeg får et gevær og begynder at skyde ind i disse kolonner. Så springer en gruppe op ved siden af mig. Også de skyder. Ved siden af mig falder en mand pludseligt om, bagfra ramt i ryggen, tilsyneladende død. Altså kommer ilden også bagfra. Hvorhen nu?

Da om aftenen 8. Kompanie havde stået ved kasernen, var der her snart der af beboerne fortalt: »Hos os er der to russere«, »hos mig er der tre russere, der kan afhentes«. Der var altså blevet rigeligt med russere tilbage i husene, og der var fra disse, at vi nu blev beskudt bagfra.

Situationen begyndte at blive ubehagelig. Pludseligt ser jeg at højre fløj af 5. rejser sig og gøre miner til at vige. Jeg giver tegn til »bliv liggende, bliv liggende«. De vender tilbage til graven. Nu skulle 8. Kompanie ligge vedsiden af 5. Hvor pokker er de? Væk! Fløjen på 5. hænger frit i luften. Hvad var sket? Fjenden havde overrumplet et kompagni fra L.84, der lå ved siden af 8., var brudt igennem og kom ind i ryggen på 8. Kompanie, der derfor faldt tilbage. Jeg skyndte mig for at få den til at standse. Jeg nåede dem i byen, der hvor regeringsbygningen stod. Herfra går en gade præcist mod øst til banegården og i en ret vinkel, også præcist

mod nord til min stilling, til kasernen. I denne trekant står til den ene side regeringsbygningen, til den anden kirke.

8. Kompanie lå her fuldt kampklar. Der blev skudt meget livligt. Og jeg kan se i denne gade, der fører til banegården, at der løber russere rundt her og der, frem og tilbage. Situationen blev ret så ubehagelig. Men vores »storebror« var der; to feltkanoner og vores »yngste bror«, men en særdeles slagkraftig bror, Leutnant Bredow med MG

Bredow kom til mig og sagde: »Her der MG'erne«. Skønt. En på den nærmeste balkon, en ovenpå patronvognen. MG-erne skyderne på langs af gaden mod banegården. Til overflod sendte også »Storebror« ret par skud samme vej. Vi har lukket det hul, han har revet. Dermed var gaden spærret. Ingen kunne længere komme over. MG'erne skød kraftigt. Bredow vred bagefter hænderne over de mange skønne patroner, der var forbrugt.

Så regeringsbygningen: en storslået bygning med mange værelser i to etager. I halvdelen boede vi, i den anden halvdel russere. Leutnant Unger, som senere faldt ved Popelniki, gik derover, bankede på og forsøgte at overbevise dem: »Sagen er tabt; I kommer ikke længere fremad, overgiv jer eller se at komme væk!« - Mern disse folk havde samme opfattelse som os –forhandlingerne blev altså ikke til noget. Og så blev karlene onde: en artillerist blev såret på gaden. Det holder jeg ikke imod dem. Så springer en sanitetsmand frem for at hjælpe ham, og også ham skyder de ned. Så var det forbi. Jeg opstiller en feltkanon vedsiden af kirken og aftaler med dens fører, en Oberleutnant: »Beskyd bygningen, så stormer jeg«. Jeg havde fået samlet, hvad der var at samle, omkring 30 mand. 10 skud går på 50 meters afstand ind i regeringsbygningen. Som det 10. lander, stormer angrebet frem. Der var ikke så meget derinde, der skulle nedkæmpes. Hvad der ikke var ude, klæbede til væggene.

Dermed var også denne bygning renset, og nu gik det frem gade for gade: MG blev stillet op, og så fulgte kanonen. Gade efter gade blev afspærret, afsøgt, renset, og omkring kl. 12 var vi igen fremme på vores pladser. Sådan var det på højre fløj.

Hvad var der sket med de andre kompagnier? Jeg havde forladt dem for at opsøge 8. Kompanie, og havde måttet overlade dem til sig selv. De havde kæmpet – nogle til døden – andre til fangenskab. De måtte vige. Hvem bragte så redningen? Så vidt jeg ved fra I. Bataillons 1. Kompanie under Feldwebelleutnant Ahrens. Han lå ved siden af 6. Kompanie, han så 6. Kompanie vige, rettede sin fløj tilbage og flyttede fra front mod nord, til front mod øst. Som russerne stormede frem mod ham, blev de mødt af delingens ild, blev standset og så drevet tilbage.

Efter at I. Bataillon havde drevet fjenden tilbage, besatte den vores forladte stillinger, hvor vi senere igen afløste.

Omkring kl. 11 var denne begivenhed overstået. Der blev relativt roligt. Vi indrettede en observationspost på øverste etage af kasernen, og opnåede herfra et godt overblik. Så var der noget, der fangede vore øjne: fra banegården kom to russer, som ganske harmløse folk. Soldater naturligvis. De forsvandt i dybet. Der fulgte 3,igen 2, så kom på en gang 4, altså var det efterhånden en hel del. Da der var tilstrækkelig, bad jeg artilleriet om at skyde. De skød – og i store skare flygtede russerne tilbage. De havde åbenbart endnu ikke fået næsen fuld, men ville have gennemført endnu et angreb. Angrebet var altså blevet forhindret, fordi vi havde kunnet observere det og rettidigt komme det i forkøbet, så infanteriet overhovedet ikke kom til skydning.

Kort efter indsatte L.84 deres angreb. De stormede de bakker, hvor vi allerede natten i forvejen havde bivuakeret. De blev endnu engang kraftigt og larmende støttet af vores yngre bror. Han havde placeret flere MG på øverste etage af kasernen, og kunne herfra skyde mod de russere på bakken, der udgjorde gode mål.

Og kort efter passerede 2. Landwehr-Division foran os efter at have overtaget rensningen af området nord for Grodno og dermed fremlagde deres front.

»Dagen var hed og blodig var slaget«. Jeg så med gru frem til at modtage kompagniernes meldinger ….

Om II. Bataillons kampe den 2. september 1915 nord for Grodno, skrev Leutnant d. Ldw. Stave, delingsfører i 6. Kompanie, i lærer i det civile, til sine elever den 27. september blandet andet:

… På Sedan-dagen satte vores bataljon over Njemen. Da broerne var sprængte, brugte vi pontoner. To grupper (18 mand) blev sat over hver gang. Vores maskingeværer hold den modsatte flodbred under ild under overfarten. Alligevel blev vi naturligvis beskudt. Det hele gik alligevel ganske godt. Vi kom helskinnet over, ordnede os og marcherede så med gevær i hvil ind i byen. Beboerne hilste os venligt og sænkede os brød og cigaretter. Naturligvis lod vi os ikke opholde ret længe i gaderne, men trak igennem byen for at sikre den mod fjendesiden. Som vi nåede åbent terræn, foldede vi ud og gik langsomt frem. Vi fik kun øje på nogle få kosakker. Ellers var fjenden ikke at se, og vi troede altså, at han frivilligt ville overlade os Grodno. Vi gik derfor videre og lagde os på en bakke. Foran os rejste sig en mægtig skorsten fra et stort dampteglværk. Området syntes frit og jeg besluttede, med min deling, at undersøge det. Vi fandt en tysktalende kone, der med rystende stemme fortalte, at der i den store ringovn gemte sig omkring 100 russere. Efter at vi havde omringet ovnen og havde råbt vores indladelse, kun hele 3 mand frem. Til vores store ærgrelse var de øvrige forinden forsvundet. Da jeg nu engang var trængt så langt frem, fik jeg ordre til at efterlade en feltvagt. 5. Kompanie

skulle ligeledes oprette en feltvagt i naboteglværket. Begge feltvagter oprettede yderligere en underofficerspost på fjende siden. Min feltvagt opstillede to – til højre og til venstre. Resten placeredes i kanten på det teglværk der lå nærmest Grodno. 2. og 3. Deling gravede sig ned på bakken tæt på bygrænsen. Gennem patruljer opretholdt vi forbindelsen til nabokompagnier og til eget. Vi anede ikke uråd, da der pludseligt fra underofficersposten lød skud. Jeg sendte en patrulje afsted for at få en forklaring. Den venstre post havde skudt mod en russisk patrulje. Og den højre post? - »Ja den er væk«, meldte mine folk. Hvad? – hvordan væk? I har ikke set ordentligt efter. Tilbage og undersøg sagen endnu engang. Folkene kommer tilbage og melder endnu engang »posten er væk«. Vi blev en smule uhyggelig til mode. 8 mand kan dog ikke bare sådan forsvinde. Endnu engang sendte jeg mine folk afsted. Denne gang skulle de kontakte 5. Kompanie og her få at vide, hvad de vidste om fjenden. Som de kom tilbage, melde de til min store forbavselse endnu engang: »5. Kompanie er væk!«. Og samtidig meldte en anden patrulje, at også den oprindelige forbindelsespatrulje, var forsvundet. Et eller andet måtte altså være i gang. Der måtte holdes skarpt udsyn. Jeg stillede mig derfor selv hen til et hushjørne og stirrede ind i mørket. Og så kom det forbi mig; lange mørke kolonner, hviskende og helt stille. 5 meter foran mig trak en fjendtlig bataljon forbi. Endnu et øjeblik og et frygteligt »hurra, hurra« blev brølet, et vanvittigt skyderi startede. Mod det brændende ildskær fra byen kunne jeg se mørke skikkelser storme frem mod vores grav. En frygtelig kamp startede der fremme. Maskingeværerne raslede, bajonetterne blinkede og høje skrig trængte frem derover fra. Hvad skulle vi gøre? Vi lå i ryggen på de stormende russere, vi var afskåret fra vores egne.

Sibirien vinkede! Larmen steg der foran. Jeg lod hurtig mine få folk folde ud og lagde dem bag en feltbane vold og vente. Skulle vi skyde? Vi kunne og ville dermed ramme vore egne brødre og så – hvad kunne de få folk udrette? Altså lå vi stille. Enkelte russere, der formodentlig ville trykke sig fra stormen, kom imod os og vi skød dem ned. Der gik en rum tid. Så døde larmen ud. Russerne var slået tilbage. Til vores store held gik de ikke den samme vej tilbage forbi vores teglværk, men længere mod højre. Det blev helt stille. Af og til kunne vi høre de såredes råb og stønnen. Nu måtte vi forsøge at komme tilbage til vore egne. En patrulje gik i forvejen Vi hørte en stemme! »Feltvagten skal komme tilbage!« Vi spurgte, fra hvem befalingen kom? – intet svar. Endnu en patrulje gik frem og kom ikke tilbage. Begge vore delinger må have forladt bakken. Vi sprang op, samlede os samme og trak mod byen. Overalt på vejen lå døde og hårdt russere. Tre af de arme karle tog Vi med tilbage, og det lykkedes at nå tilbage til vore egne, der længere tilbage igen havde grave sig ned. Men underofficersposten forblev forsvundet! Også maskingeværet på bakken var blevet efterladt. En patrulje, sendt frem for at søge det, fandt våbnet i en kartoffelmark. Men fra min arme 7. gruppe vendte ingen tilbage.

Resten af natten tilbragte jeg halvt vågen, halvt sovende på nogle træplader lige bag skyttegraven. Omkring kl. 3, netop som det begyndte at blive lyst, gik jeg endnu engang ned lags rækken for at fastslå, om underofficersposten endeligt skulle være kommet tilbage. Så afsøgte jeg området i min gode kikkert, og bemærkede til højre for os i det så velkendte teglværk endnu engang stærke russiske styrker.

Det ene kompagni efter det andet sneg sig over bakken frem mod vores stilling: Højt råbte jeg: »Lige for, fjendtlig kolonne, visir 800, hurtig skydning!« og knalderiet startede forfra, i begyndelsen tøvende, da alle folk endnu halvvejs sov, men så hele tiden kraftigere indtil det nåede højeste punkt. Den gode skydning fik hurtigt russerne til at forsvinde, og fik mig til at give ordren »Spar på patronerne«. Kun dem, der havde et virkeligt mål, skulle skyde. Hvad skulle vi stille op, når ammunitionen slap op? Stadig langsommere blev der skudt. Kolonnerne foran os syntes at være forsvundet. Så begyndte skyderi til højre for os ved 8. Kompanie. Var vores flanke truet? tænkte vi straks. Desværre var dette korrekt. Fra banegården i Grodno gik en dyb sænkning, den såkaldte »grund« tværs gennem byen. Denne benyttede russerne, og inden vi så os om, var vi overrumplet på højre flanke. I flere skyttelinjer stormede fjenden frem mod vores svagt besatte grave. Vi kunne ikke holdt fast mod den store overmagt. Flere løb tilbage. Andre forsvarede sig tappert. Jeg kunne se, at op til fem russere med bajonetter gik mod enkelte. Et ubeskriveligt raseri greb mig, og jeg skød, alt hvad mit våben kunne. Da jeg igen fik mig samlet, bemærkede jeg kun endnu 10 mand omkring mig. Hvert øjeblik måtte russerne dukke op foran os, og så var det slut. Også vi måtte gå tilbage. Kompagniføreren gav derfor ordren: »Omkring, fremad, fremad« og alt hvad remme og tøjle kunne holde, løb vi tilbage mod byens husrækker. En mand, som foran os løb over vejen, faldt ramt til jorden. Banden skød altså allerede efter os. Et øjeblik standsede vi ved et hushjørne, så stormede vi alle på en gang over den farlige gade. Herunder blev enkelte af mine folk såret, men kom alligevel alle i dækning bag en husrække på den anden side. Vi faldt endnu et stykke tilbage, vendte som om, og rykkede igen fremad. Forstærkninger nåede frem. Kanoner og maskingeværer rykkede frem i gaderne. Vi besatte huse og haver, og der begyndte en frygtelig gadekamp. Snart havde vi overhånd, og med frygtelige tab trak fjenden sig tilbage til området ved banegården. Her blev han med minere og tungt artilleri snart fuldstændigt røget ud. Han kom ikke igen. Vores folk optalte mere end 2.000 døde. Hvor mange fanger, der blev taget, ved jeg ikke engang. Grodno var vores! og den forblev vores! Også vi havde haft store tab. Samtlige underofficerer i min deling var væk. 56 mand var taget til fange.Omkring 20 døde og lige så mange sårede var desuden prisen, som vi betalte for Grodno. Vores kompagni, der v ar rykket ind i Grodno med 170 mand, var nu smeltet sammen til 80 mand….

Regimentets tab under dagene i Grodno var:

31.8 og 1.9. 1915	I. Bataillon	20 døde	56 sårede	4 savnede
	II. Bataillon	8 døde	56 sårede	2 savnede
	III. Bataillon	17 døde	79 sårede	2 savnede
2.9 og 3.9.1915	I. Bataillon	4 døde	10 sårede	1 savnede
	II. Bataillon	47 døde	77 sårede	137 savnede
	III. Bataillon	3 døde	19 sårede	-
		99 døde	297 sårede	146 savnede

Tabene var store. Døden havde revet mange kære kammerater ud af vores midte. Og alligevel var der en forhøjet stemning; hver enkelt følte, at landeværnet i disse dage havde fuldført en heltegerning, der ville blive en del af historien. Landwehr-Regiment 31 kan være stolt over denne varme, æres dag ved Grodno.

I en Hamburg avis stod den 3. september 191 følgende beretning:

Tapper Hamburg Landwehr

Senatets militær kommission har fra kommandøren for en Landwehr-division modtaget følgende skrivelse:

Deres Magnifizenz, som formand for Militær-kommissionen føler jeg trang at meddele, at den for størstedelen af sønner fra den frie by Hamburg bestående Landwehr-Infanterie-Regiment Nr. 31 efter ni måneders udmattende tjeneste i stillingskrigen, for første gang igen blev forundt at angribe fjenden. Gennem sin dødsforagtende fremtrængen har den ved enhver lejlighed udmærket sig, så jeg allerede flere gange har kunnet udtale min særlige anerkendelse til regimentet. Efter i to dages kampe at have kastet fjenden ud af den ene forpoststilling efter den anden, erobrede regimentet i går eftermiddags med stormende hånd Fort 4, et med alle midler i den nyeste fæstningskunst bygget fort ved Grodno. Efterfølgende rømmede fjenden den følgende nat samtlige de øvrige, hidtil overhovedet endnu ikke angrebne forter på vestsiden af Njemen.

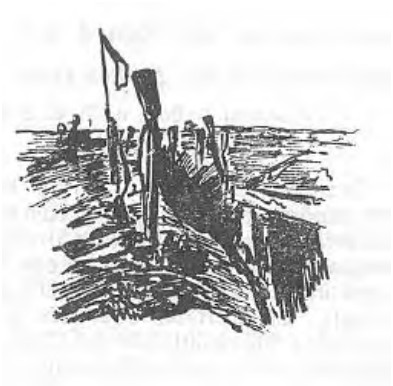

Fægtninger langs Kotra, ved Kuney og Kuprowitsche

4. september til 25. september 1915

Af Oberleutnant d. Ldw. a.d. C. Rixen

I. Battalion marcherede den 4. september kl. 1030 fra Grodno i første omgang til Kaplitza. Dele af 3. Kompanie undersøgte sammen med en afdeling pionerer de her øst for Grodno beliggende befæstninger. Herefter i silende regn fortsat march over Gut Rosalin til Wjertzjelischki, hvor den gik i kvarter. En yderligere fremrykning denne dag var ikke mulig, da broen 200 meter røst for stedet var ødelagt og en anden overgangsmulighed ikke var til stede. 1. og 4. Kompanie sikrede mod syd og mod nord. II. og III. Bataillon marcherede med regimentets hovedstyrke til Wjertzjelischki over Kaplitza – Puschtrischki. Under hensyn til at 1. Landwehr-Division var svinget mod syd, fik II. og III. Bataillon kl. 1830 ordre til at marcherer videre til Koslowitschi. Marchen kunne imidlertid først påbegyndes kl. 21 på grund af, at den stadig silende regn havde opløst vejene så meget, at de nu var svært fremkommelige og blokerede af kolonner. Gennemblødt til skinnet og i totalt mørke nåede enhederne over Gut Szkolubowo først Koslowitschi kl. 1 om natten.

Den 5. september fortsatte marchen til Schidomlja. Fra III. Bataillon afgik om eftermiddagen 10. og 12. Kompanie og blev underlagt II./LIR 84. Begge III. Bataillons to øvrige kompagnier dannede brigade-reserver og skulle som sådan under den fortsatte fremrykning nå avlsgården Sztrupin. I. og II. Bataillon var divisions reserve. Kl. 1630 lod divisionskommandøren, General der Infanterie von Jacob i begge bataljoner træde an og fordelte efter en lovprisende tale 1 Jernkors I. Klasse (Hauptmann d. Ldw. Otto) og 14 Jernkors II. Klasse. Kl. 1830 rykkede I. Bataillon med MG Kompanie videre til Zidsiki, og stod her som reserve for Kolonne Zimmeremann (LIR 33). På ikke afdækkede måder havde bataljonen to sårede.

Regimentsstab og II. Bataillon forblev som divisionsreserve i Schidomlja.

Mellem den 6. og 11. september 1915 fandt der langs Kotra forskellige træfninger sted; af hensyn til tildeling og underlæggelse af kompagnier til andre enheder, enkeltoperationer osv., synes det på sin plads at skildre de enkelte kompagniers indsats.

Den 6. september forblev I. Bataillon som reserve ved Zidsiki. 1. Kompanie sikrede mod nord med en feltvagt. Den 7. 9. blev 2. og 4. Kompanie stillet til rådighed for I./LIR 33 og holdt sig kampklar i Zidsiki, da der skulle angribes langs hele linjen. 1. og 3. Kompanie holdt sig marchklar, mens førstnævnte kompagni fulgte I./LIR 33. Herunder blev 2 mand såret.

Efter mørkefald gik 1. og 3. Kompanie med bataljonsstaben tilbage til Prudy til sikring af venstre flanke. Den 8.9. blev Prudy beskudt af fjendtligt artilleri, hvorunder 1 mand blev dræbt og 1 såret. Den 9. 9. blev Konjewitschi kl. 0930 skudt stormklar af vores artilleri og herefter stormet af I./L.33 med støtte fra 2. og 4. Kompanie. Kl.

1015 var byen erobret og besat frem til den østlige udkant. Om aftenen blev 3. Kompanie trukket frem til skoven syd for Konjewitschi og gik i stilling i den anden linje. Den 11. 9 blev 2. Kompanie sat til disposition for divisionen og beordret til Laschewitschi. 1. og 4. Kompanie blev om aftenen afløst i Prudy af Landsturm-Bataillon Marienburg, og rykkede herfra i kvarter i Maschitaljary. 2. Kompanie afløste sidst på aftenen IV. Bataillon LIR 18 og E.I.R. 52 i den forreste linje sydvest for Kaschubinsky, mens 3. Kompanie blev tildelt III./LIR 33 som reserve.

II. Bataillon blev indtil den 7. september i Schidowlja som divisionsreserve. Kl. 17 rykkede to kompagnier ligeledes til Avlsgård Sztrupin som brigadereserve. Den 8. 9. blev 6. og 7. Kompanie beordret til But Panjuki, hvor de var i bivuak indtil den 10. 9. formiddag, hvor først 6. Kompanie blev indsat mellem IV./LIR 18 og de dele af regimentet, der allerede var indsat i linjen, deltog i stormede på landsbyen Kaschubinsky og blev i stillingen indtil den 11. september. 7. Kompanie marcherede 10. 9. til kirken øst for Sztrupin og indsat i anden linje mod landsbyen Njekraschi. Efter et fjendtligt modangreb samme aften, sluttede den sig sammen med 12. Kompanie og stormede endnu engang Njekraschi. Herunder blev der taget 130 fanger.

III. Bataljon deltog i disse dage i større omfang i enkelttræfninger; derfor blev de enkelte kompagnier under de mest forskellige måder beskæftiget. Den 5. september blev 9. og 11. Kompanie tildelt 34. Landwehr-Brigade som reserve. I løbet af eftermiddagen rykkede de fra Schidomlja frem til avlsgård Sztrupin og gravede sig ned vest herfor, og blev herfra tidligt den 6. september truffet frem til området vest for Karoli. Den 7. 9. blev 9. Kompanie stillet til disposition for den blandede Brigade Zimmermann, og oprettede herefter med en deling forbindelsen mellem højre fløj af LIR 33 og venstre fløj af IV./LIR 18 i den nordlige udkant af Laschwitschi. Om aftenen nåede hele kompagniet under et angreb en linje Gut Sakrjewschina – Laschewitschi. Den 8. 9. blev forterrænet opklaret af patruljer. Om eftermiddagen fulgte bataljonen som højre fløjreserve et angreb fra III./LIR 33 og skabte forbindelse mellem IV./LIR 18 og LIR33 på den sydlige del af østkanten af skoven ved Gut Sakrjewschina.

Delingen på højre fløj af III./L.33 nåede om eftermiddagen under denne bataljons fremrykning højderne i det nordvestlige hjørne af Kaschubinsky. Begge de to andre delinger dannede om aftenen den 10. 9 forbindelsen mellem III./L.33 og IV.L.18 i stillingen vest for landsbyen Kaschubinsky. Den 11. forblev 9. Kompagnie i denne stilling og udbyggede den yderligere.

11. Kompanie var den 7. september stadig Brigade-reserve. Den blev om aftenen trukket frem til Laschewitschi for her at stå til rådighed for IV./L 18. . Den afløste om morgenen den 9. septemberIV./L18 og rykkede med hele linjen frem og forblev den 9. 9. i den nyvundne stilling mellem IV./L18 og LIR 33 omkring 700 meter ves for Kaschubinsky. Kl. 1130 rykkede dem med IV./L.18 frem mod Kaschubinsky. Et meget kraftigt fjendtligt artilleri gjorde fremrykningen langsom. Som det bliver mørkt har kompagniet arbejdet sig frem til omkring 200 meter foran landsbyen, og graver sig ned her. Da enhederne længere mod venstre (LIR 33) ikke var rykket med frem, har der for kompagniet ingen tilslutning til denne side. Kompagniets tab under fremrykningen havde ikke været ubetydelige. Den 10. 9. stormede IV./L.18 Kaschubinsky. 11. Kompanie sikrede i første omgang venstre flanke under stormangrebet, gik så med frem, tog 132 fanger og sikrede den nyvundne stilling.

10. Kompanie var underlagt II./LIR 84 og fik den 5. september ordre til at placere sig i en beredskabsstilling bag Guschtschitzy landsby for om nødvendigt at kunne deltage i et angreb med II./L.84. Denne beredskabsstilling kunne imidlertid ikke indtages, da den stadig var besat af fjenden, og de kompagnier fra II./L.84, der skulle angribe, ikke var nået frem. Kompagniet forblev derfor med bataljonen i skoven vest for Kotra langs jernbanelinjen indtil den 6. om morgenen. Denne morgen fik kompagniet ordre til at stille sig til rådighed for I./L.84 ved avlsgården Sztrupin. De blev her til tidligt den 7. september, da de kl. 0730 som reserve marcherede til Gut Panjuki, uden resultat beskudt af fjendtligt artilleri. Om aftenen den 7. deltog kompagniet i et angreb på de russiske stillinger og sikrede natten til den 8. i kraftig regn, flanken på 3. Kompanie/L.84. Om morgenen gik kompagniet igen i reserve ved Guschtschitzy, men måtte allerede om eftermiddagen som reserve følge I./L.84 angreb på Kotra-stillingen, og bivuakerede natten til den 9. 9. ved Gut Kaschubinsky ved broen over Kotra. Om morgenen den 9. rykkede kompagniet som reserve for I./L.84 ind i parken ved Gut Kaschubinsky, der kontinuerligt lå under fjendtlig beskydning. Et angreb planlagt til kl. 0845 blev ikke gennemført. Om eftermiddagen rykkede kompagniet med bataljonen frem til Kotra floden. Da russerne om aftenen brød igennem ved landsbyen Kaschubinsky, fik kompagniet ordre til øjeblikkeligt til at rykke hertil og stille sig til disposition for IV./L.18. Kompagniet blev herefter indsat syd for Kaschubinsky og forblev her indtil den 11. september.

Den 5. september ved middagstid blev 12. Kompanie underlagt II./L.84 og indtog indtil den 6. om morgenen en beredskabsstilling i skoven syd for Sztrupin, herefter frem til aften ved en bakke syd for Sztrupin avlsgård og kom om natten i kvarter på selve avlsgården. Om aftenen den 7. september blev kompagniet indsat i II./L.84 forreste linje ved Guschtschitzy og forblev her indtil den 8., hvor den kl. 1545 sammen med II./L.84 rykkede

frem til den anden side Kotra. Mens II./L.84 inden aften den 8. 9. skulle nå linjen Kirche – teglværk, blev kompagniet i første omgang liggende på østbredden af Kotra. Den 9. 9. kl. 1600 fik kompagniet ordre at rykke frem til Kirche og her holde sig parat. Den 10. september om formiddagen måtte kompagniet til højre forlænge II./L.84 angreb på Njekraschi for at lukke et 1500 meter hul mellem II./L.84 og I.R. 151. Den havde herunder flere tab. Kl. 2300 gennemførte fjenden et modangreb, løb underofficersposten i den sydlige udkant af Njekrashi over ende og gennembrød venstre fløj af 12. Kompanie langs Szkidjelka. For at undgå risikoen for at blive omgået, blev kompagniet trukket tilbage til den bagved liggende 7. Kompanie stilling (se denne). Den gik i stilling her og virkede herefter sammen med 7. Kompanie under afvisningen af den indtrængte stilling.

III. Bataillons samlede tab under denne indsats var 20 døde og 30 sårede. Regimentets stab forblev i hele perioden i Schidomlja. Fjendens tab var meget betydelige.

Efter at vores artilleri om natten 11. til 12. september havde tilføjet fjenden meget blodige tab, trak denne sig tilbage den 12., efterladende sig store mængder ammunition og udrustningsgenstande.

Regimentet samledes næste morgen i østkanten af Kaschubinsky og marcherede herefter til Bondary over Konjuchy,efter at en deling fra 2. Kompanie havde opklaret østsiden af Kotra frem til Gut Golowatgschi. Ankomst til Bondary kl. 16. Byen blev mod ost øg syd sikret af 2. og 12. Kompanie, mens II. Bataillon sikret mod Kotra-afsnittet mod Perekop.

Den 13. september kl. 0730 afmarch over Ostrowo til Ostryna. I. Bataillon med en eskadron Landwehr kavaleri forspids over Szczeniec, Obrub. Fjendtlig bagtrop kunne let kastes tilbage uden egne tab. Ostryna stadig besat af fjenden. 1. og 2. Kompanie folder ud med hver en deling i retning af den godt dækkede fjende i udkanten af Ostrynka, men den fjendtlige grav taget uden kamp, da russerne rømmer den under vores fremrykning. Daa broerne over floden Ostrynka er afbrændt, gennemtvinger den et længere stop for hovedstyrken. I. Bataillon sættes over Ostrynka og besætter som sikring den nordlige bred. Kl. 16 kunne marchen forsættes – i første omgang til Niepracha. En kavaleri forspids kom under beskydning fra Pletki. Af denne grund kan regimentet først kl. 20 fortsætte sin fremrykning mod Pletki, der i alt hast rømmes af dens besætning. Kvarterer blev indtaget i byen, mens 3. Kompanie sikre mod syd og 5. Kompanie mod øst, hvorunder der var lejlighed til virksomt at afvis fjendtlige kavaleripatruljer.

10. og 11. Kompanie marcherede den 13. september allerede kl. 0400 med et pioner-kompagni over Ostrowo til Nowiszcze for her at sikre retableringen af en bro over Kotra. Efter afslutning af denne opgave marcherede begge kompagnier tilbage til regimentet i Pletki. 11. Kompanie blev som artilleridækning i Gumieniki.

Den 14. september kl. 0800 march i regimentsenhed over Baksty til Stary-Dwor. II. Bataillon fortrop. Skovkanten ved Stary-Dwor blev stadig forsvaret af en svag fjendtlig styrke og let kastet tilbage af fortroppen. Regimentets adjudant Oberleutnant Mützelburg såres under marchen. Under marchen tog fortroppen (II./31) i det uoverskuelige skovområde den forkerte vej og nåede ved middagstid ufrivilligt i kamp ved avlsgården Tarusino, hvor russerne en kort periode kunne fordrives. Efter at være kommet ind på den rette vej, blev der igen opnået kontakt til regimentet. Om aften nås Wojnilowce. III. Bataillon indtager forposter mod Zarjeczane, mens 6. Kompanie sikre kabellægning ved Stary-Dwor.

Den 15. september kl. 0500 var I. Bataillon klar til march. Afgang kl. 1030 retning Kuney til flankesikring af den blandede Brigade Zimmermann mod linjen Zarjeczane – Drenina. Efter I. Bataillons ankomst bliver Kuney besat af denne indtil den om aftenen afløses af III. Bataillon og med to kompagnier stilles til disposition for III./LIR 84. I. Bataillon overtager sikring mellem Sabucizki og Wolejusze. III. Bataillon udsender patruljer fra forposten på Højde 156 ved Stary-Dwor i retning af avlsgård Kuney og Zarjeczane, der senere tages fra fjenden. Især udmærker sig herunder Leutnant Lund og Offizierstellvertreter (senere Leutnant) Homann med deres mandskab, der under deres handlekraftige føring kan tage begge avlsgårde i besiddelse. Om eftermiddagen blev den østligste avlsgård på ordre opgivet, da der var risiko for omgåelse, mens den vestligste blev overtaget af II. Bataillon Kompagnierne marcherede hele natten ad overordentlig dårlige veje over Wolejsze mod nord Wolejsze. Her blev 10. Kompanie underlagt I. Bataillon, mens 11. Kompanie kl. 0500 overtog dækning af artilleriet i Slawinka.

Tabene denne dag beløb sig til 3 døde, 12 sårede og 1 savnet.

Den 16. september blev der af patruljer fra I. Bataillon opklaret mod de fjendtlige stillinger mellem Jacubowce og Nowofady. II. Bataillon, senere også 9. og 12. Kompanie, blev indsat til forstærkning af den 2.800 meter front. Om natten til 17. september (Kl. 1) afviste 7. Kompanie en fjendtlig skyttelinje på vej mod dens front. Ud over skydning med artilleri var den 17. september rolig.

Den 18. september havde fjenden i løbet af natten rømmet dens stillinger. Kl. 10 startede I. Bataillon fremrykningen med 9. og 11. Kompanie og 1 batteri som sidedækning af 334. Landwehr-Brigade over Jacubowce, Wisiewicze til Gut Szalewo. Ved godset blev I. Bataillon underlagt den blandede Brigade Zimmermann og mar-

cherede kl. 16 som forspids for brigaden for brigaden over Gut Bogdanowszna til Moncewicze og Siesiulki. Om aftenen tog 9. Kompanie 8 fanger.

II. Bataillon, resten af III. og regimentets stab marcherede kl. 14 sammen med 34. Landwehr-Brigade og med II. Bataillon som fortrop, fra Zarjeczane over Lebioda, Gut Wawiorka, Kowale til Krasnowce. III. Bataillon indkvarterede i Kowale, resten i Krasnowce efter rensning af kvarteringer og under sikring af landsbyerne.

Den 19. september kl. 0400 skulle fremrykningen starte mod Myto til overgang af Dzitwa, men allerede kort efter Krasnowce ramte forspidsen en godt udbygget, stærkt besat fjendtlig stilling, der først blev rømmet efter indsættelsen af artilleri og yderligere infanteri. Under kampene blev 1 dræbt og 13 sårede. II. og III. Bataillon nåede herefter uden modstand til avlsgården Mito. I Bataillon dækkede højre flanke under fremrykningen og kunne uden kamp besætte Potzitwa. Broerne over Dzitwa stod i lys lue, den østlige bred var stærkt befæstet og besat, og pionerernes forsøg på at komme ned til floden mislykkedes på grund af beskydning med artilleri og infanteri. III. Bataillon fik om aftenen ordre til at dække broslagningen over Dzitwa. Kl. 2130 satte 11. og 12. Kompanie over floden via et stormspang omkring 300 meter syd for den afbrændte bro og 1o. Kompanie omkring 500 meter nordligere. Senere blev brohovedet forstærket af dele af 9. Kompanie.

Natten til 20. september omkring kl. 0330 var der en træfning i sydkanten af Krasnowce med en svag fjendtlig styrke, hvorunder en mand såredes hårdt. Senere blev skoven syd for Krasnowce renset og sikret. Kl. 1230 rykkede I. Bataillon over Mito. omkring 2 km nord for Mito blev den sat over floden med pontoner og marcherede uden at blive generet til Banezewicze. Fremrykningen fortsatte k. 0715 med 2. og 4. Kompanie som venstre sikring over Kulbaki, Dejnowo til Kurowszischna. 1. og 3. Kompanie marcherede med 1. Landwehr-Division hovedstyrke til Lida, hvortil de ankom kl. 1330 og kom i kvarter. 2. og 4. Kompanie forblev venstre sidesikring og indkvarterede efter sikring i landsbyen Suckwalnic. II. Bataillon marcherede som højre sidesikring over Lida til Dubrowa, hvor den kl. 19 indkvarterede. Regimentets stab var i Dubrowa.

Regimentet blev den 21. september samlet ved Netetscha på vejen Lida – Lipnischki. Marchen startede kl. 0815. I. og II. Bataillon kom i kvarter i Lipnischki, mens Regimentsstab, II. Bataillon og MGK. overnattede i Zygmuntyszki. Kl. 0350 den 22. september fik 1. Kompanie til opgave at udbedre broen over åen omkring 1 km øst for Lipnischki. Fra kl. 10 var regimentet i marchberedskab. Kl. 12 marcherede regimentet uden II. Bataillon fra Kamienczany over Galimszischna – Wiguszki til Sakowicze. II. Bataillon marcherede fra kl. 11 over Kamienczany til Avlsgårde Galimszischna. Her fik bataljonen til opgave at dække højre flanke af 1. Landwehr-Division under den videre fremrykning. Den måtte nu tage retning mod Avlsgård Borki og en mere sydøstlig retning. Ved Højde 148 stødte bataljonen på et kompagni fra LIR 84, der havde samme opgave, men nu blev afløst af II. Bataillon. En fortsat fremrykning var ikke muligt, da banedæmningen foran denne bakke var besat af fjenden. Ved Højde 148 rykkede nu 7. Kompanie frem med to delinger. 8. Kompanie fulgte denne fremrykning som højre sidedækning langs vejen Kazionce – banedæmning med to udfoldede delinger. Det lykkedes 7. Kompanie at fange fjenden i flanken, så denne hurtigt rømmede stillingen. 7. og 8. Kompanie havde under disse kampe hver en falden. Efter at fjenden i løbet af natten fuldstændigt rømmede området, marcherede bataljonen til regimentet i Wodole.

Den 23. september kl. 0445 var der marchberedskab. Marchen startede kl. 10 uden II. Bataillon i retning af Wodole. Her stødte II. Bataillon til. I. Bataillon sikrede afsnittet fra sænkningen syd for Wodole til vejen mellem Chilewicze og Maachy-Krylischka. III. Bataillon sikrede afsnittet til Banedæmningen syd for Wodole. 9. Kompanie indbragte to fanger.

Den 24. september marcherede regimentet fra Giluzi mod Matykowschtschisna med 2. Kompanie som spids. Denne fastslog, at fjenden holdt den østlige side af Jurazischiki besat. På grund af meldinger indløbet fra anden side, fik III. Bataillon kl. 1030 af divisionskommandøren ordre til at angribe en fjende, der skulle være under fremrykning mod syd ved Sabielawzy. Bataljonen rykkede over Tscherkassy til Krasnoi-Lies, hvor en svag russisk kavaleristyrke blev fordrevet. Omkring 1 km nordvest for Kuprowitsche underlagde Oberst Zimmermann bataljonen under sin kommando og befalede den til angreb på landsbyen Kuprowitsche. Angrebet blev gennemført kl. 12 med to kompagnier på begge sider af landsbygaden, hvorpå russerne efter svag modstand faldt tilbage. Umiddelbart bag landsbyen blev de fremrykkende skyttelinjer ramt af en godt liggende tung og let artilleri, der desværre kostede betydelige tab. De gravede sig derfor midlertidigt ned bag en lille bakke. Imellemtiden lykkedes det også I./L.31 som forspids omkring kl. 14 at nå skovlysningen 1 km nordvest for Kuprowitsche, hvor den ligeledes kom under kommando af Oberst Zimmermann. Bataljonen folder ud med to kompagnier (3. og 4.) med tilslutning til højre til III./L.31, for at angribe landsbyen Gabielawzy og derigennem støtte III. Bataillons angreb på Riddergodset Sykowitsche. De to bataljoner nåede under heftig fjendtlig artilleriild frem til 500 meter foran de godt placerede fjendtlige stillinger vest for Sabielawzy og vest for godset. I mellemtiden var begge de højre kompagnier fra I./L.31 trukket mod landsbyen Beshemze på grund af usikkerheden modsydøst, og havde her

observeret LIR 21 fra 17. Reserve-Division under angreb mod landsbyen Gudsenjata. LIR 21 angreb blev bremset, da det var rettet frontalt mod en stærkt udbygget stilling øst for Beshemze. Denne stilling, der ligger i flanken for 1. og 2. Kompagnie, LIR31, var tydeligt at se, hvorfor bataljonschefen besluttede at indsætte begge kompagnier og to MG over Bielawa-åen mod den russiske stilling foran LIR 21. Dette flankeangreb lykkedes overraskende godt, så LIR 21 hurtigt kunne indtage stillingen og tage 4 officerer og 150 mand til fange. I mellemtiden var de øvrige kompagniers angreb gået i stå, til venstre frem for alt på grund af det sumpede terræn, der gjorde en nedgravning og enhver dækning umulig, til højre på grund af flankerende ild fra riddergodset og stillinger ved Gutsenjata. Også i det videre forløb af kampen kunne venstre fløj ikke komme længere i det uvejsomme terræn trods artilleristøtte. Den var genstand for en kraftig beskydning med artilleri og maskingeværer, og havde store tab. Ganske vist lykkedes det I./L.31 i et stykke tid at besætte den vestlige kant af landsbyen Sabielawzy, men på grund af den kraftige flankerende beskydning måtte det indtrængte mandskab igen trækkes ud igen. Først omkring 1750 lykkedes det for de nu også indsatte 1. og 2. Kompanie at trænge ind i den stærkt brændende landsby og under angrebet at rive de i vestkanten af Sabielawzy stående dele af 3., 4., 11 og 12 Kompanie med. Den erobrede stilling blev forsvaret natten igennem. En deling fra 2. Kompanie måtte trækkes ud og indsættes i et 500 meter hul mellem højre fløj af LIR 21 og venstre fløj af 3. Kompanie.

Den 25. september kl. 0627 modtog regimentet ordre til, efter en artilleriforberedelse på 50 minutter, kl. 0720 at erobre Riddergodset Sykowitsche i storm. Denne ordre var ikke muligt at udfører, da tiden ikke gjorde det muligt at samle de vidt spredte kompagnier og bataljoner. Først kl. 0750 forsøgte kompagnierne at vinde terræn, men kunne ikke opnå resultater, da den godt udbyggede russiske stilling ikke var blevet svækket af ilden fra vores feltartilleri og gå tunge pjecer. I./LIR 31 fremrykning med 11. og 12. Kompanie var i det hele taget ikke muligt, da den stærkt besatte russiske stilling, der af en å var adskilt fra Sabielawzy, først måtte erobres. Der blev derfor rykket frem og terræn vundet frem til åen. Trods 3. og 4. Kompanie på højre flanke forsøgte at holde den frankerende ild fra den endnu besatte landsby Gudsenjaka nede, blev resultatet kun opnået under store tab. (eksempelvis mistede begge de to indsatte delinger fra 2. Kompanie næsten alle underofficerer). Der blev derfor mellem kl. 0930 og 0950 gennemført endnu en artilleriforberedelse, mens der til overgang af åen blev fremskaffet ladeporte og brædder. Først efter denne nye beskydning lykkedes de dele af bataljonen at trænge ind i den overfor liggende russiske skyttegrav, hvor et MG og enkelte fanger erobredes. Et russisk modangreb fra landsbyen blev kastet tilbage med store tab til angriberne. Herunder blev under nærkampe den altid tapre Vizefeldwebel Murr (2. Kompanie) lettere såret og sammen med 4 mand i russisk fangenskab, men kunne sener igen befries. På grund af flankerende beskydning fra begge sider kunne angrebet imidlertid ikke nå længere.

Omkring kl. 13 lykkedes det endeligt LIR 21 at erobre landsbyen Gudsenjata. Højre fløj af I./L. 31 (3. og 4. Kompanie) sluttede sig til dette angreb, og kunne i en hurtig storm fra højre rulle hele den fjendtlige stilling op.

Der blev taget 350 fanger – herunder to officerer – og erobret to MG Regimentet samlede sig herefter øst for landsbyen Sugowitsche.

Tabene disse to dage var alvorlige. De omfattede 51 døde (herunder Leutnant d. Ldw. Unger, Feldwebelleutnant Anrens og Offizierstellvertreter Fürstenberg; 16 4 sårede (Leutnant d. Ldw. Neinze (senere død) og Offizierstellvertreter Gätjens)

I. Bataillon blev kl. 1530 endnu engang underlagt Brigade Zimmermann. 1., 2. og 4. Kompanie gik i kvarter i Saluschany, 3. Kompanie i Saluschany og sikrede med en feltvagt i retning af Grabowo. III. Bataillon, MGK. og regimentsstaben kvarterede i Wereschischaki.

Mens I. og III. Bataillon under kampene dels havde handlet på eget initiativ, dels havde været underlagt Brigade Zimmermann, blev II. Bataillon samlet underlagt Landwehr-Infanterie-Regiment 84, hvorfra den 24. september fik ordre til at besætte Popelniki. Bataljonen marcherede gennem Kuprowitsche og så mod nordøst gennem skoven. Som den nærmede sig den nordøstlige kant af skoven mødte den enkelte russere, der faldt tilbage til en skyttegrav, der var placeret foran Popelniki. Da en patrulje nærmede sig graven fra syd kunne den med godt resultat beskyde graven fra ryggen, så russerne forlod den flugtagtig. To døde og et antal sårede forblev tilbage.

Fjenden åbnede herefter ild mod den i mellemtiden udfoldede forspids (5. Kompanie). Forspidsen måtte grave sig ned og blev i løbet af eftermiddagen forstærket til højre og venstre af en deling fra henholdsvis 6. og 8. Kompanie. Fremsendte patruljer fastslog at bebyggelsen Matykowschtschisna og gårdene sydøst for Popelniki var fri for fjender, men at skovkanten sydøst for Popelniki var besat og ligeledes skoven på venstre flanke. Hen mod aften øgedes den fjendtlige beskydning og fortsatte uafbrudt natten igennem. Bataljonen opnåede en løs forbindelse til højre til III./LIR 31 og till venstre med IV./LIR 18 og tilbragte natten i stillingen. Patruljer tidligt på morgenen den 25. september fastslog, at skoven på venstre flanke og landsbyen Kirwele fra fri for fjender. Et angreb på Popolnike blev herefter befalet. 5. og 6. Kompanie rykkede nordøst for en lille å frem mod Popolnike. 5. Kompanie opnåede så megen terræn gennem en forsigtig, målrettet fremrykning, at den nåede 100 meter fra

kanten af landsbyen, hvorimod 6. Kompanie led meget under fjendtligt artilleri og MG-ild og derfor ikke kom med frem. Angrebet blev derfor udsat. Kl. 0855 udsendte LIR 84 ordre til at Landwehr-Infanterie-Regiment 33 skulle angribe Popelnike, og at II./LIR 31 skulle deltage i angrebet. eget artilleri beskød herefter Popolniki, satte den nordvestlige del i brand og opnåede, at fjenden indstillede sin ild og rømmede landsbyen. Omkring middagstid kunne kompagnierne samtidig med IV./LIR 18 fremrykning, besætte landsbyen. Bataljonen havde tab på 5 døde og 24 sårede (2 officerer). Den til angreb befalede LIR 33 var ikke rykket med frem. Om aftenen returnerede bataljonen tilbage til regimentet. Regimentets samlede tab disse to dage beløb sig til 56t døde og 186 sårede.

Med disse dage sluttede for regimentet den sommeroffensiv, der i begyndelsen af august var startet fra Lomsha. Under hele fremrykningen havde vejret for de angribende troppe været særlig gunstig. Kun den 4. og den 7. september havde regnen gennemblødt dem. Bagsiden havde været enkelte meget varme dage betydet udfald af personel. Imidlertid var de efterladte dog hurtigt igen indfundet sig ved regimentet. Selvom der også til tider blev stillet store krav til tropperne, havde de holdt godt ud, da dagene med særligt anstrengende marcher kun var få, og at marcherne hele tiden blev opholdt af hårdnakket fjendtlig modstand, hindringer af enhver art og ødelagte broer.

Sundhedstilstanden var den bedst tænkelige. Kun i enkelte tilfælde havde der været dysenteri, oftest forårsaget af ukogt vand eller umoden frugt. Alle led imidlertid kraftig af lus. De havde under fremrykningen ingen eller kun ringe muligheder til soignering og til skift af undertøj.

Fremskaffelsen af forplejning under disse vanskelige forhold kan ikke lovprises nok. På trods af de til tider store afstande og de hindringer, der blev lagt dem i vejen, blev forplejning til enhederne bragt frem så godt, som det nu engang var muligt. Ganske vist havde der under hele fremrykningen været mangel på brød og smørelse, men kompagnierne blev heri kompenseret af rigelig forplejning leveret fra landet (levende dyr og grønsager). Også heste kunne i nødvendigt omfang fodres af. <

Hvilke krumspring, der måtte foretages for at forbedre forplejningen, skildre nedenstående beretning fra den daværende krigsfrivillige, senere Leutnant der Landwehr Otto Lenz:

> Kammerat H.M. og jeg gik en tur en skøn efterårsaften i året 1915. Vores kompagni lå da nogle få dage i hvil i de små huse ved Beresina. H.M. fortalte mig om sine tidligere turen til søs med Lloyddampere. Allerede i en meget ung aldre havde han lært Rusland at kende, og havde i sin egenskab af Steward opnået nogen erfaring i omgangen med fremmede. Frem for alt kendte han indvirkningen af høj søgang på personers appetitløshed eller det der var værre. I sådanne perioder kunne så maverne på skibspersonellet nyde godt af de særlige omstændigheder.
>
> H.M. havde netop nået et fængslende øjeblik i sin beretning. Mundvandet i min mund begyndte som følge heraf kraftigt at samle sig. Hvor end ubehagelig en sådan tilstand kan være, så holdt jeg den alligevel gerne ud, da hans beretning bragte en behagelig stemning. Spørgsmålet om mad var for os dengang indbegrebet af alt det skønneste på jord, noget som ikke kunne overtrumfes. Da os nu brødkurven blev mindre da forholdene havde krævet det, havde man ramt os på et mest ømtålelige punkt. De foreskrevne mængder forvandt hurtigt den vej, hvormed den var bestemt, så den brødløse tilstand var næsten ubrudt. Vore tanker var næsten feberagtig samlet omkring mad og drikke. Hvad der var tilbage, måtte derfor række til alle andre tanker; også til det, der i tankerne på en soldat er tjenestelig forbudt.
>
> Som sagt – min kammerat H.M. var netop nået til den dampende mad, som de søsyge italienere havde afvist. Jeg forberedte mig på i tankerne at fortære den, hvorved som nævnt mit mundvand truede med at drukne mig. I dette øjespændte øjeblik ramte vore øjne samtidig på *et brød* på vindueskarmen i et åbentstående vindue. Et virkeligt brød! Vi kikkede på hinanden, sank det opsamlede mundvand og sagde i munden på hinanden: »Der ligger et brød!« og så: »Det må vi have!«. Herom var der ikke længer nogen tvivl, det brød måtte vi have i vor besiddelse. Vi kunne på stemmerne høre, at det var håndværkere fra vores kompagni, som beboede huset. Da det endnu ikke var mørkt nok til, at vi uopdaget kunne nå hen til vinduet, dvs. til få fat i brødet, ventede vi endnu en tid, mens vi forsøgte at komme overens med vores egen samvittighed. Vi blev til sidst enige om, at håndværkerne ikke ville dø over at miste brødet og at det var letsindigt af håndværkerne i den grad at udsætte en sådan skat for sultne blikke og udsætte selv de bedste sjæle for en sådan fristelse. I virkeligheden kunne håndværkerne være glade for, at vi ikke anmeldte dem for tilskyndelse til tyveri.
>
> »Henter du den, eller skal jeg?« spurgte vi hinanden.
>
> H.M. anså sig selv for den mest behændige, så jeg havde ikke noget imod at give ham forrang. – Det var i mellemtiden blevet mørkt nok. H.M. måtte klatre over et lavt hegn. Forsigtig sneg han sig så mod vindueskarmen – og forsigtig og lydløst satte han sig i besiddelse af brødet og forsvandt igen ud af synsvidde med samme forsigtighed.
>
> Vi ilede for at bringe vores bytte til vore kvarterer. Fordelingen var allerede sket på det mest videnskabelige og sociale måde. Efter at vi havde skjult skatten i vore tornystre, gik vi igen ud på gaden og satte os på et

fældet træ, der lå langs et havehegn ved huset overfor det, hvor håndværnerne lå. Herfra kunne vi præcist følge begivenhederne og hører ordvekslingen i deres kvarter.

Som vi havde siddet her et stykke tid og inderligt var tilfreds med os selv, hørte vi den ene håndværker spørge en af de andre: Giv mig dog straks brødet!«

»Hvor ligger det?«

»I vindueskarmen!«

Pågældende søgte et stykke tid, men forgæves.

»I vindueskarmen?« spurgte han tilbage.

»Ja!«

»Der ligger ikke noget!«

»Du kan jo intet se! Jeg har selv lagt det der!«

»Så kom selv og find det igen!« sagde den anden.

Og ganske rigtigt kom den tidligere brødbesidder personligt frem for at hente brødet i vindueskarmen. Han søgte – hans øjne blev hele tiden større – og pludseligt syntes forklaringen at gå op for ham: han begyndte nemlig at grine højt.

»De har sgu stjålet brødet!«, sagde han så. Der herskede et øjeblik tavshed, så brød håndværkerne ud i en almindelig, høj latter.

H.M. og jeg så med tilfredshed på denne opståede glade stemning, og var på vor side glade over at have give den så megen glæde. Endeligt beroligede følgende ord fra de berøvede: »Nu må vi i morten tidligt begynde med kartoflerne!« Altså ville de ikke sulte ihjel. Dermed var vores synd ikke så stor. Det havde jo i virkeligheden kun dreje sig om et bytte, for uden brødet ville det have været os, der havde måtte spise kartofler til morgenkaffen.

Den største mangel var, at der ikke kom postsække frem, og dermed forbindelse med hjemmet afbrudt, og tropperne kunne heller ikke holde sig underrettet om, hvad de skete på de andre krigsskuepladser.

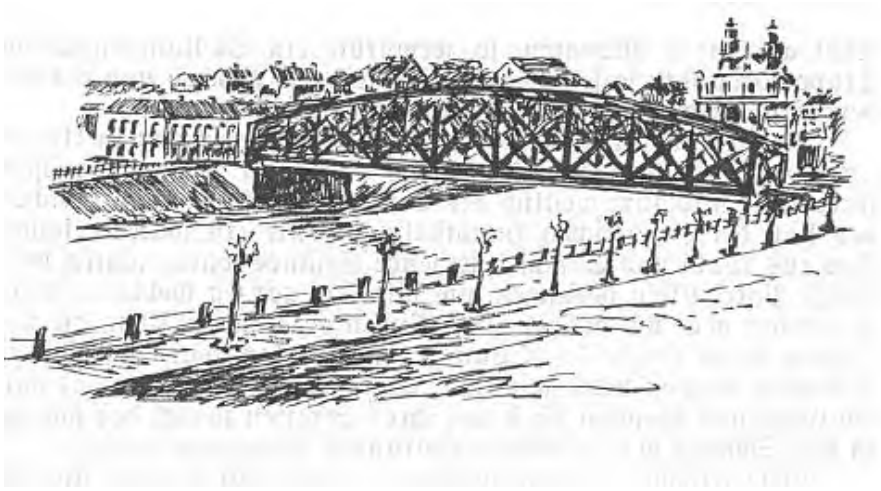

Langs Beresina, i Wilna og ved Mitau[1)]

26. september 1915 til 21. marts 1916

Af Leutnant d. Res. a.D. O. Lohmann

Kampene ved Kuprowitsche – Popelnike lå bag os, og igen var der intet hverken at se eller høre til fjenden. Først så det ud til, at fremrykningen skulle til at starte igen, for de ordre, der var udsendt langs fronten tydede i retning af en overgang over Beresina, der først skulle gennemføres af vores nabo, 85. Landwehr-Division. Men da den 28. september der indløb befaling om, at det planlagte angreb var aflyst, og til at 1. Landwehr-Division med alle midler skulle udbygge den nåede stilling, burde med temmelig sikkerhed betyde, at offensiven var afsluttet og en ny stillingskrig indledt. Vores fremrykning havde varet i næsten to måneder, og regimentet havde været stillet fire alvorlige opgaver, der imidlertid alle var løst godt. Strabadserne havde også i perioder været meget store, havde krævet store veksler på hver enkelt mands fysiske og psykiske formåen. Det er derfor ikke forbavsende, at overgangen til stillingskrig blev hilst velkommen. Selvom der med udbygningen af stillingen forestod et stort arbejde, og selvom vi nu var flere hundrede kilometer længere væk fra vores hjemland end for to måneder siden, ville en stillingskamp modsat ikke udmatte tropperne så meget som de foregående uger, og ville give større mulighed for ro og rekreation.

Arbejdet på stillingerne blev øjeblikkeligt sat i gang, og alle lagde kræfterne i. Først blev der etableret en forpostlinje langs skovhegnet vest for Bersina, mens bygningen af den egentlige hovedstilling først skulle påbegyndes senere. Det af skov og sump bestående terræn blev dagligt gennemsøgt af patruljer for at blive fortroligt med området, og for at opspore forsprængte russere eller patruljer, der endnu let kunne trænge gennem vores linje. Soldater blev ikke fundet, men derimod havde enkelte patruljer held til at kunne bringe levende kvæg med tilbage fra deres patruljer, hvor de hurtigt fik skæbne som feltkøkkenaspiranter.

Glæden over den begyndende stillesiddende ophold varede kun nogle dage. Allerede den 3. oktober løb de sædvanlige rygter om afløsning igennem regimentet; om aftenen den følgende dag fulgte så virkeligt afløsningen fra Landwehr-Infanterie-Regiment 99. 1. Landwehr-Division var udset til at blive Hærreserve. Det lød ikke godt, og ville vel betyde, at man ville sende os her og der og overalt, hvor nødhjælp og gæsteoptræden var nødvendig. Allerede den første dag blev denne bekymring bekræftet. Efter tilbagemarch til Olschany skulle vi have hvil. den 6. oktober kom uventet en alarmering og marchbefaling til området vest for Smorgon, hvor russerne havde angrebet med stærke kræfter. Vi nåede ad frygtelig sandede og støvede veje i totalt mørke den lille jødiske by Oszmiana, gik her i kvarter for næste morgen at fortsætte marchen. Da imidlertid de russiske angreb var afvist, blev vi endnu en dag på dette sted. Tilbagemarchen den 8. oktober til området ved Olschany var igen ret modbydelig, men hvilken fryd, da denne march skulle bringe os i vinterkvarter. Men endnu engang skulle det vise sig sviget håb. Kun maskingeværkompagniet og enkelte kommandoer forblev her til bjærgning af vinterforråd. Regimentet blev underlagt 88.Infanterie-Division og fandt efter en halv dags march om aftenen den 10. oktober

---

[1]) Wilna = Vilnius ; Mitau = Jelgava

Alte Mannschaft der 5. Komp. in Wilna. November 1915.

kvarterer i nærheden af dens sidste kampområde ved Ignatowo og Dessentniki. Det var allerede ret koldt, og som indkvartering var kun tomme lader det bedste, der kunne opdrives – dårlig, mørke, uopvarmede og trækkende.

83. Infanterie-Division anvendte os til udbygning af deres stillinger langs Beresina. Da vejen hertil var alt for lang, blev bataljonerne forlagt til Dobowitsche, Levaschicha og Wengeljanka. Dermed var vejen ganske vist blevet korte til arbejdsstederne, men nogen bedring havde det ikke på nogen måde betydet.

Vores ophold her varede næsten en måned, og var på enhver måde næsten trøstesløs. Landsbyerne bestod af enkelte spredte gårde, der alle var dårligt vedligeholdte. Skulle de danne vinterkvarter, krævede det hurtigt en grundig overhaling og udbygning for det var allerede ret følelig koldt, og den russiske vinter syntes at ville indfinde sig rettidigt. Imidlertid manglede næsten alt til en udbygning, håndværktøj, materialer og frem for alt tid, for 83. Infanterie-Division krævede alle kræfter til udbygning af stillingerne og tog ingen hensyn til noget andet. Afmarch til arbejdspladserne skete tidligt om morgenen, krævede 1½-2 timers march, og arbejdet fortsatte hele dagen så man først returnerede til kvartererne som de begyndte at blive mørkt, hvor man efter den sparsommelige aftensmad frøs natten igennem. Desværre var heller ikke forplejningen tilstrækkelig: som følge af de dårlige jernbaneforbindelser var forsyningerne ringe, og selvom der i det mindste i området var rigeligt med kartofler, var leverancerne utilstrækkelige. Så trods strenge forbud udsendt af 83. Infanterie-Division, blev der også på eget initiativ rekvireret. Der var kun en god side af dette ophold: posten hjemmefra kom nu regelmæssigt, og var en trøst i den overordentlig dårlige tid.

Ordren, der den 9. november indløb om afmarch til Wilna, udløste generel stor glæde. »Gudskelov endeligt kommer vi ud af denne triste eng, og dårligere kan det ikke blive noget andet steds«. Med disse gode tanker om fremtiden blev tornystrene hurtigt pakket og sagt farvel til skovene ved Beresina. I fem dagsmarcher blev de omkring 115 km til Wilna tilbagelagt, som den 14. november blev nået uden marchtab. Et par russiske kaserner blev anvist som kvarter, og krævede en flere dages grunding rengøring for at blive beboelig. Og så begyndte den daglige tjeneste til genopfriskning af alt det, der gennem den sidste måneds march og arbejde var blevet glemt. Man levede i Wilna igen op og følte sig igen som menneske i denne større by. Hvad var der ikke alt at se? Talri-

ge kirker med deres løgkupler var ret interessante, men det var vel det store Vor Frue Ikon i Ostra Bramka byporten, der af polakkerne var højt værdsat, der gjorde det største indtryk på de besøgende.

Den 26. november var vores etapeophold afsluttet, og endnu engang måtte vi bære en hærreserves nomade tilværelse. Den 26. november meget tidligt blev regimentet indladet og igen gik det nordpå. Hvorhen?Landwarowo og Koschedary var de første store knudepunkter, der blev passeret, men endnu ikke gav et fingerpeg om det mulige mål. Så blev Schaulen nået – og nu befinder vi os allerede i Kurland, videre til Friedrichshof og endelig Mitau, vores endemål. Gudskelov, da turen var djævelsk ubehagelig – isnende kold og både opvarmning og lys måtte spares væk i togene. Den sønderskudte og nedbrændte banegård i Mitau så heller ikke særlig indledende ud. Hvad var i gang her? Først blev der marcheret til indkvarteringer i de små landsbyer tæt på Mitau: Fischer, Schwedthof, Altonakrug, Schaebre og andre. 1. Landwehr-Division skulle deltage i erobringen af Riga, men hvornår skulle denne store operation løbe af stablen? Nå. Alting til sin tid. Først skulle kvartererne nås. Så blev i denne vinter, som utallige gange før, marchen hurtigt overstået på grund af vores øvelse heri. Selvom kvartererne for det meste var små, var de dog beboelige og frem for alt varme. For udenfor herskede vinteren nu et strengt regime med sne og is. Alligevel blev tjenesten fortsat med eksercits, terrænøvelser, skydning og lignende emner, der på dette tidspunkt nærmes blev anset for beskæftigelsesterapi, og som lod tilstrækkelig tid tilovers til fritid. Selvom alene dette var en mærkbar forbedring i forhold til oktober og november, så var Kurland i sig selv på mange andre måder mere sympatisk som sumpskovene langs Beresina. Forplejningen var blevet betydelig bedre, og frem for alt kunne levnedsmidler stadig købes. For det meste forstod befolkningen tysk og mødte ikke ethvert forsøg med en vedvarende rysten på hovedet som de polske panjes, eller medførte en uforskammet prutten om priser som hos jøderne i Stawiski, men handlede gerne og villig. Også et besøg i Mitau, den tidligere hovedstad i hertugdømmet Kurland, lod ingen sig snyde for. Det var ikke kun på grund af mulighed for på markedet at gøre indkøb, nej, man så også endeligt muligheden for igen at være blandt anstændigt klædte mennesker, og gaderne i Mitau var så rene, som var men tilbage i Tyskland.

Befalingen, der den 20. december, beordrede Detachement Windell, bestående af Landwehr-Regiment 31 og en afdeling fra Feld-Artillerie-Regiment 96, til området ved Tukkum, frembragte overalt sure miner. Igen et skift af kvarterer, så kort før jul, og så endda med en længere march i dette uvejr, med omkring 20º kulde og sne og isdækkede veje, det var dog atter engang en ret modbydelig udsigt. Denne forbandede hærreserve! Men hvad hjalp det! 29. Landwehr-Brigade havde nord for Mitau en stilling langs Tirul-sumpene, der i en bred bue lå foran Riga, og det var fornuftigt at lægge en reserve herhen.

Julen blev fejret i de gamle kvarterer, den anden krigsjul, hvad ingen ved krigens start ville have troet på. Julepakkerne hjemmefra var for de flestes vedkommende nået frem, og takket være en righoldig sending fra byen Hamburg blev ingen glemt, hvis pakker endnu ikke var nået frem, eller dem, der hjemme ikke længere havde pårørende.

Mellem den 21. og 24. december marcherede bataljonerne til deres bestemmelsessted. Den strenge frost, snefygningen, snedriverne, de tilisede veje og den tunge oppakning gjorde hver skridt besværlig, og tillod kun et langsomt marchtempo. Trætte og mørbankede blev de nye kvarterer nået juleaften. For en dels vedkommende kunne de ikke varmes op og havde længe stået tomme, og var altså alt andet end behagelige. Ville der for Landwehr-Infanterie-Regiment 31 da dette år ikke blive noget længere ophold, der kunne blive vores vinterkvarter? Ganske vist havde regiment og division ikke deltage i kamphandlinger siden Beresina, og for første gang hørte vi her på kanten af Tirul-sumpene igen lyden af kanoner. Men mon den enhed, vi var blevet tildelt, og som i måneder havde været i stillingskrig og havde kunnet bygge deres egne huse, ville have byttet med os? Trods kampaktivitet i stillingskrigen tilbød den permanente stilling mange mindre og større behageligheder, i modsætning til os, der som reserve ganske vist var holdt langt væk fra egentlige kamphandlinger, men hele tiden havde fremkaldt ny uro. Næppe sandsynlig.

Med udgang af året 1915 gik vores ønsket om et længere ophold samme sted endeligt i opfyldelse. Det savnede vinterkvarter kom til at ligge i det nordlige Kurland. Nogle få kvarterskift måtte i sidste ende accepteres på grund af skiftende arbejdspladser. 29. Landwehr-Brigade anvendte bataljonerne til stillingsbyggeri, udbygning af veje og anlæggelsen af en feltjernbane; nordligst for Takkum, til sidste endda med venstre fløj langs Østersøen, lå I. Bataillon. II. Bataillon lå i midten ved Pravingen og havde med 8. Kompanie bevogtningen af jernbanelinjen Tukkum – Lieven – Bersen, mens III. Bataillon lå på venstre fløj ved Schlampen. Længere havde II. Afdeling af Feld-Artillerie-Regiment 96 kvarter, men derud over så og hørte man ikke til andre dele af Divisionen – bortset fra divisionens kommandør, som interesserede sig for alt, og efter manges opfattelse dukkede alt for hyppigt op, for vi var der oppe dog ret fredelige folk.

Alligevel blev der i de sidste dage af 1915 af bataljonerne gennemført patruljer i baglandet efter skjulte fjendtlige patruljer og spioner, men uden at finde noget mistænkeligt vendte patruljerne tilbage sendt på aftenen

efter ture på over 40 kilometer. I det nye år koncentreredes alt om arbejdet: underbringelser, forhug, veje, broer osv., alt velkendte sager. Der blev intet mærket til russerne, der opholdt sig på den anden side Tirul-sumpene, men gennemførte ikke desto mindre små angreb på feltvagter og sendte mange spioner gennem de tyske linjer. det lykkedes for det meste spionerne at slippe igennem, da de tyske stillinger kun udgjorde en tynd linje af svagt besatte feltvager. –

Næppe var de første arbejdsdage overstået før uddannelsen blev genoptaget af alle kræfter. Den 9. januar 1916 blev der ved hver bataljon opstillet et uddannelseskompagni i Tukkum og Pravingen (II. Bataillon). Den næste dag flyttede regimentets sneskos-kommandoet fra Schlampen til Schwebthof ved Mitau, for her at blive uddannet i divisions regi, fulgt af et kursus for kikkertsigte skytter. I starten af februar begyndte ved maskingeværkompagniet kurser for erstatningspersonel. Kompagnierne måtte en gang om ugen udeblive fra arbejdet for at eksercere, gennemfører skoleskydninger på en selvbygget skydebane og starten på afprøvning af gasmasker. Ved bataljonerne blev der gennemført felt- og taktiske øvelser. Efter afslutningen af deres uddannelse gennemførte regimentskommandøren en inspektion af uddannelseskompagniet, fulgt af en meget pinlig inspektion af divisionskommandøren, hvorefter kompagnierne blev opløst og erstattet af nye. Indkvarteringerne blev inspiceret og kontrolleret – kort sat, det var fredsmæssigt fredeligt hos os.

Derimod havde arbejdskommandoerne til tider ret tunge opgaver; enkelte kompagnier havde marcher på 1½ - 2 timer til arbejdspladserne, mens andre, som to gange i januar frosten slog over i tø, måtte vade gennem dybt vand for at nå frem. Imidlertid blev denne kummer opvejet i opvarmede kvarterer. På dette felt var det ikke dårligt. Rummene var nu alle opvarmede og blev hele tiden mere hjemligt indrettede, så divisionskommandøren til sidst udtalte sin ros. Det det var virkeligt noget. Også lusene, som følte sig hjemme hos alle soldater i øst, blev efter en forbitret kamp til sidst nedkæmpet efter den ene aflusning og det ene bad efter det andet, og måtte til slut rømme slagmarken i underbukserne. Og i endnu et forhold hævede det nordlige Kurland sig fordelagtigt – på et område, der ikke kun for alle soldater, men for alle mennesker, var af den største betydning – forplejningen. Takket være den retablerede jernbaneforbindelse mellem Mitau og Tukkum ankom den punktlig og i rigelige mængder, og kantinerne kunne supplere deres beholdninger, og kunne for få penge leverer alt, hvad et soldaterhjerte begære. Kun få timer bag fronten kunne man købe smør, æg og mel til bagning, så meget man ønskede. Bataljonernes sygestuer var gabende tomme. I Kurland var det dejligt, men – rent principielt – måtte der være en smule malurt. »Hvis man havde en fast stilling, så - - - « »Ja, hvad så?« »Så måtte vi ikke marcherer den lange vej til arbejdet, og sad fast uden hver dag at befrygte en afløsning, der vil rive os ud af dette gode«. Var det ikke sådan, kære kammerater, at man trods alle goder ikke var tilfreds, og hele tiden håbede på noget bedre?

Hvor opfindsomme de gamle krigere i mellemtiden var blevet, specielt når det drejede sig om at forbedre forplejningen, viser nedenstående lille beretning, forfattet af kammerat Christian Mylord fra 1. MGK.:

> Om aftenen den 24. december ankom vi til gården Russee ved Schlampen, hvor vi kom til at blive i tre måneder. Der var god plads til hestene i stalden, kompagnifører, delingsfører og skrivestue placeredes i stuehuset, køkkenet på gårdspladsen. Et lille stykke tilbage lå et savværk og et lille hus, hvor håndværkerne blev indkvarteret. Våbenmester Franck havde opdaget et lille hus. Køretøjer med MG stod i en stor lade direkte ud til gaden.
>
> På den anden side gaden lå en anden stor gård ved navn »Strautfel«. Indkørslen bestod af to rækker træer. Det var en kurlandsk bondegård eller »Gesinde«, som det hed på egnen, hvor skytterne fra 1. MGK. blev indkvarteret. Stuehuset var ret rummelig og gjorde et behageligt indtryk. Der var en del brædder på gårdspladsen og også her var der et lille savværk. På et øjeblik var der opstillet brikse i de tomme rum. Intendant ved III./L.31, Zahlmeistger Pagels, havde to af de bageste rum. Hvert MG havde egen stue, i de største stuer dog to våben.
>
> Udenfor knagede frosten. Juleaften blev fejret i kornlageret i en stor lade på gården Russee, med deltagelse af hele kompagniet; det var en fin julefest. Alligevel havde vi også, hver våben for sig, vores egen lille fest. Hvert våben var en familie. Til juleaften hører også juletræer, som måtte skaffes. I denne sumpede egn var de ret sparsomme. Jeg bevæbnede mig med en økse og gik i gang med opgaven. Det gik tværs gennem terrænet. Af og til faldt jeg i en snefyldt grøft. Jeg kom til en »Gesinde«. En gammel mand kom ud sammen med en gøende hund.
>
> Under fremrykningen gennem Polen havde jeg lært nogle få brokker; først troede jeg, at der også her blev talt polsk. »Djen dobre, Panje!«, sagde jeg. »God dag!«, sagde den gamle. »Hvis I her snakker tysk, bliver det jo noget lettere. Hvordan er det med smørelser?« »Desværre, jeg har ikke selv længere køer. Men hvis De fortsætter en halv time gennem skoven, kommer de til gården »Lezem«, der har de stadig 12 køer og der vil de også kunne købe smør«.
>
> Jeg besluttede at slå ind på den beskrevne vej og nåede da også mit mål. Gårde ligger her alle ensomt; der er ingen veje, så jeg fulgte et slædespor gennem skoven, der for det meste bestod af elletræer. Så gik det ove-

ren lavt liggende, snedækket mark indtil jeg længere bag nogle enkelte høje træer kunne se Gården Lezem«. Gik bagfra gennem en have omgivet af et stendige, hvor baghuset lå, bankede på sidedøren og åbnede den. Gennem en forstue kom jeg så til en stor stue. Den tykke bjælke og væggene var beklædt med grangrene, gulvet var strøet med sand, i midten stod et stort komfur med åben ild og langs væggen gik en lang bænk. I det ene hjørne stod et bord, og omkring dette sad hele familien og drak kaffe, eller nok mere sandsynlig te.

En ung blond kone kom frem til mig, bød mig velkommen, beklagede, at jeg var gennemfrossent og bød mig på te; der var en dejlig kage, æbler, nødder og hvad der ellers er af dejlige sager til jul. Jeg ville egentlig ikke ud med det egentlige formål med mit besøg, men sagde så, at jeg gerne ville købe et par pund smør. Til dette svarede de, at jeg desværre var kommet for sent, da i går hr. Leutnant Topp (fører for 8. Komp., død i 1919 af sår fået ved Verdun) havde købt, hvad de havde af smør, og ville i dag lade det afhente. Jeg fik en hurtig ide, og fortalte, at dette var min løjtnant, der havde sendt mig for at afhente smørret. Hvor dyrt var det så pundet? »To Mark!« det var mig for meget, for på dette tidspunkt kostede det 1,50 Mark i Tyskland. Jeg kunne betale i Rubel eller i tyske Mark, det var dem ligegyldig. Hvor mange pund drejede det sig om? »12 pund«. Så meget havde jeg ikke forventet og kunne allerede se mine kammeraters glæde ved min hjemkomst, men endnu havde jeg ikke smørret, for jeg havde kun 10 Mark på mig og frygtede, at bondekonen nu ville »mærke« noget. Desuden sad jeg som på nåle, for »min Leutnant Topp« kunne jo komme hvert øjeblik. Alligevel måtte jeg spille min rolle videre. Det måtte foreligge en misforståelse, for jeg var ikke bekendt med de 12 pund og havde også kun brag 10 Mark med. Jeg beklagede, at jeg ikke kunne overtage alle 12 pund, men jeg ville komme og hente resten den følgende dag. »Det gør ikke noget; tag de kun det hele med og kom så igen på onsdag, da laver vi smør, og så kan De også betale resten«.

Det gik bedre, end jeg havde håbet. Konen havde tillid til, at jeg ikke ville skuffe. Jeg erklærede mig indforstået, tog det hele og lovede at komme igen. Min rygsæk var nu stoppet fuld af æbler og nødder, fik mig endnu en kop te og et stykke kurlandsk baconbrød (franskbrød med indbagte små stykker bacon), fik fortalt at hendes mand var sygepasser ved det russiske Røde Kors i Riga, og spurgte, om jeg ikke ville hjælpe med, gennem tysk Røde Kors, at få sendt et brev hertil. Dette lovede jeg. Når jeg kom igen, ville hun have brevet færdig. Jeg forstod vel den bekymring den unge kone havde for sin mand, men ville allerhelst tage afsked for i dag, da »min løjtnant Topp« kunne jo komme hvert øjeblik, det skulle være.

Yderdøren knagede. Der kom nogen. Jeg blev straks urolig, men det var naboen fra »Nasem Lezem«, en gemytlig mand, der gerne ville fortælle et eller andet. Jeg ønskede ikke at virke uhøflig og lod mig til endnu en kop te muntert underholde. Efter en halv time mente han, at jeg efter krigen kunne blive hans svigersøn og gifte mig med hans datter, han havde jo en dejlig bondegård. »Hvor var så datteren?« I Riga, hun var flygtet. »Jeg kan jo ikke købe katten i sækket, og jeg ved jo ikke engang om »hun« vil mig, og jeg måtte da i det mindste se hende«. Han ville med det samme sørge for hendes tilsagn og et billede. Jeg sagde foreløbig nej tak, krigen var jo slet ikke slut, og jeg vidste ikke, om jeg sund og rask ville se den til ende. Den gamle sagde, at han var fast overbevist om, at jeg nok skulle forblive sund.

I mellemtiden var jeg blevet et smule varm ved tanken om »min Leutnant Topp« og hans mulige ankomst. Jeg fastholdt pludseligt min afsked; jeg ville ikke gifte mig. Det var også på højeste tid. Jeg har kun kommet nogle få hundrede meter fra Lezem, da jeg hørte lyden af en slæde. Det var Leutnant Topp med sin oppasser. Det løb koldt ned ad ryggen på mig, men jeg kunne jo ikke falde ud af min rolle. »Kan De sige mig, hvor gården Lezem ligger? jeg har nu i en halv time kørt rundt på kryds og tværs fundet den igen. Den skal ligge her et eller andet sted«. »Javel, hr. Løjtnant! De skal først kører ti minutter lige ud, så komme De til en bro og drejer her til højre«. I virkeligheden lå gården ikke 500 meter til venstre. Lykkeligvis havde jeg under den forudgående lange snak forhørt mig om vejene i alle retninger. Den af mig anviste vej førte nemlig til den næste større kirkeby Siuxt eller Djukscht (lettisk). Hr. Leutnant Topp takkede mig og jeg havde igen fri bane. Han kørte i den stik modsatte retning som jeg, eller kunne han også let igen have indhentet mig. For at være sikker, slog jeg nogle sving, da fodsporene ellers ville være for lette at følge, og navnlig ved vejkryds, tog jeg en ret vinkel for at narre.

Til sidst nåede jeg lykkeligt »hjem«. Glæden var stor og alt blev delt som kammerater. Næste onsdag fik jeg på anden »ekspedition«, betalte først min gæld, fik pandekager med blåbær og det var ret så hyggeligt, da »min Leutnant Topp« kom ridende. Han havde vel besluttet sig til at fange mig, for det var jo »smørdag«. Han steg af hesten udenfor vinduerne, mens jeg hurtigt gik til bekendelse overfor bondekonen og bad hende fortælle, at de i dag desværre intet havde til løjtnanten. Det gjorde hun, og situationen var reddet. Sådan fortsatte det hver onsdag og lørdag i to måneder. Undervejs købte jeg hos slagteren de dejligste stege (et pund for 50 Pfennig). Æg var der også tilstrækkelige af, og vi oplevede, hvad forplejning angik, en herlig tid i Schlampen frem til slutningen af marts 1916.

Et alarmberedskab, der blev befalet i slutningen af februar, fordi en russisk overløber havde fortalt om et forestående russisk angreb, blev vel ikke taget helt alvorlig; der kom da heller intet angreb. Så var 12. Kompanies overtagelse af jernbanebevogtningen fra Lieven-Bersen til Fischer ved Mitau langt mere mistænkeligt, for dermed forsvandt 84'erne fuldstændig.

Da der imidlertid den 21. marts endnu engang blev beordret alarmberedskab, og forplejningsfolkene kom med nyheden om, at vores søsterregiment var transporteret væk fra Mitau området, vidste vi, at også at timen var kommet til os, og vores forbliven her ikke var længere.

Ganske vist var vinteren jævnfør kalenderen forbi, men det var stadig bittert koldt og store snedriver bremsede forårets kommen, og gjorde udsigterne til en jernbanetransport ubehagelig. Den 22. marts blev II. og III. Bataillon – med udtagelse af 12. Kompanie, der først fulgte nogle dage senere – indladet i Schlampen. Hvor gik den hen? Russerne havde iværksat stærke angreb flere steder langs 8. Armee front, så her var der vel et eller andet sted et hul, vi skulle stoppe. – Det var en skam. Det havde været skønt oppe i Kurland trods arbejde og trods de svære arbejdsvilkår, trods sne og is. Det var forbi. Vores kæmpende kammerater på det ukendte mål havde brug for os.

Langs Düna

22. marts til 4. juli 1916

Af Hauptmann d. Ldw. a.D. W. Suhrmann

Inden vi igen følger begivenhederne ved vores regiment, skal der kastes et blik på den generelle krigssituation i marts 1916.

I marts 1916 var det tyske angreb på den gamle, stærkt udbyggede franske fæstning Verdun, i fuld gang. Her blev der af de tyske tropper gennemført heltemodige angreb, og et endnu mere heltemodigt forsvar og heftige modangreb fra en fjende, der eftertrykkeligt satte sig til modværge. Hvor stor en ren fysisk præstation, vore tropper havde præsteret i de mange ugers angreb og udmattelsesslaget ved Verdun, kunne vi erkende, da vi i efteråret 1918, mod slutningen af vores krigsindsats, var placeret i omegnen af Verdun, og dermed daglig mærkede, hvilken ufattelige vanskeligheder denne seje, mudrede lerjord bød alene for bevægelsen af mænd og materiel. For mest muligt at lette det tyske pres mod Verdun, gennemførte de allierede på forskellige punkter af fronten offensiver, der i deres omfang langt oversteg de hidtidige kampe. På dette tidspunkt blev ordet »storkampdag« formentlig indført og ordet »trommeild« opfundet for den koncentrerede anvendelse af artilleri på et begrænset terrænområde.

På den italienske front blev der af den italienske hær gennemført fem angreb langs Isonzo; de forblev resultatløse. Andre fjendtlige forsøg på at mindre presset på Verdun kom nærmere på os, da de blev gennemført af den russiske hær, og i sådant et omfattende omfang, at den russiske hærs angreb næppe mere kunne betegnes som aflastningsforsøg men måtte betegnes som et forsøg på at nå en afgørelse. Det var russernes hensigt at indsnævre den nordlige fløj af den tyske linje i retning Kowno, og samtidig gennem angreb andre steder, at få den til at vakle. Som resultat lå den russiske tyngde på det smalle punkt mellem Wischnjew – Narotsch søerne, mens yderligere angreb skulle rettes mod den nordlige liggende front fra brohovedet Dünaburg og Jakobstadt. Dette hensynsløst gennemførte angreb under masseindsats af mennesker og ammunition, slog fejl på grund af tapperhed af den forholdsvis tyndt besatte tyske linje.

Mens vores søsterregiment LIR 84 blev inddraget i disse kampe, blev fores regiment først indsat i forreste linje som hovedkampen allerede var forbi.

Den 22. marts blev regimentsstab, 1. MGK, II. og III. Bataillon – uden 8. og 12. Kompanie, der i første omgang forblev tilbage til jernbanebevogtning – transporteret væk fra banegården i Schlampen. Det gik mod syd. Den 23. marts nåede transporten frem til banegården i Daudsewas, hvorfra der straks blev marcheret til indkvarteringsområderne. Regimentsstab og 1. MGK kom til Szwikle, II. Bataillon i Klibjan, Lojan og Tschuntscha, III. Bataillon i Stampe og Kukman. Kvartererne var middelmådige; på trods af kulden måtte størstedelen af tropperne overnatte i uopvarmede lader. Regimentet var underlagt A.O.K.

Den 24. marts fik II. Bataillon og 1. MGK befaling til at rykke til Steinfeld (ca. 16 km) over Tschuntscha, Krauke og Talsfingen. Kl. 16 startede dem marchen. Under marchen måtte den overvinde store terrænvanskeligheder, især under passagen af Lauze. Her mødte bataljonen en vejviser fra 6. K.D. På grund af det tiltagende mørke var den fortsatte march gennem skovområdet vanskelig, specielt for den store bagage, hvorfor den blev ledt tilbage for at tage hovedvejen mellem Daubsewas og Steinfeld. I sidste ende måtte bataljonen også anvende denne vej. Efter den vanskelige natmarch ankom bataljonen til Steinfeld den 25. marts kl. 0230. Både mandskab og heste var stærkt medtaget af turen. Bataljonsstab, 5. og 6. Kompanie kom i kvarter i Steinfeld, 7. Kompanie i Osol.

Også III. Bataillon blev sat i march den 24. marts, og også til banegården i Daudsewas. Herfra blev den indladet kl. 2325 og ankom den 25. marts kl. 0130 til banegården Sickin. Bataljonen var operativt underlagt 41. Infanterie-Division og skulle af denne division underbringes i landsbyen Krautsche. Kvartererne her var meget middelmådige. En stor del af hestene måtte i kulden stå under åben himmel. 12. Kompanie var i mellemtiden også ankommet. Den var 23. marts blevet afløst af Landsturm-Bataillon Goldap og næste dag indladet i Mitau. Indkvartering i Daudsewas fulgte den 24. marts. Den 25. marts marcherede den til de af 41. I.D. tildelte kvarterer i Kallei. Da disse fuldstændig var belagte, blev 12. Kompanie ved middagstid den 26. marts placeret i Krautsche, Abbau Eglon og Sinin.

II. Bataillon, hvortil i mellemtiden også 8. Kompanie var stødt til, fik den 26. marts af 6. K.D. ordre til at afløse Garde-Reserve-Schützen i forreste linje. Efter fremsendelse af et forkommando, rykkede 5., 6. og 8. Kompanie (7. Kompanie forblev i Osol) kl. 23 frem. Den 27. marts kl. 0300 havde II. Bataillon overtaget stillingen uden at have lidt tab. Frem til kl. 11 blev alle telefonstationer overtaget og kl. 9 overtog kommandøren for II. Bataillon, Hauptmann der Landwehr Otto kommandoen over underafsnit A i Afsnit Ost under 6. Kavallerie-Division. I stillingen forblev Garde-Reserve-Schützen's maskingeværer, der taktisk blev underlagt. Også Schützen-Eskadron Dragoner 9 blev fra den 1. april taktisk underlagt bataljonen. Den 27. marts rykkede 7. Kompanie sammen med den store bagage til Laute-Süd (Widi). På grund af det lette tøvejr var vejene på steder meget dårlige, men indkvarteringen var god.

III. Bataillon (Hauptmann der Reserve Frahm) måtte i mellemtiden, først med et kompagni, senere med to kompagnier, arbejde i forreste stilling af Regiment 148, mens to delinger kontinuerligt arbejdede på anden stilling.

Kampaktiviteten var ringe; den begrænsede sig til fjendtlig forstyrrelsesild og eget artilleris lejlighedsvise virkningsskydninger. Den 30. marts meldte II. Bataillon om 1 død og 1 såret, mens III. Bataillon den 31. marts havde to sårede.

Den 22. marts blev der for I. Bataillon (Hauptmann Grundwald) og de øvrige bataljoner beordret forhøjet beredskab. Bataljonen blev imidlertid ikke som de øvrige, transporteret væk, og da beredskabet ophævedes den 23. marts, fortsatte den arbejdet på en Smalspor bane og den anden stilling ved 29. Landwehr-Brigade. Som næsten hele 1. Landwehr-Division forlægges længere mod syd, knyttes bataljonen stærkere til 29. Brigade. Ud over arbejdet bliver der ligeledes ekserceret og gennemført skydeuddannelse. Den 2. april 1916 blev 3. Kompanie og 2. MGK kl. 1700 indladet på banegården Tukkum-Ost. Næsten dag kl. 0600 ankom den til Daudsewas, hvorfra Kompagnierne marcherede til Pekeran. De øvrige kompagnier af I. Bataillon arbejdede videre på Smalspor bane. Den 3. April blev bataljonsstab, 1., 2. og 4. Kompanie kl. 17 indladet på Banegård Tukkum-Ost. Efter et forplejningsstop i Mitau ankom de den 4. april kl. 0600 til banegård Daudsewas. Kl. 0720 kørte stab og de tre kompagnier videre med et andet tog til kort før Sickin, hvor de kl. 0750 udlossede. I Sickin blev bataljonen underretning om, at den var underlagt 41. I.D. (74. Brigade). Stab og 4. Kompanie marcherede til landsbyen Pikstern, 1. Kompanie over Schilte til Degmer og Elkschne og 2. Kompanie til Sappol. 1. og 4. Kompanie blev underlagt 1./Landsturm-Regiment 9, 2. Kompanie III./Landsturm-Regiment 9 og 3. Kompanie til I./I.R. 148 som reserve og til udbygning af anden linje. Kompagnierne arbejdede delvis om dagen, delvis om natten. Den 8. april blev en mand fra 2. Kompanie under arbejdet på stillingen; han døde under transporten til sanitetskompagniet. Det var igen sat ind med kulde, og den 10. april om morgenen faldt der sne indtil middag. den 12. april modtog bataljonen erstatningspersonel (3 underofficerer og 29 mand). Sundhedstilstanden ved kompagnierne var gode. Den 21. april blev vejene igen næsen impassable på grund af regnvejr.

Vi vender os mod II. Bataillon, der den 27. marts havde overtaget stillingen fra Garde-Reserve-Schützen. Bataljonens afsnit havde til højre (6. Kompanie) forbindelse til 41. I.D. (Regiment 152) ved Gut Strabben. 6. Kompanie havde fremskudt 8 feltvagter; herefter fulgte Schützden-Eskadron Dragoner 9 (Oberleutnant Wuthmann) i Kauli med 4 fremskudte feltvagter, 8. Kompanie med 8 fremskudte feltvagter og kompagnifører i Schützendorf, så 5. Kompanie på venstre fløj med fører i Schützendorf og 3 feltvager vest for Naze; bataljonsstaben lå i Lause-Süd. Kampaktiviteten i afsnittet var meget ringe, så orlov kunne igen bevilges. Mellem den 1. og 8. april havde

bataljonen på grund af tøvejr meget arbejde for at holde veje og skyttegrave i orden. Den 6. april inspicerede afsnitskommandøren, Generalmajor Heidborn (kommandør for 6. Landwehr-Division) 6. Kompanies afsnit og udtalte sin ros over tilstanden. Kompagnierne beskæftigede sig som tidligere om en forbedring af stillingerne, primært afvanding og afstivning af gravene. den 18. april blev vejret bedre, og der blev straks sat alle kræfter ind på en udnyttelse af jorden under ledelse af økonomiofficerer [*wirtschafts*-]. Der blev primært høstet kartofler, løg og hør, mens der blev kørt gødning ud og pløjet. Schützen-Eskadron Dragoner 9 blev den 24. april trukket ud af stillingen; 8. Kompanies reserve overtog. Under den ellers problemløse afløsning faldt Wehrmann Jacobsen fra 8. Kompanie på grund af et maveskud. Den 29. april kl. 2100 blev II. Bataillon afløst af Garde-Reserve-Schützen. 5. og 6. Kompanie placeredes i Theater Steinfeld, 8. Kompanie i Pint, staben i Bruwer. 30. april marcherede bataljonen uden 7. Kompanie kl. 13 til Sala, hvor den kl. 28 rykkede ind i dækninger ved Sonnenhof. Både afsnitskommandør og kommandøren for 6. Kav.Div. tog afsked med bataljonen med en takkeskrivelse og anerkendelse for den ydede præstation. Tilbage ved regimentet var bataljonen underlagt 41. Ing.Div.; indtil den 14. maj stod 7. Kompanie til rådighed for 6. Kav.Div. til anlæggelsen af barakker ved Markritsch og Stampe.

III. Bataillon ydede i april måned regelmæssig arbejdstjeneste, og fik samtidig efterhånden indrettet dens middelmådige indkvarteringer. Da imidlertid forplejningen var god og kantinen opfyldte dens rolle, var der også lejlighed til mange fornøjelige timer. I sin dag skriver den længe tjenende fører for 12. Kompanie, Leutnant der Landwehr Hjertqvist i sin dagbog:

> 12. Kompanies indkvarteringer var ringe, for det meste i kartoffelkældre, hvorimod forplejningen var forholdsvis god. Mit kvarter er på størrelse med en fængselscelle, men nyligt hvidkalket så det ser ganske beboelig ud. Ved siden af mig ligger også forplejningstrænet fra F.A.R. 79. Jeg vil ikke undlade at benytte denne lejlighed til at takke fører for l.M.K. 2 fra F.A.R. 79, Leutnant Rob. Tornier og hans veterinær dr. Koch, for den storartede gæstfrihed de ydede mandskabet af den hos dem liggende 1. Deling. Begge var et par dejlige mennesker; vi havde mange en fornøjelig stund med skat med kontra og mod-kontra meldinger, hvorunder der blev fordelt rigeligt med øl.
>
> Vi hos III. Bataillon kan være glade for at artilleriet med de bundløse veje tilbød at medtage øllet til bataljonens kantine. Det gjorde de naturligvis ikke for vore blå øjnes skyld, men kolonnen fik naturligvis som betaling for deres arbejde 5 eller 10% af hver sending.
>
> Vi kunne skåne vore heste, og artilleriet, der rådede over et udmærket hestemateriel, havde ingen problemer med at overtage denne funktion. Denne overenskomst med artilleriet var truffet af vores kantineleder, Vizefeldwebel Wrede, og begge havde sine fordele heraf. Jeg husker i den forbindelse følgende munterhed: På taget afderes hus havde artilleristerne placeret en panoramakikkert, fremstillet af rhinskvinflasker. Øverst stod en »observatør«. Pludseligt lød råbet: »Hr. Major, (dermed mentes Wrede) russerne angriber!« (Skatkortene fløj hen i et hjørne!). Wrede kommanderede: til våben! 2200, 75 ned, shrapnel tidsbrandrør! Et lag! Bumbumbum slog vi ølglassene sammen over bordet. Batteriføreren råbte herefter: Russernes angreb afvist, hvorefter Wrede fortsatte: jeg fordeler 10 Jernkors I. Klasse til batteriet.
>
> Tornier og Koch indbød også tid oppasserne med det resultat, at Leutnant Burmeiser og jeg måtte bruge megen list, trick og fysiske kræfter for at på vore oppassere med hjem. Med sådanne harmløse spøg fik vi tiden til at gå.
>
> Og så var der III. Bataillons kantine! Her kunne man købe mange dejlige sager til øje, hjerte eller mave. Unteroffizier Ross og Landsturmmann Lebrecht fra Bremen, som vi kaldte »Abraham«, og efter at han have anlagt sig bakkenbarter efter samme mønster som Kejser Wilhelm I, også »Bremer Kaffehandler«, var fornuftige mennesker, som havde langt mere at sælge i deres forretning end pigtråd, skækbind og fluesmækkere.

Den 20. april gik fører for III. Bataillon, Hauptmann Frahm, på orlov. Leutnant Hjertqvist overtog kommandoen under orloven, mens Leutnant Burmeister overtog 12. Kompanie. Leutnant Hjertqvist beskriver i sin livlige og lystige stil denne overtagelse af kommando:

> Den 20. april blev jeg kommanderet til føring af III. Bataillon mens Hauptmann Frahm var på orlov, mens Ass.Arzt. Koetting på samme måde afløste bataljonslægen, som samtidig fik på orlov. Jeg vil ja ikke netop hævde, at hele bataljonsstaben led af åreforkalkning, men den begyndte at blive mere surt. Koetting og jeg bragte i hvert fald en smule frisk luft med os. Den gode Hellmundt, bataljonens adjudant, var i farezonenfor at blive et støvet kontormenneske, fulgt godt på vej af et liv i diæt. Leutnant Hellmundt var jo ikke netop en ven af sorgmod, og spyttede ikke i glasset, og han glædede sig,da Koetting og jeg kom med et frisk pust, hvilket på det synlige felt ytrede sig ved, at Blå Kors foreningen blev opløst.Hellmundt kan måske flere gange i det stille have sagt: »hvis bare jeg igen var befriet for dette selskab!«, men han gjorde gode miner til slet spil, og han vil også en gang imellem huske vores glade sammenkomster, hvor det ikke var tynd te og kiks, men grog og brændevin, den spillede den største rolle.
>
> Fra den underordnede stab husker jeg endnu mange af folkene: der var bataljonsskriveren, Vizefeldwebel Schröder, der var Fiete Wings og Karl Schacht, hans hjælpere, sidstnævnte var engang dårlig og mistede sit

gebis. Der var Duve, der i civil arbejdede med kanariefugle, og i dag har en god gavebod i Eimsbüttel. Der var telefonfolkene Meyer, Iversen og Schmidt, ordonnansrytteren Gefreiter Stahl fra 10. Dragoner, Sanitätsgefreiter Erbe, der var god til at »skaffe«, den brugbare tandlæge Schmidt og så Gefreiter Axt, der lavede mad for staben, passede den kastrerede kat Moritz og altid på spørgsmålet om herkomsten af hans kogekunst svarede: »Det har jeg vænnet mig til«. Der var Wehrmann Kubon, bataljonens ordonnans, tidligere skovløber i Sachsenwalde, Wehrmann og saddelmager Schlüter med hans statelige overskæg, Wehrmann Hartmann på Sanitetsvognen, der var dygtig i at skaffe havre, og en række andre, hvis navne jeg har glemt.

Jeg husker gerne på den omsorg, der blev udvist af Kommandøren for 41. Inf.Div, Generalmajor Schmidt v. Knobelsdorf og hans generalstabsofficer, Hauptmann v. Kalckreuth, som gerne steg af hestene ved bataljonsstaben og drak et glas cognac, og hans adjudant Hauptmann Schmidt, fører for midtergruppen, Oberstleutnant v. Gelieu, kommandør for Inf.Regt. 148 og hans adjudant Oberleutnant Walter. Alle havde udvist stor velvilje overfor III. Bataillon, og jeg vil ikke undlade på dette sted at rette dem en tak, især for at forskåne vores folk for den ind i mellem hårde arbejdstjeneste. Specielt er jeg taknemmelig for Oberleutnant Walter, som sørgede for, at assistentlæge Koetting ikke blev bortkommanderet, som det havde været meningen. For os ved bataljonsstaben ville den tredje mand have været stærkt savnet ved skat og hyggelige stunder.

Her skal der også fortælles om en anden munter episode i tiden som fungerende bataljonskommandør:

Man vidste ikke, hvad der egentligt var galt. Men hele dagen lå der en vis glad stemning over hele bataljonsstaben, der greb alle. Det kunne egentligt ikke alene ligger deri, at vi i dag opslog kvarter i Krautsche. Vi havde ganske vist urolige og kolde kvarterer bag os, det det kunne ikke være det hele. Måske lå det tildeles i, at vore Hauptmann var blevet kommanderet på gaskursus, og kommandoen i stedet var overtaget af vores gemytlige, ældste kompagnifører i bataljonen, en Oberleutnant. Han havde den dybeste forståelse for den enkeltes ønsker, var en modstander af alt ophidselse, og hans indtræden kan meget vel have bidraget til den gode stemning.

Også vores bataljonslæge var fraværende på grund af en afkommandering, og blev afløst af en ung assistentlæge, hvis ligefremme væsen glædede alle, og hvem desværre det grønne græs længst har dækket.

Som det for lægerne for det meste var tilfældet i felten, havde de ret meget fritid, som de forsøgte at fordrive på bedste måde. Under en forlægning var lægerne for det meste bare i vejen, og derfor beskæftigede ingen sig med ham.

Adjudanten havde en vis svaghed for en kusk ved bataljonsstaben, der normalt kun blev kaldt ved fornavn. Lad os her kalde ham Heine. Heine var en klippetro sjæl. Han var født i Østpreussen og opvokset i Mecklenburg. Begge de smukke dialekter var hos ham blevet noget blandet, så hans tale virkede morsom. Han havde i fredstid gjort tjeneste, og havde med sikkerhed været venstre fløjmand i 12. Kompanie, og var også hos os blandt de mindste. Den ringe kropshøjde havde moder natur forsøgt at kompenserer med et større hoved. I dette hoved var der to vandblå øjne, der til dels kunne få et ret uforståelig blik. Om munden var et forpjusket skæg, hvor man ofte kunne se, hvad Heine sidst havde spist. Manglen på sæbe i felten syntes ikke at genere hverken Heine eller hans sager. En ejendommelighed bestod i, at han – når der blev råbt på ham - mesterligt forstod at rive sin korte pibe ud af munden og skjule den med hånden langs buksesømmen.

Heine havde funktion som kusk ved staben, og havde i årevist på bedste måde udfyldt denne rolle. Han var altid på pletten, og sørgede bedre for hans to heste end for sig selv. Han kunne altid skaffe noget foder, og brugte hele dagen på dem. Tilsyneladende gjorde han mere ved hestene, end han gjorde ved sig selv. Senere måtte ham på den rolige Stochod-front udvide denne kærlighed til dyr med Minka, bataljonens ko og Jakob, dens kalv, og Sophie, bataljonens svin, hvilket ikke holdt ham fra, også på bedste måned at passe disse dyr. Fik Heine en ordre, kunne man være helt sikker på, at han også ville udføre den.

Efter ankomsten til Krautsche og udpakning af vognen, kunne man se Heine i en utrolig ophidselse. Han for hele tiden rundt, kikkede flere gange i kister og kasser, gennemgik de øvrige vogne og søgte også her. Efter at denne sindstilstand havde varet i et stykke tid, hvorunder han mistroiske kikkede på de kære kammerater, syntes han, at en af dem gemte på noget. Så spurgte han læge, om han vidste, hvem der havde stjålet hestenes havre. Vores læge blev meget indigneret, men da også han i længere tid som adjudanten, havde ligget under for en svaghed for Heine, og ind i mellem på jovial måde havde underholdt sig med ham, må Heine dog alligevel som god menneskekender, fattet mistanke til ham, og lod ikke længere læge ude af syne. Det afholdt ham dog ikke fra at søge videre og vende det hele på hovedet. Af og til løb han til sine heste og undskyldte sig.

Heine vendte sig nu til bataljonsføreren og meldte: »De har stjålet min havre«. »Hvad«, sagde denne, »Du må ikke være rigtig sund. Jeg stjæler da ikke din havre«. Heine udvidede sin melodiske tale: »Næ, næ, jeg mener, at en anden har stjålet min havre!« »Så må du se, hvordan du får din havre tilbage, gamle ven«, sagde bataljonsføreren, hvorefter Heine trådte af . Han løb herefter igen rund og førte lange samtaler med sig selv, hvor under der faldt ord som: »klage til adjudanten" osv. Da han så endnu engang gik gennem rummene i indkvarteringen, opdagede han pludseligt i det eneste lille skab sin sæk med havre. Stor var glæden over gensynet, men stor var også vrede over at heste sultne havde måttet vente så længe, omkring to timer. Han havde

haft den rette mistanke fra starten. Kun doktoren kunne have gjort det. Nu var hans mistanke i det væsentlige blevet bekræftet, og han forsvandt ind i stalden for at glæde sine heste med ædelsen.

I mellemtiden blev det aften og den høje bataljonsstab begyndte sit aftenarbejde i form af en flittig brug af drikkevarer til styrkelse . . . Men også dette måtte slutte efter en tid, da … der ganske enkelt ikke var mere. Så dukkede spørgsmålet op, hvad hele staben skulle få aftenen til at gå med. Huset havde kun et større og et mindre rum. I det mindste rum blev der kogt og lavet mad, og her var oppasserne samlet. Det store rum måtte anvendes af bataljonsfører, adjudant, læge og for natten, fire ordremodtagere og Røde Kors søstrene. Desværre bestod sidst nævnte af skæggede gefreiter, underofficerer og »skersanter«. Man lå ret tæt på hinanden, hvilket ikke netop forbedrede munterheden og luftens kvalitet. Lægens feltseng stod overfor døren til oppassernes lille lokale. Under feltsengen sov Daffo, bataljonslægens hund, som også denne nat af gammel vane sov under den lægelige erstatning. Det var mørkt, og man forsøgte at sove. Fra sidegemakket kunne man imidlertid høre en stille ophidset samtale. Heine syntes at holde en tale, hvilket normalt ikke lå til ham, mens hans kammerater med besvær forsøgte at holde ham i ro. Ganske vist forsøgte man i det store rum at sove, hvis ikke en sanitets-sergent lige så snart lyset blev slukket begyndte med en forfærdelig snorken. Et stykke tid påhørte man dette tordenvejr, så blandede adjudanten sig og meddelte, at »oversnorkeren« skulle tildeles en albue i brystet. Dette skete prompte, hvorefter sergenten vågnede og endda forsøgte at bevarer sin sergentværdighed. På beskyldningerne fra adjudanten svarede han på den skønneste badiske dialægt: »Jeg sov overhovedet ikke«. Nå ja, tænkte alle, så kan det jo blive rigtig godt, når manden først sover!

I mellemtiden havde underholdningen i sideværelset forstærket sig betydeligt. Man kunne herunder tydeligt mærke, at understaben ikke havde tilbragt hele aftenen uvirksomt. Man havde ivrigt hengivet sig til angreb på ægte russisk Wudki, som man på en eller anden måde havde fået fingre i. Pludseligt åbnede døren sig. I halvmørket dukkede Heines store ansigt op. Han holdt sig fast i dørkarmen med den ene hånd, mens han med den anden trykkede på døren. Blikket i hans øjne afslørede tydeligt ophidselsen, forårsaget af de kraftige drikkevare. Tilsyneladende var han, under indflydelsen af den russiske Wudki, endnu engang blevet ophidset over hans havres forsvinden, for han skreg ind i værelset: »Herrr Bataljonsfører, Herrr Bataljonsfører, jeg vil klage over Herrr assistentlæge doktoren. Han har stjålet min havre«. Alle i begge rum brød ud i latter og kun Heine ventede spændt på bataljonsførerens svar. Denne reddede situationen, da han salomonisk svarede: »Jeg ta 'r det hele«. Hans herres stemme syntes at bringe Heine en smule til fornuft. Han forsøgte at indtage retstilling og sagde: »Skønt, skønt, så kommer jeg tilbage i morgen«. Desværre havde han svært ved at koordinerer alle bevægelser. Wudki'en havde tilsyneladende taget hårdt på ham. Han kunne derfor ikke tillade sig at slippe taget i både dørkarm og dør for at indtage stillingen med hænderne ned lags buksesømmen. Resultatet blev, at han faldt forover og netop ned til den i sengen liggende læge. Sengen var – desværre – ikke beregnet til dobbelt belægning, og slet ikke, når den ekstra vægt kommer så pludselig. Sengestellet brød derfor sammen med et højt brag. Højt hylende løb hunden, der havde ligget under den, rundt i rummet, men kunne ikke finde et roligt hjørne, da der overalt lå mennesker, der egentligt havde haft til hensigt at sove, men som begivenhederne de sidste fem minutter havde betydet, at dette var udsat med mindst en time. Heine fik sig samlet sammen og flygtede gennem et vindue ud til sine heste. Lægen måtte selv finde ud af, hvordan han ville tilbringe natten. Ingen hjælp ham, da han jo havde været den egentlige årsag til uroen. Først efter dage vovede Heine igen på sædvanligvis at nærme sig staben.

Staben grinede senere flere gange over episoden, som blev dem en velkommen erindring om den i øvrigt vanvittig flue plagede og ikke særlig populære Krautsche.

Den 28. april fik regimentet af 41. Inf.Div. meddelt, at den i de næste dage skulle besætte et afsnit på venstre fløj af divisionen. Den 29. april marcherede regimentets stab og 2. MGK over Steinfeld til granskoven syd for Sonnenhof til afløsning af staben ved Res.Inf.Regt. 1. Indtil ankomsten af egne bataljoner blev I. og II./152 i stillingen underlagt regimentet.

Den 1. maj afløste III. Bataillon og begge maskingeværkompagnier i stillingen med III. Bataillon og 2. MGK i Afsnit D (tidligere II./152) og 1. MGK i Afsnit C. Kompagniernes rækkefølge fra højre mod venstre var 9., 10., 11. og 12. Kompanie. Den 2. maj afløste I. Bataillon i Afsnit C I./152 med kompagnierne i rækkefølge fra højre mod venstre.

II. Bataillon lå fra 1. maj i skoven ved Sonnehof i de her disponible dækninger, der for en dels vedkommende var indrettet ret beboelige. Størstedelen af mandskabet var indsat i arbejdstjeneste i den forreste stilling.

Også bataljonerne i forreste linje gik flittigt til arbejdet, frem for alt i etableringen af skudsikre dækningsanlæg. Stillingen lå i et skønt landskab, mest på skråninger på venstre side af den dejlige flod Düna. 12. Kompanie havde den flottest liggende stilling. I sin dagbog skriver Leutnant Hjertquist, fører for 12. Kompanie, om denne stilling følgende:

I virkeligheden havde kompagniet, hvad angår landskabelig skønhed, ramt en guldåre. Stillingen gik gennem bøgeparken ved godset Stabben. Slottet selv var for største delen ødelagt, så kompagniføreren var placeret i vandmøllen, hvor dog taget manglede. Højre fløjdeling havde ret idyllisk placeret sine dækninger i en

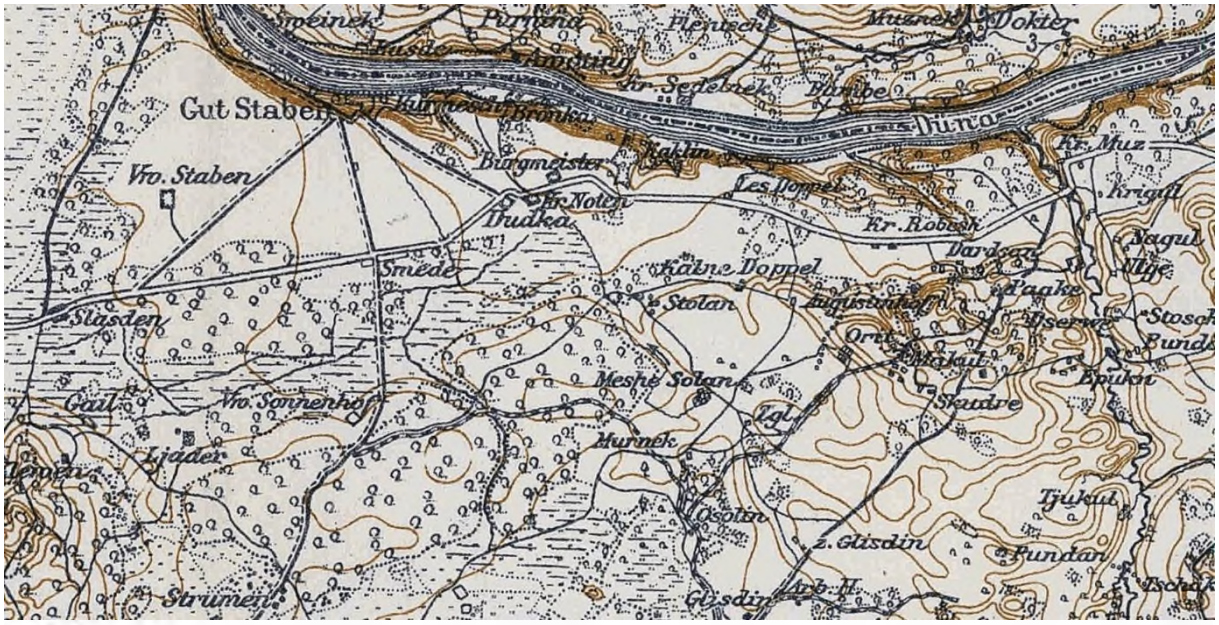

slugt, mens graven ved begge venstre fløjdelinger besværligt måtte udhugges af den hårde kalkstens undergrund. Højre fløjdeling lå på en lille bakke. Feltkøkkenet var indbygget i slugten omkring mølleåen, der dermed havde det skønneste kildevand lige ved hånden; dertil spillede mølleåen sin evige sang. Kompagniets ansvarsområde var på 1.400 meter. Mandskabsdækningerne var pyntet med ornamenter fra den ødelagte brønd i slotsparken så som stenkasser, frøer og salamander. Leutnant Peitz havde en stenløve foran sin dækning, der formentlig hidrørte var indgangen til palæet. Folkene var derfor meget tilfredse med deres dækninger, vejret var skønt og cyklisten, Gefreiter Freyer, var endnu engang ankommet med 1500 æg. Det russiske artilleri beskød ikke kompagniet, da de ikke havde nogen observation, og heller ikke det russiske infanteri forstyrrede.

Den 10. maj gennemførte III./152 (uden 11. Kompanie) et angreb på den fjendtlig besatte landsby Epukn for at få en permanent indblik i dalen omkring Piktern åen, der løb ud i Düna. Regimentet støttede angrebet med begge dens nabo-bataljoner (I. og III.) gennem kraftig infanteriild, mens 5. og 6. Kompanie efter en fastlagt arbejdsplan som arbejdsenhed støttede udbygningen af den vundne stilling.

Efter en virksom forberedelse med artilleri og minekastere, fandt angrebet planmæssigt sted kl. 2045. Den sluttede trods heftig russisk modstand med en fuldstændig succes. Der havde ligget tre russiske kompagnier overfor angrebet. Som disse tre kompagnier blev løbet over ende af angrebet, kom yderligere to kompagnier dem til assistance; disse nåede imidlertid ikke at folde ud før de fuldstændig var involveret i træfningen. Russerne havde store tab, da også vores artilleri skød godt. Kl. 21 havde III./I.R. 152 tager 309 fanger og erobret 3 maskingeværer. Den vundne stilling blev i løbet af natten udbygget og hindringer etableret. Under dette arbejde udmærkede det indsatte personel fra 5. og 6. Kompanie sig særlig på trods af den kraftige fjendtlige beskydning. 5. Kompanie havde 5 sårede, mens 6. Kompanie havde 2 døde, 2 hårdt- og 5 lettere sårede. Leutnant d. Ldw. E.H. Stave, der på dette tidspunkt var officer ved 6. Kompanie har berettet om sit kompagnis indsats i »arbejdstjenesten« efter angrebet på Epukn:

> Jeg havde kommandoen over 1. Deling af 6. Kompanie, bestående af 7 grupper, og stod til disposition for Pionier 26 klar i skovkanten ved Stolan. Kl. 22, efter 152'erne vellykkede storm, startede slæberiet. Hurtig pigtrådshindringerne var meget tunge og krævede 8 mand hver. Terrænet var vanskeligt passerbar, men alligevel lykkedes arbejdet. Så satte den fjendtlige artilleriild ind og kostede os store tab: Unteroffizier Boye (benskud), Unteroffizier Langhans (hovedskud), Wehrmann Lamprecht (fodskud), Wehrmann Thiele (død). Wehrmann Heitmann (skulderskud). Med intervaller på omkring 5 minutter landede helt tung nedslag af 28-cm granater, og uophørligt shrapnels. Alligevel blev der arbejdet videre. Unteroffizier Langhals var bevidstløs. Sanitets Vizefeldwebel Jepsen og Gustav Sievers arbejdede opofrende og hurtig.
>
> Dagen ved Epukn var en æresdag for alle deltagende.

Kommandøren for Nordgruppen, Oberst Siegener (I.R. 152) udtalte i nedenstående dagsbefaling sin anerkendelse til de deltagende tropper:

Nordgruppe
11. maj 1916

Afsnitsdagsbefaling

> I trofast, fælles samvirke af de til Nordgruppen tildelte våben, er det efter virksom forberedelse gennem artilleri og minekastere lykkedes i storm at indtage en del af den fjendtlige stilling på den vestlige side af Pikster, og i de korte nattetimer at udbygge den til forsvar.
>
> Jeg udtaler til de deltagende enheder III., I., MGK/I.R. 152, Pi.Kdo. 26, Nordgruppe artilleriet, Minenwerfer-Kompanie 301 og 41, II/LIR 31, min fulde anerkendelse for den fremragende præstation og den udmærkede holdning under kampen. Den gode angrebsånd er også ved denne lejlighed igen trådt i forgrunden.
>
> Vi tænker med sorg på de kammerater, der under deres trofaste udførelse af deres pligt til ære for vores fædreland måtte ofre deres liv.
>
> Siegener (I.R. 152)

Forberedelserne til angrebet på Epukn betød for os et mønster eksempel, hvor omhyggeligt et angreb må forberedes, hvis det skal gennemføres med succes og med mindst mulige tab.

Vores regiments tab under operationen var 3 døde og 16 sårede.

De næste dage forløb i første omgang rolige. Omkring kl. 20 satte en kraftig russisk artilleriild ind. Russerne lagde trommeild over de stillinger III./I.R. 152 havde erobret dagen før ved Epukn, men også vores regiments stillinger blev beskudt med tungt russisk artilleri. Et svagt russisk modangreb kl. 21 mod den nye stilling blev uden problemer afvist (119 fanger). Omkring kl. 22 ophørte den russiske artilleriild efterhånden. I. og III. Bataillon havde hver to sårede.

Den 15. maj overtog I. Bataillon den til højre tilstødende stilling fra 11. Kompanie/I.R. 152. Denne stilling blev overtaget af 1. Kompanie.

Kampaktiviteten i regimentets afsnit var den efterfølgende tid ringe. De dele af I. og III. Bataillon, der var placeret i forreste linje, fortsatte arbejdet med udbygningen, hvortil II. Bataillon stillede en hjælpende hånd. Der blev bygget virkeligt skudsikre dækninger i modsætning til de dækninger, der tidligere havde være anlagte, der ud over navnet, ikke ydede nogen form for dækning. Af og til blev det ene eller andet afsnit af russerne belagt med et ildoverfald. Ind imellem svarede vores artilleri.

Den 30. maj kl. 1230 blev der i Mitau afholdt parade for kejseren med deltagelse af alle enheder. Fra regimentet blev der stillet et kommando på 3 officerer og 31 mand.

I første halvdel af maj var der et så varmt et vejr, at der af mangel på køleanlæg ved banegården i Sickin ikke kunne tilføres enhederne frisk kød, hvorved maden naturligvis blev mere ensformig. Af tropperne blev der ivrigt høstet af landet. Indsamlingen af løvhø var allerede sat i værk. De sundhedsmæssige forhold var i maj måned god.

Den 1. juni blev der i alle divisionens grupper gennemført en virkningsskydning med artilleriet. I Nordgruppen blev primært de russiske skyttegrave ved Krug Robesch og Paake beskudt. Den 5. juni inspicerede Divisionskommandøren for 41. Inf.Div. General Schmidt von Knobelsdorf (Knobelschmidt) III. og I. Bataillons stillinger. Den 8. juni inspicerede kommandøren for 1. Landwehr-Div. General der Infanterie von Jacobi samme stillinger. den 9. juni deltog II. Bataillon i en bataljonsøvelse, hvori kun 5. Kompanie ikke deltog. Øvelsen startede med en skoleskydning.

Den 8. juni satte II. Bataillon yderligere 500 kg kartofler med håb om en god høst, men allerede to dage senere, den 10. juni fik den befaling om, at den 11. juni kl. 7 skulle indlades i Sickin. En soldats lod! Den 11. kl. 9 transporteredes bataljonen væk, og kl. 21 nåede den Tukkum. Den modtog her af kommandanturen godt indrettede kvarterer. Den 12. juni var hviledag. Den 13. juni indtog II. Bataillon følgende kvarterer: Stab og 8. Kompanie i genne, Kelpe, Kallatz, Ertz; 5. Kompanie Sale og Schlagar; 6. Kompanie i Rekschten, Reksch, Jausem; 7. Kompanie i Paure og Osolin. Bataljonen var underlagt den forstærkede 29. gemischten Landwehr-Brigade (kommandør Generalleutnant Wynecken). Bataljonens opgave var, hurtigst muligt at etablere en tværstilling (Riegel) på ca. 5 km længde nord og syd for banelinjen Tukkum-Schlock, fra sydspidsen af Ammernek sen til syd for avlsgården Aispurn. Den 14. juni gik for kompagnierne med at indrette sig, og dagen efter gik arbejdet i gang efter at yderligere pionermateriel var fremskaffet fra Tukkum. Arbejdstiden var 8 timer, fra kl. 0700 til kl. 1500. På grund af meget dårligt vejr måtte arbejdet på tidspunkter holde pauser eller helt indstilles.

Forsvarslinjen blev stukket af, endnu engang afprøvet af pionererne, og arbejdet så sat i gang. 5., 6. og 7. Kompanie arbejdede på stillingen, mens 8. Kompanie savede træ. Artilleriet stillede køretøjer til transport af pigtrådspæle.

Kuskene fra kamp- og den store bagage havde den 30. juni klargjort omkring 50 hektar agerjord, hvor bataljonen nu plantede omkring 25.000 kål. Sundhedstilstanden ved II. Bataillon var god. den 29. juni inspicerede general von Jacobi indkvarteringerne og er tilfreds med det hele. Den 3. juli blev bataljonen befalet i højeste alarmberedskab. Den 4. juli rykkede enhederne ganske vist ud til arbejde, men måtte straks returnere. Bataljonen gøres marchklar og indlades kl. 1715 i Schlockenbeck, mens bagagen indlader kl. 16 i Tukkum-Ost. Kl. 1750 fik det mod syd i retning af et ukendt mål.

Vi vender nu tilbage til I. og III. Bataillon, der begge stadig lå i deres veludbyggede stilling langs den skønne Düna. Kampaktiviteten begrænsede sig til virkningsskydninger fra vores eller russernes artilleri. Vores nyeste kampmiddel, gasmaskine, blev prøvet og gav anledning til flere uddannelsestimer. Fjenden havde tilsyneladende opgivet sine angrebshensigter på dette sted, og forstærkede hele tiden egne hindringer. Arbejdet på vores egne hindringer blev for hver nat stadig mere vanskelig, da nætterne hele tiden bliver både lysere og kortere.

Fra denne tid med rolig skyttegravsliv, er efterfølgende skildring igen hentet fra den allerede nævnte dagbog, ført af fører for 12. Kompanie, Leutnant Hjertqvist:

> Vores Leutnant Peitz, der var på besøg hos vennen Tornier, havde medbragt en ung kat, som vi navngav »Lotte«. Nu havde vores unge hankat »Peter«, skaffet af Gefreiter Kruse, selskab. Kompagnihunden er forsvundet, den har formentlig endt sit liv i en kasserolle.
>
> Pinsesøndag fik vi at vide,at udsigten til afløsning inden 15. juni, med den dejlige udsigt til 14 dage som reserve med den dertilhørende felttjeneste eksercits og anden cirkus, var forsvundet med II. Bataillons forskydning i retning af Mitau, da fronten ellers ville være blevet for tynd. Vi ville også gerne have sat Stabben farvel for altid.
>
> Den 15. juni om eftermiddagen satte det ind med voldsom regn, der satte vores vandmølle, hvor telefonisterne havde kvarter, under vand. Loftet på vores værelse blev også utæt, da taget jo manglede. Mølleåen svulmede voldsomt op, og truede med at gennembryde dæmningen, som ville have kostet os vore bademuligheder. Men det gik dog godt. Regnen varede i tre dage, og da Burmeister og jeg trængte til at røre benene, marcherede vi gennem regn, storm og mudder til bagagen for at blive vores melankoli kvit ved hjælp af drikkevare. Da vi omkring kl. 18 returnerede, holdt regnen op. Vi havde netop sat os ned for at drikke kaffe, da vi blev ringet op af Torniere og Koch, der meddelte at vores bataljons kantine beærede os med et besøg. De kunne ikke komme ned til os, da der var mistanke om, at deres heste havde Rur. Vi satte os roligt ned for at spille skat og anede ikke uro, før en vogn kom kørende i skarp trav, og ned steg med store fagter Koch, Tornier og den senere på vestfronten faldne Feldwebel Botje. Et fad øl på 27 liter havde de medbragt til lejlighe-

den. Med tilkaldelse af telefonfolk, oppassere og hvad der ellers kan samles ved en sådan lejlighed, havde vi en første klasses, skøn »storkampdag«. Omkring kl. 2, da øllet slap op, kørte vores gæster igen tilbage. Forespørgslen næste morgenhos vore telefonfolk, Dallmeyer og Mehmel afslørede, at vognen på vej tilbage var kommet for tæt på et vejtræ og at Feldweblen herved var kastet ned fra bukken, og indtil kl. 5 sammen med kusken Riese havde holdt gilde i vores kantine.

Man kan måske heraf få opfattelsen af vi for ofte fejrede muntre sammenkomster, men hjemmekrigerne eller hvem, der ellers havde en sådan, burde sætte sig ind i vores situation. Hvem der i den fjerne hjemstavn sad, og stadig dagligt kunne nyde kultur og civilisation i det omfang, krigen stadig gjorde det muligt, har ingen begreb om, hvor meget man ind i mellem længstes efter at slå til søren. Krig er jo alt andet end en livsforsikring, og når man dag ind og dag ud ikke gør andet end tjeneste, gør sådanne små lejligheder det muligt at samle sig om andet end blot krigens udsigter. Det betyder ikke, at man hele tiden havde brug for alkohol. Eksempelvis Leutnant Peitz drak overhovedet ikke, og det var han tilpas med. Under alle omstændigheder var den alkohol, vi fik leveret, langt bedre end alle de surrogater, vi her og der under krigen fik tilbudt.

Grammofonen gav os megen fornøjelse, og vi kunne hører melodierne om og om igen, selvom de var nok så ridsede. Apparatet gav os mange fornøjelige stunder, også endnu ved Stochod. Senere blev strabadserne under felttoget for meget for den, og den forstummede for evigt.

Om natten fra 22. til 23. juni kravlede en russisk patrulje i skumringen tæt ind på pigtrådshindringen i 2. Kompanies område, hvor den blev opdaget af en opmærksom post og beskudt, hvorunder en af de russiske patruljefolk faldt. Det drejer sig om en helt ung mand, der kun var bevæbnet med en pigtrådssaks og en spade. Han skulle tilsyneladende gennemskære vores hindring. Som forsigtighedsregel havde han forinden fjernet alle kendemærker, så der gennem ham ikke kunne fastslås noget om fjenden.

Med hensyn til artilleribeskydningen var det endnu vanskeligere at fastslå, hvorfra ilden kom. Det mangeartede ekko, de i fredstid begejstrede turister, forhindrede fastlæggelsen af placeringen ud fra skudstøjen.

Alt personel blev i denne periode blev for første gang vaccineret (mod tyfus) og mangen et heltebryst rystede ved synet af lægens instrument, der ved massebrugen heller ikke altid kunne være lige skarp. Og til post- og arbejdstjeneste var for mandskabet den yderligere smerte ved vaccinationen ikke en ligefrem fornøjelig tilføjelse, hvilket også fremgår af nedenstående lille ordveksling mellem landeværnsfolk, der skulle vaccineres – en tragikomisk indstilling til vaccinationerne:

To skæggede landeværnsmænd står i køen og venter på, at stabslægens instrumenter også skal nå deres bryst.

»Ja, Karl, sådan er nu krigen«

»Ja, Willem, men kommer aldrig mere fri af angsten. den ene dag skyder russeren, så man hverken kan høre eller se, den næste dag skal man vaccineres; det er jo skrækkelig!«

Ingen var for øvrig ikke i tvivl om den gode virkning af vaccinationerne.

I anden halvdel af juni blev der fra hvert kompagni trukket en deling ud som reserve. De fire delinger fra bataljonen samles i Sonnenhofer skoven, hvor eksercits og skydeuddannelse fortsætter. Erstatningspersonel ankommer, hvorved kompagniernes styrker øges, hvilket naturligvis af hensyn til posttjenesten er meget velkommen.

Regimentets sundhedstilstand i juni var stort set god. Ganske vist er der allerede dukket enkelte malariasygdomme op, hvilket ikke er så underligt med den store myggeplage. Forplejningen i juni var god. Manglen på kartofler gør sig ubehageligt bemærket; som kompensation leveres dagligt 70 gram mel pr. person.

En snarlig udskiftning af Gevær 88 med Gevær 98 meddeles. Mandskabet havde dog, hvor det kunne lade sig gøre, selv anskaffet sig Gevær 98, da alle hurtigt var blevet klar over dette våbens overlegenhed overfor det råt forarbejdede Gevær Model 88.

Til øgning af regimentets sangglæde er der under Unteroffizier Gentzen sammensat et sangkor på 45 medlemmer, der også under gudstjeneste træder i funktion.

Den 1. juli blev I. Bataillons stillinger kraftigt beskudt af russisk artilleri. Fjenden er blevet noget mere urolig. Den 3. juli var der igen livlig infanteri- og artilleriild. Kan fjenden have fået kendskab til, at der hos os er sket ændringer i gravbesætningen? Den 4. juli fik regimentet ordre til at holde sig klar til transport. MGK og stab skulle allerede indlades denne dag, I. og III. Bataillon den 5. juli efter i løbet at natten at være blevet afløst. Afløsning sker af Regiment 152. Regimentet skal overføres til Armee-Abteilung Woyrsch. Her forsøger russerne at bryde igennem ved Baranowitschi. Planmæssigt blev I. og III. Bataillon efter mørkefald den 4. juli trukket ud af stillingen og afløst af kompagnier fra I.R. 152.

Dermed stod regimentet igen overfor et stort skift af krigsskueplads.

Det havde været skønt langs Düna, specielt naturen.

Også kamp- og arbejdsindsatsen var til at bære. I afskedens time tænkte vi stadig på Kurlands naturskønhed, det lille guds land med dens statelige landsbyer og flækker og dejlige skove. Vi husker de mange her boende tyske brødre, der vedholdende og trofast havde bevaret deres tyske sind. Hvor skønt havde landskabet ikke været tidligt på morgenen, når mange fugle sang og de mange blomster glimtede i morgenduggen. Især husker vi en hvid orkide, der duftede vidunderligt ved aftenstide, og ofte fik mig til at botaniserer foran vores pigtråd, da den kun var til at finde her.

Og til hvilken gudsforladt egn ville jernbanen så bringe os denne gang? Det ville kun fremtiden vise, tænkte vi. Nu hurtigt en slummer inden vi skal marchere til indladebanegården.

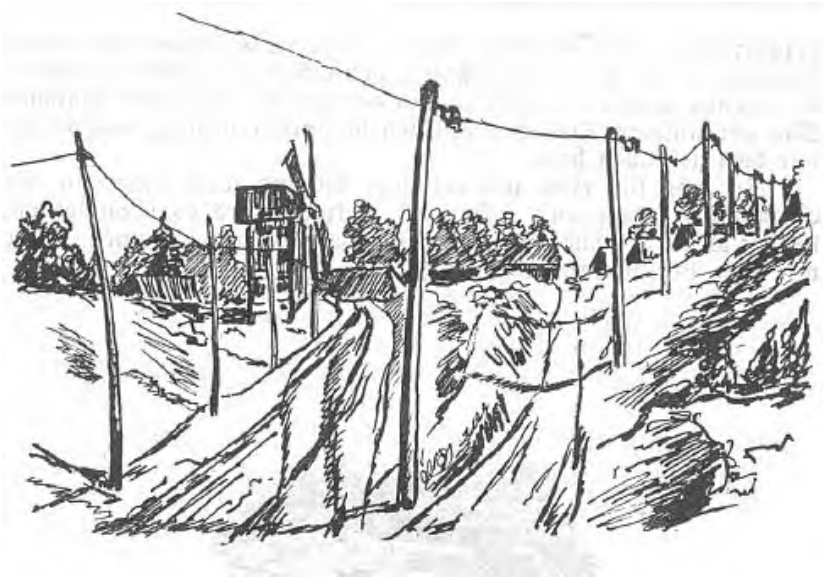

Træfning ved Goroditsche og Luty

5. juli til 28. august 1916

Af Leutnant d. Ldw. a.D. Mühe

Med den 5. juli 1916 begyndte for hele regimentet en over 1½ måned lang periode af militærisk hjemløshed, der blandt andet fandt udtryk i at den indtil den 9. august flere gange skiftede tilhørsforhold til sin umiddelbare foresatte myndighed. I hele denne periode bevægede regimentet sig hovedsageligt til fods nord mod syd langs den tyske østfront, og blev af den lokale gruppe, brigade, divisions eller armee enhed, i hvis reserve regimentet på tidspunktet befandt sig, modtaget som velkommen assistance til overtagelse af alle mulige former for lejlighedsfunktioner og arbejdsopgaver, så som vejforbedringer, bygning af hindringer osv. De tilhørte allerede til de mindre yndlingsbeskæftigelser, men blev yderligere uønsket, når det gentagende gange skete, at der under arbejdet blev givet ordre til øjeblikkelig videremarch. Under alle omstændigheder blev det i sidste ende generelt fundet som en forløsning, da regimentet endeligt efter træfningen ved Luty igen opnåede en fast føling med fjenden.

Stab og begge MGK, der om aftenen den 4. juli var kørt fra Daudsewas, blev fulgt af II. Bataillon, og den 5. juli af I. og III. Bataillon fra henholdsvis Sickin og Schlockenberg, og efter transport til Baranowitschi blev hele regimentet den 7. juli indkvarteret her. Allerede samme aften tik II. og III. Bataillon marchbefaling med retning Molschad, mens I. Bataillon og 2. MGK den følgende eftermiddag med Smalspor bane blev transporteret til Potsokolje for at blive placeret i Bolgorodischtschi som reserve bag venstre fløj af Beskidenkorps. Heste og vogne måtte nå målet til fods, hvilket i de næste uger, hvor vi passerede gennem et område med mange Smalspor baner, blev nødvendigt. Tre timer efter I. Bataillon fulgte regimentsstab med 1. MGK i en nattransport i hælene på II. og III. Bataillon til Moltschad, hvorfra de – igen uden heste og vogne – med Smalspor bane nåede Porutschien den 9. juli ved middagstid. Ikke langt herfra bivuakerede bagagen ved Jeffenitz. II. og III. Bataillon var allerede nået frem tidligt den 8. juli.

Mens III. Bataillon var armee-reserve, blev II. Bataillon om natten til 9. juli som divisionsreserve trukket frem bag 5. Reserve-Infanterie-Division og forblev her også næste nat uden at komme i anvendelse, da et forventet russisk angreb udeblev på trods af et 1½ times natlig trommeild.

Den 10. juli marcherede begge bataljoner, regimentsstab og 1. MGK til skovlejren sydøst for riddergodset Worondscha, hvor den blev Armee-reserve bag den østrigske 35. Truppen-Division. Lejren blev nået kl. 14. Dens placering syntes en skøn sommerdag ret landskabeligt betragtet overordentlig indbydende; desværre kunne man ikke sige det samme om underbringelsen. Samme dag blev det de nyankomne forundt for første gang, om aftenen kl. 1930 at se det uforglemmelige skuespil af en luftkamp, hvorunder en stor russisk flyvemaskine af en tysk

Skovsmedje III, LIR 31 i skoven ved Sickin i Düna-stillingen. Fra venstre mod højre: Hansen II, 12. Komp., W. Ahrens, 9. Komp., Gefr. Kreh †, 11. Komp., Wehrm. Hartmann, 10. Komp., Ers.Res. Roloff, 11. Komp., Gefr. Thiele, 12. Komp., Offz.-Stellv. Hansen, 11. Komp.

3. Kompanie underofficerer (formentlig sommer 1916). *Stående*: Untoffiz. Hauschildt, Unteroffiz. Zornig, Gefr. Broer † 3.4.17 ved TobolyI, Unteroffiz. Hamann, Feldw. Kalks, Untoffiz. Warkusch, Vfdw. Simon, Untoffiz. Hargens, Gefr. Beek (såret 16.10.18 ved Flabas, † 3.12.18 9 Mainz), Untoffiz. Kielmann. *Liggende*: Gefr. Kuhr, Unteroffiz. Lentfer, Unteroffiz. Heinrichsen, San.-Untoffiz. Faasch, Untoffz. Förster, Untoffiz. Zerpernick, Gefr. Witt, Untoffiz. Bartels, Untoffiz. Mathies († 19.8.16 ved Toboly)

Fokker og en todækker blev tvunget ned og tvunget til at lande i umiddelbar nærhed af lejren. Begge de fjendtlige flyverofficerer blev indbragt som fanger, og - på samme måde som deres flyvemaskine – med interesse studeret.

Mellem den 11. og 21. juli blev nu på skift kun en bataljon i Worondscha-slugten, hvor den blev beskæftiget med anlæggelsen af en reservestilling og i uddannelsen på håndgranatkastning, mens den anden bataljon i en beredskabsstilling var til disposition for delvis Landsturm-Bataillon 31, dels den østrigske 35. Infanterie-Truppen-Division. På grund af de endeløse, og på grund af den indsatte dagsregn, bundløse veje, har det ikke netop efterladt de mest behagelige erindringer. I hvert faldt var de østrigske kammerater, der ved tidligere lejligheder havde indført II. Bataillon i området, ukendt med adgangsvejens tilstand. Med en vis stolthed, og samtidig som et velment forsøg på at berolige deres våbenbrødre, havde de om hele frontafsnittet udtalt: »Tilbagegangsvejene er i en udmærket tilstand!«

Heller ikke her kom det til nogen form for indsættelse i kamp, og fra den 21. juli kunne begge bataljoner igen samles i Worondscha lejren. Lejrens landskabsmæssige skønhed havde, som også indkvarteringerne, i mellemtiden taget megen skade af det fortsatte regnvejr.

Den 24. juli kl. 1930 indløb ordre til afmarch, der en time senere blev iværksat sammen med regimentsstab og 1. MGK Det havde endeligt holdt op med at regne, og begunstiget af måneskin, blev bestemmelsesstedet nået den 25. juli kl. 0310 – den såkaldte »skovlejr« øst for Okopi ved Goroditsche, hvor der måtte rejses telte på den gennemblødte jord. Bagagen og 1. MGK havde her lejlighed til glæde sig over brugen og manøvredygtigheden af en i nærheden stationeret tysk lænkeballon.I løbet af en af de forudgående skybrudsdage havde de med ikke ringe skadefro set, hvordan 3 russiske lænkeballoner, på grund af den pludseligt opståede tordenstorm, havde revet sig løs fra deres ankre, og i et rasende kapløb havde taget en ikke tilsigtede frie bane ind bag de tyske linjer.

86. Inf.Div., som II. og III. Bataillon nu var underlagt, gav den efter dage på march, dem igen muligheden for at bevise deres værdi som kamptropper. Det drejer sig her om en del af indsatsen mod det hårdnakkede russiske gennembrudsforsøg ved Baranowitschi – Gorobitsche, hvorunder vores regiment for første gang som modtagere skulle erfare, hvad det vil sige at ligge under trommeild. Allerede om formiddagen den 25. juli kom befalingen til, at II./L.31 skulle rykke ind i II./341 stilling, mens III./L.31 skulle afløse I./341 i en reservestilling samme aften kl. 2230. Ordren blev imidlertid aflyst på grund af et russisk angreb, der allerede var startet inden det befalede tidspunkt. Fra den 26. juli blev regimentet underlagt 201. Inf.Div/402 Inf.Brigade, da 86 Inf.Div i mellemtiden var marcheret videre. Natten til 27. gennemførtes så afløsningen på den måde, at II. Bataillonnord for Wygoda afløste II./Inf.Regt. 341 i en 1200 meter lang stilling med fra højre fløj i rækkefølge 5., 6., 7. og 8. Kompanie. og III. Bataillon i tilslutning syd for 5. Kompanie med 10., 11. og 12. Kompanie afløste II./(østrigske) Inf.Regt. 64, mens 9. Kompanie lå lidt tilbage i en reservestilling. 1. MGK blev fordelt over begge bataljoner. Stillingen viste sig at være ret godt holdt i orden. Der var en række skudsikre tunneldækninger til rådighed, og beboelsesdækningerne gjorde et overordentlig godt indtryk på baggrund af de forudgående natmarcher, hvor det på grund af den sumpede undergrund ikke havde været muligt at lægge sig ned for at sove. Efter at de nødvendige poster var sat ud, gjorde alle sig så bekvemt i beboelsesdækningerne, som »forhøjet alarmberedskab« gjorde det muligt. Opholdet i tunneldækningerne blev set på med en vis ligegyldighed, og blev af de fleste anset for overflødige. De kommende begivenheder skulle hurtigt rive folkene ud af denne vildfarelse. Allerede samme nat kl. 0145 blev under et kort ildoverfald 6 kaffehentere fra 8. Kompanie fanget i 6. Kompanies afsnit og ramt af en tung granat. To døde øjeblikkeligt, en kort efter og de øvrige tre kom derfra med ikke-livsfarlige skader. Blandt de døde var den gode telefonmand, Gefr. Alfred Lorenzen, der ikke kun var almindelig kendt og vellidt i regimentet på grund af sin tjenstlige funktion, men også som mester i spillet skak havde opnået et velfortjent renomme.

Disse natlige tab var imidlertid kun et forspil til, hvad den følgende dag skulle bringe. den 27. juli begyndte kl. 8 den russiske artilleriindsats, der i 13 timer med vekslende styrke var rettet mod hele II. og III. Bataillons holdte afsnit. Omkring kl. 11 startede en kontinuerlig trommeild, der fortsatte til kl. 20, der primært rettede sig mod II. Bataillons afsnit og delvist fuldstændigt jævnede skyttegravene ved 6., 7. og 8. Kompanie med jorden. Beboelsesdækningerne var efterfølgende næsten ikke til igen af finde, men var lykkeligvis i tide blevet rømmet, og alle med undtagelse af posterne, havde søgt tilflugt i tunneldækningerne. Alligevel var tabene ved begge bataljoner betydelige: 61 mand, herunder 21 døde! Blandt de døde var Landsturmmann Becker fra 10. og Telefonisk Gefr. Graack fra 11. Komp, de øvrige fra II. Bataillon. Her var 8. Kompanie hårdest ramt med alene tab på 12 døde og 22 sårede. Disse tab denne og de to følgende dage, udgjorde 1/8 af dens totale antal på 90 døde under verdenskrigens 1600 dage. Blandt de døde var begge de yngste medlemmer af 8. Kompanie, Vizefeldwebel Oskar Essig, der blev sønderrevet af en granat i det øjeblik, han kom op fra en tunneldækning for at se

efter posterne i graven, og krigsfrivillig Louis Gehrmann, der under posttjeneste blev ramt af et sprængstykke i rygsøjlen. Den arme dreng måtte pines indtil den 12. august på lazarettet i Oppeln før døden udfriede ham. Blandt de øvrige faldne var Wehrmann Georg Timm, der netop havde underrettet sine pårørende om, at han næste dag ville komme hjem på orlov, og en anden, Reservist Heinrich Herrmann, Som midt under trommeilden arbejdede sig tilbage til sit kompagni, og i forskriftsmæssig stilling glædestrålende til sin delingsfører meldte: »Fra orlov tilbage!« - for 10 minutter senere på post at blive udslettet af en fuldtræffer.

Erfaringerne fra Groditsche gjorde det vel for første gang for de fleste deltagere tydeligt, at den moralske virkning af tab i en skyttegravsstilling var langt kraftigere, end når de indtrådte under et fremstormende angreb. Alligevel kom det blandt kammerater, når det drejede sig om tjenstlige nødvendigheder, så som postafløsning, hjælpeydelser eller andre handlinger, ikke i det eneste tilfælde til fortvivlelse eller hovedløshed.Derimod gjorde den sjælelige nedbrydning virkning af trommeild sig mærkbar blandt det mandskab, der uvirksomt timelang sad indespærret i dækningerne ved lyset af stearinlys, og førte til udbrud af nervøsitet og også en gang i et udtalt nervechok, hvorved Wehrmann Lippa blev alvorlig syg. Alene de ustandselige rystelser af granatnedslag over dækningen, der fik lysene til at gå ud, virkede nervenedslidende, men værst var dog, når samtidig en eller begge indgangstunnelser styrtede sammen, og kammerater, der enten var på vej op eller ned ad trappen – som tilfældet med Vizefeldwebel Essig og Reservist Herrmann – såret eller dræbt blev slynget ned i dækningen. Modsat havde det imidlertid også en beroligende virkning, når der fra den kommandoførende eller de sanitetsmæssige ansvarlige blev taget hånd om de sårede, eller blot deraf, at retableringen af forsvarsværker blev sat i værk.Da endeligt hen under aften den fjendtlige ild pludseligt blev indstillet, og et russisk angreb i tætte bølger brød frem, primært mod 7. og 8. Kompanies stillinger, manglede der ikke en eneste mand til forsvar af de stedvist næsten totalt ødelagte stillinger, og den nu totalt manglende, oprindeligt 80-100 meter brede pigtrådshindring. Fra de to bataljoners samlede afsnit blev fjenden modtaget af en så stærk infanteri- og MG ild, at han end ikke nåede hindringen, men blev kastet tilbage mod nord, hvor han af II./243 blev modtaget lige så varmt, og endeligt afvist.

Om natten til den 28. juli meldte posten til fører for 8. Kompanie om mistænkelige lyde foran kompagniets afsnit. Kompagniet blev alarmeret og gik i stilling, lyskasteren gjort klar og man afventede så situationen. Pludseligt kunne man i den natlige stilhed tydeligt hører russiske kommandoer fra pigtrådshindringen, kombineret med højst ugenerede heftige eder og forbandelser. Lyskasteren blev øjeblikkeligt tændt, og lyset fra denne afslørede et vrimmel af flere russiske kompagnier, hvorpå kompagniet øjeblikkeligt rettede en dødbringende ild. Russerne forsvandt i vild flugt tilbage til en ny grav, lavet i nærheden af pigtrådshindringen, hvorfra senere det tyske artilleri endegyldigt fordrev ham.

Den 28. juli kl. 3 startede på ny en trommeild, der fortsatte til omkring kl. 7. Dagen igennem var det relativt roligt, og blev blandt andet udnyttet til udbedring af de flere steder ødelagte telefonforbindelser. Også natten til den 29. juli forløb rolig indtil om morgenen kl. 9, hvor det fjendtlige artilleri genoptog dens aktivitet, og fortsatte uden afbrydelse indtil kl. 2030, uden dog det forventede infanteriangreb fulgte. I løbet af den følgende, næsten fuldstændig rolige nat og ikke mindst den ligeledes rolige dag den 30. juli, blev med hjælp fra pioner-enheder de ødelagte tunnelindgange retableret, mens mandskab fra en landstormbataljon udførte anden udbedringsarbejde.

den 31. juli kl. 0045 blev II./L.31 afløst af II./L.19, efter at III./L.31 kort forinden i dens stillinger var blevet afløst af den østrigske Infanterie-Truppen-Regiment 64. Begge bataljoner samledes i skovlejren, hvorfra de efter et kort hvil begyndte mach mod Domaschewitschi. I rækkefølge II. Bataillon, regimentsstab med MG Kompagnier og III. Bataillon blev de herfra med 3½ times jernbanetransport kl. 0845, 1000 og 1100 bragt til henholdsvis Molodschowitschi og Juchnowitschi. Fra sidstnævnte marcherede regimentsstab, MG Kompagnier og III. Bataillon til Newel, hvor de ankom i løbet af natten til 1. august og enten indkvarterede eller gik i bivuak. I. Bataillon var allerede ankommet kort før fra Waldlager Russini (9 km sydøst for Baranowitschi), hvor den siden den 14. juli havde været tildelt 3. Landw.Div. og under denne til 18. Landwehr-Brigade til udbygning af stillinger og fra den 25. juli til besættelse af anden stilling. I løbet af 1. august var II. Bataillon delvis med benyttelse af smalspor jernbane nået avlsgård Klotildo, og herfra den følgende dag skovlejren nord for Newel.

Dagene mellem 1. og 19. august 1916 var for hele regimentet det sidste, men også det mest ubehagelige kapitel af dens marchforskydninger bag østfronten. Mudrede veje og bivuaker, vedholdende regnbyger, ilmarcher, der førte til generel udmattelse af mennesker og dyr, gigt og maveonder, ugelang udeblivelse af post og siden den 8. august total orlovsspærre »indtil videre« var kendetegnende for disse dage. Set tilbage var det en oplevelse, man dårligt kan tro kun varede knap tre uger. Trods alt ophæves denne tids ubehageligheder ikke helt de glædelige sider, frem for alt den siden 3. august indførte udlevering af rødvinsportioner. Navne som Selenoje, Koljewo, Sjubias, Derewek, Wolka, Pniowno vil formentlig aldrig blive glemt af de flertallet af regimentets medlemmer, der gennemlevede denne tid. Siden den 8. august var I. Bataillon igen del af regimentet. 9. august var Stab, I. og III. Batl. og 1. MGK placeret i kvarter i Holoby, mens II. Batl. og 2. MGK placeredes i Huta-

Borowienska, fra denne dag underlagt Heeresgruppe Linsingen. På trods af, at heste og tropper efter de store overanstrengelser kun var begrænset marchegnede, måtte de i gloende solskin, der siden anden uge af august havde afløst regnen, den 10. august fortsætte til Jajno, hvor de kun ringe tilfredsstillende blev forplejet af 1. østrigske Kavallerie-Truppen-Division.

Fra Jajno gik det så den følgende dag videre til Werchy.I område Heeresgruppe Linsingen blev den underlagt Division Clausius, og I. Bataillon med 1. MGK placeret i en beredskabsstilling på grund af truslerne – der ikke blev til noget – om et fjendtligt angreb på Dubrow-skoven. Den øvrige del af regimentet, hvortil også den ridende afdeling af Fuß-Artillerie-regiment 35 var underlagt, gik i bivuak i en skov 1½ km sydøst for Werchy. Den 12. august var her endelig hviledag, som General von Jacobi om eftermiddagen udnyttede til en inspektion af bataljonerne og til personligt at uddele et antal Jernkors.

Formiddagen blev på grund af denne begivenhed ivrigt anvendt til istandsættelse af materiel og våben. Også forskønnelsen af den ydre fremtoning blev med en vis indsats forsøgt, hvorunder på faderlig vis en kompagnifører personligt bekymrede sig over hans underordnedes skæg- og hårpragt. Da en særlig påfaldende og lurvet hårpragt var faldet som offer for den mesterligt betjente hår saks, spurgte den dermed befriede i en fejlbedømmelse af situationen og af gammel vane: »Hvad skylder jeg?« »De behøver ikke at betale mig noget«, var det humoristiske svar på vittigheden, og fik følgende kommentar med på vejen: »Åh, De er bare hjælper?«

Efter en sådan forberedelse gik inspektionen naturligvis glat igennem. Hans Excellence underholdt sig i den bedste stemning med de enkelte, som modtog Jernkorset. Da han herunder kom til en, hvis udprægede »Hummel-Dialekt« var påfaldende, spurgte generalen, hvorfra han stammede: »Aus Königsbarg, Excellens«. »Jaså. Hvordan er De så netop havnet her?«. »Med jernbanen, Deres Excellensen!«. Dette uangribelige, logiske og befriende svar, bidrog ikke i ringe grad til det gunstige indtryk, divisionskommandøren bragte med fra inspektionen af regimentet.

Den 13. august kl. 1015 fik regimentet ordre til, sammen med den ridende afdeling af Fuß-Artillerie 35 øjeblikkeligt at marcherer tilbage til Holoby, hvortil bataljonerne ankom fra kl. 19 efter en overordentlig anstrengende march gennem bundløs sand og trykkende hede, mens køretøjer med det totalt udmattede heste ankom dels i løbet af natten, dels næste formiddag. I en bivuak vest for Holoby tilbragte bataljonerne nu 4 hviledage i bivuak, der bortset fra en regnvejr den 15. august, var begunstiget af et prægtigt vejr, og også blev forskønnet af, at den længe udeblevne post endeligt nåede frem den 17. august. Af mangel på stole og andre møbler blev der gravet en knæ dyb rende i en cirkel, så man kunne sidde omkring et slagt rundt bord, hvor jorden – alt efter behov – kunne udnyttes til spil eller spisning.

Den 18. august blev regimentet kl. 0700 igen sat i march mod Werchy, men kl. 11, som bataljonerne i rækkefølgen II, III, I, var nået omkring 1 km nord for Werchy og Jajno, blev den standset af en ordre fra hærgruppen og i stedet omdirigerettil Najno. Ankommet hertil omkring kl. 14, gik den i kvarter, men måtte imidlertid kl. 1630 fortsætte til Luty, hvor til regimentet ankom kl. 2030, ganske vist efterladende sig køretøjer og mere end 500 efternølere, der først ankom omkring kl. 23. Denne march var måske den mest krævende, regimentet måtte gennemføre under hele krigen. Enhederne var til dels fra kl. 0700 og 2030 med under 2½-3 timers samlet pause, marcheret gennem et klitsandet terræn, hvor de tungt belæssede soldater ved hvert skridt sank dybt ned, og samtidig på en dag med utålelig trykkende hede. I dusinvis brød soldater sammen. Det er næsten et mirakel, at der ikke var døde, og at alle igen i løbet af natten fik kontakt til deres enheder og at også alle regimentets køretøjer nåede frem. En stærk tilskyndelse til dette opbud af de sidste kræfter lå måske i bevidstheden om, at det denne gang virkelig gjaldt om rettidigt at nå frem til det truede punkt. Under marchen var allerede en eskadrille på mere end 30 egne flyvemaskiner fløjet i retning af den fjendtlige front – et antal, regimentet aldrig tidligere havde set samlet i luften på en gang – et tegn på vigtigheden af de kamphandlinger, der var i gang. At Stochod fronten på dette punkt til dels var bemandet af østrigske tropper, havde vi allerede set under vores frem- og tilbagemarch langs fronten, og det østrigske kavaleris parade i anledning af Kejser Franz Josefs fødselsdag, men vi havde også bemærket, at en del af disse allierede tropper ikke lige frem syntes at være pålidelige. Man havde ved lejligheder gjort vore soldater det forståelige, at vores hjælpeydelser ikke rigtig var velkomne, da de anså det hele for udsigtsløst, og at det kun førte til en forlængelse af krigen.

Efter i Luty omkring midnatstid at have fået udleveret mad og drikkevarer, kunne man hvile et par timer, indtil marchen til fronten startede den 19. august kl. 0300. Undervejs gav tilbagegående sårede modstridende oplysninger om, hvad der foregik langs fronten. Russerne skulle være gået over Stochod mellem Toboly og Helenin og have kastet østrigerne ud af deres stillinger. De skulle imidlertid igen være kastet tilbage i modangreb, så vi ved ankomst ville finde alt i skønneste orden.

Men som vi ankom til slagmarken omkring kl. 5 var russerne i større omfang trængt over Stochod. Den største del af de østrigske enheder, der havde forsvaret dette område, var nedkæmpet eller taget til fange, så der nu

stod en breche af betydelig bredde åben til et større gennembrudsforsøg. For at lukke det opståede hul blev bataljonerne nu indsat i rækkefølge I, II, III. Da der stadig herskede uklarhed over situationen, skulle bataljonerne – foruden at kaste den fremstormende fjende tilbage eller i det mindste bringe til standsning og at optage den tilbagegående

østrigske forbundsfælle – med venstre fløj af I. Bataillon i nord og med højre fløj af III. Bataillon i syd, at sikre forbindelsen til egne enheder. I øvrigt blev kun II. og III. Bataillon indsat i tæt forbindelse med hinanden fra Højde 162 vest for Rudka – Szerwiscze. I. Bataillon blev underlagt 9. Kavallerie-Truppen-Division, og blev af dens fører fra Luty sendt direkte frem i omegnen af Otryna-bakken, hvorfra den unde kampene måtte arbejde frem til forbindelse på begge fløje. På sin side måtte II. Bataillon med sin venstre fløj søge forbindelse til I. Bataillon. Inden aften den 19. august var samtlige disse opgaver løst.

I detaljer udspillede sig følgende begivenheder: Kl. 0545 nåede I. Bataillon og 1. MGK frem til den tidligere kommandostation for 9. Kavallerie-Truppen-Division omkring 1200 meter vest for Otryna bakken (Højde 163), hvor den på ordre gik i hvil. Omkring kl. 8 blev 1. og 2. Kompanie på ordre fra 9. Kav.-Truppen-Div. sendt frem til besættelse af den fremlagte anden stilling i Pogonie-skoven, hvor der fortsat kom østrigske enheder forbi – også artilleri, i skarp trav på flugt mod vest. Efter kl. 9 ophørte enhver forbindelse til 9. Kav.-Truppen-Div. og dermed enhver ordre eller orientering fra højere myndighed. Der var hverken forbindelse til højre eller venstre, og fra de flygtende østrigere kom de vildeste rygter over fjendens fremrykning, der bl.a. allerede skulle være set på den anden side Otryna-højderne. På dette gik 3. Kompanie udfoldet frem mod bakkerne, og den fandt ubesat og herefter besatte med fire maskingeværer, mens 4. Kompanie blev skråt bag højre fløj af bataljonen. I mellemtiden var det lykkede at opnå telefonisk forbindelse med den bayriske Kavallerie-Division, der omringet på tre sider stadig fastholdt landsbyen Toboly, og anmodede bataljonen om at lukke det hul, der var opstået mellem dem og Otryna-højderne og genoprette forbindelsen. Selvom forbindelse til eget regiment til højre endnu ikke var opnået, blev 4. Kompanie trukket til venstre og fik kl. 1115, med et stor sving til højre at opnå forbindelse til bayrerne gennem nedkæmpelse af den syd for Toboly fremtrængte fjende. De øvrige kompagnier skulle med fortsat indbyrdes kontakt og kontakt til 4. Kompanie, fortsætte fremrykningen. Det lykkedes 4. Kompanie med venstre fløj hvilende på Toboly, at gå i stilling med front mod syd langs vejen vest fra landsbyen. Ligeledes en del af 3. Kompanie kom i stilling med samme front. Her blev forbindelsen imidlertid brudt på grund af de vanskelige terrænforhold med en sumpområde. Først efter et stort hul kom resten af 3. Kompanie og 2. Kompanie med front mod øst, henholdsvis med højre fløj mod sydøst, og efter endnu et hul på 1 km bredde kom 1. Kompanie i den østlige kant af Pogonieskoven. Selvom der indenfor bataljonen på to steder var huller i linjen, blev der

kort efter middag opnået kontakt til II. Bataillon til højre. Efter i begyndelsen stor forvirring i de østrigske kommandostationer, havde situationen i mellemtiden bedret sig så meget, at der igen kunne indsættes to østrigske artilleribatterier, og at Oberst Calm fra den østrigske Husaren-Regiment 14 kunne overtage kommandoen over det afsnit, hvori LIR 31 var indsat. Da omkring kl. 19 den bayriske Kavallerie-Division måtte rømme landsbyen Toboly til den russiske overmagt, var også 4. Kompanie tvunget til at falde tilbage til den såkaldte »Sackstilling« på grund af truslen om omgåelse efter bayrernes tilbagetrækning. På ordre fra Kav.-Truppen-Division gik herefter I. Bataillon kl. 2015 tilbage til anden stilling på Ostyna-højderne, og opnåede herunder den under fremrykningen tabte forbindelse mellem kompagnierne, men forstærkning af stilline blev opnået gennem de tilbagetrækkende østrigske enheder, der var blevet standset vest for Otryna-højderne og bragt tilbage til 2. stilling. I sumpområdet mellem den bayriske kavaleri division og LIR 31 blev der af østrigsk kavaleri etableret et støttepunkt. Da bataljonens kommandør, Hauptmann Grunwald sidst på eftermiddagen såredes, overtog Oberleutnant der Landwehr Suhrmann kommandoen over bataljonen, der denne dag havde haft tab på 12 døde, 30 sårede (herunder, foruden kommandøren, Leutnant Seismann og Feldwebelleutnant Manigel) og 4 savnede.

Under kommando af regimentskommandør von Lutz var II. og III. Bataillon samme dag marcheret frem til Højde 162, omkring 3 km vest for Rudka-Czerwiscze, hvortil regimentsstaben allerede var rykket i forvejen. Efter at bataljonerne var ankommet omkring kl. 0500 fik de ordre til at gå i hvilestilling med front mod øst.

Mens den forrest marcherende II. Bataillon stod i begreb med at gå i stilling nord for marchvejen på nogle sandbakker og III. Bataillon netop rykkede op for at gøre det samme, kunne man fra forterrænet hører de russiske hurra-råb som et akustisk bevis på, at de østrigske forbundsfællers modangreb var standset, og at de østrig-ungarske tropper fra øst og sydøst var under en flugtagtig tilbagerykning foran den fremstormende fjende. II. Bataillon fik derfor ordre til fra Højde 162 nordpå indtil forbindelse til I. Bataillon var opnået, at indrette en optagestilling, mens III. Bataillon i tilslutning mod syd besatte, hvad der skulle blive en tværstilling, og søgte forbindelse til højre. Østrigerne meldte, at der 400 meter foran II. Bataillons linje lå en tværstilling med gode muligheder for forsvar, hvorfor bataljonskommandøren gav 7. Kompanie til opgave at besætte denne stilling. Den forreste af 7. Kompanies delinger måtte imidlertid standse yderligere fremrykning 150 meter fra målet, da den fremrykkende fjende mod syd truede med at omgå den, og der samtidig blev afgivet en kraftig infanteriild fra den stærkt besatte tværstilling. De fleste af II. Bataillons tab den 19. august – 8 døde, 21 sårede og 7 savnede, skete ved denne lejlighed

II. Bataillon besatte nu i rækkefølge 3., 5. og 7. Kompanie i sydøstlig retning den gravede stilling ved Højde 162, hvorigennem kontinuerligt østrigske troppeenheder flygtede bagud. Længere mod nord lå til venstre for 7. Kompanie østrig-ungarske tropper, Ulanen 6, der ikke var blevet grebet af den store panik, og på den anden side disse sluttede sig 8. Kompanie mod nord, foran hvilken 50 meter væk der lå et sumpede skovområde, der gjorde ethvert fjendtligt frontalangreb umulig. Da der herfra i første omgang ikke var muligt at skabe forbindelse til venstre, skubbede 8. Kompanie sin venstre fløj mod nordøst gennem skoven till den modsatte skovkant i nærheden af en bred østgående vej. Her blev et russisk kavaleriangreb afvist, og foruden en fange erobret en hest, gevær, saddel og sabel. Kort efter, omkring middagstid, blev der skabt kontakt til I./31, der nu på ordre var gået tilbage til Otryna-højderne. 1. Kompanie havde herfra til klitterne nordvest for Højde 162 indrettet en støttepunktslinje, og dermed foranlediget 8. Kompanie til at falde tilbage til klitterne og forlænge dens stillingsafsnit hertil. Fra denne front med 6. og 5. Kompanie blev i løbet af dagen afvist gentagende russiske angreb med en effektiv infanteri- og maskingeværild fra tre våben fra 2. MGK Efter omkring kl. 2100 blev der fuldstændig stille.

Til besættelse af tværstillingen mod syd fra Højde 162 blev alle III. Bataillons delinger indsat – med undtagelse af en reservedeling – og til højre blev der opnået forbindelse til den østrigske Dragoner-Regiment 13. Også her blev alle angreb afvist – delvist kun 200 meter foran linjen – og fjenden tvunget til at trække sig mindst 400 meter tilbage. Da imidlertid kl. 15 Helenin blev rømmet af det østrigske kavaleri, gik til højre fløj bataljonen også dragoner 13 tilbage. Samtidig meldte patruljer, at der i skovområdet på højre fløj af bataljonen bevægede sig stærk fjendtligt kavaleri. For at imødegå en truende omgåelse på denne side, blev Leutnant Burmeister fra 12. Kompanie betroet kommandoen over bataljonens reservedeling, hvormed han skulle sikre højre flanke af bataljonen og søge forbindelse med egne tropper til højre. Det lykkedes ham at få den tilbagegående østrigske Dragoner 13 til at standse og afstive med sine folk, og til sidst – omkring kl. 23 – at opnå forbindelse med den i mellemtiden ankomne I. Bataillon, Regiment 251.

III. Bataillons tab den 19. august beløb sig til 1 død og 4 sårede.

Den 20. august havde regimentet fuld kontrol over den stilling, den havde indtaget dagen før. Hele afsnittet lå fra tidlig morgen under heftig fjendtlig artilleri, delvis af tunge kalibre, som på forskellige punkter blev fulgt af

massive angreb; selv kavaleri forsøgte at deltage i angrebet. Overalt blev fjenden blodigt afvist og trængt tilbage til sine udgangsstillinger.

Den 20. august mistede regimentet 5 døde og 12 sårede, herunder Oberleutnant Dühring, som for anden gang som hårdt såret måtte forlade regimentet.

I den nu følgende uge frem til den 27. august blev der under vedvarende gensidig artilleribeskydning arbejdet på en udbygning af stillingerne og vejforbedringer af adgangsveje. IV./LIR 84 var i mellemtiden til venstre for regimentet blevet indsat i stedet for den bayriske kavaleri-division, og havde den 23. august deltaget i et fælles angreb i retning Toboly sammen med Reserve-Infanterie-Regiment 250 og Landwehr-Infanterie-regiment 37. Herved var dens højre fløj trukket frem uden at fastholde forbindelsen med I./31. Først den følgende dag opnåede I. Bataillon efter flere forgæves forsøg, igen at opnå forbindelse og den følgende nat blev den sikret gennem gravningen af en forbindelsesgrav. En aktion den 23. august, gennemført af to delinger fra 8/LIR 84, støttet af en deling fra 8./LIR 31, fra stillingen i klitterne, mislykkedes på grund af de vanskelige terrænforhold. Fører for 8./L.84, Leutnant Siem, faldt ved denne lejlighed.

Den 25. august blev Ulanen 6, der havde været placeret mellem 7. og 8. Kompanie, trukket ud og begge kompagnier forlængede deres afsnit for at overtage hver en halvdel af den forladte stilling.

Den 27. august blev I. Bataillon som brigade-reserve trukket tilbage til skovlejren Radlina og regimentsstaben. Afløsningen skete med østrig-ungarsk ulaner og dragoner.

Den 28. august skulle Toboly erobres gennem et angreb fra nord med Brigade Feldkeller. Efter en artilleriforberedelse fra kl. 0900 til 1300 kom angrebet kun frem med få resultater. Efter mørkefald blev Brigade Feldkeller trukket tilbage til dens udgangsstillinger. Til støtte for angrebet blev I./L.31 kl. 12 trukket frem til Højde 162, hvorfra den ved et succesfuldt angreb skulle rykke frem med resten af regimentet. Der kom ikke hertil. Derimod blev 1. og 4. Kompanie sendt mod nord, for foran østrigernes front – der egen hidtidige stilling – at rykke frem mod øst og herigennem aflaste højre fløj af LIR 84, der var udsat for en generende russisk flankerende beskydning. Da den med tab af en død og en hårdt såretopnåede linje i det sumpede terræn, ikke kunne udbygges til en stilling,blev begge kompagnier samme aften igen trukket tilbage. Hele I/L.31 rykkede så ind til afløsning af de østrigske ulaner og dragoner i deres egen tidligere stilling. I stedet rykkede I/L.33 som brigadereserve ind i Nadlina-lejren. Regimentet havde denne dag 3 døde og 10 sårede; 4 sårede og 1 død skyldtes en granat i skovlejren ramte III. Bataillons hestestald og samtidig dræbte 16 heste.

Efter at der den 28. august for anden gang mislykkedes et forsøg på at tilbageerobre det russiske brohoved ved Toboly, fundet den 19. august, blev der ikke gennemført yderligere angreb før den 3. april 1917, hvor angrebet lykkedes som en fuld succes.

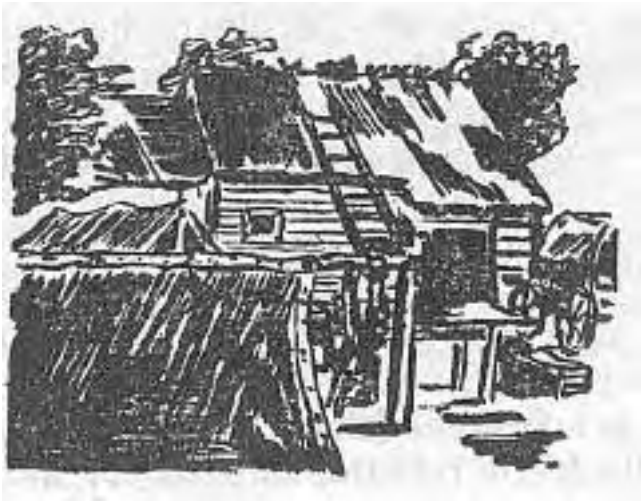

Feldwebel-Schreibstube und Handwerker der 7. Komp. in Stellung an der Sanddüne.

M.G.-Besatzung eines M.G. der 1. M.G.K., die sich im Gefecht bei Goroditschi besonders auszeichnete.

Rittmeister Brix, Kommandeur des III. Batls.

Hauptmann Dühring, am 20. 8. 1916 als Führer d. 9. Komp. vor Toboly schwer verwundet.

Hauptmann d. Res. a. D. Frahm, † 9. 9. 1916 am Stochod.

Stillingskamp ved Toboly brohovedet

20. august 1916 til 2. april 1917

Af Leutnant d. Ldw. a.D. O. Lohmann.

Angrebet til generobring af brohovedet ved Toboly var afvist; situationen var i alt væsentlighed den samme, som da regimentet blev indsat den 18. august. Russerne havde en fremskudt stilling på vestsiden af Stochods mellem Helenin og Toboly, en strækning på godt 8 km, med en dybde på 2½ km. En yderligere udvidelse var imidlertid hidtil blevet afvist, og angrebet havde også vist modstanden, at en fortsat fremrykning ville kræve hårde kampe.

Da det den 30. august ble kendt, at General der Infanterie Jacobi skulle overtage afsnittet om brohovedet, og samtidig fik ordre til at indrette en fast forsvarsstilling, var vi alle af hjertet glade. »Forhøjelsen« af at være hærreserve, som for os i de sidste måneder havde betydet hyppige stillingsskift, var nu formentlig forbi, da divisionen igen var samlet.

I starten blev russerne ikke roligere; enkelte heftige ildoverfald mod området ved Skovudløberen »Altona« og Højde 162 var tegn på hans styrke, men blev ikke fulgt op af angreb. Nogle få dage sener, den 9. september, synes det imidlertid at blive alvor. Det russiske artilleri startede dens aktiviteter kl. 7 om morgenen og beskød med vekslende styrke hele dagen stillingerne og bagterrænet mellem »Altona« og Højde 162. De med besvær etablerede hindringer blev flere steder fuldstændigt ødelagte og også gravene delvis fuldstændig jævnet med jorden. Heller ikke denne gang fulgte der et angreb i divisionens ansvarsområde, men derimod mod det nordligere afsnit med den bayriske Kavallerie-Division, der dog fasthold sine stillinger. Blandt de meget mærkbare tab, som III. Bataillon måtte bære, var dens kommandør, Hauptmann d. Res. a.D. Frahm. En tung granat slog ned i bataljon stabens dækning, hvor den sårede Hauptmann Frahm så voldsomt, at han samme dag døde på divisionens forbindeplads. Allerede såret to gange, ved Hohenstgein og Tykotzin, var han pligttro og af tilknytning til regimentet hastet tilbage for igen at overtage kommandoen over bataljonen.

1. Landwehr-Division gennemførte en nyorganisation af afsnittet. De resterende få østrigske kompagnier i linjen blev trukket ud. Også regimentes afsnit blev reorganiseret. I. Bataillon, der de sidste dage endnu engang havde måtte støtte i Divisionens afsnit, fik stillingen mellem avlsgård Jwalskowo til skovudløberen »Altona«, hvortil III. Bataillon sluttede sig, hvis afsnit strakte sig til Højde 162, mens II. Bataillon havde venstre fløj i stillingen mellem Højde 1162 til omkring Ostryna-højderne. I hvert bataljonsafsnit var tre kompagnier i stilling og det fjerde som reserve i Radlina-lejren.

Divisionens kommandørens anerkendelse af præstationerne de sidste uger kom til udtryk ved, at Oberleutnant v. Uslar og Leutnant Burmeister begge personligt fik overrakt Jernkorsets I. Klasse.

Den beordrede udbygning af stillingerne blev øjeblikkeligt iværksat og fortsat med samme iver. To omstændigheder var af stor fordel. Skovene tæt omkring og nogle få sandklitter skjulte adgangsforholdene til stillingerne, så etableringen af løbegrave ikke måtte prioriteres ret højt, men kunne ske samtidig med udbygningen af de egentlige kampstillinger. For det andet dannede skovene en naturlig ressource til udbygningsmateriale i form af hindrepæle, bjælker til understande osv. Ydermere var det ret gunstigt, at tidligere østrigske lejre og barakker lå tæt bag stillingen og ikke længere var benyttede. De kunne derfor rives ned for at blive genanvendt i stillingerne. En væsentlig hindring var derimod manglen på heste. Kompagnierne behøvede heste til transport af levnedsmidler og til feltkøkkenerne, og kunne kun i ringe omfang frigøre heste til transport af materiel. De konstante marcher og den utilstrækkelige foder havde i sommermånederne været særlig hård ved hestene, der i deres afkræftede tilsand måtte skånes mest muligt. En meget velkommen assistance kom fra divisionen i form af daglig 15 til 20 forspand fra ammunitionskolonnerne til transport af materiel, hvorfor der ikke i byggeriet opstod pauser på grund af materialemangel.

Hånd i hånd med udbygning af skyttegravene kom de bagudgående forbindelsesveje. For det første blev veje for bedre orientering forsynet med navne, oftest hjemlige som Hanseatenweg, Hamburger, Holstgeiner, Lübecker, Bremer, Lockstedter, Westfalen, Thüringer, Kieler Weg osv. Også vejenes udbedring blev grundigt gennemført, samtidig med en udvidelse af telefonnettet, etableringen af rummelige depoter, så der var rigeligt arbejde at gå til. Uddannelse måtte træde helt i baggrunden, og eksercits ved de aktuelt i hvil værende kompagnier kunne overhovedet ikke komme på tale. Glædeligt blev vejret i de første uger af vores nye stillingskamp forholdsvis godt, frem for alt tørt, så manglen på tilstrækkelig underbringelse ikke blev alt for mærkbar. Også feltpost, der i sommermånederne havde været næsten fuldstændig indstillet, kom nu regelmæssigt og genskabte den lange afbrudte forbindelse med hjemmene.

Den fjendtlige kampaktivitet var vekslende. Gennemgående var russerne meget opmærksomme, rettede indledningsvis ret kraftige ildoverfald mod os, beskød de bagvedliggende områder, og indsatte i det hele taget deres artilleri og minekaster langt hyppigere i virksomhed, end det efter vores opfattelse egentligt var nødvendig. Natten til den 13. september gravede han i I. Bataillons afsnit omkring 150 meter foran skovudløberen »Altona« en 70 – 80 meter bred grav, som han den følgende nat kraftigt besatte. En patrulje fra I. Bataillon fastslog, at den nye grav alle nætter var stærkt besat. Det blev derfor hurtigt besluttet, at erobre graven i et overraskende angreb og tvinge fjenden tilbage i dens oprindelige stillinger. Gennemførelsen af denne operation blev overdraget til fører for I. Bataillon, Oberleutnant d. Ldw. Suhrmann.

Oberleutnant Suhrmann fastsatte to delinger fra 4. Kompanie under Leutnant Schmidder som angrebsstyrke, 3. Deling fra 4. Kompanie og en deling fra 1. Kompanie under Leutnant Jensen som reserve. Som arbejdsstyrke til forstærkning af den vundne stilling stod 8. Kompanie og to grupper pionerer til disposition.

Operationen blev gennemført to dage senere og forløb fuldstændig planmæssig og med fuld succes. Alle deltagende var på plads til rette tid, og en langsom infanteriild i de første aftentimer skjulte støjen fra forberedelserne, så opstilling, gennemskæring af egen pigtråd osv. ikke vækkede mistanke hos russerne. Kl. 21 gav fører for første angrebsbølge, Vizefeldwebel Skora, tegn til storm mod den fjendtlige grav, som straks blev bombarderet med håndgranater mens den efterfølgende bølge fjernede den fjendtlige pigtråd. Fuldstændig overrasket ydede russerne kun kort modstand før de flugtagtig forlod graven, mens en sidste rest på 9 blev taget til fange. Hindrin-

ger foran den nye grav blev øjeblikkeligt udbygget, løbegrave til de russiske stillinger blokerede og en forbindelse til de tyske linjer udgravet. Det hele gik planmæssigt for sig, og selvom den fjendtlige artilleriild i starten var betydelig, flovede den hurtigt af.

Det forventede modangreb startede punktligt. Kl. 0330 angreb russerne med to kompagnier. Dækket af en sænkning nåede de tæt ind under pigtråden, men blev så afvist af håndgranater, infanteri- og artilleriild, og ilden fra to flankerende maskingeværer, der netop var blevet placeret som modtræk til et sådant angreb. Endnutre gange den følgende nat blev modangreb forsøgt, men alle blev afvist med store tab til angriberne.

Denne lille operation var ikke kun en taktisk succes, men betød også for fjenden overfor, der i de sidste måneder til stadighed havde presset østrigerne tilbage, et moralsk nederlag. – Oberleutnant blev af divisionskommandøren tildelt Jernkorset I. Klasse.

Den nyvundne grav blev opkaldt »Lehmkuhl« graven. Herved blev den tapre Gefreiter Lehmkuhl fra 4. Kompanie mindet, som allerede tit havde bevist sin værdi, og som også under dette angreb var et eksempel for sine kammerater, men hvis urokkelighed kostede ham livet.

De næste uger gik i stadig ensformighed med stillingsbyggeri. Kun organisatoriske ændringer eller videnskabelige nyheder bragte nyt; mod slutningen af september blev 2. MG Kompanie underlagt II. Bataillon, mens der til III. Bataillon opstilledes et nye kompagni under Leutnant Springer. Ved kampbagagens kvarterer indrettede bataljonerne et lille tegnværk, hvor faglærte blandt personellet fremstillede ler tegl til bygning af ovne. Dette var man i skyttegravene særdeles taknemmelige for, da man i pionerparkerne endnu ikke kunne levere tilstrækkelige ovne eller tegl til bygning af ovne. Da koldere vejr begyndte i oktober havde alle dækninger egen ovn. Hvor der endnu kun var de små skyttegravsovne, blev der lidt efter lidt muret nye ovne, så man med fortrøstning kunne se den russiske vinter i møde. Begge de efterfølgende beretninger stammer fra Kammerat Otto Lenz, og giver et anskueligt billede af liv og levned under den ensformige skyttegravskrig:

Skadefryd er den reneste glæde!

Vores deling var beordret til jordarbejde ved en nabodeling. Det drejede sig om forbedringer. Således skulle taget på delingsførerens dækning tildækkes med jord, da det lag, der allerede lå her, ikke var tilstrækkelig til at kunne modstå mindre kalibrede artillerigranater. Inde i dækningen sad vedkommende delingsfører og en række underofficerer og spillede skat. Også vores gruppefører var blandt disse. Vi var altså overladt til os selv. Udenfor var det koldt, men indvendig havde man tilsyneladende tændt op, for en tyk røg kom ud gennem skorstenen. Denne røg fik imidlertid en djævels ide til at opstå blandt os. Skorstenen skulle dækkes til, så røgen ikke kunne slippe ud og i stedet slå ud gennem ovnlågen og forvandle dækningen til et røgkammer. Det var uden diskussion en god ide! Til udførelse blev der ikke tøvet ret længe. For at tjene det ædle formål blev de små skovle, anvendt på taget, erstattet af store redskaber, der viste sig udmærket egnede til deres nye formål. Vi ventede nu med stor spænding på virkningen af vores eksperiment. Det var dog noget helt andet at generer underofficerer end de ensformige dage langs Stochod.

Pludseligt blev døren slået op og værten stod pludseligt udenfor med tårer i øjnene, skat-kort i hånden og snappede efter luft.

»Hvad sker der dog på en gang med ovnen. Det kan den da ikke gøre imod os«, sagde han, og forsøgte at tørre tårerne væk med håndryggen.

»Forsøger den at forgifte os?« spurgte en stemme indefra.

»Få dog fat i en anden ovn!« sagde en anden.

Indehaveren af dækningen måtte anvende hele sin tale gave i forsøget på at overbevise alle om hans ovns fortræffeligheder, men det lykkedes ham ikke, for de synlige beviser var så overbevisende, at han ikke engang kunne påvise formildende omstændigheder.

»Luk nu igen den dør, her bliver koldt« sagde en eller anden, og døren lukkede sig igen.

Vi ventede et øjeblik og fordøjede den netop udsøgte fornøjelse, mens vi ventede på næste omgang. Resultatet var det samme: Røg i huset, brændende, løbende øjne, ødelagt kortspil på den ene side; på den anden side et krampagtig forsøg på at holde et neutralt ansigtsudtryk og undertrykke en afslørende latter. Der må være gået et lys op for vores gruppefører, der var blandt de lidende i dækningen, for han opdagede pludseligt den egentlige årsag til røgen i køkkenet.

Da han lagde stor vægt på, ikke igen at blive forstyrret under skat-spillet, blev under det videre forløb af arbejdstjeneste kun anvendt store graveredskaber af dem, der oprindeligt havde fået dem udleveret.

Friech

Friedrich, kaldt »Friech« var medlem af 10. Kompanie, LIR 31 og et hjertens godt menneske. Han var imidlertid ikke særlig stor, hverken kropsmæssigt eller åndsmæssigt, og jeg kunne med god samvittighed tiltænke ham en let død, for nogen særlig stor ånd skulle han ikke opgive. Det eneste store ved ham, var fremspringet i hans ansigt, og det syntes som havde han svaret »her« to gange under uddelingen af næser. Nu måtte han så se, hvordan kan kom til rette hermed.

med denne kammerat Friech måtte jeg engang stå på post. Særlig anstrengende var det ikke lige netop, for en underholdning mellem os kom kun sjældent i gang. Bortset fra, at det heller ikke hører til det at på post, men at en post ikke har andre opgaver end at holde øje med begivenheder i forterrænet,lod vi os dog ikke fratage - ved siden af dette ansvarlige opgave - samtidig at pleje konversationenuden dermed at mindske opmærksomheden. Friech gjorde i dette en undtagelse. Jeg kunne ikke være tilfreds med ham, ikke fordi han var dårlig selskab, men mere på grund af hans ejendommelige opfattelse af pligt. Han fandt det helt i orden, når jeg om natten stod på lyttepost, selv at sove! Ikke blot med åbne øjne, men trykt med lukkede øjne. Lænet op ad gravkanten, med begge hænder dybt begravet i lommerne, lod han russer være russer, og tænkte, at hans kammerat nok skulle vække ham, hvis der skete noget. Jeg undte hjertens gerne Friech hvilet, og havde allerede den gang standpunktet, at natten er til for at sove. Men for også selv at have en smule fornøjelse, tillod jeg mig en lille spøg med Friech.

En russisk lyttepost forkortede sin vagt gennem, at han hele tiden knaldede imod os. Han syntes slet ikke at være sit letsind bevist og at han direkte spillede med værdifulde menneskeliv, hvortil jeg i første omgang talte mig selv og min sovende kammerat Friech.

Til sidst blev han knalderi for meget, da jeg til mig selv sagde, at de let kunne gå hen og gå galt. Vi var jo ikke en skydeskive. Når jeg ikke hidtil havde svaret, skyldtes det, at jeg ikke ville bryde en uskreven lov. Vi i graven var nemlig enige om, af tre grunde ikke, eller kun meget begrænset at skyde: for det første på grund af den hermed forbundne rengøring af gevær. For det andet for ikke unødvendigt at ophidse russerne, for som det gamle ordsprog sigter: »Hids aldrig et dyr op for spøg. Det kunne jo være ladt!«. Og for det tredje, og det var hovedårsagen, ville vi have vores nattero! Derfor var forstyrrelser om dagen heller ikke velkommen. Da russeren endnu engang skød, og kuglen slog ned tæt på min næse, kom den tanke mig nærmere, at opgive min passive indstilling. Jeg traf glædeligere denne beslutning, da jeg gennem den formodede aktivitet, håbede at kunne forskrække min sovende kammerat. Med hensyn til min personlige interesse, var jeg naturligvis indstillet på at styrke denne. En direkte ulempe ville opstå, hvis jeg benyttede mit eget gevær. Jeg havde imidlertid ikke til hensigt at gennemfører den lille afveksling på egen bekostning, og forudsatte uden yderligere at Friech var indforstået med, at jeg benyttede hans gevær. Friech stod i den foreskrevne position med næsten støttende på banketten, lyttende – indvendig.

»Min kære Friech«, tænkte jeg, »nu sker der noget!«. Jeg greb hans gevær, der forskriftsmæssigt lå på banketten, afsikrede det, holdt mundingen mod det sted, hvor jeg hele tiden havde set fjendens mundingsglimt – og så et let tryk på aftrækkeren – et voldsomt brag i nattestilheden – og min kære Friech var pludseligt transporteret fra sin drømmeverden tilbage til virkeligheden.

»Hvordan kan du forskrække mig på den måde. Du skal da give besked når du vil skyde!«, mente han fuldstændig forsyneligt. Jeg bedyrede ham, nødvendigheden af min hurtige handling, og beklagede, at jeg havde forskrækket ham, hvorved jeg i den grad beroligede ham, at han snart igen faldt tilbage i sin drømmeverden, og jeg ubemærket igen kunne lægge geværet tilbage på sin plads.

Da jeg næste aften igen stod på post sammen med Friech, spurgte ham mig, og jeg måske dagen før havde brugt hans gevær til skyderiet, for sådan syntes det ham, at være sket. Jeg svarede »nej« på hans spørgsmål, men Friech troede mig ikke. Derimod indstillede russeren, efter at jeg havde svaret, sit skyderi.

Efter at hindringer og kampstillinger havde nået en vis grad af fuldførelse, kom også uddannelsen mere til sin rette. Ved maskingeværkompagnierne blev der oprettet kurser for infanteriet og senere fortsat. Gasbeskyttelsen blev omhyggelig gennemgået og uanvendelige masker kasseret under de stadig tilbagevendende inspektioner. Af regimentet blev der i Radlina-lejren indrettet et gasprøve rum – et »stinkrum« - hvor gasmaskiner omhyggeligt blev afprøvede. Indførelsen af beredskabsdåser var for gasofficerer en kærkommen lejlighed – ved kompagnierne i nogen mindre grad – til endnu engang at gennemfører gasbeskyttelses undervisning. En ny uddannelse var stormtropperne, hvoraf hvert kompagni skulle stille tre grupper, der næsen daglig blev trukket ud af stillingen og flittigt i en særligt indrettet øvelsesplads indøvede alle former for håndgranat- og gravkampe. De først ankomne stålhjelme, der ankom kort efter påbegyndelsen af denne uddannelse, blev udleveret til stormtroppene, der på den måde fik et ydre kendetegn. Som næsten alt nyt blev hjelmene i første omgang på grund af deres usædvanlige udseende og betydelige vægt, modtaget med ret blandede følelser, men da de viste sig brugbare, blev de hurtigt accepteret.

den fortsatte udbygning af stillingerne blev naturlig meget langsommere med udtrækningen af de mange kræfter i forbindelse med uddannelse, alligevel blev den oprindelige plan om en så kraftig som mulig udbygning, stadig fastholdt. Og så blev der flittigt arbejdet videre. Fjenden havde gentagende gange indsat artilleri og minekastere, også af middeltunge og tunge kalibre, og det kunne i sidste ende blive ret ubehageligt.

I det hele taget var russerne ret ømskindede; enhver skydning med vores artilleri, uanset om det var indskydning eller afprøvning af spærreskydning l.lign. blev øjeblikkeligt gengældt med en heftig gengældelsesskydning mod vore grave. Med mellemrum aktiverede han aften eller nat sine maskingeværer, og foran III. Bataillon dukkede gentagende patruljer op, der dog hurtigt forsvandt igen, lige så snart der blev skudt.

Men skulle vi da ikke storme og igen fravriste fjenden brohovedet? I slutningen af november dukkede der rygter op om noget sådant, spredte sig som en steppebrand, blev af nogle afvist som rygter, men af andre troet. At divisionskommandøren ivrigt gik gennem gravene og udviste en stærk interesse for de fjendtlige stillinger, var ikke videre påfaldende, det var vi bekendt med fra vores tidligere stillinger. Hvad betød imidlertid ankomsten sidst i november af armeringstropper, der i Radlina-skoven byggede nye lejre og stalde, og samtidig begyndte at producere spanske ryttere og placerede disse bag vore stillinger? Det var da vinter, den første sne var allerede faldet og jorden snart hårdt frosset.

Noget syntes der om sagen, for III. Bataillon, hvis højre del gik i en kraftig bue bagud, gennemførte en kraftig fremlæggelse og forkortelse af fronten ved at forbinde de to skulderpunkter. Selvom det i virkeligheden kun var en arbejdsoperation, var gennemførelsen ikke helt let på grund af størrelsen, samtidig med, at arbejdet måtte gøres uden at russerne fattede mistanke. Fører for III. Bataillon, Hauptmann Stolze, forberedte det hele meget omhyggelig, og hver eneste sikringspatrulje og arbejdsgruppe fik deres opgaver præcist formuleret. En mønsteraktiv indsat fra alle deltagende fik det hele til at lykkes. Fremskudte patruljer sikrede arbejdet, talrige transportgrupper sørgede for tilvejebringelse af det nødvendige materiale til en ny hindring, samtidig med, at den nye grav blev udgravet. Ved mørkefald var de første patruljer gået frem og 3½ timesenere, kl. 2130, tilgik der regimentet melding om, at den nye linje var færdig, og at det hele var forløbet uden fjendtlig indblanding.

Da så i begyndelsen af december først III. og siden også II. Bataillon, bag deres stillinger, udgravede præcise gengivelser af de russiske stillinger foran afsnittet på baggrund af luftbilleder, og at de enkelte kompagnier herefter gennemførte angrebsøvelser i disse grave, var alt tvivl forsvundet: dette spil ville blive fulgt at noget mere alvorligt, men hvornår og hvordan ville det sket?

Foreløbig gik livet sin vante gang. Enhver nyhed var en velkommen afveksling. Blandt disse var særligt underholdningsaftenerne, der fandt sted i en rummelig, tidligere østrigsk hestestald, der var blevet ombygget til »koncertsal«. 10. Kompanie startede og deres eksempel fandt hurtig tilslutning blandt det til enhver tid hvilende kompagni. Foruden regimentsmusikken, der nu var under fortræffelig ledelse af deres kapelmester, Vizefeldwebel Barth, bidrog kunstnere fra de enkelte kompagnier, blandt andre Unteroffizier Voss, 10. Kompanie, Gefreiter Fauler, 9. Kompanie og andre, til underholdningen, som var en velkommen afbrydelse af ensformigheden.

Russerne syntes at have fået vind om vore angrebsforberedelser, for han blev mere aktiv. Den 11. december gennemførte en patrulje på omkring 30 mand opklaring foran II. Bataillon, men måtte trække sig tilbage efter tabet på 1 officer og 4 mand. Få dage senere, den 17. og den 21. december afviste igen I. og II. Bataillon russiske patruljer. Flere steder blev der konstateret forstærkninger af de russiske pigtrådshindringer. Hen mod jul oprethold det russiske artilleri en livlig foruroligelsesskydning mod I. og III. Bataillon, uden dog at anrette nogen form for skader. Den 25. december modtog enhederne ved Toboly – IV./L.85 og den bayriske kavaleridivision omkring 3.000 lette og middeltunge granater.

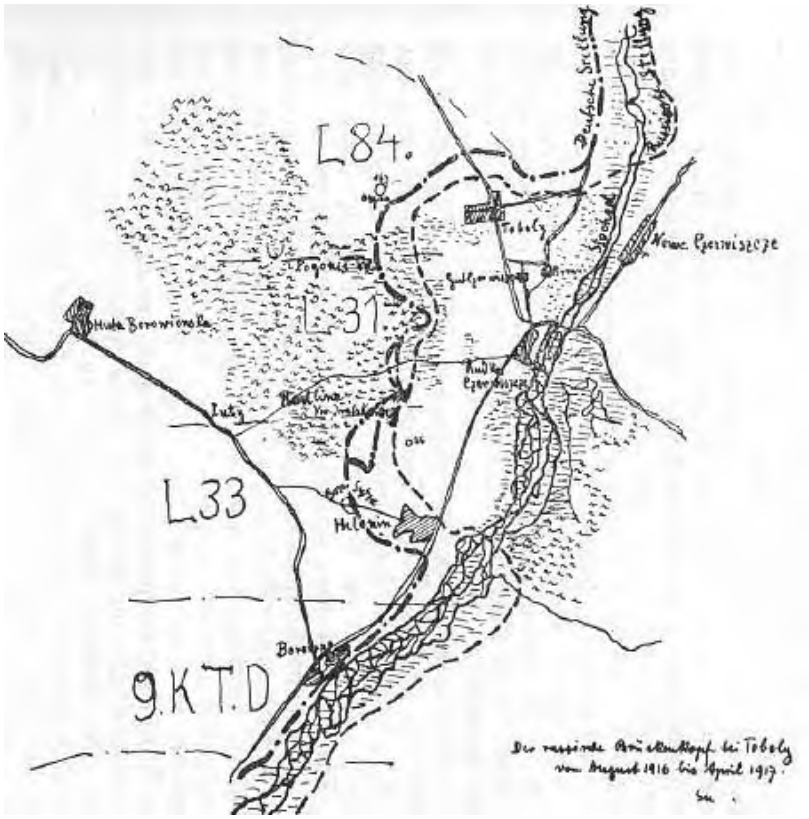

Julen 1916 var for os en rigtig krigsjul, der for de fleste kompagnier blev tilbragt i kraftigt tilsneede skyttegrave på den sædvanlige vagt, hvortil fjenden opfordrede gennem sine handlinger. At man derhjemme ikke havde glemt os beviste den omfattende feltpost og »Liebesgaben« pakker fra Hamborg, som også denne gang tilfaldt regimentet. I de fleste dækninger brændte et lille juletræ; man glædede sig over dets lys og tænkte vel også på den derhjemme indtil af-

løsningen kom og der igen måtte gøres vagttjeneste.

Den 29. december skubbede også III./LIR 33 til højre for os sin stilling frem til den såkaldte Paulinchengrav, hvorunder vores 2. Kompanie overtog dækningen af arbejdet. Også denne fremlæggelse skete efter planen og uden at blive forstyrret. Et svagt russisk forsøg på, den følgende dag, fra Grillmayer-højderne at angribe den nye stilling, blev straks afvist, og han undlod at gøre et nyt forsøg.

Det nye år 1917 bragte i starten ingen større ændringer; fjendens aktiviteter udviste det sædvanlige mønster: svagere eller kraftigere forstyrrelsesild fra artilleri og minekastere eller fra maskingeværer; natlige patruljer, der dog aldrig opnåede resultater, og stedvise, ivrige bygninger af stillinger. Også hos os blev der stadig arbejdet på stillingerne, men efterhånden var alle kræfter rettet mod det kommende angreb. Ved alle bataljoner blev der bygget sanitets-dækninger, ammunitionsdepoter, lagre af nærkampmidler og pionerdepoter, og en del nye stormgrave udgravet. Det var ikke noget let arbejde, for vinteren regerede med strenghed. Siden jul havde de været frostvejr med ned til -18° og gentagende gange var der faldet meget sne, hvorved de ensformige skove fik et flot og helt anderledes udseende. Også andre ændringer var opstået: ved Buday-broen, ved Luty og ved Radlinalejren var der indenfor de sidste uger opstået nye lejre og indkvarteringer til yderligere tropper, talrige batteristillinger var blevet udgravet og lidt efter lidt besat, ved Luty modtog ammunitions- og pionerdepoterne daglig nye mængder via feltjernbanen og lignede med sit omfattende liv en markedsplads, hvor der imidlertid nu kun blev omsat særlige vare.

Særlig vigtig for den opgave, regimentet skulle opfylde under erobringen af den fjendtlige stilling, var den øvelsesplads, Hauptmann Suhrmann havde anlagt ved Tillmann-broen som et spejlbillede af de russiske stilling, og som nu blev tumleplads for alle kompagnier. Hvad der i det små så ofte var blevet indøvet på stødtroppernes øvelsesplads og ved kompagniernes øvelse på bataljonernes stormpladser omkring håndgranat- og skyttegravskamp og overvindelse og ødelæggelse af hindringer, blev nu her om og om igen krigsmæssigt prøvet, hyppigt i overværelse af den strenge divisionskommandør så man mange gange ville ønske, at angrebet snarest muligt ville løbe af stablen. Men foreløbig var det ikke i udsigt. Den russiske vinter var en god forbundsfælle for vores fjender. Den hårdt frosne jord havde stærkt nedslag virkningen af vores artilleri – der i den forbindelse havde gennemført forsøgsskydninger, og den dybe sne ville bremse og stærkt forsinke infanteriets fremrykning. Man kunne overalt gå over Stochod, hvilket uden tvivl ville blive udnyttet af russerne til modangreb. Vi måtte altså på godt og ondt afvente et andet vejr, der gav os mere gunstige betingelser. Og indtil da ville tiden blive udnyttet til yderligere uddannelse og angrebsøvelser; det ene kompagni forlod øvelsespladsen og øjeblikkeligt afløst af det næste, mens et tredje allerede var undervejs dertil.

Men så indtraf i hurtig rækkefølge ændringer, der var direkte knyttet til angrebet. Den 6. februar blev II. Bataillon afløst i stillingen af I./Landwehr-Regiment 37 og kom i kvarter i Luty og senere i Lockstedter-Lager. Dermed var de første nye enheder til angrebet i stilling. Så dage senere, den 11. og 12. februar ankom 172 Infanterie-Brigade med de vestpreussiske regimenter 343 og 344. Det var kampprøvede enheder, der allerede havde vist deres værdi på Østfronten, og nu skulle angribe sammen med os. Den 13. februar blev regimentet taktisk underlagt brigaden, og troppefordelingen til angrebet trådte i kraft. Den følgende dag afløste I./I.R. 343 vores I. Bataillon. Igen få dage senere, den 17. februar, blev regimentet tildelt 6 små flammekastergrupper, der kort blev kaldt »Kleif-Grupper«. Disse grupper havde til opgave under skyttegravskampen sammen med håndgranatgrupper at nedkæmpe fast modstand og støttepunkter, og deltog fra nu af i alle angrebsøvelser. Den 18. februar fik bataljonerne tildelt afsnit og kampområder til stormen – Alle de ny udgravede artilleristillinger var nu belagt med batterier af lette, middeltunge og tunge kalibre, og dagligt ankom nye batterier.

De afløste bataljoner blev anvendt som arbejdsstyrke til etablering af minekaster-stillinger, der for en dels vedkommende blev lagt frem i lytteposterne, til losning af ammunition i Luty, til konstruktionen af kommando- og telefondækninger og – hvis der stadig var tid til overs – til nye øvelser i angreb. Officerer orienterede sig om terrænet fra observationsstaderne, viste gruppeführer kompagniernes angrebsretning og sørgede for et indgående kendskab til de fjendtlige stillinger, hvori særlig vigtige eller fremtrædende punkter fik særlige betegnelser. Ubehagelig var i denne tid den ustandselige udskiftning af kompagnierne i stillingen. Regimentet havde måttet væsentligt indskrænke dens stormafsnit, da der fra bataljonerne hele tiden kun var 2, enkelte gange kun 1 kompagni i graven, der hver anden dag blev udskiftet. Og disse skift var slet ikke velkomne. Dækningerne var anvendelige og det russiske artilleri hold i skak af vores, og som reserve var der mere arbejde end i graven. Vores artilleris styrke, der både i antal og kaliber var den russiske stærkt overlegen, og de overoverordentlig omfattende forberedelser havde givet hver enkelt stor tillid til, at dette angreb ville gå glat igennem.

Derfor blev den 2. marts ordren til angreb den 4. marts modtaget med en følelse af spænding over, at det nu endeligt skulle til at ske. De næste dage bragte imidlertid østenvind og -12°, hvilket øjeblikkeligt havde til resultat, at angrebet blev aflyst. Dermed var der igen uvished om tidspunktet. Men i det mindste blev dette dog med-

delt os, mens russerne, der også præcist vidste, hvad der stod foran dem, helt blev holdt hen i det uvisse. Han var også ret nervøs, hans artilleriaktiviteter blev efterhånden kraftigere, flere gang blev der rettet ildoverfald imod os, som dog intet opnåede. Den ubehagelige vedvarende ombytning af kompagnier i stillingen fortsatte. De fremdrevne sappehoveder og lytteposter skulle forbindes med hinanden og indrettes som en ny udgangsstilling til stormen. Ved den stærke kulde -10° et ret besværligt arbejde.

Den 19. marts satte det endeligt ind med tøvejr, og endda i et sådant omfang, at grave, poster, dækninger, minekasterstillinger hurtigt stod under vand, og for en dels vedkommende enten var impassable eller uanvendelige. Det drejede sig nu om at blive af med dette vand, men med det stadig flydende smeltevand var dette en langsommelig affære. Først som vejret vedblivende blev godt kunne gravene i rimelig grad tørres ud.

I mellemtiden tiltænkte russerne os en overraskelse, der måske kunne forhindre angrebet eller i det mindste i væsentlig grad forstyrre forberedelserne. Tidligt om morgenen den 27. marts – kl. 0300 – blev der syd for Helenin udlagt gas mod den østrigske 9. Kavallerie-Truppen-Division. Det skete imidlertid så uprofessionelt og dårligt, at der overalt rettidigt kunne alarmeres. Ved midnat udløste han et heftigt ildoverfald med infanteri- og maskingeværild, der naturligvis fremkaldte forhøjet opmærksomhed. Omkring 10 minutter senere blussede pludseligt små brande op – formodentlig i et forsøg på at forhindre gassen i at sive tilbage – det på tidspunktet for frigivelsen af gassen blev kraftigere, og også straks afslørede gasskyen. Dermed var det forbi med overraskelsen. Der blev øjeblikkeligt slået alarm og telefonisk udbredt til naboenheder. Da skyen, som formentlig også beregnet, fortsatte i nordvestlig retning over de tyske stillinger i retning af Radlina-skoven, var alt forberedt. Den i forvejen ikke særlig kraftige gassky nåede hverken vore reserver eller bagagen, eller rettede nogen steder skader på den tyske side.

Til udløsning af angrebsbefalingen var der til formidling over telefonnettet bestemt kodeordet »Hoheit Kommt«. Den 30. marts bragte denne korte meddelelse endnu gang alle i bevægelse til den kommende dag, men endnu gang var en ugunstig vind årsagen til en aflysning af besøget. »Men«, mente Divisionens generalstabsofficer, Hauptmann Berrer, »guirlanderne skal blive hængende. Selvom Hans Højheds forsinkelse er nok så ubekvem, ville den formentlig kun være af kortere varighed«. Hauptmann Berrer fik ret. Meget tidligt den 3. april blev alarmen igen udsendt. Det russiske brohoved ved Toboly skulle efter 7½ måned igen fratages ham.

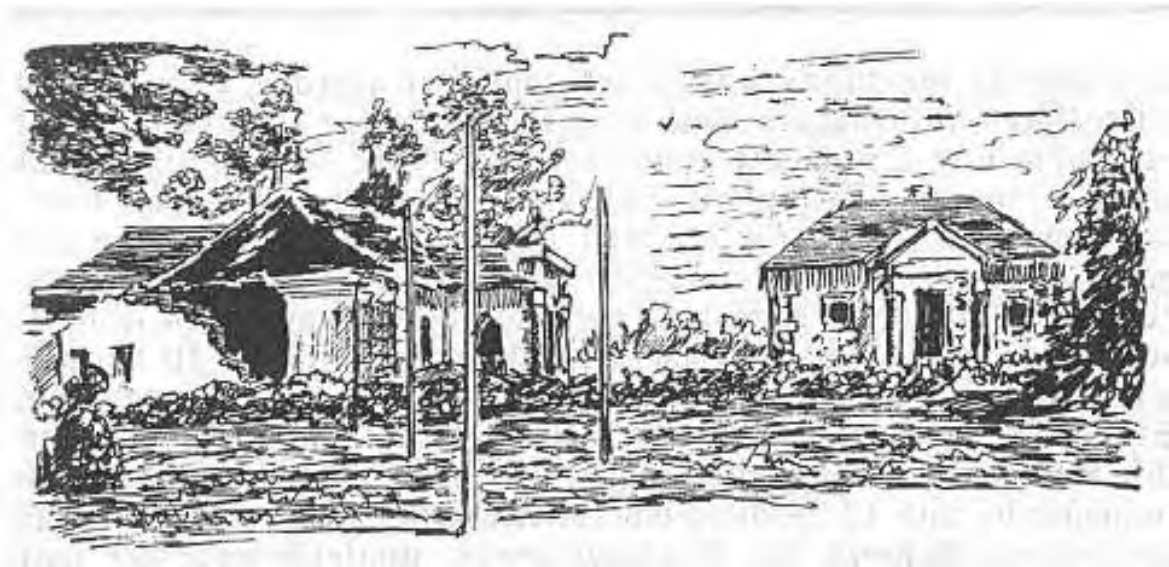

Stormen på Toboly brohoved

3. april 1917

af Leutnant d. Ldw. a.d. O. Lohmann

Planerne for at fjerne det russiske brohoved var af overkommandoen ved Heeresgruppe Linsingen aldrig blevet opgivet, kun udsat. Brohovedet var i løbet af månederne blevet kraftigt forskanset, og gav russerne et fast udgangspunkt for et overraskende angreb. Det var en stadig trussel mod den tyske front og bandt derfor forholdsmæssigt mange tropper på den tyske side. Dertil ændrede de i mellemtiden forandrede politiske forhold i Rusland intet.

Allerede længe før angrebet, tilbage i november 1916, havde officerer fra Pionier-Bataillon 36, en krigsgas bataljon, undersøgt mulighederne for et gasangreb. Resultatet var, at kun en del af et angreb ville kunne støttes af udblæsning af gas, og at en kraftig artilleriforberedelse ville være uundværlig for at gøre de russiske stillinger stormmodne. Der blev derfor helt set bort fra et gasangreb. De nødvendige forstærkninger i artilleri og infanteri blev stillet i udsigt til januar 1917, men de første forberedelser blev iværksat med det sammen.

Disse forberedelser var ret vanskelige og langt mere omfattende, end det umiddelbart ser ud til. Først måtte der skabes underbringelser af personel og heste, for der kunne ikke blive tale om en bivuakering gennem længere tid i den kolde årstid, og der i nærheden ikke var landsbyer til rådighed. Enhederne, der stod i stillingerne, kunne naturligvis ikke forestå dette arbejde, hvorfor tyske og østrigske armerings-enheder blev indsat. Omfanget af det gjort arbejde kan måske udledes af følgende: der blev bygget indkvarteringer til 10 bataljoner, 15 artilleristabe, 3 pioner-, 6 minekasterkompagnier, stalde til over 4.000 heste, 55 ildstillinger med underbringelse af batterierne, 4 skinstillinger, 56 hochstande, 9 observationsstande på jorden og 14 telefoncentraler. Det var imidlertid kun de ydre rammer af forberedelsen. Af langt større vigtighed var forberedelse af kamptropperne og deres indførelse i planerne for angrebet.

Denne angrebsplan forudsatte erobring af brohovedet i to faser, først den sydlige og kortest muligt herefter den nordlige del. Skillelinjen mellem disse to dele gik fra russermuren til feltbaneskansen videre til Weissgraben og til bredden af Stochod.

Ansvaret for operationen blev pålagt 1. Landwehr-Division, der hertil blev betydeligt forstærket. Efter at forbindelserne bagud var etableret, dvs. bygningen af rullebanen Kowel – Kamien – Koszyrski, og herfra et forgrenet net af feltjernbaner til fronten, var fremskaffelsen af tropper og forsyningen af ammunition, kampmidler og forplejning lagt på sikkert grundlag. Indtil midten af februar 1917 var alle tropper ankommet og intet stod længere i vejen for en gennemførelse af angrebet, hvis ikke et ugunstigt vejr havde udskudt den i længere tid.

Det samlede artilleri blev underlagt kommandøren for Feld-Artillerie-Regiment 86, Oberstleutnant Bruckmüller, som allerede tidligere med succes havde gennemført flere lignende artilleriopgaver på Østfronten.

Officerer ved 3. MG Kompanie
Fra venstre mod højre: Lt. Mühe, lt. Stockfisch, Lt. Homann, Lt. Springer (Komp. fører)

Officerer og underofficerer ved 10. Kompanie
Øverste række: Uffz. Offermann, Uffz. Reckmann, Vizef. Schlichting †, Uffz. Koch. Uffz. Hansen, Uffz. dettmer, Uffz. Baskal †, Uffz. Kühn, Uffz. Lammers, San.Uffz. Bull, Gefr. Rdddöhl, Uffz. Stucke, Uffz. Kurzhals, Uffz. Riepenhusen, Uffz. Raume, Uffz. Voss, Uffz. Schriever, Uffz. Peterson †, Uffz. Hinz.
Nederste række: Vizef. Möller, Fdeldw. Waitkus, Lt.d.L.Strassewski, Lt.d.L. Storm, Kompanifører †, Lt.d.R. Schmidt (Andreass Hörlyck), Offz-Stellv. Tübel, Vizef. Behrens †

Vores kunstnere ved Stochod-teateret – vinter 1916/17
Fra venstre: Sergt. Voss, Gefr. Fauler, Ers.-Res. Göldner

Æreskirkegården ved Haseatenweg 1916-17 ved Stockod

Oberstleutnant Bruchmüller havde for øvrigt samme år ledelsen af artilleriet under gennembrudsslaget i Galizien, og blev 1918 artillerikommandør ved 18. Armee i vest; meget betegnende blev han kaldt »gennembruds-Müller«. Der var t il angrebet koncentreret 18. batterier, herunder 5 batterier 21-cm mørser og 25 batterier tunge felthaubitser (15 cm). Hertil kom 23 tunge, 36 middeltunge og 42 lette minekastere. Ildvirkningen af disse næsten 400 rør må have været meget voldsom.

Under hensyn til planen om at erobre brohovedet i to faser, opstillede Oberstleutnant Bruchmüller for artilleriet følgende opgaver:

1. Bekæmpelsen af det fjendtlige artilleri
2. Nedkæmpelse af den stilling, der skulle erobres.
3. Afspærring af den angrebne stilling for at forhindre fremførelsen af forstærkninger eller rømning bagud
4. Sløring af angrebet på den sydlige del gennem foregivelse af angrebsforberedelse af den nordlige del, på den egentlige Toboly-stilling.

Fordelingen af artilleriet og dens indsættelse blev tilpasset de enkelte opgaver. Bekæmpelsen af det russiske artilleri skulle primært ske af Undergruppe A med gas, Undergruppe B skulle skyde stillingerne stormmodne og bestod primært af middeltunge og tunge batterier, mens Undergruppe C, der skulle forestå afspærringen, næsten udelukkende bestod af feltkanoner og felthaubitser. Skinangrebet på Toboly blev overdraget Undergruppe D.

Minekasterne fik til opgave at ødelægge pigtrådshindringer og bekæmpe den forreste kamp- og beboelsesgrav.

Mål og opgaver for grupper og undergrupper blev, sammen med tidsangivelser, i den mindste detalje fastsat. Bekæmpelsen af de fjendtlige stillinger skulle begynde med de bageste grave og efter bestemte tidsintervaller etapevis lægges fremad. Denne regelmæssighed i fremlæggelsen af ild skulle imidlertid afbrydes, for så efter 10 minutter at springe tilbage til den bageste eller den forreste linje. I denne periode havde igen andre batterier overtaget det opståede hul, så russerne egentlig aldrig ville få en klar fornemmelse af, hvilken af hans linje der i sær blev beskudt. Fra begyndelsen af operationen til indtagelse af den sidste stilling langs Stochod, skulle der ligge en uafbrudt spærreskydning langs floddalen. Ligeledes var der truffet forholdsregler mod alle muligheder for modangreb på indbrudsstedet eller andre steder af brohovedet.

Oberstleutnant Bruchmüller lagde den største vægt – og formentlig med rette – på at indgyde infanteriets ubetingede tillid til artilleriet og dens virkning. Ved infanteriet ville der ned til bataljonsniveau være forbindelsesofficerer til artilleriet, nærkampkanoner tæt bag graven skulle bekæmpe ny opdukkede fjendtlige maskingeværer gennem direkte skydning, artilleriofficerer skulle rykke frem sammen med infanteriet og fremrykningen skulle omhyggeligt følges af observationer. Gentagende gange holdt Oberstleutnant Bruckmüller længere foredrag om planen for artilleriforberedelsen, dens totale overlappende dele og dens voldsomhed for officerer og delingsførere fra infanteriet, og opnåede dermed også, hvad han ønskede, nemlig tillid til planen.

Divisionskommandøren helligede en særlig interesse på uddannelsen af infanteriet og deres angrebsøvelser. Håndgranatkamp, ødelæggelsen og overvindelsen af hindringer, kamp i skyttegrav osv. var tilstrækkeligt blevet indøvet på bataljonernes øvelsespladser. På divisionens stormøvelsesplads ved Tillmannbrücke blev storm gennemført som den senere i virkeligheden ville blive gennemført. Kompagnierne rykkede frem med stormoppakning, fordelt i 4 bølger, maskingeværer og flammekastere var fordelt, forbindelsesofficerer til artilleriet trådte til kompagnierne og så blev en opgave stillet, der så tæt som muligt lignede de senere skarpe opgaver. På den måde lærte også folk, der ikke havde deltaget i stormtrop-øvelserne, skyttegravskampen, folkene i de tildelte grupper blev lært at kende, og efter de første øvelser kom også overbevisningen om, at angrebet problemløst ville klappe.

Divisionen havde efter dens forstærkning lavet følgende organisation af dens område.

Østrigske 9. Kavallerie-truppen-Division, mellem Locknitza-mundingen til nordlige del af Borowno.
34. Landwehr-Brigade – LIR 33 og østrigske enheder frem til Jägereck
Forstærkede 172. Infanterie-Brigade – LIR 31, I.R. 343, 344, Jäg.Batl. 4, Sturm-Batl. 22 – indtil Højde 162
LIR 84 frem til venstre fløj af divisionen ved Toboly.

Angrebsbefalingen indehold hovedsageligt bestemmelser:

1. Tilbageerobring af brohovedet sker i to faser. Først tages den sydlige del, syd for linjen Russenmauer – Feldbahn-skanse – Weissgraben. (grunden hertil var, at der til en erobring af hele den fjendtlige stilling på én gang, ikke var tilstrækkelig tropper til disposition).

2. Efter den planmæssige ødelæggelse af flankeringsanlæg og erkendte kamp- og observationsstader, gør en 5¾ time artilleri- og minekasterforberedelse de fjendtlige stillinger stormmodne og holder det russiske artilleri nede. Minekaster skal især ødelægge hindringer.
3. Til sløring af tidspunktet for iværksættelse af stormen, vil artilleriet to gange under forberedelsen, lægge ilden fra de forrette til de bagvedliggende fjendtlige stillinger. Infanteriet råber »Hurra« i gravene for at fremlokke fjendens spærreild og stadig aktive maskingeværer, der herefter af artilleri og minekastere helt sættes ud af spillet. Under den første skinbevægelse vil de russiske stillinger overfor skovnæsen Altona blive sprængt.
4. Efter afslutning på virkningsskydningen bryder 1172 Infanterie-Brigade ind i den fjendtlige stilling og sætter sig i besiddelse af den sydlige del af brohovedet fra Helenin op til feltbane-skansen og Russenmauer. Fra Helenin bliver 172. Infanterie-Brigades angreb støttet af 34. Landwehr-Brigade.
5. Stormen sker i 4 bølger; 1. og 2. bølge bliver udrustet med rigelig håndgranater, pigtrådssakse og entre dræg og trænger hensynsløst frem over den fjendtlige grav til den befalede linje; 3. bølge forsynes med rigelig skanseværktøj, de ledsages af pionerer, flammekaster og maskingeværer. De skal rense de fjendtlige stillinger, oprulle tværforbindelser og bryde modstanden i de enkelte modstandsreder. 4. bølge forsynes med rigelig skanseværktøj og indretter de vundne stillinger til forsvar.
6. Under infanteriets fremrykning lægger artilleriet deres ild frem i korte spring; ankomst til en fastlagt linje markeres af infanteriet med opsendte grønne lyskugler, hvorefter ildvalsen igen bevæger sig fremad.
7. den erobrede stilling skal øjeblikkeligt indrettes til forsvar, og skal fastholdes mod de med sikkerhed forventede fjendtlige modangreb.

Inden for disse rammer tildelte 172. Infanterie-Brigade dens enheder følgende afsnit:

Infanterie-Regiment 344 skulle tage den fjendtlige stilling fra linjen Jägereck – avlsgård Jwalskowo til kanten af Stochod. Med tilslutning hertil skulle Infanterie-Regiment 344 mellem Jwalskowo og Skovudløver Altona ligeledes støde frem til floden, mens Landwehr-Regiment 31 stormede Faldbane-skanse, Sackwiese og værket (Russenmauer). Jäger-Bataillon IV skulle først følge I.R. 344 og herefter fra Grillmany-højderne og de russiske stillinger her rulle op mod Helenin.

Dermed var LIR 31 tilsyneladende tildelt den mindste opgave, da den fjendtlige stilling foran vores regiment, vi havde til opgave at erobre, var det i bredden mindste afsnit. Der var imidlertid den risiko, at den ville blive det første mål for et fjendtligt modangreb. Den erobrede stilling skulle for regimentet blive udgangspunkt for angrebet på den nordlige del, hvor vi skulle spille en langt mere betydende rolle – men det skulle gå helt anderledes.

Efter ugelang ventetid og flere udsættelser var dagen for angrebet endeligt kommet med den 3. april. Forberedelserne kunne for længst anses for overstået, men forskellige grimme omstændigheder forhindrede flere gange den planlagte, endda allerede befalede udførelse. Denne venten, forberedelser, gentagende udsættelser, alt blev næsten uudholdelig. Det tærede på alles nerver. Det vidste ledelsen, men vores operation krævede for dens gennemførelse særlige betingelser. Undladelse af at tage dette med i overvejelserne eller undlade at tage dem alvorlige, ville havde lagt kimen til en ulykke. Altså var det nødvendigt at slå koldt vand i blodet. Ganske vist var Stochod af den længere tids tøvejr allerede forvandlet til en stor sø og dannede i ryggen på brohovedet en kraftig hindring, men vi måtte have vindstille eller kun meget svag vind for at kunne gennemføre vores gasskydning. Kl. 3 om morgenen den 3. april var det vindstille, og fagfolk mente ikke, at der kunne regnes med kraftigere eller ugunstig vind indenfor nærmeste tid. Den endelige befaling »Hoheit kommt« blev udsendt og besvaret med et »Halali«. Nu skulle det vise sig, om det store forarbejde og alle forberedelser havde været rigtigt, om alle de i detaljer trufne forholdsregler også ville fører til de forventede resultater. Det hidtidige spil under øvelserne skulle i dag blive alvor. Så stor som den forestående opgave var, så ubehagelig var også spændingen for de kommende begivenheder. Tilliden til et godt resultat, frem for alt selvtilliden i Regimentet, var til stede for også at være denne opgave voksen og til fulde løse den.

Den tidlige morgen på angrebsdagen viste intet særligt. Russerne bemærkede intet til de sidste forberedelser, Radlina skoven skjulte det hele. Kl. 6 startede på én gang artilleriets overfald på erkendte telefoncentraler og kommandostationer, fastlagt efter måneders utrættelige observationer fra infanteri og artilleri. Så var der en kort tid igen ro. En omhyggelig, observeret enkeltskydning der rettedes mod de fremskudte flankeringsstillinger, førte til en virkningsskydning, der med alt vildskab satte ind kl. 07830, og samtidig begyndte en bekæmpelse af fjendens artilleri, ødelæggelse af hans stillinger, en nedslidning af hans personel og forhindre enhver flugt. Vinden, der skulle have været vores forbundsfælle, var friske meget op og nedsatte virkningen af vores gasskydning af det russiske artilleri ganske betragteligt, så det hurtigt og relativt kraftigt var i stand til at svare igen. Dette uheldige forhold måtte imidlertid tages med, da der ikke længere var nogen vej tilbage, nu hvor alt var sat i værk. Den fjendtlige artilleri var rettet mod stillinger og det bagved liggende terræn. Tilsyneladende blev der skudt i

blinde og uden observation. Det var intet under ,da hans observationsstader i gravene blev holdt nede af artilleriet, og hvor han endnu kunne observere, var der ikke længere telefonisk forbindelse tilbage til batterierne.

Ildoverfald og virkningsskydninger skiftede mellem vores artilleri og minekastere. Nu lå en rolig regelmæssig ild mod denne linje, steg så efterhånden og sprang som med alt raseri til et andet mål, mens andre batterier overtog bekæmpelsen af det første mål. Snart er det tredje linje, snart første eller anden, der lå under trommeild. Altså var alt klart og omhyggeligt gennemtænkt; ikke en fremskudt grav eller lyttepost, ingen flankeringsanlæg, ingen forbindelsesgrav, ingen overgav over Stochod blev forskånet. Hvert eneste batteri, ja hver eneste pjece havde fået sin særlige opgave.

Vore grave var generelt meget fyldte; alle, der blot kunne, kikkede på den grusomme virkning af det tyske artilleri. Kl. 1110, efter næsten fire timers virkningsskydning, blev ilden forlagt fra første fjendtlige linje til den sidste, minekasterne tav, infanteriet råbte »Hurra« i graven, som var de gået til angreb. Øjeblikkeligt startede den fjendtlige spærreild og enkelte maskingeværer rettede deres ild mod vore grave. Fælden var lykkedes, de ny optrædende maskingeværer var afdækkede og blev nu bekæmpet med alt kraft af artilleri og minekaster. Den samtidige sprængning af »Russen« stillingen overfor Skovudløber »Altona« fik ophidselsen til at stige til det højeste. Detonationerne af sprængningen forsvandt i den almindelige kamplarm. En enorm støvsky blev kastet op, blev hængende et øjeblik og drev så langsomt mod nordøst, mens den langsomt sank sammen. Foran stillingen lå tre sprængkratere, der berørte hinanden, på over 60 meters bredde og 15 meters dybde.

Mens artilleri og minekastgere fortsatte, blev der taget opstilling til storm, iværksat kl. 1240. På højre fløj nord for »Altona« stod I. Bataillon med 2. og 3. Kompanie forrest og 1. Kompanie bag højre fløj, for at lukke et eventuelt hul til naboen, Regiment 343, og 4. Kompanie som foreløbig reserve i den tyske stilling. I tilslutning hertil stod III. Bataillon, de skulle angribe feltbane-skansen, med 10. og 11. Kompanie forrest og 12. i anden linje, mens 9. Kompanie forblev i regimentsreserve. Til venstre for III. stod II. Bataillon med 6. og 9. Kompanie forret, 5. og 7. Kompanie i anden linje. Bataljonen havde til opgave at erobre »Hufeisenwerk« og dermed oprulle »Russenmauer«.

Kl. 13 nåede ilden sit højdepunkt. Kl. 1312, 3 minutter før artilleriet forlagde ilden fra første til anden linje, forlod første bølge skyttegraven og rykkede uden at råbe hurra frem, hurtigt fulgt af anden bølge; I. og III. Bataillon modtog kraftig flankerende maskingeværild, II. stødte på et meget sumpet område, spærret af store grene og væltede træer. Samtidig udsat for ild fra to maskingeværer opstod der tab, men alligevel kom den fremad. Begge de to første bølger fortsatte frem over den første fjendtlige grav mod det befalede mål, mens artilleriet allerede havde lagt deres ild frem. Hvor der endnu blev ydet modstand, overlades den til tredje bølge. Intet steds blev angrebet i større grad bremset, og allerede kl. 1320 havde I. og III. Bataillon nået deres befalede mål. De russiske stillinger ved Ungareck og langs feldbahn-skansen er på vore hænder. II. Bataillon kan ikke komme så hurtigt frem, da vejen overalt spærres af væltede træer. Fremme ved »Russenmauer« indsættes flammekasterne. Stillingen blev rullet op med succes, og kl. 1340 var II. Bataillon fremme i den befalede stilling. – Et kvarter senere var hele den sydlige del af brohovedet på tyske hænder, hurtigere og bedre kunne det store mål ikke være nået på den første angrebsdag.

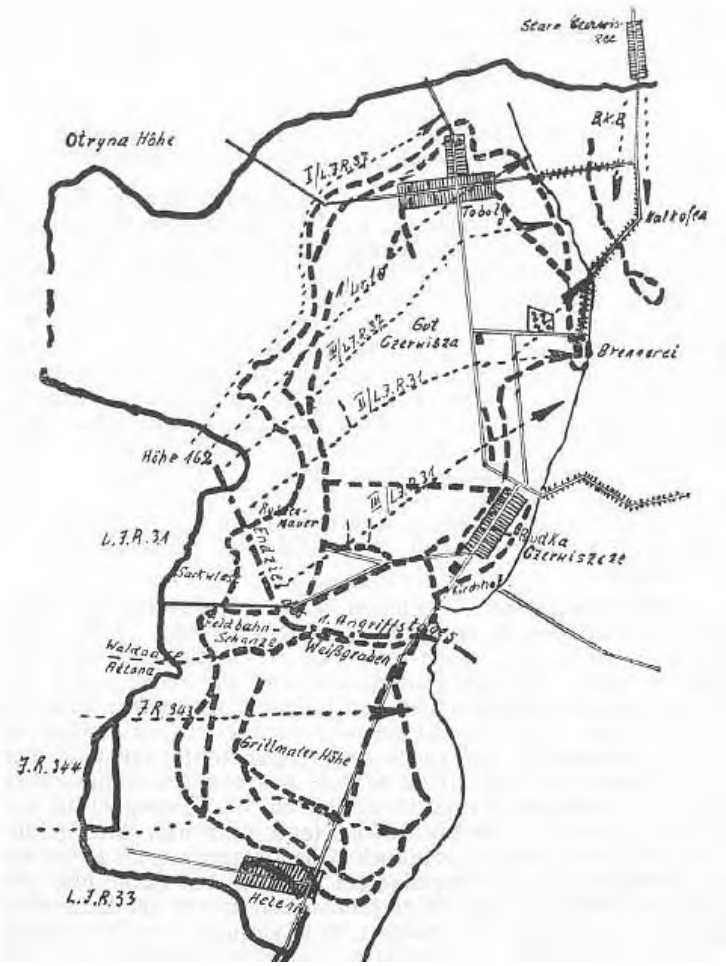

»En fortsat fremrykning skal kun ske på ordre fra division«, sådan lød direktivet for at undgå et fejlslagen indbrud i den endnu ikke eller kun i ringe grad beskudte nordlige del af brohovedet. Imidlertid var det hele forløbet strålende, og flere steder var russerne strømmet os i møde, glade for at slippe ud af ildhelvedet. Også den nordlige del må tildele også være blevet ramt af vores artilleri. På eget initiativ fortsatte bataljonerne med at sende stødtroppe mod nordøst i retning af Rudka Czerwiszcze. Russerne må have følt sig meget truet af venstre flanke, der var fuldstændig åben, og rømmede enkelte stillinger uden eller efter kun ringe modstand. Vore patruljer slap ikke følingen men fortsatte fremad i retning Rudka. At disse selvstændige handlinger og uophørlige fremrykninger var indledningen til et planmæssigt angreb på den nordlige del, jo måske endda grundlaget herfor, var næppe de deltagende bevist.

Med denne af 11. Kompanie nåede Offizierstellvertreter Heymann frem til kirkegården i Rudka kl. 1345. 10 minutter senere er han fremme i Rudka, men det tyske artilleri opfatter ikke hans opsendte grønne lyskugler og fortsætter beskydningen af byen. Heymann må falde tilbage, men medtager en stor del af byens besætning som fanger. Ved III. Bataillon er 12. Kompanie, der fulgte som reserve, for længst blevet indsat i første linje. Også ved II. Bataillon, der fra Russenmauer er fortsat mod nordøst, er 5. Kompanie gået frem i første linje. På venstre flanke blev der stadig meldt om større russisk infanteri, hvorfor 8. Kompanie organiserede sig bagud, men yderligere hensyn blev der ikke taget til fjenden. Hvor der stadig blev mødt modstand, blev der indsat håndgranater og flammekastere. Ofte var en advarende stråle fra flammekasterne tilstrækkeligt til at tage den demoraliserede og mørbankede fjende til fange. Kun vores artilleri vil ikke altid som vores infanteri, der længe ligger bag ildmuren, og med grønne lyskugler anmoder om en fremlæggelse af ilden. Er der fejl i observationen eller kan vores lyskugler ikke ses? Så endeligt blev ilden lagt frem, og så hurtigt efter.-

Artilleriet og fly meldte, at der i den nordlig del af brohovedet var tegn på tilbagetrækninger, og at reserver ingen steder kunne konstateres. Divisionen besluttede derfor at forsætte angrebet mod den nordlige del som efter planen, og hertil at indsætte Gruppe Toboy. Kl. 15 blev ordren udsendt »172. Infanterie-Brigade går videre frem med højre fløj gennem Rudka Czerwiszcze«. På samme tidspunkt var landsbyen allerede på III. Bataillons hænder, mens II. Bataillon var under fremrykning mod Godset af samme navn. I. Bataillon blev som brigade reserve trukket ud og placeret i stillingen øst for »Hufeisenwerk« ; 4. Kompanie havde under forlægningen hertil betydelige tab.

Angrebet fik nu hurtigt fremad, artilleriet trommede igen, nu er de enkelte ildområder blevet langt mindre. Også det fjendtlige artilleri skød heftigt, men i blinde, da ildledelsen manglede. Kl. 1640 havde III. Bataillon, hvortil 9. Kompanie igen havde sluttet sig til, nået dens endelige mål, den lille skov syd for godset Czerwiszcze. Begge flammekastergrupper havde ydet en effektiv støtte, ført af den som dreng i regimentet indtrådte Leutnant Jäkel, 12./L.31 og Offizierstellvertreter Heyden, 9./L.31. Ved deres pludselige opdukken i flanken, havde den fået fjenden til at opgave yderligere modstand. Efter at have nået det endelige mål, spærrede flammekasterne broerne over Stochod ved Rudka, Gruppe Jäkel nord og Gruppe Heyden syd for landsbyen,

II. Bataillon er gået frem mod »Wäldschenhöhe«, hvor fjenden yder modstand, men brydes af håndgranater og geværild og overgive sig. Destilleriet og det hvide hus er næste mål, hvor der også indledningsvis ydes modstand, men hvor fjenden så også overgiver sig. Bataljonens forsøg på at trænge endnu længere frem mislykkes, da det trods alle forsøg ikke lykkes at få eget artilleri til at lægge ilden frem. En flyvemaskine fra den østrigske Flieger-Kompanie 27, ydede en fortræffelig indsats, der af eget initiativ havde overtaget observationen fra luften, og som direkte meddelte sine observationer til bataljonen, hvis fremrykning herigennem lettedes meget. Flyvemaskinen kom helt ned i 20 meters højde og gav gennem dens indsats soldaterne en stærk følelse af sikkerhed. Observatøren i flyet var faldet.

Det videre forløb af angrebet gik på samme måde glat. Venstre nabobataljoner III/L37, den østrigske I./LIR 10 og I/L37 havde efter en ilmarch nået Højde 162 kl. 15 og her foldet ud til angreb på Toboly. Kort før kl. 18 var de i den sydvestlige kant af byen, et kvarter senere ved vejen Rudka – Toboly, hvor der blev taget mange fanger. Kl. 19 var hele Toboly på tyske hænder, III/L37 var fortsat frem mod Kalkofen-stillngen, hvor de opnåede kontakt til de ligeledes angribende bayrer. Kl. 2002 meddelte den bayriske kavaleri-division, at de havde fuld kontrol over stillingen.

Brohovedet ved Toboly var erobret, den vestlige side af Stochod var fri for fjender.

Efter flere forskydninger besatte regimentet med alle tre bataljoner i første omgang stillingen fra den nordlige side af Rudka til på den anden side det hvide hus. Erobringen af brohovedet var opnået og lykkedes på en måde, der oversteg planerne, men vel også forventningerne hos de fleste. Uden et forsøg på at selvforskønnelse, kan man vel hævde, at det i første linje var regimentets selvstændige og spontane fremrykning ud over målene for det første angreb, der var anstød og grundlag for den strålende succes. Eksemplerne var talrige, hvor den enkelte viste sin beslutsomhed og frygtløshed. Fra 6. Kompanie satte Gefreiter Enterich og Keilhauen ved Russenmauer

to fjendtlige maskingeværer ud af spillet med håndgranater. Wehrmann Hammernich og Glitzmann fra 8. Kompanie nedkæmpede her endnu et maskingevær. Unteroffizier Engel, ligeledes fra II. Bataillon, anførte en patrulje på 8 mand mod det hvide hus og returnerede med 60 fanger. I III. Bataillon deltog folk på skånetjeneste, den 48-årige Sergeant Berg fra 11. Kompanie og Gefreite Wieland fra 10. Kompanie som frivillige i angrebet, og returnerede først til sygestuen efter afsluttet angreb.

Den almindelige holdning og iver ved alle folk

bliver formentlig mest træffende beskrevet af en dom, fældet af en fanget russisk kaptajn, som – til den dengang som ordonnansofficer ved divisionsstaben fungerende Leutnant Jacobsen – sagde: »Jeres angreb var meget vel gennemført. Vi blev overrasket over infanteriets overordentlige hurtighed; min ros, Hr. Kammerat«.

Russerne gennemførte ikke eller forsøgte ikke at gennemfører nogen form for modangreb. At han var klar over omfanget af nederlaget, fremgår af hans beretninger. Langt ud over det forventede var antallet af fanger og omfanget af bytte. 130 officerer og over 9.700 mand blev taget til fange, 15 kanoner, 90 maskingeværer og 41 minekastere var 1. Landwehr-Divisions bytte. Landwehr-Regiment 31 meldte om over 3. 000 fanger, 2 kanoner og 26 maskingeværer og 12 minekastere, men om disse tal var rigtige, er tvivlsom. Det giver ikke et tydeligt billede af kampaktiviteterne, da bataljonerne som stormtropper ikke kunne deltage i tilbageføring af fanger og sikring af bytte. Det høje antal af russere, der næsten uden modstand overgav sig i stillingerne ved den egentlige landsby Toboly, forklares vel derigennem, at regimentet med dens hurtige fremrykning, havde drevet mange russere tilbage til stedet. Måske havde det været en fordel for os, at fjenderne i vores afsnit stadig havde været under kraftig påvirkning af artilleriforberedelsenog det ustoppelige angreb, og derfor, da tyskerne nu nærmede sig landsbyen Toboly, anså enhver yderligere modstand for nytteløs.

I modsætning til de fjendtlige tab og i sammenligning med størrelsen på den stillede opgave, var egne tab få: ved 1. Landwehr-Division beløb de sig til 114 døde, herunder 12 officerer, og 306 sårede, herunder 9 officerer. Regimentet tab var 42 døde og 83 sårede og de største af alle enheder. Blandt de døde var Leutnant Grönmeyer og Skora fra I. Bataillon og den siden krigens start førere for 10. Kompanie, Leutnant Storm. Ved mange lejligheder havde han bevist sin værdi og urokkelighed. Under fremrykningen mod Rudka Czerwiszcze faldt han med nogle af sine folk som offer for en tung granat.

Erobringen af brohovedet var den første større operation i det stille øst i året 1917. Selvom det kun var en lokal operation, havde den på mange måder alligevel stor betydning. Den russiske strategi havde fået frataget grundlaget for et overraskende angreb. En stadig stående reserve på den tyske side var ikke længere nødvendig, da vores stilling nu var sikret af en stor naturlig fronthindring. At nederlaget for russerne havde en stor moralsk betydning, bekræftede udsagn fra fanger.

Men med sådanne betragtninger beskæftigede vi os længe ikke. Vi var glade, virkelig glade for, at angrebet havde udviklet sig til den fulde succes, og at regimentet ikke var en ubetydelig del af dette resultat. Så overraskede os meddelelsen fra den øverste hærledelse om, at de af politiske årsager ikke kunne bringe den fulde sandhed i hærberetningerne. Ludendorff skriver herom i sine erindringer:

> »i begyndelsen af april, som oprøret i Rusland var i fuld gang, gennemførte Heeresgruppe Linsingen et lokalt angreb mod den fra kampene i 1916 langs Stochod nordøst for Kowel stammende brohoved. I bund og grund af det en betydningsløs operation. Alligevel var antallet af russiske fanger så betydelig, at også jeg var forundret. Rigskansleren henvendte sig til mig med ønsket om, at gøre så lidt som muligt af denne succes. Jeg accepterede, om end modvilligt, hans ønske. Tropperne, der gennemførte angrebet, havde fortjent det anderledes«.

Derfor lod hærberetningen den 4. april 1917:

Østlige krigsskueplads

Fronten af Generalfeldmarschall Prins Leopold af Bayern.

Langs den midterstedel af Stochod blev et at russerne fastholdt brohoved på den vestlige bred ved Toboly erobret af vore tropper, hvorunder et betydeligt bytte faldt i vore hænder.

Først efter at de officielle russiske beretninger åben og usminket indrømmede størrelsen af nederlaget, med en næsten total nedkæmpelse af garnisonen, blev der i Hærberetningen fra 6. april angivet en noget forsinket anerkendelse af succesen. »Under erobringen af det russiske brohoved ved Toboly på Stochod den 3. april, falder der i vore hænder 130 officerer, over 9.500 mand, 15 kanoner, omkring 150 maskingeværer og minekastere, foruden mængder af krigsmateriel af enhver art«.

Den russiske beretning gengives her, da den giver et billede at de tab, russerne led:

Russisk beretning fra 4. april – Vestfront

…den 3. april åbnede fjenden kl. 4 en kraftig artilleriild mod vores våbenpladser på venstre side af Stochod i omegnen af banegården Czerwiszcze Helenin, samt mod overgange af floden. Ilden blev for en dels vedkommende udført med kemiske bomber. Samtidig udløste fjenden i området Helenin-Borowno indtil 13 gasskyer. Under dække af artilleriilden gik tyskerne på fronten Toboly-Helenin til angreb og *kastede vore tropper tilbage.* En del af den tyske styrke stødte frem til overgangen af Stochod i området nordøst for Helenin, og satte herved vore tropper på venstre fløj, der forsvarede her, i en vanskelig situation. Af hensyn af denne situation blev vores af fjenden pressede tropper tilbage på højre side af floden. Flere af vore troppeenheder led store tab ….

Russisk beretning fra 5. april – Vestfront

Efter resultatløse kampe, som vi den 3. april på kamppladsen på venstre bred af Stochod i området ved Toboly udkæmpede, besatte vore tropper den højre bred af denne flod. Fjenden indsætter er svagt artilleriild. Efter indberetninger fra førere, led vore tropper, der forsvarede disse stillinger, store tab. Af to regimenter fra 15. Skytte-Division nåede kun få snese mænd tilbage på højre side af Stochod. Begge kommandører for disse regimenter faldt. Det tredje regiment at denne division trak sig tilbage, men betalte med halvdelen af dens styrke. Af to regimenter fra to andre division undslap kun få hundrede mand fra kampen fra hvert regiment. Andre regimenter led mindre.

Forskellige italienske aviser gjorde sig nu bekymringer over en eventuel ny tysk offensiv mod russerne, hvorefter der med det samme kom halvofficielle meldinger om, at erobringen af brohovedet havde været en taktisk nødvendighed, men at den ikke betød nogen ny offensiv.

Det var og blev os fuldstændig ligegyldigt. Vores glæde var ganske vist noget afdæmpet af de politiske årsager, men tage den fra os, kunne ingen. Og der var masser af anerkendelse. Fra kejser, fra Prins Leopold, fra den øverstkommanderende for Hærgruppen Linsingen og fra korpskommandøren ankom anerkendelser. Imidlertid var det, der glædede os mest, var rosen fra divisionskommandør, der få dage senere modtog ordenen *Pour le Merite*. Hans ros lød:

Kammerater!

Den sejrspris, som vi mente at kunne plukke os i to dages strid, opnåede i med jeres tapperhed på en dag.Brohovedet ved Rudka er på vore hænder. Hvad der ikke af 20 bataljoner af russisk besætning er død, såret eller druknet under flugten over Stockhod, er taget til fange. Over 9.000 mand, herunder 180 officerer, foruden 15 kanoner, 90 MG og 41 M.W. erobret.

Tak og anerkendelse til infanteriet, der erobrede de fjendtlige grave i en uafbrudt storm, artilleriet og minekasterne, som åbnede hullerne. Tak til jer alle, der på ny har vist de kære derhjemme, hvordan tapre soldater gør deres skyldighed! Tak til jer kammerater i 1. Landwehr-Division; tak også til andre tyske og østrig-ungarske soldater, der med os tilkæmpede sig sejren.

Sign. von Jacobi
General der Infanterie

Ex. von Jacobi havde ikke kun ledet angrebet. Han vidste også virkeligt, hvad der var blevet ydet.

Sprengwolke am 3. April 1917.

Sprengtrichter etwa 80 m lang, 30 m breit, 20 m tief.

Die „Russenmauer" bei Toboly.

Lt. d. Ldw. Storm, Führer der 10. Komp.

6. Koporalskab, 12. Kompanie, Stochod
Øverst: Vitz. Blohm, Wendelken, Toft, Knoht
Midt: Gefr. Fritz Schwartau, Tiedmann, Uffz. Heinrich, Uttz. Hillmer, Münter, Ladiges (28.4.18 †) Marquardt
Underst: Christiansen, Bredling

Foran MG-officerens dækning ved Stochod
Fra venstre: Hptm. v. Müller-Bernck (MGO.), Lt. Jensen, Lt. Xanke, Lt. Springer (siddende) Lt. Schmidt (siddende), stånede bagved; Lt. Mühe, Lt. Stockfisch, Lt. Homann, Lt .Richard.

Tiden fra erobringen af brohovedet ved Toboly til transport til vestfronten

4. april 1917 til 14. februar 1918.

af Hauptmann d. Ldw. a.D. Suhrmann

Brohovedet ved Toboly var vores; nu drejede det sig om at fastholde den. Først indrettede de angribende enheder sig nødtørftigt i de ny stillinger. I mellemtiden udeblev de forventede fjendtlige modangreb, der ville have været muligt, dersom vi ikke fuldstændigt havde sprængt de broer over Stochod, som russerne gennem tiden havde bygget.Fjenden begrænsede sig til med deres artilleri at generer gravbesætningerne og trafikken til de bagved liggende stillinger. Man kunne i ro fastlægge placeringen af pigtrådshindringer og gå i gang med udbygning af den nye stillinger.

Det var et omfattende arbejde, der lå forude. Skyttegrave, skudsikre dækninger, pigtrådshindringer skulle etableres på ny. og i det sumpede terræn var alene fremstillingen af skyttegrave vanskelig. Men de efterhånden erfarne stillings bryggere fik ufortrødent i gang med arbejdet. Mens den gamle stilling havde skoven umiddelbar bag sig, og skjulte bevægelser bagud, samtidig med at den leverede materialerne til stillingsbyggeriet, lå den nye stilling kilometer væk fra skoven, og derfor måtte der etableres lange skjulte adgangsveje, så materialer også om dagen kunne bringes frem. Fra den alt dominerende Kalvarienberg (Højde 176) der hævede sig på den anden side Stochod ved Nowo Czerwiszcze, kunne russerne overskue alt, hvad der skete bag vores front, og hvor der tilsyneladende vrimlede med russiske artilleri observatører.

Hånd i hånd med det første arbejde på stillingerne, begyndte bag den forreste linje oprydningen af slagmarken og etableringen af overgange over de mange russiske løbegrave. Vi havde herunder mulighed for nærmere at studerer det russiske stillingsbyggeri.

Graden af den russiske byggekunst afhang tilsyneladende af uddannelsesniveau hos de tropper, der bemandede den aktuelle stilling. Ved Helenin – af den engang statelige landsby var intet mere at se - og ved Grillmanyer bakken der af russerne langt mange bag hinanden gående grave, med mange traverser, skydeskjolde, gasalarm apparater (som hos os) og også med små beboelsesdækninger i de bageste løbegrave. Imidlertid var gravene dårligt udført og derfor tildele forfaldne. De skudsikre beboelsesdækninger havde ingen døre og de sjældent forekomne opvarmningsmuligheder bestod oftest kun af et åben kar. Tit stod gravene under vand på trods af primitive pumper af træ, som russerne selv havde bygget for at dræne deres grave; dette arbejde kan med det skrånende terræn mod vore nærliggende stillinger, ikke have været let.

En indbygget nærforsvarskanon i Grillmanyer-højderne, var på grund af vores hurtige fremrykning, overhovedet ikke kommet i aktion. Den såkaldte »Russenmauer« og »Hufeisenwerk« var omhyggeligt blevet bygget. Her var stillingerne bygget oven på jorden, da man befandt sig i et sumpområde; man skønne jute-sandsække var

blevet brugt hertil, sække vil altid manglede. Skydeskår af træ, alle lavet efter samme skabelon, var bygget ind, og som ved os, lukket af sandsække, når de ikke blev anvendt. Til geværer var der lavet overdækkede anslag. Brede stormstiger skulle gøre det muligt, hurtigt at forlade graven. Maskingeværerne var placeret bag skydeskår, der var overdækket med tag til beskyttelse mod shrapnels. Foran stillingen, i de tætte, brede pigtrådshindringer, var der bygget lytteposter, hvorfra der gik alarmsnore tilbage til de aktuelle dækninger, således at en hurtig alarmering kunne ske. De talrige, delvis ret beboeligt indrettede dækninger, var endda nummererede. Talrige gasalarmer (granathylstre, jernbaneskinner), ja selv røgfakler, var opstillet. Ved gasalarmerne var der opsat forskrifter for hvordan posterne skulle forholde sig ved et gasangreb. For interessen er en af disse forskrifter her oversat ordret:

> Posten må ikke forlade sin beordrede plads om så artilleriet skyder med megen ild. Hvad han ser skal han melde til den nærmeste skyttegrav til sig, og ikke gå væk. Hvis fjenden gør gasangreb, skal han melde dette og tænde ilden

Ved posten var der da også en æske tændstikker og nogle kilo beg, en spand fyldt med en blanding af halm og tjære, hvormed der skulle sættes ild i klargjorte risknipper. Russerne havde tilsyneladende stor angst for gasangreb. De russiske stillinger ved Toboly havde under planlægningen af angrebet skabt mange en hovedpine, da man troede, at russerne her havde indbygget pansertårne. Vi kunne nu konstatere, at der ingen pansertårne fandtes, men at overbygningen på dækningen ved Toboly kirkegård var en end ikke særlig skudsikker skjul for en her opstillet nærforsvarskanon. Den russiske stilling ved Toboly var moderat udbygget med en god pigtrådshindring. I den store landsby Toboly var der ikke længere et eneste hus. Nogle få steder markerede en hoben teglsten, at der her havde ligget et hus. I øvrigt havde russerne hensynsløst hentet materiel til stillingsbyggeri i den ødelagte landsby, og vel sagtens også træ til opvarmning. Enkelte frugttræer var tilbage og med dem et antal storkereder. I Rusland bygger storke så vidt vi kunne se reder i træer og ikke på hustage som derhjemme; måske var for dem de letantændelige russiske trætage ikke sikre nok. Under alle omstændigheder viste besigtigelsen af de russiske stillinger, at vi i stillingsbyggeri nu var dem overlegen; i begyndelsen af krigen havde det været modsat, hvor russernes større krigserfaringer fra krigen med Japan, havde kostet os blodige tab.

Interessant var synet fra de erobrede russiske mod vore gamle stillinger. Det syntes os næste ubegribelig, at vore artilleriobservatører ikke havde haft større tab, for de mange observationsposter bygget i træerne bag vores stillinger, var tydeligt at se fra den russiske side. Fra 84'ernes stillinger på Otryna bakkerne lignede de her byggede betondækninger store pansertårne, og forklarede hvorfor dette område havde modtaget så megen artilleriild.

Russerne havde vist, at angrebet ville komme. En tilfangetaget regimentskommandør fortalte: »Vi vidste, at De ville angribe, og vi var forberedt herpå; men at I ville angribe med så stor vildskab, havde vi ikke forventet«. Et ærefuldt vidnesbyrd om de angribende tropper.

Der blev på russiske fanger og i de russiske stillinger fundet kort, hvorpå vores troppeinddeling og placering af kommandostationer præcist var angivet. Nu havde vi jo også på forhånd vidst det samme om russerne. Efterfølgende blev de russiske troppeenheder optalt, der havde ligget overfor 1. Landwehr-Division. De russiske enheder var fra syd, altså fra Henlein og nordpå, følgende:

5. Skytte-Division:			
17. Skytte-Regiment	12 kompagnier	á 200 mand	2.400 mand
18. Skytte-Regiment	11 Kompagnier	à 200 mand	2.200 mand
19. Skytte-Regiment	11 Kompagnier	à 200 mand	2.200 mand
27. Division:			
107. Skytte-Regiment	8 Kompagnier	à 190 mand	1.520 mand
108. Skytte-Regiment	11 Kompagnier	à 190 mand	2.090 mand
73. Division:			
290. Skytte-Regiment	6 Kompagnier	à 120 mand	720 mand
292.Skytte-Regiment	11 Kompagnier	à 120 mand	1.320 mand
Andre enheder:			
Regiment-opklaring	7 enheder	à 90 mand	630 mand
MG mandskab			600 mand
Minekaster mandskab			300 mand
Telefon mandskab			800 mand
7. og 8. nærforsvarsbatterier			100 mand
Totalt			14.880 mand

Weißes Haus bei Toboly.

Lt. d. Res. Knigge, Führer der 6. Komp.

Assistenz-Arzt Dr. Kötting, der an seinen im weißen Haus erhaltenen Verwundungen starb.

Der blev også ved russerne fundet befalinger, hvorefter mandskabet blev fortalt, at vi havde til hensigt at slå alle fanger ihjel, da vi ikke kunne forpleje dem! Man kan konstatere, at heller ikke sådanne løgne i væsentlig grad formåede at styrke fjendens modstandskraft.

I de første dage efter angrebet var russerne urolige og hans artilleri skød stadig spredt over hele området. Ved en sådan lejlighed den 6. april, blev det velkendte »hvide hus« i Rudka-Czerwiszcze ramt af en fuldtræffer, hvorved den afholdte assistentlæge Dr. Kötting fra II. Bataillon og et antal folk blev såret.

Vores regiments fremrykning frem over det fastsatte mål for angrebets første dag, havde medført, at vi var kommet ind i den nordlige del af brohovedet. Regiment 31 forblev nu også i de erobrede stillinger i brohovedets nordlige del med forbindelse til bayrerne, mens 84 LIR, der hidtil havde ligget her, flyttede til den sydlige del, hvor de ved Helenin fik forbindelse til østrigerne. Dette var vel en anerkendelse af den under stormen bevist tapperhed, men en forbedring var det ikke for os, da netop udbygning af stillingen ved Toboly krævede ret meget arbejde. Der skulle ikke kun her graves nye skyttegrave, men også tildækkes de allerede eksisterende.

Bag fronten begyndte flytningen af de til angrebet sammenstillede forstærkninger, frem for alt det megen artilleri. De tunge pjecer gjorde næsten den primære vej fra Luty til Huta Borowienska bundløs. Vores brave feltbane, der fra huta Borowienska førte til Kamien-Roszyrski og her havde tilslutning til den nyanlagte rullebane fra Kamien-Koszyrski til Kowel, gjorde en stor indsats.

Den 5. april 1917 erklærede de Forenede Stater af Nordamerika krig mod os, angiveligt på grund af sænkningen af Lusitania. På os gjorde dette ikke nogen særlig indtryk. Vi anede, at de Forenede Starters indtræden på vore modstanderes side i denne store krig, ville få den til at slutte til ugunst for os.

Bygningen af stillinger gik hurtigt fremad. Store løbegrave og feltbaner blev ført frem og kabelgrave til telefonforbindelser udgravet. Der blev etableret skudsikre blinkstationer for at sikre signalforbindelserne mellem de bagved liggende kommandostationer og den forreste linje.

For at skabe os et overblik over fjenden og hans hensigter blev der ofte udsendt officerspatruljer til de forskellige øer i Stochod og til den modsatte bred, hvorunder der imidlertid ikke blev opnået nævneværdige resultater. Fjenden havde tilsyneladende ingen angrebshensigter.

Den varmeste årstid nærmede sig, og efter at der endnu i maj havde været nattefrost, blev det meget varmt. I de lange løbegrave, hvor der ikke var gennemtræk, herskede især ved middagstid en gloende hede, og alene turen fra skoven til stillingerne var en betydelig anstrengelse. Og med heden satte det ind med myggeplagen, der hele tiden blev værre. Der blev ganske vist leveret myggenet, men alligevel var ophold i det fri efter solopgang på grund af myggene alt andet end behagelig. Da der blandt disse myg også var denberygtede Anopheles-myg, opstod der hurtigt sygdom på grund af malaria og sumpfeber. For at gøre det hele værre, øgedes plagerne som sommeren skred frem med fluer og sandlopper, så man hele dagen måtte slås med flyer og om aftenen og om natten med myg og sandlopper.

Det fremskredne stillingsbyggeri tillod hurtigt udtrækningen af enheder og tildeling af omfattende orlov. Orlovsturen gik først med feltbanen til Kamien-Koszyrski (på tilbageturen til fronten måtte man ofte sidde på ruller med pigtråd eller jonglere mellem brædder og bjælker), så over Kowel, Brest-Litowsk, Warszawa så man fik et godt billede af de øde vidder i det russiske land. Det betød også på mange måder en ændret opfattelse, for efter landkortene sad vi egentlig i midten af Rokitno-sumpene, en betegnelse som måske ikke var helt betegnende, selvom der ganske vist ikke var mangel på sumpe og moser.

Der blev i denne tid ivrigt gennemført uddannelse af enhederne på mange felter. Meget mandskab blev uddannet på MG, og i stormskolen blev der undervist i skyttegravskrig. For at fremme fortroligheden mellem de kæmpende af forskellige våbenarter og nationaliteter, blev der udvekslet officerer fra infanteri og artillerifra tyske regimenter til østrigske regimenter og omvendt og internt mellem tyske regimenter. Desværre måtte vi også afgive mange af vores yngste medlemmer til vestfronten, hvor der, i sær i Flandern, blev udkæmpet heftige kampe.

Stochod, hvor vi lå langs vestsiden, kunne ses fra de vigtigste steder langs linjen. På grund af grundvandet lå linjen på steder 800-900 meter fra bredden. Stochod selv, der på dette sted af dens løb bestod af et flere kilometer bred labyrint af flodarme, øer og sumpe, var bevokset med høje tagrør, hvori det vrimlede med sumpfugle af enhver art. Mange ænder fandt herfra, om end ufrivillig, vej til kogekar eller stegepande. Floden leverede også flotte fisk, så som aborre og karper – et dejligt tilskud til den dengang noget ensformige kost. Ejerskabet af en båd var derfor af alle enheder et højt ønske.

Den ensformige forplejning forsøgte vi at bedre gennem indkøb af levnedsmidler i baglandet. Disse indkøbere havde under sådanne turen lejlighed til at bevise deres dygtighed, for vore østrigske forbundsfæller, der forvaltede disse områder, var på ingen måde indforståede med de tyske troppers indkøb. Efterfølgende beretning viser vore opkøberes opfindsomhed:

> På hine tid, hvor »fedtstoffer« blev knappere og knappere, og det var godt at de kære derhjemme blev betænkt med et lille tilskud fra fjendeland, blev det almindelig praksis, at enkelte kammerater fra kompagni eller bataljon blev sendt ud, for at købe ind i etapen i de besatte områder. Det betød naturligvis også en knaphed her, og indkøbene blev forbudt af etapemyndighederne, da alle levnedsmidler allerede måtte indsamles til

forplejning af hærene. Takket være den strikse organisation af de tysk besatte områder var der lidt efter lidt ikke mere at komme efter, og en ny kilde måtte derfor findes. Derfor blev hurtigt de af østrigerne besatte områder, hvor alting stadig var til at skaffe, en yndet indkøbsplads, også for den tyske front. Særlig foretrukket valfartssted for indkøberne var byerne Lublin og Cholm, men meget hurtigt blev der også af østrigerne indført strenge forbud mod udførelse af varer til de tyske områder uden behørig tilladelse. Altså måtte er smugles, for ingen indkøber er nogen sinde vendt tomhændet tilbage. »Æressag«. Imidlertid er smugleri også en meget vanskelig affære, hvad efterstående »tilfælde« viser. Fra Brest-Litowsk førte en af tyskerne drevet jernbanelinje til Cholm. Banegården i Cholm var imidlertid under østrigsk højhed. Perronen var altså østrigsk område, toget til Brest-Litowsk tysk område. Hvem der nåede toget var lykkeligt sluppet ud af østrigsk jurisdiktion. For grundigt at gøre det svært for alle indkøbere på østrigske område, var der på Cholm banegård posteret 6 østrigske gendarmer.

Men alligevel blev der uophørligt fortsat indkøbt i Cholm. En dag kom to tungt belæssede indkøbere før togafgang til Brest frem til banegården. Bag et skur ventede de på, at afgangstidspunktet var inde. Togkontrolløren dukkede op for at sende toget afsted. Den første indkøber, belæsset med 150 pund, styrtede let til bens hurtigt frem til toget og var hurtig inde og reddet. Den anden slæbte på en tungere trækiste, der var ombygget som kuffert. Hurtigt var han omringet af tre gendarmer.

»Stop, har De en bevilling?«

»Ja, ja, det er alt sammen i orden. Jeg skal med. Toget kører jo«

»Ikke noget at gøre. Hvis De ikke har en bevilling, bliver den her«

Togføreren: »Afgang, hvem der mere vil med«. Han fløjter: afgang!

»Men kammerater«, siger indkøberen, »de er da ikke en forbundsfælle, der her vil tage så dejlig kasse fra mig«

»Ikke noget at gøre, hvis De ikke har bevilling, bliver den her«

»Så ikke«, sagde tyskeren og satte den tunge kasse forsigtigt ned foran den nærmeste Gendarm og springer på det kørende tog.

Den tyske kammerat, der fra toget havde overværet skuespillet, havde ondt af den arme, der nu måtte vende tomhændet hjem. Denne svarede imidlertid stille og fuldstændig rolig:

»Lad dem da bare beholde skidtet, der er jo kun sten i kassen, ekstra bestemt for dem«

Desværre var det ikke kendt, hvilket ansigtsudtryk kammerat snøresko satte op, da han åbnede kassen. Vores indkøbere spurgte af gode grunde ikke om dette, da de næste gang besøgte byen.

Den af pionerer fra 1. Landwehr-Division byggede biograf i Luty gjorde det muligt af arrangerer underholdning. Regimentsmusikken under den dygtige ledelse af dirigenten, Vizefeldwebel Barth, afholdt koncerter. Skuespillergrupper gav teaterforestillinger og frem for alt frembragte biografen afveksling og billeder. Særlig stor indtryk gjorde Möve-filmen, der fortalte historien om den vovemodige besætning på dette skib, og vil ingen kan vel føle sig fri for sørgmodige følelser, når man så med hvilken uhyggelig hurtighed denne oceanets kæmpe, efter en torpedotræffer, fandt sin grav i bølgerne. Den med fuld kraft førte ubådskrig bragte fjenden store tab og beredte ham så store vanskeligheder, at hvis de tidligere og i større omfang var blevet forberedt, måske kunne have været krigens resultat til vores fordel. Ubådskrigen bragte vores hoved- og mest hårdnakkede fjende, England, på tidspunkter i en meget vanskelig situation, hvilket man fra engelsk side selv senere indrømmede.

Hos russerne var der ikke længere som tidligere. På grund af revolutionen var disciplinen dalet betænkeligt, og det havde hidtil ikke været mulig for diktator Kerenski at opnå en alt dominerende stilling i Rusland. Overløbere fortalte os, at der tit kom repræsentanter fra Arbejder- og soldaterrådene til fronten med opfordringer til at angribe og udviske skammen fra 3. april. De unge frivillige fra Sibirien og Moskva havde også stor lyst hertil, men ældre mere erfarne soldater, som indså vanskelighederne ved et sådant angreb, ville ikke. Disciplinen var meget dårlig, og af erstatningspersonel deserterede mange. Også forplejningen var dårlig, soldaterne gjorde for det meste, det de ville. Alt dette bekræftede i os håbet om, at vi formentlig ikke mere behøvede at frygte den store fjende, russeren.

Den 11. juli modtog regimentet besøg af Hamborgs borgmester, Dr. Schröder, ledsaget af Statssekretær Hagedorn. Efter en paradeopstilling af mandskabet og en tale af Borgmester Dr. Schröder, fulgte uddelingen af Hanseatenkreuz ordener til officerer og mandskab ved regimentet.

I midten af juli blev generalstabsofficer ved 1. Landwehr-Division, Hauptmann Berrer, forsat til en større stab. Almindeligvis blev forsættelsen af denne dygtige, omgåelige og altid venlige officer beklaget. Netop omkring angrebet på brohovedet ved Toboly, der af Hauptmann Berre mønstergyldigt var forberedt, kunne alle ved enhederne se, hvilken stor betydning det skyldes divisionens generalstabsofficer, når en succes skal sikres med mindst mulige tab. Hans efterfølger var Hauptmann Ölbermann, en ligeledes dygtig og handlekraftig officer, som der jo overhovedet i vore generalstabsofficerer stod en udmærket gruppe af officerer til rådighed for hæren.

I midten af september besøgte et antal rigsdagsmedlemmer vores division. De herrer lovede, at de ville gøre hvad de kunne, for at vi snart kom til en fred. Det var løfter, der af os blev modtaget med nogen skepsis, da der i spørgsmålet om en snarlig fred indgik andre faktorer, end dem de herrer rigsdagsmedlemmer kunne yde.

I miden af oktober blev den af tyske tropper vellykkede operation på øen Øsel gennemført, og mod slutningen begyndte den store offensiv mod Italien, der efter store resultater til sidst sluttede med stillingskrig langs Tagliamento. Forgæves havde franskmænd og englændere i vest forsøgt at lette presset på italienerne gennem rasende angreb på den tyske front.

Forberedelserne til den italienske offensiv havde haft betydning for os. Det østrigske kavalerikorps, som vi var tildelt, blev transporteret væk og ligeledes 6. Kavallerie-Division. Også dele af vores division blev trukket væk fra fronten, for at finde anvendelse som hærreserve.

Den politiske situation i Rusland udviklede sig fortsat til vores fordel. den 8. november flygtede Kerenski, hvorefter bolshevisterne med deres Arbejder- og soldaterrød overtog magten. Der blev forhandlet om en våbenstilstand med russerne, og endeligt kom til alles store glæde befalingen, at fra den 2. december kl. 2200 skulle enhver kamphandling indstilles. Selvom vi vidste, at der i vest stadig måtte udkæmpes mange kampe, syntes os alligevel fjernelsen af det mægtige Rusland fra rækken af vore fjender så betydningsfuld, at vi troede, at nu måtte freden snart komme. Et stort glædesfyrværkeri blev om aftenen gennemført ved hjælp af grønne, røde og hvide lyskugler. Våbenhvilen blev ganske vist igen ophævet, men trådte så den 7. december i kraft igen. Snart dukkede også russiske soldater op for at snakke med os og bytte vare. Russerne bragte brød, te og sæbe som byggeobjekter, mens vi på vores side tilbød lommelygter, lommeknive, spisebestik og gamle ure. Denne periode, hvor alle krigeriske handlinger var fuldstændig indstillet, og kun nogle få poster var nødvendige, blev af os ivrigt benyttet-for at hæve krigsdueligheden ved enhederne. Da der gentagende gange de sidste måneder var sendt unge folk og officerer til Vestfronten, og den ankomne erstatning primært bestod af ældre soldater, skulle uddannelsen nu fremmes gennem eksercits og genopfriskning af alt det, der i den lange periode af stillingskrig var blevet glemt.

Mod slutningen af december led vores regiment af et smerteligt tab. Vores Oberst Windell, der siden december 1914 havde stået i spidsen for vores regiment, blev udnævnt til kommandør for 18. Landwehr-Infanterie-Brigade. Den 24. december 1917 tog obersten afsked med regimentet. Afskeden var tung for os alle, for vores oberst udmærkede sig ved sine føreregenskaber, omsorg og velviljeoverfor alle undergivne, og var afholdt af alle. I kamp var han en rolig og forsigtigt tænkende fører, hele tiden var opsat på at sparer sine tropper for unødvendige tab, men samtidig en nærmest forbavsende fordringsløs person. Hans egenskaber sikrede ham et taknemmelig eftermæle hos alle 31'ere. Hans efterfølger som regimentskommandør blev Oberstleutnant z.D Fischer, tidligere chef for I.R. 347.

Mellem den 28. og 31. december blev regimentet trukket ud af de nu skønt udbyggede stillinger, nu endda med elektrisk lys, og først med feltbane og så fra Kamien-Koszyrski indladet i retning af Kowel. Afløsningen skete med Landwehr-Infanterie-Regiment 349 (91. Inf.Div.) og blev gennemført som befalet, selvom det til tider var med en vis modstræben fra vores side, da vi efter ordre også skulle efterlade vores selvtømrede og med tiden kære møblement. Vi forventede med temmelig stor sikkerhed, at vi i vores nye kvarterer ville komme til at mangle møblerne. Transporterne skete i meget koldt vejr og til tider i snestorm. I. Bataillon og regimentets stab blev placeret i Horodysazcze og Szajno, 2. MGK i Hrydki, II. Bataillon indkvarteredes i Myzowo-Hrydki og Buzyn mens III. Bataillon kom til Dorotyszacze og Hudzyn.

Kvartererne i landsbyerne, der endnu var beboet af lokalbefolkningen, var temmelig middelmådige, men rene og alle havde hurtigt indrette sig hjemligt. Alt personel med en alder på over 42 år blev afgivet, mens en erstatningstransport med noget yngre personel ankom. Der begyndte nu en periode med ivrig ekserceren. Der blev ligeledes afholdt feltøvelser, og hurtigt var de for en succesfuld krigsindsats nødvendige militæriske kundskaber igen til stede.

Den 21. januar 1918 blev regimentet inspiceret af General der Kavallerie von Bernhardi, der betonede, at enhederne måtte uddannes i bevægelseskrig. Vi vidste jo, at vi ville komme til at deltage i de slutkampe, der nu ville begynde på Vestfronten. Fra slutningen af november rullede ustandseligt troppetog fra øst mod vest. Alle på orlov så disse transporter, og så også, at det ikke længere drejede sig om at bytte udslidte divisioner fra vest med friske enheder fra øst, men at det drejede sig om en planmæssig forstærkning af de tropper, der befandt sig på den vestlige krigsskueplads. Enhederne havde fået stillet bestemte opgaver, og vi anså det for sikkert, at også vi ville komme til at deltage i denne slutkamp.

I mellemtiden fortsatte uddannelsen. Der blev bygget skydebaner og personel uddannet på de lette maskingeværer. Kort sagt, alle opførte sig som skulle vi gennem længere tid forblive i disse fredelige omgivelser. Mellem mandskabet og lokalbefolkningen – også den kvindelige – blev der knyttet mange venskabelige bånd, og selvom også forplejningen kunne have været rigeligere, var livet i det store og hele til at holde ud.

I mellemtiden fortsatte fredsforhandlingerne med Rusland videre, uden at det var kommet til en afslutning. I ugevis havde Trotzki, den russiske forhandlingsleder, forstået at holde vore forhandlere hen. Måske troede han, at han gennem bolsjevistisk propaganda at kunne vinde den tyske arbejderbefolkning og den tyske hær for sine nye ideer, og i Tyskland frembringe lignende revolutionære tilstande som i Rusland. Det måtte derfor til sidst komme til et brud i forhandlingerne og til genoptagelse af fjendtlighederne.

Vi skulle ikke mere komme til at deltage i de nye kamphandlinger eller blot blive sat i march mod Rusland. Den 12. februar blev bekendt, at vi i de næste dage skulle transporteres væk, og den 14. februar begyndte transporten af regimentet. At det gik mod vest, var vel alle bekendt; på hvilket sted langs Vestfronten, vi ville blive indsat, vidste vi ikke. Vi havde haft godt af hvileperioden. Uddannelsen havde fremskabt en sikker følelse af, at vi ville være de nye opgaver voksne, og så med fortrøstning fremtiden i møde, som, derom var vi overbeviste, ville bringe en snarlig ende på krigen.

Transport til Vestfronten
Stillingskamp øst for Woumen og i Houthulst skoven

15. februar til 15. april 1918

Af Hauptmann d. Res. a.D. E. Frahm

Mellem den 14. og 16. februar 1918 begyndte transporten af bataljonerne mod vest. Det var en ejendommelig følelse af spænding, der greb os alle.

Over 3½ år havde vi lært en stor del af den østlige krigsskueplads at kende. Vi havde begyndt krigen i Østpreussen, var så gennem Polen over Grodno trængt frem til Kleine Beresina, over Wilna draget til Kurland. Vi havde besat Düna, var så marcheret gennem Rokitno sumpene frem til Stochod, hvor vi havde afsluttet krigen mod Rusland med en et godt resultat. Ved siden af mange forholdsvis rolige perioder havde vi også haft mange tunge dage. Tannenberg, Grodno og Toboly var æresblade i vores regiments historie. Og alligevel, havde vi ikke haft det langt lettere end de mange kammerater, der i vest havde deltaget i de store angrebs- og forsvarsslag? Af venner på vestfronten eller under orlov fik vi at vide, hvor helt anderledes de uhørte materielslag i vest var, hvor helt anderledes ofre blev krævet end selv de mest tabsgivende kampe, regimentet hidtil havde oplevet. Nu skulle vi selv derover. Og alligevel var der vel ingen dette trykkede. Stemningen var udmærket.

Således kørte vi i 6 dage mod vores nye bestemmelsessted, undervejs ofte og godt, nogle gange meget godt, forplejet. Forplejningsstationerne var forskellige for hver enkelt transport, da togene fordeltes over forskellige strækninger. Man kan derfor følge II. Bataillon, der forplejede på følgende steder:Brest-Litowsk, Minsk-Nakowiecki, Pniewo, Alexandrowo, Hohensalza, Bentschen, Tempelhof, Gardelegen, Winden, Recklinghausen, Hohenbudberg, Aachen Hasselt, Brüssel.

Om en regelmæssighed i forplejningen kan der derimod ikke tales. Men det var underligt, at den varme mad altid smagte god, uanset om den blev serveret til middag, sent på aftenen, om natten eller i de tidlige morgentimer. Opløftende var det, som vi forlod Polen med sine delvist ødelagte banegårde og landsbyer og igen kom på tysk jord, hvor byer og landsbyer var hele og urørte. Også vi havde bidraget til at holde fjenden fjernt fra landet.

Så kom vi den 20./21. februar til endestationen, banegården Burst på strækningen Bryssel-Oudenarde. Herfra gik det til indkvarteringer i nærheden af Zottegem; I. Bataillon til Erwetegem, II. Bataillon til Sint Gorik, III. Bataillon og regimentsstab til Oudenhove Maria.

Forplejningen var betydeligt bedre end i øst. Vore nye kvarterer var middelmådige, meget små, men frem for alt uopvarmede, da der ingen varmekilde fandtes. Kul blev ikke leveret. Og man kunne ikke, som i øst, blot gå i skoven og gælde et træ. De få træer her var tilsyneladende talt op af bykommandanturene. Derfor blev der først

indrettet og så ledt efter brændsel. Opfindsomme hoveder opdagede hurtigt, at godstog med kul ofte kørte med jernbanen gennem Erwetegem. Folkene kravlede under passagen op og hjalp til, hvis ikke kul ved egen drift faldt af. Efter klager blev der indledt en streng undersøgelse, der dog ikke førte til resultater, ikke mindst fordi de foresatte, om end ikke billigede denne måde at fremskaffe kul, så dog forstod årsagerne. Det syntes dog sikkert, at det var folk fra I. Bataillon, men intet yderligere kunne fastslås.

Snart fik det ud på at forberede tropperne på kampen på den vestlige krigsskueplads. Der blev ivrigt ekserceret på øvelsespladsen ved Zottegem, først i kompagni, så i bataljonsramme. Den gamle preussiske drill måtte endnu engang fremstå som grundlaget for den ubetinget nødvendige disciplin. Snart dukkede også Excellens v. Jacobi op for at påse øvelserne. Hånd i hånd hermed gik de forskellige uddannelser (let MG, let minekaster, granatkaster, håndgranater, signaltjeneste. For officerer var der især gaskurser og afgivelser til stormskolerne. Hvert kompagni fik i første omgang tildelt 4 organisatoriske lette maskingevær.

Presset langs fronten, eller i større grad den øverste hærledelse, lod os imidlertid ikke gro fast i baglandet. Den 7. marts gik turen igen med jernbane for at nå vores nye kvarterer i nærheden af Torhout. Banegården lå i Torhout. Kvartererne var følgende: Regimentsstab Slot Griete, I. Bataillon Berg op Zoom og Poortehöf, II. Bataillon Kornblöm og Bergen, III. Bataillon Veldegem og Rosenveld. Bagage og maskingeværer nåede os i Ztätgem efter march ad landeveje over Kruishoutgem, Tielt og Schuiserkapelle.

Vi var nu nærmere fronten, der herfra kunne nås på en dagsmarch, og tjente også som en reserve for enhederne langs fronten. Et større antal officerer blev orienteret i 1. bayr. Res.Inf.Regt. stillinger. Samtidig fortsatte uddannelsen i skydning og især i kamphandling. Desværre blev sammenhænget i uddannelsen ødelagt af, at omkring halvdelen af mandskabet var indsat som arbejdsstyrke i de forreste stillinger og afgivet til andre kommandoer. Disse folk måtte til dels gennem en vanskelig tid.

De øvrige soldater kunne i første omgang være tilfredse. Kvartererne var acceptable, befolkningen – mest flamlænderne – venligsindet overfor os. For de plattysk talende, og det var stadig en stor procent af mandskabet, var det muligt at gøre sig forståelig. Befolkningen beskæftigede sig meget med at kniple. I eller foran husene sad konerne med deres kniplebrætter og kniplinger kunne købes til en billig penge. Hurtigt var der udsolgt i landsbyerne. Mange sendte på dette tidspunkt gaver hjem, der endnu i dag pynter og erindre om tiden under krigen.

Signaltjeneste blev fortsat udvidet. Ved hver bataljon blev der oprettet en selvstændig signaldeling. Den 18. marts fik hele divisionen tildelt en taktisk opgave, der også kom til at berøre os. Med alle kampmidler rykkede regimentet over Torhout mod divisionens samlerum 2 km vest for Torhout, og rykkede herfra af de mest ubegribelige veje over Edenwalle, Schuddebeurze til Bovekerke, hvor regimentet måtte forblive som Gruppe-reserve på grund af en operation med 1. bayr. Res.Div. Kl. 20 kom ordre til returmarch. Kun III. Bataillon rykkede over Kruisstraaat, Werken til Handzame, hvor den kom i utilstrækkelige kvarterer, for det meste på uopvarmet jord.

I mellemtiden var den 19. marts fører for I. Bataillon, Rittmeister Freiherr v. Loen blevet forsat til erstatningsbataljonen, hvorefter Major d. Lew. v. Fromberg overtog bataljonen.

Den 19. marts tilgik ordre til afløsning af 1. bayr. Res.Regt. Et forkommando blev afsendt samme dag og afløsningen gennemført i løbet af natten 20./21. marts. II. Bataillon blev kamp-, III. Bataillon beredskabs- og I. Bataillon reservebataljon (Schuddebeurze lejren).

De forreste stillinger lå vest for Woumen. Beredskabsbataljonen lå med to kompagnier nordøst for Woumen og to kompagnier i Roggenveld (vejkryds Dixmuide-Zarren – Woumen-Kruisstraat). Maskingeværkompagnierne var fordel i stillinger i terrænet. Underbringelsen i de forreste stillinger var dårlige og i beredskabsstillingen ret middelmådige. Regimentsstaben lå i Handzame og bagagen i Bovekerke.

Den 21. marts døde på lazarettet i Gent den afholdte fører for 9. Kompanie, Leutnant der Reserve Jacobsen af blodforgiftning, som han havde pådraget sig under orlov.

Stillingen var meget rolig. Ringe flyaktivitet, få artilleriskydninger, få flybomber. En føling med fjenden var ikke til stede på grund af det sumpede terræn foran stillingen og floden Yser. Derfor havde regimentet kun få tag i form af sårede. Bataljoner i beredskab og i hvil blev indsat som arbejdsstyrke og afsluttede i øvrigt uddannelsen, specielt på det lette maskingevær.

Regimentets kommandør, Oberstleutnant Fischer, blev den 4. april hjemsendt på grund af sygdom. Major Diekmann overtog kommandoen.

Om natten til 5. april afløste II. Bataillon kampbataljonen fra Reserve-Infanterie-Regiment 54 og 61 i sydkanten af Houthulst skoven. I. og III. Bataillon blev samtidig afløst af 6. bayr. Inf.Regt. og flyttede til Kruiststraat, Handzame og Vlaa. Regimentsstaben flyttede til Vlaa.

Om natten til 7. april blev II. afløst af I. Bataillon. II. Bataillon blev stillet til rådighed for Pionerkommandøren, der indsatte den i bygningen af en forsyningsbane og til materialetransport, mest ved nattetide. Natten til den 14. april afløste den så igen I. Bataillon i forreste linje. Hauptmann Grunwald, der længe havde

ført I. og II. Bataillon, blev til alles beklagelse forsat som bataljonskommandør til 22. Res.Div.; han afløstes af Rittmeister v. Arnim.

Der var relativt roligt i den forreste stilling, og der var kun enkelte sårede. Men desværre blev natten til 10. april en underofficerspost under 1. Kompanie (1 underofficer og 7 mand) taget til fange af belgierne.

I mellemtiden var fjenden på grund af det kraftige pres fra angrebene syd for divisionens afsnit, faldet tilbage og havde opgive dele af Ypres buen, og det drejede sig nu om at fastslå, om enheder var forsvundet fra fronten foran regimentet. Frem til den 15. april blev det konstateret, at fjendens stillinger var besat. Først den 16. april kunne det konstateres, at stillingerne var rømmede. Der blev nu befalet et fremstød.

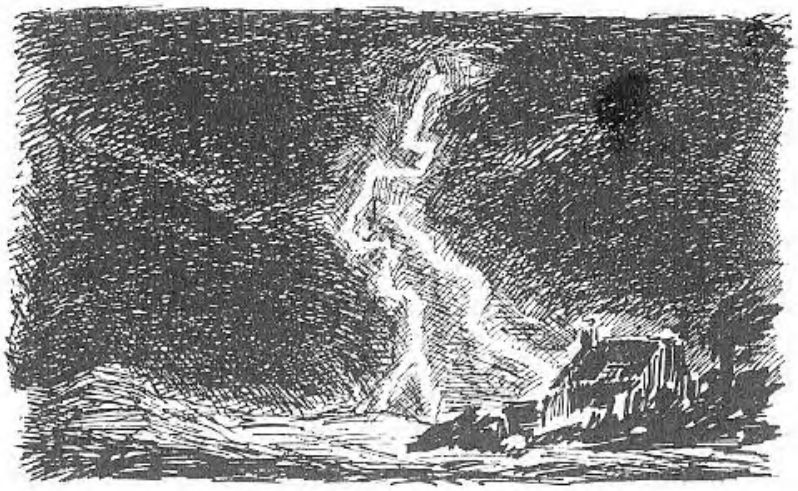

Lt. d. Ldw. Kanke, Führer der 3. Komp.

Rittmeister H. A. von Arnim, Kommandeur des II. Batls.

Lt. d. Res. Hellmundt, Adjutant beim III. Batl.

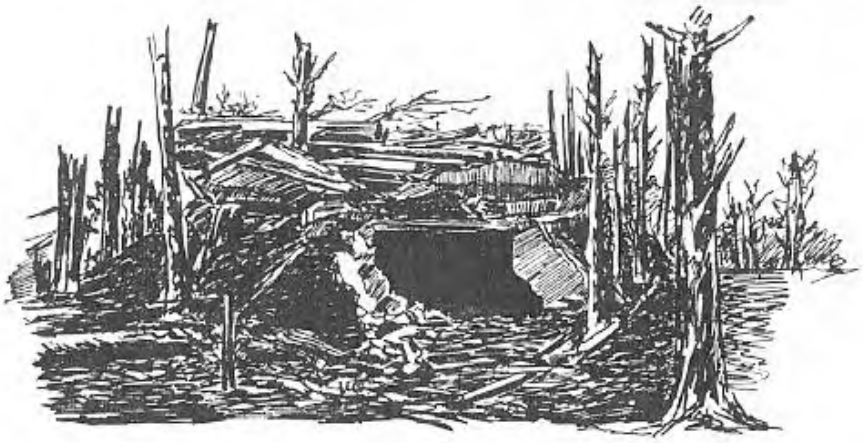

Ved Houthulst skoven og stormen på Mangelare

16. til 22. april 1918

af Oberleutnant d. Res. a.D. Hellmundt

De store, af alle tyske forventede angrebskampe i året 1918, nåede regimentet på Vestfronten i Houthulst skoven og nord herfor. Med overordentlig interesse så man mod de begivenheder, der skulle møde os. Den 31. marts blev der syd for os mellem Croiselles og la Fére over en 70 km bred front, udkæmpet et stort, succesfuld angrebsslag. Det ville uden tvivl ved dens fortsatte udvikling få en indvirkning på os. Den 9. april kom den med længsel ventede krigsberetning om slaget ved Armentières, og den af Armee von Quast tilkæmpede overgang over Lys. Næste dag blev berettet, at de fire armeer under General Sixt von Arnim, hvortil vi også hørte, havde erobret Hollebeke og Messines højderne. Begivenhederne om imidlertid nært nærmere os. Den 15. april blev Wulvertghem stormet og den 16. april Passchendaele erobret.

Også ved 1. Landwehr-Division var der for længst truffet forberedelser til en mulig fremrykning. På kodeordet »Blücher« skulle alt undværligt personel fra pionerparker osv. afgives, for at gøre tropperne mest mulig mobile for en større fremrykning. Kodeordet, der hentet fra vores gamle »Marskal Fremad«, blev af divisionen udsendt omkring kl. 0700 den 16. april. II. Bataillon befandt sig i stillingen vest for Houthulst skoven, altså på en tidligere slagmark. Modstanderen var del af den belgiske hær, der meget effektivt støttedes af engelsk militær og tung artilleri. III. Bataillon havde i nogle dage ligget i gode kvarterer i Vlaa; i nærheden var også I. Bataillon placeret.

Efter en befaling, der ankom om formiddagen, befandt sig forkommandoer fra R.I.R. 78 sig allerede i stillingen, hvor II. Bataillon allerede samme aften skulle afløses. Kl. 1730 kom imidlertid en ny ordre, der aflyste afløsningen. Foran den til venstre liggende 236. og 58. Inf.Div. skulle fjenden have rømmet dens stillinger, og vore enheder skulle rykke frem hertil. På ordre fra regimentet sendte II. Bataillon kraftige patruljer frem. Fra 6. Kompanie blev det kl. 1815 meldt, at fjenden efter alt at dømme også havde rømmet stillingerne foran vores regiment. Kl. 1935 (1835?) fastslog så en patrulje fra 7. Kompanie, at dette var en kendsgerning. I mellemtiden var der fra regimentet ankommet befaling til, at II. Bataillon efter en kort ildforberedelse skulle rykke frem mod fjenden. Efter de nødvendige aftaler med artilleri og udsendelse af ordre, kom II. Bataillon først kl. 1930 til fremrykning med – fra højre – 8., 7., 6. Kompanie. 5. Kompagnie fulgte sammen med bataljonsstaben bag midten.

Fremrykningen i mørket var overordentlig vanskelig. Det var et gammelt kraterlandskab, hvor der overalt lå gammel pigtråd, og derfor gav fremrykningen alle mulige problemer. Alligevel lykkedes det uden tab at besætte fjendens forreste poster. Til venstre for II. Bataillon var der forbindelse til 10. Kompanie fra det saksiske

Inf.Regt. 106. Til højre blev det forgæves forsøgt at holde forbindelsen til LIR 84. Da denne tilsyneladende ikke var gået med frem, lykkedes dette ikke.

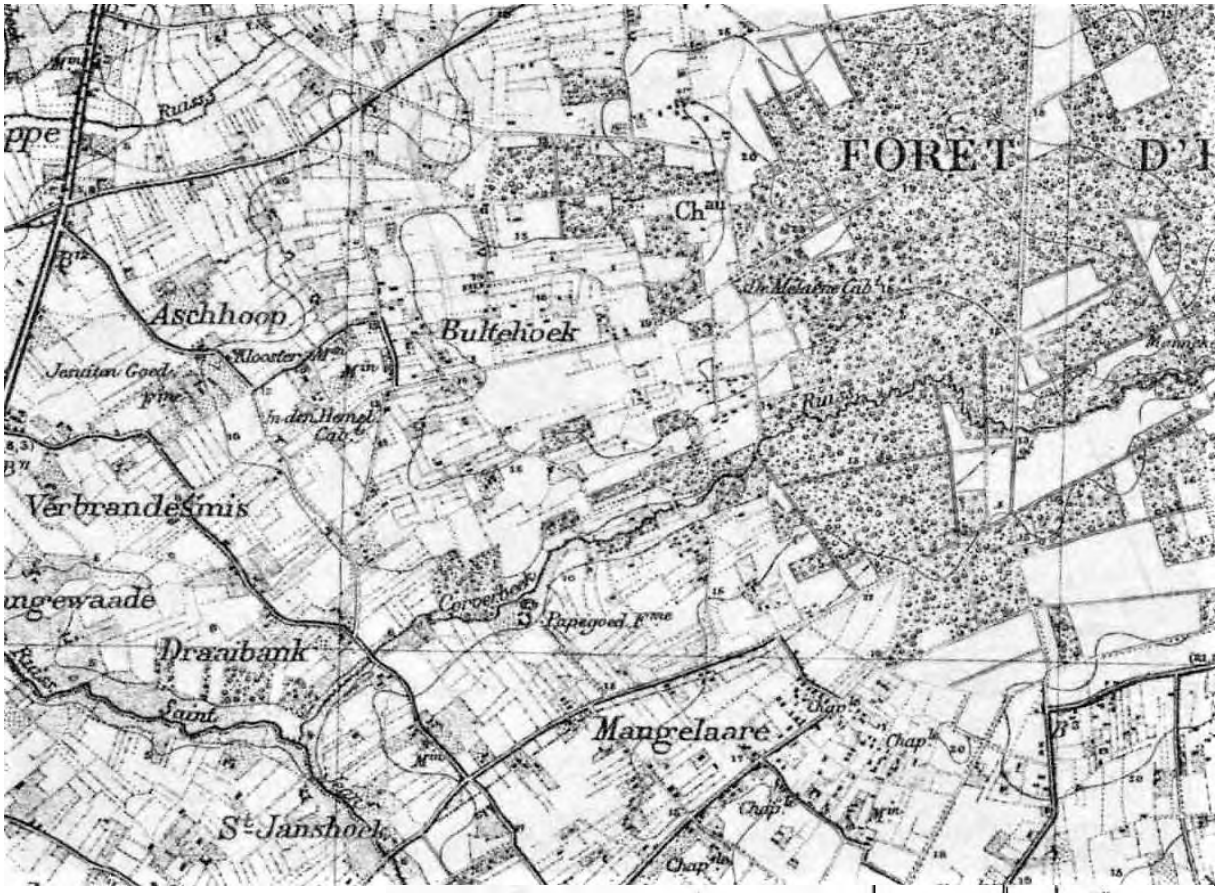

I mellemtiden havde også III. Bataillon gået ordre til at gøre sig klar til fremrykning. Før denne befaling var nået ud til alle kompagnier, kom der allerede kl. 19 ny ordre til, at bataljonen øjeblikkeligt skulle rykke frem til den gamle K.T.K. på den såkaldte »Grünenweg«.

Kl. 20 rykkede III. Bataillon ud og nåede kl. 2210 det befalede punkt, hvor der allerede forelå en ny befaling om at tage opstilling ved krydset Grünerweg – Friedrichsstrasse. Ankom hertil skete ved midnatstid. Efter melding til regiment nåede endnu en befaling frem til bataljonen:

> III. Bataillon rykker fra nuværende position med to infanteri-kompagnier frem af

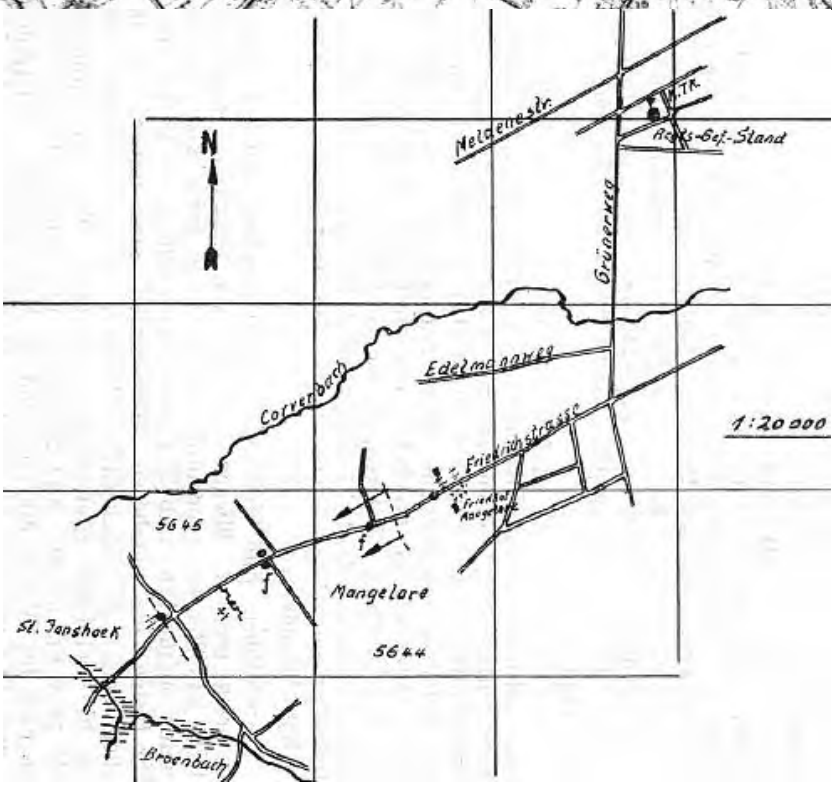

Friedrichsstrasse i sydvestlig retning ogoptager til venstre forbindelse til 8./L.31.Til venstre skal der søges forbindelse til LIR 84. Tunge MG skal tildeles. De to resterende kompagnier af III. Bataillon skal som højre flankesikring placeres langs Friedrichsstrasse.

Af bataljonen blev 11. Kompanie (Leutnant Ropers) og 12. Kompanie (Oberleutnant Hjertqvist) beordret til med det samme at rykke frem, forstærket med to tunge MG foruden egne lette MG

Fremrykningen var overordentlig vanskelig: granatkratere, små sumpe, pigtrådshindringer, gamle, tidligere tyske batteristillinger med ødelagte tyske kanoner bremser hele tiden, frem for alt med at skaffe forbindelse til højre til LIR 84. Også til venstre kommer det til stop, da begge kompagnier også her mister kontakten, da de allerede er nået 250 meter foran tilslutnings kompagniet 8./L31. 10. Kompanie blev trukket 1000 meter frem fra beredskabsområdet til omkring æreskirkegården Mangelare.

I mellemtiden havde II. Bataillon erobret Veldhoek og Mangelare. På grund af de manglende forbindelser til højre forblev regimentet foreløbigt liggende for ved daggry at fortsætte frem til erobring af Bixschoote. – Omkring kl. 4 startede de forreste kompagnier igen fremrykningen mod sydvest. de belgiske stillinger tages i kamp. Den gamle angrebsånd er tilbage; de ældre i regimentet og det unge erstatningspersonel udviser også i vest deres urokkelige angrebslyst. Mange gange er det nu en kamp om en bunker. Fjenden holder de talrige store betonkonstruktioner stærkt besat og må med samlet våbenmagt tvinges til at opgive dem. Fremrykningen standser dog op, da der mangler enhver form for artilleristøtte og der stadig til højre ikke er opnået kontakt. Denne manglende kontakt betyder desuden en kraftig fjendtlig beskydning fra højre flanke.

I. Bataillons kompagnier blev ligeledes alarmeret kl. 19 om aftenen og trukket frem til materialetransport og udbedring af veje. De var her underlagt 2. Landwehr-Pionier-Bataillon II. 1. MGK overtog flybekæmpelsen mellem Houthulst og vejkrydset på Melanestrasse og Grünerweg.

Den 17. april kl. 0700 tilgik der en brigadebefaling, hvorefter hele divisionen ville angribe samme formiddag. Kl. 1025 skulle der ske indbrud i den fjendtlige stilling. Ildforberedelsen skulle starte kl. 0800. Af regimentet fik III. Bataillon ordre til med to kompagnier at fortsætte fremrykning mod sydvest, mens begge reservekompagnier skulle rykke frem på begge sider af Friedrichstrasse til »Blaupunkt F« i koordinat 5645 og forblive her som regimentsreserve. Bataljonen trak desuden 3. MGK endnu ikke indsatte fem tunge maskingeværer frem til Æreskirkegården Mangelare. Angrebet skal af kompagnier og bataljoner iværksættes på forskellige tidspunkter. Hovedårsag hertil er, at man stadig venter på artilleriforberedelsen, der skulle begyndte kl. 8. II. og III. Bataillon var af begivenhederne dagen i forvejen bekendt med, at mange tyske batterier – også af middeltung og tung kaliber – havde indtaget stillinger i Houthulst skoven, og kunne derfor ikke forstå, at det, det tyske artilleri efter kl. 8 skyder, skulle gøre det ud for en ildforberedelse, da det i virkeligheden kun var en let strøild med primært let artilleri, der rammer de fjendtlige stillinger.

Kl. 1025 gik II. Bataillon til angreb. 5. Kompanie er endnu engang reserve, og rykker sammen med bataljonsstaben frem ad Charlottenstrasse. Kort efter kl. 11 iværksætter også 11. og 12. Kompanie. Fjenden ydede kraftig modstand mod fremrykningen. Bunker efter bunker mod nedkæmpes af det fremrykkende infanteri og efterfølgende sikres. Det fjendtlige infanteri kunne imidlertid ikke standse angrebet, selvom det støttes godt af eget artilleri af middeltung kaliber. 11. og 12. Kompanie, der trænger frem til Broenbeek, stanses her af en kraftig, intakt belgisk linje; Også II. Bataillon kan overskride åben. Fjenden, der overhovedet ikke er skadet af artilleri, er godt skjult for observation, og har indsat mange maskingeværer fra betondækninger, der ikke kan ses af vores artilleri, der på grund af den ringe kaliber i øvrigt ikke har nogen virkning. En tidslang opnås forbindelse med 16. Kompanie/LIR 84, men så går denne igen tabt, som kompagniet falder tilbage.

Om eftermiddagen begynder en kraftig fjendtlig artilleriild med tunge kalibre. Fjenden har en fordelagtigsituation, da de fuldstændig kan overskue vores bageste områder. Man kan ligeledes mærke, at det fjendtlige artilleri er godt indskudt mod hver eneste lille dækning. Bataljonsstabene må derfor hele tiden flytte kommandostation, da ordonnansernes kommen og gåen konstant afslører placeringerne, og øjeblikkeligt udløser en kraftig beskydning. Ganske vist er der tilstrækkelige fjendtlige betondækninger disponible, men mange af disse er fuldt belagt med ammunition, så de ikke kan komme i betragtning. Heller ikke frembringelse af reservekompagnierne er mulig, da dette med sikkerhed ville udsætte dem for en unødvendig risiko.

Da beskydningen hen mod aften stadig er stigende, blev den forreste linje indrettet til forsvar. Fra højre mod venstre ligger her 12., 11., 7., 6. og 8. Kompanie, der har forbindelse til 106. Inf.Regt. Til højre for os ligger dele af IV./LIR 84, II./LIR 84 (Hauptmann Suhrmann), 6. Bayr. Reserve-Division og Matrosen-Infanterie-Regimenter. Mens vores regiment har opnået en betydelig terrængevinst, er LIR 84 ikke komme langt frem, og ligger om aftenen tilbage i dens udgangsstilling. 6. Bayr. Reserve-Division, der har haft meget store tab, må om aftenen faldt tilbage til dens udgangsstilling. Den til højre for divisionen liggende Matrosen-Regimenter har haft endnu større tab.

Fra deres lidt højere liggende område kunne III. Bataillon observerer, hvor stor en andel tilsyneladende det tunge engelske artilleri havde i forsvaret. Det var som en billede fra Friedrich den stores tid: fremmarcherende kolonner, der gennem en kraftig granat og shrapnel ild hele tiden kommer til standsning, og hele tiden igen forsøger at samle sig til fornyet fremrykning.

Regimentets tab afspejlede det fjendtlige forsvar og var meget store. Bataljonerne havde kæmpet godt, men havde herunder desværre endnu engang måttet tabe en række prægtige kammerater. Næsten alle kompagnier havde mistet delingsfører. Ved II. Bataillon faldt seks lette maskingeværer ud på grund af artilleriild. Ved III. Bataillon blev et tungt og et let maskingevær ødelagt af fuldtræffere, mens yderligere to tunge og et let maskingevær blev beskadiget. II. Bataillon havde erobret 8 og III. 5 fjendtlige maskingeværer. Af belgiere blev omkring 60 mand taget til fange.

Om aftenen kom endnu en overraskelse, da pludseligt 10-12 fjendtlige fly i en højde af maksimal 10 meter som uhyggelige sorte fulgte fløj over vores stillinger og beskød disse, om end uden resultater, med deres maskingeværer. Uden at blive beskudt af infanteri eller artilleri, forsvandt de igen i nattens mørke.

Efter tilladelse fra regiment afløste III. Bataillon mellem kl. 21 og midnat 12. Kompanie med 9. og 11. Kompanie med 10. De indsatte maskingeværer fra 3. MGK blev ligeledes afløst. Som allerede i løbet af dagen under kraftig beskydning, arbejdede signalpersonel om aftenen og om natten videre på at retablerer ødelagte telefonforbindelser med de forreste kompagnier. De blev imidlertid hele tiden forhindret i deres arbejde af den kraftige artilleri. Urokkelig og tappert fortsatte de med at gøre deres pligt og gav her igen et bevis på deres heltemod.

I. Bataillon var igen denne dag indsat som arbejdsstyrke, havde herunder enkelte tab og var om aftenen tilbage i dens oprindelige kvarterer. Natten forløb under stadige fjendtlige ildoverfald. Det lykkedes imidlertid også at forpleje de forreste liggende kompagnier med varm mad. Efter ordre fra division skulle regimentet den 18. april kl. 10 fortsætte fremrykningen under dække af en »ildvalse«. Under indtryk af den ringe artilleristøtte dagen før, så man frem til denne »ildvalse« med blandede følelser. Betingelserne for vores fremrykning, en fremrykning af vores venstre nabodivision, blev imidlertid ikke opfyldt, så kl. 10 befalede divisionen, at man skulle forblive i de nåede stillinger. Resten af dagen forløb uden yderligere episoder og under en begrænset ild over den forreste linje og forstyrrelsesild mod de bagved liggende områder. Om aftenen blev 6. og 7. Kompanie trukket ud og 5. Kompanie i stedet indsat, mens 8. forblev i stillingen. De to kompagnier blev underbragt i gamle engelske dækninger langs Charlottenweg. En deling fra 2. MGK kunne trækkes ud og blev underbragt i beredskabsstillingen.

Staben ved III. Bataillon, begge de to tilbagetrukne 11. og 12. Kompanie og fem maskingeværer fra 3. MGK blev ligeledes placeret bagude i beredskabsstillingen langs Grünenweg og Melanestrasse. 9. og 10. Kompanie og de enkelte maskingeværer fra 3. MGK blev operativt underlagt II. Bataillon. Det kan måske være af interesse at vide, at kompagniernes kampstyrke ved starten på træfningen var på 2-3 officerer og 80-100 mand.

I. Bataillon fortsatte også denne dag med deres arbejdsopgaver. Vejret var dårligt: regn blandt med hagl.

Den 19. april byttede 9. og 10. Kompanie med de to kompagnier 11 og 12, der havde været i reserve. II. Bataillon afløses af I., bliver med feltbane fra Houthulst transporteret til Kruistrat, hvor den gik i de gamle kvarterer. I. Bataillon, hvortil 11. og 12. Kompanie operativ er underlagt, havde 1. og 4. Kompanie i forreste linje og 2. og 3. i reserve.

Tidligt på morgenen den 20. april led III. Bataillon et alvorligt tab. Bataljonens stillingsofficer, Leutnant d. Ldw. Heiden, begav sig endnu mens det var mørkt frem i forreste linje for at nå bataljonens stilling. Han afslog den vejviser, fører for 12. Kompanie, Oberleutnant Hjertqvist tilbød, men begav sig alene ud i terrænet. Fra dette øjeblik forsvandt han fra bataljonen. Først måneder senere modtog bataljonen ad tjenestevejen, fra de belgiske myndigheder, besked om, at Leutnant Heiden den 20. r. 1918 faldt til belgisk infanteri og havde fundet sin grav i belgisk jord. Sorgen over taget af denne prægtige kammerat var generel. Leutnant Heiden havde været med siden august 1914, først som underofficer ved 9. Kompanie og havde med dette kompagni delt hele krigens op og nedture. På grund af de eksisterende bestemmelser kunne han først mod slutningen af 1917 forfremmes til Leutnant der Landwehr »på grund af udmærkelse foran fjenden«. Der var frataget os en tapper, tysk mand, der af alle var afholdt på grund af sine fortræffelige egenskaber.

Kampaktiviteten den 20. april var ringe. Den sne, der faldt om morgenen, og den rigelige regn om eftermiddagen, bragt uvilkårlig ro over ven og fjende. Kun den fjendtlige artilleri betænkte os ofte i lang tid med deres hilsener. Om aften blev 1. afløst af 2. MGK i den forreste linje. II. Bataillon i hvil i Kruistrat brugte muligheden for at få sat tøj og våben i stand.

Den 21. april gik langt mere livlig på grund af det gode vejr. Fjenden udfoldede en heftig artilleri og flyaktivitet. Navnlig hen under aften fulgte med korte mellemrum ildoverfald med let og middeltung artilleri mod K.T.K. kommandostation og beredskabsområdet. I tiden mellem kl. 22 og 24 blev 9. og 10. Kompanie afløst af

III./Inf.Regt. 329 (83 Inf.Div.) og I. Bataillon af I./106 Inf.Regt. (58. Inf.Div.). Afløsningen skete generelt uden problemer; kun I. Bataillon måtte beklage et t ab: Leutnant Peemöller faldt til stor sorg for alle, der kendte ham.

I disse dage fandt der i hvilekvarteret i Kruistrat evangelisk og katolsk gudstjeneste sted. Om eftermiddagen blev regimentets faldne fra de sidste dages kampe stedet til hvilke i Kortemark, herunder et antal af regimentets bedste. Fra II. Bataillon bør her nævnes wehrfolkene Priegnitz, Teegen og Frantz, der alle i lang tid havde stået ved bataljonen i felten og altid havde været et mønster af dygtige og tapre kammerater. Fra III. Bataillon tænker jeg især på den unge skytte Claudy fra MGK, som ved bataljonens kommandostation fik et valnød stort sprængstykke gennem stålhjelmen, der øjeblikkelig slog ham ihjel. Claudy hørte til de sidste erstatningsfolk og havde med sin Rhinland-munterhed altid vækket stor glæde; også med ham – trods hans unge alder – gik en tysk mand bort.

Den 22. april kl. 0800 blev III. Bataillon uden sit MG-kompagni i Stadenreke (1½ km sydvest for Houthulst) indladet og nåede med smalsporjernbanen til Roselare. Herfra marcherede bataljonen 7 km til Vossemolen og den kom i kvarter. Også II. Bataillon skiftede kvarter, til de God ved Vossemolen. I. Bataillon marcherede kl. 0100 ligeledes til Stadenreke og nåede gennem march til Vossemolen. Maskingeværkompagnierne fulgte en dag senere.

Regimentet havde med afgang fra denne stilling bragt endnu et afsnit af dens krigshistorie bag sig. Den havde her for første gang i vest bestået dens ildprøve, og kunne med stolthed sige, at den også i denne stilling havde fastholdt dit gamle renomme, som den havde vundet gennem de foregående krigsår. Det havde været en kamp med ulige midler, en ulighed, der senere skulle give mange medlemmer af regimentet grund til eftertænksomhed over grundene hertil. Man tog med stolthed, men gerne afsked med denne krigsskueplads; artilleriets totalt svigt bidrog ikke i uvæsentlig grad hertil.

Mellem Passchendaele og Ypres

28. april til 15. maj 1918

af Leutnant d. Ldw. a.D. J. Seismann

a) ved Passchendaele

Efter at vore regiment i marts ved Woumen i en forholdsvis rolig stilling havde vænnet sig til Vestfronten og i midten af april så havde fået sin ilddåb ved Houthulst skoven, og havde bestået, blev den holdt for dygtig nok til at blive indsat i det frygtelige terræn mellem Passchendaele og Ypres.

Den 22. april nåede de enkelte dele af regimentet fra Roselare deres fastsatte kvarterer i Vossemolen, de God og De Vinke. Allerede den følgende dag blev forkommandoer sendt frem for at rekognoscerer i Inf.Regt. 458 stillinger med henblik på overtagelse.

Indtil Moorslede gik det godt. Hertil var der stadig huse, træer stod der endnu, området frisk grønt. Indtil her var vejene stadig anvendelige. Men så var det slut. Mellem Moorslede og Passchendaele, langs jernbanen fra Roselare til Ypres var i efteråret 1917 det af englænderne med uhyre mængder af materiel og mennesker iværksatte Flandernslag, bragt til standsning. Der var ikke længere spor efter banegården. Længere fremme i ingenmandsland hævede gasbeholderen sig som en kæmpehøj i resterne af gasværket. Og så kom man op og stod på bakken ved Passchendaele. Passchendaele? Navnet på kortet siger os, at den engang havde ligget her. Nu var der intet spor efter menneskelige efterladenskaber, ikke et træ, ikke et halmstrå, ikke en hel mursten, kun murbrokker. Til højre hæver en lidt større hoben sig, hvor der engang lå en kirke. Vejen mellem Passchendaele og Zonnebeke havde gennem sidste vinter dannet englændernes forreste linje. Overalt lå endnu døde tyske kammerater, de sidste forsvarer af Passchendaele. Der, hvor kuglerne havde ramt dem, var de blevet liggende. I seks måneder havde de allerede ligget her, ikke begravet, blot tildækket med jord, de for længst igen var blevet vasket væk af regnen. Af en brøndskakt havde englænderne lavet en massegrav for tyske soldater.

Som vi vender os væk fra disse rædselsbilleder og skuer mod fjender, bliver vi ikke lettere om hjertet. Hele landskabet, så langt øjet rækker, er ensformigt gråt. Krater ligger ved krater, en bred dødens mark, overalt pløjet op, overalt sønderslået. Stierne af bjælker og træriste fremhæver sig som de slanger sig frem og forsvinder i det fjerne. Ind i mellem er de brudte, hvor en granat har fundet sit mål. Flere steder går de som en bro hen over et vandfyldt kæmpekrater. Dette er fremrykkeakserne; de engang her liggende brede veje er forsvundet i kratermarkerne.

Kun med besvær finder forkommandoerne sig tilrette i dette øde landskab. Men befalingen lød: Natten mellem 23. og 24. april afløses I.R. 458 af LIR 31. Som det blev morgen var afløsningen tilendebragt med undtagelse af maskingevær-kompagnierne, de første næste nat går i stilling. III. Bataillon forblev i De Vinke. Halvvejs mellem Passchendaele og Ypres ligger II. Bataillon i forreste linje som kampbataljon. Stillingen strækker sig fra Højde 707 over Wiesenbut og Højde 709 til Zonnebeeke [1]). 2-3 km længere tilbage, ved Gfrafenstafel og Kerselarhoek, havde I. Bataillon indtaget beredskabs stillingen. Her lå også regimentsstaben.

---

[1]) Det højeste punkt i området, hvorpå Passchendaele ligger, er 54 meter. Der findes ingen bakker på hverken 707 eller 709 meter. oA.

I det omfang der var dækninger og betonbunkere til rådighed, var de for det meste engelske, der havde indgang mod fjenden, hvilket under artilleribeskydning var en ubehagelig egenskab, der også kom os til skade. At englænderne de sidste dage havde rømmet en 4 km bred stribe, skyldtes vores store forårsoffensiv længere mod syd. Næsten uden kamp opgav de dermed et terræn, som de i sommeren og efteråret 1917 havde knust i et haglvejr af jern, og som havde kostet et hav af blod.

b) fra Zonnebeke til Hanebeek

Dårligt generet af infanteri, med desto mere af artilleri, gik de første dage i den nye stilling. Specielt om natten lå den forreste linje, beredskabsstillingen og adgangsveje under stadig beskydning. Om aftenen den 26. april blev I. Bataillon kampbataljon, III. beredskabsbataljon. II. Bataillon kom i hvil til Zilverberg syd for Roselare. Den nåede først hertil hen på morgenstunden, men allerede igen alarmeret ved middagstid for de næste 10 dage som reserve for egen og 236. Division at blive kastet frem og tilbage, sat i beredskab et sted, trukket frem et andet, uden på et tidspunkt at opnå et pusterum.

Patruljer fra I. Bataillon fastslog natten 26./27. april fjenden, der med infanteri- og maskingeværild viste sig ret aktiv, men som hen på morgenen havde rømmet en del af sine stillinger. Stærkere patruljer fra alle kompagnier stødte staks frem. Bataljonen fulgte med 2. Kompagni forrest, 1. og 4 Kompanie i anden linje, mens 3. Kompanie i første omgang forblev i den hidtidige stilling. En deling fra hver MG-kompagni fulgte bag 1. og 4. Komp. Allerede ved passagen af Hanebeek, omkring 1000 meter foran den hidtidige stilling, blev 2. Kompanie mødt af kraftig modstand og forstærkedes af de to andre kompagnier. Også 3. MG-deling blev trukket frem. En videre fremrykning var med den totalt utilstrækkelige artilleristøtte fuldstændig umulig, da fjenden holdt hele terrænet dækket af en kraftig MG-ild fra fuldstændig skjulte MG-stillinger. Først næste morgen kunne det højre og det midterste kompagni i skjul af tågen rykke op til 300 meter frem. Ved middagstid øgedes den fjendtlige artilleriild betydeligt og steg i løbet af eftermiddagen til gentagne heftige ildoverfald. Også den fjendtlige styrke i graven var uden tvivl forstærket, så fjenden havde formodentlig her – knap 3 km fra Ypres ruiner – besluttet sig til at yde kraftig modstand. Den omfattende aktivitet i luften fortsatte uden ophør i natten, mens det fjendtlige artilleri opretholdt en stadig skydning med hyppigt skiftende mål mod infanterilinje, beredskabsrum, adgangsstier og kommandostationer, alle mål, som fjenden kun alt for godt kendte. Enhver skydning fra vores infanteri og MG udløste øjeblikkeligt en heftig artillerigengældelse mod de for fjenden generende dele af vores stillinger. Af disse grunde var vores artilleri og flyaktiviteter tilsvarende ringe. Under hele opholdet i Flandern var det hos os i det hele taget

Hauptmann d. Ldw. von Uffler, Kommandeur des I. Batls.

Rittmeister d. Res. von Cölln, Kommandeur des III. Batls.

Feldwebel und Unteroffiziere der 6. Komp.

en nedtrykkende fornemmelse, at vores artilleri og fly ikke her var fjendens voksen. Dertil kom, at kun en lille del af kamptropperne var underbragt i engelske eller gamle tyske dækninger. Langt den største del lå i åbne jordhuller, overdækket med bølgebliksrammer og sandsække. Forsyningen med forplejning var forbundet med betydelige vanskeligheder, da det over Passchendaele var udelukket at anvende køretøjer. Derfor måtte madhold hver dag i mørke tilbagelægge 5 km gennem månelandskabet. Et velkommen supplement udgjorde den engelske konserves, der ivrigt blev efterstræbt.

Da I. Bataillon den 29. april blev afløst af III. Bataillon og kom i beredskabsrum ved Almenhof og Wiesengut gik vores forreste linje fra Hof Vanheulen på vejen mellem St. Julien og Ypres omkring 800 meter mod syd og sydøst. Bag højre kompagni var minekasterne placeret.

c) Tiden 1. til 15. maj 1918

Den samlede kampaktivitet i den første halvdel af maj var – bortset fra patruljevirksomhed – af artilleristisk art. Det betød imidlertid ikke, at der herskede ro i afsnittet. Nat efter nat lå der en næsten uafbrudt ild over stillinger og bagterræn, der hen mod morgen overgik i ildoverfald og flere gange til skydning med gasammunition. I løbet af dagen blev disse ildoverfald fra tid til anden genoptaget og mod samme mål. Den fjendtlige artilleriaktivitet er generelt kendetegnet af et stor ammunitionsforbrug, effektiv observation og hurtig skydeberedskab. Det er er godt indskudt, og alle opdukkende mål – ofte endda enkelt personer - bliver øjeblikkeligt taget under ild. Det støttes effektiv af fly, der konstant svæver over fronten. Ikke sjældent kredser op til 6 fjendtlige fly i lav højde over os, kikker ned i stillingerne, beskyder poster med MG, leder artilleriilden, leder efter kommandostationer og artilleristilinger, og arbejder tydeligt med regelmæssig afløsning. Heroverfor virker den påfaldende underlegenhed i artilleri nedtrykkende på infanteriets moral, da enhver aktivitet fra deres side øjeblikkeligt udløser en gengældelse fra det fjendtlige artilleri. Modsat kan de fjendtlige MG Stillinger og infanteri virke uforstyrret af vores artilleri, hvilket navnlig sker i morgen og aftentimerne, og som koster os mange tab, da de engelske stillinger ligger højere end vore.

Siden slutningen af mats har bataljonerne ikke haft hvil. Mange gode kammerater må afgives til opfyldning af LIR 33. På trods af kompagnierne ringe styrke – enkelte tæller nu knap 50 mand – sker afkommandering til uddannelse på let maskingevær og til stormskolen. Ydermere bliver afsnittene forlængede. Til højre blev et kompagniafsnit afgivet til LIR 84 – højre fløj ligger nu ved Falske Hof Vandheule – hvorimod til venstre, på begge sider af Doktorgut, der overtaget 2½ kompagniafsnit fra LIR 33. Da II. Bataillon fortsat vandre frem og tilbage som reserve, blev foruden III. nu også I. Bataillon indsat som kampenhed. Hver bataljon har nu kun et kompagni i beredskab og som afløsningskompagni. Det er ikke så underligt, at enhedernes kampkraft og kampværdi aftager på trods af den forholdsvis gode forplejning. Vagttjenesten i forterræn og forreste linje var meget anstrengende. Der var ingen steder tale om en gennemgående stilling, men en række kratere og bunkere, hvor hver gruppe dannede en kampenhed. Med det fjendtlige artilleris hamren dag og nat var der en nedtrykkende følelse af total værgeløshed. De sidste uger havde gjort et trøstesløs indtryk – i kamp, i de mørke dækninger, i den modbydelige stank af rådnende lig og det med affald fyldte kraterlandskab. Over 100 mand var på grund af død og skader blevet revet ud af fællesskabet med kammeraterne. Med undtagelse af nogle få dage havde alle dele af regimentet været kamp- eller beredskabsenhed. Alle længtes efter ro, efter et andet syn end hvad dette terræn tilbød. Da så endeligt den 15. maj om aftenen der endeligt skete afløsning med dele af vore søsterregimenter 84 og 33, handlede det sig endnu engang kun om en forskydning længere mod syd. Det ville ikke betyde hvil, tværtimod: langt skrækkeligere end det hidtidige området ville det nye afsnit være på begge sider af vejen mellem Ypres og Menin.

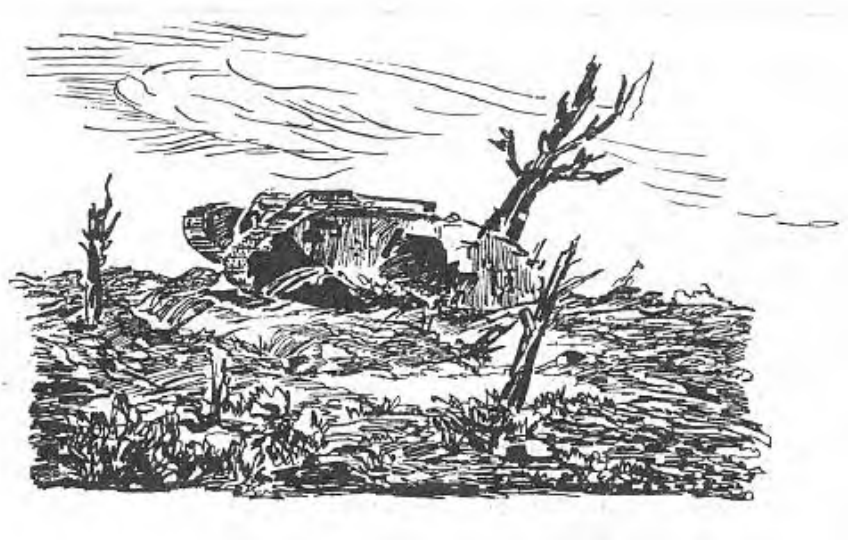

Stillingskamp foran Ypres

16. maj til 27. juli 1918

af Hauptmann d. Ldw. a.D. Hjertqvist

Inden 1. Landwehr-Division blev forlagt til Ypres området, havde der på den franske krigsskueplads afspillet sig store begivenheder. Den 21. marts begyndte »det store slag i Frankrig«, en af de mest fremragende våbendåd under hele verdenskrigen. Den åndelige far til denne store offensiv var General der Infanterie Erich Ludendorff, og det vil være af interesse for deltagere i stormen på Toboly, at rådgiveren for artilleriet var Oberst Bruchmüller, der på hin tidspunkt så mesterligt havde ledet artilleriet ved Toboly

Mens det store slag endnu var i fuld gang, fulgte syd for Ypres angrebet langs Lys. Den 9. april blev der angrebet i retning Estaire syd for Armentières, den 11. april Armentières erobret og fortsat i retning Bailleul. Merville faldt.

Med det fortsatte angreb i retning af Kemmel, der den 25. april blev stormet, gik englænderne øst for Ypres tilbage til foran byen.

Under indtryk af det slag, der startede 21. marts, blev den franske general Foch udnævnt til øverstkommanderende for Ententen. Hidtil havde de fjendtlige hære ikke haft en samlet overkommando. Efter den tyske erobringen af Kemmel samlede han sine hastigt sammenstillede reserver foran 17. og 2. Armee og nord herfor foran 6. og 4. Armee, hvorunder 1. Landwehr-Division hørte. Fochs forsøg på at fravriste tyskerne Kemmel mislykkedes.

Dette var situationen, som 1. Landw.Div. ankom til Ypres området.

Om aftenen den 15. maj 1918 blev de dele af regimentet, de lå i forreste linje, afløst af vore søsterregimenter LIR 33 og 84. Endelig skulle vi få den længe savnede hvile.

Den kom ikke til at vare længe. III. Bataillon fik ordre til den 16. maj kl. 0200 at afløse de i fronten liggende bataljoner fra Inf.Regt. 457 og 458 nord for Zillebeke søen. Forkommandoet fra bataljonen, 1 officer, 7 underofficerer og 15 mand kørte, efter at have haft hvil i 36 timer, med lastbiler til den nye stilling. – II. Bataillon blev om natten til den 16. maj afløst, men de tildelte kvarterer i Kantgerhöf og Dadizeelehöf var ikke ledige, så den måtte fortsætte til Vossemolen, hvor den havde hviledag før den allerede samme aften rykkede i beredskab i det ny tildelte afsnit. Bataljonsstab blev med 6. og 7. Kompanie placeret i en dækningstunnel ved Nonne Bosch. III. Bataillon blev den 16. maj kl. 1830 fra Zilverberg med smalspor jernbane bragt til Westhöf vest for Dadizeele, hvortil den ankom kl. 2045, hvorfra den kl. 2130 blev bragt videre til Geluvelt. Efter en omkring 6 km march nåede bataljonen den forreste linje, hvor den nord for Zillebeker sø afløste I./Inf.Regt. 457 og III./Inf.Regt. 458. I

Westhöf hilste os Major v. Rositz, der ved Stochod en overgang var kommandør for II. Bataillon og nu var regimentskommandør.

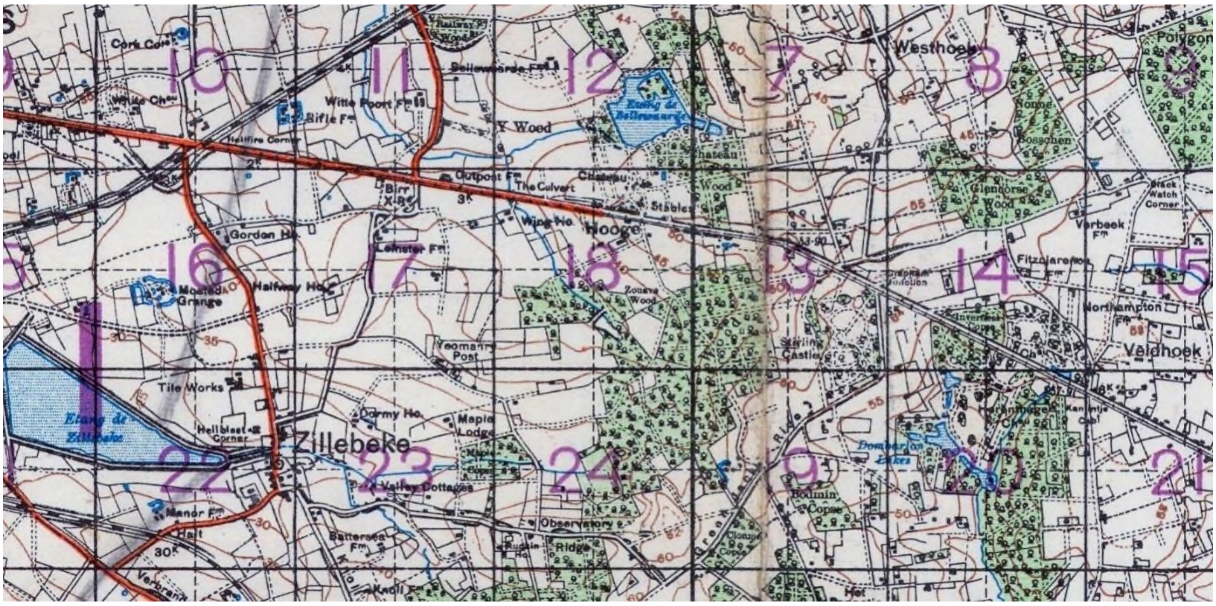

Begge de afløste bataljoner havde haft op til 7 kompagnier i forreste linje; III. Bataillon overtog nu alene afsnittet med sine 4 kompagnier. Afløsningen varede frem til kl. 3 om morgenen. Kompagnierne kunne i hovedmodstandslinjen anvende enkelte skudsikre tunneldækninger og dækninger, nogle splintsikre kældre og herudover dækninger af bølgebliksplader. Posterne i forterrænet lå under bølgebliksplader og kratere. Bataljonsstaben lå med et beredskabskompagni i en tunneldækning ved Hooge. Den fjendtlige artilleri gennemførte til tider meget voldsomme ildoverfald mod hovedmodstandslinjen og den eneste disponible opmarchvej, vejen Ypres-Menin, og de etablerede stier af træplader.

Forplejningen langs fronten bestod udelukkende af udvidede nødrationer og brød. Spittabletter til opvarmning af kødkonserves og kaffe, og mineralvand blev bragt frem om natten.

Natten mellem den 17. og 18. maj blev de fortsat indsatte 3. MGK fra Inf.Regt. 457 og Inf.Regt. 458, afløst af den til III. Bataillon underlagte 3. MGK/L31.

Vizefeldwebel Koch, fører for 1. Minenwerfer-Abteilung (tidligere 11. Kompanie) er af Armeens overkommando udnævnt til Leutnant der Reserve fra den 11. maj 1918.

Den 17. maj havde III. Bataillon følgende tab: Leutnant d. Res. Springer, fører for 3. MGK lettere såret, og forbliver ved enheden. Offizierstellvertreter Opitz, 3. MGK hårdt såret; 1 mand fra 12. Kompanie faldet, 1 mand fra 3. MGK lettere såret.

Tidligt den 19. maj afviste 9. Kompanies poster en engelsk patrulje med håndgranater og let maskingevær. Unteroffizier Dietsche, 6. Kompanie og Leutnant d. Ldw. Mühe og Gefr. Hansen, 9. Kompanie, tildele Jernkorset I. Klasse.

20. maj kl. 2 blev de fire kompagnier fra III. Bataillon afløst af I. Bataillon. III. Bataillon marcherede herefter til Nachtegal, 3 km sydøst for Geluvelt, hvorfra de med smalsporbane blev bragt til Dadizeele, hvor de efter 2 km march omkring kl. 8 gik i gode barakkvarterer ved Kanterhoek. Der blev badet og afluset.

3. MGK afløses den følgende nat af 1. MGK – II. Bataillon forblev i beredskab.

Den 20. maj blev der modtaget erstatningspersonel fra Landwehr-Infanterie-Regiment 9, som blev fordelt på følgende måde:

I. Bataillon	1 Offizierstellvertreter	2 Vizefeldwebel	5 Unteroffiziere	84 mand
II. Bataillon	1 Offizierstellvertreter	2 Vizefeldwebel	5 Unteroffiziere	50 mand
III. Bataillon	1 Offizierstellvertreter	2 Vizefeldwebel	8 Unteroffiziere	90 mand

Det tilgåede personel er mellem 35 og 42 år gamle og hverken uddannet på let maskingevær, tungt maskingevær eller granatkaster.

I. Bataillon havde den 20. maj 2 sårede og den 21. maj 1 såret. Mens I. Bataillon lå i linjen var artilleriet på begge sider meget livlig og om natten patruljeaktivteten, som den 22. maj udløste fjendens MG-ild og spærreild.

22. maj havde bataljonen tab på 1 død og 2 sårede, den 24. maj 4 døde og 6 sårede (til dels på grund af en sammenstyrtet tunneldækning på Højde 40, der dagen igennem havde ligget under artilleriild).

23. maj gennemførte III. Bataillon en øvelse under ledelse af den nye regimentskommandør, Major Brüggemann-Ferno og i overværelse af divisionskommandøren, General der Infanterie v. Jacobi, hvorunder tysk angrebs og engelsk forsvarstaktik blev vist.

25. maj gennemførte I. Bataillon en angreb ved Slot Zillebeke, hvor et fjendtligt poststade blev fundet tom, men hvor der også blev konstateret fjendtligt arbejdsaktivitet, stærkt sikret af patruljer. Leutnant d. Res. Jung såres hårdt og kommer i fangenskab som han frivillig deltager i en patrulje i den nordlige ende af Zillebeker søen.

De fire kompagnier fra III. Bataillon forlod Kanterhoek kl. 20 med feltbane og nåede kl. 2130 Nachtegal. Efter march til fods blev I. Bataillon afløst mellem kl. 0030 og 0200 natten til den 26. maj. Linjen blev besat med – fra højre – 9., 10., 12 Kompanie, mens 11. Kompanie lå i beredskab ved K.T.K. i tunneldækningen ved Hooge. Under afløsningen blev 1 mand fra III. Bataillon lettere såret.

I. Bataillon kom i beredskab, II. Bataillon i hvil i de gode kvarterer i Kanterhoek.

Tidligt på morgenen den 27. maj nærmede en engelsk patrulje på 18 mand sig 9. Kompanie, men her afvist af lette maskingeværer. En samtidig patrulje på 8-10 mand ved 10. Kompanie afvistes også. Under eftersættelse blev der erobret to karabiner. En mand blev lettere såret.

28. maj. Englænderne skyder forstyrrelsesild hele dagen i strålende solskin. Fra kl. 1500, hvor solen står gunstig, skyder englænderne planmæssigt med tungt artilleri mod dækninger og kommandostationer, især mod 12. Kompanies kældre, hvor tidligere en engelsk telefoncentral havde til huse, og K.T.K. ved Hooge, hvor indgangen til tunnelen styrter sammen.

29. maj. Mellem kl. 12 og 15 ligger tung fjendtlig artilleri over en dækning ved 10. Kompanie, forårsaget af uforsigtighed fra folkene, der trods tilstedeværelsen af fjendtlige fly, viste sig udenfor. I alt bliver der skud omkring 300 granater. Det 75. skud er en fuldtræffer, der gennemslår dækningen. 2 underofficerer og 5 mand fra 3. MGK bliver dræbt, 3 mand og Leutnant Plambeck fra samme kompagni såret. Desuden får to mand fra 3. MGK et nervesammenbrud. Først efter mørkefald kunne redningsarbejde sættes i gang; det lykkes herunder at redde en hårdt såret mand fra MG Kompagniet ud, selvom han var begravet under 3 meter jord. Dagens samlede tab beløber sig hermed 7 faldne, 1 hårdt, 6 mand lettere såret.

30. maj. Den forreste linje og K.T.K. rammes af flere kraftige ildoverfald, herunder også med tunge kalibre. I løbet af et kvarter blev to indgange til K.T.K. ramt og fuldstændig blokeret.

Fører for signaldelingen ved III. Bataillon, Vizefeldwebel Meyer, udnævnes til Offizierstellvertreter – dagen forløber uden tab.

31. maj. Tidligt på morgenen blev K.T.K. kommandostationen forlagt længere mod syd til Højde 61. Der findes ganske vist ikke her skudsikre dækninger, men Højde 61 ligger i et område, der i beskydes lidt mindre. 11. Kompanie, der hidtil har ligget ved K.T.K. Hooge, forlægges til B.T.K. i Nonnenboschen.

Rittmeister d. Res. og bataljonskommandør v. Coelln, der havde orlov til den 1. juni, blev på ordre fra 1. Landw.Div. beordret tilbage til sin Ersatz-enhed. Major v. Renouard, hidtidig fører for Feldrekrutendepot, 1. Landw.Div. overtager kommandoen over III. Bataillon samtidig med at han overføres fra LIR 33.

Dagens tab: 1 mand lettere såret.

Ved II. Bataillon fortsatte uddannelsen af kompagnierne i skydning med gevær og let maskingevær. Om eftermiddagen spillede regimentsmusikken – Fra II. Bataillon blev der til et l.MG-kursus i Domkerke udkommanderet 1 officer, 2 underofficerer og 12 mand og til et kursus ved stormskolen i Oudenarde 1 Vizefeldwebel, 1 underofficer og 1 mand.

Ved I. Bataillon var der i dagene 26. – 31. ingen særlige begivenheder ud over natlig tjeneste med transporter af ammunition, materiel og mineralvand til stillinger og til skansnings arbejder for artilleriet.

Troppernes sundhedstilstand i maj var dårlig. III. Bataillon indrapporterede, at mange folk på grund af den manglende underbringelse i den forreste linje, var ramt af forkølelsessygdomme. En del af de folk, der var underbragt i de våde og kolde tunneldækninger blev syge med feber. Fra III. Bataillon måtte 99 mand på grund af sygdom lægges på lazaret, herunder 18 på grund af malaria, 15 på grund af feber, 5 gasforgiftede.

II. Bataillon meldte om tilfredsstillende sundhedstilstand, med nogle enkelte tilfælde af tilbagevenden malaria. Derimod meldte I. Bataillon om dårlig sundhed på grund af placeringen i de våde og mørke dækninger. Eksempelvis blev på 5 dage af de 140 mand, der var placeret i Hooge-dækningen, 40 mand meldt syge.

Forplejningen var i maj gennemgående god ved alle tre bataljoner og feltpost kom frem daglig.

Natten mellem den 1. og 2. juni skulle III. Bataillon havde været afløst, men II. Bataillon ankom så sent, at det kun lykkedes med 5. at afløse 9, og med 8. at afløse 12 og med 6. at afløse 11. Kompanie. 10. Kompanie i linjen blev ikke afløst. 9. og 12. Kompanie blev underbragt øst for Molenhoek. Begge kompagnier ligger her i rimelig gode dækninger. Hovedsagen er, at folkene her kan bevæge sig frit. – 11. Kompanie blev i dens dækninger i Nonnenboschen. Bataljonsstab placeredes i regimentets kommandostation i Polygonwald – ingen tab.

7. Kompanie, der på grund af forsinkelser på smalsporjernbanen, ikke var nået frem i tide til afløsning af 10. Kompanie, kom for natten til 2. juni underbragt i dækningerne ved B.T.K. i Nonneboschen.

Natten mellem 2. og 3. juni overtog 7. Kompanie Afsnit b – Mitte. Nu ligger 5., 7., 8. Kompanie i forreste linje. 6. Kompanie et støttekompagni og er placeret ved K.T.K. venstre. Samme nat afløses 3. af 2. MGK Sammen med 3. MGK placeres 10. Kompanie ved 11. Kompanie, for det meste i tunneldækninger. Folk må i sigtbart vejr ikke vise sig udenfor om dagen. – Tab den 2. juni er 2 mand faldet, 3 mand hårdt såret, 1 mand let såret og 1 mand savnet.

I. Bataillon går i hvil og når den 1. juni om aftenen kvarterer i baraklejren ved Kanterhoek øst for Dadizeele. Efter afløsning følger 1. MGK efter den 2. juni. 5. Kompanie udsender en patrulje mod et trinbræt (Arret) på jernbanelinje og fastslår, at der arbejdes er, og at der er placeret et maskingevær hvor vejen går over jernbanelinjen. Det fjendelige artilleri opretholdt i aftentimerne beskydning af adgangsveje. Medhjælperen på forplejningsvognen og en hest på 6. Kompanies køkkenvogn såres af sprængstykker. 8. Kompanie sender i løbet natten til den 3. juni en patrulje under Feldwebelleutnant Eggers mod Slot Zillebeke. Patruljen mødes med infanteri og maskingeværild og kan melde, at slottet er besat af fjenden.

3. juni: formiddagen forløber rolig. Efter kl. 14 enkelt skydninger – også med gas – mod Afsnit a og c. Hen på eftermiddagen stiger beskydningen. Især adgangsvejen Ypres-Menin ligger under ild.

12. Kompanie stiller om natten 50 mand til stillingsbyggeri for artilleriet.11. Kompanie bringer mineralvand til de forreste kompagnier.

Major Volf, tidligere kommandør for Inf.Regt. 336, har på ordre fra Armee fra den 27. maj overtaget føringen af regimentet efter den sygemeldte kommandør.

4. juni: I de tidlige morgentimer sender alle tre kampkompagnier patruljer ud i ingenmandsland for at fastslå de fjendtlige posteringer. Der er ingen tab. – På grund af de dårlige underbringelser i fugtige, dybe dækninger, stiger antallet af syge ved II. Bataillon hurtigt; 6. Kompanie har denne dag 10 febersyge (tunnelsyge).

Natten til 5. juni er 30 mand fra 9. Kompanie indsat i stillingsbyggeri for artilleriet, mens 11. Kompanie og halvdelen af 10. transporterer vand og materiel til de forreste kompagnier. Også støttekompagniet fra II. Bataillon (6. Kompanie) deltager i transporterne.

5. juni: Om natten fra 4. til 5. juni opklarer kampkompagnierne igen i ingenmandsland. Eller byder dagen ikke på nævneværdige episoder.

6. juni: 30 mand fra 12. Kompanie deltager om natten i stillingsbyggeri for artilleriet. 10. og 11. Kompanie transporterer igen mineralvand og materiel til fronten. Flyaktiviteten i dagtimerne er meget stor – det fjendtlige artilleri ligger over adgangsvejene uden at anrette større skade.

7. juni: I løbet af natten bliver II. afløst af III. Bataillon. 6. og 7. Kompanie går i nærberedskab, 5. og 8. i fjernberedskab og underbringes i gamle dækninger i Molenhoek. Førstnævnte placeres i dækninger i Nonneboschen ved B.T.K. Under marchen til kvarter blev to sergeanter fra 8. Kompanie såret af en granat ved Station Nachtegal på den store veje Ypres – Menin. II. Bataillons stab placeres ved regimentets kommandostation.

Ved I. Bataillon er der denne dage ingen ændringer. Bataljonen afholder havefest i Dadizeele. Mens bataljonskommandør, Major von Fromberg er på kursus overtages kommandoen af Hauptmann d. Res. von Utzlar.

Under afløsningen af III. Bataillon såres kommandøren, Hauptmann v. Müller-Berneck lettere, men bliver ved enheden. Kompagnierne er indsat fra højre: 9., 11., 12. Kompanie; 10. Kompanie i reserve ved K.T.K. – 3. MGK afløser om aftenen 2. MGK i den forreste linje. I forhold til de forudgående dage er den fjendtlige artilleribeskydning noget aftagende – ingen tab.

8. juni: Lidt over midnat sonderer en fjendtlig patrulje på 2 grupper mod venstre fløj af 11. Kompanie. De afvises af posterne.

9. juni(søndag): Kort efter mørkefald blev der rettet et kraftigt ildoverfald mod den forreste linje. Venstre afsnit af 12. Kompanie blev for første gang amt af omkring 20 middeltunge granater. – Omkring midnat 8. til 9. juni blev endnu engang en ca. 10 mand stærk patrulje opdaget foran venstre fløj af 11. Kompanie; den forsvandt straks efter at være blevet opdaget.

Søndagen bragte ingen særlige begivenheder ved II. Bataillon. Kl. 10 skød en engelsk flyver en lænkeballon ned i nærheden af bataljonens stab. Ballonen faldt brændende til jorden, mens observatøren reddede sig ved at springe ud med faldskærm.

Ved mørkefald iværksatte fjenden igen en kraftig beskydning af forreste linje og det bagved liggende terræn med kalibre op til 24-cm. Enkelte punkter i terrænet blev belagt med gas. – tab: en alvorligt såret. Vejret solrigt.

Kompagnierne i fjernberedskab (5. og 8.) gennemførte skydeuddannelse, udbedrede veje og byggede barakker. 6. Kompanie står hver nat til disposition for K.T.K. og bringer vand og pigtråd til fronten.

11. juni: Kl. 0120 rykkede en officerspatrulje fra 12. Kompanie under den gamle sydvestafrikanske Offizierstellvertreter Ohlsen frem mod en fjendtlig post syd for Slot Zillebeke, for at tage denne til fange. Patruljen blev imidlertid meget hurtigt opdaget af fjenden og kom under kraftig MG og infanteriild fra flanken. Efter to timer uforrettet sag, måtte den vende tilbage. Omkring kl. 0300 blev en post ved 9. Kompanie angrebet af en omkring 10 mand stærk engelsk officerspatrulje. Posten på kun to mand blev hurtigt forstærket af 1 underofficer og 3 mand. Den fjendtlige patrulje måtte falde tilbage, efterladende sig en ikke-såret fange (Regiment Duke of Wellington).

Gefreiter Pagel, 9. Kompanie, der på fremragende vis bidrog til at tage fangen, tildeles Jernkorsets I. Klasse. Divisions-kommandøren, General der Infanterie v. Jacobi, ankom formiddag til K.T.K., hvor han gav mig til opgave at overbringe Gefreiter Pagel, som ikke i dagtimerne kunne bringes ud af forreste linje, ordenen, hvilket jeg gjorde samme aften med nogle rosende ord.

Den hidtidige fører for III. Bataillon, Hauptmann von Müller-Berneck, blev forsat til Erstatningsenhederne. Oberleutnant Hjertquvist, hidtidig fører for 12. Kompanie, overtog kommandoen, mens Leutnant d.Res. Gary overtog 12. Kompanie.

Om formiddagen inspicerede divisionskommandøren MG-stillinger og tildelte ved dækningerne i Nonnenboschen Jernkorsets I. klasse til Vizefeldwebel Moeske, 6. Kompanie. Samme ærestegn blev tildelt Sergeant Martens, 7. Kompanie, der imidlertid på grund af et malaria tilbagefald, befandt sig på lazaret.

Om aften byttede kompagnierne i II. Bataillon internt mellem nær- og fjernberedskab. – Ingen tab.

12. juni: Tidligt på morgenen afløses III. af I. Bataillon. Stab og de fire infanterikompagnier i III. Bataillon ommer i kvarter i Kanterhoek. - 2 sårede. rækkefølgen i I. Bataillon i linjen er fra venstre 1., 2., 4. Kompanie med 3. Kompanie som reserve ved K.T.K.

Fjenden beskyder stillinger i Polygonenwald. Om natten til 13. juni kan man i syd hører en voldsom trommeild.

13. juni: Kampbataljonen melder både den 12. og den 13. juni om ringe kampaktivitet. Patruljer om natten kan fastslå en omfattende arbejdsaktivitet ved fjenden. – Flyaktiviteten på begge sider er mere omfattende end de forudgående dage. – Major v. Fromberg overtager igen kommandoen over I. Bataljon.

3. MGKafløses først af 1. MGK i løbet af formiddagen og kommer i kvarter i den østlige del af Ledeghem.

14. juni: Ved infanteriet var der omfattende kampaktivitet natten igennem. Egent artilleri forstyrrer med observerede resultater de fjendtlige byggeaktiviteter, og lægger en godt liggende ild over et stykke fjendtlig grav, der af vore patruljer er meldt kraftig besat. – Kompagnierne i III. Bataillon afholder om formiddagen tre timers eksercitstjeneste, infanteriskydning og skydning med let maskingevær. Om eftermiddagen gennemføres for det meste specialuddannelse (granatkaster osv.). Desuden afholdes appeller og undervisning.

Natten til den 15. juni har 8. Kompanie 1 død og 4 sårede under trækning af pigtråd foran stillingen.

15. juni: Om eftermiddagen og ind under aften øgedes aktiviteten i luften på begge sider hvad angår observation for artilleriet.

16. juni: I nattens løb en omfattende opklaringsaktivitet fra engelsk side. En omkring 40 mand stærk patrulje afvist af Afsnit b gennem MG og håndgranat. Den moderat fjendtlige artilleribeskydning øgedes i aftentimerne. – Fjendens og egne aktiviteter i luften hele dagen påfaldende livlig. Store eskadriller gentagende gange observeret, foruden en kontinuerlig overvågning af fronten. Efter mørkefald blev endnu engang en patrulje på omkring 40 mand afvist med håndgranater i Afsnit b. – Fjendens omfattende opklaringsaktivitet i den sidste tid, sammenholdt med hans artilleribeskydning og den stadige frontovervågning fra luften lader formode, at fjenden ønsker at skabe sig et fuldstændigt billede af forløbet af vore forposter og hovedmodstandslinje.

III. Bataillon havde en tjenestefri søndag – Ved II. Bataillon afholdes møde for kompagniførere; ved samme lejlighed overrakte bataljonskommandøren, i det omfang de kunne komme til stede, de 31, der havde vundet Jernkorsets II. Klasse. – Om eftermiddagen kl. 1330 overfløj 4 engelske fly i lav højde II. Bataillons sygestue. Et af flyene blev af MG ramt i benzintanken og tvunget til at lande. Piloten, den engelske løjtnant Thompson, blev bragt til bataljonen. Hans grove opførsel og hans ringe soignerede udseende adskilte han væsentligt fra tyske

flyverofficerer. – Et flyveblad, der er nedkastet af englænderne, begynder med ordene: »Tyske borgere! Du er slave af en frygtelig magt«. – Det var underskrevet: »En tysk borger i udlandet«.

Hauptmann v. Uszlar, hidtidige kommandør af I. Bataillon, trådte tilbage til III. Bataillon, hvor han midlertidigt overtog kommandoen. Leutnant d. Res. Vogel overtog midlertidig føringen af 12. Kompanie. Leutnant d. Res. Plambeck returnerer efter helbredelse af sine sår og overtager føringen af 10. Kompanie. Leutnant d. res. Trampenau overtager 9. Kompanie.

Om aftenen blev I. afløst i forreste linje af II. Bataillon med kompagnierne i rækkefølge fra højre 5., 6., 8. Kompanie, og med 7. Kompanie som støttekompagni ved K.T.K.

Under afløsningen i Afsnit b blev en engelsk patrulje afvist med byger af håndgranater – ellers ingen særlige begivenheder. – I det klare vejr tumler om aften talrige egne og fjendtlig fly sig over stillingen. Ved fjenden er der på en smalt område 14 lænkeballoner synlige. –Meldehunden »Schupp«, der er tildelt II. Bataillon, bær daglig morgenmeldinger o. lign. fra K.T.K. til B.T.K. og spare bataljonen mange skridt. Til meldinger er der desuden fire brevduer til disposition. – I. Bataillon gik i beredskab og placeres med a og b kompagniet (3. og 4.) i Nonneboschen-dækningerne, mens c og d kompagnierne (1. og 2.) ligger i Molenhoek. Bataljonens stab er placeret i regimentets kommandostation i den østlige del af Polygon skoven.

17. juni: Kamp (II.) bataljonen begrænsede infanteri aktivitet på begge sider; er kommer kun bekæmpelse af de talrige fly på tale. Man tæller hen under aften på tidspunkter op til 20. Den fjendtlige artilleri ligger især over højre fløj af 8. og midten af 6. Kompanie. ved 8. Kompanie blev en Sergeant alvorlig såret; 6. Kompanie melder om en død og tre sårede.

Højde 61 (K.T.K.) rammes ligeledes omkring kl. 22 og igen kl. 0300 af artilleriild, tildele tung fladbaneild – Om natten til den 18. juni blev der med patruljer opklaret i alle tre afsnit. Zillebeke slot meldes besat. 5. og 8. Kompanie kunne kun med besvær trænge frem, da afsnittet kontinuerlig ligger under artilleri- og MG ild – 5. Kompanie afviser en fjendtlig patrulje med håndgranater og bringer efter rensning to engelske geværer med tilbage. Bataljonskommandøren udtalte herfor sin ros til dens fører, Sergeant Andresen.

18. juni: Alt personel fra I. Bataillon trækkes frem til arbejdstjeneste: 3. og 4. Kompanie til transport af pigtråd, ammunition, nærkampmidler og vand til stillingen; 1. og 2. Kompanie til stillingsbyggeri for artilleriet, til bygning af barakker og veje og indsamling af gammel engelsk ammunition. – ved kampbataljonen blev pigtrådshindringer fremstillet, hvortil 7. Kompanie hver nat stillede 3 grupper. – Dagen forløb rolig. Hen under aften var der igen mange fly i luften.

19. juni: Ved kampbataljonen forløb dagen uden episoder. Hen under aften lægger det tyske artilleri gas over Ypres. Natten til den 20. gennemfører fjenden opklaringsfremstød med voldsomme ildoverfald.

20. juni: Kampbataljonen (II.) melder, at følgende billede danner sig efter indberetninger om nattens kampe i de forskellige afsnit:

> Kl. 0110 pludselig, voldsom artilleribeskydning af hele eget afsnit og det venstre tilstødende. Påfaldende var anvendelsen af røg og brandgranater. Kl. 0130 påkaldte forreste linje, især afsnit c og venstre fløj af afsnit b, spærreild og virkningsskydninger, efter at der allerede fra K.T.K. kl. 0120 gennem artilleriets forbindelsesofficer var sendt anmodninger til »Undergruppe venstre« om ildstøtte til fastholdelse af det fjendtlige infanteri i dens grave.
>
> Fra kl. 0230 blev den fjendtlige artilleriild, og ligeledes den gevær- og MG-ild man hidtil havde kunnet hører fra forreste linje, svagere og døde helt ud omkring kl. 3. De indløbne meldinger gav følgende billede:
>
> Kort efter kl. 1 nærmede sig stærke fjendtlige patruljer sig venstre fløj af Afsnit b (6. Kompanie) og hele Afsnit c (8. Kompanie). De blev rettidigt erkendt, foran 8. Kompanie af en patrulje under Feldwebelleutnant Eggers, foran 6. Kompanie af den styrke fra 7. Kompanie, der netop var i gang med etableringen af pigtrådshindringer. Fjenden, der skønsmæssigt havde en styrke på 4-500 mand, forsøgte at trænge ind i stillingen. det kom til nærkampe, hvorunder håndgranater, MG og stikvåben spillede en stor rolle. Efter en længerevarende kamp blev fjenden til sidst afvist medbringende sig enkelte fanger og et let maskingevær fra 8. Kompanie. En eftersendt gruppe fra 7. Kompanie, der havde deltaget i kampene, tog en fange, som tilhørte 49. engelske Division og som gjorde et meget ugunstigt soldatermæssigt indtryk. Egne tab var:
>
> 6. Komp.: 1 mand død (dolkestik), 2 mand såret, 3 mand savnet.
>
> 8. Komp.: 2 mand død, 3 mand såret, 7 mand savnet.
>
> 7. Komp.: 1 mand såret.
>
> Afsnit a (5. Kompanie) lå under angrebet ikke under beskydning. Her kunne der endda arbejdes på hindringerne. Af en mindre engelsk patrulje, der tilsyneladende skulle sikre flanken på fjenden, blev der efter en hurtig aktion indbragt tre fanger, der angav at tilhører den 43. engelske Division. Denne angivelse skal dog kraftigt betvivles.
>
> Fører for 5. Kompanie meddeler, at det fjendtlige artilleri iværksatte skydning kl. 0110 på tegn fra en engelsk flyver, der over højre fløj af Afsnit a afskød en grøn lyskugle med fire stjerner.

Bataljonen har denne nat kæmpet godt. Fjenden udviste kun få steder handlekraft. I forhold til de anvendte midler var hans resultater vurderes meget begrænsede.

Dreizehn Kameraden der 10. Komp.

På grund af de fjendtlige patruljeoperationer var I. Bataillon i forhøjet kampberedskab.

Den 19 juni mellem kl. 7 og 1630 deltog III. Bataillon med 10., 11. og 12. Kompanie og 3. MGK i en øvelse med et sammensat regiment i terrænet mellem Waterdamhoek og Beytham. Denne øvelse fandt sted i solskin. Derimod blev vejret om aftenen dårligt med kulde og hyppige regnbyger.

21. juni: Efter melding fra kampbataljonen forløb natten rolig. Kompagnierne søgte med stærke patruljer i ingenmandsland efter døde, sårede og savnede. Der blev intet fundet. Om aftenen afløste III. Bataillon langs fronten. Kort før afløsning afviste Sergeant Körner med sit lette maskingevær en fjendtlig patrulje. –Afløsningen skete uden tab. – Under sang gik kompagnierne om morgenen den 22. juni til deres hvilekvarterer i Kanterhoek. – Her blev der badet og afluset. Om eftermiddagen spillede regimentsmusikken for II. Bataillon.

9., 10. og 11. Komp. (fra højre mod venstre) kom i forreste linje, mens 12. Kompanie blev reserve ved B.T.R. – vejret er blæsende og koldt.

23. juni: Kl. 1 blev en omkring 8 mand stor fjendtlig patrulje afvist foran Afsnit c (11. Komp.) – Leutnant d. Ldw. Ropers bliver fører for bataljonens signaldeling.

24. juni: Ved kampbataljonen er der intet nyt. Det er regnvejr. II. Bataillons kompagnier havde fire timers udetjeneste, herefter den sædvanlig indre tjeneste. Om aftenen spillede regimentsmusikken ved 2. MGK – I. Bataillon i beredskab melder om formiddagen om nedstyrtningen af et fjendtligt fly ved »Strassburger Tor«.

25. juni: Tidligt overtager Major v. Renouard kommandoen over III. Bataillon for allerede næste dag at overdrage den til Hauptmann d. Ldw. Suhrmann, da han havde fået overdraget kommandoen over LIR 84. – I. Bataillon meldte mellem kl. 20 og 21 om nedstyrtningen af tre fly, heraf to brændende. – vejret: solskin.

Mens Major v. Fromberg er på orlov, overtager Hauptmann Seewald (LIR 33) kommandoen over I. Bataillon.

26. juni: Mellem midnat og kl. 0045 gennemførte et meget kraftigt ildoverfald på Afsnit a med anvendelse af shrapnels, brisant, brand og røggranatger og med maskingeværer. Der fulgte ikke et fjendtligt angreb.

Omkring kl. 0220 afløses III. af I. Bataillon. III. Bataillon overgår som beredskab: stab i Polygonenwald, 9. og 12. Kompanie i Nonneboschen, 10. og 11. i Molenhoek. – De fire kompagnier skal dels om dagen, dels om natten transporterer materiel og vand, bygge barakker, veje og stillinger til artilleriet. I løbet af natten gennemførte 1. Minenwerfer-Kompanie, I. Bataillon en forstyrrelsesskydning mod skyttegrave nord for trinbrættet på Menin-landevejen. Foruden en om eftermiddagen stigende forstyrrelsesild, beskæftigede det fjendtlige artilleri sig dagen igennem mest med luftværn. Flyaktiviteten på begge sider holdt sig indenfor rimeligt omfang – Kl. 2330 lagde fjendtligt artilleri mod I. Bataillons afsnit en overfaldsagtig ild med røggranater. Sidstnævnte blev første gang anvendt af fjenden den 20. juni. De eksploderer med et stille knald (lig gasgranaterne) i et ildskær af lyse, hvide gnister og udvikler en tæt hvid røgsky. I. Bataillon meldte om en lettere såret.

28. juni – kampbataljonen melder:

> Indtil daggry livlig forstyrrelsesild med fjendtlige og egne MG, hvori også vore egen 1. M.W. deltog. Kl. 0400 voksede den indtil da moderate fjendtlige forstyrrelsesild pludseligt til et indtil kl. 0430 vedblivende ildoverfald mod venstre halvdel af afsnittet. Samtidig kredsede fjendtlige fly over vores linje. – Dagen igennem var der moderat flyaktivitet fra begge sider i frontovervågning. Hen mod aften blev en fjendtlig kampeskadrille på 30 flyvemaskine observeret. Begge siders artilleri deltog i luftværnsskydninger. Herudover gennemførtes til tider forstyrrelsesild med lette og middeltunge kalibre mod infanterilinje og artillerizone i afsnittet.

29. juni: Kl. 0030 rettedes pludseligt fjendtligt ildoverfald med lette og middeltunge kalibre mod hele afsnittet. Derudover forstyrrelsesild med middeltunge kalibre mod de bageste områder. På 5-10 minutter er området i den grad røgbelagt, at lys og signaltegn også bagud ikke længere kan erkendes. Vores artilleri lagde spærreild foran

afsnittet. I forventningen af et fjendtligt fremstød fik a- og b-kompagnierne i beredskabsbataljonen befaling til højre beredskab. – En omkring 40 mand stærk fjendtlig patrulje blev afvist foran Afsnit b af MG ild og håndgranater. Kl. 0120 mindskedes artilleriilden betydeligt. . Om eftermiddagen fulgte fjendtlig forstyrrelsesild mod stillinger og bageste område. »Strassburger Tor« lå tre timer uafbrudt under middeltung og tung artilleri. Aktiviteten i luften er fra begge sider ret begrænset. – Ved mørkefald fulgte en fjendtlig beskydning med middeltung artilleri, iblandet gas, mod stillinger og adgangsveje. Ved I. Bataillon meldes om 12 sårede, ved III. Bataillon om 2 (ved 1. M.W.)

30. juni: Mellem midnat og kl. 0030 ildoverfald mod Afsnit b og c; ellers moderat forstyrrelsesild i løbet af natten. Flere fjendtlige patruljer foran Højde 45. Egne patruljer fastslog livlig fjendtlig arbejdsaktivitet og besættelse af Zillebeke slot med flere maskingeværer. –Aktivitet i luften livligere end dagen før. – I. Bataillon har 2 døde og 1 såret.

Hauptmann d. Ldw. Stenger fra LIR 84 overtager kommandoen over III. Bataillon. II. Bataillon bliver i tiden 26.-30. juni yderligere uddannet i eksercits- og kamptjeneste; skydning med gevær, karabiner og let maskingevær gennemføres daglig.

Den 28. gennemføresen bataljonsøvelse under overværelse af Hr. Divisions-kommandør, hvorunder i sær signalmidler afprøves. – Den 29. juni er der evangelisk og katolsk gudstjeneste. Den 30. juni afholdes havefest til fordel for Ludendorffs fond for krigsinvalider. Der tilbydes her koncerter med regimentsmusikken, foldboldskampe, keglekonkurrencer, udskænkning af øl osv. Gennem salg af postkort, trykskrifter m.m. opnås et betydeligt bidrag til Ludendorff-fondet.

75 mand kører med badetoget til Ostende.

Sundhedstilstanden for personel og heste i juni er ved II. Bataillon god på trods af enkelte tilfælde af influenza. – I. Bataillon har en dårlig sundhedstilstand. Tiden i beredskab medfører ingen lettelse for tropperne, da bataljonen resten uafbrudt indsættes i arbejdet på fronthindringerne og i transporten af vand, ammunition o.lign. Og netop for dette arbejde er forholdene i afsnittet de mest tænkeligt dårlige. Kompagnierne i Molenhoek må herunder hver nat tilbagelægge 20-22 km. Foruden de betydelige vanskeligheder, alene kraterlandskabet frembyder, kommer den omstændighed, at hele infanterizonen og de bagudgående veje, næsten uafbrudt ligger under

en blanding af MG og artilleriild, og hele strækninger kun kan passeres med anlagt gasmaske. Foruden disse rent fysiske påvirkninger, virkede også følelsen af underlegenhed i antal og kampmidler - navnlig hvad angår artilleri i forhold til fjenden - nedbrydende på troppernes stemning og moral.

Fra III. Bataillon lød meldingen på tilfredsstillende tilstand hos hestene, men dårlig helbredstilstand hos folkene: 48 mand måtte syge indlægges på lazaret, herunder 33 mand med mistanke om malaria. På regimentets sygestue måtte 37 mand i nogle dage indlægges med influenza til behandling. – Foder til hestene blev endnu engang reduceret. Kun trækheste fik en lille ration af melasse. – Forplejningen i juni var god.

1. juli: Det fjendtlige forstyrrelsesild, som hen mod aften var stigende, ligger i sær flere timer over Hoge og Ypres hovedvejen. Flyaktiviteten var meget omfattende fra begge sider, hvorimod frontovervågningen var mindre end dagene forud.

2. juli: II. Bataillon afholder om formiddagen gasmaskeprøve, og afløser så i den forreste stilling i rækkefølge fra højre: 7., 6., 8. Kompanie; 5. Kompanie forbliver ved K.T.K. som støttekompagni. – I. Bataillon går i hvilekvarter i Kanterhoek; 1. MGK fulgte 24 timer senere. – Ved III. Bataillon skiftede kompagnierne deres kvarterer, da underbringelsen i Molenhoek var langt bedre. 10. Kompanie blive a, 11. Kompanie bliver b-kompagni, begge placeret i Nonneboschen; 9. bliver c og 12. Kompanie d-kompagni – Det arbejde, folkene skal udføre, er det samme; alle mand må trækkes frem til dette.

3. juli: Kampbataljonen meldte ingen særlige begivenheder. 6. Kompanie havde 2 sårede. – Blinkstationen ved Nonneboschen bliver ødelagt af en fuldtræffer, hvorved Wehrmann Stahmer fra bataljonens signaldeling, tidligere 10. Kompanie, faldt – en meget afholdt og tapper soldat, der havde været ved regimentet siden krigens start.

Leutnant d. Ldw. Rieckmann, Gas-uddannelsesofficer ved III. Bataillon, må på grund af malaria indlægges på lazaret.

4. juli: Ved kampbataljonen forløb dagen rolig. Leutnant og bataljons-adjudant Panse (II. Bataillon) må overføres til Sanitäts-Kompanie 215 på grund af mavekatar med feber. Funktionen overtages af Leutnant Stave. – Leutnant Springer, fører for 3. MGK og midlertidig MG-Officer, forsættes som MGO. til regimentsstaben. Leutnant Boit overtager kommandoen over 3. MGK – Leutnant Richard overtager efter regimentsbefaling kommandoen over 2. MGK

5. juli: Kampbataljonen melder: Fjendtligt ildoverfald hovedsageligt mod c og venstre fløj af b. Modstanderen angreb med omkring 300 mand i 3 bølger mod b, og afvises. Egne tab: 1 mand død, 2 alvorligt og 2 mand lettere såret.

I korpsbefalingen den 6. juli udtaler den kommanderende general von Boeckmann sin fulde anerkendelse til LIR 31 for denne succes.

Kl. 2100 sniger en fjendtlig patrulje gennem det høje græs frem til en fremskudt dækning i 6. Kompanies afsnit, beskyder poster og kaster håndgranater ind i indgangen. Posten falder, 3 mand såres, hvoraf en dør. 3 mand savnes. På grund af flybomber såres to mand fra forplejningstroppen.

6. juli: Om aftenen skulle II. Bataillon afløses efter flere dage uden særlige begivenheder. På grund af kraftig beskydning og udlægning af gas skete afløsningen med III. Bataillon først sent på natten til den 7. juli. Rækkefølge langs fronten: 10., 11., 12. Kompanie; 9. Kompanie bliver opløst og personel fordelt på 10. og 12. Kompanie. Hermed kommer de tre forreste kompagnier op på en ens styrke på hver 60 mand.

Om natten til 7. juli afløses 2. MGK af 3. i de forreste stillinger.

7. juli: II. Bataillon går i beredskab; 6. og 8. Komp. i Molenhoek, 7. i Nonneboschen; 5. Kompanie forbliver fremme ved K.T.K., mens III. Bataillon på grund af den ringe styrke af de enkelte kompagnier, må placere alle i stilling. Om aftenen den 7. juli kredsede en fjendtlig flyvemaskine over vejen mod Reutel og ledte med langsomt brændende lyssignaler tung fladbaneild i den retning. En granat sårede 4 mand alvorligt og 4 mand lettere.

8. juli: Kl. 2030 sneg en stærk engelsk patrulje sig ubemærket frem til en dækning ved III. Bataillons afsnit b (11. Kompanie) og overfaldt den 5 mand stærke besætning. Denne fuldstændig uopdagede fremrykning var muligt på grund af det totalt uoverskuelige terræn (gamle grave, forfaldne dækninger, meget højt græs, buske osv.). Ydermere blev den fjendtlige patruljes forarbejde støttet af en livlig fjendtlig artilleriild og en fjendtlig infanteriflyver, der i meget ringe højde med MG beskyder alle opdagede poster. Den fjendtlige overraskelse kan dermed lykkes. 2 mand (formodentlig såret) savnes, 1 mand er såret. En underofficer og 1 mand undslipper, da de eftersættende englændere afledes af infanteriild fra en nabopost. Også begge de to øvrige afsnit bliver en overgang kraftigt beskudt af det fjendtlige artilleri. I Afsnit a bliver en delingsfører dækning ramt. Herved faldt Offizierstellvertreter Schlichting (10. Kompanie), indehaver af Jernkorsets I. Klasse, Friedrich August Kreuz I. Klasse, som siden november 1914 havde stået ved regimentet, og ved flere lejligheder havde vist sin kvalitet.

De samlede tag denne dag var 2 mand savnet, 4 mand (herunder 1 officer) faldet, 4 mand såret.

Unteroffizier Fleischer, 5. Kompanie tildeles Jernkorsets I. Klasse.

Om aftenen livlig aktivitet i luften i nærheden af B.T.K. Det kommer til luftkampe, hvorunder tilsyneladende ingen fly bliver beskadigede. Hver nat bringer 7. Kompanie vand og materiel frem foruden varm mad til 5. Kompanie frem til K.T.K. Denne arbejdsindsats nedslider i høj grad folkene. Antallet af syge ved II. Bataillon stiger (influenza).

Lt.d.Res. Backhaus
adjudant I. Bataillon
Ved krigens slutning Regts.-Adjudant

Leutnant Backhaus tilkommanderes regimentsstaben. Han funktion som adjudant ved I. Bataillon overtages af Leutnant Reiter.

9. juli: Ved middagstid lykkes det fjenden med en omkring 16 mand stærk patrulje at overfalde en med 3 mand besat bunker i Afsnit a (10. Kompanie) og tage to mand til fange. Også her lykkes fjendens overraskelse på grund af det overskuelige terræn og den kraftige artilleriaktivitet. Denne omfattede enkelte meget kraftige ildoverfald mod den forreste linje, adgangsveje og K.T.K.

Med Hauptmann Stengers overførelse til 8. Inf.Div. overtog Leutnant d. Ldw. Zanke, fører for 3. Kompanie, kommandoen over III. Bataillon.

For at imødegå den omfattende fjendtlige patruljeaktivitet oprettes på ordre fra regiment en fast patrulje, hvortil alle infanterikompagnier afgiver en underofficer og 6 mand. Fører bliver Vizefeldwebel Lamers, 1. Kompanie.

Også ved II. Bataillon opstilles en fast patrulje. Fører bliver Vizefeldwebel Moeske, der under orlov afløses af Vizefeldwebel Luetgens fra 5. Kompanie. – Ved I. Bataillon afholdes om eftermiddagen en havefest i parken ved Dadizeele med fri øl og sportsarrangementer.

10. juli: Kl. 2030 nærmede sig igen en fjendtlig patrulje på to grupper en bunker i Afsnit b (11. Kompanie). Den afvises af ild fra let maskingevær og infanteri.

Ved 10. Kompanie såres en mand.

For I. Bataillon står til en udflugt til Ostende et badetog til disposition. Engelske fly nedkaster propagandablade ned over II. Bataillon.

Ifølge regimentsbefaling fra 10. juli er Jernkorset I. Klasse tildelt Leutnant d. Res. Panse og Meckl.Schw.-Verdienst-Krueuz I tildelt Feldwebelleutnant Bismarck og Tense.

11. juli: Ved kampbataljonen falder flere kraftige ildoverfald, dels med gasgranater, mod linjen og omegnen af K.T.K. – Natten til den 12. blev III. Bataillon afløst og overgår som hvilebataljon med underbringelse i de tidligere kvarterer i Kanterhoek.

I stedet for den under orlov sygemeldte Leutnant Jensen overtog Oberleutnant Peterson kommandoen over 1. Kompanie, men midlertidigt var han imidlertid fører for III. Bataillon. Rækkefølgen af I. Bataillon i stillingen var herefter 1., 2. og 4. Kompanie. På grund af den ringe mandskabsstyrke i kompagnierne må 3. Kompanie fordeles over de øvrige kompagniafsnit. Et kompagni fra beredskabsbataljonen (II.) trækkes frem til K.T.K. (8. Kompanie).

Under afløsning af 5. Kompanie ved K.T.K. blev 3 mand såret. Natten til den 12. juli er meget urolig. Kl. 0315 gennemførte fjenden en halv times ildoverfald mod afsnittet til højre under LIR 33.

12. juli: De fjendtlige kampaktiviteter holde sig indenfor de vanlige rammer. Aktiviteten i luften er ringe. Den faste patrulje (I.) udsendes for første gang, hvorunder den fører, Vizefeldwebel Lamers såres hårdt og en mand falder.

III. Bataillon havde på fire uger skiftet kommandør 8 gange.

13. juli: 3. MGK afløses af 1. og kommer i dens gamle kvarterer i den østlige udkant af Ledeghem.

Hele natten igennem ligger livlig forstyrrelsesild over forreste linje og bagved liggende områder. I løbet af dagen ligger K.T.K og kompagniførerens dækning i Afsnit b på tidspunkter under en planmæssig beskydning. »Strassburger Tor« bliver ved middagstid ramt af omkring 200 middeltunge granater. Egen artilleriaktivitet er, som de tidligere dage, ubetydelig. Den omfattende fjendtlig aktivitet i luften omfatter primært frontovervågning. På tidspunkter svæver tre fjendtlige fly over afsnittene, men de i ugerne forud normale overfald støttet af lavtgående fly, gentages ikke.

I. Bataillon melder om 2 sårede.

III. Bataillons infanterikompagnier begynder igen en fastlagt tjeneste. Normalt bliver der om formiddagen ekserceret og skudt i to timer; om eftermiddagen er der 1 times sport og der gennemføres igen appeller.

14. juli: I løbet af natten gennemførte begge sider en livlig forstyrrelsesild med maskingeværer. Fjendtligt artilleri beskyder forreste linje og bagområderne, delvist med iblandet gasgranater.

Den fast patrulje fra I. Bataillon returnerer efter en næsten 24-timer lang patrulje med betydelige efterretninger. Hele dagen havde den ligget tæt på en rapporteret besat fjendtlig dækning for om aftenen at fange den tilbagevendende natbesætning.

Beredskabsbataljonen meldte, at en tysk ballon kl. 11 blev skudt ned af et engelsk fly. Slugten ved K.T.K. skal i eftermiddags kl. 18 være blevet beskudt af den nye fjendtlige gul-kryds gas. Arbejdskommandoerne fra II. Bataillon blev derfor, så vidt det var muligt, holdt tilbage. Der blev imidlertid ikke sporet nogen form for gas.

15. juli: Kampaktivitet på begge sider forholdsvis ringe. På ordre fra division udsendes hver aften på skift et kompagni fra fjernberedskabet til transport og trækning af pigtråd.

16. juli: Den sædvanlige forstyrrelsesild fra det fjendtlige artilleri voksede flere gang i voldsomhed. Derudover er kampaktiviteten ringe. Kl. 18 gik en mindre fjendtlig patrulje frem mod afsnit b mens et fjendtligt fly beskød de her stående poster med maskingevær. Patruljen afvises af MG-ild; to mand såres.

Leutnant d. Res. Alvater fra 3./L.31 overtager kommandoen over 10. Kompanie.

II. Bataillon melder, at der fra syd kan høres meget voldsom artilleri. Fjenden gennemfører heftige ildoverfald mod vores venstre nabodivision. kl. 1550 blev en flyver på den anden side de fjendtlige linjer skudt brændende ned.

Formiddag et kraftigt tordenvejr med regn. Om eftermiddagen er det meget varmt.

17. juli: Tidligt på morgenen blev en fjendtlig patrulje foran Afsnit b afvist af infanteri- og MG-ild. Fjendtlig forstyrrelsesild, iblandet gas, er ret livlig frem til morgengry. Resten af dagen ret begrænset. Flyaktiviteten indenfor moderate rammer. Kort før afløsning blev en stærk fjendtlig patrulje afvist foran Afsnit b med håndgranater. Afløsningen varer næsten frem til daggry den 18. juli. Bataljonen kommer i beredskab med følgende placering: 1. Kompanie ved K.T.K., 2. Kompanie i Nonnenboschen, 3. og 4. Kompanie i Molenhoek. II. Bataillon, som har overtaget forreste linje, besætter afsnittet på følgende måde fra højre: 5., 6., 7. Kompanie. 8. Kompanie blev opløst og fordelt på de øvrige kompagnier for at kunne besætte poster som foreskrevet og for at kunne udskille en kompagnireserve. På anmodning fra kompagnierne aflyses arbejdstjenesten om natten 16. til 17. før afløsningen, for at give folkene mulighed for at hvile ud.

Hauptmann v. Uszlar blev tilkommanderet signalskolen i Roubaix. Indtil Rittmeister v. Arnim returnerer overtager Hauptmann d. Ldw Seewald fra R.I.R. 33 kommandoen over II. Bataillon.

18. juli: Kl. 0315 blev i Afsnit b ved Post 2 en fjendtlig patrulje afvist med geværild og håndgranater. Den faste patrulje ved II. Bataillon går under Vizefeldwebel Lütgens kl. 2330 frem foran Afsnit c for at opklare om Slot Zillebeke er besat eller ej. Næste dags aften returnerer den med værdifulde oplysninger.

1. MGK afløses af 2. MGK og besætter posterne ved beredskabsbataljonen.

19. juli: Om eftermiddagen overtager Rittmeister v. Arnim igen kommandoen over II. Bataillons. Ellers intet at berette.

20. juli: En mand fra 6. Kompanie såres, mens et to lette maskingeværer ved samme kompagni beskadiges.

III. Bataillon afholdt om eftermiddagen sportsfest, hvori folk med iver deltager. Regimentsmusikken spiller. Kantinen udskænkede øl. Desværre satte det ind med kraftig regn kl. 18, hvorfor sportskampene måtte indstilles.

I morgentimerne returnerede den faste patrulje efter at have konstateret at en fremskudt grav i Afsnit b var besat af fjenden. Den fjendtlige artilleri er livlig. Flyaktiviteten er som følge af de blæsende vejr ringere end normalt. Om aftenen går en del af den faste patrulje og 8 mand fra 5. Kompanie frem i retning af Ruine Campe, for at opklarer mod de fjendtlige poster på dette sted. Fører var Sergeant Schneppe fra 5. Kompanie. En patrulje under Vizefeldwebel Schlossmacher fra 7. Kompanie opklarede støj fra område ved Slot Zillebeke. Patruljen fastslog, at der nordvest for slottet blev læsset jernbaneskinner af.

Leutnant Lüthje er blevet syg; Offizierstellvertreter Herzberg overtager føringen af 2. Kompanie. Ved III. Bataillon er søndag tjenestefri. Fodboldfinalen mellem 11. Kompanie og 3. MGK spilles; 11. Kompanie vinder stort. Til slut en tale af Oberleutnant Petersen og prisoverrækkelse. Vejret er dejlig og solrigt.

22. juli: Natten meget rolig. Fjenden retter flere ildoverfald mod venstre naboenhed og angriber tilsyneladende. Natten til 23. juli afløser III som kampbataljon II. Denne går i hvilekvarter i Kanterhoek. Kampbataljonen går i stilling i rækkefølge fra højre: 9., 11., 12. Kompanie. 10. Kompanie genopstilles.

23. juli: Stillingen er blevet roligere. Fjenden har indskrænket artilleribeskydningen. Patruljeaktiviteten er ligeledes dalet.

II. Bataillons kompagnier bader og afluser.

24. juli: Kl. 0435 skyder eget artilleri et ildoverfald foran bataljonsafsnittet, efter at der forud er skudt foran LIR 33 og 84. Fjenden svarer ikke; kun den sædvanlige forstyrrelsesild finde sted. Ingen tab.

Da mandskabet ved II. Bataillon er ret udmattet, skal der kun afholdes to timers tjeneste, hvorunder især skydning plejes.

For I. Bataillon bliver der kl. 0400 befalet forhøjet beredskab, da der ifølge udsagn fra fanger kan forventes et engelsk angreb. Bataljonsstaben, I. Bataillon forlægger til Nonnenboschen dækningerne. Kl. 0730 afblæses det forhøjede beredskab.

25. juli: Slot Zillebeke beskudt med 100 granater af tung kaliber. Egne forreste stillinger blev af samme grund mellem kl. 22 og 23 trukket lidt tilbage. Resultater kan ikke konstateres.

Om aftenen styrtede et fjendtligt fly ned i nordvestlig retning efter luftkamp.

26. juli: Endeligt skal regimentet have en hvilepause, som af alle medlemmer af hjertet længes efter. II. Bataillon forbereder sig på den forestående afløsning med 6. Kavallerie-Division. Overtagelseskommandoer herfra har overtaget sygestuerne.

Afløsning af de tre bataljoner skal ske efter følgende plan:

Kampbataljon af Ulanen-Regiment 3
Beredskabsbataljon af Kürassier-Regiment 7
Reservebataljon af Dragoner-Regiment 2
Stab af Stab Schützen-Kommando 5

Kvarterer sættes i stand.

Kl. 0500 overtager major v. Renouard kommandoen over III. Bataillon. Oberleutnant Petersen returnerer til 1. Kompanie. Præcis indførelse af forkommandoet fra 6. Kav.Div. gennemføres. Det er en rolig dag med en svag forstyrrelsesild. Kompagnifører dækningen i Afsnit c rammes af fuldtræffer med anslagstænding. 2 mand såres.

1 MGK afløses af MG-Eskadron, Kürassier-Regiment 7 i løbet af natten og kommer i foreløbig kvarter i Kantgerhoek.

27. juli: Kampbataljon (III.) afløses i stilling af Ulanen-Regiment 3, der på grund af fuldtræffer har 12 sårede under afløsningen. Bataljonen kommer derfra uden tab. Et stærkt kommando under Leutnant Seydel forbliver 24 timer ved den afløsende enhed.

I. Bataillon bliver afløst i beredskab i løbet af natten til den 28. juli af Kürassier-regiment 2. To eskadroner placeres i Nonneboschen-dækningerne, 2 i Molenhoek. Afløsningen er afsluttet kl. 0100. Kompagnierne fortsætter i fodmarch til Ledeghem.

Ved II. Bataillon sker afløsningen med Dragoner-Regiment 2, der skal overtage kvartererne.

Regimentet har tilbragt over 4 måneder i forreste linje i Flandern. Selvom den ikke havde oplevet så hårde kampdage som i oktober 1917, havde regimentet gjort sin pligt, både i forsvar som i angreb. Den havde villigt accepteret alle lidelser i kraterlandskabetmed dens ubehagelige lugt af forrådnelse, opholdet i de usunde og tildele vandfyldte dækninger og i bølgeblikshytter, i håbet om en bedre fremtid. Nyhederne fra de franske hovedfronter var lovende: den 27. maj var Chemin des Dames blevet stormet, den 9. juni begyndte offensiven ved Noyon, den 2. juli angrebet langs Marne og i Champagne.

Regimentet havde hårdt brug for hvil, og den fik det også. Med stolthed kunne alle sige, at han havde kæmpet på en af de voldsomste krigsskuepladser gennem tiden. De mange faldne, der nu ligger under Flanderns grønne tæppe, skal vi overlevende medkæmpere til evig tid holde i trofast erindring i vore hjerter.

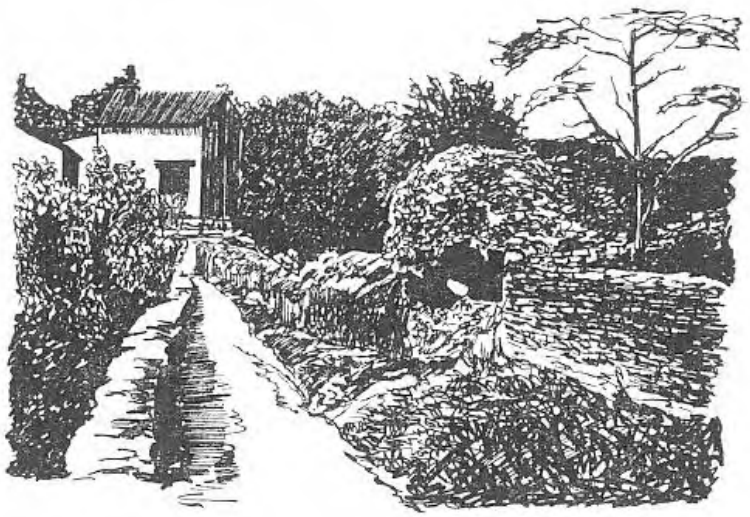

I Elsass-Lothringen

28. juli til 9. oktober 1918

Af Leutnant d. Res. a.D. H. Braasch

Transporten fra Flandern til Lothringen (28. juli til 3. august)

Natten mellem de 27. og 28. juli 1918 blev regimentet afløst i sine stillinger foran Ypres af Schützenkommando 5: III. Bataillon (kampbataljon) af Ulanen 3, II. Bataillon (Beredskabsbataljon) af Kürassier 7 og II. Bataljon (hvilebataljon) af Dragoner 2. Det var kavaleriregimenter, der på grund af stillingskrigen ikke længere fandt anvendelse, og efter yderligere infanteriuddannelse nu indsattes i stillingskrigen. Dermed havde den første indsættelse i et afsnit af den vestlige krigsskueplads fundet sin afslutning. Det havde være en læretid, hvor vi indarbejdede de nye forhold i krigsførelsen, kraterterrænet og de mange tekniske hjælpemidler, og det havde ved god været en hård og blodig tid.

Jernbanen bragte os til Lichtervelde, hvor Regimentstab og I. Bataillon blev underbragt, mens II. Bataillon kom til Turkije og III, som Oberleutnant Petersen havde overtaget kommandoen over, kom i kvarter i Gitsberg. den 1. august blev der igen befalet alarmberedskab og den 2. blev regimentet indladet. Hvor gik turen hen? Ville vi blive i Flandern, eller ventede der os en ny krigsskueplads og nye opgaver? Turen gik over Thielt, Gent, Alost, Bryssel, Louvain, Liège, Tirlemont, alle steder, der mindede os om de hårde kampe i året 1914, kampe som det stående Regiment 31 med ære havde deltaget. Videre gik det over Verviers, hvor vi tog afsked med Belgien. Altså lev vel Flandern, adjø i kammerater, vi lagde i den kolde jord ved Houthulst skoven, ved Passchendaele og Ypres; for os er krigen endnu ikke slut.

I Roetgen, på tysk jord, blev vi hilst af tyske piger. Solen skinnede venligt fra en skyfri himmel, og vi forplejede med en for os fuldstændig ukendt nudel suppe »made in Germany«. Jeg ved ikke, om den ene eller den anden i hemmelighed fik sendt en hilsen hjem; formentlig ikke, for det var jo forbudt. – Langsomt bragte toget os gennem Eifel, hvis skønhed vi i stilhed betragtede. Til venstre lå brede, grønne dale med saftige græsninger og kornmarker, der snoede sig om langstrakte landsbyer med deres hvide huse. Langt ude hævede grønne bakker sig. Også langs bakkeskråningerne, vi kørte langs, lå de grønne marker, mens toppene var dækkede af granskove. Tæt bevoksede slugte skar sig ind i højplateauet. På banegårdene viste de store stabler af træ den beskedne løn for den menneskelige flid i Eifel. Og over det hele skinnede augustsolen stille, at det efter oplevelserne i Flandern gjorde sjælen godt, og næsten glemte, at der stadig var krig. Det var bare simpelthen så fredeligt i hjemstavnen.

Om eftermiddagen måtte vi i Gerolsheim igen strække benene en smule, mens vi fik serveret en god bygsuppe, en beskæftigelse hvorunder man for nogle øjeblikke kunne glemme de skønne omgivelser, også selv om de lå hjemstavnen. Så passerede vi Mosel ved Trier. Bjergene rykkede nu nærmere; I Saardalen mødte de os. Til højre

og venstre lå vinbjergene mens jernbanen snoede sig langs floden. For vore fødder lå Saar omkranset af smalle marker og skovbevoksede højder. Det begyndte at blive mørkt. Ved Dillingen åbnede dalen sig, og til højre og venstre ragede skorstene op fra de store fabrikker. Naturens fred afløses af hverdagens kamp. det rige kulområde i Saar havde modtaget os, og de mange skorstene og byerne med de mange fabrikker viste os, at naturen kun prisgiver deres skatte, når det sket under hårdt arbejde og megen sved. Og netop her i Gersweiler ved Saarbrücken blev vi mødt af den mest venligste velkomst under hele turen. Her fik vi flæsk med frisk kål, den rigtige fredsvare, som var vi hjemme hos mor. Skæbnen havde også her været os nådige, da vi nu befandt os i Saarland, hvor vore mangeårige, højt agtede kommandør, Hr. Oberst Windell, i mange år havde virket, og som var blevet ham kær og til hvis beboere han følte sig nært tilknyttet.

Et tordenskyld slog ned. Det var godt for frontsoldaten, for det var ved at være tid, hvor livets alvor igen begyndte. Ved Saargemünd passerede vi grænsen til Lothringen og nåede den 4. august kl. 3 om natten til Heming. Udlosningen gik hurtig, og snart var vi på vej ad de gode veje gennem Saarburger Forst til Langenberg (Languimberg), hvor I. Bataillon kom i borgerkvarter, mens regimentsstab indtog Baschat. II. Bataillon blev udlosset i Duss (Dieuze) og kom i kvarter i Freiburg og Weilerhof. III. Bataillon satte af toget i Derthelmingen og marcherede herfra til dieselingen og Essesdorf.

I Lorraine – 4. til 24. august 1918

Den tyske skov gør dog altid noget ved en. Hvilket blik gør sig ikke bakkerne ved Langenberg ikke i det lyse solskin. Landsbyerne her har en helt andet udseende, end hvad vi er vandt til i Nordtyskland. Tæt ved siden af hinanden ligger husene her nær gaden, for det meste med siden til. Murene er hvidkalket puds, der er og der er faldet af og afsløret grå mursten. Vinduerne kan lukkes af tunge træskodder. Forhaven med træer og blomster mangler helt og efterlader hos os nordtyskere indtrykket af et fremmedartet, koldt sted. Dette fremmedartede indtryk kommer også til udtryk i omgangen med beboerne, der for en dels vedkommende ikke føler sig forbundet til os som beskyttere af deres grænser og hjemstavn, og derfor kun modstridende bær byrden af indkvarteringer. Men modsat finder vi også venlig modtagelse. Også andre steder, i Polen og i Flandern, havde vi ikke været velkomne, men her berørte det os mere smertelig; vi stod dog i et land, som vi ville forsvarer som tysk.

Omkring indkvarterings landsbyerne udviklede der sig et hektisk militært liv. Efter at udrustningen var sat i stand, blev der flittigt ekserceret på de høstede marker. I større omfang blev mandskabet uddannet på let maskingevær. Afpudsningen af den militære tjeneste, der senere i vanskelige stunder skulle blive godtgjort, blev her bedrevet med stor alvor. I det bakkede terræn blev der gennemført øvelser i større rammer, som bataljoner. Eksempelvis blev II. Bataillon den 12. august inspiceret af kommandøren for Gruppe Bensdorf, Exz. von Ilse, hvor der faldt rosende ord for bataljonens gode holdning. Desværre var Rittmeister v. Arnin, som hidtil havde ført II. Bataillon, den 7. august blevet forsat til 1. Garde-Inf.Div. Det var med beklagelse, at bataljonen tog afsked med sin fører, hvis energiske personlighed havde gjort sin militære tilværelse til sit livs indhold. Hensynsløst havde han gjort sin indsats. Ingen MG-stilling var for fjern, ingen post for lille til, at han ikke opsøgte dem for at påse, at alle militære forpligtigelser i tilstrækkelig grad blev opfyldt. Hensynsløs stillede han op for sine tropper; med klart blik overskuede han enhver vanskelig situation og blev dens herrer. Men lige så hensynsløs var hans krav til alle officerers og mandskabs trofaste opfyldelse af deres pligter. Det var intet under, at hans tropper til fulde havde tiltro til hans føring. I hans sted overtog Major Preusser kommandoen over bataljonen. Oberleutnant Petersen fungerede indtil hans ankomst.

den 11. august blev der i Langerberg og Essesdorf afholdt inspektion af hestene afholdt af hesteinspektøren ved Armeen. Det viste sig herunder, at hestene var sluppet bedre fra opholdet i Flandern end menneskerne. Det var en fryd at se, med hvilen kærlighed kuskene, som for en dels vedkommende havde været ved regimentet siden krigens start, passede deres heste. Den stolthed, som lyste i deres øjne, når de fremviste deres dyr viste, at også denne vigtige gren af det militære arbejde blev gjort med pålidelighed og trofasthed.

Mellem alt det seriøse arbejde, lod man dog også glæden komme op til overfladen. Hvem glædede sig ikke over regimentsmusikken, når den spillede op, og netop denne viste sig utrættelig aktiv og glædede dagligt bataljonerne. Vizefeldwebel Barthhavde til fulde forståetvores tidligere kommandørs indstilling: at musik er til for at røre menneskets inderste. Det var imidlertid kun de færreste der forstod, hvor uendelig megen flid, det kræver at frembringe denne fremragende musikalske ydelse, der flere gange frembragte forbavset anerkendelse af fremmede troppeenheder. Vi vil takke vore gode musikere for de mange skønne stunder, der bragte os med deres musik, som rev os med. Og mange sårede vil også i ånden trykke dem i hånden som tak for, at de i alvorligere stunder bragte dem tilbage – et bevis på, at de også her stod distancen.

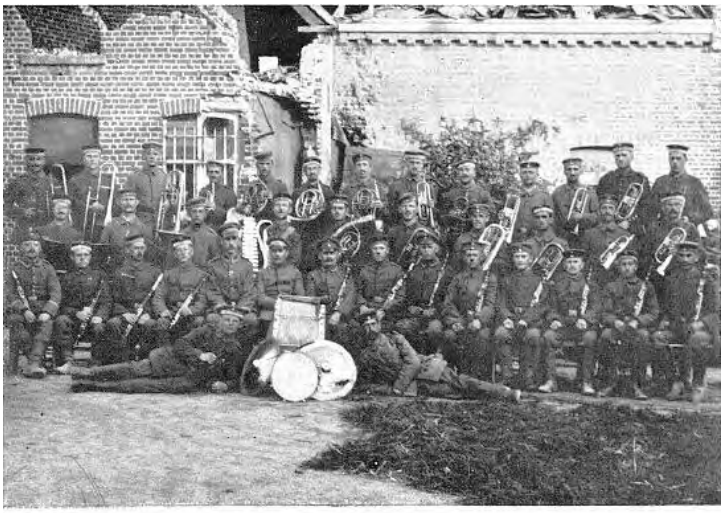

Regimentsmusikken - L.I.R. 31

Efter arbejdet et forfriskende bad i Diffelinger Weiher eller i Stockweiher ved Langenberg. Glade sange lød ved I. Bataillons havefest den 14. august ved »Becher Bier«, og III. Bataillon samlede sig i et sangkor under ledelse af Gefreiter Rud. Müller fra 9. Kompanie. Medlemmerne af regimentet fra Elsass-Lothringen fik naturligvis lejlighed til at ile et par dage hos mor. Med hvilken spænding var der ikke blevet kikket ud af vinduerne for at se, hvorhen turen gik. Glæden ved at gense de hjemlige egne under vi jer gerne af hele hjertet, da I i mange svære stunder med trofasthed kæmpede side om side med os. Stemningen var derfor god blandt soldaterne, og trods tjenesten var der tid og kræfter tilovers til at hjælpe værtsfamilierne med at bringe høsten i hus. Megen foderkort til vore heste blev hentet ud af vore værters lader.

Mens tropperne efterhånden kom sig efter den sidste tids anstrengelser og afsavn, viste de malariasyge kun ringe modstandskraft, og et større antal af dem måtte indlægges på lazaret, selvom der blev taget særlig hensyn til dem. Også på andre måder mærkede vi, at der stadig var krig.

Den 15. august tilgik befaling om, at vi ved Elfringen skulle afløse i afsnittene Hannover og Glogau. Den 18. august kl. 0400 blev denne ændredes denne til en befaling om aftransport, der igen kl. 0700 ændredes det, at der blot skulle oprettes marchberedskab. Kl. 12 blev også denne befaling annulleret, der skulle igen afløses som oprindeligt befalet. Den 19. august rykkede derfor forkommandoet afsted til Elfringen. Kl. 1900 ændredes igen ordren til marchberedskab. Forkommandoet forblev i Elfringen, mens kompagnierne eksercerede den følgende dag ved deres kvarterer eller undervist i, at fjenden stræbte ikke kun efter en militærisk, men også en industriel og sjælelig underkastelse gennem en på enhver måde nyopdragelse. Den 25. august blev spændingen endegyldigt udløst: Regimentet skulle transporteres til Armee-Abteilung A.

I den midterste del af Vogeserne i Elsaß (25. august til 13. september 1918)

Dem 25. august blev Regimentsstab og I. Bataillon indladet i Heming, II. Bataillon i Rixingen og III. Bataillon i Duss. Kolonnen stillede heste til rådighed for at bringe alle vore køretøjer hurtigt til banegårdene, hvor indladningen med betragtelige vanskeligheder måtte ske i totalt mørke. Imidlertid havde vore kuske og ledsage mandskab en dygtighed i disse sager, som man må beundre. – Omkring midnat starter turen. Over Zabern, Mutzig, Schirmeck når vi tidligt den 26. august til Heiligblasien. Herfra gik det til fods over Hantz, hvor den franske grænse blev overskredet til Belval, Le Mont og Le Saulcy, hvor regimentstab og I. Bataillon indkvarteres, til le Harcheloet og Le Quienux for II. Bataillons vedkommende og til Le Puid og Le Vermont, hvor III. Bataillon indkvarteres. Den store bagage forblev i lejren Heidelbuckel nord for Hantz. Da indkvarteringsrummet er stærkt begrænset, er kvartererne meget middelmådige. Regimentet er reserve for Hærgruppen, så mens marchberedskabet opretholdes, fortsættes uddannelsen, specielt på let maskingevær. Den 28. august besigtiger bataljonerne den »røde linje«, som vi i tilfælde af et fjendtligt angreb, som forventes, skal besætte. Det er en forsvarslinje der fra la Petit-Raon går over Vieux Moulin (øst for Senones) langs vestkanten af det 700 meter høje Hartoimont til Chatas.

Fra le Puid kan man mod vest se de høje, med graner bevoksede bjerge, der som kulisser hæver sig bag hinanden. Langt ude i det fjerne hævede den delvist nøgne »Franzosen-Höhe« sig over den lille by Senones, hvorigennem vores forreste linje gik, og gav franskmændene et strålende overblik over vore besatte landsbyer, og tvang os til at gennemfører alle bevægelser under den største forsigtighed. Fra landsbyen falder terrænet sig stejlt ned til mod Bigorne mølle ved Brandrupt åen. Så stiger det igen op ad den skovbevoksede skråning til Hortomont, på hvis syd og vestside MG-stillinger og hindringer i den »røde linje« befinder sig, delvist godt skøret i den tætte underskov, som modsat også forhindrede et større overblik. På glatte skovveje gik man langs linjen og nåede til

K.T.K. I./LIR 10 og til den i bagskråningen indbyggede dækning til reserve-kompagniet. Det hele gjorde et dystert, uvenligt indtryk, der forværredes af den vedvarende regn og den fugtige kulde, der blev fastholdt under de tætte trækroner.

Den 29. august måtte II. Bataillon flytte til Vieux Moulin og Bigorne Mølle, hvor der naturligvis ikke længere kunne ekserceres. Den 30. august rykkede regimentsstab, 11. Kompanie og 3. MGK til le Puid, hvor selv kirken måtte anvendes som nødindkvartering, mens I. Bataillon flyttede til Grandrupt. Den 31. august kl. 15 besatte I. Bataillon alarmkvarter i Hortomont og gårdene heromkring og gennemførte ved midnat sammen med II. Bataillon en prøve besættelse af den røde linje. Da man forventede et fjendtligt angreb, blev bagagen trukket tilbage til Au Voue. Med tre kompagnier udbyggede I. Bataillon de stillinger, den skulle besætte. Især blev hindringer forstærket. Lette og tunge maskingeværer forblev i stillingen.

Den 1. september ved midnat befalede 301 Inf.Div. igen forhøjet kampberedskab. Kl. 5 stod III. Bataillon marchparat i dens kvarterer. Regimentsstaben indrettede dens kommandostation 500 meter syd for le Puid, da den i tilfælde af et fjendtligt angreb skulle overtage kommandoen over Afsnit »R 5« vest for le Puid, som blev holdt af I./L.10.

Kl. 13 blev beredskabet ophævet. III. Bataillon kunne derfor eksercerer ved deres kvarterer, mens I. og II. Bataillon fortsatte deres udbygning af stillinger. På grund af den vedvarende kraftige regn og den opblødte jordbund i den tætte skov med de store træer var det et overordentlig vanskeligt arbejde.

Fra den 7. september blev vi taktisk igen underlagt vores 1. Landwehr-Division. I. og II. Bataillon blev trukket ud af dens stillinger, og mens I. Bataillon rykkede til Grandrupt og St. Gail, kom II. Bataillon til le Mont, Saulcy og Beval, mens III. Bataillon flyttede dele af dens kompagnier til le Vermont. Alle fandt dette som en forløsning. Havde et godt held sikret os mod tab? Den 8. september blev Hortomont af det fjendtlige artilleri belagt med ildoverflad. Fra den 9. september stod bataljonerne to dage om ugen til disposition for 30. Inf.Div. til arbejdsopgaver: I. Bataillon i Afsnit R.5 ved Hartomont, II. i den røde linje ved Vieux Moulin og III. Bataillon i den bagvedliggende »grønne linje« ved le Vermont og le Puid og på Steinhaussattel øst for le Puid. De øvrige hverdage blev anvendt til den fortsatte militære uddannelse. I disse dage blev Vizefeldwebel Pfeffer (8. Kompanie) og Schlossmacher (7. Kompanie) udnævnt til Leutnant d. Reserve. Ersatz-Reservist Bück (5. Kompanie), Leutnant Knigge (6.) og Plitt (7.) fik tildelt Jernkorset I. Leutnant Backeberg fra II. Bataillon overføres til regiments som Ordonnanzoffizier, mens Leutnant d.Res. Braasch bliver fungerende adjudant ved I. Bataillon.

Den 12. september returnerede major v. Fromberg, kommandør for I. Bataillon, tilbage til sin Ersatz-enhed i Berlin, og kommandoen overtaget af Hauptmann d. Ldw. v. Utzlar. Kommandoen var dermed lagt i hænderne på en officer, der havde været ved regimentet siden krigens start, og som havde deltaget i alle dens kampe. Han skulle også komme til at føre bataljonen tilbage til Tyskland. Indtil han kunne nå frem blev bataljonen ført af Oberleutnant Petersen.

Alle landsbyer langs fronten var stadig beboet. Dagligt blev amerikanernes angreb forventet, og den uro, de kontinuerlige skift af kvarterer og stillinger, medførte hos tropperne, forplantede sig også til befolkningen. Det

hed sig, at de skulle fjernes fra kampzonen for ikke unødvendigt at blive udsat for krigens fare, og naturligvis også af sikkerhedshensyn overfor tropperne. Nu var alle indbyggere så i gang med at sammenpakke det mest nødvendige og sælge det overflødige, og man kunne se, hvordan de i deres små huse handlede med linned, fødevarer, sæbe osv. Selv kunstgenstande skulle sælges. Befolkningen talte naturligvis fransk, hvad der gjorde handlen mere besværlig; alligevel afslørede de mange feltgrå, der ilede til deres kvarterer med de vundne skatte, og de talrige kasser og pakker, der hobede sig op i skrivestuen, at handlen var blevet god afviklet. Mange tog på orlov tungt belæssede, lykkelige over igen at kunne bidrage til at fylde spisekamre og linnedskabe. På den måde havde vi levet ved siden af lokalbefolkningen, der roligt havde fortsat deres landbrug eller anden beskæftigelse. De måtte bære byrden af indkvarteringer, og man kunne ikke forlange, at de gjorde det med glæde. Men hele samlivet afspilledes i rolige, fredelige former, ikke mindst fordi en stor del af indbyggerne var placeret i særlige huse, hvorved gnidninger blev undgået.

I Elsaß ved Mülhausen (14. september til 9. oktober 1918)

Den 13. september kl. 1215 indgik ordre til, at regimentet med smalspor jernbane fra St. Louis (I.) og Hantz (II. og III.) hurtigst muligt skulle aftransporteres. Maskingeværer og minekastere skulle medtages, hvorimod køretøjer ad landeveje skulle nå Heiligblasten. Ved banegården her modtog vi brød og nødrationer (»Eisener Portionen«), og i løbet af aftenen indtil midnat kørte bataljoner afsted i kamptog, dvs. uden køretøjer, men med alle våben. Turen gik over Schirmeck, Mutzig, Schlettstadt, hvor vi forplejede. Colmar blev nået den 14. september og om formiddagen banegård Wanne ved Mühlhause i Elsaß. Her gav det igen varm mad og så rykkede I. og II. Bataillon over Lutterbach til Oldenburg lejren og Gross-Boden-Süd; III. Bataillon kom i kvarter i Pfastatt, 4, km nordvest for Mühlhause i fabriksbygninger og skole. Regimentsstab opslog kvarter i Reichweiler. Køretøjerne fulgte med særtog og nåede omkring kl. 20 tilbage til enhederne.

Allerede den 15. september om morgenen måtte II. Bataillon afløse dele af bayr. Ers.-Inf.-Regt 4 i beredskabsstillingen, og om natten til den 16. september rykkede den som kampbataljon ind i forreste linje, som blev besat af 5. og 6. Kompanie, mens 7. blev indsat som skillelinjekompagni og 8. som skillelinje beredskab. Samtidig afløste III. Bataillon dele af I/bayr. Ers.-Inf.-Regt 4 i beredskabsstilling, Albrechtes-zonen. Staben placeredes i »Jagdhause«, 9. Kompanie i Kali-bjergværk »Joseph«, hvis 543 meter dybe skakte blev besigtiget af mandskabet; 10. og 1. M.W.-Kompanie kom i lejer »Hohenzollerneck«, 11. og 12. i Vorwald-lejren. den følgende nat besatte MG Kompagnierne fra II. og III. Bataillon stillingerne i forreste linje og i Albrecht-linjen. Oberleutnant Petersen overtager kommandoen over III. Bataillon.

Vore stillinger og underbringelsesområde, der strakte sig fra Lutterbach mod vest til Nieder-Aspach (syd for Sennheim), ligger i forbjergene til øvre Wasgenwald. En blandet skov dækkede de bløde bakker, der først vest for vore stillinger, ved Thann, for alvor begyndte at stige. Som vi i november 1915 ved Wischnew, Oschmjana, Wilna og Stätten, havde berørt den store vej, Napoleon havde benyttet på vejen mod øst, stod vi også her på historisk jord.I år 58 før Kristus blev i dette område mellem floderne Dollen og Thur, hvor nu vores afsnit var placeret, germanerfyrsten Ariovist besejret af Julius Cäsar efter frygtelige kampe. Kun nogle kummerlige rester af den germanske hær nåede den østlige bred af Rhinen, og den romerske grænse nåede dermed Rhinen. Næsen 200 år senere var kampen om grænsen endnu ikke forstummet. Ville vi denne gang kunne forsvarer dette land, vi havde vundet retten til både gennem retsgyldige aftaler, men også ved her at havde plantet vores tyske kultur. Det er det spørgsmål, vi havde stiller til skæbnen, og det bekræftende svar var årsag til, at vi nu stod her. For i forbund med amerikanerne ville franskmændene nu berede os en lignende skæbne, som de 2000 år tidligere i forbund med romerne havde givet Ariovist.

Vores stilling løb gennem Nieder-Aspach. Husene lå i ruiner. De var omgivet af store frugthaver. Efter udsagn fra troværdige vidner, skulle frugt imidlertid ikke holdt ret længe på træerne efter modning. Kvæderne ville i den forbindelse holde sig bedst.

Fra stillingen kunne man se Over-Aspach, der var besat af franskmændene, og Tanner dalen, hvorigennem den lille flod Thur løb. Mod nord hævede den nøgne Hartmannsweilerkopf top sig over Sennheim. Omgivelserne om den nye stilling bar naturligvis sporene efter det fjendtlige artilleri. Granatkrater lå ved granatkrater og gjorde med resterne af ødelagte træer terrænet uvejsomt. Tætte pigtrådshindringer omgav Støttepunkterne 1-9, der var besat med lette maskingeværer og spærrede også terrænet imellem dem. Bag den forreste linje ligger i 300 – 1000 meters afstand yderligere MG-stillinger, primært besat med lette maskingeværer. Her var også K.T.K's reserve kompagni placeret. 4 km bag den forreste linje begyndte Albrechts-zonen, hovedmodstandslinjen og B.T.K. Grænsen var kendetegnet af faste hindringer, der kunne bestryges med MG, men vi havde også foran og bag denne linje

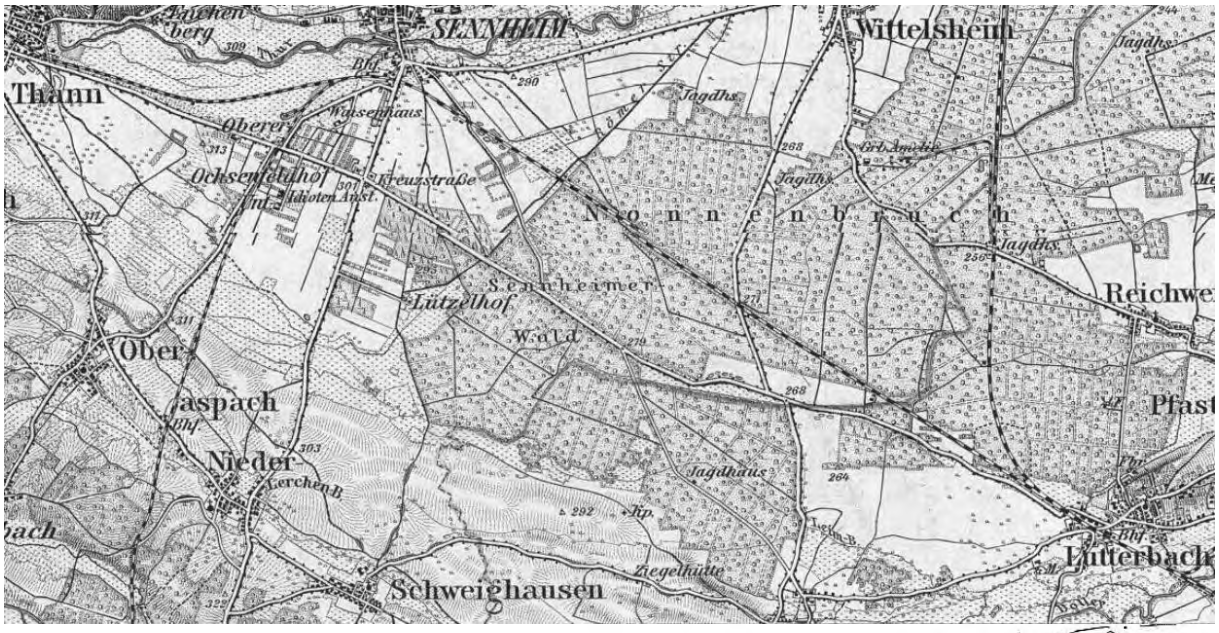

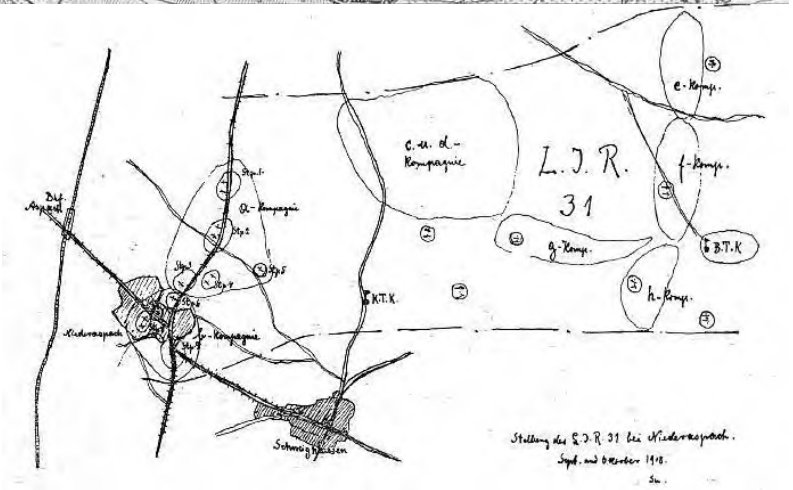

forsvarsstillinger. Altså var der også her i stedet for en skarp markeret skyttegrav, organiseret et forsvar i dybden, der skulle være et modtræk mod den massive artillerivirkning, der havde udviklet sig i løbet af krigen.

Den 16. september arbejde alle I. Bataillons kompagnier på udbygningen af Albrecht-linjen. Hovedopgaven var at åbne skudfelter til maskingeværerne gennem den tætte underskov, forstærkningen og etablering af nye hindringer, indretningen af MG-stillinger, viderebygningen af to panserhindringer, fremstilling af sløringsmasker og forbedring af veje. Ledelsen af dette arbejde lå i hænderne på Hauptmann v. Utzler, I. Bataillon.

Fra den 18. september arbejdede 1. og 4. Kompanie om natten under anvisning af det bayriske Reserve-Pionier-Kompanie 13 indsat i anlæggelsen af minefelter nord for Schweighausen, så der til udbygning af Albrecht-linjen kun var to kompagnier og et MGK til rådighed, der imidlertid alle blev støttet af et kompagni fra III. Bataillon.

Efter at vores divisions-kommandør, Excellens v. Jacobi den 20. september havde inspiceret Albrecht-linjen, blev der efter hans direktiver arbejdet videre, hvorunder der især blev lagt vægt på flankeringsmulighederne. Anlæggelsen af minefelter skete nu også under ledelse af vores divisions 2. Landwehr-Pionier-Kompanie.

Den 19. september blev de enkelte bataljoners Minekaster-afdelinger sammenlagt til et Minenwerfer-Kompanie, der kom under kommando af Leutnant Seismann. Til forstærkning af kompagnier overføres Leutnant Weissenborn og Koch (11. Kompanie) med 89 mand fra M.W.-Kompanie 301 til regimentet. Kompagniet fik foruden minekasterne 9 panserværnsgeværer (»Tank-gewehr«). Infanterikompagnierne modtog der 7. og 8. lette maskingevær, mens MG Kompagniernemodtog deres 13. og 14. tunge våben.Af mangel på køretøjer og heste kunne disse imidlertid ikke medbringes og forblev derfor »bodenständig« - fast placerede. I det omfang tiden tillod, fortsatte uddannelsen af MG mandskab, der for en dels vedkommende skete på MG Skolen i Niederstinzel. Der blev nu også lagt stor vægt på uddannelse på panserværnsgevær, der sker ved hjælp af kamvognsmodeller. Arbejdstjenesten, der varer mellem kl. 1900 og 0200, var meget anstrengende på grund af regnvejret siden

18. september, men særlig heftig siden den 23. september, da på grund af de begrænsede kvarterer, der ikke var mulighed for at få det våde tøj tørret.

I den forreste linje var de i de første dage temmelig rolig. Der var ingen infanteriaktivitet. Det fjendtlige artilleri beskød den 18. september Nonnenbruch, hvor K.T.K. kompagniet var placeret, så foran kunne der stadig ivrigt arbejdes videre på hindringerne. Hos fjenden var der ingen tegn på angreb; trafikken på fjendens vejnet var normal. Det var derfor nødvendig med patruljer at opnå et præcist billede af fjendens hensigter.

Den 19. september lykkedes det II. Bataillons faste patrulje under Leutnant Schlossmacher at trænge dybt ind på det fjendtlige område og hente vigtige observationer. Den kunne fastslå, at der ikke kunne observeres en opmarch af artilleri. For præstationen blev Leutnant Schlossmacher og Sergeant Thomas (8. Kompanie) udmærket med Jernkorsets I. Klasse. Samme dekoration blev tildelt Leutnant Schünemann fra I. Bataillon og Unteroffizier Weber, 10. Kompanie, mens det større antal velfortjente kammerater modtog Jernkorsets II. Klasse. 2. MGK fra Landsturm-Bataillon Karlsruhe underlægges operativt regimentet og placeres i B.T.K. området (Alberechtzone).

Den 24. september var urolig; det fjendtlige artilleri beskød om formiddagen de bageste områder ved Nieder-Aspach og gennemførte om aftenen et ildoverfald med gasgranater over samme område, uden at anrette skader, da enhederne i tilstrækkelig grad var blevet uddannet i gasforsvar af Gasbeskyttelsesofficerer og -underofficerer.

Hauptmann d. Res. Frahm, den gennem længere tid dygtige Regimentsadjudant, overtog kommandoen over 7. Kompanie. I hans sted overgik Leutnant Backhaus fra adjudant ved I. Bataillon til adjudant for regimentet. Leutnant Plitt overtager kommandoen over 11. Kompanie, mens Leutnant Mühe overtager 10. Kompanie. – denne dag overtager Hauptmann d. Ldw. Suhrmann III. Bataillon. Bataljonen havde i den sidste periode været under kommando af mange forskellige. Nu var den blevet overtaget af en officer, som havde været ved regimentet siden krigens start, og som gennem afkommanderinger til stormskole og andre regimenter havde udviklet sig som fører. Med ham havde bataljonen fået sin sidste kommandør.

Et at dem fast patrulje fra II. Bataillon natten til den 26. september under Leutnant Schlossmacher endnu engang var trængt ind i fjendeland, gennemførte den natten til den 27. september under Leutnant Engelmann og Vizefeldwebel Möske endnu en patrulje, hvor de trængte op til 2½ km ind bag den fjendtlige stilling. Det lykkedes den at overfalde to køretøjer under march, ledsaget af omkring 20 mand. To franskmænd blev dræbt, og på energisk optræden fra Vizefeldwebel Möskes side, blev en franskmand taget til fange uden at der opstod egne tab. Den faste patrulje havde dermed endnu engang bragt værdifulde oplysninger om situationen bag den fjendtlige stilling, og havde dermed bragt afgørende klarhed over spørgsmålet om der kunne forventes et fjendtligt angreb.

Natten til den 1. oktober skete der afløsninger. I. afløste III. i Albrecht-zonen, III. afløste II. i den forreste line ved Nieder-Aspach og besatte med 9. og 10. Kompanie den forreste linje, mens 11. og 12. som skillelinje reserve placeredes i Pulverfabrikken. III. Bataillons faste patrulje lå i Schweighausen. II. Bataillon kom i hvilekvarter i Lager Oldenburg. MG Kompagnierne afløste de følgende nætter. Det fjendtlige artilleri var i de første dage af oktober mere aktiv end hidtil.

Den 2. oktober lagde fjenden gas over de forreste stillinger uden at anrette nogen form for skade. Kun den 4. oktober, den sidste dag, III. Bataillon var i stillingen, kostede fjenden under en heftig artilleribeskydning tab ved 10. Kompanie gennem en fuldtræffer i en dækning: 1 døde og 2 såredes. Mens II. Bataillon kl. 23 stod klar på banegård Mühlhausen-Nord og i løbet af natten transporteres væk herfra,blev III. Bataillon afløst i forreste linje af dele af I. og II./Bayr. Ersartz-Regts. 4, mens Landsturm-Batl. Trier afløste 3. MGK Bataljonen rykkede i Oldenburg lejren og Gross-Boden-Süd. Dele af I./bayr. Ers.Regt. 4 afløste samtidig I. Bataillon i Albrecht-zonen og overtog samtidig de fast installerede tunge MG, så bataljonen sallerede samme aften kunne marcherer til Mühlhausen.

Natten var kold og vejret diset. Jeg havde endnu haft nogle opgaver i forbindelse med overdragelse af stillingen, og var så i trav redet efter tropperne. Der holdt kompagniet, geværerne var sammensat, med hænderne i lommerne stod de mørke skikkelser omkring, stampede med fødderne for at jage aftenkulden væk.Man hørte en mørk mumlen. Jeg var glad for endeligt at komme væk fra de telefoner, der havde holdt mig fængslet hele dagen, og ville nu hurtigt tilbage til min I. Bataillon.Jeg spørger hurtigt: »Hvem er I?« »Feltgrå! Soldater!« lød det under latter tilbage.Gudskelov, de kan svare på et dumt spørgsmål med et endnu dummere svar, og jeg grinede med; jeg havde fundet min I. Bataljon. Turen gik videre. Mørke huse dukkede op. Dårligt et vindue er oplyst. I de stille gader lod støvlerne tramp og hestenes hove på de våde brosten. Til sidst dukkede den grå kaserne op, som ville give bataljonen gode kvarterer.

I solskin ser Mühlhausen anderledes ud. Man er overrasket over, hvor sorgløs livet her går videre. Sporvogne og biler kører i gaderne og forretningerne kører videre, som var fronten flere langt væk. Men det mest overra-

skende, og allerede oplevet af folk på orlov, var de bugnende vinduer, hvor man »uden kort« kunne købe brød, kager og smør; og at man kunne købe rigtig middagsmad med store portioner flæsk, også uden mærker, hvis blot man betalte 5 (skrive fem) Mark herfor. Befolkningen havde gennem fire år haft krigens fare og belastning tættere på end vore pårørende derhjemme, og vi undte dem gerne denne luksus, og glædede os over, at de ville dele den med os. Alle kammerater, der mødte befolkningens venlighed og hengivenhed i de tre dage, de oplevede i Mühlhausen, husker med glæde tilbage herpå.

Den 7. oktober om morgenen blev I. Bataillon læsset på tog på Mühlhausen-Nord. Gennem Colmar, Schlettstadt, Strassbourg kørte vi gennem Rhinsletten og den milde efterårssol. Til venstre hæver Vogeserne sig, som vi nu siger farvel til. Vi havde her i Elsass-Lothringen kunnet komme til kræfter til den fortsatte kamp, der lå foran os. Over Brumath, Zabaern, Saarburg nåede bataljonen om morgenen den 8. oktober Mörchingen i Lothringen, hvor vi blev losset. En kort march bragte os til vore kvarterer i Bermeringen og Wallringen. II. Bataillon var allerede den 5. oktober fra Mörchingen rykket ind i Pewingen, Kleinmühl og Muttlot, hvor den straks var gået i gang med dens uddannelse. III. Bataillon nåede den 9. oktober til Conthil og marcherede over Rakringen til St. Susanne. Overalt er kvartererne overbelagte, og enkelte steder må enhederne klare sig med lader og stalde. Efterhånden som enheder rykkede ud, kunne vi brede os en smule mere. I. og II. Bataillon afholdt allerede fra den 9. oktober daglig tjeneste. I. Bataillon afsendte et forkommando til Afsnit Kambrich (syd for Chatgeau-Salin), hvor den skulle være kampbataljon. II. Bataillon skulle her være hvilebataljon. Men om aftenen tilgik befaling om, at regimentet i løbet af natten ville blive transporteret væk med lastbiler. Fra dette øjeblik havde krigen igen indhentet regimentet, og ville ikke igen slippe sit greb før krigen var forbi.

Fra Verdun til våbenstilstand

10. oktober til 11. november 1918

Af Hauptmann d. Ldw. a.D. W. Suhrmann

Vi er fremme i den tid hvor et skammeligt bedrageri blev rettet mod et folk, der stolede på deres fjenders ærlighed og anstændighed – bedrageriet mod det tyske folk, der stolede på de 14 punkter fra Præsidenten for De Forenede Stater af Nordamerika, Wilson.

Den 8. januar 1918 havde Wilson bekendtgjort de lovende 14 punkter i hans fredsprogram. I forkortet form lød disse:

1. Åben indgåelse af en gensidig fredsslutning; ingen hemmelige internationale aftaler.
2. Fuldstændig frihed for søfart – udenfor nationalfarvande – både i freds- og i krigstid.
3. Oprettelsen af lighed for handelsbetingelser for alle nationer, der forpligtiger sig til opretholdelse af freden.
4. Begrænsning af de nationale oprustning til et minimum.
5. Fri, storsindede og upartiske afgørelser af alle kolonikrav, under hensyntagen til de berørte befolkninger.
6. Rømning af alle russiske områder.
7. Rømning af Belgien.
8. Befrielse og retablering af alle franske områder.
9. Forbedringer af den italienske grænse i overensstemmelse med nationalitetsgrænser.
10. Autonomi for befolkningen i Østrig-Ungarn.
11. Genopretning af Rumænien, Serbien og Montenegro.
12. Garanti for suverænitet og sikkerhed for den tyrkiske del af det Osmanniske rige. Permanent åbning af Dardanellerne.
13. Oprettelsen af en polsk stat af alle de områder, der ubestrideligt bebos af polske nationaliteter. Etableringen af polsk adgang til havet.
14. Oprettelsen af et almindeligt selskab af nationer på baggrund af en særlig traktat, der politisk og territorialt holdes uafhængig af alle stormagter.

I en højtidelig erklæring tilsluttede sig den tyske regering i forståelse med den østrig-ungarske regering, den 12. oktober 1918 disse 14 punkter fra Præsident Wilson. Den erklærede, at der med accepten af de 14. punkter, var opnået et grundlagt for de forhandlinger, der skulle udmønte den praktiske gennemførelse af de enkelte punkter. I stedet for nu at gribe den på baggrund af det fremsatte fredsprogram ærligt fremstrakte hånd, og begynde forhandlinger med det tyske folk, som det passer sig mellem to ridderlige modstandere, forhalede Præsident Wilson med overflødige forespørgsler til den tyske regerings fuldmagt. Denne forhaling skete formentlig under indflydelse fra den franske diktator Clemenceau og den engelske Ministerpræsident Lloyd George. Ikke desto mindre bar Præsident Wilson ud ad til ansvaret, da det var hans navn, der stod bag disse handlinger, der som mål havde at styrte den tyske kejser og ydmyge det tyske folk, mens samtidig gennem ikke udsatte angreb langs hele fronten, den tyske hærs modstandskraften skulle udmattes.

Desværre blev fjendens planer hjulpet på vej af en antal medlemmer af den tyske hær, der under påvirkning udefra deserterede fra deres enheder, eller ikke vendte tilbage efter orlov. Dermed overlod de belastningen af kampen til dem, der satte pligt mod deres fædreland højere end de oppiskende taler fra agitatorer, som for de fleste vedkommende ikke havde lugtet krudt. Resultatet blev imidlertid, at de eksisterende troppeenheder smeltede ned, og at der manglede det mandskab, der var nødvendigt for at sikre de kæmpende, på grund af de kontinuerlige fjendtlige angreb, udmattede tropper, den så nødvendige hviletid.

Men fronten holdt stand mod fjendens fortsatte angreb! Planmæssigt fandt rømning af stillinger sted, hvor det var nødvendigt. Den ligeledes udmattede fjende fulgte forsigtigt efter, og kun så langt, som deres overmægtige artilleri kunne dække ham.

Også regimentet skulle komme til at mærke fjendens fortsatte angreb. Den 10. oktober blev regimentet transporteret væk på lastbiler. Da der kun var et meget begrænset antal biler til rådighed, og også meget materiel og våben skulle medbringes, blev dele af mandskabet transporteret med jernbane. Alligevel var transporten med de tætpakkede lastbiler alt andet end behagelig. Lastbilerne rystede og ruskede tropperne gennem et flot efterårslandskab over Metz og Gravelotte og over den franske grænse videre til Conflans (afstand 80 km). Turen gik til dels over de gamle slagmarker fra krigen 1870/71; vi funderede et øjeblik over, hvor meget kampteknikken havde ændret sig siden da. Overalt så vi tropper og bagage; det var mest friske enheder fra øst, der tilsyneladende skulle afløse vestfront erfarne tropper, så disse kunne indsættes på hovedfronterne. Indkvarteringerne i Conflans, et lille elendig rede, var middelmådige.

Den følgende dag, 11. oktober, gik turen på lastbiler og med jernbane til Vittarville (46 km). Af 32. saksiske Division, der ligger her, blev vi anvist til skovlejren Bergerie ved Damvillers. I den af artilleri og kolonner allerede stærkt belagte Bergerie-lejr, blev bataljoner dårligt placeret i tomme stalde og barakker. Her fik vi også en smule at vide om situationen. Heeresgruppe Gallwitz, som vi nu tilhørte, var indsat mellem Argonne skovene og Meuse, og havde i den sidste uge været genstand for kraftigt angrebet af amerikanerne, der havde opnået en vis succes. I forreste linje lå stadig østrig-ungarske enheder, som vi nu skulle afløse.

Natten fra 11. til 12. oktober ankom også mandskabet, der var transporteret med jernbane. Udlosningen fandt sig i nattens mørke. Der blev herunder noget uforsigtigt omgået lys; det var imidlertid tilstrækkeligt til, at det altid opmærksomme fjendtlige artilleri sendte deres hilsener i retning af lyset, med det beklagelige resultat, at 5 mand faldt, herunder også den udmærkede Sergeant Reinke, 12. Kompanie, divisionens bedste skytte, mens 18 mand såredes. Om disse transporter og begivenhederne under udlosningen, nedskrev Gefreiter Heidere, den mangeårige skriver ved 11. Kompanie, følgende beretning:

> Mandag, 7. oktober: Skrivestue i Pfastadt ved Mülhausen. Aften pakning til march. Efter lidt søvn tidligt op den 8.; læsning. Kl. 6 banegård Mülhausen-Nord (regnvejr). Kl. 9 afgang. Over Schlettstadt, Strassburg – Zabern.
>
> 9. oktober: Habodingen. Kl. 8 afgang til Conthil. March til Rodalben. Her skulle i indkvartere, men endnu engang har artilleriet allerede indkvarteret. Vi marcherer derfor videre til St. Susanna, hvor vore stormafdeling – Leutnant Schünemann – er indkvarteret. Som så ofte før kan vi først efter lang tids stående og venten indtage et lille kammer, og er beskæftiget med rengøring, udpakning og indretning af skrivestuen da endeligt også køkkenet når frem. Lokalet er så begrænset, at vores kompagni-cyklist Ersatz-Reservist Franz Schulzig (erstatning fra november 1914 Launingken) må indkvarteres sammen med officersoppassere og håndværkere. Schulzig, af erhverv snedker, fra Neuschenfeld Kreis Gerdauen, er en af disse pligttro gode kammerater, som ved alt forekommende arbejde og opgaver viste sig dygtig, og som ydede både kompagniet – og i særlig grad Feldweblen – men også mig megen værdifulde tjenester, hvorfor jeg af hjertet er taknemmelig. Han har, udrustet med en fremragende orienteringsevne og en stor energi, begge ting, jeg hele tiden beundrede hos ham, med forbilledlig trofasthed og udholdenhed udfør den ofte meget vanskelige og farefulde tjeneste som cykelordonnans og befalingsformidler. Hvad han, og også vores mange årige kompagni-, senere bataljons cykelordonnans Gefreiter Anton Lange, i de vanskeligste måneder specielt i vest, har ydet som ordonnanser, er vel hidtil kun af de færreste i fuldt omfang blevet indsat, værdsat eller anerkendt. Sidstnævnte var måskeved første øjekasten noget rå skikkelse, men alligevel en kammerat, som netop i de vanskelige situationerikke svigtede, men som tværtimod netop førstviste sin værdi, når det brændte meste på, og hans støtte og hjælp var dobbelt nødvendigt. Når den ellers uforlignelige »opfindsomme« køkken-underofficer (Koll) en gang imellem ikke igen kunne opnå kontakt til kompagniet, lykkedes det altid vores Kammerat Lange at opspore køkkenet, og dermed forsyne det sultne kompagni med den savnede mad, post osv. Under alle omstændigheder vil jeg brugte denne lejlighed til også at takke disse to. Jeg er overbevist om, at de, og naturligvis også de øvrige cyklister ved regimentet, med deres handlekraftige og dygtige løsning af deres vanskelige opgaver og oplevelser, kunne fylde en hel bog. Med desværre er de, som kunne levere mest »stof« og beretninger, netop i denne henseende også de mest tavse.

Med disse betragtninger vender jeg tilbage til skrivestuen. Men ven Wehrmann Paul Schöbel, returnerede fra orlov. Han havde siden mobiliseringen været ved kompagniet (3. Deling), og havde hele tiden trofast og af fulde evner gjort sin soldaterpligt ved fronten. Desværre blev også han allerede den 12. oktober hårdt såret og mistede herved den ene fod.

Vores Feldwebel undte sig siden ankomst ingen ro. Han var igen undervejs på sin cykel for at skabe forbindelse med vognene, med bataljonen og med at opsøge kompagniføreren. Kl. 2130 kom skriveren fra 12. Kompanie, Gefreiter Rienau med befaling om, at kompagniet som forkommando næste dag kl. 0600 skulle stille et forkommando9 på 1 underofficer og 9 mand. Jeg gik straks til 10. Kompanie for at videregive befalingen, samt til den daværende midlertidige fører for vores kompagni, Leutnant Plambeck. Så gik turen til Sergeant Gehrke, og på dennes foranledning til posterne med dennes direktiv om, at forkommandoet rettidigt skulle vækkes, så jeg selv på den måde ikke kom til ro. – Jeg var dårligt vendt tilbage, da Rienau omkring kl. 23 kom med en ny ordre: »På ordre fra regiment skal bataljonen holde sig klar til, indenfor en halv time at være marchklar. Læsning på lastbiler eller tog er endnu ikke fastsat; vogne, træk- og rideheste forbliver foreløbig i underbringelse«. – Forkommando befalingen var endnu ikke tilbagekaldt – Derfor overlapper befalingerne sig og koster hele tiden arbejde og uro. – Omkring midnat kommer ny befaling, som jeg afskriver ved Rienau: »Øjeblikkeligt skal alt gøres marchklar. Bagagen kører enkeltvis direkte til Mörchingen til indladning. Marchberedskab ved kompagnierne skal straks meldes«. Der kan altså stadig ikke komme hvile på tale. – Kompagniet sider op på tre lastbiler.

Torsdag, 10. oktober: Endnu engang vanskelighederne med at få alt pakket sammen og medtaget. Endnu engang viser det sig ved en sådan lejlighed, at man i løbet af den lange krig lidt efter lidt har »indrettet« sig meget. Mobiliteten vanskeliggøres herigennem. Dertil kom mørket under transport og losning. – Jeg selv bærer foruden fuld oppakning også en kasse med skrøbelige ting og det, der oftest skal bruges, og derfor skal være let tilgængelig, selvom forbindelse med vognen skulle gå tabt. Efter en søvnløs nat går det endeligt afsted kl. 0430 i livlig og besværlig march til Conthil. Her står et antal lastbiler, hvor vores bataljonskammerater er opsiddet, og som senere overhaler os. 14 mand fra vores (11.) Kompanie, der ganske vist har stuvet deres oppakning på lastbilerne, men som der alligevel ikke er plads, forvises til jernbanen og slutter sig til os.

Vi marcherer videre til Mörchingen og gennem denne frem til banegården. Her får jeg endelig mulighed for at fordele posten. Vores køkkenfolk har »indrettet« sig på toget, som holder på sidesporet, det vil sige, at de havde skaffet sig en stor spand vand, hvor andre kammerater var i gang med at skrælle kartofler og snitte grønsager. Toget at lastet med nye biler. Efter lang tids venten, kører vores tog pludseligt afsted kl. 12. Herved opstod naturligvis nogen forvirring. Ved næste stop kom dog alle kammerater tilbage til vores vogn, efter at de var kommet med, spredt over flere vogne. Hvordan de med den pludselige afrejse alle var kommet med og havde reddet alle sager, ved jeg ikke endnu i dag. Det var endda lykkedes dem at redde den store spand med indhold! Ved denne lejlighed skal der også lyde en velfortjent anerkendelse til »køkkenhingstene« for deres daglige og natlige, ofte meget vanskelige og undertiden beskidte, tildele også farlige indsats.Her vil jeg blot frem for alle nævne vores mangeårige ivrige og flittige slagter, Wehrmann Rober fra Kiel, ligesom hans både i flid og i renlighed uovertrufne hjælper, kokken, Wehrmann Martin Harder fra Oldesloe, der i flere år – indtil han blev syg – udfyldte denne tjeneste samvittighedsfuldt og trofast. Om tjenesten og oplevelserne ved dette køkken kunne der skrives mange interessante beretninger.

Vi kørte over Metz og nåede til Ückingen (kl. 19). Her fik vi godt og rigeligt at spise. Enkelte fik sig en »omgang« nr. 2 og det er endda forekommet, at enkelte også fik hente sig en tredje omgang! Der havde her ventet børn, der med medbragte beholdere samlede suppe. Kl. 21 fik det videre. Det er meget koldt. Jeg har fundet plads i et lille bremsehus, hvor jeg imidlertid ikke kan bevæge mig. Af og til bunder jeg hen på grund af udmattelse og mangel på søvn, men bliver hele tiden vækket af mine kolde tæer. Ved længere ophold kravler jeg ud for, som de fleste af mine kammerater, for at få blodet en smule i gang igen gennem bevægelser.

Fredag den 11. oktober om morgenen står vi på banegården i Audun-de-Roman, hvor der udleveres forplejning til resten af dagen. Kl. 13 er vi i Mercy, kl. 14 i Longuyon. Herfra til Montmédy er der ifølge skilte ved banegården 29 km. På stationen efter Montmédy (les Tonnes) gør vi holdt og kl. 16 bliver vi udlosset. Her fik vi, efter at vi efter at vores kompagnifører, Leutnant Bunz havde forladt os, midlertidigt havde været under kommando af Leutnant Ropers og Leutnant Plambeck, vores nye kompagnifører at se – Leutnant Junhans.

Marchduelige ved bagagen følger vores Feldwebel Ney, mens de øvrige kører med bagagen – Fra kompagnier er der hos os – foruden Feldwebel Ney, Cyklist Gefreiter Schulzig og jeg: Gefr. Wilh. Wagner, Musk. Schmidt, Johann, Musk. Ochsner, Wehrm. John. Tiedje, Gefr. Ludw. Stiler, Gefr. Albert, Musk. J. Poll, Ers.-Res. Grommet, Gefr. Carl Duwe, Musk. Carl Schöning, Serg. Dlugosch, Wehrm. P. Schöbel, wehrm. Carl Lüth-Lübeck, Jäckel, Gefr, Alb. Pietzsch, Ldstrm. Paul Pätzold (barber). Desuden vores køkken vize Schlütger-Oldesloe og Wehrm. Wessel. Sidstnævnte har været ved kompagniet siden november, trofast frontsoldat, spillemand og hjælpesygepasser.

På vores march passerer vi forbi kraftværket i Montmédy, hvor man afmonterer de store elektriske motorer og laster på store lastbiler. Vi passerer et vandfald, der leverer kraft til elektricitetsværket. Vi kan se lastningen af enorme kanoner og et mørser-batteri, og af et feldbanetog med panservogn. Efter at et persontog

foran os er kørt videre, kører også vi endeligt videre i mørket efter lang tids venten på åbne vogne i regnvejr. Efter at været nået målet (Lissey-Ecurey) kører det tomme tøj med det samme tilbage. Endnu engang lang tids venten. Alle er overtrætte og sover, hvor de netop befinder sig. Kammerat Stüer, der som en god kammerat havde overtaget min kasse, bruger den nu som hovedpude! Jeg ligger på en bunke brosten ved siden af grøften. Vi ved ikke, hvor tæt vi befinder os på fjenden, om vi kan ses, eller hvor farligt her er. Det er derfor ubehageligt for os at se kammerater ikke kan lade være med at tænde deres cigaretter med tændstikker eller fyrtøj, ja endda bruger deres lommelygter. I det totalt mørke nat virker de næsten som projektører. Fjendens flyvere og artilleriobservatører er nok ikke gået i seng! Alle de tanker, der løber igennem mig af denne grund, bliver alt for hurtigt til virkelighed. Jeg er overbevist om, at disse omstændigheder var grunden, eller i det mindste bidrog til, at fange fjendens opmærksomhed.

Stationsbygningen var ikke kun forladt og lukket, men også låst af. Den blev åbnet og der kunne endeligt skaffes telefonisk forbindelse. Herefter varede det ikke længe før vores bestemmelsessted var fastlagt, nemlig en barak på den anden side af jernbanen. Den blev på højre side belagt med 11. Kompanie og på venstre af 12. For os 21 fra 11. Kompanie var pladsen så begrænset, at flere måtte lægge sig på gulvet, da der næsten på alle brikse (2 og 3 over hinanden) lå to mand, og også borde og bænke var »belagt«. Vores Feldwebel havde altid haft den misundelsesværdige egenskab, at han overalt hvor han end var, hurtigt at kunne falde i søvn. Jeg havde ofte misundt ham dette, da jeg ofte ikke kunne falde i søvn uanset hvor fysisk udmattet jeg måtte være. Sådan også denne gang. – Kammerat Duwe havde fået fremskaffet flere spande kul, og havde i den grad tændt op i den lille ovn, at jeg fra min plads ved siden af Sergeant Dlugosch kunne se, hvordan skorstenen oppe på taget allerede glødede, og gjorde ham også opmærksom herpå. Måske, grublede jeg, var gnisterne, ja flammerne i mørket udenfor endnu engang lokkemiddel for de fjendtlige observatører. Endnu en omstændighed, der bragte fare, havde jeg som gammel frontsoldat erkendt fra starten, men som jeg kun kunne ændre for min andel: mens vi andre steder i vest altid blændede vinduerne før vi tænde lys, havde kammeraterne her undladt denne forsigtighedsforanstaltning, hvilket for en dels vedkommende kunne henføres til deres udmattelse,hvilket imidlertid ikke undskylder det.Uforsigtighed og letsind er ikke tapperhed, forsigtighed ikke fejhed! Denne forholdsregel var imidlertid ubetinget nødvendig, hvilket også blev bekræftet. – Jeg havde altså med det samme hængt min teltflage foran et vindue. Men der var imidlertid flere vinduer, hvor dette ikke skete. I forværelset, hvor bataljonsbagagen (postordonnanser m.fl.) opholdt sig, var det i hvert fald undladt. Måske havde jeg en vis forudanelse. Vores Feldwebel blev kaldt til bataljons- eller kompagnifører. Som han kom tilbage meddelte han, at vi befandt os nær fjenden og skulle forholde os meget forsigtig; alt lys skulle blændes (desværre var det allerede for sent), forsigtighed skulle iagttages under opvarmning, efter daggry måtte ingen vise sig udenfor, for fjendtlig artilleri og fly beskød eller bombede også enkelt personer. Hvad jeg havde anet, var altså rigtig. Man havde imidlertid omvendt først tændt lys og så tildækket vinduerne, men ikke i forværelset. Resultatet nærmede sig. Den øverste af de tre køjer, hvor jeg skulle ligge, havde jeg fravalgt, da den var for tæt under taget. Jeg fandt så plads, som nævnt ved siden af Sergeant Dlugolsch på 1. etage, hvor igen Kammerat Schlüter havde opgivet at ligge, fordi den var for snæver. Vi lå begge på højre side, for eller gik det ikke. Jeg lå længe uden at kunne sove, jeg var endnu for urolig. Jeg kikkede på vores ovn-vagt, og grublede – og så så at sige ulykken komme med åbne øjne. På den øverste køje havde jeg fundet feltpostkasser med påskriften »Feltbane driftskompagni«. De havde altså allerede rømmet barakken. Hvorfor blev de store værdifulde maskiner i Montmédy afmonteret og bragt væk? Hvorfor var jernbanebygningerne forladt og aflåste, selvom feltbanen stadig førte hertil og endda længere, og stadig var i drift? Hvorfor var alt her så øde, forladt og uden telefonisk forbindelse? Sådanne tanker jagede gennem mit hoved, og midt i disse spekulationer slog pludseligt en granat ned i umiddelbar nærhed, straks efter yderligere nedslag, tættere på, så endnu et, helt tæt på så barakken vaklede. Allerede den fjerde granat følte jeg ramme barakken, men den næste, den femte, var en fuldtræffer! Et frygteligt brag. Den slog ned ved siden af ved 12. Kompanie. Lyset gik øjeblikkeligt ud. Alt raslede ned, Jeg havde ansigt og øre fulde af kuldstøv. De ramte skreg frygtelig. Ved siden af havde, fik jeg senere at vide, blandt andet skydeunderofficer ved 12., Sergeant Reinke, næsten fået revet en arm af. Sprængstykker havde også på vores side lavet frygtelige skader. Jeg kan endnu hører skrigene fra kammeraterne Tiedje, Schöbel, Ochsener og især fra den hårdt sårede Musketier Joh. Schmidt, som var ramt i maven. Schmidt råbte hele tiden: »kære kammerat Heidere (fordi jeg var kompagniskriver), hils min mor, jeg vil dø« (hele hans mave var revet op). Kammerat Schöbel havde fået knust den ene fod; han havde store smerter, ligesom Kammerat Tiedje, som jeg desværre ikke har hørt til siden. (måske vil han læse disse linjer og give et livstegn fra sig). Kammerat Schöbel mistede senere foden (han var på tidspunktet postbud!)

Ved nedslaget mærkede jeg et kraftigt slag mod min højre hofte og kunne med hånden mærke en knytnæve stor bule ved siden af hofteknoglen. Det kunne ikke være et sår, for jeg følte mig hel underneden. Men længere nede var mit tæppe, bukser og underbukser og skjorte revet op, og selvom jeg med hånden pressede mod hullet, løb varm blod over hånden: jeg var blevet ramt af endnu et sprængstykke.Hvad jeg havde mærket som et slag, som senere på krigslazarettet blev betegnet som et »blåt mærke«, var i foruden to gennemskud, i virkeligheden et sprængstykke, der stadig sad i kroppen 4 dage senere, da det blev opdaget på Reservelazarettet.

Skrigeriet var hørt op, lokalet mørkt. Dem, der ikke var ramt, var flygtet. Mine kære venner Wessel og Schlüter råbte, at de skulle blive. Jäckel og Lüth blev derfor også hos os. Der fulgte nu nogle smertelige ind-

tryk, der aldrig er forsvundet. Jeg havde virkeligt ondt af Kammerat Schöbel, som i løbet af krigen havde gennemlevet så mange hårde kampe, ligeså den unge Schmidt, der som også Tiedje, var meget hårdt såret. Schmidt blev den følgende dag befriet fra sine lidelser, som jeg af hele mit hjerte beklager. Jeg selv var så forbitret over disse elendigheder, som sikkert skyldtes de omtalte uforsigtigheder med lommelygter, den ikke rettidige og tilstrækkelige mørklægning, at jeg måtte have luft for min vrede. Det var alt for store og tilmeld nytteløse ofre. Intet var hermed opnået, kun skabt kaos. I dette virvar kom øjeblikkeligt kammeraterne Wessel og Schlüter mig til hjælp, hvilket jeg er dem evig taknemmelig. Schlüter, som i stedet ville være blevet såret, havde han ikke byttet plads med mig, rev sidebrættet af køjen, så jeg kunne komme ud. Wessel mente, at jeg havde beskyttet ham mod sprængstykkerne (han lå i køjen direkte over mig). Med den sædvanlige ro og nærvær lagde ham øjeblikkeligt en forbinding på mig, så godt det nu kunne gå, men den var øjeblikkeligt gennemblødt. Mit tøj og mit tæppe blev efterfølgende helt stift af mit tørrede blod. Jeg må have mistet meget blod, for da jeg på Lazaret Speyer for første gang – med to krykker – kunne bevæge mig ud på gangen og veje mig, kunne jeg konstaterer et vægttab på 30 pund – jeg vejede kun 95 pund! De to bar mig på en teltflage ud og ned i en såkaldt bombesikker dækning, der allerede var fuld af sårede, så man måtte kravle længere end, som også til sidst jeg, for at gøre plads til nye. Halmen var gennemblødt af blod. De sårede skrev af kulde efter tæpper og efter vand til at slukke tørsten. En kammerat var hele tiden i gang med at forbinde, og havde hurtigt brugt alle forbindsstoffer. – Endeligt hørte vi, at der udenfor var ankommet et feltbanetog. Sårede, der selv kunne gå, gik der hen, andre blev båret. Endeligt kom også turen til dem, der lå bagest i dækningen. Som jeg endeligt blev bragt udenfor, hørte jeg lokomotivføreren lave larm: toget var fuldt, og han kunne ikke vente længere. Han fløjtede og kørte afsted. Dem, der bar mig, lod mig ligger, sprang op – og væk var de – og overlod mig til min egen skæbne. Hvor længe, jeg lå alene på marken, ved jeg ikke – til sidst kom i mørket en skikkelse mod mig. Jeg råbte til ham. Det var Kammerat Rüscher, vores bataljons postordonnans (foruden min kompagnikammerat Scholefield). Han hentede en kammerat fra stationsbygningen – telefonist ved MGK De bær mig derind, hvor der er telefontilslutning, og hvortil yderligere forsprængte ankommer. Da jeg hverken har jakke, hue eller sko, hentede Rüscher min jakke og mit tæppe fra den ødelagte barak. Mit seletøj med meldetasken og dens værdifulde indhold, havde han i forvirringen ikke fundet.

Efter lang tid og flere forgæves forsøg, lykkedes det endeligt vores Leutnant Koch at komme igennem på telefonen og tilkalde en ambulancebil, hvori der imidlertid kun var fire pladser, mens der stadig lå flere hårdt sårede i dækningen. – Bilen kommer til vores store ærgrelse med lys på forlygterne, der så på min advarsel blev afblændet i ventetiden. Hvor glad var jeg ikke, da den vendte om og kørte derfra. Jeg kom hurtigt – det var formentlig den første motorkøretur i mit liv, som jeg aldrig vil glemme – til hovedforbindepladsen i Pneuvilles. Her var der travlt. Med stor opofring og handlekraft blev der her arbejdet af læger og kammerater (bårefolk og sygehjælpere). De havde, som vi hørte, arbejdet nat og dag uden at der kunne blive tale om hvil eller søvn. Også her blev der præsteret ting, der til fulde må værdsættes!!! Jeg kom på operationsbordet, fik hurtig indsprøjtninger mod gasforgiftning og koldbrand. Med en saks blev sårrandene hurtigt skåret væk, så dikteret: »2 gennemskud højre side og slagmærke«, og så var jeg allerede igen udenfor på en båre – Endeligt – om det var dag eller nat ved jeg ikke – blev jeg båret til et feltbanetog og så gik det mod en samlested for sårede i Montmédy. Det store barakker her var tæt belagt med krigens ofre, et uhyre antal. For mig var der ingen plads, alle sengene var belagt. Jeg måtte, som så mange andre, i timevis blive liggende på min båre. Det var en konstant kommen og gåen. der var ingen der bekymrede sig om dem, der allerede lå der, hele tiden kom der nye lidelsesfæller. Jeg tørstede meget. Det lykkedes mig at standse en forbi hastende sygehjælper. Han forbarmede sig over mig. Efter en lang tid bragte ham mig en skål med – byggrød i stedet for vand – så tyk at skeen kunne stå selv. Jeg rørte den ikke.

Endeligt kom der et lazaret-hjælpetog fra »Bayerischen Krankenpflege«. En virkelig god kammerat – oppe i årene – var med som sygehjælper, og udførte sin tjeneste så pligtopfyldende, at han om natten ikke lagde sig på sin seng, men fuldt påklædt kun hvilede en smule i en feltstol. Endnu engang kunne man også her konstatere, at alle på det sted, hvor han var indsat, tro gjorde sin pligt.

Jeg kan, stadig efter flere uger, kun ligge på maven, højst en kort periode på min venstre side.

Søndag, 13 og mandag 14. oktober: Kørsel. Undervejs den 13. blev Kammerat Schmidt, der ikke længere er transportmulig, taget af toget. Kammerat Schöbel har så frygtelige smerter, at han allerede i Homburg-Pfalz blev taget af toget og her på lazaret. Yderligere kammerater blev taget ud i Kaiserslautern.

Mandag, 14. oktober. Aften ankomst til Speyer. Kl. 19 kom der endeligt besked: Kl. 7 kaffe og kl. 8 udlosning. Så kom jeg – af elever fra de ældste klasser som frivillige båret til reservelazaret, Abteilung Zeppelin-skole. Gymnastiksalen – højdrift.

Den fjernede granatsplint fik jeg af en sygeplejerske som minde. Vores tidligere bataljons våbenmekaniker, Kammerat Kühl, fik den udleveret ved en sammenkomst i Eiderstedt, og gav mig den tilbage ved næste sammenkomst: han havde rengjort den, bruneret den og sat den fast i en messingplade med indskriften

»Lissy-Ecurey 18.10.1918«.

Den tjener daglig som brevvægt og som lineal under maskinskrivning, som også i disse minutter.

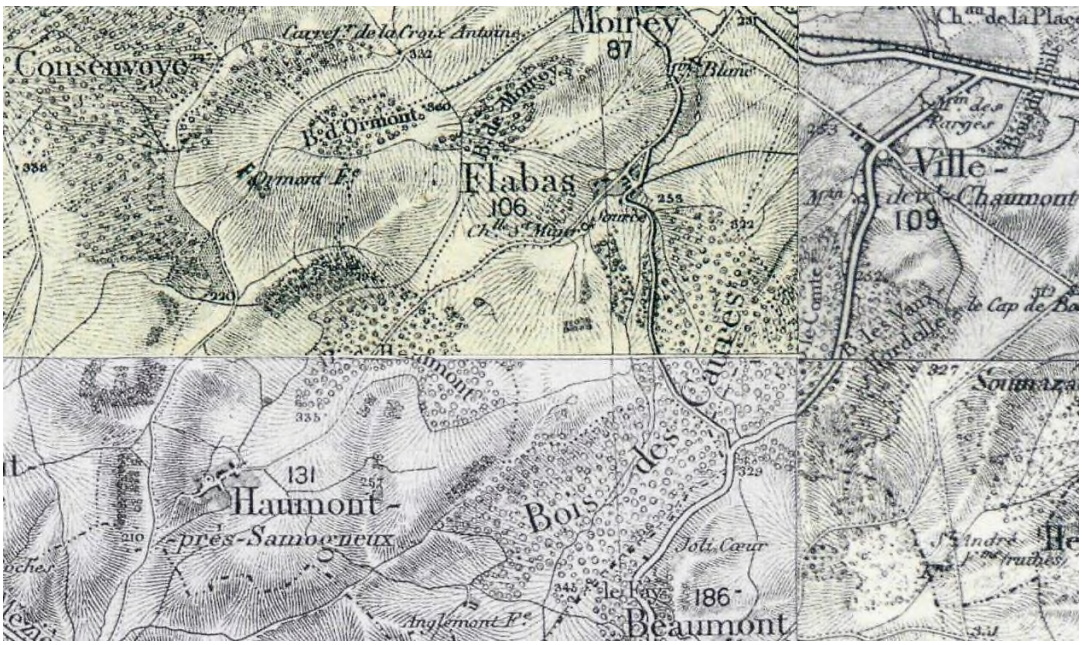

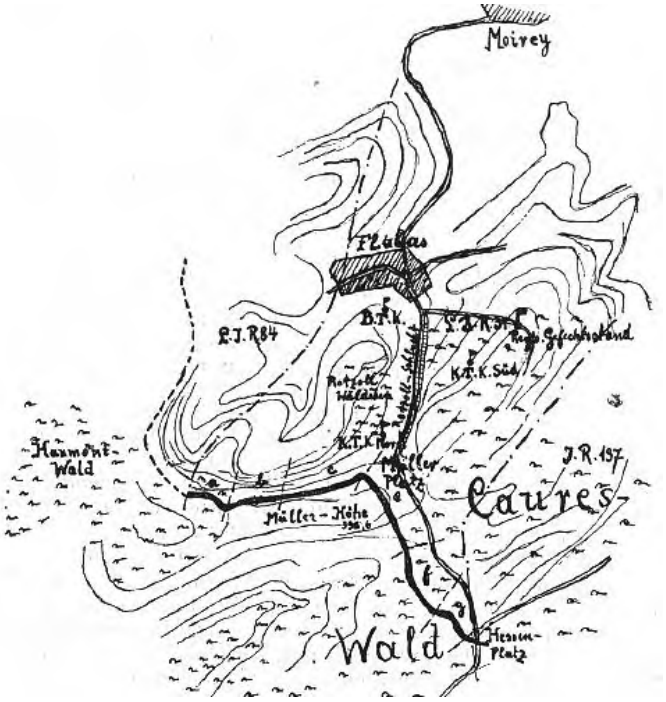

Den 12. oktober fik regimentet tildelt dens stillingsafsnit. I. og III. Bataillon afløste natten 12. til 13. oktober det østrigske Feldjäger-Regiment Nr. 31 (i afsnittet lå også dele af den østrigske Jäger-Bataillon 17, 25 og dele af det preussiske Infanterie-Regiment 69 og det Württembergske Infanterie-regiment 120). II. Bataillon kom som divisions reserve til Rotzoll-skoven. Alene marchen til den forreste linje over Damvillers, der måtte ske med den yderste forsigtighed, for det fjendtlige artilleri var meget opmærksomme og fjendtlige fly var til stadighed aktiv i luften, gjorde os fortrolig med området. Det er et bakket, skovbevokset terræn med den typisk tætte underskov i de franske skove. Overalt står batterier: mørsere, haubitser og kanoner. Der syntes os ikke at mangle artilleri; og hvad der var endnu mere interessant: vores artilleri syntes her også ivrigt at skyde.

Regimentets nye stilling lå omkring 2 km sydvest for landsbyen Flabas, 15 km nord for Verdun, altså indenfor rækkevidde af Verduns fæstningsartilleri. Med hjælp fra forud sendte anvisningskommandoer, gennemføres afløsningen i nattens mørke. Der er intet at se. Hvis der på dette tidspunkt sætter ind med angreb (fransk eller amerikansk), ville det se alvorligt ud, men det hele går godt.

Som det begyndte at blive lyst, kunne vi se os omkring i den nye stilling. III. Bataillon lå i det sydlige afsnit i Caures-skoven; i en næsten ret vinkel hertil lå I. Bataillon i det nordlige afsnit, der strakte sig til Haumont skoven. Umiddelbart bag midten af regimentets afsnit lå Müllerplatz (tidligere en pionerpark); fra Müllerplatz går en vejgemme, Rotzoll-slugten til Flabas. Mod nord sluttede LIR 84 sig til. Nu til selve stillingen. Det vi fandt fortjente i virkeligheden ikke dette navn. Selvom den til dels bestod af en gennemgående skyttegrav, stod den imidlertid under op til 45 cm høj vand; kun enkelte betonbunkere var til rådighed. Stort set hele gravbesætningen måtte krybe sammen i graven, indhyllet i tæpper og teltbaner, ubeskyttet prisgivet det våde, kolde vejr. Fjenden – foran højre afsnit (nord) ligger 26. amerikanske division med Infanteri-regiment 103, foran venstre den franske

26. med Infanteri-regiment 121 – ligger omkring 80-120 meter væk. Som resultat af de opnåede resultater på dette sted i den sidste tid, optrådte de meget dristig og generede gravbesætningen – begunstiget af den tætte underskov – meget med geværgranater, der navnlig i den første tid kostede tab, om end det oftest drejer sig om mindre skader. Med hjælp af vores lette minekastere, der med det samme blev bygget ind, fik vi hurtigt fortalt fjenden, at der nu lå tropper her, der ikke hele tiden lod sig genere, og brugen af geværgranater dalede. Under alle omstændigheder fik vi, efter besigtigelse i dagslys, følelsen af, at det her ikke ville blive let for fjenden at fordrive hos. På grund af det gennemskårne, uoverskuelige terræn, ville det næppe være muligt gennem artilleri at gøre stillingerne stormklare, og til anvendelsen af kampvogne syntes den bløde jord ikke egnet. Om dette sidste skulle vi imidlertid hurtigt blive belært om noget andet.

Alle dem, der skulle bevæge sig mellem forreste linje og de bagved liggende funktioner, havde en vanskelig tid. Den fjendtlige artilleri var overordentlig opmærksom og beskød hver eneste mand. Ildoverfald med uregelmæssige mellemrum ramte kontinuerligt de bageste områder og adgangsveje, dag og nat. Vejene var allerede på grund af deres opbløde tilstand vanskelig passable, selvom det kun er efterår og det endnu ikke har regnet voldsomt. Vi kunne forestille os, hvordan det så ud ved Verdun om foråret, og kan forstå, hvorfor vores angreb på Verdun i året 1916 bogstaveligt sad fast i mudder. Med disse vanskeligheder skal der især tænkes på ordremodtagere og medlemmer af signalenhederne, der utrætteligt dag og nat gjorde deres pligt og aldrig svigtede. Her skal også kampbagagen rosende omtales, der om aftenen måtte tilbagelægge vejen frem til tropperne på tidspunkter, hvor fjenden netop ikke var sparsommelige med deres ildoverfald. Trofast, som hele krigen igennem, kom de også her frem. I denne forbindelse var de fjendtlige ildoverfald særlig ubehagelige, da hyppigt var forbundet med udlægning af gas over de dale, hvor adgangsvejene lå. På grund af de ødelagte veje kunne feltkøkkenerne i de næste dage ikke komme frem. Mandskabet fik kold forplejning, hvilket under hensyn til de dårlige underbringelses forhold i stillingerne og det fugtigkolde vejr ikke var særlig fremmende for sundhedstilstanden blandt tropperne. Bagagen var placeret så langt tilbage, at de daglig frem og tilbage til stillingerne måtte tilbagelægge 54 kilometer.

De næste dage gik med indretning af stillingerne, fremstilling af nødtørftige dækninger og andet arbejde, der ikke var fremmed for de stillingsvendte soldater. Kampaktiviteten begrænsede sig til ildoverfald, patruljer og posttjeneste.

Den 16. oktober kl. 0615 blev der rettet en voldsom infanteri- og MG-ild mod venstre naboafsnit (LIR84). I tæt tåge følte fjendtlige patruljer sig frem mod vores I. Bataillons afsnit. Kl. 0645 angreb 15 amerikanske kampvogne højre fløj af I. Bataillon tæt fulgt af infanteri. Med heftig infanteri- og MG-ild blev angrebet strålende afvist. Hovedsageligt blev kampvognsangrebet afværget af 4. Kompanie under Leutnant Altvater og de her indsatte geværer fra 1. MGK 6 kampvogne, der nåede ind til 100 meter fra vore stillinger, blev sat ud af spillet. Leutnant Altvater og Leutnant Seydel, 10. Kompanie, der med en patrulje var trukket frem som sikring, blev såret. Den officielle hærberetning fra 17. oktober 1918 skriver: »Ved afvisningen vest for Flabas af en med panservogne fremtrængende modstander, har 1. Landwehr-Division særlig udmærket sig«. De standsede kampvogne foran stillingen blev for en dels vedkommende dagen efter sprængt og sat i brand af vore patruljer.

Den 17. oktober blev I. afløs af II. Bataillon og placeredes i de ret mangelfulde dækninger for reserve bataljonen i den vestlige kant af Rotzoll skoven. På grund af de mange fjendtlige fly må ingen ved dagslys vise sig udenfor.

I de næste dage blev der yderligere arbejdet på udbygning af vore stillinger. Også fjenden arbejder nu flittigt, og man kan høre dem etablere pigtrådshindringer. Han føler sig altså ikke mere helt så sikker. Vore kolonner transporterer daglig bølgeblik, tagpap og brædder frem, som anvendes under udbygningen. Vores eget artilleri er meget flittig. De skyder mere livligt i disse dage end det fjendtlige.

Om natten 20./21. oktober gennemførte den stående patrulje fra II. Bataillon under Leutnant Engelmann en patrulje i ingenmandsland med opgaven at overrumple en fjendtlig post. Forsøget mislykkes desværre; Leutnant Engelmann såres og er siden da savnet. Sergeant Schneppe (5. Kompanie) såres let. De øvrige medlemmer af patruljen vender uskadte tilbage. Leutnant Engelmanns skæbne beklages dybt. Han var en tapper og urokkelig officer og en god kammerat.

Natten til 21. oktober blev III. afløst af I. Bataillon. III. Bataillon kommer i beredskab i stillingen ved Flabas og i Rotrzoll skoven. Desværre er opholdet i beredskabsstillingen ingen opfriskning af de udmattede enheder. Dækningerne er dårlige, mørke, fugtige og kolde, og belysning - Hindenburg-stearinlys – leveres ikke i fornødent antal. Også forplejningen kunne være bedre. Især manglen på fedtholdig næring er mærkbar, da netop denne er nødvendig i det kolde, fugtige vejr. Der mangler også muligheder for rengøring og frem for alt, aflusning. Navnlig aflusning var påtrængende nødvendig, da alle fra bataljonskommandør til sidste mand var plaget af lus, der yderligere ødelægger den i forvejen knappe tildelte hviletid.Det var også baggrunden for, at eksempelvis

alene III. Bataillon i de tre dage i beredskab havde en afgang på 24 mand syge. Det drejede sig mest om unge folk mellem 19 og 20 år, hvis endnu ikke helt udvoksede kroppe ikke havde været så modstandsdygtige over for strabadserne som de ældre.

Kampaktiviteten i de næste dage var som normal. Begge siders artilleri var flittig, og ligeledes flyene var aktive nat og dag. Der blev nu ofte kastet flyveblade ned over vore linjer. Fjenden ved, at der derhjemme, bag vore rygge, ikke alt er som de bude, og forsøgte nu gennem deres propaganda også at få de kæmpede tropper i de forreste linjer til at vakle. Det lykkedes imidlertid ikke hos os. Ganske vist blev flyvebladede ivrigt samlet ind, ikke for at blive læst – indholdet var ofte lige så forløjet som det var dumt – men på grund af dusøren for hver afleveret eksemplar (0,30 Mark pr. stk.) Også vores flyvere kaster flyveblade ned over de fjendtlige linjer; men sådan er krig: man forsøger med alle midler at trætte modparten.

II. Bataillon blev natten til den 24. oktober afløst af III. Bataillon, der hermed nu ligger i den nordlige stilling.

Desværre havde i mellemtiden en del af vore folk fraterniseret med de overfor liggende fjendtlige tropper – amerikanerne. I hovedsagen bestod denne trafik i, at vore folk lod sig skænke franskbrød og cigaretter. Gennem løfte om flere at sådanne gaver, havde de fået enkelte folk til at gå over til amerikanerne, hvor de imidlertid blev tilbageholdt og sendt i fangenskab.

Aktiviteten i luften steg hele tiden, navnlig den fjendtlige, hvis flyvemaskiner i stadig større antal kredsede omkring i luften. Vores artilleri og MG deltog i bekæmpelsen af de fjendtlige fly, og man så ofte et fjendtligt fly styrte ned. Derudover var kampaktiviteten, bortset fra den sædvanlige ildoverfald fra artilleriet, stadig ringe. Især var begge siders infanteriaktivitet ringe.

Om aftenen den 24. oktober blev II. Bataillon trukket tilbage til Morimont lejren. Vores beredskabsbataljon skal nemlig ligge længere tilbage ved Morimont for at få mere ro. I dens sted blev I./LIR 33 tildelt regimentet som beredskabsbataljon.

Den 27. oktober fik vi at vide, at Ludendorff havde forladt sin stilling. Af politiske grunde. Denne nyhed ramte os som et hammerslag. Vi, som gennem flere år havde stået under hans ledelse vidste, hvilken fremragende fører og feltherre Ludendorff er. Og nu skulle denne geniale, kraftfulde mand, som vi havde den allerstørste tillid til, og som siden Tannenberg sammen med Hindenburg, havde ført os fra sejr til sejr, forlade os! Nu begyndte vores tillid til en nogenlunde lykkelig krigsafslutning at vakle. Det skal her siges, at Ludendorff havde vores urokkelige tillid til sin feltherreegenskaber og stadig har.

Den 29. oktober blev den utrættelige og afholdte fører for 10. Kompanie, Leutnant d. Ldw. Mühe, gasforgiftet, formentlig på grund af tilbagedrivende tysk gas på grund af en uheldig vindretning, sammen med Offizierstellvertreter Hansen og 3 mand fra 10. Kompanie. Indtil Leutnant Mühe kunne komme sig, overtog Leutnant d. Ldw. Stumpf kommandoen over regimentet.

Der gik i disse dage et rygte gennem enhederne om et opråb fra det tyske uafhængige socialdemokratiske parti, hvorefter de opfordrede mandskabet til lydighedsnægtelse, eventuelt til at slå deres officerer ihjel. Noget sådant blev ikke forelagt mig; under alle omstændigheder blev der hos os ikke lagt nogen vægt i sådanne flyveblade, hvis de har eksisteret.Officerer og mandskab var i vores regiment kammerater, der holdt sammen i onde som i gode dage, og sammen delte glæder og sorger til den bitre ende. Når jeg nævner disse rygter, sket det kun for at vise hvordan den enkelte mand på dette tidspunkt – ud over påvirkningen fra fjenden – blev presset til det yderste af rygter af enhver art.

Mens det fjendtlige infanteri i de sidste dage af oktober var ret rolig, var de fjendtlige fly desto mere aktive. Store skare, op til 30 fly, var til stadighed i luften. Det fjendtlige artilleri skød sig ind med observation fra luften. Vejret var i disse dage godt, så jorden tørrede ud og dermed gjort udsigten til et angreb med kampvogne mere sandsynlig. Alle observationer pegede i retning af, at fjenden forberedte et angreb. Det var derfor at største betydning, at den tyske ledelse kunne danne sig et tydeligt billede af fjendens hensigter; det betød igen: tage fanger. Med troppernes udmattelse på grund af det dårlige vejr, det konstante beredskab, dårlige underbringelse, manglende hvile og ikke tilstrækkelig forplejning, var udsigten til en patruljeoperation mod den frisk udhvilede fjende ikke god.Tager man de konstante rygter i betragtning, hvorefter der snart ville blive indgået en våbenstilstand, kan man ikke betænke at folk, der endnu stod uskadte langs fronten, ikke ønskede så tæt på krigens slutning at blive såret eller endda falde, eller blive taget til fange. Desto højere må man værdsætte tapperhed og pligttroskab ved den faste patrulje under III. Bataillon, som den under kommando af Vizefeldwebel Beltz fra 10. Kompanie i Haumont skoven gjorde forsøget på at tage en amerikansk post til fange. I de første timer af natten mellem den 30. og 31. oktober forsøgte disse brave og trofaste at overmande en tidligere rekognosceret post for at tage fanger, og dermed give vores føring mulighed for at skaffe et overblik over fjenden og træffe de nødvendige modforholdsregler. Forsøget mislykkedes desværre trods alt forsigtighed og tapperhed, fordi den fjendtlige

postlinje var usædvanligt tæt besat og opmærksom. Det lykkedes kun patruljen trods alt vovemod at såre nogle fjender med håndgranater, men ikke uden egne tab: 1 mand død, 1 mand hårdt såret, 7 mand lettere såret. Selvom patruljen ikke blev belønnet med succes, skal det igen understreges, at denne operation med III. Bataillons stående patrulje (deres navne er desværre ikke kendte), er et lysende eksempel på pligttroskab, som for altid vil sikre dem en ærefuld plads i regimentets historie.

Om aftenen den 31. oktober blev III. Bataillon afløst af I. i Afsnit Nord. Bataljonen kom herefter i hvilekvarter på nordsiden af Morimont, uden undervejs at blive generet af de sædvanlige, hyppige fjendtlige ildoverfald, hvorved 5 mand fra 10. Kompanie lettere såredes.

Regimentets tab i oktober var:

Faldne: 24 mand
Sårede: 6 officerer, 153 mand
Savnede: 26 mand

Alene i tiden 13. til 19. oktober blev 72 mand syge som resultat af det dårlige vejr og de utilstrækkelige underbringelser, i en sådan grad, at de måtte indlægges på lazaret.

I de første dage af november var kampaktiviteten uændret. Der blev oftere befalet forhøjet kampberedskab ved kampbataljonen, da et fjendtligt storangreb forventedes, men som ikke kom. Kampbataljonens stående patrulje opklarede i ingenmandsland; også fjenden opretholdt en omfattende patruljeaktivitet. Tidligt om morgenen den 4. november 1918 gennemførte en fjendtlig officerspatrulje på 3 officerer og 60 mand, sammensat af folk fra de amerikanske regimenter 103 og 104 (26. Infantry Division) et fremstød mod I. Bataillons stillinger.

Patruljen blev afvist af to lette maskingeværer fra det rutinerede 1. Kompanie, infanteriild og håndgranater. Fire døde blev efterladt, mens de sårede blev bragt med tilbage. En fange fra det amerikanske 103. Regiment blev indbragt sammen med en masse udrustningsgenstande og papirer. Om eftermiddagen den 4. november nedskød Schütze Beltz fra 3.MGK et fjendtligt fly fra en stilling på Wettin bakken. Om aftenen afløste III. Bataillon, II. i Afsnit Syd. Alene nedstigningen fra den stejle (338,3 m høje) Morimont, hvor hvilelejren befinder sig, er anstrengende i mørket, ikke mindst på grund af det mudder, regnen har forvandlet den til. Under nattens marchen til stillingen, var der de sædvanlige amerikanske ildoverfald og ved Gibercy den sædvanlige krigsgas, så masker måtte anlægges.

Mens tropperne på denne måde må opbyde deres sidste kræfter for at gøre deres pligt, begyndte i Kiel den uro blandt matroserne, der skulle fører til revolution. Hos os langs fronten nåede kun ubekræftede rygter, der blandt de oftest gifte soldater skabte bekymringer for deres familiers skæbne.

Den 5. november veg de tyske tropper nord for os ved Stenay tilbage på den østlige side af Meuse efter pres fra amerikanerne. Vi måtte forudse, at heller ikke vores forreste linje indenfor overskuelig fremtid kunne fastholdes, men at vi måtte rykke tilbage i en bagved liggende stilling for ikke at blive afskåret. Foreløbig var kampaktiviteten langs vores front som hidtil; fjenden sonderede med patruljer, om vi stadig var der; vores MG svarede: vi var endda meget kraftig stadig her.

Aviserne bragte os nyheder over forholdene bag fronten. Rigskansler Prins Max af Baden gjorde den nye regerings tanker kendt for det tyske folk gennem et opråb. I dette opråb fastslog man, at man ville søge freden, og at man derfor forhandlede med fjenden, men at man på den anden side krævede befolkningens ro og orden. Dette naturlige krav om orden, syntes vi, var imidlertid i dårlig samklang med den uorden, der var opstået i Kiel, og som ville fører til oprettelse af et soldaterråd!

Den 6. november var billedet det samme: ildoverfald her og der; fjendtlige patruljefremstød, hvorunder 2 mand fra 9. Kompanie overrumples og tages til fange.

Den 7. november trængte amerikanerne ved Stenay videre frem, så højre flanke af vores division ud fra kamplarmen at dømme, stod i fare. Det syntes amerikanernes plan at være en afskæring af Armeegruppe Kronprinz. Vi havde imidlertid tillid til at vores føring rettidigt ville give ordren, hvis vores linje skulle lægges tilbage. Aviserne bragte et stadig mere ubehageligt billede at tilstandene i Tyskland. Uroen i Kiel havde bredt sig til Hamburg, Lübeck og Bremen. De tyske våbenstilstandsforhandlere (General Gündell, General von Winterfeld, parlamentsmedlem Erzberger og Statssekretgør von Hintze), der var afrejst den 11. november, ville med sikkerhed kun opnå dårligere resultater hos de godt underrettede fjender. For dem beviste den indre uro i Tyskland, at man fra tysk side var part til for enhver pris at opnå fred. Det land, der internt går i opløsning, vil ganske enkelt ikke mere være i stand til at opretholde et vedvarende forsvar. Og modsat skulle situationen bag modstandernes front, hvis de nyheder, der fra fjendeside nåede over til os, være meget lig vores; også ved fjenden var der folk, frem for alt bag fronten, der var krigstrætte. Hos os gik der et rygte om, at den indenfor 48 timer ville blive afgjort, om der kom våbenstilstand og fred eller ej. Vi afventede med bange anelser på afgørelsen, uanset hvor meget vi trængte til et hvil.

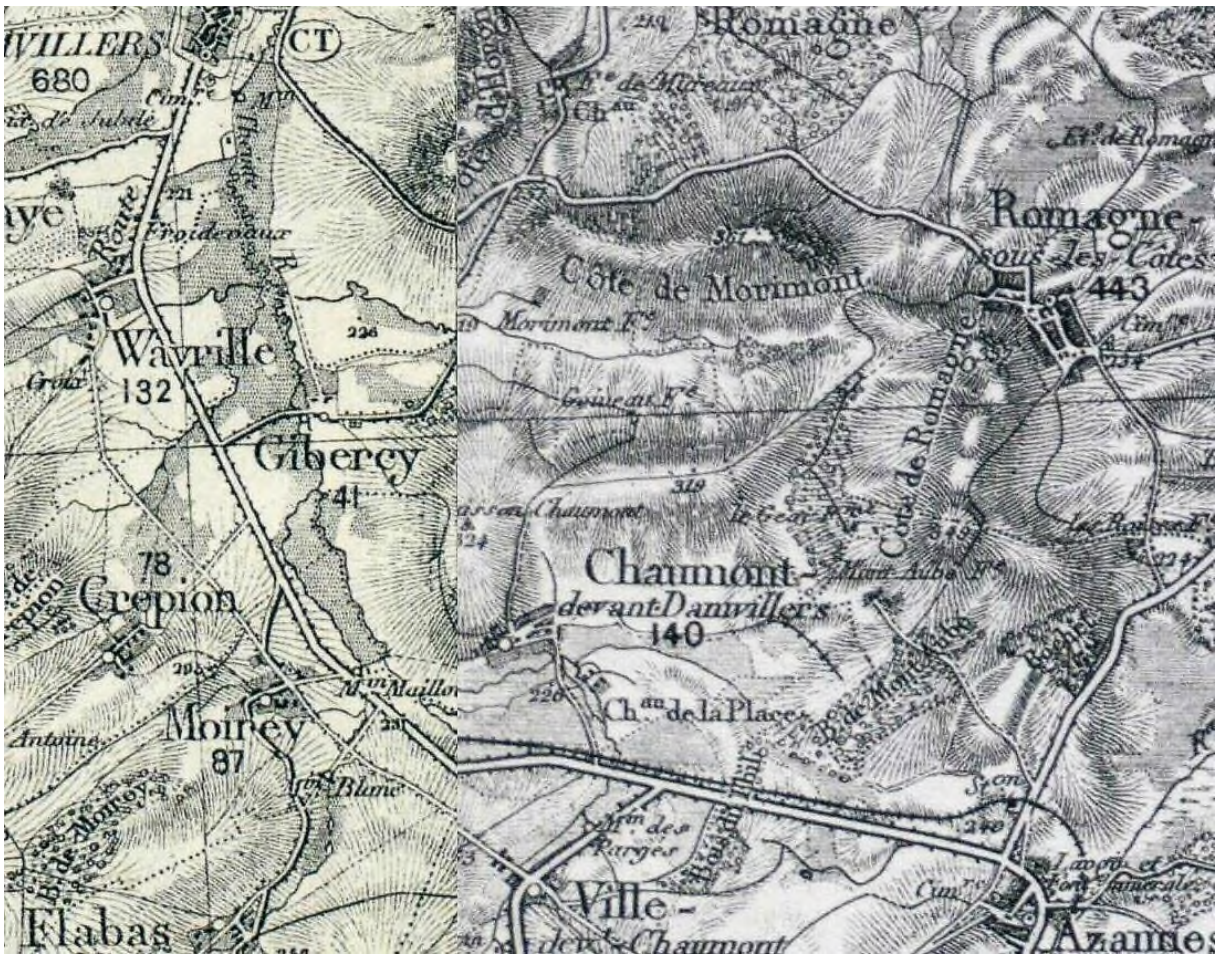

Om natten 7. til 8. november kom så den forventede befaling til tilbagelægning af stillingen. Fra bataljonerne i forreste linje, skulle to kompagnier trække sig ud, der så skulle besætte Kriemhilde-stillingen på Morimont, der var indrettet til henholdende kamp. II. Bataillon skulle besætte en forterrænstilling ved Wetting bakken og holde denne indtil videre. I forreste linje på begge bataljonsafsnit, Nord og Syd, blev kun 4 kompagnier tilbage (1., 4., 11. og 12.), der under kommando af Hauptmann von Utzler her skulle holde stand til ordren til tilbagetrækning indløb, eller de blev angrebet af fjenden. den 8. november kl. 0500 blev den beordrede stillingsskifte iværksat. Kompagnierne under Hauptmann Suhrmann, der skulle falde tilbage til Morimont (2., 3., 9. og 10. Kompanie, 1. og 3. MGK) regnede ikke med igen at skulle se kammeraterne fra de fire kompagnier, der skulle dække tilbagetrækningen. Marchen i morgengryet til Morimont var meget anstrengende, ikke mindst fordi mest mulig ammunition og udrustning skulle medbringes. I

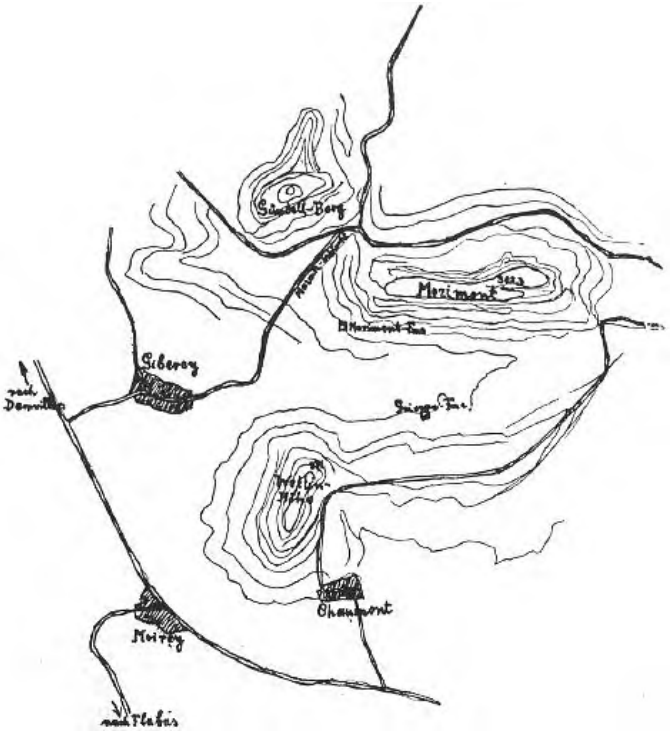

og bag Flabas stod en masse mennesker; kompagnier, der enten ventede på deres køretøjer eller på forplejning, da køretøjerne ikke var nået frem. Det var allerede blevet betænkeligt lyst, og den tåge, der så ofte hårdnakket havde ligget over området, når man ikke havde brug for den, manglede desværre helt denne dag. Hvis amerikanerne nu ville begynde beskydning af Flabas, ville det koste uhyre tab. Men underligt nok, skød amerikanerne ikke, selvom de ellers ikke sparede på ildoverfaldene. Gennem dyb mudder vadede kompagnierne videre mod Morimont, hvor de straks besatte Kreimhilde-stillingen. Desværre bestod denne linje for det meste kun af en skyttegrav, der på grund af regnet var temmelig sammenstyrtet. Megen beskyttelse og dækning tilbød den ikke. Der var enkelte tunneldækninger i nordskråningen af Morimont, hvor et antal soldater kunne placeres. Kl. 0800 er besættelse af stillingen gennemført. II. Bataillon havde i mellemtiden natten fra 7. til 8. november besat foran og ved Wettin-højden.

Hauptann d. Res. Frahm-Bremen
Sidste kommandør for II. Bataillon

Om eftermiddagen omkring kl. 15 – vi troede næppe vore øjne – dukkede Hauptmann von Utzler op på Morimont med de fire kompagnier, der var blevet tilbage i forreste linje. Omkring kl. 13 havde disse kompagnier fået ordre til at rykke tilbage. De var derfor gået tilbage i fuld dagslys uden på nogen måde at blive generet af amerikanerne. De havde tværtimod stået oppe på deres bunkere og fulgt kompagniernes forskydninger og havde vinket til dem. Amerikanerne havde tilsyneladende ikke længere luft til at fører krig. Kompagnierne fra I. Bataillon, der var indsat i Morimont stillingen, rykkede sammen med dem, Hauptmann von Utzler havde bragt med tilbage, samlet ind i Mönchholz lejren, hvor de skulle have lidt hvile. III. Bataillon besatte Morimont-stillingen; II. Bataillon forblev på Wettin-højden. Den 8. november havde Hauptmann d. Res. Ernst Frahm overtaget kommandoen over II. Bataillon, da den hidtidige kommandør, Major Preusser havde overtaget kommandoen over regimentet efter Major Volk, mens denne var på orlov. Med Hauptmann Frahm fik II. Bataillon en fører, der havde været ved regimentet siden krigens start, og som gennem mange år som bataljons- og regimentsadjudant havde vist, at kunne holde hovedet koldt selv i den mest vanskelige situation. Han skulle snart også i den nye funktion bevise disse kvaliteter på Wettin-bakken.

Den 9. november begyndte amerikanerne at følge os. De arbejdede sig langsomt frem mod den nye stilling, enkeltvis, i grupper og i skyttelinjer. Vi kunne se, at vi havde amerikanske enheder foran os, der endnu ikke havde megen krigserfaring. I åbent terræn, fuldstændig udækket, dukkede til tider samlede enheder op, der naturligvis var oplagt mål for vores artilleri, der lagde en kraftig ild over den fjendtlige fremrykning. Også II. Bataillons MG spillede fra Wettin-bakken en vægtigt ord. Det amerikanske mål var først og fremmest landsbyen Gibercy. Fra alle sider nærmede de sig dette sted, og derfor lå naturligvis også vores artilleriild over denne.

Amerikanerne angreb vore forposter ved II. Bataillon på Wettin-bakken, men kunne i første omgang ikke komme længere. Efter kort tid begyndte bataljonen at mangle ammunition. Desværre var der i den nye stilling, vi nu indtog, ikke blevet sørget for ammunitionsdepoter; med bange anelser vogtede alle K.T.K. om deres begrænsede MG Ammunition for i tilfælde af et angreb at kunne forsvarer sig. III. Bataillon afgav alt den ammunition, den kunne undvære.

II. Bataillon blev flere gange i løbet af dagen angrebet af amerikanerne, men kunne imidlertid med held afviste disse med dele af 5. og 8. Kompanie. Alligevel førte kampene ved Wettin-bakken med sig, at forstærkning var nødvendig, og derfor fik II. Bataillon af III. stillet 12. Kompanie til rådighed.

Amerikanerne gjorde yderligere fremskridt. Besætningen på Wettin-bakken var ikke tilstrækkelig. Begunstiget af blinde vinkler i terrænet opnåede amerikanerne terræn. Også 3. Kompanie, der var underlagt III. Bataillon måtte afgives til II. Bataillon, og endeligt omkring kl. 2200 også 1. MGK, der ligeledes var placeret under III. Bataillon. Modvilligt afgav K.T.K. på Morimont sine enheder, for Morimont skulle være den hovedmodstandslinje, der efter ordren skulle holdes til sidste mand, mens Wettin-bakken som fremskudt stilling, som følge heraf, skulle rømmes. K.T.K. på Morimont regnede med, at Wettin-højden på lang sigt med sin fremskudte position ikke kunne holdes, og at der i påkommende situation til den lange Morimont-stilling kun ville være få, udmattede enheder til rådighed, så man heller ikke ville kunne fastholde denne.

Den 10. november fortsatte de amerikanske angreb på Wettin-bakken. Det drejede sig nu alene om at skaffe ammunition frem til stillingen her. Ammunition, ammunition! De konstant hamrende maskingeværer æder hurtigt alt det, der kan bringes frem. Alle deltager i opladning af bånd til maskingeværerne. Selv regimentsmusikken under dens Vizefeldwebel Barth deltager i transporten af ammunition. Den af alle afholdte Vizefeldwebel Barth, på grund af sin altid store beredvillighed til at sørge for underholdning af tropperne, viser med sine folk, at musikerne også under kamp kan stå deres prøve.

Trods alle anstrengelser og alle ofre kunne Wettin-bakken ikke holdes. Den fjendtligeMG-ild blev omkring kl. 17 om eftermiddagen stadig voldsommere; langsomt faldt folkene fra II. Bataillon tilbage og dukkede op i Morimont-stillingen, hvor de øjeblikkeligt blev sat ind. Fører for II. Bataillon, Hauptmann d. Res. Frahm blev derimod med sin stab endnu en tid på bakken, hvor han om natten læssede den tilovers blevne MG Ammunition på en feltbanevogn, hvormed han uden at blive generet af amerikanerne som de sidste forlod stillingen. Denne vogn blev senere på natten bjærget af en patrulje fra 9. Kompanie. Selvom II. Bataillon måtte rømme Wettin-bakken på grund af det voldsomme amerikanske pres, skal det anerkendes, hvad der denne dag blev ydet af præstation på bakken. Især udmærkede sig 8. Kompanie under Leutnant Plitt. Samme ros tilfalder også mandskabet fra de andre bataljoner, der som forstærkninger blev indsat på bakken. Som anerkendelse af sin præstation blev Vizefeldwebel Otto fra 2. MGKompanie tildelt Jernkorsets I. Klasse, mens divisionskommandøren i sin dagsbefaling finder anledning til at udtale sin helt særlige anerkendelse til bataljonen. Fører for II. Bataillon, Hauptmann Frahm, har skildret begivenhederne på Wettin-bakken på følgende måde:

Wettin-bakken [Buisson Chaumont] bestod af en krete på omkring 100 meter i diameter, hvorom der var gode skyttegrave og pigtrådshindringer. På den nordlige skråning var den forseglet af en halvfærdig grav. Den var 340 meter høj og lå dermed 120 meter over forterrænet, der kunne overskues frem til vores tidligere stillinger. I forlængelse af kreten var en lavere ryg på omkring 500 meters længde, der kun delvis var forsynet med udbyggede grave. Bagud i retning af Morimont, der var 20 meter højere end Wettin, faldt bakken stejlt.

I denne fremragende stilling kunne vi med sindsro se frem mod eventuelle angreb. Vores regiment bestod af gamle, i kamp meget prøvede soldater. Ganske vist havde de sidste ugers delvist manglende forplejning, manglende søvn og den evige fugt tæret på tropperne. Gennem daglige tab i døde, sårede og syge var enhederne skrumpet stadig mere ind, og hjemmefra kom der ikke længere erstatning. Generelt var vel den rigtig gamle kampånd givet ikke længere tilstede. Eller havde divisionen ikke fulgt de daglige efterretninger om den forestående våbenstilstand op med formaninger om, under alle omstændigheder at holde ud indtil da. Det blev ligeledes anset en fordel at gøre det kendt, at der overfor os stod en ny amerikansk division totalt uden kamperfaringer, hvis afvisning ikke ville falde svært. Ingen havde imidlertid troet på noget sådant; man anså disse oplysninger som værende møntet på afstivning af andre, mindre pålidelige enheder. At det imidlertid var rigtig, kunne vi snart selv konstatere.

Da jeg tidligt på morgenen den 9. november nåede II. Bataillons stilling på Wettin-bakken, kunne jeg fastslå, at kompagnierne, der skulle have besat graven i retning af fjenden, havde rømmet denne og trukket sig tilbage til stillingerne på nordskråningen. Der var ikke blevet efterladt nogen form for observation. Sammen med Leutnant d. Res. Plitt gik jeg herefter over kreten for at overbevise mig selv og mine folk, at der intet var at se til fjenden. Jeg må imidlertid være blevet set af fjenden, for han lagde øjeblikkeligt omkring 200 skud over kreten, uden dog at forårsage nogen tab. Gennem gravene kom vi uskadte tilbage. Graven blev herefter igen besat.

I løbet af dagen udviklede der sig så angreb på vore stillinger. Fra vores højere liggende observationsposter kunne man se, hvordan fremrykningen skete som på tidligere tiders øvelsespladser, i større eller mindre samlede enheder, der nærmere målet også rykkede ud i en spredt orden. Vi troede næsten ikke vore øjne, da vi så en samlet enhed med gevær over skulder, marchere frem over vejen fra Gibercy mod dalen mellem Wettin-bakken og Morimont direkte ind i vore her opstillede maskingeværer. Da de nåede indenfor skudafstand blev der ikke meget tilbage af dem. På samme måde gik det en anden udfoldet styrke, der rykkede frem mod Morimont Ferme, der mindre af vores artilleri end af vores skjulte maskingeværer led betydelige tab. På trods af de store tab, fyldte fjenden imidlertid blot deres forreste linje op og vandt langsomt terræn. Det lykkedes ham endda at nå op på den fremspringende del af Wetttin bakken. Et forsøg på at sætte et let maskingevær i

stilling på bakken blev forhindret, da et af vore lette maskingeværer nedkæmpede hele besætningen. En tapper fjende gav os store problemer. Det var lykkedes ham at komme ind på 40 meter afstand af vores stilling, og her finde dækning i et granatkrater. Herfra var det allerede lykkedes ham at skyde tre af vore folk i hovedet, uden at man kunne få ramt på ham, da han efter hvert skud øjeblikkeligt forsvandt ned i sit krater, og håndgranater ikke kunne kastes langt nok. Som jeg temmelig åbent gik gennem graven, afgav han også et sigtet skud mod mig, men denne gang ramte han ikke. Så blev han holdt nede af vores geværild, mens en underofficer, hvis navn jeg desværre har glemt, sprang frem og kastede en håndgranat ned i hans krater. Først nu var de faldne fra hans hånd blevet hævnet.

Kampen om bakken fortsatte til det blev mørkt. Så begyndte også flere fra vores linje at bryde op og forsvinde i mørket bagud i dalen mellem Wettin bakken og Morimont. Dem, der gjorde dette, har formentligt sagt til sig selv: »I morgen er der våbenstilstand. Har det stadig et formål at holde stand? Skal jeg i allersidste øjeblik lade mig slå ihjel eller taget til fange?«

Det var derfor at bataljonsstaben, der havde sin kommandostation omkring 100 meter bag kreten, pludseligt over toppen tydeligt kunne se, snart her, snart der, mørke skikkelser mod den lyse himmel. Vi selv kunne ikke ses med den mørke baggrund af Morimont. Vore tropper ydede ikke længere modstand, kamplarmen forstummede. På den anden side turde heller ikke modstanderen trænge yderligere frem, hvad mørket under ham skjulte. Jeg besluttede mig derfor til indtil videre at blive sammen med min adjudant, Ltn. d. res. Panse, telefonfolk og oppasser, for at følge den videre udvikling, og senere at kunne give regimentet en melding baseret på mine egne observationer.

Vi blev derfor endnu en times tid på vores observationspost. Ved siden af kommandostationen stod en feltbanevogn. Skinnerne gik led nedad langs kanten på skråningen mod øst i retning af Romagne. Som gammel grundregel besluttede jeg mig til at efterlade mindst muligt materiel til fjenden og aldrig faldne kammerater. Først blev de døde lagt på vognen og herefter telefonapparater, ammunitionskasser og andet materiel, som vi fandt. Så steg vi alle ombord og vognen satte sig i bevægelse, først langsomt, så larmende hurtigere og hurtigere ned ad bakken. Der blev holdt skarpt øje både fremad og tilbage, for ingen vidste om fjenden var rykket længere frem og havde afskåret os. Men intet rørte sig. Dem oppe på kreten har formentlig ikke vidst, hvorfra larmen kom.

På denne måde nåede jeg hurtigt den østlige del af dalen mellem Wettin-bakken og Morimont, hvor vi mødte poster fra III. Bataillon, der havde besat Morimont, og gav os retningen af regimentets kommandostation, hvor rygtet allerede var nået, at bataljonsstaben var blevet taget til fange. Her fandt jeg også de fleste af folkene fra II. Bataillon, mens andre på Morimont havde stillet sig til rådighed for III. Bataillon.

Det lykkedes ikke fjenden at tage Morimont. Kun Morimont-Ferme i den vestlige udløber af bakken kom på fjendens hænder. Den næste dag undlod fjenden at rykke yderligere frem. Kun artilleri fra begge sider var aktiv.

Op Morimont blev de her ankomne medlemmer af II. Bataillon sat ind i stillingen. Der blev opladt bånd til maskingeværer og truffet forholdsregler til den følgende dag, hvor et angreb måtte følge, og hvor fjenden skulle finde en varm modtagelse. Bataljonsføreren gik fra post til post og talte med alle folkene, og overbevistes om, at folkene var beredt på at holde ud og gøre deres pligt til det yderste indtil våbenstilstanden kom. Vi var alle til fulde klare over, at gunstige fredsbetingelser kun kunne opnås, hvis fronten stod fast og ikke var gået i opløsning.

De kæmpende troppers pligttroskab er desto mere anerkendelsesværdig, da desværre bag fronten ikke alt var, som det burde. Man hørte fra kuske, der kom bagfra fortællinger om plyndringer af proviantkamre af pludseligt »tapre« etapehorder, der på grund af de dårlige eksempler fra Tyskland mente at kunne vise, hvilke slette børn de var. Det bør særlig fremhæves, at vores kuske, ordremodtagere, skrivere eller bagagemandskab ikke lod sig smitte af disse grimme eksempler, men under føring af deres foresatte, forplejningsofficer og Feldwebel, fortsatte med at gøre deres pligt, og dermed overhovedet gjorde de kæmpende tropper muligt at holde ud og ikke bryde sammen.

Til højre for os syntes amerikanerne at rykke længere frem. Lyden af MG herfra syntes allerede mere at ligge bag os end til højre for os. Vores artilleri var allerede delvist under stillingsskifte. Hvis man ikke stolede på føringen, kunne man nu blive betænkelig. Selvom alle tænke på en snarlig våbenstilstand, var der ingen der ønskede at blive taget til fange i tolvte time.

Som den 11. november gryede var der stadig huller i linjen på Morimont, som imidlertid hurtigt blev lukket. 2. og 4. Kompanie ankom til K.T.K., hvor her at danne reserve. Amerikanerne havde i mellemtiden sat sig fast på Wettin-bakken og havde besat Morimont Ferme. Han følte sig frem med patruljer, der imidlertid afvistes af en kraftig ild. Kl. 1020 blev der på højre fløj af Morimont-stillingen – hvor 10. Kompanie var placeret – i det disede vejr rettet et amerikansk ildoverfald med MG Det udløste et meget kraftigt svar med MG, minekastger og artilleri, så det af os forventede amerikanske angreb udeblev. Da telefonforbindelserne hele tiden blev ødelagt, ilede ordonnanser frem for til K.T.K. at bringe meldinger om det skete, for der var i det usigtbare vejr ikke meget at

se. Endnu engang må ordonnanserne roses, der trods den kraftige beskydning ikke veg tilbage for turen til K.T.K. med orientering over situationen, så de i forreste linje kæmpende mandskab kunne gives den nødvendige støtte fra vores artilleri. På samme måde var medlemmerne af III. Bataillons signaldeling under deres velprøvede fører, Offizierstellvertreter Meyer, utrættelig i gang under den heftige beskydning med at retablerer de hele tiden sønderskudte telefonforbindelser.

Kl. 1046 kom så pludseligt over telefon ordre om, at der fra kl. 1145 er indført våbenhvile, men at stillingerne foreløbig skulle holdes besatte. Med denne ordre var der endeligt sat punktum for den daglange uro og nervøsitet. Ordonnanserne hastede afsted for at bringe denne ordre videre til forreste linje. Ilden fra vores side indstilledes, mens den fjendtlige artilleri fortsatte beskydningen af vore stillinger indtil kl. 1205. Våbenstilstand! I divisionens dagsbefaling den 11. 11. 1918 stod: »Stolt kan vi se tilbage på denne sidste dag af krigen. Også på denne har i, som under hele krigen fra Tannenberg, ved Grodno og Toboly, gjort jeres pligt«.

Kort efter middag rykkede alle de enheder, der var underlagt III. Bataillon, ud, mens bataljonens kompagnier trak deres folk tilbage til indkvarteringerne i Morimont lejren; i hver delingsafsnit blev kun en dobbeltpost tilbage. Om eftermiddagen var der forskellige folk fra III. Bataillon, der gik over til amerikanerne for at se disse folk. Generelt gjorde amerikanerne nu ikke noget større indtryk. Foruden robuste skikkelser så man alle mulige kropsformer. Alle var iført pelsveste og var meget forfrosne. Med tilfredshed kunne vi konstatere, at de som følge af kampdagene ikke var mere soignerede end vi. Amerikanerne, der er kendt for deres begær efter souvenir, forsøgte med det samme at indgå handler, og mange en landwehrmand byttede sine uniformsknapper for cigaretter eller barbergrej. Amerikanerne var specielt interesseret i ordener og våben, og ville eksempelvis af forfatteren til dette, købe pistol og jernkors, og var utilfredse med, at de trods hænderne fulde af dollar-sedler, ikke fik held med handlen. De fortalte os, at de kun kunne lide tyskerne, og at tyskerne var gode folk. På vores spørgsmål om, hvorfor de så alligevel førte krig mod os, mente de, at det var fordi man ikke kunne lide kejseren. En grund hertil kunne de imidlertid ikke give. I øvrigt var deres behov for krig så rigeligt blevet dækket. Vores artilleri og MG havde øjensynligt givet dem så store tab, at de havde fået stor respekt for dem. De spurgte os ivrigt om, hvornår mon freden mon ville blive indgået, så de kunne returnere til deres hjem.

Efter gensidig overenskomst blev der herefter udstillet poster for at forhindre yderligere trafik med amerikanerne. Tilsyneladende frygtede amerikanerne, at de af os kunne blive smittet med bolsjevismen. Her fejlbedømte de imidlertid fuldstændig stemningen hos frontsoldaterne, som var alt andet end tilfredse med de urolige forhold i Tyskland.

Om eftermiddagen hørte vi rygter om, at Kejseren havde abdiceret, at Tyskland var blevet en republik, at Scheidemann var blevet præsident og Ebert Rigskansler. Det var imidlertid ikke muligt at få noget bekræftet; der nåede kun rygter frem til fronten, hvilke ikke netop var beroligende.

Om aftenen fandt der på grund af våbenstilstanden, som 1917 i øst, et stort fyrværkeri sted med afskydning af alle mulige farvede og hvide lyskugler. Langs hele fronten kunne man se dette syn. Alligevel var stemningen på ingen måde så lystig som ved våbenstilstanden i øst i 1917. Den første glæde over våbenstilstanden var hos mange allerede eftertænksomt ændret til bekymringer over, hvilke betingelser denne våbenstilstand var indgået under. Herom vidste vi stadig intet. Mange kunne natten igennem ikke finde ro for dette spørgsmål. At afslutningen på vores sejrrige, fireårige kamp, som havde holdt fjenden borte fra vore hjem, ville blive på denne måde, havde vel ingen forestillet sig.

Den tyske hær, det tyske folk, havde præsteret det mest gevaldige gennem krigsårene. Aldrig vil denne uforglemmelige kamp mod en verden af fjender blive glemt. Den engelske statsmand Winston Churchill, der under krigen ved siden af Lloyd George i England spillede en stor rolle, skrev i sit værk i flere bind » Verdenskrigen« nedenstående om det tyske folk og dens præstationer under verdenskrigen:

> Det er ikke den levende generations opgave at bedømme verdenskrigen. Også det tyske folk var en større påskønnelse værd, end rædselsmeldingerne i den mod dem fjendtlige propaganda. Når denne propaganda var virksom, lå det deri, at dens ekko også fandt genklang i tyske øre, og øgede den misstemning, der allerede eksisterede. Fire års hungerblokade, fire års kamp mod overlegne våben og hjælpekilder havde undergravet det tyske folks livskraft. Den nedbrydende hvisken blev til åben bekendelse for millioner. Siden menneskets oprindelse havde ingen set et sådant kraftudbrud som fra den tyske vulkan. Fire lange år kæmpede Tyskland trodsigt på fire kontinenter til lands, til vands og i luften. Den tyske hær holdt vaklende forbundsfæller oppe, optrådte på alle krigsskuepladser sejrrigt, forsvarede hvert eneste erobret landområde og tilføjede dens modstandere de dobbelte blodige tab. For at bryde dens kraft og dygtighed måtte de største nationer i verden samles på slagmarken.Overvældende folkekraft, ubegrænset skibskapacitet, ufattelige ofre og ikke mindst en sø blokade blev anvendt over 50 måneder. Små nationer blev løbet over ende; et enormt rige er slået i ikke længere genkendelige stykker. Næsten 20 millioner mennesker spildte deres blod før sværdet blev fjernet fra rædslernes knyttede næve. Sandelig, i tyskere, jeres handling tilhører historien.

* * *

Waffenruhe! 11. November 1918.

9. Komp. während des Rückmarsches in die Heimat. Nov. 1918.

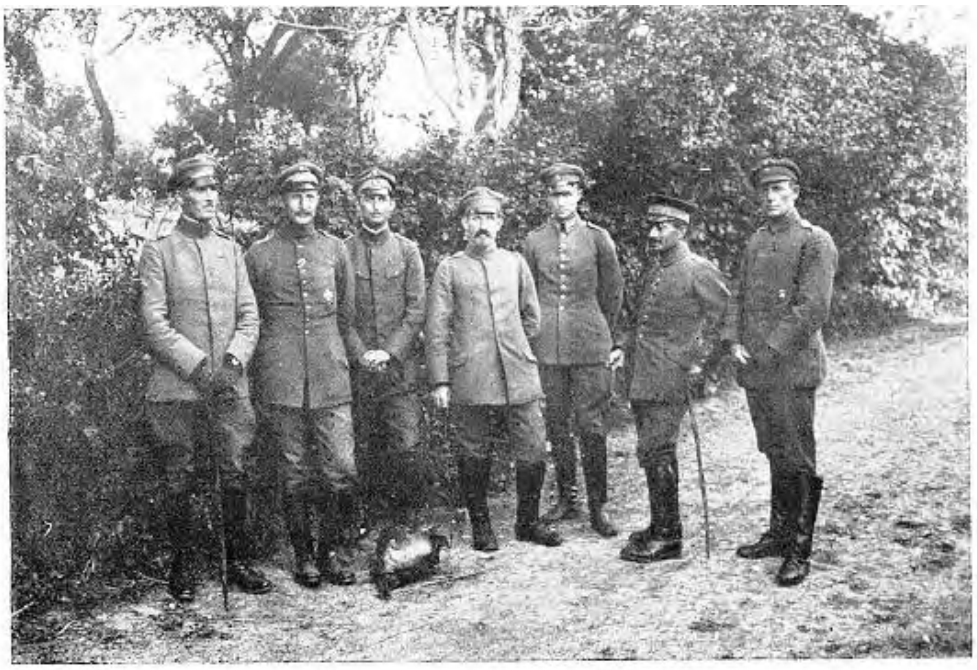

Offiziere des III. Batls. Von links nach rechts: Lt. d. Res. Vogel, Lt. d. Res. Trampenau, Lt. d. Res. Gary, Lt. d. Ldw. Rieckmann, Ass.-Arzt Schuster, Lt. d. Ldw. Heymann, Lt. d. Res. Müller. Aufgenommen 11. August 1918 in Disselingen.

Gesangchor der 2. Komp. im Waldlager von Lutterbach bei Mühlhausen (Elsaß).

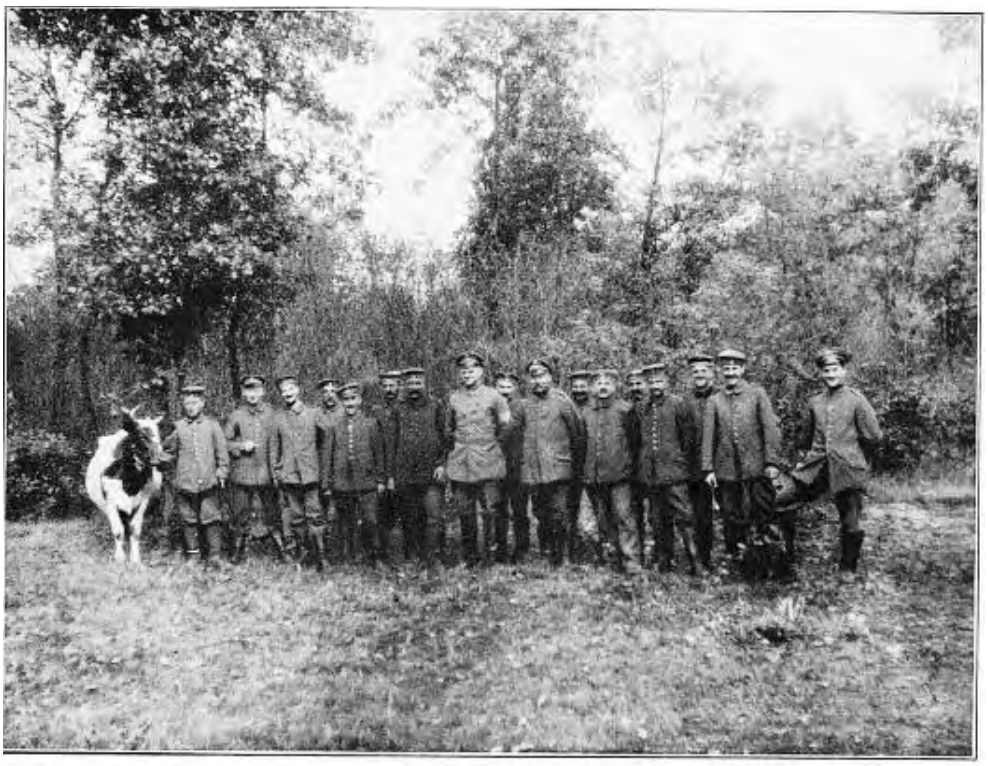

Bagage der 2. Kompagnie im Waldlager von Lutterbach bei Mühlhausen (Elsaß).

Offiziere und Unteroffiziere der 2. Komp. im Waldlager von Lutterbach bei Mühlhausen (Elsaß).

2. Komp. im Waldlager von Lutterbach bei Mühlhausen (Elsaß).

Die Pferde der 2. Kompagnie im Waldlager bei Lutterbach.

Tilbagemarch og opløsning af regimentet

12. november til 17. december 1918

af Hauptmann d. Ldw. a.D. Suhrmann

Det var en af betingelserne for våbenstilstanden var, at den tyske hær på en overordentlig kort tid skulle føres tilbage over Rhinen og ud af bestemte zoner, der af fjenden var udset som brohoveder på den østlige side af Rhinen.Når man tager i betragtning, hvor mange måneder det eksempelvis i 1926 tog englænderne at flytte de par folk, de havde som besætning i Køln, med alle mulige trafikmidler, til Wiesbaden og Koblenz, mens der kun blev givet nogle få uger til at flytte millioner af soldater til fods ad kraftigt nedslidte marchveje og over den store hindring, Rhinen udgør, kan man tydeligt genkende de onde hensigter fra fjendens side, der lå bag dette krav. Hensigten var at hæren under tilbagemarchen skulle blive fuldstændig uorganiseret, så fjenden bagefter desto mere sikkert kunne presse sine smagfulde fredsbetingelser igennem.

Fjendens hensigt, at bringe den tyske hær i opløsning under tilbagetrækningen, er imidlertid ikke lykkedes. Endnu stod der en mand i spidsen for den tyske hær, hvis autoritet var urokkelig, og hvis føreregenskaber også i denne, ham sikkert mest smertelige tilbagetrækning, kom til udtryk: Hindenburg!Når man sammenholder alle de vanskeligheder, der skulle overvindes under tilbagemarchen, ikke mindst opstået på grund af det ynkelige svigt af etapetropperne, og tilstanden af marchvejene, der gennem ugelange marcher i hyppigt dårligt vejr på steder næsen mindede om russiske forhold, når man den sandhed, at denne tilbagetrækning af den gevaldige tyske hær udgør et nye hædersblad i dens historie. Selvom to marchkolonner på tidspunkter måtte marchere ved siden ad hinanden på vejene, selvom enheder ved knudepunkter måtte vente på hinanden, blev tilbagemarchen fra første til sidste dag gennemført planmæssigt og indenfor den fastsatte tid. På kort tid slog pionerer broer over Rhinen så antallet af overgange øgedes.

Nok gav beboerne i de besatte fjendeland udtryk for deres glæde over den for dem fordelagtige og formodentlig uventede afslutning på krigen ved flag udsmykning af deres huse, men de opførte sig med tilbageholdenhed og respekt overfor de tilbagemarcherende tyske tropper, det bedste bevis på, at de tyske troppers holdning under besættelsestiden havde været upåklagelig. Denne holdning fra indbyggernes side viser også, den respekt de havde for den hær, der gennem fire år med succes havde forsvaret sig mod en verden af fjender. Og den tyske hær marcherede tilbage med den faste følelse af, at Tyskland måske havde tabt krigen, men ikke var blevet slået.

Og nu tilbage til regimentet.

Den 12. november marcherede I. og II. Bataillon til Longuyon. 11. og 12. Kompanie og 3. MGK rykkede til Villers-les-Mangiennes, mens 9. og 10. Kompanie og III. Bataillons stab – der også havde kommandoen over de til højre stående 5. og 7 Kompanie/LIR 33 – forblev i stillingen på Morimont.

Flere af III. Bataillon steg denne dag for sidste gang op på den 388 meter højde Morimont (Morimont lejren lå omkring 60 meter nedenfor kreten på nordsiden) for en sidste gang at kikke ud over det hårdt omkæmpede terræn i det dejlige, kolde og klare vejr. Fra bakken kunne man se lang over landet med dens bakker, skove og i

solen blinkende vandløb. Og over det hele herskede en fredelig stilhed: ingen kanoner bragede, intet MG bjæffede. Foran os lå Kreimhild-stillingen, som vi skulle forsvarer og som vi holdt indtil våbenstilstanden. Kreimhild-stilling! Mon der var nogen der med dette navn havde haft tankerne på Niebelungen og Kreimhilds hævn?

Den følgende dag, 13. november forblev I. og II. Bataillon i kvarter, mens resten af III. Bataillon rykkede til Villers-les-Mangiennes. Fra denne dag og fremefter blev kun den mod fjenden vendende side af landsbyerne sikret af en post. Hviletiden udnyttedes til rengøring og aflusning. Desværre var transporterne af undertøj og beklædning til Divisionen blevet udplyndret af andre troppeenheder, så de pligttro kamptropper måtte klare sig med deres gamle tøj.

Inden marchen den 14. november kunne iværksættes, måtte som følge af våbenstilstandsbetingelserne en del af maskingeværerne afgives. Hver bataljon beholdt kun 6 tunge og 1 let maskingevær. Til hvert våben måtte kun medbringes 500 patroner. Hver mand måtte kun have 30 skarpe skud. Skanseværktøj skulle afleveres og håndgranater ødelagt. Tænderskærende blev disse bestemmelser fulgt; hvad fjenden i kamp ikke havde kunnet gennemtvinge, sker nu på grund af de nedrige våbenstilstandsbetingelser. Det gjorde alle ondt at måtte se så megen krigsmateriel blive efterladt. I. og II. Bataillon forblev i Longuyon, mens III. Bataillon fortsatte til Arrancy og Sorbey.

Den 15. november forblev alle i kvarter. Det var hviledag. På ordre oppefra blev der fra hvert kompagni valgt tre tillidsmænd. Vores mandskab havde ikke det store behov for en sådan forordning, da de som tidligere havde tiltro til deres førere. Selvom denne foranstaltning hos os var overflødig, så skal det dog anerkendes, at tillidsmændene redeligt bestræbte sig på at støtte deres førere i at gøre tilbagemarchen så gnidningsløs som mulig.

Den 16. november marcherede I. og III. Bataillon til Cons-la-Grandeville (14 km), mens II. Bataillon marcherede til Longwy. Mandskabet ligger for en dels vedkommende i meget begrænsede massekvarterer. Midt i Cons-la-Grandeville lå på en bakke et skønt gammel herresæde. Desværre havde vi ikke tid og ro til at bese det nærmere.

Den 17. november (søndag) marcherede regimentet fra Frankrig ind i Luxembourg. Inden grænsen blev passeret besøgte enkelte bataljoner fra 1. Landwehr-Division på indtrængende anmodning fra nogle proviant embedsmænd, som trofast var blevet på deres poster, proviantdepotet i Rehon, for her at forsyne sig med de rigelige lagre af levnedsmidler: konserves, tvebakker, sukker og cigarer. Den franske befolkning lurede allerede ærgerrig ved døren sammen med her forsamlede franske og belgiske krigsfanger for at plyndre depotet. Efterfølgende blev der rigtigt smovset. Vi tog alt det med, vi kunne bære, da alt hvad der blev efterladt, ville falde i hænderne på fjenden. Som resultat blev der under den fortsatte march af penge fra kantinen lejet hestevogne for at lette den i forvejen besværlige march for soldaterne. Forplejningsstyrken fra III. Bataillon var i Rehon næsten blevet interneret af de efterfølgende amerikanere. Da det ikke længere var muligt at forsyne tropperne med brød på grund af etapeenhedernes svigt, blev der til enhederne leveret mel, hvoraf de selv måtte bage brød. Den dygtige forplejningsofficer ved III. Bataillon, Offizierstellvertreter Hansen, havde nu i Rehon puttet brød i ovnen som amerikanerne rykkede ind. Han blev ikke desto mindre for ikke at lade brødene i stikken, og det lykkedes ham gennem forhandlinger med amerikanerne at redde både sig selv og brødene, og med disse at returnerer til enheden. Under marchen kom vi igennem et fransk industriområde, hvor jernmalm udvindes i åbne miner og forarbejdet. Grænsen mellem Frankrig og Luxembourg lå tæt bag Hussigny. Vejen går her stejlt opad; vi kravlede, tungt belæsset opad. Et flot syn over det luxembourgske landskab var vores belønning. Foran os lå den lille luxembourgske by Differdingen med dens verdensberømte smelteovne, der hovedsageligt kan takke tysk viden og foretagsomhed for sin eksistens. På den anden side Differdingen kunne vi en uendelig lang marchkolonne, der tilsyneladende fortsatte helt til Zolver. Vi sluttede os til, men der fulgte stop efter stop, og derfor forsøgte bataljonerne så godt som muligt at komme frem ved siden af vejene. I. Bataillon kom i kvarter i Oberkorn, II. Bataillon i Zolver og III. i Beles (ca. 30 km march). Luxembourgerne modtog os i det store hele godt. Vi hørte fra dem lidt om forholdene i Tyskland, for desværre fik vi ingen meldinger herom fra de højre kommandomyndigheder; formentlig havde disse nok at gøre med at få organiseret den pludselige tilbagemarch, der af etapens forsagen var gjort endnu vanskeligere. Vi fik at vide, at Kejser og kronprins var flygtet til Holland, og at alle landsfyrster var abdiceret. Det var med meget blandede følelser, vi mod tog dette.

Den 18. november blev marchen først genoptaget ved middagstid på grund af de overbelastede veje. Vi udnyttede pausen til at læse aviser, og lærte heraf om våbenstilstandsbetingelserne. I mangen et hjerte slog vreden ud over disse uhyrlige betingelser. Det stod os klart, at en varig fred ikke kunne grundlægges på vore fjenders had og frygt. Endeligt kunne marchen begynde i det dejlige solskin. I. og II. Bataillon nåede Lendelingen, III. Bataillon til Hesperingen/Elzette (26 kilometer).

Den 19. november var hviledag, der af mange blev anvendt til en udflugt til den nærliggende Luxembourg by. Her fangede især den imponerende jernbaneviadukt vores interesse og det flot klædte luxembourgske mili-

tær; det lykkelige Luxembourg havde 250 soldater. Mens man i de små samfund for det meste havde sympati for den tyske side, var der tilsyneladende i hovedstaden en langt større tilslutning til Frankrig. Under alle omstændigheder flagrede man overalt med Ententens flag.

Den 20. november gik marchen videre. I. og II. Bataillon nåede Leningen, III. Bataillon til Greiweldingen. På skift spillede regimentsmusikken foran de enkelte bataljonen og glædede soldaterne under marchen med deres glade toner. Også bataljonens musikere, der på grund af krigen havde haft flere års uvirksomhed, genoptog deres virke. Utrætteligt fløjtede og trommede de deres melodier til opmuntring af deres til tider ret som trætte kammerater. De skal huskes med tak; særligt kan nævnes den bekendte Bataljons-Tambour ved III. Bataillon, Sergeant Riepenhusen, en velprøvet feltsoldat.

Den 21. november (en torsdag) gik det videre langs Mosel. Grænsen mellem Luxembourg og Tyskland følger her floden. Den blå Mosel var endnu ikke særlig bred, men flød hurtig. Venlige landsbyer lå til højre og venstre for floden, vinbjerg ved vinbjerg. Kl. 1345 marcherede regimentet ledsaget af regimentsmusikken over Moselbroen i Wormeldingen fra Luxembourg ind i Tyskland. Vi var igen på hjemlig jord. Ubesejret, men alligevel ikke som sejrende. Langsomt klatrede regimentet op ad bjerget. Og så kom Wincheringen, den første landsby på tysk område. Vi blev venlig modtaget. En æresport var bygget ved indgangen til landsbyen med teksten »Velkommen I tapre helte«. Og festligt klædte piger stod der, hilste på os og rakte os små grangrene, med hvile vi alle smykkede os. Allerede i mange dage var tropper passeret gennem den lille landsbyer fra tidligt morgen til sen aften, og utrætteligt havde små piger fra tidlig morgen til sen aften stået for at hilse de hjemvendende krigere på tysk jord, og for at vise dem, at deres hjemstavn modtog deres sønner fulde af kærlighed. Hav tak, I kære børn fra Wincheringen, hav så hjertelige tak!

I. Bataljon gik i kvarter i Mannebach-Kümmern, II. Bataillon i Köllig, Ober- og Nieder-Soest og III. Bataillon i Fisch. Venligt blev vi modtaget. Her fik vi også mere at vide om tilstandene i det indre Tyskland; nyheder, der i alle vækkede ønsket om hurtigt at nå hjem, så vi kunne sørge for orden. Vi erfarede noget om et organ i Berlin, der skulle have revet magten til sig, og derfor ikke lagde den større betydning i indkaldelsen af en nationalforsamling. Også navne som Liebkrecht og Spartacus og deres betydning blev os nu bekendt. Det hele syntes os så fremmedartet, som nyheder fra en anden verden. Men Saar vinen smagte godt.

Den 22. november forblev I. Bataillon i Mannebach, mens II. og III. gennem de smukke dalen flyttede til Tawern. De tre bataljoner havde nu fremskaffet sig sort-hvid-røde faner, som de bar i spidsen, og med hvilke de også ville rykke ind i Altona. De sort-hvid-røde faner skulle vise, at for os gik fædrelandet frem over alt andet, og at vi nu i ulykken lagde endnu større vægt herpå.

Den 22. november blev de første soldater fra Elsass-Lothringen hjemsendt.

Den 23. november gik marchen videre. Det er blevet koldt, og der havde været nattefrost. Saar blev krydset ved Conz. I. og III. Bataillon slutter dagen i Merzlich-Karthaus og II. Bataillon til forstæderne Heiligkreuz og Matthias ved Trier. Indkvarteringerne er meget fine.

24. november er hviledag, der anvendes af mange til en udflugt til Trier. Også den følgende dag er hviledag – for os, for på vejene marcherer hele tiden tusinder af soldater i retning af Rhinen. Mange af os bliver urolige og frygter for, at blive indhentet af amerikanerne. Alle beroliges imidlertid af henvisninger til, at alt forløber programmæssigt.

Den 25. november blev de sidste regimentsmedlemmer fra Alsace hjemsendt under kommando af Leutnant d. Res. Gary. Det er med vemodighed, at vi ser disse kammerater drage mod deres nu af fjenden besatte hjem; trofast havde de i mange kampe stået skulder ved skulder med os. Vi tager hjertelig afsked med dem med råbet: »På gensyn!«

Den 26. november marcherede regimentet gennem Trier, ca. 16 km til Riol (I. Batl.), Longuich (II. Batl.) og Kenn (III. Batl.). Under machen gennem den flagsmykkede Trier blev vi jublende modtaget fra alle sider og forsynet med minder. Ved Porta Negra marcherer regimentet forbi dens fører, Major Preusser, den sidste forbimarch i regimentets historie. Vemodigt råber Triers befolkning et »på gensyn« efter os, for bag os kommer amerikanerne.

Den 27. november fortsatte turen i et trist, diset vejr. Marchvejene ændrede sig. Vi skulle længere mod syd. I. og III. Kom til Osburg, II. Bataillon til Thomm og Neu-Hinkelhaus. Marchen (18 km) gik først gennem Ruwer dalen og over vinbyen Casel, så forlod vi Ruwer og fortsatte op ad bjerget i en besværlig stigning. Vi måtte op gennem Osburger højskoven, der var del af Hunsrück. Osburg ligger i 583 meters højde. Den stadig tættere tåge forhindrede enhver orientering.

28. november – fortsat march, først en kraftig stigning til Hohen Wurzel (669 meter), det højeste punkt i Osburger skoven. Vejen gik hele tiden gennem højskov. Så gik det dejligt nedad på en god vej til Reinsfeld. Herfra skulle vi svinge mod nord af en såkaldt »forbedret vej«, der før os af marcherende kolonner var blevet overor-

dentlig medtaget, så vi kun langsomt kom fremad. Efter en anstrengende march blev I. og II. Bataillon indkvarteret i Dhronecken og Walborn, og III. Bataillon i Thalfang (19 km). Kvartererne i disse landsbyer, hvor tilsyneladende mange om sommeren hviler ud, var store og helt gode.

29. november tidligt videre march i det tågede vejr. Vi marcherer ad den store vej mod Idar, det bekendte hjemsted for smykkestens industrien. Men lige så snart vi kom ud af højskoven ved Thalfang, erfarede vi hvor alvorligt denne store vej var blevet ødelagt af de mange troppetransporter, der var kommet denne vej. Køretøjer kommer kun langsomt frem og kører hele tiden fast. Ydermere går det hele tiden op ad bakke, for vejen går over toppen af den 816 meter høje Erbeskopf, der liger mellem Schwarzwalder og Idarwald højskovene, der begge er dele af Hunsrück. efter en anstrengende march når vi endeligt toppen, vejen bliver bedre og vi stiger ned i den idylliske Idar dal, og kan til højre og venstre for vejen se de vandhjul, drevet af Idar, der driver de små halvædelstens sliberier. Efter 20 km når vi omkring kl. 16 den venlige by Idar. Hele regimentet kan underbringes her. Kvarterer og indbyggernes velkomst er meget gode.

Den 30. november fik det videre gennem Oberstein til Fischbach og Kirn-Sulzbach (II. og III. Bataillon) og Martin-Weierbach (I. Bataillon). Vi har ved Oberstein nået Nahe dalen.

Den 1. december fortsatte regimentet gennem del delvis romantiske Nahe-dal til Sobernheim (20 km), hvor der findes gode kvarterer. Dette lille sted er kendt gennem Pastor Felkes mudderbade, der da også blive beset af nogle af kammeraterne.

Den 2. december gik turen gennem Nahe-dalen over Staudernheim, Duchroth, Oberhausen, Bad Münster-am-Stein (dejligt sted; indbyggerne serverede kaffe, te og vin), Kreuznach til Honkenheim og Volxheim (I. Batl.), Frei-Lauberfsheim (II. Batl.) og Siefersheim (32 km). Vi havde undervejs set rigtig mange vinbjerge, og fik i vore gode kvarterer megen og god vin at drikke. Gæstfriheden var meget stor, ikke mindst fordi der på denne egn endnu ikke havde være andre indkvarteringer. Med frygt tænkte indbyggerne på de bagefter kommende franskmænd, og anstrengte sig derfor for at tilbringe nogle glade stunder med de tyske tropper.

Den 3. december gik det videre gennem et antal vinlandsbyer til Selzen (I. og II. Batl.), Mommenheim og Undenheim (III. Batl.) – 31 km – hvor underbringelsen dels var rigtig gode, dels var middelmådige.

4. december rykkede regimentet til Nierstein og passerede her på en pontonbro den i solen glinsende og stærk strømmende Rhin. Den tyske Rhin! Regimentet kom i kvarter i Geinsheim (I. og III. Batl.) og i Wallerstädten (II. Batl.) Da landsbyerne er tæt belagte, er indkvarteringen snæver. Befolkningens modtagelse af indkvarteringerne lod delvist tilbage at ønske.

Den 5. december fortsatte I. Bataillon fra Geinsheim til Lesheim, mens de to øvrige forblev i kvarter.

Dagene 6. til 8. december var hviledage. I disse dage blev der hjemsendt folk i større omfang, primært folk fra Elsass-Lothringen, der stadig var tilbage ved regimentet, soldater fra venstre side af Rhinen med undtagelse af årgang 96-99, og folk med særlige erhverv (embedsmænd og lign.), samt soldater med bopæl mere end 200 km fra Altona. Derudover blev det afventet, at der skulle blive stillet et transporttog til rådighed for regimentet, men med det virvar, der var opstået først og fremmest fordi arbejder- og soldaterrådene havde blandet sig i jernbanedriften, var det en vanskelig sag. Desværre udsende de højere myndigheder ingen informationer om transporttid og rækkefølge for transporterne, hvilket medførte en vis uro, da de oftest gifte landwehr-folk nærede bekymringer over deres familier. Det blev sagt, at vi ville være hjemme til jul, men intet kunne med sikkerhed oplyses.

Den 9. december marcherede regimentet videre i et trist regnvejr. På grund af de mange hjemsendelser var bataljonerne skrumpet væsentligt ind. Marchen (26 km) gik over Darmstadt til Nieder-Ramstadt (I. og III. Batl.) og Traifa (II. Batl.)

Den 10. december fortsat march (11 km) over Ober-Ramstadt til Reinheim (I. Batl.), Gross-Lieberau (II.) og Überrau (III. Batl.)

Den 11. december marcherede regimentet 10 km til Höchst (I. og II.) og Wiedelsbach (III. Batl.). Kvartererne var begrænsede. Den 12. var hviledag.

Den 13. december march mod Badenhausen. Årgangene 1896 til 1899 blev tilbage sammensat til en særlig marchgruppe Altona 2, der senere skulle transporteres væk. I Badenhausen fik en del af regimentet mulighed for at blive nyiklædt, hvilket var indtrængende nødvendig.

Natten mellem 13. og 14. december fandt endeligt den længe savnede jernbanetransport sted til Altona. Styrken af de enkelte bataljoner ved starten på transporten, der foregik med ét tog, var:

I. Bataillon: 15 officerer, 204 mand
II. Bataillon: 16 officerer, 1149 mand
III. Bataillon: 14 officerer, 204 mand

Kl. 0200 var alle ombord; toget satte sig langsomt i bevægelse. Over Hanau, Bebra, Hildesheim gik turen til Altona, hvor vi den 15. december kl. 2200 ankom til godsbanegården Altona-Rainweg. Regimentet blev budt velkommen af et byrådsmedlem fra Altona, hvilket i mørket og de helt manglende festligheder af de fleste ikke blev bemærket. Der blev ikke spillet nogen musik. Regimentet marcherede i massekvarter (I. og II. Batl. til realskolerne Trefkowallee og Altona-Offensen, III. Batl. til lyspære fabrikken i Fischersallee, Altona.

I de følgende dage blev personellet ny iklædt, hvor det var nødvendigt, Køretøjer blev afhændet og aflusning gennemført, hvor det var nødvendigt. Våben og ammunition blev afleveret, og den 17. december blev alle som reglerne bød, hjemsendt. Resterende officerer og mandskab (på skrivestuerne), nødvendig til afviklingsforretningerne, overførtes til Ersatz-bataljonen af hensyn til aflønning og forplejning. Arbejdet med afviklingen af regimentet fortsatte endnu i et par uger.

Efter med ære at have udkæmpet mange kampe under den store krig, var Landwehr-Regiment 31 ophørt med at eksisterer, uden sang og klang, som resultat af de politiske forhold i hjemlandet. Men lige så reglementeret, som det var rykket ud, lige så reglementeret var det vendt hjem og blevet opløst. De lokkende toner fra hjemstavnen havde ikke formået at ryste regimentets disciplin. Og de på slagmarken sluttede kammeratskaber, eksisterer stadig. »Kameradschaft Landwehr 31er« i Hamburg-Altona er en af de største regimentsforeninger, hvor krigskammerater trofast holder sammen og udveksler deres erindringer.

Regimentets historie må imidlertid ikke afsluttes uden at nævne dem, der i verdenskrigen formodentlig udviste de største præstationer.

Mest af alt ydede den simple infanterist.

Under de anstrengende kampdage under de store slag i Østpreussen, i den isnende kulde, i den glohede sommersol, i mudder og sand i Rusland, i det gyselige kraterlandskab i Flandern, i det mudrede terræn ved Verdun – overalt havde infanteristen gjord sin pligt uden at klage. Om han marcherede eller skansede ved dag, stod på post ved nat, om nerverne var spændt til det yderste under trommeilden, eller den modbydelige gas kom krybende – altid måtte han være klar til kamp, og var det.

Den tyske infanterist havde under verdenskrigen skaffet sig et udødeligt renomme.

Når modtagelsen ved hjemkomsten fra felten ikke var, hvad man havde forventet som fædrelandets tab, skyldtes det den uorden, omvæltningen havde forårsaget. Men om årtier og efter århundreder vil man imidlertid ære og prise den simple infanterist, der trods alle vanskeligheder, fare og gru under verdenskrigen, trodsede hele verden og bevarede sit fædreland mod fjenden.

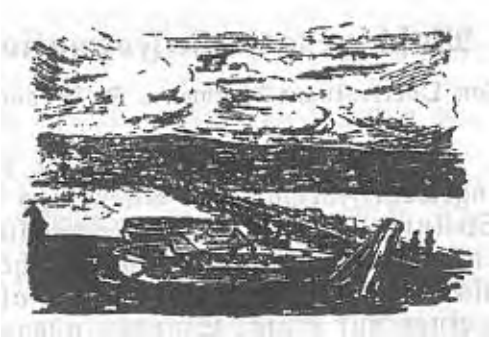

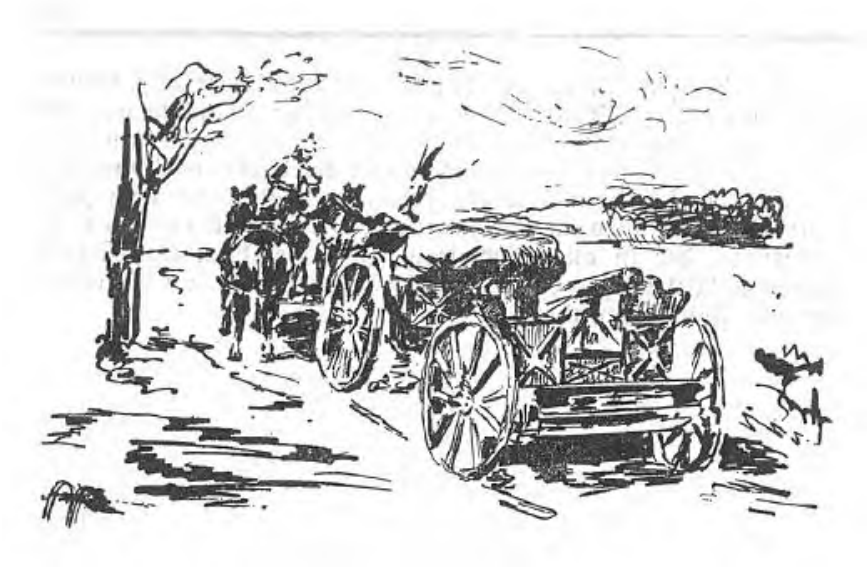

Maskingevær enhederne

Af Oberleutnant d.Ldw. a.D. Bredow

LIR 31 havde i slutningen af december 1914 ingen egen maskingevær enhed. Ganske vist var der i regimentets daværende stilling (Feltstilling Lötzen-Angerapp) allerede enkelte maskingeværer, men uden egentlig samlet føring og tilhørsforhold, og med en mere end mangelfuld udrustning og et mandskab med kun nogle få timers uddannelse, var de uden kampværdi. Først med en divisionsbefaling fra 24. december 1914 blev dannelsen af et selvstændigt MG Kompagni befalet.

Den 2. januar 1915 formeredes et MG Kompagni under kommando af Leutnant Bredow med en styrke på fire delinger med hver tre MG Første deling var den i Tyskland omhyggeligt uddannede Feld-MG.-Zug 6. Mandskabet, unge og friske med deres gardemærker, gjorde et meget fint indtryk. Desto mere trøstesløs så de øvrige tre delinger ud, udrustet med russiske MG til russisk ammunition og med tohjulede russiske MG affutager. Her manglede stort set alt. Mandskabet manglede uddannelse, hestene, der stammede fra bagagens overskud, var kraftløse, lamme og skadede. Seletøj og sadler var ikke komplet og nødtørftigt sammenflikket. Selv bæltespænder manglede.

Fra dette tidspunkt blev der arbejdet på højtryk med fremskaffelsen og forbedring af materiellet og uddannelse af personellet.

Da det ikke var nogen direkte føling med fjenden, kunne MG for nogle få timer dagligt tages ud af stillingen til uddannelse. Imidlertid blev det interne og disciplinære sammenhæng ikke ligefrem styrket af dette, da det nye MG Kompagnis vanskeligheder ikke altid fandt tilstrækkelige forståelse, og at forholdsregler til gennemførelse af MGK's fastlagte opgaver ofte førte til diskussioner om kommandomæssige beføjelser.

Hestene, der med største omsorg blev pleje og passet, viste sig anvendelige, og senere endda for største parten som et fremragende materiel. En særlig fortjeneste i retableringen og pasning af det senere næsten forbilledlige hestemateriel, tilfalder den daværende Gefreiter og senere Offizierstellvertreter Mielke. Hans utrættelige indsats i tilsynet med og vejledning af kuskene, var årsag til at MGK til enhver tid under de største marcher og ad vanskeligste veje, kunne følge regimentet i hælene. På intet tidspunkt behøvede regimentet at gå i kamp uden sine maskingeværer.

Den 30. januar 1915 blev det nydannede MG Kompanie på ordre fra division mønstret af fører for en aktiv MG-afdeling. Det på så kort tid opnåede blev rosende anerkendt.

Den 10. februar 1915 fik MGK i begyndelsen af vinterslaget i Masuren sin ilddåb. Over en næsen 6 km front angreb regimentet de russiske stillinger. Maskingeværerne deltog fra dens stillinger i angrebet, og kun Feld-MG-Zug 6, der var indsat ved LIR 84, blev trukket ud som reserve. Mens MG ved II. og III. Bataillon aktivt deltog i angrebet, kom de ved I. Bataillon indsatte, ikke med frem. De havde ikke selv skyld i dette, men som resultat af

den overraskende, kortfristede ordre til angreb, fik MG-delingen ikke tid til at bortskaffe de i stillingen befindende tornystre, og nu forsøgte at følge angrebet med anlagt tornyster. Det naturligvis resultat var, at de efter kort tid med deres tunge MG udrustning, udmattede blev hængende i det vanskelige, stærkt snedækkede, brede mellemterræn. For I. Bataillon betød udfaldet af disse tre maskingeværer, en hårdere kamp og større tab. Allerede først på aftenen blev derfor Feld-MG-Zug 6 med dens uddannede mandskab og deres tyske maskingeværer, blev sendt frem i støtte. Det kom dog ikke til indgreb, da I. Bataillon kort efter havde løst dens opgave.

Heraf blev det tydeligt, at en tornysterbepakket MG-skytte ganske enkelt ikke lod sig gøre. Resultatet blev, at der for eftertiden aldrig blev taget tornystre med i stillingen. Det havde også tydeligt vist sig, at der til gennemførelse af MG-kamp behøvedes et yngre, kampglad mandskab.

Eftersættelsen, der iværksattes den følgende dag til Benkheim og igen tilbage til Angerburg, var i den dybe sne meget vanskelig, og tit måtte MG vognene trækkes fri af skytterne. Også marchen fra Rudzan over Johannisburg til Kozicki ad de totalt opmudrede og ødelagte veje bragte enorme vanskeligheder. Da hestenes kræfter endnu ikke var tilstrækkeligt forbedret til at klare sådanne præstationer, måtte også her skytterne ofte springe til hjulene for at hjælpe.

Den 17. februar 1915 var endnu en kampdag. Tidligt på morgenen blev III. Bataillon overraskende involveret i en kamp med den fjende, der holdt den østlige bred af Skroda besat. På anmodning fra bataljonen blev Feld-MG-Zug 6 indsat, der for første gang med opsat betjeningsmandskab i skarp trav kørte tæt frem bag egen ildlinje, hurtigt gik i stilling og med sin præcist virkende ild skaffede bataljonen luft. Under kampen, der varede frem i natten, blev yderligere to MG indsat, hvoraf den ene til sikring af vores åbne venstre fløj måtte placeres skjult på en landtange, og herfra ikke skulle deltog i kampen. Denne MG-Deling under Leutnant d. Ldw. Boit greb om eftermiddagen ind i kampen, da fem eller seks fjendtlige maskingeværer ville gå i stilling på vores venstre fløj. Resultatet blev, at fjenden trak sig tilbage under betydelige tab, efterladende sig deres våben og masser af båndopladt ammunition. Denne ammunition blev den næste dag af MGK inddraget til egen anvendelse.

Allerede sidst på den efterfølgende eftermiddag (18.2.) fik regimentet igen føling med fjenden ved landsbyen Karwomo. På grund af mørke, det sumpede terræn og en endnu ikke klarlagt kampsituation, blev MGK ikke indsat. Alligevel stod MGK hele natten med forspændte vogne klar til at blive indsat, og greb ved daggry ind i kampene med alle MG Kampen fortsatte flere dage og nætter i stærk kulde, men gav hverken regimentet eller naboenhederne mulighed for yderligere fremrykning. Da den almindelige stilstand i offensiven markerede afslutningen på vinterslaget i Mauren, begyndte nu for regimentet stillingskampen langs Lomza. Alligevel forblev kampsituationen yderst alvorlig. Den dybt frosne jord gjorde det ikke muligt at bygge egnede stillinger, så flere store huller i linjen måtte dækkes af maskingeværer. Fjenden overfor regimentet bestod af russiske eliteenheder (garde og sibiriske skytte), der på grund af deres skydefærdigheder og vagtsomhed, ikke tillod den mindste bevægelse.

Den 4. marts 1915 var for MGK det alvorligste og mest ulykkelige dag under hele krigen. I forlængelse af, at I.R. 18 om formiddagen til forbedring af sine stilling havde gennemført en erobring af en fjendtlig grav, fik regimentet ordre til ligeledes at erobre en del af den fjendtlige grav for at forkorte stillingen. Angrebet, der gennemførtes om eftermiddagen uden artilleriforberedelse, lykkedes. I den korte tid inden totalt mørke lykkedes det imidlertid ikke at reorganiserer de stærkt blandede enheder i virvaret af nye stillinger. Den i sådanne tilfælde naturligt tilfaldende rolle for MGK - beskyttelsen og forstærkning af svage punkter - kunne ikke gennemføres, da de MG, der var tildelt de enkelte formationer under angrebet, var blevet medtaget af disse, og et sammenhæng i kompagniet derved var gået tabt. Den planlagte reorganisering af MG delingerne om natten kom ikke til udførelse, da modstanderen ved midnat tilbageerobrede stillingen i et voldsomt gennemført modangreb. Da modstanderen, da han dukkede op, fejlagtigt blev antaget at ville overgive sig, satte MG-ilden ind for sent. Også den totale mangel på glycerin hævnede sig, da kølevandet på flere våben var frosset trods givelig iblanding af salt, og derved overhovedet ikke kom til skud. Ganske vist lykkedes det MG-deling Voit at standse angrebet på venstre fløj, men måtte så vige på grund af indbrud et andet sted i stillingen. MGK mistede 31 mand døde, sårede eller savnede (det var over en tredjedel af den indsatte styrke), ni MG faldt i hænderne på fjenden. Allerede samme nat blev MGK reorganiseret med materielreserve og afgivelser fra andre regimenter, og igen bragt op på 12 MGBemandingen skete nødtørftig med det resterende mandskab af MGK og assistance fra kompagnierne, og inden daggry var den gamle stilling igen fuldt bemandet.

Af dette hårde tilbageslag blev det lært, at maskingeværer skulle forblive i deres sammenhæng og friholdes for alle unødvendige indgreb og indvirkning for at kunne løse deres i alle tilfælde fastsatte udligningsopgaver, og gives mulighed for selvstændig at gennemføre ildkampen i rammerne af deres stillede kampopgave. Den efterfølgende anvendelse af MG i overensstemmelse med disse synspunkter viste sin afgørende værdi, og viste at der trods, eller måske netop på grund af disse, blev opnået et godt samvirke.

Da det endnu engang en foryngelse af MG mandskabet var uundgåeligt nødvendigt, blev de ældste og øvrigt uegnet mandskab returneret til deres kompagnier og erstattet af nyt personel fra MG-erstatningsenheder og fra regimentets kompagnier. Ydermere blev kvaliteten af maskingeværer, der nu var øget til 17 styk, gennem tilgang af nye tyske våben og russiske, modificeret til tysk ammunition, væsentligt forbedret. I sammenhæng hermed og begunstiget af de fire måneders stillingskrig blev den fortsatte uddannelse energisk fortsat. Også den omfattende ildaktivitet i stillingen begunstigede i væsentlig grad den praktiske uddannelse. Skytterne, der brugte enhver lejlighed til at gengælde tre- eller firegang overfor modstanderen, opnåede herigennem en fremragende færdighed, sikkerhed og træfsikkerhed i omgangen med deres våben. Imidlertid fandt denne store aktivitet blandt MG skytterne ikke altid den store tilslutning blandt de øvrige kompagnier; men de heraf resultaterne under senere kampe, opnåede af den gode uddannelse, opvejede i rigelig grad forstyrrelsen af roen.

Også den meget indøvede overskydning i forbindelse med angreb, ydede ved senere lejligheder, med sin præcision, god støtte for de angribende enheder. Desværre fandt denne form for ildstøtte ikke altid tilstrækkelig forståelse hos de angribende enheder, hvilket nok kan føres tilbage til, at selv ved overskydning i stor højde frembragte de overflyvende projektiler en ubehagelig lyd, der fik folk til at frygte for at blive ramt af egne maskingeværer. Denne frygt kunne mindskes med en større fortrolighed med de grundlæggende skydeteorier og tillid til MG-mandskabets og dens førers pålidelighed. Under alle omstændigheder burde ingen angribende troppeenhed undvære denne ideelle anvendelse og støtte fra maskingeværer til at mindske deres egne tab.

Lomza-stillingen bragte også en ændring af den anvendte taktik. Hvor der havde manglet naturlige flankeringsmuligheder, var der hidtil normalt anvendt frontal indsats. Denne ændredes nu til krydsende og gensidigt dækkende skudvinkler – krydsild – gennem en flankerende indsættelse. Denne flankerende indsættelse, som af Divisions-kommandøren, Exc. von Jacobi personligt og pinligt nøjagtig blev overvåget, og ofte kun kunne gennemføres efter en tilsvarende ændring af pigtrådshindringerne, var i lang tid regimentets problembarn, til den senere dybdeorganisering i vest igen gjorde, at den gamle skydetaktik delvist kom til ære og værdighed.

Ved siden af uddannelsen blev også udrustningen af MGK ivrigt forbedret. Kærrer til MG'erne blev udskiftet med vogne. Der to anskaffet to ammunitionsvogne, hvorved der til hvert maskingevær kunne medbringes 14.000 patroner, og da i juli 1915 tidspunktet for offensive nærmede sig, var både materiel og heste i en fremragende forfatning. Mandskabet var frisk og veldisciplineret, imødeså de kommende begivenheder med en forventningsfuld venten og kamplyst. Efter stillingskampen langs Lomza var kundskaber og fortrolighed med deres våben så udviklet, at der aldrig igen ville komme en 4. marts ved regimentet.

De første tegn på den kommende offensiv blev i regimentet mærket, da den 30. juli den af regimentet afgivne II. Bataillon, hvortil var knyttet en MG-deling undre Offizierstellvertreter Ihnen, under fremrykning i omegnen af Landsbyen Konty måtte indgå i en hård, tabsgivende kamp. Af delingens 24 mand var 4 mand døde og 4 sårede. Den 3. august begyndte også fjenden foran III. Bataillon at gå tilbage, og den 5. august trak han sig tilbage langs hele fronten, skarpt forfulgt. Passagen af de fjendtlige skyttegrave gik glat for MG-vognene med deres gode hestemateriel. De nu følgende træfninger den 8. august ved Kieselnica og den 10. august ved Jeziorki blev let afviklet med indsættelsen af alle MG, indtil den 11. august ved Janezewo, hvor I. Bataillon og endnu engang alle MG endnu engang var involveret i en hård kamp. For første gang blev de angribende enheder støttet med overskydning med en højde på omkring tre meter. Var dette ikke blevet gennemført, ville tabene ved I. Bataillon have været endnu større.

Også det meget tabsgivende kampe ved Krituly den 15. august gav MGK ny erfaring. Mens I. og III. Bataillon og tre MG-delinger var indsat, forblev en MG-deling i reserve. Da infanteriet ikke kunne komme frem på grund af store tab til flankerende beskydning, beordrede regimentes kommandøren reservedelingen indsat sammen med en forstærknings MG-deling fra LIR 84 til bekæmpelse af den fjendtlige flankestilling. Begge delinger kunne ikke trænge frem gennem det af fjendtlig geværild stærkt dækkede terræn, og havde efter blot at have tilbagelagt knap en fjerdedel af afstanden til stillingen, og på trods af fremrykning i korte spring, allerede mistet 7 mand på grund af tilfældighedstræffere. For ikke helt at miste delingerne uden kamp i det ilddækkede område, blev fremrykningen indstillet til skydningen var mindsket efter mørkefald. Den tiltænkte opgave for MG'erne næste morgen blev ikke til noget, da fjenden i løbet af natten var faldet tilbage.

Indsættelsen af en MG-reserve efter iværksat kampaktivitet havde dermed vist sig betænkelig. Selv dem bedste MG-reserve er værdiløs, hvis den ikke kan overvinde et af fjendtlig ild dækket terræn, og nedkæmpes uden kamp. Af denne årsag havde den af regimentskommandøren i kamp i åben terræn anvendte metode, en øjeblikkelige indsættelse af alle MG med store beholdninger af ammunition, til fulde bevist sin værdi. Udskillelsen af en MG-reserve fandt herefter kun sted ved en uafklaret taktisk situation med det formål, at kunne dække eventuelle tab. De nødvendige forskydninger og stillingsskifte lod sig i selve kamplinjen gøre uden større tab.

Ydermere viste, under i offensive træfninger, den ofte anvendte hurtige fremlægning af MG før infanteriet kunne nå at folde ud, at være af stor fordel, både for maskingeværerne og for det efterfølgende infanteri. Hermed blev det muligt for MG'erne, oftest uden tab og ubemærket af fjenden, at arbejde sig frem til en foreløbig kamp-

Die Offiziere der 1. M.G.K.
Von links nach rechts: Lt. d. Res. Reiter, Lt. d. Ldw. Sumpf, Lt. d. Res. Heyden, Lt. d. Ldw. Bredow (Komp.-Führer).

afstand, og her i skjult stilling afvente,til modstanderen åbnede ild mod det senere angribende, udfoldede infanteri. Herefter var det en let opgave for MG'erne at holde den fjendtlige infanteriild nede, så også infanteriet, bortset fra tab til artilleriild, uhindret kunne nå denne foreløbige kamplinje. Denne taktik var imidlertid efter den tids opfattelse af anvendelsen af MG for dristig, da der i bestemmelserne blev forudset infanteridækning. Alligevel var det ubetænkelig med en så kraftig en MG-indsats med fortræffeligt mandskab set i sammenhæng med de forholdsmæssig små angrebsafsnit. De senere kampe i dybdezonerne i vest, stillede i højere grad lignende krav til MG'erne, også uden dækning af infanteriet.

Enhver stiv binding af MG'erne til en fremrykkende infanteri linje havde været ufordelagtig og havde kun bragt unødvendige tab. Bindingen til et bestemt punkt i linjen og dennes tempo forhindrede MG'erne i den korrekte udnyttelse af terrænet, og lettede fjenden i erkendelsen og beskydningen allerede på lang afstand. Desuden var den reglementsmæssige forpligtigelse for de fremrykkende tropper, til at sørge for frembringelsen af de tunge MG, kun ren teori. Der er ikke mange MG-folk, der under krigen oplevede dette i praksis; helt bortset fra, at de tungt belæssede infanterister slet ikke var i stand hertil. For MGK var grundtanken derfor: »Klar dig selv!«

Træfningen ved Tykotzin den 22. august så indsættelsen af 13 MG. Forterrænet med dens op til flere meter højde bakker egnede sig udmærket til overskydning, hvilket også blev gennemført under fremrykningen.

Den 29. august havde II. Bataillon en mindre træfning foran Szidra. De fire indsatte MG under Lt.d.Res. Stockfisch havde tab på 4 mand, hvilket i betragtning af den ringe kamphandling var for mange, og skyldtes at man fulgte for tæt bag de fremrykkende skyttelinjer og derfor for dårligt udnyttede terrænet.

Den 31. august begyndte kampene om stillingerne i udkanten af Grodno. MG'erne måtte bæres over lange afstande, da en kørsel i det af fjenden observerede terræn, ikke var mulig. Genforsyningen med ammunition var yderst vanskelig, men overvundet ved i mørket at etablerer depoter til den følgende dags kampe.

Den 1. september fortsatte kampene om Fort 4 og 4a. MG var kontinuerligt indsat til overskydning. Terrænet var velegnet til MG-kamp. Alene flankestillinger på vores højre fløj var vanskelige at opnå. Efter kl. 17 blev Fort 4 og 4a stormet. Den 2. september kl. 15 marcherede regimentet ind i Grodnos forstæder. Modstanderen fastholdt stadig nordsiden af Njemen, og forhindrede herfra en Pioner-enhed i den planlagte broslagning over Njemen til den egentlige Grodno.

MGK gik på ordre i stilling på høje punkter syd for floden og bragte den fjendtlige ild til tavshed. Efter dette blev regimentet bragt over floden i pontoner unde støtte fra maskingeværerne. Fra tid til anden øgedes den fjendtlige ild, men blev holdt nede gennem en forstærket indsats fra MG'erne. Det tiltagende mørke og det stigende antal overførte tropper gjorde det ikke længere muligt, at skelne ven og fjende. Dette gjorde ildstøtten yderst vanskelig og stillede MGK på en meget hård prøve. Som det blev helt mørkt, blev MG'erne inddraget. To delinger med hver tre våben blev herefter overført til støtte for II. og III. Deling. Da våbnene skulle bæres over længere afstande kunne kun 2.000 patroner pr våben medbringes. Dette betød at disse MG i den uafklarede situation, og uden mulighed for supplering af deres ammunitionsbeholdning, kun kunne yde en begrænset støtte, hvilket på forhånd ikke var gjort helt klart. Efter at have forbrugt alt ammunition, returnerede en af delingerne

fornuftigt nok i løbet af natten til MGK, hvor de den følgende dag kunne finde bedre anvendelse. Den anden delings tre MG gik tabt.

Efter at en bro var gjort færdig i løbet af natten, marcherede MGK kl. 0630 ind i Grodno, men da gaderne var proppet med bagage, kunne den kun langsomt bane sig vej. Omkring kl. 0830 modtog fører af MGK melding fra de MG-folk, der var underlagt II. Bataillon. Fjenden angreb med nye stærke kræfter den nordlige del af byen, hvor II. Bataillon fuldstændig udkæmpet efter voldsom modstand blev trængt tilbage i byen. Efter at have opbrugt deres begrænsede ammunitionsbeholdning, havde de tre her indsatte MG ikke kunne trækkes med ud. Yderligere meldinger udbygger disse informationer derhen, at ikke kun II. Bataillon, men også den tilstødende IV./LIR 18 var gennembrudt. Regimentskommandøren befalede herefter, at MGK med alle dens MG øjeblikkeligt skulle gribe ind. Vogne blev med magt gjort fri af trafikpropperne, hvorunder kuskene måtte anvende piskene, men ikke mod hestene.

De usædvanlig mange sårede viste MGK retningen og i hurtigste gangart gik det gennem de tilbagerykkende tropper til gennembrudsstede, hvor også fire MG fra IR 152 og LIR 84 befandt sig. Disse fire MTG blev af fører for MGK inddraget og med kompagniets resterende 10 MG (altså total 14 våben) indsat i en linje fra Pionierkaserne – Guvernementsbygningen – Stadsgrav broen – Telegrafbygningen og to gade længere mod højre herfor. Det var på højeste tid. Fjenden var trængt ind i Banegårdgaden til omkring 300 meter fra Guvernementsbygningen og kun 100 meter fra vores artilleri.

Stillingsindtagelsen på åben gade, i huse, bag vinduer og på balkoner kostede mange tab (allerede omkring 20% i de første minutter). Alligevel løste geværkommandører og skytter deres opgave med fremragende tapperhed, ro og sikkerhed. Man kunne mærke på folkene, at de var deres opgave bevist i disse kritiske øjeblikke. Erfaringerne og uddannelsen fra stillingskrigen ved Lomza betalte gode renter. Ilden kunne ikke åbnes med det samme, da der stadig var enkelte, egne grupper foran, der ikke havde kunnet frigøre sig fra fjenden. Men da ilden så blev åbnet, brød det fjendtlige angreb øjeblikkeligt sammen. Yderligere fjendtlig fremrykning var umulig. De retirerende enheder kunne reorganiseres, kasernen generobres, forstærkninger trækkes til – faren var afværget. MGK kunne hævde, at deres opgave med at gribe ind i sådanne tilfælde, til fulde var lykkedes.

Allerede samme eftermiddag fik MGK til opgave at støtte på venstre fløj af regimentet i hullet til 11. Landwehr-Division. Dette skete ved i ubemærkethed at sætte flere MG i stilling på anden sal af Pioner-kasernen, hvorfra de præcist kl. 16 ved 11. Landw.Div . fremrykning, overraskende overøste fjenden med ild, og tilføjede ha ganske betydelige tab. Modstanderen trak sig tilbage langs hele linjen.

4. september march fra Grodno til Shidomlja, hvor i bivuak indtil den 12. En MG-deling unde Lt.d.Res. Schwesig sendes til forstærkning af LIR 84, mens en anden deling med II. Bataillon er tildelt LIR 33 som reserve. Deling Schwesig deltager i kampe ved LIR 84.

Efter yderligere fremrykning blev den 15. september avlsgårdene ved Kuney og Zarjeszani erobret, hvorefter ydereliger fremrykning bremses af modstand. Regimentets linje er meget tynd. Alle MG er indsat. Mellem LIR 31 og LI 84 er der et hul på omkring 700 meter, som spærres af MG. Den 18. september faldt fjenden igen tilbage, hvorefter fremrykning videre til Myto. Næste morgen træfning kl. 6 med modstander øst for landsbyen Krasnowsze. Alle MG indsat. Efter to timer falder fjenden tilbage over Dzitgwa. MGK får ordre til at dække regimentets overgangen af Dzitwa med pontoner. MG'erne kommer imidlertid ikke til indsats, da forsøget på at sætte pontoner i vandet mislykkes på grund af fjendtlig artilleri.

Natten til den 20. er fjenden forsvundet. Fortsat march over Lida og Wereschtschaki til Kuprowitsche. Den 23. igen føling med fjenden og angreb på Sabielawszy og Schiedewitsche. Om eftermiddagen kl. 17 forsøgte III. Bataillon storm på Sabielawszy, men kan ikke komme frem på grund af en meget kraftig fjendtlig flankeringsstilling. Derfor blev alle MG inddraget fra linjen og med en MG-deling som reserve under Lt. Kielhäser, indsat mod flankebeskydningen af III. Bataillon. Efter at alle MG havde åbnet ild, rørte fjenden dårlig mere på sig. III. Bataillon genoptog angrebet, som denne gang lykkedes med få tab.

De 25. september faldt fjenden tilbage over Beresina. Allerede samme aften blev regimentet trukket ud af linjen. Sammen med regimentsstaben forblev MGK i Wereschtschaki. En MG-deling blev tildelt III. Bataillon, der sikrede langs Beresina.

Efter forskellige frem- og tilbagemarcher, som regimentet måtte foretage i egenskab af at være hærreserve, blev MGK den 8. oktober anvist vinterkvarter i landsbyen Wolowicki, hvor det som ofte før forgæves, her igen blev forsøgt kørt hø og halm sammen til vinterens forbrug.

Da der af krigsministeriet var beordret opstilling af yderligere et MGK, blev der på denne baggrund afgivet 33 mand, 18 heste, 6 geværvogne og 8 russiske MG til anden MGK. Det hidtidige MGK var herefter kun på 8 våben, og havde herefter titlen 1. MGK. Fører for 2. MGK blev Lt.d.Ldw. Richard.

Den 11. november 1915 startede begge MGK march mod Wilna, hvortil de ankom den 15. og blev indkvartere i en kaserne. Hestene udmagredes hurtigt, da der manglede foder, og heller ikke etapen kunne leverer.Derimod så man i distrikt Wilna desto flere feltgendarmer, hvis heste ikke syntes at lide nogen nød, og også i antal kunne være skåret ned til det halve, og alligevel ville have været i stand til at forhindre indsamlingen af hø og halm til at holde kamptroppernes heste i stand til at marcherer.

Til alt held varede denne gæsteoptræden i Wilna ikke længe. Den 25. november blev begge MGK og regimentets stab forlagt til Mitau, hvor efter et par dage gårdene Wipper og Grossschwetow blev til delt 1. MGK og godset Versenwike tildelt 2. MGK som kvarter. Den 23. december fulgte endnu engang en forskydning i retning Tuckum. Begge MGK blev underbragt i Schlampen. Hestefoder var overalt på markerne til rådighed i store mængder, så også hestene kunne komme sig. Ud over hjælp til stillingsbyggeri, som måtte ydes til herværende tropper, blev der brugt megen energi i istandsættelsen af materiel, øvelser og yderligere uddannelse af mandskabet.

Da i mellemtiden slaget ved Jacobstadt var begyndt, blev 1. MGK den 22. marts 1916 indladet på banegården i Schlampen for den 24. marts at blive stillet til rådighed for 6. Kavallerie-Division. Vejen hertil i totalt mørke, kraftig snevejr og fra aften begyndende regnvejr, stillede hidtil uovertrufne marchkrav til MGK, og kun det fortræffeligt holdte hestemateriel gjorde gennemførelsen mulig. Efter at være ankommet til Steinfeld omkring kl. 22, fik 1. MGK ordre om, at den var blevet underlagt IR 152 som forstærkning, og at den skulle nå frem til denne inden daggry. Også denne ordre blev fulgt, og kl. 0430 stod 1. MGK foran Augustinhof, og der sammen med I./RIR 1 blev udset som stødtrop. I denne rolle stod 1. MGK 10 dage i beredskab i skoven ved Sonnenhof i ½ meter sne. På grund af den kraftige artilleriaktivitet kunne der ikke tændes bål, og opholdet blev desto mere ubehagelig, da der ingen underbringelses muligheder var, og den dybfrosne jord umuliggjorde ethvert gravearbejde. Også hestene, der måtte stå under åben himmel, led meget under kulden og manglen på foder.

Om natten den 26. marts fik MGK befaling til stille en erstatningsdeling til IR 152 i stedet for en her ødelagt deling. Under kraftig beskydning gik delingen under Lt. Kiekhäfer samme nat i stilling. De unge flotte karle med deres gardemærker vækkede en almindelig og behagelig overraskelse ikke mindst fordi de lagde alle deres kræfter i. Man havde formodentlig haft en anden opfattelse af Landwehr, og det skortede heller ikke på anerkendelsen. I sammenhæng hermed husker 1 MGK gerne på de klare og forbilledlige kommandoveje og den hele tiden tydelige omsorg og imødekommenhed hos IR 152.

Den 1. april faldt desværre Unteroffizier Starke. Med han mistede 1. MGK en af de bedste, tapreste og af officerer og mandskab afholdte geværkommandører.

Efter at slaget om Jakobstadt havde fundet sin afslutning, fik MGK tildelt gården Zwilne som kvarter, og som i mellemtiden LIR 31 blev truffet frem til Augustinhof og indsat i et afsnit, blev også MGK igen indsat. Her modtog 1. MGK rekylforstærkerne, som i betydelig grad øgede skudhastigheden. også 2. MGK, der var forblevet tilbage i omegnen af Schlampen og Tuckum, blev trukket frem og indsat. Generelt blev hestene så kraftigt anvendt til transport af byggematerialer til stillingerne, at 1. MGK forsøgte at få den reduceret med indvendinger og henvisning til nødvendigheden af at opretholde en marchkapacitet.

Da mod slutningen af juni russeren for første gang med trommeild efter vestlig mønster iværksatte det bredt anlagte gennembrudsslag ved Baranowitschli, blev også LIR 31 trukket frem til deltagelse. Den 4. juli 1916 blev 1. og 2. MGK og regimentsstab transporteret fra banegården i Sikin og nåede den 6. frem til Baranowitschi. Efter flere forskydninger og klargøringer, blev regimentet (uden I. Bataillon) den 25. juli indsat ved Goroditsche, hvor den frem til den 28. juli dagligt afviste flere russiske angreb, alle indledt med fornyet trommeild.

Den 30. juli om aftenen blev regimentet endnu engang indsat til forhindrelse af et fjendtligt gennembrudsforsøg, denne gang ved Kowel. March til banegården i Domatschewitschi skete allerede samme nat og nedladning fugte om formiddagen. Ankomst til Juchnowitschi skete den 1. august. De nu begyndende forskydninger, beredskabsindtagelser og underlæggelse til forskellige enheder – 1. MGK var alene på en enkelt dag underlagt tre forskellige enheder – krævede enorme marchpræstationer ad dårlige, meget sandede veje. Erindringerne om steder som Rewel – Nisowitschi – Schlapan – Derewek – Wolka – Malyh-Holobry – Jayno – Merchy og Luty er forbundet med utrolige mængder af sand og skidt. Hestene ved 2. MGK var allerede begyndt at svigte, så MG-vogne flere gange måtte efterlades for først senere at blive bjærget.

Den 18. august blev regimentet og begge MGK sat i march fra Merchy mod Luty, for langs Stochod at støtte østrigerne mod russerne, der allerede havde overskredet floden. Endnu i natten til 19. august marcherede I. Bataillon med 1. MGK fra Luty til Otryna-bakkerne, hvor den kl. 600 blev sat ind i kampen i linjen Landsby Toboly – Højde 162. 2. MGK, der først senere ankom til Luty, blev i løbe af formiddagen indsat med II. Bataillon ved Højde 162. I. Bataillon fandt ved Ostryna-bakkerne de østrigske enheder inklusiv artilleri allerede i fuld opløsning og flugt, og stod i det ukendte terræn og den helt uafklarede situation overfor en vanskelig opgave. Da

de flygtende desuden meldte om fremmarchen af meget stærke fjendtlige enheder, gik 1. MGK ordre til at dække den eventuelle tilbagegang af bataljonen. 1. MGK iværksatte øjeblikkeligt, og da fjenden endnu ikke var erkendt, blev et ildberedskab og en opklaring sendt frem i retning af Otryna bakken. Herfra gennemførte den dygtige, tapre og energiske Offizierstellvertreter Scheriel med enkelte folk yderligere opklaring i retning af Toboly. Her fik den forbindelse til tyske enheder, mens de forladte østrigske stillinger endnu ikke var besat af fjenden. Den daværende kommandør af I. Bataillon vandt Schertels oplysninger meget anvendelige. MGK gik herefter med sin venstre fløj under Offizierstellvertreter Mielke frem mod Toboly, mens en sikring af den rømmede midte og højre fløj var betinget af en forstærkning af de øvrige kompagnier af I. Bataillon, der allerede befandt sig i skov- og sumpmråderne ved siden af Otryna-bakken. Da russerne om aftenen opnåede en mindre succes under angreb på Toboly, trak begge de fremskudte MG-delinger, der nu manglede forbindelse på begge fløje, sig tilbage til den egentlige bataljonsfront.

Herunder faldt den langt udenfor 1.MGK som fremragende soldat og som menneske af formen karakter, højagtede og afholdte Offizierstellvertreter Mielke. For MGK var dette et meget hårdt, uerstatteligt tab.

Yderligere russiske angreb på regimentets front opnående ingen resultater. Men heller ikke det angreb, der næste dag blev iværksat af nyankomne regimenter, lykkedes. Russerne fastholdt brohovedet ved Toboly indtil de den 4. april 1917 i et stort anlagt angreb blev kastet tilbage på den anden side Stochod under meget store tab.

Stillingskampen ved Toboly brohovedet medførte også i sammensætning og kampmåde ved MG-formationer visse ændringer.

Den 22. september 1916 blev et 3. MGK opstillet under kommando af Lt.d.Ldw. Springer, og derudover blev der til overordnet føring oprettet en funktion som MG-officer ved regimentsstaben. Styrken var på dette tidspunkt 8 MG i 1. MGK og 6 MG i hver af 2. og 3. MGK.Tildelingen af de nu bestående tre MGK som fast bestanddel til bataljoner af samme nummer, betød at den af de hidtidige taktiske opgaver betingede delvise selvstændighed fik betydeligt snævre rammer. Denne nye organisering krævede en tydelige tilvækst af materiel, uden at det i første omgang betød en øget ildkraft ved MG-kompagnierne i rammerne af regimentet. Først senere bragte man igen kompagnierne op på 12 MG, idet man ændrede de eksisterende våbenvogne til at kunne medbringe to MG, uden at der til disse kunne medbringes tilstrækkeligt båndopladt ammunition. Dette betød på den anden side en væsentlig begrænsning og svækkelse af kampkraften. Derimod betød indførelsen på omkring samme tidspunkt af en forbedret hjælpe affutage til MG en øget mobilitet, da de gjorde det uligt, lige så let og behændigt at kunne bevæge sig i terrænet som de lette maskingeværer. Under stormen på Toboly brohovedet kom MG med disse hjælpeaffutager, der var indsat sammen med første bølge endda hurtigere frem end infanteribølgen og nåede næsten samtidig med stødtroppen frem i den erobrede grav.

Efter stormen på brohovedet kom for MG'erne i de erobrede stillinger igen nogle gode dage indtil våbenstilstanden med russerne medførte indsats i vest på forskellige dele af slagmarken ved Flandern.

MG'erne tilpassede sig hurtigt og smidigt den i Flandern sædvanlige anvendte dybe forsvarszone. På intet sted og på intet tidspunkt kom det til svigt. Heller ikke rollen som indgrebsenhed i Lothringen og i Elsass efter 4½ måneds indsats i Flandern bragte ud over mange jernbanetransporter, forskydningsmarcher og mange rykken frem og tilbage i beredskab, kun lidt af betydning.

Først slaget ved Verdun og forsvarskampen langs Meuse gav igen maskingeværerne mulighed for, i rammerne af deres bataljoner, at bevise deres gamle pålidelighed og dygtighed.

Frem for alt fortjener afværgelsen af et kampvognes angreb ved landsbyen Flabas at blive nævnt, en præstation, der også fandt vej til en særlig omtale i hærberetningerne.

Dette kampvognsangreb, der med 15 amerikanske panservogne dels af største slags, var indsat fra flanken på Flabas slugten og fra front, ramte den her indsatte 1. Bataillon med 1. MGK. Det iværksatte øjeblikkeligt skydning med SmK-ammuntion[1]) mod sårbare steder på kampvognene, og bragte syv til standsning – nogle først tæt på egen forreste linje, mens de øvrige foretrak hurtigt igen at forsvinde på grund af den i den grad varme modtagelse. Af det amerikanske infanteri, der fulgte kampvognene, har kun få genset deres hjemstavn. Denne uden artilleristøtte udførte fremragende skyde- og kampræstation må desto højere vurderes, da skytterne i Flabasslugten bogstaveligt med deres våben sank ned i mudderet, og fra tid til anden måtte trækkes fri af andre skytter. Det er desuden et godt bevis på mandskabets dygtighed, at de under sådanne mudrede forhold var i stand til at holde deres maskingeværer i funktionsduelig stand.

Tre dage før våbenstilstanden måtte regimentet kampløs opgive deres sejt forsvarede stilling på grund af en tilbagetrækning af linjen, og falde tilbage til Morimont-bakken, mens II. Bataillon og 2. MGK stadig forsvarede den fremskudte Wettin-bakke. til forstærkning af II. Bataillon måtte 1. MGK den følgende nat ligeledes trækkes

---

[1]) *Schuss mit Kern* – panserbrydende ammunition, hvor der i projektilet var placeret en stålkerne.

frem til forvar af Wettin-bakken. Fjenden hentede sig på dette sted desværre ingen huskeseddel, men brød den følgende aften igennem på et andet sted. Selvom den nu befandt sig bag ryggen på fjenden, faldt 1. MGK sig i største orden tilbage, medbringende alt materiel, for igen totalt udmattede at indtage stillingerne på Morimont bakken.

Den næste dag, den 11. november kl. 11, bragte våbenstilstanden, hvilket desværre ikke var kendt af de tyske tropper, og da de fjendtlige tropper indledte våbenstilstanden på en usømmelig og forhånende måde med en fra kl. 1000 til 1145 kontinuerlig heftig beskydning med tung og let artilleri, infanteri og MG, regnede også MGK med, at det drejede sig om forberedelserne til et nyt angreb, og holdt derfor tilbage med den stadig ret knappe ammunitionsmængde. Da kamptroppekommandørerne omkring kl. 11 fik underretning om våbenstilstanden, var det ikke muligt på grund af de primitive stillinger at underrette MG'erne uden at det ville koste tab. Først som fjenden præcis kl. 1145 på en gang indstillede skydningen, og MG'erne gjorde sig kampklar til imødegå 0det ventede efterfølgende angreb, kunne der ske underretning. Havde 1. MGK vidst dette tidligere, ville den sidste rest af ammunition være gået gennem løbene, og mange en fjende ville for denne frivolitet i stedet for at vende hjem, være sendt til hinsides.

Minenwerfer-Kompanie, Landwehr-Infanterie-Regiment 31

af Leutnant d. Ldw. a.D. Seismann

I. Generelt

1. Forhistorie

Minekastere blev første gang anvendt af japanerne under den japansk-russiske krig. Først senere indføre man i Tyskland det nye våben, først af et forsøgskompagni ved Garde-Pionier-Bataillon, så ved fodartilleriet. Ved udbruddet blev minekasterne tildelt pionererne. Den første anvendelse skete i Argonne. I første omgang eksisterede kun den lette, improviserede minekaster, hvormed det ikke var muligt præcist af sigte, og som ikke havde den større virkning. Den ønskede rækkevidde blev opnået gennem forskellige vinkler på røret og drivladninger af forskellige størrelser, der var anbragt i en lille taske og som blev bragt til udløsning med en tændsnor. Ladningen bestod af sten og skarpe jern og blikstumper. Allerede i begyndelsen af 1915 kom de middeltunge og tunge minekastere, hvormed der kunne afgives en mere præcis og ødelæggende ild. Som dette våben hurtigt udviklede sig, blev de bestående sektioner sat sammen til kompagnier og bataljoner. I september 1916 udskilte man de lette minekastere og overlod disse til infanteriet på den måde, at der til hver infanteribataljon blev tildelt 4 lette minekastere, som blev betjent af infanterister. De var underlagt bataljonskommandøren, men blev på tidspunkter sammensat i regiments-afdelinger, indtil sommeren 1918, hvor hver infanteriregiment fik tildelt sit eget minekasterkompagni, forstærket af mandskab fra de nu opløste divisions-minekasterkompagnier og af to middeltunge våben. Disse nye kompagnier fik desuden tildelt panserværnsgeværer.

2. De lette minekastere og de lette miner

De lette minekastere kunne anvendes i direkte og indirekte skydninger. Da skudvidden kunne øges til 1100 meter, blev minekasterne som regel placeret bag stillingerne, også alene derfor, at de i tilfælde af et fjendtligt angreb, herved kunne lægge spærreild foran egen pigtrådshindring. Ydermere vanskeliggjorde denne placering, at stillingerne afsløredes af deres mundingsglimt ved skydning om natten. Hovedsageligt havde våbnene til opgave at forurolige fjenden og forstyrre hans natlige arbejde i og foran stillingen. Desuden havde minekasterne opgaver i spærre- og forstyrrelsesskydninger. En betydelig nyskabelse var lavetter, der gjorde det muligt at skyde direkte og sigtede skydninger som fladbanevåben. Dermed var de lette minekastere også blevet et effektivt våben mod kampvogne. Den lette kastemine havde en vægt på 9 pund og virkede gennem sprængstykkevirkning. Efter at de også blev anvendt som panserværn, blev de forsynet med et særligt hårdt brandrør, der gav en betydelig gennemslagskraft. Et skydeforsøg med fladbaneskud ved Pionier-Bataillon 11 i februar 1918 viste, at stålplader på 15 mm tykkelse kunne gennembrydes på 300 meters afstand. Ved brisantminer havde brandrøret dobbelt funktion som anslags- og tidsbrandrør. Der eksisterede fem forskellige drivladninger, og i bunden af minen, der kunne skrues af, var der placeret en lille ladning. I modsætning til artilleriet, havde skuddene altså ingen hylster.

Ladning 5 udviklede et tryk på over 1.000 atmosfære og gav granaten en udgangshastighed på 103 meter i sekundet. Foruden sprængmidler var der til de lette minekastere gas, signal og røggranater. De enkelte typer adskilte sig hovedsagelig på grund af farven på indskriften: sprængminer = sort; gasminer = hvid; Signalminer = grønne, røgminer = rød. De middeltunge mener havde som sprængmine en vægt på 105 pund. Den blev også anvendt som brandmine, hvilke var kendetegnet med blå tekst.

II. Historien om Minenwerfer-Kompanie, LIR 31

Historien begyndte den 11. april 1917. Denne dag blev 7 officerer og 24 underofficerer fra regimentet afkommanderet til divisionens minenwerfer-kompagni i Huta Borowienska med henblik på uddannelse på den lette minekaster. Dette forkursus blev den 22. april fulgt af videre uddannelse på hærens minekasterskole i Brest-Litowsk. Hertil ankom den 1. maj også det tilkommanderede personel fra regimentet med en styrke på 90 mand. Tjenesten var besat, med derfor var uddannelsen også grundig, og gjorde alle deltager fortrolig med alle dele af en minekaster og med alle former for skydning hermed. Underbringelsen i et af fæstningers yderforter, men frem for alt den overordentlig knappe forplejning gjorde, at alle den 21. maj efter afsluttet kursus, glad satte kursen tilbage til Stochod-fronten. Da der ved regimentet var en mangel på officerer efter afgivelser til vestfronten, og da den store afstand til de russiske stilling kun vanskeligt gjorde anvendelse af lette minekastere muligt, blev afdelingen i første omgang igen opløst og personellet returneret til bataljonerne.

Først den 20. juli blev minekasterne på ordre fra division placeret i stillingen. Hver afdeling byggede i det bataljonsafsnit, hvortil de operativt var underlagt, stillinger til dens fire minekastere. Samtidig blev også bataljonernes 8 granatkastere overført til afdelingen og bragt i stilling i forreste linje. Etablering af stillingerne krævede stor arbejdsindsats, da der samtidig skulle bygges beboelsesdækninger til betjeningsmandskabet, skudsikre ammunitionsrum, skiftstillinger og observationsposter. Det kom ikke til indsats under tiden på Østfronten. Den rolige sektor gjorde det muligt at gennemfører en eksercermæssig uddannelse og fortsat uddannelse ved afkommandering til minekaster-skolerne. Efter at der på østfronten var indgået våbenhvile, blev regimentet mod slutningen af december 1917 trukket ud og underbragt i landsbyer nord for Kowel. Her blev der igen flittigt eksserceret og i det hertil gunstige terræn, skudt med skarpt. Kort for transporten til Vestfronten, den 1. februar 1918, blev de enkelte afdelinger samlet i en regiments minekasterafdeling og samlet indkvarteret i Sufki. Samtidig med den nye organisation blev yderligere personel overført hertil, så afdelingen på tidspunktet for overførelse til Vestfronten bestod af 3 officerer, 24 underofficerer og 117 mand, udrustet med 12 minekastere.

I vest var afdelingen kun i hvileperioder fordelt på bataljonerne, mens de i stilling altid var samlet i en regiments-afdeling, og som sådan indsat ved Woumen, i Houthulst skoven, foran Ypres og i Elsass. Her blev den 19. september 1918 det sidste skridt gjort i den historiske udvikling, da afdelingerne ændredes til et organisatorisk kompagni under regimentet, og blev forstærket af dele af de opløste divisions minekaster-kompagnier.

Minekaster-kompagniet i vest

Efter af afdelingerne og deres bataljoner den 19. og 20. februar var ankommet, lå de i første omgang ved Zotteghem og senere ved Thourout i hvil og uddannelse.

20. marts 1918: De 8 minekastere fra I. og II. Bataillon blev bragt i stilling i løbet af natten, og her i ruinerne af landsbyen Woumen indbygget i tre grupper med spærreild som opgave. I stilling er Leutnant Wiering (II. Batl.) og Leutnant Vogel (III. Batl.) med folkene fra II. Bataillons afdeling og en del af I. Bataillons. Resten ligger med Leutnant Seismann (I. Batl.) i hvil ved Bovekerke.

27. marts 1918: Afløsning med det i hvil befindende mandskab.

6. april 1918: Afdelingen trækkes ud af stilling og marcherer til Vlaa, hvor en kommer i hvilekvarter. Den største del marchere med 11 minekastere videre til Houthulst skoven, hvor våbnene sættes i stilling umiddelbart bag Correrbeek på begge sider af »grünen weg«. Samtlige stillinger lå i det fri, kun lidt skjult af træstumperne i den ødelagte skov. Vi bliver stærkt generet af det fjendtlige artilleri, der ind i mellem skyder med gas.

10.–11. april 1918: For første gang siden oprettelsen deltager afdelingen i en kamphandling. I forbindelse med en patruljeoperation med 2. og 3. Kompanie, blev der de to nætter skudt sammenlagt 750 miner til afspærring af fjendtlige dækninger syd for »Friedrichstrasse«. Patruljerne kom helskinnede tilbage.

16. til 18. april 1918: Under regimentets fremrykning ligger vi til den 18. april om eftermiddagen i beredskab ved æreskirkegården Mangelare under kraftig artilleribeskydning og har tab på 1 død og 3 sårede. Om aftenen sættes 6 minekastere under Leutnant Lüdecke (II. Batl.) i stilling i et støttepunkt syd for Mangelare, besat af saksiske tropper og en hær af rotter. De resterende 5 våben forbliver i den gamle stilling i skovkanten.

20. april 1918: Afløsning i støttepunktet af Leutnant Seismann.

21. april 1918: Kraftig artilleri beskydning af stedet. Om aften afløsning af Minekaster-Afdelingen fra Regiment 329. Tilbagemarch til Blaa.

22. april 1918: March over Roselaere til kvarterer i lejr Vossemolen.

23. april 1918: Rekognosceringaf stillinger ved Passchendaele.

25. april 1918: Afdelingen indsættes

26. april 1918: En sort dag i afdelingens historie. Stillingerne ligger under artilleribeskydning. Afdelingen ligger tæt sammen i en tidligere engelsk dækning, hvis indgang i retning af fjenden kun er beskyttet af en barrikade af sandsække. En fuldtræffer koster 5 døde, herunder Leutnant Wiering, Ers.-Res. Mahns, Landstrm. Möller, Gefr. Bustrof, 7 sårede, herunder Untffz. Lorke, Landstrm. Voss, Wehrmann Hartmann, Ers.-Res. Himpfen og Gefr. Schäferkötter. Begge førstnævnte forblev trods deres sår ved enheden. Under bjærgning af de sårede og de døde handlede Ers.Res. Jungbut som en ægte kammerat. Tabene af de altid muntre førere og gode kammerater beklages dybt.

27. april 1918: Med to minekastere og ammunition følger afdelingen den fremrykkende I. Bataillon i det vanskelige terræn og går i stilling ved Fortuin. I stedet for den faldne Leutnant Wiering overtager Leutnant Seismann kommandoen over afdelingen.

28. april 1918: 4 minekastere frækkes frem og sættes i stilling. Ers.Res. Lehnwits såres let.

1. maj 1918: Nu er 10 minekastere i stilling, heraf 2 øst for Fortuin ved Bohlenweg, 4 ved »Falscher Hof Vanheike« til beskydning af vandslottet og 4 ved Verlorenhoek i det sydlige afsnit.

4. maj 1918: Om aftenen mister en vogn i kraterlandskabet og mørket fuldstændig orienteringen og standser fremme ved de forreste stillinger. På trods af den fjendtlige artilleriild bliver det så hårdt manglede materiel bjærget i morgen- og aftenskumringen af Gefr. Schäferkötter, Musketier Schröder, Löw, Walter, Klöppel og Ers.Res. Gletz. Også vognen bliver den næste nat af Gefr. Schwieder med et forspand hentet tilbage. I divisionens dagsbefaling omtales de nævnte folk anerkendende og bevilliget en ekstraration af cigarer og cigaretter.

6. maj 1918: Der gennemføres en planmæssig afløsning. En del af folkene kommer i hvil i Vossenmoeln. Da det lykkes at underbringe betjeningsmandskabe i stillingen i en betondækning, er der i dette afsnit ingen tab på trods af daglig artilleribeskydning.

12. maj 1918: 3 underofficerer og 18 mand sendes på uddannelseskursus i Den Aap. Leutnant Vogel, minekasterofficer ved III. Bataillon, en tapper og omgåelig officer, returnerer desværre til egen bataljon, der mangler officerer. I stedet tilkommanderes Vizefeldwebel Koch til bataljonen.

15. maj 1918: Alle minekastere trækkes ud af linjen da Regimentet forskydes til afsnittet nord for Zillebeke søen. Som følge af Flanderns kraterlandskab, er tilbagetrækningen af minekasterne uhyre vanskelig, da de adskilte må bæres ud. Hele minekasteren vejer 200 kg, alene bundpladen 100 kg. Det går kun langsomt fremad, ikke mindst på grund af det fjendtlige artilleri. Og alligevel lykkedes det altid mandskabet både at trække minekasterne ud og bringe dem tilbage i stilling med alle dens dele. Om end også ofte ufrivilligt, måtte der tages fuld dækning i et krater, og mange forbandelser blev sendt op, hvoraf det ikke lod sig misforstå, at man i sådanne øjeblikke ønskede sig tilbage ved kompagnierne.

17. maj 1918: Med kolonnevogne blev mandskab med 9 minekastere over Dadizeele kørt til Geluveld, og herfra blev de adskilte våben båret frem gennem en fuldstændigt ukendt terræn. Den nordlige gruppe (3 våben) beskyder snitpunktet mellem jernbanen og vejen Menin-Ypres, hvor fjenden ligger dybt forskanset. Den sydlige gruppe (4 våben) har som mål slottet i Zillebeke og Højde 40. Den 8. og 9. minekaster danner samtidig panserværn og er placeret ved slottet i Hoge, direkte ud til vejen. Her ligger også beredskabet. Et fremskudt ammunitionsdepot placeres i en ødelagt kampvogn ved Geluveld. Hvilekvarter er indrettet i Slypskapelle, hvor hviledage primært anvendes til uddannelse i fladbaneskydning. Offizierstellvertreter Tübel fra 10. Kompanie tilkommanderes afdelingen.

30. maj 1918: Begge panserværns minekastere blev totalt ødelagte og begravede af artilleriild.

Juni 1918: Samtlige minekastere trækkes enkeltvis ud af stillingen og i Siypskapelle prøveskudt på ordre fra division. Hver enkelt minekaster skal forsynes med en skydetabel, hvoraf også andre regimenters minekasterafdelinger øjeblikkeligt kan få oplyst spredning og andre fejl ved minekasteren. Opgaven gennemføres på 3 uger. De vanskelige transporter gennemføres igen uden tab.

28. juni 1918: Gefr. Grönwohld og wehrmann Schröder såres.

4. juli i1918. Dækningen ved Gruppe Syd gennembrydes af en granat. Som ved et mirakel kommer ingen til skade. I juni og juli gennemføres korte uddannelser i fladbaneskydning i Thourout og Asch, der af deltagerne opfattes som en behagelig rekreationsorlov.

27. juli 1918: Afdelingen afløses af Ulanen-Regt. 3. I månederne maj, juni og juli 1918 har afdelingen deltaget i mange kamphandlinger sammen med bataljonerne, havde ofte ligget under kraftig artilleribeskydning, hav-

de under forskydninger gennemført de tunge og besværlige transporter af minekastere og ammunition, men havde helt til sidste kampdag opretholdt regiment 31's gode ånd. Indtil midten af september blev afdelingerne igen tildelt bataljonerne, da regimentet som reserve hele tiden blev flyttet rundt, først til Flandern, så til Lothringen ved Saarburg, så til området vest for Schlettstadt og endeligt til Mühlhausen i Elsass.

15. september 1918: Regimentsafdelingen indsættes ved Nieder-Aspach, og organiseres i dybden. Umiddelbart bag første linje findes kun to minekastere. De øvrige er placeret i det bagved liggende terræn, specielt omkring veje og i støttepunkter som panserværn.

19. september 1918: De bestående bataljons-afdelinger samles som organisatorisk minekaster kompagni ved regimentet. Styrke: 6 officerer, 20 underofficerer, 1143 mand. Udrustning: 2 middeltunge, 9 lette minekastere, 9 panserværnsgeværer. Da grundstammen af dette kompagni skulle dannes af pionerer fra divisionens minekaster kompagni, måtte desværre mange folk i de opløste afdelinger returnerer til bataljonerne.

4. oktober 1918: Kompagniet afløses.

7. oktober 1918: 0300 indladning i Mülhausen. Turen går over Schlettstadt til Langdorf ved Mörchingen. Indkvarteringerne i Reich er små og dårlige.

10. oktober 1918: Marchbefaling. Kompagnierne når i march til Mörchingen og bliver herfra lastet ved middagstid. Målet er Conflans bag Metz. Undervejs bliver transporten omdirigeret og ender i Thonne-les-Prus ved Montmédy. Herfra går det videre

11. oktober 1918 med smalspor jernbane til Ecurey, hvor der underbringes i skovlejr.

12. oktober 1918: Afdelingen bliver på lastbiler transporteret til Morimont. Herfra går det ved mørkefald over Sibercy og Flabas uden tab til Sachsen-höhe, hvor der på ordre fra regiment indrettet beredskabsstilling i en hulvej. Fra 12. oktober til 11. november kommer det ikke igen til ro.

13. oktober 1918: Efter rekognoscering sættes i første omgang 6 minekastere i stilling.

15. oktober 1918: Rekognoscering efter placering af panserværnsstillinger.

16. oktober 1918: I. Bataillon afviser ved daggry et overraskende indsat kampvognsangreb. Wehrmann Daube går med sit panserværnsgevær (Kaliber 14) frem i forreste stilling, hvor der foran linjen står en kampvogn, forladt af dets mandskab, men hvor motoren stadig kører. Med to skud lykkes det Daube at bringe motoren til standsning. Den 7. minekaster og 6 panserværnsgeværer kommer i stilling. 1. Minekaster og tre geværer bliver som materielreserve ved Sachsenhöhe, hvor også beredskabet ligger, der den følgende nat bær ammunition frem i linjen. Pionier Steil såres let.

18.oktober 1918: 7. og 8. panserværnsgevær bringes frem i stillingen. Dermed er indsat: 4 minekastere på Sachsenplatz, 3 i Volker-stillingen, 4 geværer i Kompagni-Afsnit a og b, 2 i Volker-stilling og 2w ved Hellsenplatz. Alle minekastere skyder om natten forstyrrelsesskydning og indskyder spærreskydninger. I Volkerstillingen findes skiftestilling til panserværnsgeværer. Minekaster og beredskab ligge daglig under artilleri, hvorved genforsyningen med ammunition gøres vanskelig. Pionier Henke falder, Gefr. Ott såres. Som ordonnans udmærker sig Gefr. Aletter. På trods af den kraftige beskydning bringer Sergt. Rodenhorst hele tiden forplejningen frem til Sachsenhöhe.

8. november 1918: På ordre oppefra bliver stillingen foran Flabas rømmet. Det lykkes i løbet af natten under store vanskeligheder at bringe minekastgere, panserværnsgeværer og nogen ammunition tilbage bag Morimont, hvortil besætningerne når om morgenen, totalt udmattede.

9. november 1918: Stillinger rekognosceres øjeblikkeligt og alle minekastere sættes i stilling.

10. november 1918: Fjenden er fulgt efter og angriber Wettin-bakken, der rømmes af II. Bataillon. Dermed bliver Morimont forreste linje. Kompagniet underlægges taktisk til III. Bataillon.

11. november 1918: Ved stærk tåge starter stærk beskydning, hvorunder kompagniet foranlediges til, 1 time før starten på våbenstilstanden, endnu engang at lægge spærreild foran egen linje. Om eftermiddagen rykker kompagniet ud og begynder tilbagemarchen til Tyskland.

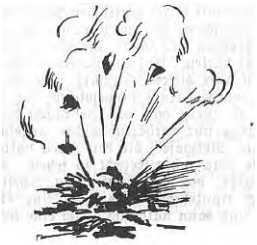

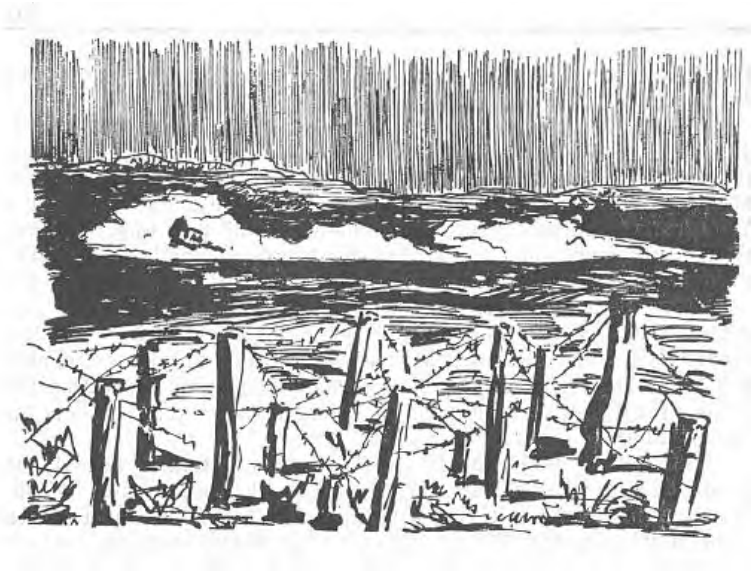

Fra vores gaskamp og gasbeskyttelse

af Leutnant d. Ldw. a.D. E.H. Stave

på tidspunktet regiments-gasbeskyttelses-officer

Vi kan glæde os over, at vores regiment med hensyn til gaskrigen kom nådigt derfra. Gas var det modbydeligste våben under verdenskrigen. Man tør ikke tænke på, hvor »herlig langt« menneskeheden havde kunnet bringe det med dette djævelske våben, hvis krigen havde varet længere. Det er blevet bebrejdet os tyskere, at det netop skulle være os, der for første gang anvendte krigsgas som kampmiddel. På Heeresgasschule i Berlin og også i Gent, er denne påstand imidlertid afgørende imødegået. Herfra blev det henvist til, at det var franskmændene, der for første gang anvendte gas. Ganske vist anvendte de i starten kun forholdsvis ufarlige typer, de såkaldte »irritations-gasser«, der havde til formål at sætte modstanderen ud af spillet for en vis periode. Vi havde derfor, ud fra ordsproget om dobbelt gengæld, imødegået de franske gasser, og naturligvis samtidig med en bedre!

Virkningen af irritationsgasserne kan alle kammerater let genkalde, der på et tidspunkt har været i gasprøverum med en utæt gasmaske. De vil huske, at denne gas fik selv den mest hårdnakkede til bryde i tåre. Men hvad der på den måde fik øjnene til at brænde, var kun en ret harmløs gas. De gasser, der blev anvendt i kampområderne havde en langt værre virkning. Der var især den stinkende klor, der angreb slimhinder og lunger til de blødte, og i den grad ramte hjerte og lunger at ofret til sidst blev kvalt. Disse arme hostede sig til døde af denne gift.

Men virkningen var hurtigt »ikke tilstrækkelig«. Klor kunne ses og lugtes. Man ophørte ret hurtigt med brugen. Så udviklede kemikerne en ny, usynlig gas kaldt »phosgen«. Den holdt sig meget længere langs jorden og kunne kun erkendes gennem en muggen luft. Den irriterede ikke kun sit offer, men forgiftede det også. Det åd lungerne, forvandlede blodet til en slags tjære og ødelagde hjerte, nyre og nerver. Denne type gas lærte vi at kende den 8. april 1918 i Houthulst skoven. Vi blev opmærksom på en muggen luft, og at der ved denne lejlighed intet skete, skyldes det at gassen allerede var blevet for flygtig. Der var kun et svagt spor tilbage. Med denne gas, som englænderne leverede til os med et flaskebatteri (med 20 flasker á 13 kg phosgen) havde han tilføjet os store tab. I september 1917 skyldtes 32% af 6. Armees tab i døde og sårede dette våben. Mange måtte kæmpe med døden i månedsvis. Ved 4. Armee havde der (1917) på tidspunkt for tilsynekomsten af de engelske gasminekastere været op til 52 døde pr. kompagni.

Men også denne type gas blev hurtigt erstattet af en »forbedret« - eller mere rigtig »en forværret« type gas. Denne havde dog den ulempe, at man kunne lugte den. Så opfandt man en ny, usynlig og lugtløs gas,som man

heller ikke længere skulle leverer gennem de sædvanlige leveringssystem så som flaskebatterier, men mere bekvemt med granaterafskudt af artilleriet kunne, eller af gasminekastere.

Lt. d. Ldw. Stave, der Regts.-Gasschutzoffizier.

På tysk side opstod Grünkreuz, Gelbkreuz og Blaukreuz granater. På modstandernes side opstod ligeledes en langt række forskellige granattyper, der alle som vores var kendetegnet af det svage knald ved detonationen. Med disse gasgranater kunne man sende gasdøden langt ind i baglandet og her ramme de hvilende tropper, kolonner og fremrykkende enheder og forurene hele områder. Gasgranaterne fik også en raffineret blanding. Der var dem, der gennem irritation fik folk til at tage maskerne af, og herefter slog de værgeløse, maskeløse, folk ihjel. De frugtede tyske »Gelbkreuz« (sennepsgas) granater, der indehold det såkaldte »klæbestof«. Dette stof forblev i terrænet virksom i op til 8 dage. Den virkede heller ikke øjeblikkeligt, men ofte først efter timer, når man troede at alle fare for længst var forbi. Mens alle andre gifte hovedsageligt virkede mod lungerne, hvilket kunne forhindres af gasmasker, angreb dette klæbestof også gennem huden. Den trængte gennem støvler og uniformer og ødelagt huden på øjne, i ansigtet, på kønsdelene og fordøjelsesorganer, gjorde alle ubeskyttede opholdsrum uanvendelig gennem uger, og gjorde alle fødevarer uanvendelige. Redningsmidlet mod denne var den øjeblikkeligt anvendte klorkalk. Mange fundne fjendtlige skriftstykker viste, hvor frygtet denne type gas var. Modstanderen kunne i nogen grad beskytte sig imod den. De rådede over olietøj, gummistoffer, erstatningsuniformer, så mandskabet efter beskydning med »Gelbkreuz« fuldstændig kunne iklædes nyt tøj. Men hvordan ville det med vores kroniske mangel på stoffer, være gået, var vi blevet beskudt med denne gift? Det må imidlertid være nok med disse få linjer.

Der var givet uendeligt mange muligheder for at videreudvikle gasvåbnet. Af amerikanske aviser så vi senere, at amerikanerne i foråret 1919 planlagde at anvende de såkaldte Leswesit-bomber (blistergas) imod os. Otte af sådanne bomber skulle angivelig være tilstrækkelig til at »klare« en by på størrelse med Berlin. Meget kan altså forventet under fremtidige krige.

Hånd i hånd med udviklingen af gasvåbnet gik naturligvis også udviklingen af beskyttelsesmidler.

I starten udleverede man en saltopløsning som beskyttelse. Den førte en næsten upåagtet tilværelse i små dåser langs kanten af graven. Mens vi var i Kurland ankom de første gasmasker hos os, der under lægelig medvirkning blev tilpasset i et »stinkrum«. Disse første, såkaldte »Linienmasken« var lavet af et gummistof og sad ret dårlig. Den næste var så »Rahmen-masken«, der var bedre tilpasset. Tætningen blev opnået ikke kun langs kanten, men over et bredere stykke på grund af en påsynet stofkant. En stor gene ved begge disse typer var at øjenglassene duggede til. Også indåndingen blev på grund af den iskruede filterindsats efter kort tid ret besværlig. Den aldrig hvilende hjemlige rustningsindustri frembragte så på kort tid en endnu mere fuldkommen maske, der under navnet »Ledermaske« hviler i vores hukommelse. Disse masker var kun fremstillet af læder, da der manglede gummi. Læderet stammede fra bulgarske og rumænske får! Filtratorerne havde nu i stedet for et, tre lag: kiselgur, kul og bimsral. De forskellige lag beskyttede mod forskellige gasarter. Bimsral beskyttede eksempelvis mod den farlige phosgen. De forskellige lag var dels af papirskiver. Vejrtrækningen gennem disse tre-lags filtratorer var meget lettere end gennem de gamle etlags indsatser. Cellon øjeglassene blev forhindret i at dugge til yderligere at placerer en klar linse, og et metalspænde, kaldt »edderkop«, der skulle sikre forhindrede de to glas i at berøre hinanden. For at mindske det tomme rum mellem mund og filtrator skulle lædermasken som de to forudgående modeller »snørers til« ved hjælp af to snore.

Selv den bedste maske beskytter ikke, hvis brugeren ikke ved, hvordan den anvendes. Til afprøvning i gasrummet måtte der altså først øves i hurtig anlæggelse. Disse øvelser skete normalt altid forbindelse med gasprøvning. Anlæggelse af gasmaske skete i tre tempi:

På 1: Holde vejret, tage låget af, tage nakkeremme med begge hænder.
På 2: Bøje hovedet frem, trække masken op, strække hagen frem, sætte masken på.
På 3: Trække nakkeremme til, føle maskekanten efter.

Da hurtighed og sikkerhed i anlæggelse af gasmaske ofte betød forskellen mellem liv eller død, måtte disse øvelser gentages så ofte som muligt, så alle bevægelser fulgte automatisk.

Selvom det i sidste ende var troppeførerne, der havde ansvaret for håndtering og istandsættelse af alle gasbeskyttelses foranstaltninger, så var den egentlige »gasbeskyttelsestjeneste« overdraget til særligt udpegede gasbeskyttelsesofficerer og -underofficerer. I LIR 31 var disse Vizefeldwebel Lammers i I. Bataillon, Leutnant d.Ldw. Stave og Vizefeldwebel Holm i II. og Leutnant d. Ldw. Rieckmann i III. Bataillon. I hver bataljon var det hovedsageligt gas-underofficeren som havde ansvar for den stadige afprøvning af masker og filtratorer, og som førte bog herover. Gas-officererne skulle bekymre sig mere om den »taktiske« gaskamp. De opsøgte gastruede- og gasfrie punkter i terrænet, observerede alt, hvad der kunne minde om »gas« og sørgede for rettidig og gennemtrængende alarmering af alle tropper. Hvor der var gasfare, blev der overalt bimlet og bamlet med ophængte jernbaneskinner, skjolde, klokker, granathylstre o. lign. Fjenden gjorde det samme. Et særligt øje blev rettet mod tillukningen og den eventuelle rensning af dækninger. Hele tiden var der ufornuftige, der rev forhængene ned eller ikke lukkede omhyggeligt til. Mens vi (LIR 31) – gud ske lov – aldrig kom til at befinde os i virkelig gasfare, tog alt for mange alt for let på hele faren for gas, og udsatte dermed på det alvorligste deres kammerater for fare. Hele denne gaskrig, og alt hvad dermed hang sammen, var i det hele taget både for foresatte og mandskab, højst ubehagelig.Det blev først bedre, som der også ved os opstod enkelte tilfælde af gassyge. Fra da af læste man omhyggeligt de i soldaterbogen iklæbede »forholdsregler ved gasbeskyttelse«, og checkede også uopfordret sin gasmaske. Men nogen fornøjelse blev denne sport aldrig. Gasbeskyttelses underofficerer og -officerer måtte nøjes med at være tilfredse, når det lykkedes at indgyde alle kammerater en ubetinget tillid til sin gasmaske.

Kikker man tilbage på hele udviklingen kommer man uvilkårlig til den overbevisning, at den øverste hærledelse hele tiden satte sig for, at give os pålidelige beskyttelsesmidler i hænde. De var modstanderen, hvis gasvåben uophørligt blev studeret – der blev endda udsat præmier for nye informationer – til stadighed et hestehoved foran, og vores masker tjentedem på mange måder som mønster for deres egne. Omsorgen fra vores hærledelse gik endda så vidt, at de også forsynede tropperne med beskyttelsesmateriel mod de krudtgasser, der opstod når brisantgranater detonerede. Mod disse såkaldte sprænggasser, hovedsagelig kuldioxid, beskyttede gasmaskiner ikke. Tropperne blev derfor udrustet med en »selvredder«, der fuldstændig beskyttede personen mod den omgivne forgiftende luft og gjorde han fuldstændig uafhængig, da han var forsynet med ilt. Apparatet var noget omstændig og vanskelig at bære. Mig bekendt fik vi aldrig brug for et sådant apparat. Alligevel gjorde de os en god tjeneste, da vi i timevis kunne snakke frem og tilbage om apparatet. Det var også beregnet til redningsmandskab, der skulle trænge ind i en tunnel eller dækning, der var styrtet sammen som følge af artilleri. Firmaet Dräger-Lübeck fremstillede dette iltapparat, og havde hele tiden forbedret modellen på baggrund af indhentede erfaringer. Også disse apparater skulle hele tiden kontrolleres og som alt andet beskadiget gasbeskyttelsesmateriel, ombyttes med nye i divisionens depot.

Af divisionen blev der også oprettet kurser for officerer og mandskab, hvor man kunne lærer alt, hvad der havde med gaskamp at gøre. Oberleutnant Bähren, gasbeskyttelsesofficer ved 1. Landw.Div. afholdt eksempelvis på soldaterhjemmet i Lutz sådanne foredrag. Deltagelse i disse var en velkommen afveksling fra den daglige monotone tjeneste i skyttegraven.

Hvad der blev skrevet i starte, skal her gentages: Vi kan af herterne være glade for, at vi blev forskånet for gaskrig. Vi vil desuden gerne give udtryk for håbet om, at menneskeheden ikke vil fortsætte ad dette spor. Skulle imidlertid den menneskelige »fornuft« ikke gøre dette, kan vi trøste os med, at det vil lykkes den tyske opfindsomhed rettidig at fremskaffe de rigtige beskyttelsesmidler.

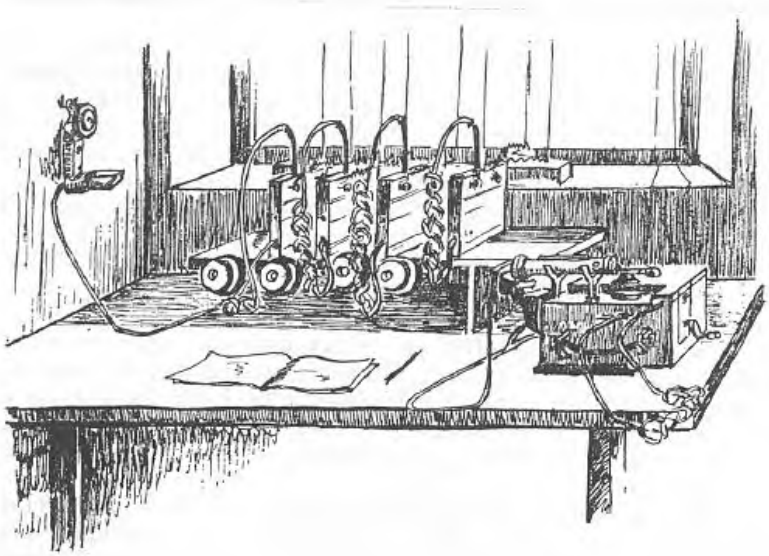

Signaltjenesten ved LIR 31

af Offizierstellvertreter Vizefeldwebel Fritz Gentzen

Da regimentet rykkede i krig var der så godt som ingen signalmidler, et bevis på, hvor ringe vægt man lagde på disse indretninger. Der var heller ikke i de første måneder af krigen nogen behov for større anvendelse af signalmidler. En ordonnansrytter fra brigaden henholdsvis en ordremodtager fra regimentet, var tilstrækkelig til formidlingen af befalinger og lignende. Heller ikke under kamp var der behov for andet end ordonnanser. Det er dog typisk for den senere forvandling i holdning, at de herrer kompagniførere ved den senere indførelse af telefonapparater ned til kompagni niveau var lige så forbeholdne, som det senere ikke kunne gå hurtigt nok med at skabe forbindelse. Men som sagt, gik de første måneder på den måde uden disse indretninger.

Tilgangen af telefonapparater ved regimentet skete, som vi lå i Czerwonka. Her fik regimentsstaben tildelt et apparat til brigaden. Den første tilslutning byggede brigaden. Den videre betjening skulle regimentet selv stå for. Da jeg tilfældigt for et par dage var tilkommanderet regimentsstaben for at hjælpe med det skriftlige arbejde, fik jeg overdraget telefonaktiviteterne. Fra dette tidspunkt dateres mine tilknytning til telefontjenesten, og derfor mulighederne for at skrive disse linjer. Imidlertid var der i den næste tid kun indsat én person i dette arbejde, og højst kunne en oppasser hjælpe med udlæggelsen af kabler, mens Kammerat Strathmann afløste mig nogle timer i tjenesten. Men allerede i stillingen ved Czerwonka byggede vi endnu en forbindelse frem og modtog hertil det andet apparat. Dermed var grundlaget lagt til signaltjenesten og langsomt udvidede denne sig, indtil det på vestfronten nåede sit fulde omfang.

Under de nu følgende marcher og kamphandlinger i Polen og i Øst- og Vestpreussen havde kun regimentsstaben en forbindelse med brigaden. Først i Angerapp-stillingen gennemgik telefontjenesten en fuldstændig reorganisering.

Allerede ved indrykningen på slot Launingken fandt regimentet allerede et klap-omstillingsbord, anbragt her af divisionen, der gav mulighed for talrige tilslutninger. Fra nu af blev ikke kun bataljonerne, men også kompagniernes stillinger, ja selv fremskudte feltvagter (Sunkeln, Rosenau osv.) tilsluttet. Samtidig blev der sørget for den nødvendige uddannelse af betjeningsmandskabet. Ligeledes fik hele signaltjenesten et internt sammenhæng ved at der ved regimentet blev formeret en telefon-afdeling, hvortil der fra kompagnierne blev overført personel. Samtidig blev dette mandskab forskriftsmæssigt udrustet til tjenesten (tornystre, telefonapparater, kabler og andre linje-byggemateriel).

Den 25. maj 1915 havde regimentet 15 telefontroppe, bestående af følgende personel:

Trupp 1: Ahrens, Bünning, Sender
Trupp 2: Finnern, Diedrichsen, Boldt
Trupp 3: Kruse, Stehr, Krüger
Trupp 4: Dulik, Büsing, Drenthahn
Trupp 5: Vock, Plettenberg, Hillmann
Trupp 6: Graack, Bürkop, Bischoff
Trupp 7: Damm, Benühr, Bredehöft
Trupp 8: Lepthin, Gerken, Wehncke
Trupp 9: Grothgar, Dobbertin, Buck
Trupp 10: Tank, Lorenzen, Sachau
Trupp 11: Pietsch, Neubert, Wieschendorf
Trupp 12: Menke, Möller, Rujnge
Trupp 13: Garbers, Wolff, Kluth
Trupp 14: Meyer, Iversen, Schmidt
Trupp 15: Heitmann, Burmeister, Timmermann

Denne opstilling fortsatte de næse år, både under bevægelses- og stillingskrig. En udvidelse opstod derigennem, at der hurtigt under træfninger blev skabt forbindelser til forreste linje.

Først i stillingen ved Stochod kom der yderligere et skridt i retning af fuldkommengørelsen af signaltjenesten, da der nu også blev indført anvendelsen af lyssignaler. Fra nu af blev afdelingerne underlagt en Regimentssignalofficer [*fernsprechoffizier*] og hertil udpeget Leutnant der Landwehr Straszewski.

I mellemtiden var hele kampmåden i øst – i det mindst hvad vores afsnit kom på tale – ikke gjort til at bringe signaltjenesten til fuld udstrækning. Alligevel blev der ved Stochod gjort alt, hvad der kunne for at sikre en formidling af signaler. Der blev gravet kabelgrøfter og bygget blinkstationer mest muligt skudsikre. For at opnå den bedst mulige forståelse blev der, så vidt muligt, kun anvendt de mest modstandsdygtige feltkabler, og ledninger kun placeret på telegrafpæle og isolatorer, hvor det var det var tilstrækkelig.

I december 1917 blev regimentet afløst i Stochod-stillingen og selv i første omgang placeret i omegnen af Kowel. Under opholdet her blev der især arbejdet på uddannelsen af signalpersonel i udlægning af kabler og i blinkstations tjeneste.

Med overgangen til Vestfronten blev signaltjenesten fuldstændig omorganiseret. Hver bataljon fik nu sin egen signalafdeling under kommando af en signalofficer (Offizierstellvertreter). Fører for afdelingerne blev:

1. Bataillon: Offizierstellvertreter Finnern
2. Bataillon: Offizierstellvertreter Gentzen
3. Bataillon: Offizierstellvertreter Meyer

Alle afdelinger var igen underlagt regimentets signalofficer. Fra nu af blev alle formationer efterhånden fuldstændigt udrustet med det nyeste signalmateriel, således med meldehunde, brevduer, Ertel (Jordtelegrafer) og desuden med permanent opstillede ordonnans kædegrupper.

Som resultat at kampmåden, blev der i Vest stillede de største krav til signalpersonellet, og de udførte kontinuerligt deres tjeneste trofast og samvittighedsfuld. De havde deres gode andel af det gode resultat. De var heller ikke et ringe antal, der betalte deres trofasthed mod fædrelandet med deres liv. (Desværre har det ikke været muligt at fremskaffe navne på alle disse kammerater for her at nævne dem.)

Det skal også her anføres, at de indsatte meldehunde udførte et stort arbejde; imidlertid var ikke alle anvendelige. Ved vores regiment var det i virkeligheden kun hundene ved II. Bataillon, der arbejdede virkelig pålideligt. Vores trofaste »Schupp« sparede mangen en ordonnans for turen – og dermed vel også ofte for den sikre død. Hver morgen bragte han punktlig morgenmeldingen. Det er kun beklagelig, at han ved Verdun – kort før krigen sluttede – sammen med sin fører faldt i fangenskab under påvisning af en stilling.

Enkeltbilleder fra livet i signaltjenesten

1. I stillingen ved Grabowek skulle der også på de farligste steder af den forreste linje etableres telefonforbindelse. Hertil meldte sig frivilligt Gefreiter Bock fra regimentets signaltrop. Under udlægning af forbindelsen måtte han passerer en bakke, hvor han kunne ses af fjenden og hvor han blev beskudt af geværer. På trods af denne ild lukkedes det at etablerer forbindelsen. Som anerkendelse blev Gefreiter Bock snart efter tildelt Jernkorset II.

2. Under det russiske overfald ved Grabowek den 4. marts 1915 faldt blandt andre telefontroppen i fangenskab. I den almindelige forvirring lykkedes det imidlertid folkene igen af undvige, og lykkelig nåede de i løbet af natten tilbage til regimentet. En af disse telefonfolk var Wehrmann Neubert, 11./LIR 31.

3. Ved Goroditsche var regimentet nogle dage indsat for at standse russernes storm. De fjendtlige angreb skete under medvirken af kraftige artillerioverfald. Under den vedvarende beskydning blev forbindelserne til stillingen ofte afbrudt. For at retablere en sådan skade, begav Gefreite Graack, 11./LIR 31 og Wehrmann Andersen fra regimentes telefontrop på fejlfinding. Under udbedring af skaden blev de to overrasket af et ildoverfald, hvorunder Gefreite Graack blev alvorligt såret i benet af et sprængstykke. Andersen ville hente hjælp i en nærliggende østrigsk forbindeplads, men fandt ingen, der her turde bevæge sig ud i ilden. Tilbage ved den sårede, forsøgte Andersen at standse den kraftige blødning i låret med en forbinding. Da ilden døde ud, ankom sanitetspersonel, men man kunne kun bære den sårede til en dækning, hvor han kort tid efter døde. Kammerat Andersen tilkommer også på dette sted en anerkendelse af sin urokkelighed, som han også senere beviste. Næsten på samme tidspunkt faldt også telefonist Lorenzen, 8. Kompanie, i stillingen på grund af artilleriild.

4. Udlægningen af telefonforbindelser under fremrykningskampene i øst var altid et besværligt arbejde. Efter afslutning af en anstrengende dagsmarch drejede det sig om at skaffe forbindelse til brigaden. Mens kompagnierne hvilede, udlagde telefonfolkene ofte deres ledninger til langt ind i den mørke nat, for oftest efter blot nogle få timer, igen at skulle pille den ned og igen slutte sig til regimentets march. Tit var afstandene så store, at de disponible kabler ikke var lange nok, som eksempelvis ved fremrykningen mod fæstningen Lomsha.

5. En af de sidste i rækken af faldne telefonfolk var Ersatz-Reservist Leny fra Bataillons-signaldeling II./31. I stillingen ved Flabas blev han ramt af en granat kort for krigens slutning. Han var en udmærket, kær kammerat, som trådte frem på grund af sin urokkelighed og sin pligttroskab. Alle, der kendte ham, husker ham med kærlighed.

6. En af de meget vanskelige sider af kampen i vest var overtagelsen af signalforbindelserne i en ny stilling. Særlig husker jeg i den forbindelse begivenhederne i afsnittet ved Houthulst skoven. I totalt mørke, i regnvejr og ad næsten bundløse mudrede veje skulle vi overtage signalstationen. Stationen lå på åben mark i et skovhjørne i en »bombesikker« konstruktion – et lag armtykke granstammer. Indvendig var den så stor – eller rettere lille – at to mand kunne vende sig her, men alligevel skulle den rumme 5! Inden daggry blev der gjort forsøg på at finde alle de spredte ordonnansposter i skoven, men ikke alle blev fundet.

Under opholdet her havde blinktrop Büsing stort held. Dens placering i skovkantgen i et »bombesikkert gartnerhus«, lå hele tiden under beskydning af artilleri og måtte derfor flyttes. Dette var dårligt gennemført før en granat slog ned i det forladte hus og totalt fjernede det fra jordens overflade.

7. En munter oplevelse.

I Grabow-stillingen havde vi det kære artilleri med på vores ledning. Dette var ikke godt, for »kammeraterne fra kanonerne« talte næsten uafbrudt. Følgende samtale gengives her:

Telefonen tuder. »Hvem der?« - »Her er Hein Fienbrot!« - »Hvem?« - »Hein Fienbrot!« - »Ja, kender du mig da ikke?« - »Næ!« - »Hvor kommer du fra?« - »Hamburg, fra vandkanten!« - »Og du?« - »Også fra Hamburg!« - »Menneske, det er jo storartet, så må vi træffes engang, ikke?« - Så lyder det med kommandostemme: »Ledning fri!« »Hallo, hvem er det?« - »De skal forlade ledningen!« - »Hids dig da ikke op!« - »Hvor der De?« - »Jeg? Hein Fienbrot!« - »De skal sige mig, hvem De er!« - »Jeg kan pokker, kan jeg!« - - Hein Fienbrot var forsvundet, og trods kraftige eder kom han ikke tilbage! -

8. Mangelaere, 17. og 18. april 1918 – af Offizierstellvertreter P. Meyer, III. /LIR 31

Hvilke gamle medlemmer af LIR 31, der klarede sig til det sidste, husker ikke i de kolde decemberdage den for os så beskæmmelige tilbagemarch? Jeg bruger udtrykket »beskæmmende«, fordi vi trods alle sejre, alle herlige præstationer, der lod os hæve hovedet i stolthed, alligevel måtte rømme marken. I trekvart år havde vi været i vest. Som vi ankom her til i februar 1918havde mange vel troet, at nu hvor Rusland var »klaret«, ville vores magt i vest blive så stor, at vi her kunne opnå den endelige afgørelse, naturligvis til vores gunst. Dem, der troede dette, anede ikke, at den tysk ørn snart ville få stækket sine vinger.

Hvis vi lader vore tanker gå tilbage til virkeligt vanskelige dage i vest, træder den 17. og 18. april skarpt frem, forbundet med navne som Houthulst skoven, Mangelaere, Bixchoote.

Mørk nat. Jeg marcherer med min signaldeling gennem skoven. I skovkanten: Holdt! I vejkrydset bliver staben III./LIR 31. 11. og 12. Kompanie fortsætter frem. Rittmeister v. Cölln ønsker en telefonforbindelse med sig. Javel. Langs »Friedrichsstrasse« arbejder signalfolkene fra begge kompagnier med bygning af linjen. En telefo-

nisk melding. Så: ledningen ødelagt. »Iwersen, nu er det din tur!«. Men med den kommende dag bliver også fjenden mere munter; helt faldet til ro, er den ikke i løbet af natten. Iwersen har splejset flere gange, men hver gang er kablet igen blevet revet over. Hele tiden bliver det forsøgt at skabe telefonisk forbindelse, men hele tiden forgæves. Ordonnanserne må begynde deres arbejde, men den fjendtlige artilleri gør vejen surt for dem.

Kompagnierne var kommet et godt stykke fremad. Men det gør ikke, som for et år siden ved Toboly. De tunge granater dikterer, at man graver sig ned. Også bataljonsstaben er gået frem: langs Friedrichsstrasse indtil ruinerne i den sydøstlige hjørne af Houthulst skoven. Den ligger lige ud til vejen, men er for »usikker«. Vi går et godt stykke til venstre ind på marken. En eller anden form for landbrugsmaskine, kraftigt medtaget, giver i det mindste en smule dækning for observation. Her bliver der gravet ned.

Den fjendtlige kanonade bliver kraftigere. Kunne vi nå det krævede mål? Kort før middag stormede kompagnierne yderligere fremad, men de kom ingen vegne. Vi tog enkelte belgiske dækninger med besætning, som det fremgår af III./LIR 31 krigsdagbog, og videre – igen måtte vi grave os ned. Også Ritmesteren ville nærmere kompagnierne. Linjefolkene forsøgte igen at trække en forbindelse fremad. Alle, der tilhører bataljonsstaben gør enkeltvis frem indtil de har nået bakken. Her ligger dækninger, bygget enten af englænderne eller af belgierne. Jeg går som den sidste, for endnu engang af afprøve ledningen. Så – den kendte frygtede lyd, og i næste sekund bliver jeg af lufttrykket kastet flere meter væk og bliver bevidstløs liggende.

Jeg vågnede, kravlede rundt på alle fire, så tæt på et enormt krater og løb så rent instinktivt derfra. Ritmesteren modtog mig med ordene: »Er Deres knogle hele? Hvor blev jeg bange, da jeg så Dem flyve afsted. Vi blev noget lettet, da De sprang op«. – Jeg må tilstå, at hele episoden stadig kun står uklar i mine erindringer, og at jeg rammes af en uforklarlig indre uro, hver gang jeg tænker på den.

Vi står i en udbygget stilling, men da den er bygget af belgierne, er den åbne mod fjendesiden. I vores umiddelbare nærhed eksploderede granaterne. Hele højdedraget lå under heftig beskydning. »Væk herfra!« råbte Ritmesteren. Han løber frem til stillingen. Her ligger en stor beton-dækning; hurtig derind! Men over 20 cm vand stod indvendig. Men hvad skulle det hjælpe? Udenfor var det for varmt. Altså, indenfor! En stor blok, men pokkers snæver indvendig. Selv den mindste kunne ikke så oprejst. Altså fra ritmester til yngste rekrut, ned i knæ. Jeg er heldig at kunne krybe sammen på en stak mursten og hvile mig op ad væggen. Hvor lang tid, vi måtte blive her, ved jeg ikke mere. Men jeg kan tydeligt huske, at alle forbandede situationen og at alle længtes efter en ildpause, for om muligt uden risiko at kunne nå tilbage til vores tidligere bataljons kommandostation ved den ødelagte landbrugsmaskine.

Hvordan vi slap væk? Den med længsel ventede ildpause indtrådte, eller rettere, vores hjørne syntes i mindre omfang at blive betænkt. – Tilstrækkelig – ritmesteren susede afsted. Fløj, siger jeg. Han løb, sprang, snublede, hoppede, løb over alle former for hindringer: grave, vandløb, rester af pigtrådshindringer og hvad der ellers måtte ligge. Og hver eneste af os fulgte lige efter i en vis afstand. Som aldrig før i vores liv udførte vi akrobatiske øvelser.

Da jeg ankom, sagde Leutnant Hellmundt til mig: »Menneske, De er jo ikke vel forvaret!« Jeg så spørgende på ham. »Hvorfor slæber De slæber stadig rundt på den tunge kabeltromle for?« Ganske rigtig! En eller anden havde smidt seks sådanne i vandbunkeren, hvor jeg formentlig uden at tænke havde samlet én op og slæbt med. Den havde jo nok gjort sit til at sinke mig, men nu havde vi den da, og den kom senere til god brug.

Her blev vi til det begyndte at blive mørkt. Så opslog vi vores »kvarter« på den anden side Friedrichsstrasse. Netop ankommet slog en granat ned måske hundred meter fra os. Et sprængstykke kom susende og ramte vores venlige, yderst villige unge kammerat Claudy, der var tilkommanderet som befalingsmodtager til bataljonen. Der ligger han, men springer straks igen op. »Er du såret?« »Nej, stålhjelmen tog slaget«. Han spøger. Efter et stykke tid klager han over hovedsmerter. »Claudy, De går til Dr. Schuhr!« - Næste morgen var han død. »Hjernerystelse«, sagde lægen. Vi var alle meget nedtrykte.

Vi havde ikke netop fået mange informationer om situationen fremme. Nu i aftenskumringen måtte vi havde nærmere at vide. Alle er bekymret over sine nærmeste venners skæbne. Vores telefon-underofficer Iwersen, havde været væk næsten hele dagen. Vi frygtede for det værste. Der kom et bårehold. Mit hjerte holder næsten op med at slå, men – der går Iwersen ved siden af. På båren ligger den brave Christensen, en af telefonfolkene fra 12. Allerede tidligt på morgenen, fortalte Iversen, var han blevet alvorligt såret, men havde måtte ligge hele dagen med voldsomme smerter, uden at der havde været mulighed for at få han bjærget. Først om aftenen nåede han frem til forbindepladsen. Han skulle være på rekreation i Altona. Også Karl Wolf fra 10., der også havde deltaget i mange vanskelige telefonudlægninger, blev bragt hårdt såret til forbindepladsen.

Den frygtelige artilleriild var efterhånden aftaget en del, og selvom den ikke helt var ophørt, kunne feltkøkkenet i skjul af mørket og af skoven, køre et godt stykke frem. Jeg undre mig stadig i dag over, hvordan vi trods de fysiske anstrengelser og den psykiske udmattelse, vi alle mere eller mindre led under, som sædvanligt fortæ-

rede vores »menu« fra feltkøkkenet. Men denne aften smagte den mig ikke rigtig. Træt, frygtelig træt var jeg; jeg havde heller ikke sidste navn fået søvn, og hele dagen havde det været umulig. Alle forsøgte, så godt han kunne, at finde et leje. Der var en forladt artilleristilling. Den lille, i en halvbue opkastede vold gav nogen beskyttelse mod vinden. Artilleristerne havde efterladt deres ammunitionskurve. Lagt ved siden af hinanden kunne de danne en madras. Jeg manglede stadig at ordne nattevagten, og så på hovedet! Tornyster under hovedet, viklet ind i en teltbane, uldtæppe og frakke – så søvn, kom! Men trods alt træthed lå jeg stadig en stund der. Lidt nærmere eller lidt længere væk, eksploderede granater. Endeligt kom den så, søvnen, der bar os væk fra alt elendigheden.

Jeg vågner meget tidlig. Jeg fryser, fødderne er som is. Det er ikke så sært, for jeg var gledet ned fra min »madras« og ligger med fødderne ned i en vandpyt. Støvlerne er fuldstændig gennemblødte. Jeg står op, henter mine trøster, min pibe, og går til posten. Ikke lang tid, og flere rør på sig. Alle tramper med fødderne; blodet skal i bevægelse. I disse aprilnætter var den milde luft endnu ikke dukket op.

Denne formiddag den 18. april, skulle vores angreb fortsættes. Alt bliver igen forberedt. Kort for iværksættelse kommer – gud ske lov – kontraordre. Derfor gennemlever jeg en forholdsvis rolig dag. Om aftenen returnerede vi til Houthulst skoven.

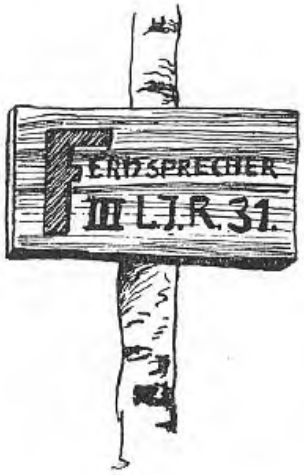

Forplejningsvæsen ved LIR 31

af Offizierstellvertreter R. Hansen

Som de enkelte bataljoner den 14. august 1914, med udleverede nødrationer, forlod deres opstillingsgarnisoner, lå ansvaret for forplejningen hos efterfølgende forplejningsofficerer: Oberleutnant d. Ldw. von Müller-Berneck (I. Batl.), Oberleutnant d. Ldw. Utzlar (II. Batl.) og Leutnant d. Ldw. Eyring (III. Batl.).

I de første borgerkvarterer i omegnen af Rendsburg var der fuld forplejning ved kvarterværterne. Her gav det kraftig landlig kost. De fleste kammerater tænkte senere, når i felten forplejningen lod tilbage at ønske, med blandede følelser tilbage på denne tid.

Efter overførelsen til Østfronten var tropperne anvist til forsyninger fra Tyskland og etape-depoter, leveret af de opstillede vognpark kolonner, og på egen lokale rekvireringer. I de første uger og måneder var leveringerne af de nødvendige levneds- og fodermidler meget uregelmæssig. Hele forsyningstjenesten måtte først rigtig komme i gang. Det skete tit, at annonceret forplejning helt udeblev, eller at hele vognladninger af brød, som jeg bland andet husker foran Lyck, var muggen, resultatet af at pakke varm brød i helt lukkede vogne. Som resultat måtte hver enkelt mands andel udmåles temmelig kraftig beskåret. Et meget stort problem for regimentet i den første tid var, at det ikke var udrustet med feltkøkkener; dette handicap blev imidlertid afhjulpet lige efter slaget ved Tannenberg (Hohenstein), idet kompagnierne blev udrustet med russiske feltkøkkener fra lagret af erobret materiel. Først nogle måneder senere, i Angerapp-stillingen modtog regimentet tyske feltkøkkener. Som sagt var forplejningen i de første måneder ret uregelmæssig, kompagnierne blev mange gange overladt til sig selv og måtte selv gå på jagt efter levnedsmidler; allerede på dette tidspunkt havde kompagnierne imidlertid anskaffet sig små – ikke-organisatoriske – vogne. På ordre fra højere myndigheder var bataljonernes forsyningskøretøjer blevet placeret så langt tilbage af hensyn til den usikre situation, at de herfra ikke kunne anvendes til forsyning af tropperne.

Efter at der allerede i de første større træfninger mistedes mange officerer som faldne, sårede eller syge, måtte de hidtidige forplejningsofficerer hver overtage et kompagni. Med indtagelse af Angerapp-stillingen i vinteren 1914/15 var funktionerne som forplejningsofficer: Offz.-Stellv. Jürgens (I. Batl.), Offz-Stellv. Specht (II. Batl.) og min ringhed for III. Bataillon. Disse forblev i en årrække på posterne.

Efter at regimentet i midten af november 1914, efter de forskellige kampe ved Kamionka og på Romintener Heide, endeligt kom til ro i Angerapp-stillingen, kom også forplejningen på faste baner. Modtagelse af levnedsmidler skete regelmæssig ved Essergallen fra de af divisionen tildelte vognpark-kolonner.Til anskaffelse af fersk kød, var der til Forplejningsofficerens direkte indkøb tilstrækkelig med kvæg, svin eller får, så den samlede forplejningssituation var meget god. Der blev ved hver bataljon oprettet slagterier, hvortil flere slagtere blev tilknyttet; jeg disponerede blandt andet over slagterne Unteroffizier Sönkens, Wehrmann Dinter og Lohmann, i

hvem jeg gennem de følgende år havde trofaste hjælpere. Fra I. Bataillon husker jeg især den daværende Unteroffizier Meyer og fra II. Bataillon Gefreiter Vetter, som forplejningsofficererne ved disse bataljoner havde handlekraftig hjælp.

En forplejningsportion bestod i den første krigsvinter af følgende:

750 g. brød
375 g. frisk kød eller 250 g. langtidsholdbar kød
250 g. bælgfrugter, eller 125 g. ris, eller byg, semulje, gryn, tørret frugt, 60 g. tørrede grønsager, 200 g. nudler eller 150 g. grønsagskonserves.
65 g. smør, fedt eller erstatning
25 g. salt, 25 g. kaffe, 2 g te, 17 g. sukker
0.10 l. rom hver anden dag
2 cigarer og 2 cigaretter eller 30 g. pibetobak pr. mand

Senere på krigen, hvor manglerne i Tyskland begyndte at blive mærkbare, kunne ovenstående rationer naturligvis ikke fastholdes.

Det samme gjorde sig gældende for foderrationerne, der oprindeligt udgjorde:

for tunge heste:	12 kg havre, 7,5 kg hø og 3 kg. halm
for middelstore heste:	6 kg havre, 3,5 kg. hø og 1,5 kg halm
for lette heste:	5,5 kg havre, 2,5 kg hø og 3,5 kg halm

Disse satser blev senere i betydelig grad reduceret og forringet gennem erstatningsfoder. Dette havde naturligvis stor negativ indflydelse på troppernes mobilitet.

Efter Masuren-slaget i februar 1915 samledes regimentets forplejningsenhed efter banetransport og landevejsmarch sig igen i Stawiski, mens bataljonerne besatte deres stillinger ved Karwowo og Zaborowo. Også her skete forsyningen med forplejning organiseret fra et af 1. Landwehr-Division åbnet proviantkammer på godset Stawiski. Herfra kunne forplejningskøretøjer ad gode vejen nå kompagniernes reservedepoter. Hvor vi nu stod på fjendtligt område, blev der til forsyning med fersk kød efter muligheder rekvireret levende kvæg, mest ved rekvireringsanvisninger, senere imidlertid også gennem kontant betaling, alt efter anvisning fra intendanturen.

Efter indtagelsen af Lomza deltog regimentet fra midten af august til slutningen af september 1915 i bevægelseskrigen. Det drejede sig nu om også under fremrykningen og de store marcher at sikre en fortsat forsyning med forplejning. Der blev herunder stillet store krav til mand og hest. Det drejede sig ikke blot om på de dårlige russiske veje, vi alle husker så godt, at følge med tropperne, men også om at holde kontakt til forsyningerne af forplejning, og efterfølgende igen at finde enhederne. I anvisninger og forskrifter hed det ganske vist, at der til forbindelse med enhederne stod ryttere og cyklister til disposition, så forplejningsofficerer kunne afgive daglig styrkemelding med hensyn til forplejning, og få oplyst, hvor bataljonerne opholdt sig, og hvor og hvornår udlevering af forplejning ville finde sted. Ikke desto mindre krævede det ikke alene af forplejningsofficerer, men også at den enkelte furier-underofficer megen opfindsomhed og påpasselighed, igen at finde tilbage til enhederne. Jeg har sjælden oplevet, at der fra bataljonerne er meldt os opholdssted og forplejningspunkt på nær de tidspunkter, hvor vi var i direkte føling med bataljonen. Under den til tider meget hurtige fremmarch lod ikke alt sig gøre, som det vel mange gange blev ønsket. Vi var under hele fremrykningen hele tiden henvist til os selv og underformationer på marchvejene, men på trods af dette gik der – i det mindste ved III. Bataillon – ikke en dag, hvor kompagnierne om aftenen måtte undvære deres forplejning. Ved de to øvrige bataljoner var der, så vidt jeg ved, et enkelt tilfælde ved Grodno forekommet, at køretøjerne på grund af mørke og kampsituationen, ikke kunne finde kompagnierne.

Ikke mindst til vore heste stillede fremrykningen store anfordringer, da vi ikke kun én gang måtte tilbagelægge afstanden. Hver eneste dag kørte vi vognparkkolonnerne i møde for så igen med læssede vogne igen at starte turen mod fronten for på en eller anden mark eller på vejen at foretage fordeling. Så fortsatte det til bataljonen, respektivt til kompagnierne, for til sidst igen at returnerer til den aftalte bivuakplads. Med underbringelse af forplejningsenheden for natten, så det under fremrykningen temmelig dårligt ud. Da vi næsten altid kom sidst, kunne der for det meste aldrig blive tale om indkvartering i landsbyerne. Vi forsøgte derfor sjældent. Kun til hestene forsøgte vi at skaffe ly, mens vi i øvrigt slog bivuak sammen med vognparken i et primitivt telt eller på en af vognene under en presenning.

Hele fremrykningen fik for vores vedkommende temmelig sorgløs for sig, selvom vi dog ikke helt undgik ikke særlig ubehagelige overraskelser. En nat havde vi fundet indkvartering i en landsby temmelig langt fra hovedvejen mellem Lida og Lipinski, og som sikring kun udsat de sædvanlige vagter ved vognparken. Natten for-

løb ved os roligt, men vi hørte næste morgen af en forbi marcherende nabodivision, at man ret tæt på landsbyen havde taget en russisk feltvagt til fange, hvor vi på grund af afstanden til vores division længst ikke mere formodede russere. Selvsamme middag slog russisk artilleri ned på vognparkkolonnens modtagelsesplads. Alle vogne fra kolonne og modtagende enhed trak lynhurtigt fra hinanden, men lykkeligvis var udleveringen på dette tidspunkt næsten afsluttet. Nogle få dage senere blev vores vognkolonne igen under march til kompagnierne under passage af en lysning i skoven temmelig kraftigt beskudt. Et ca. 25 cm stort sprængstykke slog lige bag kusk Scheel fra 9. Kompanie gennem vognpresenningen, gik gennem samtlige havresække og blev liggende på vognbunden. En mand fra LIR 84's forplejningsenhed blev ramt af en shrapnelkugle i det ene ben, hvoraf han senere døde på lazaret. Der blev senere fundet shrapnelkugler i flere køretøjer, og for øvrigt var det en advarsel til os om at være mere forsigtig under march i dagslys.

På trods af alle anstrengelserne og besværet, var arbejdet under fremrykningen interessant og alsidigt. Foruden modtagelse og udlevering af forplejning hver dag, havde man ansvaret for rekvireringen af frisk kød. I mange områder bragte hver bataljon 20-30 stykker kvæg med sig på marchen over Olschany og Ofzmiana og tilbage. Slagtere og medlemmerne af forplejningsenheden havde mange gange deres problemer med dyrene; der er vel også sket, at der ved enkelte bataljoner var dyr, der rev sig fri for at undgå sin skæbne, og aldrig blev set mere.

Meget dårligt lå det med forplejningen mod slutningen af sommeroffensiven i november 1915 ved Beresina, hvor regimentet var underlagt 83. Infanterie-Division. Rekvirering var overalt forbudt. Der var ikke til at støve et eneste stykke kvæg op, selvom vi mange gange hele dage søgte bagud, indtil divisionen endeligt besluttede sig til, selv at hente levende kvæg frem fra de bageste områder, men også disse ankom kun i ringe og udmarvet antal. 1 Landwehr-Division havde her bag Traaby oprettet et fødevaredepot på godset Lyzkowce, hvilket var ret ugunstig for os. Fra kvartererne i Rosaltschissna var der omkring 1½ times transport hertil. Udlevering skete kl. 0800, returkørsel og ankomst i kvartererne omkring kl. 12, fordeling på de enkelte køretøjer til kampagnerne i Wengeljanka og Lewaschica ca. 18 kilometer og tilbage, ankomst tilbage i kvartererne ved midnatstid. Det var ikke så sært, at vore heste blev slidt ned. De måtte trække næsten uafbrudt fra tidlig morgen til sen aften, vejene var dårlige, hvortil kom at rationerne allerede var skåret betydeligt ned og erstatninger dukket op.

På dette tidspunkt overdrog forplejningsofficer ved II. Bataillon, Offizierstellvertreter Specht, som følge af forsætning til en anden troppeenhed, sin post til Leutnant d. Ldw. Wiering, som senere faldt i vest.

Alle var glade, da vi vendte ryggen til området ved Beresina. Vi marcherede til Wilna og efter et par dage i kvarter her, gik transporten til Kurland. For os var det en meget velkommen ændring; land og folk var her langt mere kultiveret og forplejningen var god og regelmæssig. Desuden var det her kompagnierne muligt af indbyggerne at foretage indkøb af kød, flæsk, æg og smør for at gøre hærens mad en smule mere appetitlig. Alene forsyningen med kartofler lod sig heller ikke gøre her. Disse havde vi i mere end et halvt år måttet undvære, for hvilke der naturligvis udleveredes tilsvarende flere grønsager.

Opholdet i Kurland faldt på årets koldeste vintermåneder, men alligevel kom alle godt igennem denne tid. God forplejning og en rigelig udlevering af rom fra proviantdepotet i Schlampen bidrog delvist hertil at holde stemningen høj hos alle, trods de dårlige veje gennem vand og sumpe til arbejdsstederne.

Forlagt fra Kurland til Düna-stillingen og underlagt 42. Inf.Div. og delvist 6. Kav.Div., fandt vi helt nye betingelser. Ved ankomst lå der stadig overalt temmelig megen sne. Efter tøvejr og frostvejr havde vejene nået en tilstand, der trodser enhver beskrivelse; vore vogne sank bogstaveligt i til akslerne. Heste sank delvis i langs vejen fra banegården i Sikkin, hvor modtagelse af forplejning foregik, og den seje mudder slap hverken heste eller køretøjer løs igen. Dagen efter modtagelsen kunne man om dagen som regel se et større antal efterladte køretøjer.Bedre gik det ikke, selvom modtagelsen blev forlagt til en banegård tættere på til Kalley; vejene hertil var lige så bundløse. Under normale omstændigheder ville afstanden kunne tilbagelægges på omkring trekvarter, vi behøvede imidlertid hele 5 til 8 timer for at tilbagelægge hjemvejen, og ikke sjældent måtte en vogn efterlades til næste dag, da hestene var blevet for udmattede og der ikke længere var fast grund under fødderne. Det tidligere rigelige antal heste var inden afrejse fra Kurland kraftigt blevet beskåret, og alle forspandsheste, der under bevægelseskrigen havde hjulpet os så tit, blev afgivet. Alle tunge vogne, der tidligere blev trukket af fire heste, måtte nu trækkes af to. Vej forholdene bedrede sig som vejene tøede ud da tøvejret var slut, og vi havde senere en ret god tid på denne egn.

Den 5. juli 1916 fulgte forskydningen med jernbane fra Sikkin til Wolhynien. Her, hvor vi i starten hver dag blev tildelt en ny enhed som reserve, var forsyningen med forplejningen under frem og tilbagemarcherne bag fronten meget vanskelig, og for mand og hest overordentlig anstrengende. Jeg kan huske dagene foran Pereskreftje, Newel, Nisowitschtsche og Schlapan. På grund af knapheden på heste, måtte vi ad de dårlige veje etapevis kører frem til enhederne, halvdelen af vognene med dobbelt bespænding, den anden halvdel til senere afhent-

ning. Med denne fremgangsmåde kunne forplejning naturligvis i stedet for om aftenen, først nå tropperne næste morgen, selvom der blev marcheret hele natten. Mandskab og heste kom i tre dage og tre nætter overhovedet ikke til ro. Mange i kompagnierne, der også i disse dage allerede havde nok at gøre med at klare sig selv og den unge oppakning, kunne næppe gøre sig forestilling omhvor vanskelig forsyningstjenesten netop her var på grund af vores mangel på forspand.

Efter de mange marcher frem og tilbage, kom regimentet ved Luty igen i kamp og i længere tid i stilling ved Stochod. Divisionen kunne ved Maly-Holoby igen selv oprette et proviantdepot. Ligeledes blev der her oprettet et marketenderi, og det var let for de enkelte bataljoners marketenderier at forsyne sig med alle behovs- og nydelsesmidler. Kantinelederne og deres bedrift, der skete mere eller mindre i snæver forbindelse og samarbejde med forplejningsofficer og intendant, var her en mulighed for at hjælpe til med at holde bataljonerne tilfredse. Hvad der ikke kunne skaffes i Divisionens marketenderi, blev hentet i de nærmeste byer i baglandet, ja sågar fra Kurland. Kantinelederne i bataljonerne: Unteroffizier Baumgärtner, Thomsen. Vizefeldwebel Wrede og Unteroffizier Ross blev alle på deres poster til krigen sluttede, utrættelige i fremskaffelsen af kantinevarer, og er vel nok i alles bedste hukommelse. Tit måtte de i tilfælde af et pludseligt opbrud, efterlades med deres vare, men altid forstod de hurtigt at finde tilbage til deres enheder, om muligt medbringende alle deres beholdninger.

Ved II. Bataillon kom der i Stochod-stillingen endnu engang en skifte, da Leutnant d. Ldw. Wiering måtte afgive sin post som forplejningsofficer til Leutnant d. Ldw. Backeberg.

III. Bataillon var her gennem længere tid, hvad angår forplejning, underlagt den bayriske Kavallerie-Division. Den kunne i denne tid være særdeles tilfreds med forplejningen. Specielt hvad angår forsyningen med marketenderivarer, ikke mindst München øl, var de bayriske tropper langt foran.

Transporten af forplejning fra det bayriske proviantdepot til stillingen skete med feltbane fra Krymno til den af de fleste kendte Højde 150. Modtagelsen fandt sted om morgenen kl. 2. Klargøringen og fordeling til de enkelte kompagnier fulgte straks efter sted på proviantdepotets gårdsplads inden lastning af feltbanen. Afgang mod stillingerne kl. 0900. Middag omkring kl. 12 ankomst til Højde 150 og udlevering af forplejning til kompagnierne og tilbagekørsel eller fodmarch fra skovlejren til Krymno.

Da opholdet i denne stilling var af længere varighed, kunne der også ske dyrkning af grønsager til forbedring af rationerne og til bedring af situationen derhjemme, og vi havde i denne henseende gode resultater med dyrkning af hvidkål, rødkål, blomkål og kålrabi. Friske grønsager var for alle en dejlig afveksling.

Til vore heste var der tilstrækkelig med græs og hø, så vi tildele kunne ophører med magasinfodring med grovfoder.

Efter indgåelse af våbenstilstand i øst blev regimentet forlagt til området ved Kowel. Forplejning skete via Korps-proviantkammeret i Kowel, dels med vogn, dels med togvogne til de enkelte belægningsbyer.

Forplejningen blev i de sidste uger af vores ophold i øst ret ensformig. Fedtstoffer nåede os i virkeligheden ikke mere. Maden bestod i hovedsagen af marmelade, brødrationerne var reduceret til 600 gram, kød havde allerede gennem længere tid være nede på 250 gram frisk kød eller 150 gram langtidsholdbar.

For hestene var der stadig:

	Tunge heste	Middel heste	Lette heste
Havre	3,5 kg	2,5 kg	2 kg
Erstatning med kartofler	7,5 kg	6,25 kg	2,5 kg

Panjeheste fik 0,5 kg havre og 2,k5 kg erstatningsfoder

Den 13. februar 1918 blev der i Kowel for den sidste dag i øst modtaget fuld forplejning og desuden 7 dages reserveforplejning før afrejsen til Vest, der den 15. februar skulle begynde. Undervejs var der forplejningsstationer til udlevering af varm mad. I Hohensalza fik vi grovfoder til hestene. Den 20. februar var vores første mål i Flandern nået, og for første gang modtaget forplejning i Zotteghem.

Generelt var maden bedre i vest end i øst. Brødrationen var igen på 750 gram, senere 700 gram pr. dag, frisk kød 225 gram eller 150 gram langtidsholdbar, 20 gram hvedemel; som grønsager 200 gram bælgfrugter eller 100 gram ris, byg, semulje eller gryn, eller 62,5 gram tørret frugt, eller 900 gram friske grønsager og dertil 300 gram kartofler. Af fedtstoffer 55 gram smør, margarine eller fedt, eller 90 gram marmelade eller pølsekonserves, eller 60 gram ost. Yderligere blev der som kamptillæg udleveret pølser, æg, ost eller saltede sild.

Havrerationerne til vores heste var her i starten 6t,5 kg, 5 kg og 2 kg; senere 4 kg, 2 kg og 0,5 kg for tunge, middeltunge og lette heste, eventuel nogle gange delvis i form af majs eller bønner. Derudover 1,5 kg, 1,5 kg og 2,5 kg kartofler, snittet roe 4 kg, 3 kg og 3 kg, halm 3, 2 og 1 kg og hø 1,5, 1 og 1 kg. I sommermånederne kom vores heste sig betydeligt, et resultat af de gode græsninger og de mindre anstrengelser som følge af de bedre vejrforhold end i øst.

Leveringerne til kompagnierne i stilling foran Ypres var derigennem vanskelig, at adgangsvejene til stillingerne, i det omfang de stadig eksisterede, hele tiden lå under artilleribeskydning, og alene de natlige afløsninger

sjældent kunne ske uden tab. Heller ikke vognene undgik altid tab. Kompagnierne foretrak derfor, i de tre dage de lå i stilling, at give afkald på varm forplejning, og med det samme medbringe kold forplejning til de tre dage. I disse tilfælde blev der naturligvis udleveret en tilsvarende større portion brød på 1125 gram pr. dag.

I sommeren 1918 afgav Leutnant d. Res. Jürgens ved I. Bataillon, efter at være afkommanderet til divisionsstaben, posten som forplejningsofficer til Feldwebelleutnant Stiene. Om efteråret blev Leutnant d. Ldw. Backeberg i II. Bataillon afløst af Feldwebelleutnant Trense. Begge disse beholdt funktionerne frem til regimentets opløsning.

Under opholdet i Flandern, Elsass og i Lothringen ændrede rationerne sig ikke meget. I den sidste stilling foran Verdun ved Flabas havde forplejningskøretøjerne over 50 km frem og tilbage til stillingen ad en besværlig vej, da de var placeret ret lang bag fronten (til sidst i Petit Failly og Petit Xivry). I III. Bataillon blev Kusk Hartmann såret af en fjendtlig granat under transport af forplejning til fronten.

Offizierstellv. Vizefeldw. Hansen, Verpflegungsoffizier, III. Bataillon

Som tilbagemarchen begyndte efter våbenstilstanden, begyndte også vanskelighederne med at skaffe forplejning. Forsyning med brød ophørte totalt. På forplejningsstationer i baglandet herskede et hastværk som aldrig før, hvortil kom at de fleste depotansatte allerede var forsvundet eller depoterne allerede delvist udplyndrede. I Rhon blev der efterladt betydelige mængder til de efterfølgende amerikanere og franskmænd. Vi havde her læsset vore vogne til bristepunktet med alle former for gode sager så madvognen ved 10. Kompanie knækkede en aksel og måtte efterlades. Ufortrødent påtog kusken Wrede og min oppasser sig at skaffe en ny vogn i byen Longwy, og de fandt også en tysk kolonnevogn, franskmændene allerede havde taget i deres besiddelse, som de under trusler igen overtog. Det manglede ikke mange timer i at hele III. Bataillons forsyningsenhed var faldt i fangenskab. Jeg havde påtaget mig i Longwy i et indrettet, men allerede forladt bageri, sammen med bagere fra bataljonen, at bage brød af det leverede mel. Før vi forventede det, ankom kl. 17 de første amerikanere på torvet, hvor de blev modtaget med jubel af indbyggerne. Fordi bageriet først måtte bringes i orden, ville vores brød ikke være færdig før k. 19. Det drejede sig om over 800 brød, som vi ikke ville lade i stikken, da der ikke var andre muligheder for at skaffe brød. Da vi så om aftenen ville drage afsted, blev vi standset ved en baneovergang, vi måtte passerer, og måtte ikke fortsætte. Efter nogen forklaring fra min side, blev vi så alligevel frigivet og brugte den klare nat til igen at indhente vores bataljon, hvor vi da også spændt var afventet.

I den følgende tid ilede forplejningsenhederne som regel langt forud for at skaffe de nødvendige forplejning og rationer i de hastigt oprettede depoter i Wiltingen, Hoxel, Trier, Kreuznach, Wenigumstadt og Aschaffenburg. At dette lykkedes, skyldtes i høj grad alle deltagende underofficerer, kuske og ledsagepersonel, som i disse spændte dage under marchen og ydermere under de natlige bevogtninger, gjorde hvad der forlangtes. Alle gjorde trofast deres pligt helt frem til regimentets opløsning. Selvom indsatsen på poster bag den forreste linje fra mange sider kun opnåede ringe anerkendelse, kan alle, underofficerer, kuske, ledsage- og køkkenpersonel tage hjem med visheden om, at alle trofast til det sidste, på deres poster dannede et uundværligt led i helheden, og efter bedste mulighed sørgede for en regelmæssig forplejning og retfærdig fordeling.

Ud over de allerede nævnte personer står nedenstående navn, så vidt mig bekendt, i tæt forbindelse med forplejning af regimentet, og som til enhver tid levede op til de forventninger, der blev stillet til dem:

Fra Regimentstab	Sergt. Schmidt, Fahrer Apelt
Fra I. Bataillon	Vizefeldw. Tams, Unteroff. Westfal, Kohn, Sergt. Struve, Eggers
Fra II. Bataillon	Sergt. Wördemann, Levoldt, Droskeit, Walter, Pöhlsen, Axel, H. Bruns, P. Bornholdt, D.Ebelting, J. Finnern, R. Gleitz, J. Kiehn, J. Juers, W. Lange, R. Müller, H. Müller, H. Schöllermann, H. Schröder, B. Warncke (sidstnævnte død i vinter 1916/17)
Fra III. Bataillon	Sergt. Möller, Brachmann, Viermann, Gierke, Brammer, Jastgram, Witten og Rodehorst, desuden Christian Ahrens Scheel, Maass, Wrede, Ruge, Schmidt, Stahl, Langbehn, Riese, Metze, Schwarten, Scholefield, Rüscher, Fricke og Ed. Timm.

Sanitetstjeneste ved LIR 31

af Dr. Widemann, Stabsarzt der Reserve a.D.

Alle tjenestesteder under sanitetsvæsenet ydede under hele verdenskrigen en stor præstation hele vejen fra dens øverste ledelse, Chefen for feltsanitetsvæsenet, ned til den yngste feltunderlæge og til sygehjælpere ved fronten. Alle led blev stillet overfor udfordringer, man i fredstid end ikke i det mindste omfang gjorde sig begreb om. Ganske vist var der i fredstid i vidt omfang sket en fremadskuende uddannelse af sanitets officerer. Reservelæger blev indkaldt til øvelser et par gange om året for under krigsspil at blive gjort bekendt med alle de forventede forhold.Udrustning af tropperne med sanitetsvogne, indretning af feltlazaretter osv., var sket efter de nyeste erfaringer, frem for alt fra den russisk-japanske krig, hvor det for første gang i moderne krigshistorie, gennem længere tid var kommet til stillingskrig. Men hvad var alle disse erfaringer i modsætning til hvad verdenskrigen i dens 4½ år bød! Udvidelsen af de primære krigsskuepladser i øst og i sydøst, for blot at blive i Europa, lærte os sygdomme at kende, med hvilke kun de færreste læger havde beskæftiget sig, da de hos os sjældent eller slet ikke, forekom.

Gaskrigen var noget helt nyt og krævede hurtigt beskyttelsesmidler. Den månedlange stillingskrig stillede andre krav til troppernes sundhed, deres nervestyrke og til deres underbringelse, end der tidligere var taget med i overvejelserne. Antallet af sårede, der under de dags lange, kilometerbrede kampe, under den år for år stadig stigende ødelæggende virkning af artilleri og maskingeværer, strømmede tilbage til baglandet, voksede i et sådant omfang, at deres borttransportog fordeling med sanitetstog til etape- og hjemlige lazaretter, mødte de største vanskeligheder. Hvilken krigen kan da klage, når han måske ikke havde haft det så godt, som han havde ønsket og efter sin mening, havde fortjent det; at hans sår eller sygdom ikke blev så indgående behandlet, som han havde håbet og forventet, for ikke så hurtigt igen at blive sendt tilbage til fronten!Det kan godt være, at den enkelte læge lavede fejl i forhold til den enkelte, og også at den mest tålmodige sygeplejerske i Lazarettet eller på rekreationshjemmet, på et tidspunkt mistede ro og tålmodighed, når alt for stort pres blev lagt på hende, og når kræfterne til de anstrengende dag og nattjenester ved ofte utilstrækkelig forplejning slap op. Imidlertid skal netop sygeplejerskernes opofrende og uselviske indsats nævnes her, og mange en såret eller syg, der under deres kyndige hænder kom sig, og opmuntret tilskyndet igen fik livskraft og livsmod, vil med taknemmelighed tænke på dem.

Den egentlige sanitetstjeneste ved hver bataljon lå i hænderne på bataljonslægen, hvoraf den tjenesteældste samtidig var regimentslæge. Det var et ejendommeligt tilfælde, at hver Hansestad stillede en læge til hver af bataljonerne, der for størstedelen bestod af holstenske landeværnsfolk samlet i et Landwehr-Regiment. Lægerne forblev gennem flere år på deres poster, og blev under de ofte hyppige skift af officerer, især på kommandopo-

ster og ved kompagnierne, »gemmestedet« for regimentets traditioner. Samtidig gjorde det dem i stand til at lære de enkelte folk i kompagnierne at kende og lære deres stærke og svage sider.

Regimentslæge indtil hans forsættelse til Sanitäts-kompanie 215 i efteråret 1917, var Bataljonslæge ved II. Bataillon, Stabsarzt Dr. Callesen fra Hamburg. Hans afløser blev herefter undertegnede, baljonslæge ved I. Bataillon fra Bremen, som fortsatte til krigen sluttede. Tjenesten ved III. Bataillon blev fra oktober 1914 udført af Unter- senere Assistgenzarzt dr. Schuhr fra Lübeck indtil denne blev syg i sommeren 1918. Hver bataljon var efter mobiliseringsbestemmelserne tildelt en assistentlæge eller felt-underlæge; ved I. Bataillon var denne Assisgtenzarzt Dr. Fritze fra Berlin, i sommer 1915 tilkommanderet nabodivisionen. Han blev taget til fange af russerne under kampene omkring overgangen af Bober, og først udvekslet efter to år; ved II. Bataillon var det Assistgenzarzt Dr. Kötting, et frisk, livligt ungt menneske, der desværre døde i slutningen af december 1917 som følge af et mindre sår under erobringen af Toboly i april 1917, hvortil der tilstødte en alvorlig sygdom i hjerte og skjoldbruskkirtel. Især soldaterne ved II. Bataillon blev huske ham med taknemmelighed for hans konstante hjælpsomhed. Samtidig såredes sanitetsmand Pagel fra 5. Kompanie, der efterfølgende døde af sine sår.

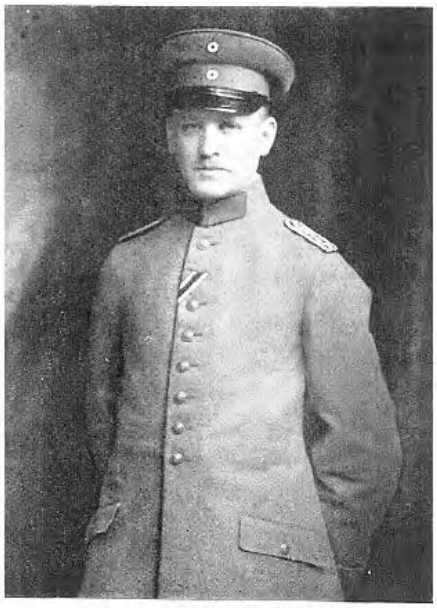

Oberarzt Dr. Widmann
Batls-Arzt, I. Batls, zuletzt Regt.-Arzt.

Som hjælper for bataljonslægen stod en Sanitets-underofficer, der samtidig var tilsynsførende underofficer og ledsager på sanitetsvognen. Han var lægens højre hånd og hjælper ved alt. Under kamp var hans plads ved siden af lægen på forbindepladsen, under stillingskrig førte han tilsyn med sygestuen og skulle sørge for de lettere syge og lettere sårede, der kunne forblive ved deres enheder. Gennem årene blev der mellem læge og underofficer dannet et virkeligt tillidsforhold; de måtte være indbyrdes tilpasset og havde præcist kendskab til hinanden. Jeg i I. Bataillon tænker med hjertelig taknemmelighed på min Sanitätsunteroffizier Rössler, som fra første til næsten sidste dag arbejdede ved siden af mig, og med sin praktiske sans og meget samvittighedsfuldt i alle henseender ydede mig trofast tjeneste. Ved II. Bataillon var denne indtil maj 1915 den »tykke« Strupp, og som til efterår 1916 Sanitätsunteroffizier Lopau, og hans efterfølger for resten af krigen Sanitäts-Feldwebel von Appen. Ved III. Bataillon var det Renninger, Kühn og den altid venlige Axt. Til et kompagni var der tilknyttet 1 sanitetsunderofficer og 4 sanitetsfolk, for M.G.K. kun en sanitetsunderofficer, som ved os i I. Batl. fra første til sidste dag var Wagner. Posterne som sanitetsunderofficer ved de enkelte kompagnier var næste alle stede sådanne folk, de i fredstid havde gennemført et kursus for frivillige sygehjælpere og på denne måde til en vis grad var fortrolig med sygehjælper-tjenesten. De måtte havde deres kompagniførers og deres kammeraters tillid, der ofte ved den mindste lejlighed rettede henvendelse, og som herefter måtte have det første råd. Under kamp havde de ikke nogen let tjeneste. De måtte bevæge sig frem og tilbage langs kamplinjen, anlægge de første nødforbindinger og kunne herunder ikke altid tage hensyn til den nødvendige egensikring. Mange af dem blev såret; kammeraterne fra 11. Kompanie har vel stadig deres Sanitätsunteroffizier Howe i frisk erindring, der ved Krituly på denne grimme kampdag, blev alvorligt ramt i hovedet, og heraf permanent blev lam. Deres indsats blev imidlertid også ofte anerkendt. Således blev Sanitätsunteroffizier Mackowski fra 7. Kompanie den første, der for sin indsats ved Sybba i september 1914, blev udmærket med Jernkorset II og Sanitätsunteroffizier Stäcker fra 4. Kompanie modtog allerede i efteråret 1916 som den første af hele sanitetspersonellet ved regimentet modtog Jernkorsets I. klasse for sin særlige dygtige og tapre tjeneste, som han under kampene ved Toboly havde udvist.

Stabsarzt Dr. Callesen
Langjährige Regt-Arzt

Straks efter opstillingerne af bataljonerne i august 1914 begyndte troppelægerne med sanitetsundervisning for at genopfriske de gamle

sanitetsofficerers viden og for at forberede det øvrige sanitetspersonel på deres tjeneste. Under de rolige måneder ved Stochod i sommeren 1917 blev der gennemført fornyet undervisning og praktisk øvning for at hæve arbejdsglæden og for at have et godt uddannet personel til rådighed for de kommende svære måneder.

Bataljonslægernes opgaver øgedes betydeligt som krigen fortsatte, og var helt forskellig under bevægelses- som under stillingskrig. Det drejede sig ikke blot om at kymre sig om sårede og syge, men helt særlig i de med infantionssygdomme plagede lande at imødegå og beskytte mod disse. Under marcherne, især i de varme måneder august og september 1914, de lumre dage i juli-august 1916 og i sandørkener og sumpområder ved Stochod, måtte der drages særlig omsorg for de mange marchsyge, og fodplejen måtte intensiveres. Især sandfluer var her en plage. Egentlige tilfælde af hedeslag fandt kun sted i de lumre dage kort efter Tannenberg i 1914.

Forebyggelse er bedre end helbredelse, og sanitetsmyndighederne bestræbte var derfor i første linje om at gøre den enkelte så modstandsdygtig mod infektionssygdomme, som muligt. Allerede i august 1914 blev alle vaccineret mod kopper. Dem, der trods alle checklister lykkedes bevist at undgå den så harmløse og overordentlig virkningsfulde indsprøjtning, meldte sig nu angrende som vi kørte mod øst, og jeg husker præcist, hvordan jeg under et længere ophold i Mecklenburg eftervaccinerede dem, der tidligere »ikke lagde noget i vaccinationer«, men nu »fik kolde fødder« som det gik mod Rusland. Tilfælde af kopper opstod kun nogle få gange i hele hæren. Anderledes var det med tyfus og kolera, to sygdomme som i Rusland hyppigt opstod hver sommer. Tropperne i Frankrig havde i begyndelsen lidt meget under tyfus. Vaccinationer mod tyfus og kolera blev hurtigt indført i hele hæren. Vi begynde i december 1914 med de dobbelte kolera-vaccinationer og i januar 1915 med de tredobbelte vaccination mod tyfus. Førstnævnte blev gentaget i maj 1916 og august 1917, mens sidstnævnte blev gennemført to gange i oktober 1915, juni 1916 og marts 1918. Nogle nævneværdige bivirkninger har jeg ved de ca. 10.000 gennemførte vaccinationer ikke observeret; lettere temperaturstigning, hovedpine og ømhed på vaccinationsstedet måtte man tage med i købet. Det gode resultat er derimod indiskutabelt. Vi selv havde hverken tilfælde af tyfus eller kolera i vore rækker, selvom mange lokaliteter i Polen ikke havde været smittefri.

Den tredje smitsomme mavesygdom, dysenteri, blev vi ikke forskånet for. Den dukkede allerede op i sommeren 1915, var hyppig i sommeren 1916 ved Nobelsøen og på vore marcher langs Stochod. Mange lider desværre stadig under dens eftervirkninger.

Stochod området med dens sumpområder og dens myg gjorde os i større omfang bekendt med malaria. Den hurtigt indførte Kinin-Propylakse kunne ikke forhindre den. I sommeren 1917 var der 250 malaria tilfælde, og i året 1918 lige så mange tilfælde, da de allerede i sommeren 1917 havde hentet smitten ved Stochod. Desværre opstod også mange tilbagefald på trods af flere ugers ophold på rekreationshjem. Den kendsgerning, at malaria kan bryde ud op til 9 måneder efter infektionen, var ikke kendt før krigen. – Den lange periode og vore troppers indsættelse på forskellige krigsskuepladser udvidede i meget stor grad vores kendskab til infektionssygdomme. Vi lærte helt nye sygdomme at kende som eksempelvis 5-dages – også kendt som Wolhynisk - feber, kendetegnet af kulderystelser, høj feber og gennemskærende smerter i skinneben. Syge af denne sygdom husker sikker stadig de kraftige smerter.

At der i øst var meget utøj: lopper og lus, var almindelig kendt. Men at disse plageånder kunne optræde i så store antal, som her, havde ingen af os anet. De gav ingen ro nat eller dag, og dens kløen ville ingen ende tage. Indkvarteringer i Polen blev altid undgået; man foretrak bivuak under åben himmel eller frisk halm i en lade frem for de lokale beboelseshuse. Luseplagen som bredte sig overalt på grund af forskydningerne fra øst mod vest, krævede de kraftigste forholdsregler. Indgående studier - »Luse-professor Haase« - som også i sommeren 1915 besøgte os i stillingen ved Lomsha – havde vist, at lus var bærer af den frygtede plettyfus, der findes overalt i Øst, og hvis prognose er meget alvorlig. Overalt bag fronten blev der bygget aflusningsanstalter, for en dels vedkommende rene pragtbygninger som de vi ved Toboly havde i de forskellige lejre. Men uanset hvor ren manden og hans oppakning var efter badet: dækninger i graven og bag fronten kunne aldrig gøres rene, og det har for mange været en ren kamp mod vindmøller! Men den opfriskende nydelse af rengøringsbadet og kroppens befrielse af mudder og skidt fra fronten var stor, og alle vil med taknemmelig huske »luselæerne«! Den eneste åbne »flod-badeanstalt« vi under hele krigen kunne indrette, var i sommeren 1915 bag fronten ved Karwowo (Lomsha) ved at opstemme den dejlige, lille flod »Mogilna«, bygget af de rastløse sjæle ved 10. Kompanie under den desværre senere faldne Leutnant der Landwehr Storm. Mogilna flød i let bakke terræn langs en skovgennem et sumpet område, der af 9. Kompanie under den ligeledes senere faldne Oberleutnant d. Ldw. Eyring var blevet tørlagt og stedet anlagt en stor bro. Gennem denne »flodregulering« lod vandløbet sig stemme op, udvidet og på denne måde forvandles til en herlig badeanstalt, der under den på tidspunktet kraftige hede, ivrigt blev besøgt

Også i vore rækker spredte sig i sommeren 1918 den frygtelige influenza. Først var der i maj enkelte tilfælde blandt de forskellige kompagnier i den berygtede tunneldækning ved K.T.K. Hooge, der senere blev mere og mere ødelagt, og derfor ikke kunne forlades. Tilfældene formerede sig hurtigt; smitten var enorm. Jeg husker

blandt andet, at i begyndelsen af juli ved 1. MGK, der havde kvarter ved Dadizeele-Kanterhoek, pludseligt havde 40 mand syge. I den store regimentes infirmeribarak i Ledeghem havde jeg på tidspunkter mere end 100 folk, der for en dels vedkommende var meget syge. Lazaretterne bag fronten var lige så overfyldte. Dødsfald er ikke forekommet hos os. En ny bølge af influenza strømmende ind over os mod slutningen af oktober – begyndelsen af november, selvom antallet af tilfælde ikke var så stor; men vi var vel alle mere eller mindre ramt af sygdommen i disse uger.

Det var for læger en påfaldende konstatering, hvor sjælden de egentlige forkølelsessygdomme, snue, mandelbetændelse, selv lungebetændelse forekom.

Det konstante ophold i det fri hærdede kroppen overordentlig og hele åndedrætsorganset var fri for smittekim. Den hårde kulde i øst – ned til 26º frost – oplevede vi under kvarterskiftet fra Mitau til Tuckum og omegn i julen 1915. Selv korte pauser kunne ikke komme på tale undervejs på den 20 km lange march på grund af den skarpe nordøst vind. Husene, der blev nået juleaften, lå spredte og havde ikke været anvendt i længere tid, manglede vinduer, ovne og andre møbelgenstande, og måtte først med besvær gøres beboelige. Men heller ikke her opstod der nævneværdige tilfælde af forkølelser. Kroppene havde samlet tilstrækkelig modstandskraft og udholdt også disse vejrforhold.

Det var også en interessant observation, at ikke så få soldater under den lange, fire dages transport fra øst til vest, efter at have siddet længe på de hårde bænke med ringe mulighed for bevægelse i de overfyldte togvogne, oplevede overbelastning af benene. Opsvulmede fødder og underlår var resultatet af det stadig pres med de store blodåre. Flere dages sengeleje ophævede skaden, og de undervejs overførte soldater til lazaretter i Tyskland, fandt hurtig tilbage til enhederne.

Jeg nævnte før den store regiments infirmeri barak ved Ledeghem. Der var meget stor forskel på underbringelses mulighederne for sengeliggende i øst og vest. Ganske vist havde hver bataljon under stillingskrig bygget en sygestue, men pladsen var begrænset, og kun meget lette tilfælde kunne blive i flere dage, så måtte de på lette Panje-vogne ad dybde sandveje, der især i regnvejr forvandledes til morads, overføres til Sanitetskompagniet, hvor der blev sørget for eventuel videre transport til et feltlazaret. Også sidstnævnte var i øst ofte simple i underbringelse og udrustning. Først i de større byer var der etableret Etape- og krigslazaretter, der også efter vore begreber var godt og tilstrækkeligt udrustede. Med dens rigere kultur og tættere befolkning i vest, og med dens tilstrækkelige trafikforhold, kunne sygebiler som minimum nå frem til regiments-kvarter, ofte endnu længere. Sårede kunne langt hurtigere afhentes, de faste infirmerier var langt bedre udrustede. Hvor tit havde vi i øst ikke måttet indskrænke os, spare på hver eneste forbinding, tablet og lignende; hvor megen vanskeligere havde det været at fremskaffe alt til tropperne!Jeg husker stadigmed hvilken misundelse, havde jeg nær sagt, vi mod slutningen af marts 1918 – efter indsættelse i Woumen fronten – overtog den upåklageligt udrustede infirmeribarakken i lejren ved Bovenkerke, hvor hvilebataljonen var placeret. Det var det første indtryk af, med hvilke midler vi her kunne skalte og valte. Det var jo næsten en selvfølgelighed, at alt her i vest var helt anderledes indrettet som følge af de langt større kamphandlinger, flyaktivitet osv. Også vi læger kunne drage nytte heraf, og var på vegne af alle dem, vi fik betroet, glade herfor.

Det sanitetskompagni, der var tilknyttet vores division, havde i begyndelsen betegnelsen »Landwehr-Sanitäts-Kompanie 10«, senere »Sanitäts-kompagnie 215«. Lægerne skiftede ofte. Den længst fungerende, frem til afslutningen var Stabsarzt Schneider som cheflæge. Han var en dygtig kirurg og administrator. Efter kampene i august 1916 og især efter stormen på Toboly brohovedet, beviste han sin kunnen. Han gennemførte dengang byggerier af store barakker i Holoby, og mange man takke ham for deres liv og helbred. Vore feltlazaretter havde numrene 146 og 279.

Vi troppelæger kunne ofte kun kontrollerer og eventuel forstærke de første nødforbindinger, den sårede selv havde anlagt med sin nødforbindepakke, eller var anlagt af sanitetspersonel. Lægeligt var det en lidet tilfredsstillende indsats. Når under bevægelseskrigen, eksempelvis i august, september 1915, strømmen af sårede blev stor, var vores primære bekymring på de ikke tilstrækkeligt sikrede og under gevær og maskingevær liggende forbindepladser, den videre transporten af de sårede. Sanitetskompagniets vogne kunne tit ikke finde os, og lod meget lang tid vente på sig. Kampene fortsatte fremad, og afstanden mellem de kæmpende tropper og vores placering blev ofte alt for lang, så bareholdene havde tungt arbejde med transporten af de sårede. Jeg tænker her specielt på de hårde kampe ved Krituly den 15. august 1915, og stormen på Fort IV ved Grodno den 1. september 1915. Vore fremstillede bare var meget stabile, men som følge heraf alt for tunge at bære.

Vi som læger havde det dengang svært med at måtte blive så langt tilbage, og alligevel ved et sådant pres ikke være tilstrækkeligt forsynet med skinner, sengelejer osv. Men de ydre omstændigheder var stærkere end vores bedste viljer! En svært og deprimerende side af kampene i øst var, at der aldrig var tilstrækkeligt med vand til de sårede at drikke.I det sandede terræn manglede bække og i landsbyerne brønde med tilstrækkeligt rent vand. Kun

vores lille tønde med vand under sanitetsvognen kunne bringe lindring, men den var naturligvis hurtigt tømt. Sanitetskompagniets vogn, der skulle sørge for 3 divisions-regimenter, var aldrig tilstrækkelig til en hurtigt bort-transport af de sårede. Havde vi haft en anden type modstander, der ikke altid tvunget eller frivilligt trak sig tilbage, men derimod selv var gået til angreb og havde tvunget os til at vige, ville det ofte være gået vores arme sårede skidt, og mange af dem faldet i fangenskab, for egne muligheder for evakuering manglede totalt.

Af samme grund lod vi om aftenen forplejningsvognen komme forbi forbindepladsen for i det mindste at skaffe nogle få liggende sårede tilbage sammen med de lettere sårede, de selv kunne gå. Jeg vil yderligere nævne, at vi i øst kun sjældent hos de sårede så sår-stivkrampe. Da der kun sjældent anvendtes gødning og gylle i den ukultiverede jordbund, trivedes årsagerne til stivkrampen kun dårligt. Derimod var denne risiko i vest hele tiden stor, og i sær i 1914 optrådte sygdommen ofte i forbindelse med sår efter sprængstykker, og medførte hurtigt døden. Stivkrampe indsprøjtning straks ved ankomst til forbindepladsennedsatte i betydelig grad risikoen, så dødsfald hele tiden blev sjældnere. Også vi anvendte i 1918 i vest hele tiden indsprøjtningen.

En af de helt svære kampdage i den hårde østpreussiske vinter, oplevede vi under vinterslaget i Masuren den 10. februar 1915 under fremrykning fra stillingen ved Buddern, Der herskede en bitter kulde, og den iskold vind fejende i ansigterne på vore folk. Sne blev hvirvlet rundt og det kom til omfattende snefygning, og gjorde transporten af sårede til forbindepladserne uhyggelig svær. Det er min overbevisning, at mange sårede ikke blev fundet i mørket, og er frosset ihjel.

Den specielle kampføring i øst medførte, at vi dårligt lærte en særlig kampart fra vest nærmere at kende: gaskrigen, der første gang i april 1915 blev anvendt i nærheden af den senere så velkendte Houthulst skov, med i stillingen fast indbyggede gasflasker. Den første succes var som forventet stor.I en dybde på næsten 3 km langs frontenfra Steenstraat, Langemarck, Het-Sas –steder vi senere lærte at kende som bunker af mursten – havde gasskyen overalt ført til panik og medført døden. Da man imidlertid var afhængig af en gunstig vindretningfor den anvendelse, og indbygningen af gasflasker var for risikabel for vore egne tropper under artilleribeskydning, fik man hurtigt væk fra denne form for indsættelse, og indførte i stedet gasgranaten, og især den frygtede og berygtede »Gelbkreuz«. Modstanderen fulgte os hurtigt ad denne ødelæggende nye vej og overøsede vore tropper med et haglvejr af gasgranater. Teknikken var dermed udviklet sig forfærdelig, og man søgte nu at beskytte sig mod indånding af gassen gennem hele tiden forbedrede gasmasker. I starten var det små beskyttelsesmasker kun for næsten, vædet med kemikalier, så fulgte de store stofmasker, der dækkede hele ansigtet, også til beskyttelse af øjnene, da gas også forårsagede store bindehudsskader. Til sidst kom de store lædermasker. Som vi i marts 1917 lå ved Toboly og vores angreb som følge af sne og kulde ikke kunne gennemføres,beskød russerne foran Borowno en nat med gasgranater den syd for os liggende østrigske 9. Kavaleri-Truppen-Division, og den gul-hvide gassky nåede også over vores i reserve liggende enheder. Den ofte indøvede gasalarm vækkede alle og gasmaskerne gjorde deres arbejde, hvorfor gassen ikke anrettede skader. Kun de ved Buday broen hundreder af urolige heste lod sig kun langsomt berolige

I sommer 1918 i Flandern og senere ved Flabas lå vores front ofte under gasbeskydning. En modtagelse af forplejning ved II. Bataillon måtte ved Nieder-Aspach i september 1918 ske med anlagt gasmaske. Alvorligere gassyge eller dødsfald kom vi ikke til at beklage. Brugen af gasmasker var ofte indøvet i »stinkrummet«. I starten i øst anset for overflødig, var masken blevet til en uundværlig del, der blev medtaget overalt, og hvis mindste beskadigelse kunne resultere i døden for brugeren. Officerer, læger og udvalgte gas-underofficerer blev sendt på et uge gaskursus i Berlin, hvilket blev modtaget som en meget velkommen afbrydelse af monotonien langs fronten. Afslutning på kurset var et praktisk gennemført gasangreb på øvelsespladsen i Zossen, hvor de personlige gasmasker modtog deres ilddåb.

Vores fædreland måtte under de 4½ års krig helt ernære sig indenrigs. Dens frie grænser var blokerede af modstandere, og denne blokade til søs lod intet neutralt skib igennem, og neutrale lande måtte på ordre fra vore stærke modstandere ikke længere forsyne os med levnedsmidler. Denne ernæringskrig var ikke kun rettet mod soldaterne; også hjemstavnen måtte sulte og dø. Alle levnedsmidler måtte hurtigt strækkes og blandes med mindre værdige næringsstoffer. Tyskland måtte klare sig hermed, så alt kunne sendes til fronten så i det mindste soldaterne kunne forsynes tilstrækkeligt og beholde deres kræfter. På alle måder skal vi også i denne forbindelse være taknemmelige. I hukommelsen falmer tiden, hvor vi blev skåret ned og måtte indskrænke os, hvor forplejningen blev ensformig og der ikke var afveksling. Som fremrykningen i slutningen af september 1915 kom til standsning ved Beresina, startede store vanskeligheder for transport og forplejning da jernbanerne for en dels vedkommende var ødelagte, og landet fuldstændig af russerne og så af os var udsuget, ikke mindst som resultat af en helt utilstrækkelig tilsåning og deraf følgende dårlig sommerhøst.

Det bag fronten bagte brød blev leveret videre til tropperne alt for frisk, der manglede tilstrækkelig smøremidler og resultatet var en hyppigere forekomst af mave- tarmsygdomme, ligesom hudsygdomme som eksempelvis Furunkel, der tog lange uger for igen at blive helbredt. Som transportvanskeligheder efterhånden bedredes, bedredes sig naturligvis også vores forplejning igen. Unge under 20 år kunne i september 1917 på lægelig anvisning modtage et brødtillæg på 100 gram. Mave-tarmsyge kunne modtage særligt hvidt brød – det brød, der var bagt med tilsætning af majroer og kartofler, kunne sagtens sørge for tilstrækkelig tarmfunktion!

Om sommeren blev der bag fronten anlagt egne køkkenhaver. Hvis tropperne havde held, kunne de selv høste, ellers overgik det til efterfølgerne. Hvem husker ikke stadig ruinbyerne Toboly og Rudka-Czerwiszcze med deres overalt vildtvoksende ukrudt - Melden – der var en ganske udmærket erstatning for spinat. I den grimme vinterkulde i øst blev der udleveret te blandt med rigelig rom, ofte også rødvin med te, en bryg, der blev drukket fra kedlerne i feltkøkkenet, hvor der tidligere var lavet den mere eller mindre fedtholdige middagsmad, og derfor ikke altid var en lige stor nydelse, men sundhedsmæssigt havde denne »Glühwein« givet vis en gunstig virkning. Under den ofte herskende mangel på kød, greb vore folk også til hestekød, og mange kan nok huske de totalt udbenede hestekadaver, der udgjorde et hæsligt syn. Mange havde for første gang ved denne lejlighed spist hestekød; men om han på lang sigt nogensinde vænnede sig hertil, vil jeg meget betvivle.

I forhold til de østrigske kammerater klarede vi os strålende. Allerede i efteråret 1917 led de store mangler og blev helt utilstrækkeligt forsynet. Tiggende belejrede de vore feltkøkkener mens vi var naboer ved Toboly, og var tilfredse med alt, der blev tilovers og overladt til dem. Jeg husker tydeligt et tilfælde, hvor en kroat, serber eller lignende, der ikke mestrede det tyske sprog, nærme sig min hund for at stjæle dens fyldte madskål for at stille sin sult med dets indhold.

Nerverne hos vore frontkæmpere viste sig generelt meget modstandsdygtig overfor påvirkningerne. Det skyldtes til dels, at vi de meste af krigen var indsat i øst, hvor russerne ikke var så angrebslysten en modstander som englænderne og franskmændene, og frem for alt ikke rådede over deres gevaldige artilleri med deres brisant- og gasgranater, deres overtal af maskingeværer, af flyeskadriller osv. Desuden lå vi som egentlig landwehrdivision i øst ikke altid på de primære brændpunkter i kampen, og også efter vores overførelse til vest, blev vi ikke trukket frem til de store afgørende slag. I øst forekom ingen nævneværdige nervesammenbrud; først i den sidste tid i Flandern,hvor situationen i linjen med den talmæssigt svage besætning og englændernes hyppige patruljefremstød blev »ugemytlig«, svigtede nerverne hos flere at de yngste, som måtte sendes på lazaret. Foran Flabas kom det så på grund af den overordentlig vanskelige situation til flere tilfælde af nervemæssig udmattelse. Generelt må det imidlertid nævnes, at vore tropper – gamle og yngste medlemmer – vist sig som fysisk og psykisk meget stærke. Mange af det »g.v.« - garnisons-anvendelige – mandskab, vi modtog - jeg husker især de ankomne i julen 1916, var med den bedste vilje både fra dem selv og deres foresatte, ikke anvendelige i frontlinjen, og måtte af os læger med det samme sendes tilbage. Det har sikkert ikke været deres eget ønske, at kommer herud; det var en fejl hos myndighederne derhjemme at sende sådanne folk til de kæmpende tropper. I min omhyggeligt førte hospitalsbog, hvori jeg fra september 1916 noterede alle, der døde, såret eller syge var kommet til lazaret – der er mere end 1000 mand – genkalder jeg mange fysisk virkeligt totalt uegnede soldater, hvem man havde gjort en tjeneste ved øjeblikkeligt at sende dem tilbage til Tyskland. På den anden side får navnene i bogen også mange elskelige mennesker til igen at dukke op for mine øjne, som måtte lade livet for fædrelandet, eller som kom til mig for at få et lægeligt eller menneskeligt råd.

Vi frontlæger kunne oftest kun hjælpe de sårede med en hurtig anlagt forbinding eller et skud morfin til lindring af smerter, men kunne ikke give de frygteligt skadede en egentlig lægelig behandling. Derimod var det tvingende nødvendigt, at vi skred ind overfor dem, der forsøgte at overdrive en tilsyneladende mindre lidelse for at komme væk fra fronten, for ikke unødigt at svække kampkraften på de kæmpende tropper.

Vi kunne ikke være retfærdig overfor alle! I hukommelsen forsvinder imidlertid de lidelser, der blev overvundet, og årene med gensidig lidelse, fulde af fysisk og mental modgang, skal danne et samlende bånd omkring os alle!

Tabsliste for Landwehr-Infanterie-Regiment 31

Nedenstående liste er udarbejdet af Oberleutnant d. Landwehr a.D. C. Rixen på baggrund af de på Rigsarkivet opobevarede krigsranglister og krigsstamruller. Herudover har Zentral-Nachweise-Amt für Kriegsverluste undKriegsgraber været konsulteret.

Om dette arbejde skriver Oberleutnant d. Ldw. Rixen i november 1924 selv herom:

På listen har jeg optaget samtlige faldne, som følge af sygdom døde og savnede (i det omgang eftersøgning endnu ikke har givet resultat).

Ved mange kammerater har jeg ikke været i stand til at fastslå præcise persondata. Især var tabslisterne fra Tannenberg, Luck og Stochod meget mangelfuldt udfyldt. I et andet tilfælde mangler helt personoplysninger for store dele af de ved Grodno opståede tab. Ved disse drejer det sig om den personelerstatning, der den 1./2. 9. 1915 fra Westfalen indtraf ved regimentet, og straks efter fordeling på kompagnierne måtte indsættes til sikring af Grodno og i forsvarskampene her. Med erstatningspersonellet medfulgte ingen stamrulle, og de havde hverken soldaterbøger eller kendingsmærker. Der ligger stadig mange forespørgsler hos Zentral-Nachweise-Amt für Kriegsverluste undKriegsgraber, desværre hidtil uden resultat.

Fra Ersatz-Bataillon er alle de kammerater medtaget, der tidligere har tilhørt det mobile regiment, og som man må antage, som følge af en i felten pådraget skade, blev bragt tilbage til Tyskland.

1. **Adolphsen, Nikolaus,** Res., 5. Komp., * 2. 12. 1895 Barg, † 12. 2. 1918 in russischer Gefangenschaft infolge Krankheit verstorben.
2. **Ahlendorf, Paul,** Ers.-Res., 9. Komp., † 17. 2. 1915 bei Koziki verwundet und am 19. 2. 1915 im Feldlazarett in Kolno gestorben.
3. **Ahrens,** † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
4. **Ahrens, Heinrich,** 7. Komp., † 1915 im Res. Laz. in Cassel infolge Krankheit verstorben.
5. **Ahrens, Otto,** Feldw.-Leutn., 1. Komp., * 3. 12. 1882 Gr. Stowe i/M., † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
6. **Ahrens, Wilhelm,** Wehrm., 1. Komp., * 1. 10. 1883 Elmshorn, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
7. **Albert, Hermann,** Wehrm., 9. Komp., * 28. 11. 1878 Süssam, Oldenburg, † 20. 2. 1915 bei Karwowo gefallen.
8. **Albert, Karl,** Gefr., 11. Komp., * 3. 11. 1877 Geestemünde, † 9. 9. 1915 bei Kaszubinze gefallen.
9. **Albrecht, Karl,** Wehrm., 12. Komp., * 2. 12. 1878 Hohe, Harburg, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
10. **Allenstein, August,** Gefr., 6. Komp., * 26. 6. 1879 Ackerau, Pr. Eylau, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
11. **Alter, Wilhelm,** Res., 5. Komp., * 26. 4. 1888 Annen, Hörde, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
12. **Amann, Wilhelm,** Offz.-Stellv., 4. Komp., * 20. 3. 1881 Wandsbek, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
13. **Amtsfeld, Heinrich,** Ldstm., Ers.-Batl., * 1. 4. 1871 Hamburg, † 7. 10. 1916 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit verstorben.
14. **Andersen, Wilhelm,** Ers.-Res., 1. Komp., † 20. 2. 1915 bei Grabowek verwundet und am 21. 2. 1915 im Feldlaz. 2. XX. A. K. gestorben.
15. **Andres, Jens,** Ldstm., 9. Komp., * 13. 2. 1885 Husen, † 15. 9. 1915 bei Kuney gefallen.
16. **Andresen, Christian,** Ldst.-Rekr., 10. Komp., * 26. 1. 1885 Bredstedt, Husum, † 9. 9. 1916 am Stochod gefallen.
17. **Andresen, Heinrich,** Wehrm., 9. Komp., * 19. 10. 1876 Ulsnis, Schleswig, † 4. 3. 1915 bei Grabowek verwundet und am 5. 3. 1915 im Feldlaz. in Stawiski gestorben.

18. **Anlauf, Kurt,** Musk., 1. Komp., * 24. 4. 1893 Breslau, † 24. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
19. **Appen, von, Hermann,** Uffz., 8. Komp., * 8. 1. 1879 Langenfelde, Pinneberg, † 20. 8. 1915 bei Germany gefallen.
20. **Appuhn, Adolf,** Wehrm., 6. Komp., * 1. 2. 1881 Kl. Flottbek, Pinneberg, 28. 8. 1914 bei Hohenstein vermißt.
21. **Apsel, Max,** Ers.-Res., 4. Komp., * 11. 6. 1891 Elbing, † 1. 9. 1915 vor Grodno verwundet und am 3. 9. 1915 im Feldlaz. 5. I. A. K. in Nowydwor gestorben.
22. **Arndt, Ernst,** Ers.-Rekr., 9. Komp., * 21. 6. 1887 Kattowitz, † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
23. **Arndt, Heinrich,** Wehrm., 12. Komp., * 30. 10. 1876 Linde, Ruppin, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
24. **Arndt, Hermann,** Ers.-Res., 9. Komp., * 11. 9. 1884 Hamburg, † 22. 8. 1915 bei Tykotzin gefallen.
25. **Arp, Wilhelm,** Musk., 6. Komp., * 22. 12. 1895 Wankendorf, Plön, † 21. 8. 1916 am Stochod gefallen.
26. **Arzberger, Paul,** Uffz., 11. Komp., * 9. 1. 1880 Unterconschlitz, Plauen, † 9. 10. 1914 im Res.-Laz. II. in Stettin infolge Krankheit verstorben.
27. **Aschmutat, Christoph,** Wehrm., 5. Komp., * 13. 7. 1876 Greischenen, Tilsit, † 4. 3. 1915 bei Karwowo gefallen.
28. **Asmussen, Johann,** Res., 12. Komp., * 19. 1. 1889 Flensburg, 11. 9. 1915 bei Njekraschy vermißt.
29. **Assel, Max,** Ers.-Res., 3. Komp., * 11. 6. 1891 Elbing, † 1. 9. 1915 vor Grodno verwundet und kurz darauf gestorben.
30. **Aurin, Heinrich,** Wehrm., 12. Komp., * 6. 12. 1880 Altona, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
31. **Baalhorn, Wilhelm,** Musk., 6. Komp., * 20. 8. 1895 Neu-Zachun, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje verwundet und am 3. 8. 1915 im Feldlaz. 5 XX. A. K. gestorben.
32. **Baark, Wilhelm,** Wehrm., 8. Komp., * 16. 6. 1877 Pinnebergerdorf, Pinneberg, † 17. 2. 1915 bei Koziki verwundet und am 19. 2. 1915 im Feldlaz. 5 in Kolno gestorben.
33. **Baaste, Otto,** Musk., 6. Komp., * 22. 9. 1895 Klewe, Plön, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje verwundet und später im Res.-Laz. in Bromberg gestorben.
34. **Bähnke, Johannes,** Uffz., 1. Komp., * 19. 12. 1880 Lensahn, Oldenburg, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.
35. **Bär, Leo,** Musk., 10. Komp., * 5. 10. 1884 Heimbach, Baden, † 11. 9. 1915 bei Kaszubinze gefallen.
36. **Baggendorf, Jens,** Uffz., 4. Komp., * 3. 8. 1890 Schleswig, 19. 8. 1916 bei Toboly verwundet und vermißt.
37. **Barg, Lorenz,** Ldstm., E/M.G.K. IX., * 1. 10. 1896 Augsburg, † 24. 1. 1918 im Festungslaz. in Königsberg infolge Krankheit verstorben.
38. **Barkow,** Wehrm., 11. Komp., 12. 9. 1914 bei Lyck vermißt.
39. **Baron, Franz,** Ldstm., Ers.-Btl., * 15. 3. 1873 Oppeln, † 29. 7. 1917 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit verstorben.
40. **Bartels, Adolf,** Wehrm., 2. Komp., * 20. 11. 1881 Lütjenburg, Plön, † 5. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
41. **Bartos, Karl,** Schütze, 1. M.G.K. * 11. 3. 1884 Schönwald, in einem Landw.-Feldlaz. infolge Krankheit verstorben.
42. **Baskal, Michael,** Uffz., 10. Komp., * 24. 7. 1887 Hammer/E., † 3. 4. 1917 am Stochod verwundet und am 17. 4. 1917 im Feldlaz. 279 gestorben.

43. **Bauer, James,** Uffz., 11. Komp., * 7. 1. 1884 Hamburg, † 12. 9. 1914 bei Neuendorf gefallen.
44. **Bauke, Johannes,** Uffz., 4. Komp., * 3. 2. 1884 Oldersbek, Husum, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
45. **Baumann, Wilhelm,** Uffz., 4. Komp., * 27. 12. 1881 Anhalt, Borken, † 6. 10. 1914 bei Bakalarczewo gefallen.
46. **Baumgarten, Claus,** Wehrm., 5. Komp., * 4. 3. 1891 Helmste, Stade, † 19. 2. 1915 bei Karwowo gefallen.
47. **Bebensee, Gustav,** Wehrm., 3. Komp., * 12. 12. 1882 Wahlstatt, Segeberg, † 6. 10. 1914 bei Bakalarczewo verwundet und vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Segeberg F. 14/19 für tot erklärt.
48. **Beck, Karl,** Schütze, 1. M.G.K., * 4. 10. 1891 Reichenbach i/Schl., † 3. 5. 1918 in Flandern verwundet und am 4. 5. 1918 im Feldlaz. in de Ruiter gestorben.
49. **Becker, Adolf,** Wehrm., 10. Komp., * 5. 11. 1882 Gelsenkirchen, † 27. 7. 1916 bei Baranowitschi gefallen.
50. **Becker, Dietrich,** Ldstm., 8. Komp., * 8. 2. 1889 Orsoy, Düsseldorf, † 27. 7. 1916 bei Gorodyschtsche gefallen.
51. **Becker, Fritz,** Ldstm., 8. Komp., Gr. Kulde, Neustettin, † 15. 6. 1918 in Flandern gefallen.
52. **Becker, Heinrich,** Musk., 6. Komp., * 5. 11. 1899 Oberkirchen, Hameln, † 17. 4. 1918 in Flandern gefallen.
53. **Becker, Wilhelm,** Ldstm., 12. Komp., * 22. 5. 1881 Berlin, † 24. 9. 1915 bei Sabielawzy verwundet und am 5. 11. 1915 im Res.-Laz. in Bremen gestorben.
54. **Beckmann, Erich,** Leutn. d. Res., 9. Komp., * 23. 1. 1893 Marburg a/L., † 15. 8. 1915 bei Krituly verwundet und am 28. 8. 1915 im Feldlaz. 1 XX. A. K. in Rutki gestorben.
55. **Beckmann, Friedrich,** Ldstm., Ers.-Batl., * 10. 7. 1873 Stralendorf, Schwerin, † 9. 8. 1917 in Schwerin tötlich verunglückt.
56. **Beeck, Fritz,** Gefr., 3. Komp., * 4. 2. 1879 Söhren, Segeberg, † 13. 10. 1918 vor Verdun verwundet und am 5. 12. 1918 in einem Res.-Laz. gestorben.
57. **Behnisch, Georg,** Gefr., 8. Komp., * 26. 3. 1878 Großenhain, Sachsen † 27. 11. 1914 bei Kl. Sunkeln gefallen.
58. **Behnke, Heinrich,** Uffz., 7. Komp., * 8. 2. 1878 Tangstedt, Pinneberg, † 11. 9. 1915 bei Njekrasche gefallen.
59. **Behrens, Heinrich,** Wehrm., 4. Komp., * 10. 1. 1881 Steinrade, Segeberg, † 4. 3. 1915 bei Grabowek vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Lütjenburg vom 5. 7. 22 für tot erklärt.
60. **Behrens, Lüder,** Ldstm., 1. Komp., * 25. 12. 1874 Oberneuland, Bremen, † 1. 9. 1917 am Stochod gefallen.
61. **Behrens, Wilhelm,** Vizefeldw., 10. Komp., * 21. 2. 1898 Hadersleben, † 19. 8. 1916 am Stochod gefallen.
62. **Behrmann, Otto,** Gefr., 6. Komp., * 27. 12. 1881 Pinneberg, † 6. 10. 1914 bei Kamionka gefallen.
63. **Beier, Reinhold,** Uffz., 11. Komp., * 7. 4. 1876 Zielonka, Bromberg, † 9. 9. 1915 bei Kaszubinze gefallen.
64. **Beine, Heinrich,** Ers.-Res., 12. Komp., * 29. 6. 1891 Kiel, † 15. 8. 1915 bei Krituly verwundet und am 3. 1. 1916 im Res.-Laz. in Duisburg gestorben.
65. **Bendfeld, Joh.,** Wehrm., 1. Komp., * 26. 1. 1880 Ripsdorf i/Schl., † 6. 10. 1914 bei Bakalarczewo gefallen.

66. **Benke, Stefan,** Musk., 12. Komp., * 19. 2. 1893 Mannheim, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
67. **Benzin, August,** Ers.-Res., 1. Komp., * 30. 7. 1883 Hamburg, † 12. 6. 1915 bei Grabowek gefallen.
68. **Berger, Hermann,** Wehrm., 4. Komp., * 7. 7. 1879 Borksee, Kiel, 10. 2. 1915 bei Buddern vermißt.
69. **Bergmann, Siegfried,** Gefr., 4. Komp., * 13. 10. 1896 Altona, † 24. 9. 1915 bei Sabielawzy gefallen.
70. **Berke, Friedrich,** Musk., 2. Komp., * 4. 6. 1899 Bielefeld, † 24. 5. 1918 in Flandern gefallen.
71. **Bernhardt, Otto,** Musk., 12. Komp., *27. 6. 1893 Buchitz, Brieg, † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
72. **Berodt, August,** Ers.-Res., 1. Komp., * 7. 3. 1886 Großensee, Stormarn, † 20. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
73. **Berodt, Heinrich,** Wehrm., 12. Komp., * 24. 3. 1880 Barkhorst, Stormarn, † 13. 9. 1914 bei Sybba gefallen.
74. **Bessin, Rudolf,** Gefr., 9. Komp., * 21. 2. 1883 Neustadt i/H., † 3. 8. 1915 bei Maly Plock gefallen.
75. **Bestmann, Alex,** Wehrm., 5. Komp., * 31. 8. 1880 Wandsbek, † 17. 2. 1915 bei Laskowiec gefallen.
76. **Beth, Adolf,** Wehrm., 9. Komp., * 29. 9. 1876 Nehms, Segeberg, † 15. 9. 1915 bei Kuney gefallen.
77. **Betzholz, Mathias,** Musk., 11. Komp., * 21. 8. 1895 Altenkessel, Saarbrücken, † 10. 9. 1915 bei Kaszubinze gefallen.
78. **Beuck, Christian,** Gefr., 12. Komp., * 18. 6. 1878 Kreues, Segeberg, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
79. **Beuck, Friedrich,** Wehrm., 4. Komp., * 7. 11. 1882 Vogelsang, Plön, † 10. 2. 1915 bei Buddern gefallen.
80. **Beuck, Martin,** Gefr., 2. Komp., * 31. 5. 1895 Lübeck, † 25. 3. 1918 in Flandern tödlich verunglückt.
81. **Beyer, Oswald,** Uffz., 7. Komp., * 9. 4. 1869 Gr. Schweim, Glogau, † 4. 3. 1915 bei Karwowo gefallen.
82. **Biehl, Adolf,** Wehrm., 12. Komp., * 25. 1. 1881 Altona, † 24. 2. 1915 bei Karwowo gefallen.
83. **Biehl, August,** Uffz., 5. Komp., * 31. 12. 1884 Itzehoe, † 2. 9. 1915 in Grodno gefallen.
84. **Biehl, Ernst,** Wehrm., 3. Komp., * 26. 4. 1881 Kaltenkirchen, Segeberg, † 2. 11. 1914 bei Blindgallen verwundet und später im Feldlaz. in Goldap gestorben.
85. **Bienast, Karl,** Ers.-Res., 1. Komp., † 6. 5. 1915 im Res.-Laz. in Neustadt i/W. verstorben.
86. **Bildat, Louis,** Ldstm., Ers.-Batl., * 20. 8. 1885 Kiel, † 31. 7. 1917 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit verstorben.
87. **Binckebanck, Armin,** Leutn. d. Res., 5. Komp., * 22. 1. 1895 Mühlhausen i/Thür., † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
88. **Bleck, Adolf,** Sergt., 6. Komp., * 10. 12. 1883 Runow, Wirsitz, † 17. 4. 1918 in Flandern gefallen.
89. **Block, Otto,** Wehrm., 1. Komp., * 7. 5. 1885 Drennhausen, Wirsitz, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.
90. **Blum, Adolf,** Schütze, M.G.K., * 27. 3. 1897 Ahrensburg, † 30. 7. 1915 bei Konty gefallen.
91. **Blume, R.,** Musk., 11. Komp., † 25. 10. 1916 am Stochod gefallen.
92. **Blumenstengel, Max,** Wehrm., 5. Komp., * 10. 1. 1882 Tilsit, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.

93. **Blunck, Wilhelm,** Uffz., 9. Komp., * 22. 10. 1884 Gr. Harrisfeld, Kiel, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
94. **Blunk, Hans,** Uffz., 9. Komp., * 3. 10. 1884 Hannover, † 6. 10. 1914 bei Kamionka verwundet und am 8. 10. 1914 im Feldlaz. in Margrabowo gestorben.
95. **Bock, Asmus,** Ldstm., Ers.-Batl., * 24. 4. 1884 Flensburg, † 21. 3. 1917 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit verstorben.
96. **Bock, Gustav,** Wehrm., 1. Komp., * 19. 12. 1881 Fissau, Fstt. Lübeck, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
97. **Bode, August,** Ldstm., 7. Komp., * 7. 11. 1889 Rheden, Gronau, † 19. 8. 1916 am Stochod gefallen.
98. **Bode, Heinrich,** Ldstm., Ers.-Batl., * 7. 2. 1875 Bremen, † 10. 12. 1915 im Res.-Laz. in Stade infolge Krankheit verstorben.
99. **Bodien, Joachim,** Ers.-Res., 12. Komp., * 18. 1. 1884 Pauten, Ratzeburg, † 22. 8. 1915 bei Tykoczin verwundet und am selben Tage auf dem Verbandsplatze in Sawady gestorben.
100. **Böck, Adolf,** Wehrm., 6. Komp., * 21. 2. 1879 Burkatzhofen, Baden, † 13. 6. 1918 in Flandern verwundet und am 20. 6. 1918 in einem Feldlazarett gestorben.
101. **Boer, Johann,** Wehrm., 12. Komp., * 21. 5. 1882 Damslau, Breslau, † 19. 2. 1915 bei Karwowo gefallen.
102. **Böge, Joachim,** Ldstm., Ers.-Batl., * 19. 1. 1870 Alvesloe, Segeberg, † 8. 2. 1917 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit verstorben.
103. **Börnsen, Johannes,** Ldstm., 11. Komp., * 26. 6. 1889 Thomby, † 25. 9. 1915 bei Krupowitsche gefallen.
104. **Böttcher, Friedrich,** Ldstm., 3. Komp., * 8. 7. 1884 Bremen, † 22. 5. 1918 in Flandern gefallen.
105. **Bohnau, Johann,** Wehrm., 1. Komp., * 30. 8. 1884 Beutinerhof, Fstt. Lübeck, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy verwundet und am selben Tage im Feldlaz. 6 XX. A. K. gestorben.
106. **Bohnsack, Gustav,** Uffz., 5. Komp., * 6. 2. 1882 Lauenburg, in russischer Gefangenschaft gestorben.
107. **Boldt (Bold), August,** Wehrm., 12. Komp., * 2. 7. 1881 Wolfersen, Lauenburg, † 13. 9. 1914 bei Sybba gefallen.
108. **Boll, Heinrich,** Ers.-Res., 4.Komp., * 10. 12. 1882 Sasel, Plön, † 4. 3. 1915 bei Grabowek vermißt.
109. **Bolle, Gustav,** Res., 5. Komp., * 10. 2. 1888 Zeitz, Merseburg, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
110. **Boller, Hugo,** Gefr., 4. Komp., * 17. 2. 1879 Griebel, Oldenburg, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
111. **Bollow, Wilhelm,** Musk., 6. Komp., * 8. 11. 1895 Kreek, Hagenow, † 31. 8. 1915 vor Grodno gefallen.
112. **Bolte, Friedrich,** Musk., 5. Komp., * 22. 9. 1881, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
113. **Bolten, Jürgen,** Wehrm., 12. Komp., * 10. 2. 1877 Behringstedt, Rendsburg, † 10. 9. 1915 bei Njekraschy gefallen.
114. **Bonk, B.,** Ers.-Res., 9. Komp., † 15. 8. 1915 bei Krituly verwundet und am 16. 8. 1915 im Feldlaz. I. A. K. gestorben.
115. **Boock, Friedrich,** Ldst.-Rekr., 5. Komp., * 27. 12. 1888 Altenhof, Eckernförde, † 9. 8. 1915 bei Grzymaly-Szczepankowski verwundet und am 5. 2. 1916 im Hilfslazarett in Halle gestorben.
116. **Boock, Karl,** Wehrm., 9. Komp., * 20. 1. 1876 Gr. Königsförde, † 2. 9. 1915 in Grodno gefallen.

117. **Bornhold, Heinrich,** 7. Komp., * 5. 11. 1892 Bullenkuhlen, † 17. 3. 1916 in russischer Gefangenschaft gestorben.
118. **Bornholdt, Johannes,** Ers.-Res., 2. Komp., † 20. 2. 1915 im Ldw.-Laz. 2 in Stawiski verstorben.
119. **Borstelmann, Karl,** Wehrm., 7. Komp., * 15. 2. 1876 Stadermoor, Stade, † 4. 3. 1915 bei Karwowo vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Stade v. 22. 12. 20. für tot erklärt.
120. **Bossen, M.,** Ldstm., 12. Komp., † 15. 8. 1915 bei Krituly verwundet und am 16. 8. 1915 im Feldlaz. I. A. K. gestorben.
121. **Bostelmann, Otto,** Gefr., 1. Komp., * 18. 3. 1889 Hamburg, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
122. **Botje, August,** Feldw., 3. Komp., * 5. 11. 1883 Sarkwitz, Fstt. Lübeck, † 13. 10. 1918 vor Verdun gefallen.
123. **Braas, Heinrich,** Wehrm., Ers.-Batl., * 11. 3. 1876 Westen, Wauma, † 9. 7. 1918 im Festungslaz. Breslau infolge Krankheit gestorben.
124. **Braasch, Friedrich,** Gefr., 3. Komp., * 24. 4. 1882 Sarlhusen, Steinburg, † 15. 8. 1915 bei Krituly verwundet und am 28. 8. 1915 im Feldlaz. 6 XX. A. K. in Lomza gestorben.
125. **Braasch, Hermann,** Ldstm., 11. Komp., * 4. 1. 1883 Hamburg, † 25. 9. 1915 bei Krupowitsche gefallen.
126. **Braasch, Johann,** Wehrm., 2. Komp., * 20. 9. 1883 Kl. Timmendorf, Fstt. Lübeck, † 19. 2. 1915 bei Grabowek verwundet und am 19. 3. 1915 im Res.-Laz. Kiel-Wyk gestorben.
127. **Brandenburg, Johann,** Musk., Ers.-Batl., * 15. 10. 1895 Altenkessel, Saarbrücken, † 9. 10. 1916 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit verstorben.
128. **Brandt, Anton,** Gefr., 8. Komp., * 24. 9. 1883 Freudenberg, Baden, † 17. 4. 1918 in Flandern gefallen.
129. **Brandt, Hans,** Wehrm., 11. Komp., * 13. 4. 1882 Gr. Flottbek, Pinneberg, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
130. **Brandt, Otto,** Ldstm., Ers.-Batl., * 25. 4. 1875 Wiesby, Tondern, † 22. 2. 1917 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit gestorben.
131. **Brandt, Paul,** Musk., 3. Komp., Kl. Tschanoch, Breslau, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
132. **Brauer, Oskar,** Wehrm., 5. Komp., * 11. 4. 1875 Helsingborg, Schweden, † 17. 11. 1915 im Kriegslaz. in Wilna infolge Krankheit gestorben.
133. **Braun, Friedrich,** Wehrm., 8. Komp., * 22. 8. 1879 Wieblingen, Heidelberg, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
134. **Breckling, Sönke,** Ldstm., 12. Komp., * 25. 3. 1891 Osterdeich, Tondern, † 10. 9. 1915 bei Njekraschy gefallen.
135. **Breede, Heinrich,** Wehrm., 1. Komp., * 2. 10. 1880 Merkendorf i/Schl., † 6. 10. 1914 bei Bakalarzewo gefallen.
136. **Breitenbach, Ludwig,** Musk., 8. Komp., * 16. 4. 1892 Niederlahnstein, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
137. **Bremser, E.,** Füs., 12. Komp., † 23. 4. 1918 tödlich verunglückt.
138. **Brinkmann, Alfred,** Wehrm., 10. Komp., * 15. 6. 1886 Altona, † 28. 8 1914 bei Hohenstein gefallen..
139. **Brockmüller, Johann,** Wehrm., 11. Komp., * 16. 1. 1880 Neu Gülze, Hagenow, † 12. 9 1914 bei Sybba gefallen.
140. **Brocks, Heinrich,** Musk., 6. Komp., * 15. 6. 1892 Krefeld, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
141. **Brodella, Joseph,** Wehrm., 5. Komp., * 9. 3. 1879 Nysky, Adelnau, † 22. 10. 1914 bei Kamionka gefallen.

142. **Brodtmann, Martin,** Wehrm., 8. Komp., * 18. 12. 1879 Augustendorf, Bremervörde, † 20. 2. 1915 bei Grabowek verwundet und am selben Tage im Feldlaz. in Stawiski gestorben.
143. **Bromberg, Hermann,** Wehrm., 10. Komp., * 28. 1. 1880 Waren i/M., † 28. 9. 1914 bei Cymmoszyje-Ossowiecz gefallen.
144. **Brüggemann, Alfred,** Ldstm., Ers.-Batl., * 20. 9. 1884 Blankenese, † 10. 11. 1917 in der Elbe tödlich verunglückt.
145. **Brüshaber, Hermann,** Wehrm., 2. Komp., * 9. 8. 1886 Bockholdt, Malchin, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.
146. **Braunberg, August,** Ers.-Res., 4. Komp., * 8. 4. 1885 Gessin, Malchin, † 1. 9. 1915 vor Grodno verwundet und am 4. 9. 1915 im Feldlaz. 5 l. A. K. in Nowy Dwor gestorben.
147. **Bruhn, Gustav,** Gefr., 9. Komp., * 20. 10. 1876 St. Annen, N. Dithm., † 4. 6. 1916 bei Stolan gefallen.
148. **Bruhns, August,** Wehrm., 7. Komp., * 19. 2. 1876 Farmsen, Stormarn, † 20. 2. 1915 bei Karwowo gefallen.
149. **Bubbers, A.,** Wehrm., 11. Komp., † 15. 8. 1915 bei Krituly verwundet und am 19. 8. 1915 im Feldlaz. XX. A. K. gestorben.
150. **Buchwaldt, Friedrich,** Gefr., 12. Komp., * 6. 8. 1877 Mölln, Lauenburg, † 10. 9. 1915 bei Njekraschy gefallen.
151. **Buck, Friedrich,** Uffz., 9. Komp., * 26. 11. 1883 Criwitz i/M., † 5. 11. 1914 bei Schloß Rominten verwundet und am 6. 2. 1915 im Res.-Laz. in Ingolstadt gestorben.
152. **Buck, Wilhelm,** Gefr., Ers.-Batl., * 11. 2. 1887 Ahrensburg, † 2. 1. 1917 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit verstorben.
153. **Budzisch, Paul,** Ldstm., 3. Komp., * 29. 11. 1891 Kiel, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
154. **Büch, Wilhelm,** Gefr., 5. Komp., * 24. 1. 1888 Riegelsberg, Saarbrücken, † 10. 11. 1918 bei den Abwehrkämpfen an der Maas vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Saarbrücken vom 1. 7. 20 für tot erklärt.
155. **Bürger, Felix,** Füs., 4. Komp., * 6. 5. 1894 Greinsdorf, Bunzlau, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
156. **Büssau, Christoph,** Uffz., 9. Komp., Krempdorfer Altendeich, Steinburg, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
157. **Büttner, Robert,** Ldstm., 10. Komp., * 21. 8. 1881 Corstendorf, Coburg, † 25. 9. 1915 bei Kuprowitsche gefallen.
158. **Bunk, Fritz,** Musk., 9. Komp., * 5. 12. 1893 Saabe, Namslau, † 22. 8. 1915 bei Tykotzin gefallen.
159. **Bunk, Johann,** Wehrm, 8. Komp., * 18. 11. 1876 Friedrichsdorf, Bremervörde, 4. 3. 1915 bei Grabowek vermißt.
160. **Bunkus, Friedrich,** Uffz., 12. Komp., 9. 4. 1877 Neu-Asseln, Dortmund, † 10. 9. 1915 bei Njekraschy verwundet und am 25. 10. 1915 im Feldlazarett in Grodno gestorben.
161. **Burchert, Gustav,** Wehrm., 8. Komp., * 1. 11. 1884 Friedrichswalde, Crossen, † 20. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
162 **Burmeister, Heinrich,** Gefr., Ers.-Batl., 25. 7. 1874 Uelzen, Lüneburg, † 16. 2. 1918 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit verstorben.
163. **Burmeister, Wilhelm,** Wehrm., 1. Komp., * 10. 12. 1881 Vietlübbe, Grevesmühlen, † 24. 9. 1915 bei Sabielawcy verwundet und kurz darauf im Feldlaz. 6 XX. A. K. gestorben.
164. **Burmester, Heinrich,** Wehrm., 12. Komp., * 28. 6. 1878 Hammer, Ratzeburg, † 2. 6. 1918 bei Ypern gefallen.

165. **Buß, Heinrich,** Res., 1. Komp., * 11. 2. 1889 Kappeln, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
166. **Busch, Robert,** Ers.-Res., 4. Komp., * 26. 9. 1886 Cöln, † 17. 4. 1918 in Flandern gefallen.
167. **Busse, Ferdinand,** Kriegsfreiw., 9. Komp., * 7. 6. 1883 Hamburg, † 9. 9. 1916 am Stochod gefallen.
168. **Busse, J.,** Ldstm., 11. Komp., † 5. 12. 1916 am Stochod gefallen.
169. **Bustorf, Johannes,** Gefr., 4. Komp., * 18. 10. 1880 Neumünster, † 26. 4. 1918 in Flandern gefallen.
170. **Butenschön, Otto,** Gefr., Ers.-Batl., * 26. 9. 1875 Roisdorf, Plön, † 18. 2. 1915 bei der San. Komp. 1 in Krasne infolge Krankheit gestorben.
171. **Carstensen, Carsten,** Wehrm., 11. Komp., * 13. 3. 1879 Sollwitt, Husum, † 11. 9. 1915 bei Kaszubinze gefallen.
172. **Carstensen, Johannes,** Res., 4. Komp., * 24. 6. 1889 Langstedt, Schleswig, † 15. 8. 1915 bei Krituly verwundet und an demselben Tage im Feldlaz. 1 XX. A. K. gestorben.
173. **Carstens, Ernst,** Ldstm., Ers.-Batl., * 16. 7. 1872 Bremen, † 21. 9. 1916 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit gestorben.
174. **Cawelius, Franz,** Ers.-Res., 6. Komp., * 15. 6. 1888 Retonfey, Metz, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.
175. **Christensen, Andreas,** Wehrm., 2. Komp., * 22. 12. 1876 Kiedingfeld, Apenrade, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
176. **Christensen, Jens,** Ldst.-Rekr., 9. Komp., * 10. 6. 1888 Naugard, Sonderburg, † 15. 8. 1915 bei Krituly verwundet und kurz darauf im Feldlaz. 1 XX. A. K. gestorben.
177. **Christiansen, Julius,** Ldstm., 9. Komp., * 23. 8. 1873 Schwardebüll, Tondern, † 17. 9. 1916 am Stochod verwundet und am 28. 9. 1916 im Feldlaz. in Maly Holoby gestorben.
178. **Claßen, Leonhardt,** Res., 4. Komp., * 14. 8. 1887 Matziroth, Aachen, † 27. 4. 1918 in Flandern gefallen.
179. **Claudy, Walter,** Schütze, 3. M.G.K., * 9. 10. 1899 Biebrich, Wiesbaden, † 18. 4. 1918 bei Ypern gefallen.
180. **Clausen, Claus,** Ldstm., 12. Komp., * 25. 2. 1892 Süderwollum, Tondern, † 11. 9. 1915 bei Njekraschy gefallen.
181. **Clausen, Wilhelm,** Musk., Ers.-Batl., * 2. 12. 1893 Husum, † 23. 1. 1917 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit verstorben.
182. **Claussen, F.,** Gefr., 9. Komp., † 4. 2. 1917 am Stochod gefallen.
183. **Claussen, Hermann,** Gefr., 4. Komp., * 11. 5. 1878 Wöhrden, S. Dithm., † 6. 10. 1914 bei Bakalarzewo verwundet und am 19. 10. 1914 im Res.-Laz. in Bartenstein gestorben.
184. **Claußen, J.,** Wehrm., 10. Komp., † 3. 4. 1917 am Stochod gefallen.
185. **Cohn, Julius,** Ldstm., Ers.-Batl., * 5. 9. 1871 Coblenz, † 23. 4. 1917 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit verstorben.
186. **Cordbarlag, Heinrich,** Wehrm., 9. Komp., * 14. 12. 1879 Sanne, Bielefeld, † 7. 11. 1918 bei Flabas gefallen.
187. **Cords, Helmuth,** Ers.-Res., 4. Komp., * 18. 1. 1887 Altona, † 10. 2. 1915 bei Buddern gefallen.
188. **Cords, Hinrich,** Gefr., 8. Komp., * 8. 12. 1881 Borstel, Pinneberg, † 31. 8. 1915 vor Grodno gefallen.
189. **Czajor, Stefan,** Res., 2. Komp., * 24. 12. 1889 Laurahütte, Kattowitz, † 30. 6. 1915 bei Grabowek gefallen.
190. **Czybulka, Friedrich,** Ldstm., 4. Komp., * 30. 9. 1888 Genien, Lyck, † 19. 8. 1916 bei Toboly verwundet und am 20. 8. 1916 im Feldlaz.

in Huta-Borowienska gestorben.

191. **Dabelstein, August,** Ldstm., 8. Komp., * 4. 4. 1888 Ahrensburg, † 3. 9 1915 in Grodno gefallen.

192. **Dabelstein, Hugo,** Ldstm., 6. Komp., * 26. 5. 1884 Neumünster, † 31. 7. 1920 in russischer Gefangenschaft infolge Krankheit verstorben.

193. **Dabelstein, Rudolf,** Wehrm., 9. Komp., * 30. 7. 1882 Altona, † 4. 3. 1915 bei Grabowek verwundet und am 5. 3. 1915 im Feldlaz. XX. A. K. gestorben.

194. **Daehne, W.,** Uffz., 9. Komp., † 12. 10. 1916 am Stochod gefallen.

195. **Dahl, Matthias,** Ldstm., 6. Komp., * 24. 2. 1881 Meng, Hadersleben, † 3. 9. 1915 in Grodno vermißt, am 10. 9. 1916 in russischer Gefangenschaft infolge Krankheit verstorben.

196. **Dallach, Richard,** Kriegsfreiw., 3. Komp., * 14. 3. 1893, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.

197. **Dallügge, Hermann,** Wehrm., 10. Komp., * 30. 4. 1885 Jastrow, Dt. Krone, † 1. 9. 1915 vor Grodno verwundet und am 16. 9. 1915 im Res.-Laz. in Minden gestorben.

198. **Damm, Friedrich,** Uffz., M.G.K., * 31. 7. 1876 Krug, Plön, † 30. 7. 1915 bei Konty gefallen.

199. **Damm, Wilhelm,** Wehrm., 10. Komp., * 17. 11. 1880 Hamburg, † 28. 9. 1914 bei Cymmoszyje-Ossowiecz gefallen.

200. **Damzog, Kurt,** Kriegsfreiw., 1. Komp., * 7. 2. 1896 Straßburg i/E., † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.

201 **Daniel, Waldemar,** Musk., 7. Komp., * 5. 9. 1891 Breslau, † 4. 3. 1915 bei Karwowo verwundet und vermißt, den —. 4. 1915 in russischer Gefangenschaft gestorben.

202. **Daniels, Hans,** Vizef., 5. Komp., * 25. 1. 1893 Jersbeck, Stormarn, † 2. 9. 1916 am Stochod gefallen.

203. **David, Heinrich,** Gefr., Ers.-Batl., * 28. 9. 1877 Lohbrügge, † 7. 7 1916 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit gestorben.

204. **Dechow, Henry,** Ers.-Res., 8. Komp., * 5. 1. 1882 Hamburg, † 31. 8. 1915 vor Grodno gefallen.

205. **Dechow, Rudolf,** Ldstm., 1. Komp., * 5 7. 1882 Lübeck, † 19. 4. 1918 in Flandern gefallen.

206. **Dede, Johannes,** Wehrm., 9. Komp., * 17. 2. 1884 Assel, Kehdingen, † 5. 11. 1914 bei Schloß Rominten verwundet und auf dem Transport in ein Lazarett gestorben.

207. **Degenhardt, Otto,** Gefr., M.G.K., * 31. 12. 1888 Schwanebeck, Aschersleben, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.

208. **Denker, Johannes,** Wehrm., 5. Komp., * 19. 4. 1879 Rethwischdorf, Stormarn, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.

209. **Denker, Wilhelm,** Sergt., 2. Komp., * 2. 7. 1877 Rehhorst, Stormarn, † 12. 7. 1918 in Flandern gefallen.

210. **Dennerlein, Jean,** Ers.-Res., 10. Komp., * 15. 10. 1884 Mainbernheim, Bayern, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.

211. **Deritt, (Derieth), Joseph,** Wehrm., 11. Komp., * 30. 12. 1882 Dansbrüggen, Cleve, † 12. 9. 1914 bei Neuendorf gefallen.

212. **Derner, Ferdinand,** Wehrm., 12. Komp., * 23. 3. 1884 Friedrichsgraben, Rendsburg, † 5. 11. 1914 bei Dubeningken verwundet und am 7. 11. 1914 in einem Feldlaz. gestorben.

213. **Detlef, Hermann,** Uffz., 1. Komp., * 10. 11. 1883 Heiligenhafen, Oldenburg, † 5. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.

214. **Diekmann, Wilhelm,** Ldst.-Rekr., 5. Komp., * 1. 2. 1888 Mittelnkirchen, Jork, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.

215. **Diercks, Albert,** Wehrm., 8. Komp., * 30. 11. 1877 Eggerstedt, Pinneberg, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
216. **Diers, Heinrich,** Ers.-Res., 10. Komp., * 4. 6. 1887 Jethausermoor, Varel i/O., † 9. 8. 1915 bei Kisielnica verwundet und am 11. 8. 1915 im Landw.-Feldlaz. 2 gestorben.
217. **Dietemeyer, Johann,** Ers.-Res., 3. Komp., * 14. 11. 1888 Obergermadingen, Kaufbeuren, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.
218. **Diellin, Ernst,** Ldstm., 7. Komp., * 14. 11. 1895 Kiffis i/E., † 19. 8. 1916 bei Kowel vermißt und am 1. 5. 1917 in einer verlassenen russischen Stellung tot aufgefunden.
219. **Dietrich, Hermann,** Ldstm., 3. Komp., * 29. 1. 1885 Hamburg, † 19. 8. 1916 bei Toboly gefallen.
220. **Dietz, Hermann,** Musk., 1. Komp., * 21. 12. 1894 Lübeck, † 24. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
221. **Dietz, Karl,** Ldstm., Ers.-Batl., * 16. 7. 1890 Mundelsheim, Marbach, † 20. 1. 1917 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit verstorben.
222. **Dittmer, Hinrich,** Uffz., 3. M. G. K., * 28. 7. 1891 Helvesich, Rotenburg, † 29. 5. 1918 bei Ypern gefallen.
223. **Dittmer, Wilhelm,** Ldstm., 7. Komp., * 3. 2. 1888 Hemdingen, Pinneberg, † 24. 8. 1916 am Stochod verwundet und kurz darauf gestorben.
224. **Dölle, Karl,** Ers.-Res., 5. Komp., * 26. 7. 1892 Rüstringen, Wilhelmshaven, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
225. **Dönigus, Louis,** Wehrm., 9. Komp., * 18. 2. 1876 Gr. Urleben, Langensalza, † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
226. **Dohrmann, Ferdinand,** Res., 7. Komp., * 23. 5. 1887 Stotel, Geestemünde, † 29. 8. 1915 bei Szolemjanka verwundet und am 7. 9. 1915 im Landw.-Feldlaz. in Ossowiecz gestorben.
227. **Dohrmann, K.,** Ldstm., 10. Komp., † 26. 12. 1916 im Res.-Laz. in Bremen infolge Krankheit verstorben.
228. **Dohse, Heinrich,** Wehrm., 2. Komp., * 27. 9. 1875 Nehms, Segeberg, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy verwundet und kurz darauf im Feldlaz. 6 XX. A. K. gestorben.
229. **Donath, Friedrich,** Gefr., 10. Komp., * 14. 1. 1882 Altona, † 29. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
230. **Dose, Wilhelm,** Gefr., 1. Komp., * 20. 5. 1879 Kiel, † 1. 11. 1914 bei Blindgallen vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Neustadt i/H. F. 2/16 für tot erklärt.
231. **Dreesen, Alfred,** Wehrm., 9. Komp., * 27. 5. 1880 Altona, † 28. 8. 1916 am Stochod verwundet und am 3. 9. 1916 im Feldlaz. in Kamien-Koszyrski gestorben.
232. **Dresel, Eugen,** Ldstm., 5. Komp., * 8. 5. 1882 Berlin, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
233. **Drewes, Hinrich,** Wehrm., 5. Komp., * 15. 7. 1879 Kirchlinteln, Verden, † 25. 9. 1915 bei Popelniki gefallen.
234. **Drewes, Wilhelm,** Wehrm., 6. Komp., * 3. 6. 1877 Ottersberg, Achim, † 20. 8. 1916 am Stochod gefallen.
235. **Droeger, Gustav,** Wehrm., 9. Komp., * 17. 5. 1878 Creuzburg, 28. 8. 1914 bei Hohenstein vermißt.
236. **Droste, Franz,** Wehrm., 4. Komp., * 19. 10. 1884 Hörde, † 29. 6. 1918 in Flandern verwundet und am 4. 7. 1918 im Feldlaz. 279 gestorben.
237. **Droysiger, Otto,** Wehrm., 10. Komp., * 23. 1. 1881 Silbitz, † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
238. **Drwanski, Michael,** Ers.-Res., 11. Komp., Siebsau, Marienwerder, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.

239. **Drzenski, Martin,** Musk., 9. Komp., * 26. 12. 1893 Gr. Krutschen, Trebnitz, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
240. **Duda, Max,** Ldstm., 5. Komp., * 10. 8. 1880 Berlin, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
241. **Duden, Heinrich,** Wehrm., 7. Komp., * 21. 4. 1878 Bremerhafen, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
242. **Dührkop, August,** Füs., 4. Komp., * 30. 5. 1893 Nutschau, Stormarn, † 15. 9. 1915 bei Ossipowce gefallen.
243. **Dunkelmann, Wilhelm,** Wehrm., 7. Komp., * 12. 6. 1877 Schönberg i/M., † 17. 4. 1918 in Flandern gefallen.
244. **Dunker, Heinrich,** Offz.-Stellv., 6. Komp., * 20. 10. 1882 Preetz, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
245. **Dunker, Johann,** Wehrm., 11. Komp., * 2. 10. 1876 Waidmannshorst, Lübeck, † 6. 11. 1914 in der Romintener Heide verwundet und am selben Tage im Feldlaz. in Angerburg gestorben.
246. **Duvier, Karl,** Wehrm., 11. Komp., * 13. 9. 1882 Sanzkow, Demmin, † 12. 9. 1914 bei Neuendorf gefallen.
247. **Duwe, Paul,** Wehrm., 10. Komp., * 6. 3. 1883 Hofthagen, Grevesmühlen, † 4. 3. 1915 bei Grabowek vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Altona F. 65/19 für tot erklärt.
248. **Dwenger, Heinrich,** Wehrm., 5. Komp., * 12. 3. 1880 Gerkenfelde, Stormarn, † 21. 10. 1918 in der Abwehrschlacht an der Maas gefallen.
249. **Ebert, Hermann,** Oberstltn. z. D. und Batls.-Kdeur., II. Stab, * 24. 2. 1860 Berlin, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
250. **Ebhardt, Fritz,** Musk., 5. Komp., * 20. 12. 1888 Dresden, † 2. 9. 1915 in Grodno gefallen.
251. **Eckelmann, August,** Ldst.-Rekr., 5. Komp., * 16. 11. 1894 Eisendorf, Harburg, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
252. **Ecker, Michael,** Gefr., 2. Komp., * 24. 11. 1888 Sulzbach, Saarbrücken, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy verwundet und am 26. 9. 1915 bei der San.-Komp. 10 in Juraschiski gestorben.
253. **Eckhoff, Johannes,** Wehrm., 7. Komp., * 13. 7. 1880 Altona, † 4. 3. 1915 bei Karwowo verwundet und am 10. 5. 1915 im Res.-Laz. 3 in Stettin gestorben.
254. **Egaardt, Gottlieb,** Wehrm., 12. Komp., * 14. 2. 1880 Taschieten, Stallupönen, † 12. 9. 1914 bei Sybba vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Bargteheide für tot erklärt.
255. **Eggers, Otto,** Oblt. d. L. u. Komp.-Führer, 3. Komp., * 11. 8. 1877 Lauenburg, † 6. 10. 1914 bei Bakalarzewo gefallen.
256. **Eggers, Otto,** Gefr., 10. Komp., * 1. 1 1877 Oejendorf, Stormarn, † 28. 9. 1914 vor Ossowiecz gefallen.
257. **Ehlers, Johann,** * 9. 2. 1878 Fuhlenhagen, † 2. 10. 1914 im Res.-Laz. in Köslin verstorben.
258. **Ehlers, Johannes,** Ldstm., 6. Komp., * 16. 12. 1886 Altona, † 10. 5. 1916 bei Jacobstadt gefallen.
259. **Ehlers, Wilhelm,** Wehrm., 5. Komp., * 12. 9. 1878 Sülfeld, Segeberg, † 6. 10. 1914 bei Kamionka gefallen.
260. **Ehlert, Emil,** Wehrm., 11. Komp., * 14. 12. 1883 Altona, † 10. 2. 1915 bei Kl. Budschen verwundet und am 11. 2. 1915 in Paulswalde bei der San.-Komp. 10 gestorben.
261. **Ehmke, Richard,** Wehrm., 9. Komp., * 21. 2. 1876 Kiel, † 4. 3. 1915 bei Grabowek verwundet und am 5. 3. 1915 im Feldlaz. in Stawiski gestorben.

262. **Eiben, Hermann,** Gefr., 12. Komp., * 6. 11. 1878 Eckenermoor, † 17. 4. 1918 im Houthoulster Wald gefallen.
263. **Eilmann, Fritz,** Wehrm., 10. Komp., * 14. 7. 1884 Krummendeich, Kehdingen, 28. 8. 1914 bei Hohenstein vermißt.
264. **Eimert, Paul,** Wehrm., 11. Komp., * 8. 11. 1882 Altona, † 31. 8. 1915 vor Grodno verwundet und am 1. 9. 1915 im Feldlaz. in Kucince gestorben.
265. **Einfeldt, Fritz,** Wehrm., 2. Komp., * 25. 3. 1880 Hüttbleck, Segeberg, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.
266. **Einfeldt, Heinrich,** Wehrm., 12. Komp., * 23. 3. 1877 Ronne, Plön, † 3. 8. 1915 bei Maly Plock gefallen.
267. **Einsporn, Paul,** Ers.-Res., 6. Komp., * 16. 7. 1884 Jawor, Militsch, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
268. **Eisenach, Ernst,** Ldstm., 5. Komp., * 8. 7. 1886 Planitz, 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
269. **Endler, Max,** Ers.-Res., 4. Komp., † 21. 3. 1915 im Marinelaz. in Hamburg gestorben.
270. **Enders, August,** Ers.-Res., 7. Komp., * 7. 4. 1890 Stadtamhof, Bayern, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
271. **Engelbrecht, Johannes,** Gefr., 6. Komp., * 14. 1. 1877 Elmshorn, † 22. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
272. **Engelmann, Valentin,** Leut. d. R., 7. Komp., * 30. 11. 1889 Argenthal, Simmern, † 21. 10. 1918 in der Abwehrschlacht an der Maas vermißt.
273. **Engels, Fritz,** Musk., 5. Komp., * 29. 11. 1881 Bremen, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
274. **Erichsen, Joseph,** Wehrm., Ers.-Batl., * 2. 4. 1877 Witzhave, Stormarn, † 5. 6. 1916 in Rothenbeck tödlich verunglückt.
275. **Ernen, Karl,** Ldstm., 2. Komp., * 23. 5. 1884 Ohligs, Solingen, † 27. 4. 1918 in Flandern gefallen.
276. **Ertel, Otto,** Schütze, M.G.K., * 7. 11. 1896 Hamburg, † 30. 7. 1915 bei Konty gefallen.
277. **Escher, Karl,** Wehrm., 7. Komp., * 19. 11. 1883 Markirch, Rappoltsweiler, † 17. 4. 1918 in Flandern gefallen.
278. **Essig, Oskar,** Vzf., 8. Komp., * 18. 12. 1896 Winsheim i/Württ. † 29. 7. 1916 bei Gorodyschtsche gefallen.
279. **Ettel, Julius,** Vzf., 2. Komp., * 20. 8. 1872 Neuhof, Greiffenberg, † 4. 10. 1915 an der Beresina gefallen.
280. **Ewers, Joh.,** Wehrm., 10. Komp., * 2. 2. 1877 Büttel, Steinburg, † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
281. **Exner, August,** Wehrm., 12. Komp., * 8. 5. 1877 Pohldorf, Habelschwerdt, † 12. 10. 1918 beim Bahnhof Lissey-Ecurey gefallen.
282. **Eyring, Rudolf,** Oberlt. d. L., 9. Komp., * 14. 2. 1865 Altona, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
283. **Faas, Walter,** Ldstm., Ers.-Batl., * 9. 1. 1890 Hamburg, † 14. 12. 1915 im Res.-Laz. in Wandsbek infolge Krankheit gestorben.
284. **Faclamm, Heinrich,** Musk., 1. Komp., * 14. 9. 1895 Brunstorf, Lauenburg, † 3. 9. 1915 in Grodno verwundet und am 5. 9. 1915 im Feldlaz. 5 l. A. K. in Nowy-Dwor gestorben.
285. **Farwig, Karl,** Offz.-Stellv., 11. Komp., * 19. 1. 1891 Osnabrück, † 12. 9. 1914 bei Neuendorf gefallen.
286. **Falkenstein, Hermann,** Ers.-Res., 9. Komp., * 17. 4. 1887 Pinneberg, † 9. 9. 1916 am Stochod verwundet und am 13. 9. 1916 bei der San.-Komp. 215 in Maly Holoby gestorben.

287. **Feddern, Johannes,** Gefr., 7. Komp., * 25. 4. 1876 Havighorst, Stormarn, 4. 3. 1915 bei Karwowo vermißt.
288. **Feddersen, Peter,** Musk., 7. Komp., * 9. 8. 1894 Emmelsbüttel, Tondern, † 19. 8. 1916 am Stochod verwundet und später gestorben.
289. **Feldsien, Wilhelm,** Wehrm., 8. Komp., * 19. 9. 1877 Rehhorst, Stormarn, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
290. **Fick, Hans,** Gefr., 7. Komp., * 2. 11. 1878 Treuholz, Stormarn, 4. 3. 1915 bei Karwowo vermißt.
291. **Fick, Johann,** Wehrm., 12. Komp., * 12. 3. 1877 Bramfeld, Stormarn, † 1. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
292. **Fick, Karl,** Wehrm., 9. Komp., * 21. 9. 1879 Hamburg, † 7. 11. 1918 bei Flabas gefallen.
293. **Ficke, Gustav,** Wehrm., 9. Komp., * 18. 3. 1882 Vegesack, † 6. 10. 1914 bei Kamionka verwundet und am 9. 10. 1914 im Hilfslazarettzug 3 gestorben.
294. **Finger, Robert,** Ldstm., 7. Komp., * 29. 6. 1889 Altona, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
295. **Finn, Albrecht,** Gefr., 8. Komp., * 23. 12. 1879 Elmshorn, † 6. 9. 1915 an seinen in Grodno erhaltenen Wunden im Feldlaz. 5 I. A. K. gestorben.
296. **Fischer, Friedrich,** Ldstm., 5. Komp., * 12. 2. 1885 Hamburg, † 31. 8. 1915 vor Grodno gefallen.
297. **Fischer, Georg,** Wehrm, 4. Komp., * 2. 10. 1883 Prohn, Franzburg, † 6. 10. 1914 bei Bakalarzewo gefallen.
298. **Fischer, Karl,** Musk., 8. Komp., * 2. 10. 1895 Mülhausen i/E., † 29. 7. 1916 bei Gorodyschtsche gefallen.
299. **Fock, Johannes,** Ers.-Res., 1. Komp., * 7. 9. 1883 Heiligenstedt, Steinburg, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
300. **Fölster, Hinrich,** Gefr., 3. Komp., * 17. 1. 1878 Gr. Niendorf, Rendsburg, † 27. 4. 1918 in Flandern gefallen.
301. **Försch, Paul,** Ldst.-Rekr., 11. Komp., * 26. 10. 1893 Kiel, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
302. **Fontaine, Christoph,** Ers.-Res., 9. Komp., * 15. 7. 1887 Traulatern, Saarlouis, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
303. **Frahm, Friedrich,** Hptm. u. Batls.-Kdeur., III. Stab, * 1. 1. 1870 Thurow-Horst, Lauenburg, † 9. 9. 1916 am Stochod gefallen.
304. **Frahm, Gustav,** Gefr., 3. Komp., * 9. 11. 1881 Borghorsterhütten, Eckernförde, † 19. 8. 1916 bei Toboly gefallen.
305. **Frank, Ernst,** Wehrm., 1. Komp., * 30. 8. 1880 Siegsdorf, Oldenburg, † 29. 7. 1915 bei Konty gefallen.
306. **Frank, Hermann,** Ldstm., 6. Komp., * 4. 4. 1874 Hamburg, † 25. 9. 1916 bei Kowel gefallen.
307. **Franke, Ferdinand,** Wehrm., 8. Komp., * 8. 2. 1877 Roßla, Sangershausen, † 4. 3. 1915 bei Grabowek vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Altona v. 13. 12. 1919 für tot erklärt.
308. **Franke, Maximilian,** Kriegsfreiw., 2. Komp., * 17. 4. 1892 Widzschdorf, Chemnitz, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
309. **Frantz, Karl,** Musk., 6. Komp., * 10. 6. 1896 Weiler, Schlettstadt, † 17. 4. 1918 in Flandern gefallen.
310. **Franz, Robert,** Wehrm., 2. Komp., * 9. 2. 1877 Polzin, Belgard, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
311. **Franzen, Arthur,** Uffz., 1. Komp., * 4. 12. 1883 Felvenbötel, Segeberg, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.

312. **Franzen, Hans,** Musk., 6. Komp., * 24. 4. 1889 Schleswig, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
313. **Franzenberg, Johannes,** Ldst.-Rekr., 9. Komp., * 11. 9. 1887 St. Margarethen, Steinburg, † 3. 8. 1915 bei Maly Plock gefallen.
314. **Fredeland, Heinrich,** Gefr., 7. Komp., * 5. 12. 1884 Dockenhuden, Pinneberg, † 13. 9. 1914 bei Lyck verwundet und am 11. 11. 1914 im Res.-Laz. Altenburg gestorben.
315. **Freitag, Johannes,** Wehrm., 7. Komp., * 29. 3. 1877 Ahrberger, Hildesheim, † 29. 7. 1916 bei Gorodyschtsche gefallen.
316. **Frey, Wilhelm,** Musk., 7. Komp., * 12. 9. 1899 Furtwangen, Villingen, † 15. 4. 1918 in Flandern gefallen.
317. **Fricke, Bruno,** Uffz., * 2. 3. 1885 Wandsbek, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
318. **Fricke, Ernst,** Leutn. d. L., 5. Komp., * 21. 6. 1884 Hamburg, † 2. 9. 1915 in Grodno gefallen.
319. **Frie, Fritz,** Ldstm., 4. Komp., * 26. 9. 1897 Vilsh, Hoya, † 26. 4. 1918 in Flandern gefallen.
320. **Friedhoff, Wilhelm,** Wehrm., 4. Komp., * 27. 7. 1879 Westerwanne, Hadeln, † 18. 10. 1918 im Kriegslaz. Freiburg infolge Krankheit gestorben.
321. **Friemelt, August,** Ldstm., 4. Komp., * 15. 3. 1879 Nieder-Wüstegiersdorf, Waldenburg, † 16. 10. 1918 vor Verdun gefallen.
322. **Fritsches, Karl,** Gefr., 11. Komp., * 13. 12. 1878 Hamburg, † 24. 9. 1915 bei Kuprowitsche gefallen.
323. **Fröhling, Egge,** Ldstm., 3. Komp., * 31. 1. 1885 Idafehn i/Oldenburg, † 19. 9. 1915 bei Krasnowce gefallen.
324. **Früchtenicht, Karl,** Gefr., 8. Komp., * 2. 10. 1879 Seestermühle, Pinneberg, † 4. 3. 1915 bei Grabowek verwundet und am 5. 3. 1915 im Feldlaz. in Stawiski gestorben.
325. **Füllborn, Wilhelm,** Musk., 1. Komp., * 31. 1. 1888 Weigmannsdorf, Fraustadt, † 27. 7. 1915 bei Konty gefallen.
326. **Fürstenberg, Fritz,** Offz.-Stellv., 11. Komp., * 30. 12. 1882 Hetlingen, Pinneberg, † 25. 9. 1915 bei Sydewitsche verwundet und am 26. 9. 1915 im Feldlaz. in Jurazischki gestorben.
327. **Gäßmann, Emil,** Ers.-Res., 9. Komp., * 17. 12. 1887 Berlin, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
328. **Gagelmann, D.,** Wehrm., 12. Komp., † 3. 4. 1917 am Stochod gefallen.
329. **Gallasch, Friedrich,** Wehrm., 6. Komp., * 3. 10. 1876 Rauen, † 28. 7. 1915 bei Konty gefallen.
330. **Gansow, Paul,** Wehrm., 6. Komp., * 24. 8. 1879 Wangerin, Regenwalde, 10. 11. 1918 bei den Abwehrkämpfen an der Maas vermißt.
331. **Gapp, August,** Musk., 6. Komp., * 5. 4. 1891 Essen, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje verwundet und am 28. 8. 1915 im Feldlaz. 6 XX. A. K. gestorben.
332. **Gatsche, Wilhelm,** Musk., 9. Komp., * 29. 6. 1890 Leipzig, † 15. 9. 1915 bei Kuney gefallen.
333. **Gayring, Heinrich,** Uffz., 3. Komp., * 13. 1. 1886 Kirchberg, Tübingen, † 24. 9. 1915 bei Sabielawcy verwundet und später im Feldlaz. I. A. K. gestorben.
334. **Gebhardt, Karl,** Kriegsfreiw., 6. Komp., * 22 .11. 1895 Diemitz, Halle, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
335. **Geertz, Karl,** Ldst.-Rekr., 12. Komp., * 26. 4. 1884 Kiel, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.

336. **Gehrau,** Ldstm., 5. Komp., * 31. 12. 1882 Neu Heidendorf, Königsberg, in russischer Gefangenschaft infolge Krankheit gestorben.
337. **Gehrmann, Louis,** Kriegsfreiw., 8. Komp., * 8. 3. 1896 Oldendorf, Stade, † 27. 7. 1916 bei Gorodyschtsche verwundet und am 12. 8. 1916 im Res.-Laz. in Oppeln gestorben.
338. **Geisemeyer, Friedrich,** Wehrm., 5. Komp., 21. 2. 1891 Buckhorst, Halle i/W., † 19. 8. 1916 am Stochod gefallen.
339. **Geißler, Max,** Wehrm., 11. Komp., * 2. 2. 1880 Mittweida, Rochlitz i/Sa., † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
340. **Gemeinhardt, Arthur,** Ldstm., 5. Komp., * 19. 7. 1885 Zwickau, † 13. 9. 1916 am Stochod gefallen.
341. **Gemmeke, Karl,** Wehrm., 7. Komp., * 30. 10. 1883 Grebenstein, Hofgeismar, † 9. 8. 1915 bei Grzymaly-Szcepankowski gefallen.
342. **Gerdt, Wilhelm,** Wehrm., 1. Komp., * 26. 10. 1880 Kroß i/Schles., † 6. 10. 1914 bei Bakalarzewo gefallen.
343. **Gerken (Gehrken), Friedrich,** Wehrm., 12. Komp., * 6. 8. 1879 Bargteheide, † 13. 9. 1914 bei Sybba gefallen.
344. **Geserick, Emil,** Musk., 5. Komp., * 27. 10. 1895 Halle a/S., † 19. 8. 1916 am Stochod gefallen.
345. **Gielow, Rudolf,** Gefr., 11. Komp., * 5. 12. 1876 Stuervorwerk, Parchim, † 25. 9. 1915 bei Kuprowitsche verwundet und später in einem Kriegslazarett gestorben.
346. **Gienke, Heinrich,** Ldstm., 5. Komp., * 19. 7. 1882 Lübeck, † 21. 10. 1918 bei der Abwehrschlacht an der Maas gefallen.
347. **Giermann, Hermann,** Schütze, 2. M.G.K., * 17. 2. 1879 Reinberg, Demmin, † 25. 8. 1916 am Stochod gefallen.
348. **Giermann, Karl,** Gefr., 10. Komp., * 20. 2. 1882 Zirzow, Neu Brandenburg, † 26. 10. 1918 bei Flabas gefallen.
349. **Gieschen, Karl,** Ers.-Res., 8. Komp., * 8. 7. 1884 Lorstedt, Geestemünde, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
350. **Giese, Klaus,** Wehrm., 5. Komp., * 12. 7. 1879 Dornbusch, Kehdingen, † 4. 3. 1915 bei Karwowo gefallen.
351. **Ginz, Hermann,** Ldstm., 8. Komp., * 8. 7. 1883 Hamburg, † 17. 4. 1918 in Flandern gefallen.
352. **Gipp, Heinrich,** Ldstm., 12. Komp., * 13. 7. 1886 Kiel, † 8. 9. 1915 bei Guschtschitzy verwundet und am 12. 9. 1915 im Feldlaz. 2 I. A. K. gestorben.
353. **Girowski, Carl,** Ldstm., 1. Komp., * 19. 12. 1885 Berlin, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
354. **Gliemer, Karl,** Wehrm., 10. Komp., * 24. 1. 1884 Braunschweig, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
355. **Glinski, Stefan,** Ldstm., 8. Komp., * 29. 1. 1887 Kanal-Kolonie B, Bromberg, † 22. 9. 1915 bei Vorwerk Borki gefallen.
356. **Glodde, Friedrich,** Wehrm., 11. Komp., * 14. 3. 1883 Tiegenort, Marienburg, † 6. 10. 1914 bei Kamionka gefallen.
357. **Gloor, Ernst,** Wehrm., 6. Komp., * 28. 7. 1877 Escheburg, Lauenburg, 28. 8. 1914 bei Hohenstein vermißt.
358. **Glück, Max,** Ers.-Res., Ers.-Batl., * 5. 12. 1892 Greitz, † 10. 2. 1917 in der Pulverfabrik in Ellerau tödlich verunglückt.
359. **Godau, Ernst,** Uffz., 1. M.G.K., * 1. 3. 1896 Wehlau, † 28. 7. 1916 bei Gorodyschtsche gefallen.
360. **Goebel, Friedrich,** * 18. 10. 1877 Lehnarten, Gumbinnen, † 4. 1. 1919 im Res.-Laz. in Tilsit infolge Krankheit gestorben.

361. **Goedderz, Johann,** Res., 7. Komp., * 24. 9. 1880 Bonn, † 21. 1. 1916 in russischer Gefangenschaft infolge Krankheit gestorben.
362. **Görke, Wilhelm,** Wehrm., 3. Komp., * 18. 3. 1882 Lembruch, Niederung, † 6. 10. 1914 bei Bakalarzewo gefallen.
363. **Goetjens, Johannes,** Ers.-Res., 5. Komp., † 22. 5. 1915 bei Zaporowo gefallen.
364. **Göttsche, E.,** Wehrm., 10. Komp., † 3. 4. 1917 am Stochod gefallen.
365. **Götze, Franz,** Ldstm., 4. Komp., * 8. 6. 1884 Schwerin a/W., Posen, † 16. 10. 1918 vor Verdun verwundet und am 18. 10 1918 im Feldlaz. 72 in Marwille gestorben.
366. **Goischt, Hermann,** Musk., 10. Komp., * 26. 4. 1894 Eichgrund, Gr. Wartenberg, † 27. 8. 1916 am Stochod gefallen.
367. **Goldmann, Theodor,** Ers.-Res., 4. Komp., * 1. 5. 1888 Hamburg, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
368. **Golka, Karl,** Musk., 9. Komp., * 27. 7. 1883 Breslau, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
369. **Gornich, Waldemar,** Musk., 9. Komp., * 11. 12. 1893 Breslau, † 11. 9. 1915 an der Kotra gefallen.
370. **Gottesleben, Paul,** Vizef., 4. Komp., * 31. 1. 1882 Neumünster, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
371. **Gotthardt, Alfons,** Ldstm., 3. Komp., * 30. 1. 1885 Hamburg, † 22. 8. 1915 bei Tykotzin verwundet und später im Feldlaz. 1 XX. A. K. gestorben.
372. **Graack, Albert,** Gefr., 11. Komp., * 5. 4. 1883 Altona, † 27. 7. 1916 bei Baranowitschi gefallen.
373. **Graf, Benedikt,** Ldstm., 11. Komp., * 19. 5. 1886 Leuthkirch, Allgäu, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
374. **Grage, Ernst,** Wehrm., 1. Komp., * 15. 6. 1881 Merkendorf, † 26. 11. 1914 beim Forsthaus Stollberg vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Neustadt i/H. v. 22. 3. 1922 für tot erklärt.
375. **Grage, Johannes,** Wehrm., 10. Komp., * 12. 2. 1877 Rastorfer, Passau, † 25. 9. 1915 bei Kuprowitsche gefallen.
376. **Gramm, Diedrich,** Gefr., 7. Komp., * 23. 4. 1880 Holm, Pinneberg, † 29. 8. 1915 bei Szolemjanka gefallen.
377. **Grashoff, Karl,** Wehrm., 10. Komp., * 2. 4. 1877 Pinneberg, † 4. 10. 1918 bei Nieder Aspach gefallen.
378. **Graubmann, Franz,** Uffz., 12 Komp., * 14. 9. 1885 Röbel, Waren i/M., † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
379. **Grawitter, Johann,** Wehrm., 2. Komp., * 9. 2. 1880 Molien, Ragnit, † 30. 11. 1914 bei Pietrellen verwundet und am gleichen Tage im Feldlaz. in Nordenburg gestorben.
380. **Green, Johannes,** Gefr., Ers.-Batl., * 13. 1. 1876 Kappeln, † 19. 6. 1917 in Altona plötzlich gestorben.
381. **Green, Heinrich,** Wehrm., 10. Komp., * 28. 10. 1876 Hamelby, Eckernförde, † 15. 8. 1915 bei Krituly vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Kiel F. 43/19 für tot erklärt.
382. **Grehm, Johann,** Ldstm., 11. Komp., * 20. 9. 1884 Katzenbüll, Eiderstedt, † 9. 9. 1915 bei Kaszubinze gefallen.
383. **Greve, Hans,** Gefr., 3. Komp., * 21. 3. 1879 Rickling, Segeberg, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
384. **Greve, Julius,** Wehrm., 3. Komp., * 21. 2. 1880 Wahlstedt, † 6. 10. 1914 bei Kamionka vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Segeberg F. 19/19 für tot erklärt.

385. **Griebel,** Wehrm., 5. Komp., 6. 10. 1914 bei Bakalarzewo vermißt.
386. **Griem, Hermann,** Wehrm., 10. Komp., † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
387. **Griesbacher, Karl,** Wehrm., 2. Komp., * 5. 5. 1895 Neustadt, Oldenburg, † 24. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
388. **Grieseler, Alwin,** Gefr., 6. Komp., * 20. 6. 1884 Hinsdorf, Dessau, † 27. 7. 1915 bei Konty gefallen.
389. **Grimm, Wilhelm,** Uffz., 5. Komp., * 20. 8. 1883 Hamburg, † 6. 10. 1914 bei Kamionka gefallen.
390. **Grobelny, Josef,** Gefr., 12. Komp., * 26. 12. 1878 Brunow, Pleschen, † 19. 2. 1915 bei Karwowo gefallen.
391. **Grothgar, Friedrich,** Gefr., 4. Komp., * 31. 7. 1881 Osterhorn, Steinburg, † 24. 5. 1918 in Flandern gefallen.
392. **Grün, Jürgen,** Feldw.-Leutn., 11. Komp., * 13. 10. 1879 Uberg, Tondern, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
393. **Grüttner, F.,** Wehrm., 12. Komp., † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
394. **Grunert, Albert,** Ers.-Res., 2. Komp., * 3. 9. 1889 Minden, Hildesheim, † 1. 9. 1914 vor Grodno gefallen.
395. **Grunow, Otto,** Ers.-Res., 11. Komp., * 12. 4. 1884 Göritz, Westernberg, † 3. 7. 1915 bei Jozefowo gefallen.
396. **Grunow, Walter,** Musk., 9. Komp., * 2. 11. 1895 Praust, Danzig, † 8. 5. 1918 im Houthoulster Wald gefallen.
397. **Grunwald, Otto,** Sergt., 9. Komp., * 10. 9. 1881 Tornow, Bomst, † 7. 11. 1918 bei Flabas gefallen.
398. **Gudenberg, Friedrich,** Vizef., 5. Komp., * 4. 11. 1896 Hamburg, † 28. 3. 1916 an der Düna verwundet und am 29. 3. 1916 auf dem Hauptverbandsplatz gestorben.
399. **Gülzow, Heinrich,** Wehrm., 6. Komp., * 21. 1. 1881 Rissen, Pinneberg, † 3. 9. 1915 in Grodno verwundet und am 7. 9. 1915 im Feldlaz. Nowy Dwor gestorben.
400. **Günther, Adolf,** Wehrm., 6. Komp., * 12. 4. 1881 Neustadt, Oldenburg, † 21. 1. 1916 in russischer Gefangenschaft infolge Krankheit gestorben.
401. **Güse, Ewald,** Wehrm., 5. Komp., * 11. 6. 1878 Greifswald, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
402. **Gutzmann, Wilhelm,** Ers.-Res., 4. Komp., * 28. 5. 1887 Schubin, † 10. 2. 1915 bei Buddern gefallen.
403. **Hachmann, Otto,** Gefr., 6. Komp., * 17. 5. 1880 Pinneberg, † 4. 9. 1916 am Stochod gefallen.
404. **Hack, Eduard,** Uffz., 2. Komp., † 1915 in einem Kriegslazarett infolge früher erlittener Verwundung gestorben.
405. **Hack, Hans,** Wehrm., 11. Komp., † 15. 9. 1914 bei Sybba verwundet und am 2. 10. 1914 in einem Feldlaz. gestorben.
406. **Hackbarth, August,** Gefr., 10. Komp., * 17. 1. 1884 Tonnenbuhr, Kammin, † 2. 6. 1918 bei Zillebeke verwundet und am 1. 7. 1918 im Feldlaz. 310 gestorben.
407. **Hackhe, Hermann,** Tambour, 12. Komp., * 18. 8. 1876, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
408. **Hadyk, Josef,** Gefr., 12. Komp., * 9. 2. 1881 Königshütte, † 12. 10. 1918 beim Bahnhof Lissey-Ecurey gefallen.
409. **Härtel, Fritz,** Ers.-Res., 1. Komp., * 17. 2. 1894 Breslau, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
410. **Härtel, Gustav,** Ldstm., 4. Komp., * 12. 9. 1881 Ketschdorf, Schönau, † 19. 8. 1916 bei Toboly vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Berlin-Tempelhof vom 29. 10. 21 für tot erklärt.

411. **Hafner, Heinrich,** Musk., 11. Komp., * 23. 4. 1895 Fürstenhausen, Saarbrücken, † 10. 9. 1915 bei Kaszubinze verwundet und am 13. 9. 1915 im Feldlaz. 1 XX. A. K. gestorben.
412. **Hagedorn, Ernst,** Wehrm., 10. Komp., * 3. 11. 1878 Ahrensburg, 28. 8. 1914 bei Hohenstein vermißt.
413. **Hagen, H.,** Wehrm., 11. Komp., † 21. 12. 1916 am Stochod gefallen.
414. **Hahn, Hans,** Musk., 1. Komp., * 15. 9. 1895 Wismar, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy verwundet und kurz darauf im Feldlaz. 6 XX. A. K. gestorben.
415. **Hamann, Konrad,** Musk., 2. Komp., * 17. 7. 1893 Zirlau, † 6. 12. 1918 im Res.-Laz. in Aschaffenburg infolge Krankheit gestorben.
416. **Hamdorf, Ferdinand,** Ldst.-Rekr., 5. Komp., * 1. 10. 1884 Hamburg, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
417. **Hamer, H.,** Uffz., 10. Komp., † 4. 4. 1917 am Stochod verwundet und am 23. 4. 1917 im Feldlaz. in Maly Holoby gestorben.
418. **Hameyer, Heinrich,** Ldstm., 2. Komp., * 6. 1. 1875 Bevensee, Uelzen, † 20. 7. 1917 am Stochod gefallen.
419. **Hammermann, Johannes,** Sergt., 2. Komp., * 5. 5. 1878 Kleinnordende, Pinneberg, † 24. 5. 1918 in Flandern gefallen.
420. **Hampel, Georg,** Musk., 11. Komp., * 20. 7. 1893 Breslau, † 9. 9. 1915 bei Kaszubinze gefallen.
421. **Hanewinkel, Theodor,** Ers.-Res., 6. Komp., * 7. 4. 1886 Beelen, Warendorf, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
422. **Hansen, Hans,** Gefr., 2. Komp., * 5. 10. 1885 Lintrup, Hadersleben, † 6. 10. 1914 bei Bakalarzewo gefallen.
423. **Hansen, Nis,** Ers.-Res., 6. Komp., * 27. 9. 1882 Spandet, † 3. 9. 1915 in Grodno vermißt und am 22. 4. 1918 in russischer Gefangenschaft infolge Krankheit gestorben.
424. **Hansen, Richard,** Ldstm., 12. Komp., * 15. 7. 1888 Altona, † 13. 12. 1917 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit gestorben.
425. **Hansen, Willi,** Füs., 4. Komp., * 5. 10. 1893 Flensburg, † 11. 8. 1915 bei Janczewo verwundet und später im Res.-Laz. in Magdeburg gestorben.
426. **Harder, Heinrich,** Ldst.-Rekr., 9. Komp., * 28. 6. 1886 Höbeck, Rendsburg, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
427. **Harder, Peter,** Ers.-Res., 1. Komp., * 24. 4. 1887 Bokel, Pinneberg, † 10. 2. 1915 bei Buddern gefallen.
428. **Harder, Theodor,** Wehrm., 9. Komp., * 4. 10. 1877 Hamburg, † 29. 8. 1914 bei Hohenstein verwundet und an demselben Tage im Feldlaz. in Allenstein gestorben.
429. **Hardt, Hermann,** Wehrm., 2. Komp., * 29. 9. 1885 Niendorf, Lübeck, † 6. 10. 1914 bei Bakalarzewo gefallen.
430. **Harm, Heinrich,** Uffz., 3. Komp., * 26. 12. 1881 Rade, Stormarn, † 6. 10. 1914 bei Bakalarzewo gefallen.
431. **Hartmann, Otto,** Offz.-Stellv., 9. Komp., * 9. 7. 1892 Kreuznach, † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
432. **Haß, Ferdinand,** Wehrm., 10. Komp., * 22. 11. 1878 Dingen, Eddelak, † 29. 8. 1916 am Stochod gefallen.
433. **Hauschildt, Heinrich,** Ldstm., 1. M.-G.-K., * 22. 9. 1882 Altona, † 5. 5. 1918 in Flandern verwundet und am 7. 5. 1918 im Feldlaz. in de Ruiter gestorben.
434. **Hauschildt, Wilhelm,** Uffz. Ers.Btl., * 15. 3. 1878 Hamburg † 1. 12. 1915 im Res.-Laz. in Stade infolge Krankheit gestorben.

435. **Haydt, Johann**, Ldstm., 4. Komp., * 4. 6. 1877 Hude, Delmenhorst, † 22. 10. 1918 vor Verdun gefallen.
436. **Heck, Eduard**, Uffz., 2. Komp., * 11. 5. 1878 Seth, Segeberg, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy verwundet und kurz darauf gestorben.
437. **Heck, Ludwig**, Ldstm., 9. Komp., * 3. 1. 1888 Erdhausen, Biedenkopf, † 26. 4. 1918 bei Paschendale gefallen.
438. **Hecke, Heinrich**, Ers.-Res., 12. Komp., * 3. 10. 1886 Schleswig, † 10. 9. 1915 bei Njekraschy gefallen.
439. **Heide, Johann**, Ldstm. 1. Komp., * 17. 3. 1883 Cummerow, Guben, † 29. 4. 1918 in Flandern vermißt.
440. **Heidsieck, Alfred**, Vizf. 11. Komp., † 12. 9. 1914 bei Neuendorf gefallen.
441. **Heilen, Johannes**, Ldstm. 11. Komp., * 31. 1. 1889 Krefeld, † 1. 9. 1915 vor Grodwo verwundet und am 4. 9. 1915 im Feldlaz. 99 gestorben.
442. **Heimsath**, Wehrm., 12. Komp., * 1. 1. 1881 Elberfeld, † 24. 10. 1918 bei Flabas vermißt.
443. **Heins, Heinrich**, Schütze, 2. M.G.K., * 17. 7. 1897 Hamburg, † 23. 8. 1918 im Res.-Laz. in Wandsbek infolge Krankheit gestorben.
444. **Heintze, Johann**, Musk., 7. Komp., * 14. 8. 1887 Luisenhof i. M., † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
445. **Heinze, Albert**, Leutn. d. L., 1. Komp., * 26. 4. 1880 Ahrensburg, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy verwundet, später im Res.-Laz. 2 in Hamburg gestorben.
446. **Heit, Claus**, Wehrm., 9. Komp., † 26. 5. 1916 bei Stolan verwundet und am 5. 7. 1916 im Kriegslaz. in Mitau gestorben.
447. **Heitmann, H.**, Gefr. 11. Komp., † 3. 4. 1917 am Stochod gefallen.
448. **Hellwig, Emil**, Ldstm., 4. Komp., * 2. 2. 1880 Pliebischken, Wehlau, † 19. 8. 1916 bei Toboly vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Neukölln v. 4. 6. 20 für tot erklärt.
449. **Hennischen, Max**, Ldstm., 5. Komp., * 27. 1. 1879 Clasdorf, Jüterbog, † 12. 10. 1918 in der Abwehrschlacht an der Maas verwundet und am 17. 10. 1918 im Res.-Laz. in Kaiserslautern gestorben.
450. **Henschel, Bernhard**, Musk., 12. Komp., * 11. 9. 1893 Breslau, † 25. 9. 1915 bei Sykowitsche gefallen.
451. **Heldt, Peter**, Wehrm., 4. Komp., * 3. 4. 1877 Oewersee, Flensburg, † 30. 5. 1915 bei Grabowek gefallen.
452. **Hensen, August**, Wehrm., 1. Komp., * 17. 10. 1885 Ahrensbök, Fstt. Lübeck, † 1. 11. 1914 bei Blindgallen vermißt.
453. **Herbst, Adolf**, Gefr., 1. Komp., * 5. 10. 1879 Theresenhof, Oldenburg, † 1. 9. 1915 vor Grodno verwundet und am 2. 9. 1915 im Feldlaz. 5 I. A.-K. in Nowy Dwor gestorben.
454. **Hermann, Heinrich**, Res., 8. Komp., * 3. 8. 1884 Reckwitz, Posen, † 28. 7. 1916 bei Gorodyschtsche gefallen.
455. **Herpich, Max**, Wehrm., 9. Komp., * 9. 6. 1881 Zwickau, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
456. **Herz, Karl**, Ldstm., 6. Komp., * 20. 11. 1881 Gr. Ottersleben, Magdeburg, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
457. **Hetzel, Karl**, Musk., 6. Komp., * 4. 2. 1899 Dinglingen, Baden, † 18. 6. 1918 in Flandern gefallen.
458. **Heuk, Robert**, Wehrm., 6. Komp., * 14. 9. 1879 Altona, † 6. 10. 1914 bei Kamionka gefallen.
459. **Heyden, Heinrich**, Leutn. d. L., 9. Komp., * 6. 6. 1884 Wandsbek, † 20. 4. 1918 im Houthoulster Wald gefallen.

460. **Heyden, Paul,** Uffz., 2. Komp., * 18. 5. 1884 Heiligenhafen, Oldenburg, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
461. **Hieronymus, L.,** Ldstm., 12. Komp., † 31. 10. 1916 am Stochod gefallen.
462. **Hilckert, Heinrich,** Gefr. 8. Komp., * 27. 7. 1878 Flensburg, † 31. 8. 1915 vor Grodno gefallen.
463. **Hildebrandt, Johann,** Gefr., 11. Komp., * 21. 10. 1881 Langenzeim, Fürth i. B., † 9. 9. 1915 bei Kaszubinze gefallen.
464. **Hillermann, Franz,** Ldstm., 9. Komp., * 21. 1. 1874 Hamburg, † 9. 9. 1916 am Stochod gefallen.
465. **Himmalai, Hermann,** Gefr., 2. Komp., * 8. 2. 1880 Kröß, Oldenburg, † 20. 10. 1918 vor Verdun gefallen.
466. **Hink, Rudolf,** Sergt., 8. Komp., * 12. 10. 1882 Eddelak, S. Dithm., † 18. 6. 1918 in Flandern verwundet und am 20. 6. 1918 in einem Feldlaz. gestorben.
467. **Hinkfuß, Willy,** Wehrm., 5. Komp., * 10. 2. 1881 Hamburg, † 4. 3. 1915 bei Karwowo verwundet und später gestorben.
468. **Hinrichs, Hermann,** Wehrm., 12. Komp., * 25. 1. 1880 Bargen, N. Dithm., † 29. 9. 1916 am Stochod gefallen.
469. **Hinz, K.,** Gefr., 11. Komp., † 8. 1. 1917 am Stochod gefallen.
470. **Hinz, Paul,** Uffz., 7. Komp., * 2. 7. 1884 Neumünster, † 19. 8. 1916 am Stochod gefallen.
471. **Hinz, Theophil,** 1. Komp., † 1915 im Feldlaz. 2 II. A.K. infolge Krankheit gestorben.
472. **Hinze, Johann,** Wehrm., 2. Komp., * 5. 9. 1880 Arnswalde, Neumark, † 6. 10. 1914 bei Bakalarzewo gefallen.
473. **Hißnauer, Georg,** Uffz., Ers.-Btl. * 23. 4. 1870 Hamburg, † 5. 8. 1917 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit gestorben.
474. **Hobusch, Karl,** Feldw., 10. Komp., † 5. 11. 1914 in der Romintener Heide verwundet und am 7. 12. 1914 im Res.-Laz. in Insterburg gestorben.
475. **Höflich, Christian,** Musk., 8. Komp., * 8. 5. 1899 Forst i. Baden, † 17. 4. 1918 in Flandern verwundet und später gestorben.
476. **Höfs, Wilhelm,** Sergt., 8. Komp., * 9. 9. 1878 Gollnow, Naugard, † 20. 6. 1918 in Flandern vermißt.
477. **Hölterhoff, Friedrich,** Ldstm., 2. Komp., * 20. 4. 1889 Wald, Solingen, † 29. 4. 1918 in Flandern gefallen.
478. **Höltig, Daniel,** Wehrm., 9. Komp., † 26. 2. 1915 bei Karwowo verwundet und am 27. 2. 1915 im Feldlaz. in Stawiski gestorben.
479. **Hölzer, Theodor,** Ers.-Res., 4. Komp., * 17. 10. 1888 Wattenscheid, Gelsenkirchen, † 19. 8. 1916 bei Toboly gefallen.
480. **Höpner, August,** Wehrm., 4. Komp., * 25. 11. 1883 Güstrow, † 19. 8. 1916 bei Toboly gefallen.
481. **Höper, Heinrich,** Musk., 3. Komp., * 19. 11. 1895 Burg a. F., † 7. 4. 1918 in Flandern gefallen.
482. **Hof, Adolf,** Tambour, 4. Komp., * 1. 4. 1890 Hamburg, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.
483. **Hoff, Heinrich,** Ldst.-Rekr., 10. Komp., * 16. 3. 1885 Windhorster Mühle, Eckernförde, † 8. 9. 1915 bei Kisielnica gefallen.
484. **Hoffmann,** Wehrm., 8. Komp., * 17. 2. 1879 Ostrowke, Kolmar, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
485. **Hoffmann, Fritz,** Musk., 3. Komp., * 30. 12. 1893 Breslau, † 24. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
486. **Hoffmann, Gustav,** Wehrm., 11. Komp., * 4. 9. 1881 Hamburg, † 6. 10. 1914 bei Kamionka gefallen.

487. **Hoffmann, Johann,** Wehrm., 1. Komp., * 13. 2. 1878 Gr. Steinrade, Fstt. Lübeck, † 20. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
488. **Hohmann, Franz,** Ers.-Res., 12. Komp., * 5. 11. 1886 Noßberg, Heilsberg, † 3. 8. 1915 bei Maly Plock gefallen.
489. **Holdorf, Heinrich,** Musk., 5. Komp., * 2. 6. 1882 Bremen, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
490. **Holdt, von Johannes,** 5. Komp. † 1915 im Feldlaz. 6. XX. A.K. gestorben.
491. **Hollmann, Friedrich,** Wehrm., 6. Komp., * 29. 9. 1876 Steinmann, Rotenburg, † 10. 5. 1916 bei Jacobstadt gefallen.
492. **Hoppe,** Wehrm., 11. Komp., † 12. 9. 1914 bei Lyck vermißt.
493. **Hoppe, Heinrich,** Wehrm., Ers.-Btl., * 2. 4. 1877 Harlinghausen, † 17. 2. 1917 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit gestorben.
494. **Hoppe, Simon,** Wehrm., 6. Komp., * 23. 7. 1880 Rissen, Pinneberg, † 6. 10. 1914 bei Kamionka verwundet und am 12. 10. 1914 im Res.-Laz. in Berlin-Westend gestorben.
495. **Horenburg, Richard,** Musk., 5. Komp., * 27. 6. 1883 Alt Tschan, Freystadt, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
496. **Horn, Hubert,** Gefr., 1. M.-G.-K., * 23. 3. 1886 Alvesloe, Stormarn, † 28. 7. 1916 bei Gorodyschtsche gefallen.
497. **Horsten, von, Ernst,** Uffz., 5. Komp., * 9. 4. 1887 Wöhrden, S. Dithm., † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
498. **Hosmann, Johannes,** Wehrm., 10. Komp., * 21. 6. 1876 Kiel, † 4. 3. 1915 bei Grabowek vermißt.
499. **Hoß, Peter,** Musk., 9. Komp., * 11. 1. 1897 Lohrsdorf, Ahrweiler, † 7. 11. 1918 bei Flabas gefallen.
500. **Hoth, Karl,** Wehrm., 9. Komp., * 21. 8. 1879 Rostow, Neu Brandenburg, † 9. 9. 1916 am Stochod gefallen.
501. **Howoldt, M.,** Wehrm., 11. Komp., † 12. 9. 1914 bei Neuendorf gefallen.
502. **Huber, Alfons,** Musk., 11. Komp., * 27. 7. 1899 Erzingen, Waldshut i. Baden, † 31. 10. 1918 bei Flabas gefallen.
503. **Huckfeld, Claus,** Wehrm., 7. Komp., * 15. 12. 1881 Hemdingen, Pinneberg, † 29. 7. 1916 bei Gorodyschtsche gefallen.
504. **Huckfeld, Johann,** Res., 6. Komp., * 23. 3. 1887 Alveslohe, Segeberg, † 3. 9. 1915 in Grodno verwundet und am gleichen Tage bei der San.-Komp. 10 gestorben.
505. **Huckfeld, Johannes,** Wehrm., 7. Komp., † 1915 in einem Kriegslaz. infolge Krankheit gestorben.
506. **Hübner, Max,** Wehrm., 2. Komp., * 19. 5. 1881 Forst, Lausitz, † 4. 3. 1915 bei Grabowek vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts in Kiel vom 10. 7. 1917 für tot erklärt.
507. **Hübener, Henry,** Wehrm., 12. Komp., * 13. 4. 1878 Friedrichsgabe, Pinneberg, † 2. 1. 1918 im Feldlaz. 504 in Kowel infolge Krankheit gestorben.
508. **Hühn, Paul,** San.-Sergt., Ers.-Btl., * 31. 5. 1884 Kröllwitz, Halle, † 10. 10. 1918 im Res.-Laz. in Hamburg infolge Krankheit gestorben.
509. **Hüls, William,** Wehrm., 2. Komp., † 15. 3. 1915 im Res.-Laz. in Trier gestorben.
510. **Hülseberg, Heinrich,** Wehrm., 6. Komp., † 1915 im Res.-Laz. in Rastenburg gestorben.
511. **Hüttmann, Hans,** Res., 12. Komp., * 28. 9. 1890 Altona, † 22. 8. 1915 bei Tykotzin verwundet und am 23. 8. 1915 im Feldlaz. I. A.-K. gestorben.

512. **Hufenbach, Hermann,** Gefr., 8. Komp., * 31. 10. 1895 Neukalen i. M. † 17. 4. 1918 in Flandern gefallen.
513. **Husen, Ernst,** Wehrm., 8. Komp., * 16. 1. 1880 Großensee, Stormarn, † 3. 9. 1915 in Grodno verwundet und am 9. 9. 1915 im Feldlaz. 5 I. A.-K. gestorben.
514. **Huster, Wilhelm,** Ers.-Res. 5. Komp., * 23. 4. 1887 Milte, Warendorf, † 3. 9. 1915 in Grodno verwundet und am 9. 9. 1915 im Feldlaz. 5 I. A.-K. in Nowy Dwor gestorben.
515. **Jablonowski, Paul,** Musk., 10. Komp., * 14. 10. 1899 Thorn, † 9. 7. 1918 bei Ypern gefallen.
516. **Jabusch, Wilhelm,** Gefr., 4. Komp., * 3. 7. 1884 Schneidemühl, † 15. 9. 1916 am Stochod gefallen.
517. **Jacker, W.,** Wehrm., 10. Komp., † 26. 12. 1914 im Res.-Laz. in Lübeck infolge Krankheit gestorben.
518. **Jacobs, August,** Wehrm., 1. Komp., * 14. 1. 1877 Husum, † 31. 5. 1918 in Flandern gefallen.
519. **Jacobs, August,** Wehrm., 6. Komp., * 4. 7. 1880 Neuenkirchen, N. Dithm., † 20. 2. 1915 bei Grabowek verwundet und am gleichen Tage im Feldlaz. in Stawiski gestorben.
520. **Jacobsen, Andreas,** Ldstm., 12. Komp., * 26. 11. 1888 Schobüll, † 10. 9. 1915 bei Njekraschy vermißt. 21. 12. 1915 in russischer Gefangenschaft gestorben.
521. **Jacobsen, Heinrich,** Wehrm., 8. Komp., * 1. 11. 1878 Pinneberg, † 24. 4. 1916 an der Düna verwundet und am 25. 4. 1916 im Feldlaz. in Peschau gestorben.
522. **Jacobsen, Walter,** Leutn. d. Res., 9. Komp., * 3. 4. 1892 Hamburg, † 21. 3. 1918 im Kriegslaz. in Gent infolge Krankheit gestorben.
523. **Jäckel, Hugo,** Kriegsfr., 6. Komp., * 30. 11. 1896 Zduny, Krotoschin, † 20. 9. 1915 bei Grabowek verwundet und am gleichen Tage im Feldlaz. in Stawiski gestorben.
524. **Jäger, Heinrich,** Gefr., 4. Komp., * 19. 12. 1881 Dersau, Plön, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
525. **Jäger, Otto,** Wehrm., 1. Komp., * 14. 5. 1883 Barghorst, Fstt. Lübeck, † 27. 1. 1915 im Res.-Laz. in Bartenstein infolge Krankheit gestorben.
526. **Jans, Ferdinand,** Ldst.-Rekr., 9. Komp., * 27. 8. 1891 Rodenis, Husum, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
527. **Jansch, Friedrich,** Ldstm., 4. Komp., * 10. 11. 1880 Schöneberg, Teltow, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
528. **Jansen, Heinrich,** Wehrm., 12. Komp., * 9. 11. 1876 Tostedt, Westerstede, † 24. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
529. **Jansen, Karl,** Schütze, M.-G.-K., * 20. 7. 1893 Krefeld, † 4. 3. 1915 bei Grabowek vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Krefeld vom 1. 2. 1921 für tot erklärt.
530. **Janssen, Karl,** Wehrm., 10. Komp., * 6. 3. 1876 Renz, Tondern, † 20. 8. 1916 am Stochod verwundet und am 12. 9. 1916 im Res.-Laz. in Kamien-Kozyrski gestorben.
531. **Janus, Otto,** Gefr., 10. Komp., * 23. 1. 1892 Breslau, † 9. 9. 1916 am Stochod gefallen.
532. **Jarr, Johann,** Wehrm., 1. Komp., * 14. 5. 1884 Rüchel, Fstt. Lübeck † 4. 3. 1915 bei Grabowek vermißt. 15. 6. 1915 in russischer Gefangenschaft gestorben.
533. **Jarr, Johann,** Uffz., 4. Komp., * 23. 8. 1883 Hainholz, Pinneberg, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.

534. **Iden, Hinrich**, Ldstm. 7. Komp., * 13. 12. 1874 Wohldorf, Hamburg, † 27. 7. 1916 bei Gorodyschtsche verwundet und am 4. 8. 1916 im Feldlaz. 402 gestorben.
535. **Jebe, Hans**, Wehrm. 12. Komp. * 28. 3. 1878 Busdorf, Schleswig, † 19. 2. 1915 bei Karwowo gefallen.
536. **Jensen, Paul**, Leut. u. Komp.-F., 6. Komp., * 6. 2. 1889 Biskirchen, Wetzlar, † 20. 9. 1916 bei Kowel gefallen.
537. **Jern, Gottlieb**, Gefr., 10. Komp., * 1. 3. 1877 Griesen, Oletzko, † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
538. **Jessen, Peter**, Gefr., 7. Komp., * 30. 10. 1888 Osterterp, Apenrade, † 27. 8. 1916 am Stochod gefallen.
539. **Imbeck, Hermann**, Gefr., 7. Komp., * 10. 9. 1881 Rissen, Pinneberg, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
540. **Intrczenka-Tozebiatowski, August**, Wehrm., 5. Komp., * 1. 4. 1879 Kl. Platenheim, Bütow, † 28. 8. 1914 bei Tannenberg vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Ahrensburg v. 24. 1. 22 für tot erklärt.
541. **Jockisch, Erich**, Musk., 8. Komp., * 9. 12. 1892 Breslau, † 20. 8. 1915 bei Germany gefallen.
542. **Jörs, (Jürs)**, Wehrm., 5. Komp., † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
543. **John, M.**, Schütze, 3. M.G.K., † 28. 11. 1916 am Stochod gefallen.
544. **Joost, (Johst) Hans**, Wehrm., 2. Komp., * 17. 6. 1882 Roßrade, Plön, † 6. 10. 1914 bei Kamionka vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts in Schönberg i. H. für tot erklärt.
545. **Jordan, Wilhelm**, Oberstl. u. Batls.-Kdeur., Stab III, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
546. **Jordt, Johannes**, Ldst.-Rekr., 12. Komp., * 19. 2. 1890 Toft, Tondern, † 15. 8. 1915 bei Krituly verwundet und am 23. 9. 1915 im Festungslaz. in Küstrin gestorben.
547. **Jost, Karl**, Gefr., 2. Komp., * 5. 1. 1887 Kalubba, Plön, † 6. 10. 1914 bei Bakalarzewo gefallen.
548. **Jünger, Emil**, Ers.-Res., 10. Komp., * 3. 12. 1887 Eversten, Oldenburg, † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
549. **Jürgens, Albert**, Musk., 5. Komp., * 30. 8. 1894 Tremskamp, Lübeck, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
550. **Jürgens, Heinrich**, Ldstm., 12. Komp., * 28. 8. 1889 Norddeich, N. Dithm., † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
551. **Jürs, Johannes**, Wehrm., 8. Komp., * 14. 4. 1877 Dockenhuden, Pinneberg, † 30. 9. 1914 in Grajewo gefallen.
552. **Juhls, Karl**, Gefr., 8. Komp., * 30. 7. 1879 Elmshorn, † 30. 9. 1914 auf Patrouille bei Grajewo gefallen.
553. **Jungclaus, Friedrich**, Musk., 2. Komp., * 30. 7. 1895 Oberndorf, Neuhaus, † 17. 7. 1915 bei Grabowek verwundet und am 18. 7. 1915 im Feldlaz. 2 in Stawiski gestorben.
554. **Ipsen, Peter**, Ers.-Res., 7. Komp., * 1. 11. 1881 Flensburg, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
555. **Junghans, Gustav**, Wehrm., 7. Komp., * 25. 4. 1880 Fuchsberg, Königsberg, † 19. 8. 1916 am Stochod vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Bremen v. 27. 10. 21 für tot erklärt.
556. **Iwers, C.**, Wehrm., 11. Komp., † 18. 2. 1917 am Stochod gefallen.
557. **Izmeier, Michael**, Wehrm., 6. Komp., * 8. 1. 1876 Horsbrück, Mittelfranken, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
558. **Kähler, Christian**, Gefr., 3. Komp., * 14. 4. 1883 Kl. Flintbek, Bordesholm, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.

559. **Kähler, Johannes,** Wehrm., 11. Komp., * 3. 2. 1876 Barlohe, Rendsburg, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
560. **Kähn, Gustav,** Ers.-Res., M.-G.-K., 23. 7. 1894 Berlin, † 6. 7. 1916 in russischer Gefangenschaft gestorben.
561. **Kahl, Ernst,** Gefr., 3. Komp., * 3. 11. 1877 Söhren, Segeberg, † 18. 4. 1916 plötzlich verstorben.
562. **Kahl, Karl,** Uffz., 4. Komp., * 9. 12. 1882 Neumünster, † 15. 8. 1915 bei Krituly verwundet und später im Feldlaz. 1 XX. A.-K. gestorben.
563. **Kahn, Karl,** Wehrm., 10. Komp., *24. 1. 1882 Gnipheim, Gr. Gerau, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
564. **Kahnert, Theodor,** Schütze, M.-G.-K., * 19. 2. 1892 Rybik,, Kattowitz, † 15. 9. 1915 bei Kuney gefallen.
565. **Kaiser, Wilhelm,** Wehrm., 10. Komp., * 16. 3. 1877 Güstrow i. M. † 10. 2. 1915 bei Kl. Budschen gefallen.
566. **Kalben, Robert,** Wehrm., 5. Komp., * 31. 12. 1878 Wandsbek, † 17. 2. 1915 bei Laskowiec gefallen.
567. **Kalus, Hyronimus,** Uffz., 7. Komp., * 30. 9. 1892 Königshütte, † 27. 7. 1916 bei Gorodyschtsche gefallen.
568. **Kaminsky, Albert,** Feldw.-Leutn., 4. Komp., * 27. 4. 1880 Canth, Neumark, † 15. 8. 1915 bei Krituly verwundet und am — 3. 1916 im Res.-Laz. in Hamburg gestorben.
569. **Kammann, Heinrich,** Wehrm., 2. Komp., * 18. 4. 1879 Saarlouis, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
570. **Kanditt, Albert,** Wehrm., 2. Komp., * 6. 11. 1880 Bögen, Friedland, † 19. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
571. **Kapahnke, Friedrich,** Ers.-Res. 4. Komp., * 16. 2. 1888 Pollentschin, Karthaus, † 10. 2. 1915 bei Buddern vermißt.
572. **Karger, Eduard,** Wehrm., 4. Komp., * 8. 9. 1880 Dt. Neukirch, Leobschütz, † 10. 2. 1915 bei Buddern gefallen.
573. **Karger, Kurt,** Musk., 9. Komp., * 23. 2. 1892 Breslau, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
574. **Karnitz, Paul,** Vizef., 12. Komp., * 13. 5. 1882 Kamin, † 13. 10. 1918 bei Flabas vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts in Labes v. 15. 12. 20 für tot erklärt.
575. **Karsch, Rudolf,** Res., 5. Komp., * 16. 1. 1889 Posen, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
576. **Kasparek, Johann,** Ldst.-Rekr., 10. Komp., * 13. 6. 1887 Poppelau, Oppeln, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
577. **Kasprowiski, ?,** 6. Komp., † 3. 9. 1915 in Grodno vermißt.
578. **Kaufmann, Karl,** Gefr. 4. Komp., * 23. 5. 1879 Granzin, Parchim, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
579. **Kaul, Hans,** Musk., Ers.-Btl., * 2. 11. 1893 Schleswig, † 24. 8. 1916 in Altona plötzlich gestorben.
580. **Kay, Karl,** Wehrm., 2. Komp., * 7. 10. 1880 Tröndel, Plön, † 6. 10. 1914 bei Bakalarzewo verwundet und am 11. 10. 1914 im Res.-Laz. II in Berlin gestorben.
581. **Kayser, Wilhelm,** Ldstm. 5. Komp., * 24. 9. 1882 Gr. Breese, Lüchow, † 25. 9. 1915 bei Popelniki gefallen.
582. **Keilhauer, Robert,** Uffz., 8. Komp., * 4. 3. 1878 Lokstedt, Pinneberg, † 4. 7. 1918 in Flandern gefallen.
583. **Keller, Eugen,** Schütze, 3. M.-G.-K., * 7. 6. 1899 Burgsolms, † 31. 10. 1918 im Feldlaz. 101 infolge Krankheit gestorben.
584. **Keßlau, Otto,** Ldstm., 5. Komp., * 7. 10. 1882 Rautenberg, Niederung, † 4. 9. 1916 am Stochod verwundet und später gestorben.

585. **Kettler, Wilhelm,** Musk., 5. Komp., * 19. 12. 1882 Bremen, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
586. **Kiel, Hermann,** Ldstm., 11. Komp., * 30. 11. 1886 Boksee, Elmshorn, † 10. 9. 1916 am Stochod gefallen.
587. **Kihnholz, Robert,** Wehrm., 12. Komp., * 25. 10. 1885 Altona, † 25. 9. 1915 bei Sykowitsche gefallen.
588. **Kipke, Ernst,** Ldstm., 3. Komp., * 11. 3. 1883 Havelberg, Westpriegnitz, † 15. 9. 1916 am Stochod gefallen.
589. **Kirbach, Johann,** Wehrm., 5. Komp., *9. 3. 1876 Treptow, Demmin, † 19. 2. 1915 bei Karwowo gefallen.
590. **Kirchner, Hans,** Ldstm., 7. Komp., * 11. 4. 1888 Hamburg, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
591. **Kisters, Wilhelm,** Ers.-Res., 6. Komp., * 4. 11. 1886 Issum, Geldern, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
592. **Klamann, Nikolaus,** Wehrm., 4. Komp., * 16. 9. 1881 Odry, Konitz, † 19. 8. 1916 bei Toboly gefallen.
593. **Klatt, Fritz,** Ers.-Res., 1. Komp., * 28. 6. 1883 Breslau, † 20. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
594. **Klaudat, Friedrich,** Wehrm., 8. Komp. * 9. 9. 1881 Ragnit, † 4. 3. 1915 bei Grabowek vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Pinneberg vom 11. 4. 23 für tot erklärt.
595. **Klee, Ernst,** Ldstm., 2. Komp., * 29. 8. 1882 Harburg, † 27. 4. 1918 in Flandern gefallen.
596. **Kleebauer, Gottfried,** Wehrm., 7. Komp., * 25. 5. 1882 Landshut, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
597. **Klein, Johannes,** Gefr., 2. Komp., * 25. 6. 1879 Schönberg, Plön, † 20. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
598. **Klepper,** Wehrm., 5. Komp., † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
599. **Kliez, August,** Ldstm., Ers.-Batl., * 2. 2. 1873 Natzen, Goldap, † 15. 5. 1916 als Begleiter des Hilfslaz. Zuges 24 plötzlich gestorben.
600. **Klima, Rudolf,** Gefr., M.-G.-K., * 10. 11. 1890 Rosdzin, Konitz, † 30. 7. 1915 bei Konty gefallen.
601. **Klindworth, Jacob,** Wehrm., 10. Komp., * 25. 9. 1882 Neukloster, Stade, † 29. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
602. **Klisch, Julius,** Wehrm., 9. Komp., * 29. 1. 1879 Braunschweig, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
603. **Klöpples, Wilhelm,** Wehrm., 12. Komp., * 12. 1. 1886 Helle, Minden, † 27. 1. 1915 bei Rosenau gefallen.
604. **Kloß, Kasimir,** Gefr., 11. Komp., † 12. 9. 1914 bei Neuendorf gefallen.
605. **Klüß, Jochim,** Sergt., M.-G.-K., * 27. 8. 1879 Olsdorf, Pinneberg, † 3. 11. 1918 vor Verdun gefallen.
606. **Klopsch, Karl,** Gefr., 12. Komp., * 24. 11. 1875 Reisen, Lissa, † 13. 3. 1917 am Stochod verwundet und am 31. 3. 1917 im Res.-Laz. in Berlin gestorben.
607. **Klug, Heinrich,** Uffz., 12. Komp., * 29. 3. 1876 Meiningen, † 10. 9. 1915 bei Ajekraschy verwundet und am 13. 9. 1915 im Feldlaz. 1 XX. A. K. gestorben.
608. **Klus, Hermann,** Leutn. d. R., kdiert z. J.-R. 156, * 25. 10. 1889 Schwentnig, † bei den Kämpfen des Inf.-Regts. 156 gefallen.
609. **Klutas, Gustav,** Wehrm., 5. Komp., * 30. 8. 1879 Guttau, Oldenburg, † 25. 8. 1916 am Stochod gefallen.
610. **Knabe, Adolf,** Ldstm., 6. Komp., * 2. 2. 1888 Hamburg, † 25. 5. 1916 bei Jacobstadt gefallen.

611. **Kneyendorf, Otto,** Füs., 4. Komp., * 23. 1. 1895 Kl. Roge i./M., † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
612. **Kniep, F.,** Ldstm., 10. Komp., † 5. 12. 1916 am Stochod gefallen.
613. **Knoch, Otto,** Wehrm., 12. Komp., * 26. 10. 1882 Ludwigshafen, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
614. **Knorr, Gustav,** Wehrm., 9. Komp., † 28. 10. 1914 bei Stare Bolesti verwundet und später im Res.-Laz. in Wandsbek gestorben.
615. **Kobelt, Paul,** Wehrm., 7. Komp., * 6. 11. 1878 Kursdorf, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Mscinwuje gefallen.
616. **Koch, Heinrich,** Wehrm., 11. Komp., * 17. 10. 1878 Erwitzen, Höxter, † 9. 9. 1915 bei Kaszubinze gefallen.
617. **Kochin,** 7. Komp., 3. 9. 1915 in Grodno vermißt.
618. **Kock, Amandus,** Ldstm., 3. Komp., * 24. 3. 1874 Altenwalde, Lehe, † 8. 4. 1918 im Res.-Laz. Seebad Mariendorf infolge Krankheit gestorben.
619. **Kock, Caesar,** Schütze, M.-G.-K., * 17. 5. 1887 Altona, † 21. 2. 1915 bei Karwowo gefallen.
620. **Kock, Hermann,** Gefr., 11. Komp., * 28. 10. 1880 Hamburg, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
621. **Köhn, Emil,** Wehrm., 7. Komp., * 29. 11. 1878 Stavenhagen i./M., † 21. 2. 1915 bei Karwowo gefallen.
622. **Köhn, Rudolf,** Wehrm., 1. Komp., * 24. 4. 1895, Heidorf, Dömitz, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.
623. **Köhncke, Wilhelm,** Ers.-Res., 2. Komp., * 28. 7. 1887 Bönningstedt, Pinneberg, † 4. 3. 1915 bei Grabowek vermißt, am 30. 11. 1919 in russischer Gefangenschaft gestorben.
624. **Kölln, Max,** Ldstm., 5. Komp., † gefallen (Zeit und Ort fehlt).
625. **Köppe, Karl,** Wehrm., 8. Komp., * 15. 1. 1883 Magdeburg, † 21. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
626 **Köster, Johann,** Ldstm., 3. Komp., * 1. 4. 1879 Bremerhaven, † 19. 9. 1915 bei Krasnowce verwundet und später im Feldlaz. 6 XX. A. K. gestorben.
627. **Kohl, Albert,** Uffz., 12. Komp., * 27. 4. 1884 Hamburg, 3. 8. 1915 bei Maly Plock verwundet und später im Feldlaz. 6 XX. A. K. gestorben.
628. **Kohl, Wilhelm,** Ers.-Res., 1. Komp., * 19. 11. 1886 Dassow, Grevesmühlen, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
629. **Kohlmetz, Arthur,** Ldstm., 4. Komp., * 29. 1. 1888 Hamburg, † 19. 8. 1916 bei Toboly gefallen.
630. **Kokott, Jacob,** Wehrm., 12. Komp., * 24. 7. 1876 Alt Schalkwitz, Oppeln, † 10. 2. 1915 bei Kl. Budschen gefallen.
631. **Kolbe, August,** Kriegfr., Ers.-Batl., * 11. 8. 1895 Friedersdorf Strehlen, † 18. 9. 1918 im Res.-Laz. Reichenbach infolge Krankheit gestorben.
632. **Kolbowski, Hermann,** Wehrm., 4. Komp., * 13. 12. 1880 Danzig, † 1. 9. 1915 vor Grodno verwundet und am 7. 9. 1915 im Feldlaz. 5 I. A.K. in Nowy Dwor gestorben.
633. **Koniczynski, Wladislaus,** Ers.-Res., 6. Komp., * 8. 4. 1892 Mocker Thorn, † 17. 4. 1918 in Flandern gefallen.
634. **Koops, Franz,** Ers.-Res., 2. Komp., * 2. 7. 1887 Altona, † 5. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
635. **Kopisch, Emil,** Wehrm., 12. Komp., * 20. 9. 1882 Waldenburg, † 6. 11. 1914 in der Romintener Heide vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Altona v. 19. 5. 1923 für tot erklärt.
636. **Kopp, Johann,** Gefr. 4. Komp., * 22. 10. 1880 Ochsenkoppel, Plön, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.

637. **Kord, Friedrich,** Gefr., 12. Komp., * 25. 8. 1883 Hagenow Heide, † 24. 10. 1918 bei Flabas vermißt.
638. **Kordts, Gustav,** Wehrm., 1. Komp., * 25. 9. 1879 Grömitz, Oldenburg, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy verwundet und später gestorben.
639. **Krabbenhöft, Heinrich,** Gefr., 4. Komp., * 25. 3. 1881 Ratjensdorf, Plön, † 6. 10. 1914 bei Kamionka vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Preetz F. 2/18 für tot erklärt.
640. **Kräft, Bernhard,** Uffz., 3. Komp., * 11. 3. 1877 Meitzow, Schlawe, † 1. 10. 1915 an der Beresina verwundet und am 4. 10. 1915 bei der San. Komp. 10 in Jurazischki gestorben.
641. **Krah, Georg,** Schütze, 3. M.-G.-K., * 17. 12. 1899 Wiesbaden, † 29. 5. 1918 bei Ypern gefallen.
642. **Krahn, Friedrich,** Ers.-Res., 7. Komp., * 6. 12. 1883 Peisern, russ. Polen, † 30. 8. 1916 am Stochod gefallen.
643. **Kramer, Erwin,** Leutn. d. L., 2. Komp., * 14. 3. 1881, Hamburg, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
644. **Kranz, Adolf,** Gefr., 7. Komp., * 21. 9. 1878 Elmshorn, † 29. 7. 1916 bei Gorodyschtsche gefallen.
645. **Kratzmann, Emil,** Wehrm., 6. Komp., * 4. 3. 1885 Oststeinbek, Stormarn, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
646. **Krause, Hermann,** Musk., 8. Komp., * 10. 6. 1892 Leipe, Breslau, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
647. **Krauß, Karl,** Gefr., 8. Komp., * 24. 12. 1879 Heldritt, † 3. 12. 1918 im Res.-Laz. Zweibrücken an einer am 10. 11. 1918 erlittenen Verwundung gestorben.
648. **Kraut (Kraut), Jacob,** Musk., 7. Komp., * 2. 11. 1882 Weitersweiler, Saarbrücken, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
649. **Krawinkel, K.,** Vizef., 11. Komp., † 12. 9. 1914 bei Neuendorf gefallen.
650. **Kreidenberg, Christian,** Wehrm., 1. Komp., * 9. 7. 1878 Lübeck, † 1. 11. 1914 bei Blindgallen gefallen.
651. **Krellenberg, Heinrich,** Leutn. d. L., 7. Komp., * 10. 12. 1873 Lübeck, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
652. **Krenz, Maximilian,** Gefr., 9. Komp., * 1. 11. 1882 Fietz Dt. Krone, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
653. **Kretschel, Max,** Uffz., 3. M.G.K. * 19. 7. 1879 Berlin, † 29. 5. 1918 bei Ypern gefallen.
654. **Kreutzfeld, Emil,** Kriegsfr., 5. Komp., *17. 6. 1885 Hamburg, † 3. 9. 1915 in Grodno verwundet und am 16. 9. 1915 im Res.-Laz. I. in Allenstein gestorben.
655. **Kreutzfeld, Hermann,** Wehrm., 4. Komp., * 14. 8. 1879 Plön, † 16. 4. 1915 in russischer Gefangenschaft gestorben.
656. **Krieger, Franz,** Ldstm., 4. Komp., * 4. 6. 1889 Gr. Gudellen, Goldap, † 19. 8. 1916 bei Toboly verwundet und vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Hamburg A. 675/18 für tot erklärt.
657. **Kröger, A.** Wehrm., 12. Komp., † 13. 9. 1914 bei Sybba gefallen.
658. **Kröger, August,** Uffz., 5. Komp., * 8. 6. 1879 Schönberg, Lauenburg, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
659. **Kröger, Gustav,** Gefr., 3. Komp., * 25. 10. 1879 Leezen, Segeberg, † 6. 10. 1914 bei Bakalarzewo verwundet und am 2. 11. 1914 im Res.-Laz. Segeberg gestorben.
660. **Kröger, Heinrich,** Wehrm., 2. Komp., * 7. 9. 1879 Dramsau, Plön, † 11. 8. 1915 bei Janczewo verwundet und am 15. 9. 1915 im Res.-Laz. Kolberg gestorben.

661. **Kröger, Marcus,** Ldstm., Ers.-Btl., * 5. 1. 1878 Isbrenn, Schleswig, † 31. 1. 1918 im Res.-Laz. in Hamburg infolge Krankheit gestorben.
662. **Krohn, Heinrich,** Ldstm., 5. Komp., * 7. 2. 1880 Quickborn, Pinneberg, † seit 8. 6. 1917 in russischer Gefangenschaft vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Pinneberg v. 26. 7. 22 für tot erklärt.
663. **Krohn, Johannes,** Wehrm., 6. Komp., * 30. 12. 1881 Schenefeld, Pinneberg, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
664. **Krohn, Wilhelm,** Sergt., 12. Komp., * 3. 9. 1884 Wedel, Pinneberg, †13. 4. 1918 im Houthoulster Wald gefallen.
665. **Kroll, Ferdinand,** Wehrm., 1. Komp., * 25. 10. 1885 Przedendowo, Obornik, † 6. 10. 1914 bei Kamionka gefallen.
666. **Kroning, Wilhelm,** Ldstm., 6. Komp., * 20. 12. 1882 Covnau, Diepholz, † 25. 9. 1915 bei Popelniki gefallen.
667. **Krüger, Gustav,** Wehrm., 10. Komp., * 27. 11. 1886 Goldbeck, Santzig, † 28. 9. 1914 bei Cymmoszyje—Ossowiecz gefallen.
668. **Krüger, Johann,** Wehrm., 5. Komp., * 11. 9. 1877 Schulzendorf, Dt. Krone, † 17. 2. 1915 bei Laskowiec gefallen.
669. **Krüger, Robert,** Ldstm., 1. Komp., * 3. 9. 1876 Strohdehne, Westhawelland, † 7. 8. 1917 am Stochod verwundet und am 13. 8. 1917 im Feldlaz. in Maly Holoby gestorben.
670. **Krumlinde, Otto,** Wehrm., 11. Komp., * 1. 11. 1880 Eidelstedt, Pinneberg, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
671. **Krummhorn, Karl,** Wehrm., 11. Komp., * 10. 8. 1879 Altona, † 12. 9. 1914 bei Lyck vermißt.
672. **Kruse, Detlef,** Musk., 7. Komp., * 8. 11. 1895 Gletschendorf, Lübeck, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
673. **Kruse, Franz,** Musk., 7. Komp., * 29. 10. 1894 Harkensee, Grevesmühlen, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
674. **Kruse, Friedrich,** Ldstm. 11. Komp., * 11. 2. 1876 Bremen, † 8. 7. 1918 bei Ypern gefallen.
675. **Kuchenbecker, Willi,** Gefr., 6. Komp., * 30. 8. 1886 Sparsee, Neustettin, † 10. 11. 1918 bei den Abwehrkämpfen der Maas vermißt.
676. **Kuchta, Josef,** Wehrm., 7. Komp., * 15. 3. 1877 Gohle, † 4. 3. 1915 bei Karwowo gefallen.
677. **Kudelko, Max,** Gefr., 10. Komp., * 20. 9. 1895 Altona, † 11. 9. 1915 bei Kaszubinze gefallen.
678. **Kühl, Jasper,** Wehrm., 8. Komp., * 27. 3. 1877 Quickborn, Pinneberg, † 31. 3. 1916 an der Düna gefallen.
679. **Kühn, Wilhelm,** Schütze, M.-G.-K., * 28. 10. 1894 Sonderburg, † 3. 9. 1915 in Grodno verwundet und vermißt.
680. **Künne, Ferdinand,** Wehrm., 7. Komp., * 26. 3. 1884 Milte, Warendorf, † 10. 11. 1918 bei den Abwehrkämpfen an der Maas vermißt.
681. **Kuhnert, Paul,** Kriegsfr., 1. Komp., † 20. 2. 1915 bei Grabowek verwundet und am 21. 2. 1915 im Feldlaz. in Stawiski gestorben.
682. **Kuhr, Heinrich,** Gefr., 3. Komp., * 14. 4. 1877 Bunsdorf, Eckernförde, † 3. 12. 1917 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit gestorben.
683. **Kuhrau, Karl,** Wehrm., 1. Komp., † 4. 3. 1915 bei Grabowek verwundet und am 5. 3. 1915 im Landw.-Feldlaz. 2 in Stawiski gestorben.
684. **Kumbier, Albert,** Ldstm., 2. Komp., * 22. 7. 1873 Brettin, Jerichow II, † 11. 9. 1916 am Stochod gefallen.
685. **Kummerfeld, Wilhelm,** Uffz., 9. Komp., * 23. 8. 1877 Hamburg, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.

686. **Küchenmeister, Karl,** Wehrm., 1. Komp., * 2. 7. 1881 Hutzfeld, Fstt. Lübeck, † 19. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
687. **Kummert, Karl,** Ers.-Res., 8. Komp., * 30. 10. 1887 Ohrdorf, Isenhagen, † 9. 11. 1918 bei den Abwehrkämpfen an der Maas gefallen.
688. **Kupschuß, Georg,** Gefr., 7. Komp., * 24. 1. 1884 Buddelkehmen, † 30. 8. 1916 am Stochod gefallen.
689. **Kupschuß, Otto,** Wehrm., 11. Komp., * 8. 7. 1876 Memel, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
690. **Kupzyk, Julius,** Gefr., 7. Komp., * 19. 9. 1893 Markowsken, Oletzko, † 30. 8. 1916 am Stochad gefallen.
691. **Kurth, Heinrich,** Wehrm., 2. Komp., * 12. 2. 1880 Hasselburger Mühle, † 20. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
692. **Labeth, Karl,** Ers.-Res., 8. Komp., † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
693. **Lachmann, Max,** Ers.-Res., 3. Komp., * 11. 4. 1895 Moschwitz, Münsterberg, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
694. **Ladiges, Max,** Ldstm., 12. Komp., * 1. 8. 1888 Altona, † 26. 4. 1918 in Flandern verwundet, und am 28. 4. 1918 bei der San. Komp. 215 gestorben.
695. **Lämmer, Alfred,** Ldstm., 3. Komp., * 18. 3. 1892 Winschendorf, Neustadt i. Th., † 22. 8. 1915 bei Tykotzin gefallen.
696. **Lage, August,** Ldstm., 6. Komp., * 9. 8. 1873 Kiel, † 22. 9. 1916 bei Kowel gefallen.
697. **Lang, Lucian,** Musk., 1. Komp., * 20. 11. 1895 Mühlhausen i. E. † 9. 4. 1918 in Flandern vermißt.
698. **Lange, Otto,** Ldstm., 6. Komp., * 3. 12. 1876 Molitz, Salzwedel, † 10. 11. 1918 bei den Abwehrkämpfen an der Maas vermißt.
699. **Lars, Max,** Wehrm., 2. Komp., * 4. 10. 1874 Großenhain, Bautzen, † 22. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
700. **Laschka, T.,** Wehrm., 12. Komp., † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
701. **Laß, Ernst,** Gefr., 6. Komp., * 28. 2. 1896 Stralsund, † 5. 7. 1918 in Flandern gefallen.
702. **Laß, Richard,** Ers.-Res., 5. Komp., * 27. 11. 1888 Kappeln, † 3. 9. 1915 in Grodno verwundet und am 5. 9. 1915 bei der San. Komp. 10 gestorben.
703. **Lassen, Jacob,** Gefr., 3. M.-G.-K., * 28. 7. 1891 Nypöhl, Schaub, † 29. 5. 1918 bei Ypern gefallen.
704. **Lau, Fritz,** Ldstm., 12. Komp., * 28. 2. 1889 Barupholz, Schleswig, † 3. 8. 1915 bei Maly Plock verwundet und am 4. 8. 1915 im Feldlaz. XX. A.K. in Lomza gestorben.
705. **Laudehr, Paul,** Ers.-Res., 4. Komp., * 12. 7. 1889 Hamburg, † 15. 8. 1915 bei Krituly verwundet und kurze Zeit darauf auf dem Transport gestorben.
706. **Lauszat, Heinrich,** Wehrm., 3. Komp., † 7. 4. 1915 im Feldlaz. 2 im Stawiski gestorben.
707. **Lebahn, Otto,** Füs., 6. Komp., * 4. 11. 1893 Dümmerhütte, Wittenburg, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
708. **Lebeth, Karl,** Ers.-Res., 8. Komp., * 9. 11. 1882 Klausmühlen, Memel, † 31. 8. 1915 vor Grodno gefallen.
709. **Lehmann, Robert,** Gefr., 6. Komp., * 26. 2. 1891 Werder, Potsdam, † 10. 11. 1918 bei den Abwehrkämpfen an der Maas vermißt.
710. **Lehner,** Musk., 5. Komp., * 18. 8. 1882 Oihling, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
711. **Lehrer, Bernhard,** Musk., 7. Komp., * 13. 3. 1893 Selz, Weißenburg, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.

712. **Leier, Adolph,** Ers.-Res., 1. Komp., * 16. 7. 1888 Bramfeld, Stormarn, † 20. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
713. **Lemberg, Arnold,** Wehrm., 4. Komp., * 3. 8. 1883 Rathjensdorf, Plön, † 6. 10. 1914 bei Bakalarzewo gefallen.
714. **Lemke, Gustav,** Ldstm., 1. Komp., * 5. 8. 1885 Wittenberge, Westpriegnitz, † 8. 9. 1915 bei Prudy gefallen.
715. **Lempfert, Heinrich,** Wehrm., 6. Komp., * 29. 5. 1886 Elmshorn, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
716. **Lengies, Martin,** Wehrm., 8. Komp., * 20. 2. 1881 Schakemingken, Tilsit, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
717. **Leonhard, Albert,** Wehrm., 8. Komp., * 26. 4. 1877 Altona, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
718. **Leuth, Jürgen,** Uffz. 4. Komp., * 15. 2. 1882 Norderstapel, Schleswig, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
719. **Levy, David,** Gefr., 12. Komp., * 1. 6. 1899 Mörchingen, Forbach, † 24. 10. 1918 bei Flabas vermißt.
720. **Levy, Joseph,** Musk., Nachr. Zug. II, * 7. 2. 1893 Gennweiler, Trier, † 3. 11. 1918 bei der Abwehrschlacht an der Maas gefallen.
721. **Lewels, August,** Ers.-Res., 2. Komp., * 12. 12. 1888 Grönwohld, Stormarn, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
722. **Lewicki, Wladilaus,** Musk., 6. Komp., * 27. 8. 1895 Penz, Posen, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje verwundet und am 5. 8. 1915 im Feldlaz. 5 XX. AK. in Kolno gestorben.
723. **Lewinski, Thomas,** Ldstm., 7. Komp., * 13. 2. 1888 Czersk, Konitz, † 21. 8. 1915 bei Njetzjetzy verwundet und am 22. 8. 1915 im Feldlaz. 1 in Rutki gestorben.
724. **Libenau, Gustav,** Ldstm., Ers.-Btl., * 29. 6. 1875 Wulfsdorf, † 3. 9. 1916 im Res.-Laz. in Hamburg, infolge Krankheit gestorben.
725. **Lienau, August,** Wehrm., 11. Komp., * 16. 7. 1881 Altona, † 19. 2. 1915 bei Karwowo gefallen.
726. **Ließmann, Otto,** Ldstm., 4. Komp., * 30. 10. 1874 Benneckenstein, Grafsch. Hohenstein, † 12. 9. 1916 am Stochod verwundet und später gestorben.
727. **Lielienborn, Heinrich,** Ers.-Res., 3. Komp., * 30. 8. 1887 Altona, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.
728. **Linde, Georg,** Kriegsfr., 5. Komp., * 24. 11. 1895 Brieg, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
729. **Lindemann, Otto,** Uffz., 1. Komp., * 24. 2. 1882 Wöbs, † gefallen (Zeit und Ort nicht gemeldet).
730. **Lingermann, Heinrich,** Ers.-Res., 12. Komp., * 22. 6. 1883 Neukirchen, Ziegenhain, † 10. 8. 1915 bei Jeziorki gefallen.
731. **Lode, Otto,** Musk., 1 Komp., * 17. 6. 1892 Nicolini, Falkenberg, † 10. 2. 1915 bei Buddern gefallen.
732. **Lösel, Robert,** Ers.-Res., 9. Komp., * 6. 6. 1892 Sande, Stormarn, † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
733. **Lohse, Johannes,** Sergt. 3. M.G.K., * 21. 3. 1881 Föhrden Bare, Segeberg, † 13. 10. 1918 vor Verdun gefallen.
734. **Loose, Hermann,** Wehrm., 4. Komp., * 22. 5. 1882 Gr. Aspe, Kiel, † 6. 10. 1914 bei Bakalarzewo gefallen.
735. **Lorenz, Arno,** Vizew., 10. Komp., * 3. 3. 1892 Seiffersdorf, Sarau, † 21. 7. 1917 am Stochod gefallen.
736. **Lorenzen, Alfred,** Gefr., 8. Komp., * 2. 2. 1877 Hennen, N. Dithm., † 27. 7. 1916 bei Gorodyschtsche gefallen.

737. **Lubbers, August,** Wehrm., 11. Komp., * 17. 11. 1879 Meldorf, S. Dithm., † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
738. **Lubinski, Otto,** Gefr., 8. Komp., † 7. 4. 1915 infolge Krankheit gestorben. (Ort nicht gemeldet).
739. **Ludwig, Arthur,** Wehrm., 10. Komp., * 7. 5. 1882 Altona, † 24. 10. 1914 bei Kamionka vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Altona F. 92/21 für tot erklärt.
740. **Lübbers, Karl,** Füs., 9. Komp., * 16. 10. 1898 Linden, † 14. 10. 1918 bei Flabas gefallen.
741. **Lübker, Karl,** Wehrm., 2. Komp., * 22. 4. 1880 Waslunk, Oldenburg, † 5. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
742. **Lübker, Johannes,** Gefr., 8. Komp., * 23. 1. 1885 Haßberg, Plön, † 19. 12. 1914 bei Kl. Sunkeln gefallen.
743. **Lück, Martin,** Ldstm., 4. Komp., * 8. 6. 1890 Hamburg, † 11. 9. 1916 am Stochod gefallen.
744. **Lüdemann, Paul,** Ref., 12. Komp., * 18. 8. 1888 Stellingen, Pinneberg, 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
745. **Lukas, Karl,** Ers.-Ref., 10. Komp., * 6. 1. 1881 Massen, † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
746. **Lulen, G.,** Gefr., 11. Komp., † 3. 4. 1917 am Stochod gefallen.
747. **Lun, Rudolf,** Ers.-Ref., 12. Komp., * 17. 12. 1884 München, † 25. 9. 1915 bei Krupowitsche gefallen.
748. **Lusebrink, Otto,** Wehrm., 1. Komp., * 26. 1. 1884 Becke, Gummersbach, † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
749. **Lynen, Friedrich,** Musk., 9. Komp., * 6. 9. 1895 Würselen, Aachen, † 8. 5. 1918 im Houthoulster Wald gefallen.
750. **Maas, Wilhelm,** Wehrm., 10. Komp., * 20. 11. 1877 Sennerin i. M., † 28. 8. 1914 bei Hohenstein verwundet und am 10. 9. 1914 in einem Ref.-Laz. gestorben.
751. **Maaß, Gustav,** Ldstm.-Rekr., 8. Komp., * 12. 9. 1888 Böbbelin, Schlawe † 20. 8. 1915 bei Germany gefallen.
752. **Macieczak, Johann,** Ldstm., 6. Komp., * 26. 12. 1886 Dziarnowo, Hohensalza, † 5. 7. 1918 in Flandern gefallen.
753. **Mählitz, Julius,** Ers.-Ref., 9. Komp., * 27. 11. 1887 Altona, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
754. **Mählmann, Rudolf,** Wehrm., 11. Komp., * 6. 10. 1880 Blankenese, Pinneberg, 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
755. **Mahns, Hermann,** Ers.-Ref., 2. Komp., * 29. 1. 1886 Ohe, Stormarn, † 26. 4. 1918 in Flandern gefallen.
756. **Manderla, Johannes,** Ldst.-Rekr., 10. Komp., * 23. 6. 1887 St. Peter, Eiderstedt, † 25. 9. 1915 bei Kuprowitsche gefallen.
757. **Mannstein, Johannes,** Ers.-Ref., 3. Komp., * 19. 8. 1887 Altona, † 1. 9. 1915 vor Grodno gestorben.
758. **Marien, Otto,** Wehrm., 10. Komp., * 4. 1. 1881 Reinbek, † 4. 3. 1915 bei Grabowek vermißt.
759. **Markussen, Jens,** Musk., Ers.-Btl., * 1. 9. 1892 Ottersbüll, Tondern, † 26. 10. 1916 in Ottersbüll infolge Krankheit gestorben.
760. **Marquardt, Franz,** Gefr., 8. Komp., * 16. 10. 1879 Jegothen, Heilsberg, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje verwundet und später im Ref.-Laz. Johannisburg gestorben.
761. **Marquardt, Hermann,** Wehrm., 7. Komp., * 10. 8. 1878 Kl. Brausen, Rosenburg, † 22. 9. 1915 bei Vorw. Borki gefallen.
762. **Marschall, Paul,** Ref., 12. Komp., * 14. 12. 1889 Zipplau, Danziger Höhe, † 2. 5. 1918 bei Paschendale gefallen.

763. **Marten, Paul,** Gefr., 4. Komp., * 21. 10. 1877 Kolberg, † 14. 6. 1918 in Flandern verwundet und am 15. 6. 1918 im Feldlaz. de Ruiter gestorben.
764. **Martens, Adolf,** Ldstm.-Rekr., 9. Komp., * 21. 5. 1886 Altona, † 3. 8. 1915 bei Maly Plock gefallen.
765. **Martens, Friedrich,** Ers.-Res., 4. Komp., * 13. 1. 1886 Kolberg, Lauenburg, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
766. **Martens, Friedrich,** Uffz., 5. Komp., * 31. 3. 1871 Habelschwerdt, † 4. 3. 1915 bei Karwowo verwundet und am 6. 3. 1915 im Feldlaz. 10 gestorben.
767. **Martens, Wilhelm,** Wehrm., 2. Komp., * 16. 5. 1883 Wiemersdorf, Segeberg, † 19. 11. 1914 bei Wenzken verwundet und am 20. 11. 1914 im Feldlaz. in Nordenburg gestorben.
768. **Martensen, Ernst,** Wehrm., 2. Komp., * 16. 2. 1880 Gottorf, Eckernförde, † 5. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
769. **Martini, Heinrich,** Ers.-Res., 9. Komp., * 28. 9. 1886 Bargteheide, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
770. **Marweh, Otto, Wehrm.,** 9. Komp., * 20. 7. 1882 Braunschweig, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein verwundet und am 11. 9. 1914 im Res.-Laz. in Osterode gestorben.
771. **Maß, Johannes,** Ldst.-Rekr., 5. Komp., * 20. 6. 1887 Gr. Bremel, Schleswig, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
772. **Massow, Johannes,** Ldst.-Rekr., 5. Komp., * 29. 4. 1891 Hamburg, † 9. 8. 1915 bei Grzymali-Szczepankowski gefallen.
773. **Mathies. Otto,** Uffz., 3. Komp., * 10. 1. 1879 Bockensußra, Ebeleben, † 24. 8. 1916 bei Toboly gefallen.
774. **Matthies, Robert,** Ers.-Res., 12. Komp., * 2. 12. 1883 Badeleben, Neuhaldensleben, † 24. 10. 1918 bei Flabas vermißt.
775. **Matthiessen, Emil,** Ldst.-Rekr., 9. Komp., * 16. 12. 1888 Christiankoog, N.-Dithm., † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
776. **Matthiessen, Friedrich,** Uffz., Ers.-Batl., † 1915 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit gestorben.
777. **Mathiessen, Peter,** Wehrm., 5. Komp., * 28. 2. 1885 Wöhrden, Süder-Dithm., † 3. 9. 1915 in Grodno verwundet und am gleichen Tage bei der San.-Komp. gestorben.
778. **Matzeit, Adam,** Ers.-Res., 4. Komp., * 19. 6. 1885 Jagutten, Memel, † 10. 2. 1915 bei Buddern gefallen.
779. **Matzellus, Georg,** Uffz., 7. Komp., * 29. 8. 1883 Drakseden, Heydekrug, † 4. 3. 1915 bei Karwowo gefallen.
780. **Meckelmann, Ferdinand,** Ers.-Res., 1. Komp., * 13. 12. 1887 Kopendorf-Oldenburg, † 10. 8. 1915 bei Wyschiki gefallen.
781. **Mecklenburg, Adolf,** Vizef., 6. Komp., * 21. 9. 1886 Hamburg, † 6. 10. 1914 bei Kamionka gefallen.
782. **Mehlpitz, Hinrich,** Kriegsfr., 1. Komp., * 3. 2. 1897 Ritterhusen, Osterholz, † 17. 8. 1915 bei Targoni-Wjelikije gefallen.
783. **Meier, Amandus,** Wehrm., 10. Komp., * 15. 7. 1877 Wandsbek, † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
784. **Meier, Emil,** Leutn. d. L. u. Komp.-F., 9. Komp., * 29. 10. 1883 Ohrsen, Lippe, † 2. 9. 1915 in Grodno gefallen.
785. **Meier, Wilhelm,** Musk., 6. Komp., * 11. 5. 1899 Friedewalde, Petershagen, † 17. 4. 1918 in Flandern vermißt, am 24. 12. 1918 in französischer Gefangenschaft gestorben.
786. **Meilniger, Jacob,** Ers.-Res., 12. Komp., * 25. 7. 1886 Elp, Limburg a. d. Lahn, † 17. 5. 1918 bei Ypern gefallen.

787. **Meins, August,** Wehrm., 11. Komp., * 2. 8. 1879 Wulfsdorf, Stormarn, † 13. 9. 1914 bei Lyck vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Ahrensburg v. 28. 2. 22 für tot erklärt.
788. **Meins, Friedrich,** Ldstm., 5. Komp., * 31. 8. 1888 Bölau, Lauenburg, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
789. **Meins, Hugo,** Gefr., 4. Komp., * 7. 11. 1882 Schärensohlen, Lauenburg, † 10. 2. 1915 bei Buddern gefallen.
790. **Meister, Karl,** Ers.-Res., 11. Komp., * 21. 10. 1884 Hamburg, † 9. 9. 1915 bei Kaszubinze gefallen.
791. **Mecklenburg, Karl,** Ldstm., 8. Komp., * 13. 4. 1888 Willdinghusen, Stormarn, † 27. 7. 1916 bei Gorodyschtsche gefallen.
792. **Melzer, Georg,** Musk., 12. Komp., * 19. 3. 1894 Breslau, † 26. 8. 1916 am Stochod gefallen.
793. **Menike, Wilhelm,** Wehrm., 10. Komp., * 12. 12. 1886 Witzhave, Stormarn, † 4. 3. 1915 bei Grabowek vermißt.
794. **Mensing, Kurt,** Ldstm., 12. Komp., * 17. 9. 1876 Hamburg, † 17. 4. 1918 im Houthoulster Wald gefallen.
795. **Meyenborg, Hermann,** Ers.Res., 9. Komp., * 20. 6. 1888 Lübeck, † 7. 9. 1915 an der Kotra gefallen.
796. **Meyer, Albert,** Wehrm., 10. Komp., * 16. 7. 1881 Altona, † 17. 2. 1915 bei Koziki verwundet und am 1. 8. 1915 bei der San.-Komp. 54 gestorben.
797. **Meyer, Johannes,** Vizef., 1. Komp., * 2. 4. 1884 Kätelkrug, Schleswig, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.
798. **Meyer, Robert,** Uffz., 8. Komp., * 12. 4. 1885 Hamburg, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
799. **Meyer, Wilhelm,** Ldstm., 1. Komp., * 4. 8. 1883 Vegesack, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
800. **Meyer, Wilhelm,** Schütze, 2. M.G.K., * 25. 7. 1890 Götzdorf, Kehdingen, † 7. 7. 1918 in Flandern gefallen.
801. **Michelsen, Ernst,** Uffz., 5. Komp., * 18. 3. 1872 Reinfeld, Stormarn, † 5. 8. 1917 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit gestorben.
802. **Mielke, Friedrich,** Offz.-Stellv., 1. M.G.K., * 12. 4. 1888 Güntershagen, Dramberg, † 19. 8. 1916 bei Otryna (am Stochod) gefallen.
803. **Miesner, Johann,** Schütze, 1. M.G.K., * 1. 10. 1893 Otterstein, Osterholz, † 30. 6. 1918 in Flandern gefallen.
804. **Milewczik, Albrecht,** Wehrm., 9. Komp., * 7. 5. 1884 Gewidlinow, Karthaus, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Altona v. 8. 10. 21 für tot erklärt.
805. **Mix, Alfred,** Musk., 2. Komp., * 5. 11. 1884 Breslau, † 4. 3. 1915 bei Grabowek vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Breslau für tot erklärt.
806. **Mlynerczyk, Andreas,** Ers.-Res., 4. Komp., * 23. 11. 1888 Skzesbow, Adelnau, † 10. 2. 1915 bei Buddern gefallen.
807. **Möller, Alfred,** Hauptm. d. L. u. Komp.-F., 6. Komp., * 3. 8. 1868 Hamburg, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
808. **Möller, Heinrich,** Ers.-Res., 2. Komp., * 3. 4. 1888 Lothe, Lippe, † 10. 8. 1915 bei Wyschiki verwundet und am 12. 8. 1915 in einem Feldlaz. gestorben.
809. **Möller, Karl,** Wehrm., 6. Komp., * 9. 6. 1885 Neuhaus, Bleckede, † 26. 4. 1918 in Flandern gefallen.
810. **Möller, Max,** Ldstm., 7. Komp., * 8. 7. 1888 Magdeburg, † 29. 8. 1915 bei Szolemjanka verwundet und später in einem Feldlaz. gestorben.

811. **Möller, Otto,** Gefr., 12. Komp., * 10. 11. 1877 Hasselrade, Bordesholm, † 3. 8. 1915 bei Maly Plock verwundet und am 7. 8. 1915 im Feldlaz. 6. XX. A.K. gestorben.
812. **Möller, Peter,** Gefr., 2. Komp., * 3. 10. 1881 Oldenburg, † 12. 3. 1916 im Osten vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Neustadt i. H. F. 8/19 für tot erklärt.
813. **Möller, Wilhelm,** Ldstm., 4. Komp., * 22. 3. 1880 Alt Steyentin, Greifswald, † 22. 10. 1918 vor Verdun gefallen.
814. **Moschkewitz, Franz,** Wehrm., 10. Komp., * 17. 7. 1881 Alt Buttkuhnen, † 3. 9. 1915 in Grodno vermißt.
815. **Muche, Stanislaus,** Musk., 4. Komp., * 21. 2. 1889 Rappendorf, Jauer, † 19. 8. 1916 bei Toboly gefallen.
816. **Mühlheim, Karl,** Kriegsfr., 10. Komp., * 29. 5. 1896 Hönheim i. E., † 3. 4. 1917 am Stochod verwundet und am 15. 10. 1918 in einem Res.-Laz. gestorben.
817. **Mülkers, Louis,** Vizef., 1. Komp., * 7. 3. 1887 Osnabrück, † 19. 8. 1916 bei Toboly verwundet und vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Kiel F 213/19 für tot erklärt.
818. **Müller, Emanuel,** Musk., 7. Komp., * 4. 6. 1887 Ebersbach i. Württ., † 26. 7. 1916 am Stochod verwundet und am 28. 7. 1916 bei der San.-Komp. 401 gestorben.
819. **Müller, Ernst,** Wehrm., 2 Komp., * 20. 7. 1880 Lübeck, † 7. 3. 1918 im Res.-Laz. Sterkrade infolge Krankheit gestorben.
820. **Müller, Johannes,** Ers.-Res., 4. Komp., * 9. 2. 1882 Altingen, Hernburg, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.
821. **Müller, Max,** Musk., 2. Komp., * 21. 4. 1894 Wiesbaden, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
822. **Müller, Peter,** Wehrm., 6. Komp., * 6. 2. 1877 Frankenmoor, Stade, † 20. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
823. **Münch, Karl,** Wehrm., 1. Komp., * 28. 9. 1880 Staßfurt, Calbe, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
824. **Münnich, Otto,** Wehrm., 7. Komp., * 11. 4. 1881 Gr. Ottersleben, Wanzleben, † 23. 8. 1916 am Stochod gefallen.
825. **Mumm, H.,** Wehrm., 10. Komp., † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
826. **Munsch, Xaver,** Lstm., 12. Komp., * 14. 11. 1895 Gebweiler, † 24. 10. 1918 bei Flabas vermißt.
827. **Muß, Ernst,** Wehrm., 4. Komp., * 30. 7. 1881 Stein, Plön, † 10. 2. 1915 bei Buddern gefallen.
828. **Muth, Wilhelm,** Gefr., 1. Komp., * 1. 11. 1879 Obrigheim, Franken, † 1. 9. 1915 vor Grodno verwundet und am 2. 9. 1915 im Feld-Laz. 5 I. A.K. in Nowy Dwor gestorben.
829. **Naujoks, Max,** Wehrm., 4. Komp., * 10. 9. 1880 Chatull, Tilsit, † 15. 8. 1915 bei Krituly verwundet und am 16. 8. 1915 im Feldlaz. 1 XX. A.K. gestorben.
830. **Nagel, August,** Ldstm., 2. Komp., * 2. 10. 1882 Tondern, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
831. **Nagel, Gustav,** Ers.-Res., 1. Komp., * 25. 1. 1887 Breslau, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
832. **Nagel, Heinrich,** Wehrm., 1. Komp., * 17. 6. 1884 Malente, Fstt. Lübeck, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy verwundet und später im Feld-Laz. 6 XX. A.K. gestorben.
833. **Narjes, Heinrich,** Wehrm., 11. Komp., † 12. 9. 1914 bei Neuendorf gefallen.

834. **Neels, Nikolaus,** Wehrm., 3. Komp., * 14. 2. 1882 Duvenstedt, Stormarn, † 27. 9. 1914 vor Ossowiecz verwundet und am 2. 10. 1914 im Res.-Laz. in Allenstein gestorben.
835. **Nettig, August,** Wehrm., 8. Komp., * 6. 1. 1874 Habelschwerdt, † 4. 3. 1915 bei Grabowek vermißt.
836. **Neuber, August,** Wehrm., 9. Komp., * 1. 6. 1880 Ebersbach, Pr. Holland, † 18. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
837. **Neubert, Oskar,** Ldstm., 7. Komp., * 2. 5. 1891 Breslau, † 17. 4. 1918 in Flandern gefallen.
838. **Neugebauer, Paul,** Ers.-Res., 1. Komp., * 17. 4. 1887 Michelsdorf, Leobschütz, † 5. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
839. **Neumann, Otto,** Wehrm., 7. Komp., * 27. 11. 1892 Baschkow, Krotoschin, † 20. 2. 1915 bei Karwowo gefallen.
840. **Neumann, Paul,** Ers.-Res., 6. Komp., * 29. 6. 1886 Gelsenkirchen, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje verwundet und am 8. 8. 1915 im Feldlaz. 5 in Kolno gestorben.
841. **Neumann, Paul,** Gefr., 10. Komp., * 22. 10. 1894 Schöbestrich, Neumark, † 3. 9. 1916 am Stochod verwundet und am 4. 9. 1916 in Maly Holoby gestorben.
842. **Neunaber, Friedrich,** Ers.-Res., 5. Komp., * 30. 3. 1884 Friedeburg, Wittmund, † 17. 4. 1918 in Flandern verwundet und am 18. 4. 1918 bei der San.-Komp. 215 gestorben.
843. **Nibbe (Nippe), Heinrich,** Gefr., 10. Komp., * 30. 2. 1880 Ostmoor, York, † 28. 9. 1914 bei Cyemmoszyje-Ossowiecz gefallen.
844. **Nickelsen, John,** Ldstm., 12. Komp., * 8. 7. 1892 Tostum, Tondern, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
845. **Niehus, Fritz,** Gefr., 6. Komp., * 18. 9. 1881 Barmstedt, † 20. 7. 1915 bei Zaporowo verwundet und am 21. 7. 1915 im Feldlaz. 2 in Stawiski gestorben.
846. **Niekisch, Friedrich,** Wehrm., 5. Komp., * 5. 11. 1877 Beenz, Prenzlau, † 27. 4. 1916 an der Düna gefallen.
847. **Nielsen, Hans,** Wehrm., 8. Komp., * 18. 2. 1883 Osterby, Sonderburg, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
848. **Nielsen, N.,** Gefr., 9. Komp., † 3. 4. 1917 am Stochod gefallen.
849. **Niemann, B.,** Wehrm., 10. Komp., † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
850. **Niemann, Johannes,** Gefr., 2. Komp., * 10. 10. 1885 Kücknitz, Fstt. Lübeck, † 24. 9. 1915 bei Sabielawcy verwundet und kurz darauf gestorben.
851. **Niendorf, Johann,** Wehrm., 4. Komp., * 30. 7. 1876 Lübesse, Schwerin, † 24. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
852. **Nikodem, Friedrich,** Wehrm., 5. Komp., * 23. 7. 1877 Gr. Lesewitz Marienburg, † 19. 8. 1916 am Stochod gefallen.
853. **Nissen, Thomas,** Musk., 8. Komp., * 6. 6. 1894 Weesby, Tondern, † 27. 7. 1916 bei Gorodyschtsche gefallen.
854. **Nitsche, Richard,** Musk., 8. Komp., * 3. 3. 1893 Wilda, Posen, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
855. **Nitschke, Alfred,** Ldstm., 5. Komp., * 24. 12. 1881 Berlin, † 9. 11. 1918 bei den Abwehrkämpfen an der Maas verwundet und vermißt, am 10. 11. 1918 in französischer Gefangenschaft gestorben.
856. **Nowak, Wilhelm,** Ers.-Res., 6. Komp., * 11. 2. 1885 Dortmund, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
857. **Nürenberg, Georg,** Wehrm., 8. Komp., * 19. 10. 1881 Stolp, † 26. 11. 1914 bei Kl. Sunkeln gefallen.

858. **Oberlander, Matthias,** Ldstm., Ers.-Batl., * 7. 5. 1870 Schnuttenbach, Schwaben, † 2. 12. 1916 im Res.-Laz. in Hamburg infolge Krankheit gestorben.
859. **Obertopp, Gustav,** Wehrm., 12. Komp., * 23. 9. 1877 Duvenstedt, † 6. 10. 1914 bei Kamionka vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Ahrensburg v. 16. 12. 20 für tot erklärt.
860. **Ochsner, Karl,** Musk., 11. Komp., * 5. 3. 1895 Albisheim, Kirchheim, † 12. 10. 1918 am Bahnhof Lissey-Ecurey gefallen.
861. **Odewahn, Hans,** Res., 1. Komp., * 21. 2. 1892 Wismar, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
862. **Oehlert, Ludwig,** ?, 11. Komp., † 1915 im Res.-Laz. 3 B in Hamburg infolge Krankheit gestorben.
863. **Oertling, A.,** Ers.-Res., 9. Komp., † 3. 4. 1917 am Stochod gefallen.
864. **Oesen, von, Hinrich,** Ldstm., 12. Komp., * 30. 11. 1882 Hülseberg, Osterholz, † 25. 9. 1915 bei Sykowitsche verwundet und am 21. 10. 1915 in einem Res.-Laz. gestorben.
865. **Oetting, Wilhelm,** Wehrm., 5. Komp., * 8. 3. 1881 Halstenbek, Pinneberg, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Pinneberg v. 19. 10. 21 für tot erklärt.
866. **Offermann, Wilhelm,** Ldstm., 6. Komp., * 21. 12. 1880 Wulstorf, Geestemünde, † 25. 9. 1915 bei Popelniki gefallen.
867. **Ohlff, Johannes,** Uffz., 1. Komp., * 18. 1. 1880 Tonndorf, Stormarn, 24. 12. 1914 im Res.-Laz. Bartenstein infolge Krankheit gestorben.
868. **Ollandt, Robert,** Ldstm., 5. Komp., * 23. 8. 1876 Hamburg, † 16. 9. 1916 am Stochod gefallen.
869. **Ollenstaedt, Hermann,** Ldst.-Rekr., 8. Komp., * 7. 8. 1888 Hamburg, † 20. 8. 1915 bei Germany verwundet und später auf dem Transport gestorben.
870. **Opitz, Richard,** Wehrm., 7. Komp., * 22. 12. 1883 Altwasser i. Schl., † 4. 3. 1915 bei Karwowo gefallen.
871. **Oriwal, Paul,** Musk., 11. Komp., * 22. 5. 1892 Pawelitz, Treblitz, 24. 9. 1915 bei Kuprowitsche gefallen.
872. **Osse, Hinrich,** Gefr., 8. Komp., * 23. 5. 1876 Leeswig, York, † 29. 8. 1915 bei Szolemjanka verwundet und am 31. 8. 1915 auf dem Verbandsplatz in Dombrowo gestorben.
873. **Oswald, A.,** Uffz., 12. Komp., † 5. 11. 1916 am Stochod verwundet und kurz darauf bei der San.-Komp. 215 gestorben.
874. **Ott (Otto), Berthold,** Uffz., 7. Komp., * 9. 4. 1876 Meldorf, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje verwundet und am 31. 7. 1915 im Feldlaz. 4 in Janowo gestorben.
875. **Pactow, Ludwig,** Musk., 6. Komp., * 31. 3. 1895 Lübtheen i. M., † 25. 9. 1915 bei Popelniki gefallen.
876. **Pahl, Emil,** Gefr., 11. Komp., * 1. 2. 1881 Altona, † 25. 9. 1915 bei Sydewitsche verwundet und am 26. 9. 1915 im Feldlaz. in Lipnischki gestorben.
877. **Pahl, Wilhelm,** Ers.-Res., 5. Komp., * 10. 3. 1889 Hamburg, † 31. 8. 1915 vor Grodno gefallen.
878. **Pakebusch, H.,** Ldstm., 11. Komp., † 2. 3. 1918 im Res.-Laz. in Freyburg infolge Krankheit gestorben.
879. **Parten, Bernhard,** Ers.-Res., 2. Komp., * 29. 6. 1886 Schiffbek, Stormarn, † 4. 3. 1915 bei Grabowek vermißt.
880. **Paslat, Franz,** Wehrm., 12. Komp., * 2. 8. 1875 Eyseln, Gumbinnen, † 25. 9. 1915 bei Sykowitsche gefallen.

881. **Paterka, Johann,** Wehrm., 12. Komp., * 13. 6. 1878 Radlink, Jarotschin, † 13. 9. 1914 bei Sybba gefallen.
882. **Paulsen, Claus,** Feldw.-Lt., Ers.-Batl., * 15. 6. 1877 Tondern, † 17. 4. 1916 in Altona gestorben (Herzschlag).
883. **Pechert, Franz,** Wehrm., 6. Komp., † 3. 9. 1915 in Grodno verwundet und am 5. 9. 1915 im Feldlaz. in Nowy Dwor gestorben.
884. **Peedmöller, Erich,** Leutn. d. Res., 1. Komp., * 16. 6. 1888 Wolgast, Greifswald, † 21. 4. 1918 in Flandern gefallen.
885. **Peetz, Fritz,** Ldstm., Ers.-Batl., * 28. 12. 1877 Westermühlen, Rendsburg, † 31. 7. 1916 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit gestorben.
886. **Pein, von Ernst,** Gefr., 8. Komp., * 24. 10. 1880 Renzel, Pinneberg, † 30. 9. 1914 in Grajewo gefallen.
887. **Pein, Ferdinand,** Ers.-Res., 2. Komp., * 13. 6. 1888 Etz, Pinneberg, † 20. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
888. **Pelz, Hermann,** Musk., 7. Komp., * 20. 2. 1894 Breslau, † 3. 9. 1915 in Grabowek gefallen.
889. **Perlmann, Harry,** Ldstm., 3. Komp., * 10. 2. 1883 Hamburg, † 22. 8. 1915 bei Tykotzin verwundet und am 28. 8. 1915 im Feldlaz. 6 XX. A.K. gestorben.
890. **Pessel, Wilhelm,** Ers.-Rekr., 11. Komp., * 21. 8. 1882 Gustenswegen, Wolmirstedt, † 15. 8. 1915 bei Krituly in Gefangenschaft geraten, dort später seit 20. 1. 17 vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Hamburg v. 14. 7. 22 für tot erklärt.
891. **Petereit, Georg,** Wehrm., 1. Komp., * 6. 10. 1881 Neustern, Tilsit, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
892. **Peters, August,** Feldw.-Lt., 7. Komp., * 24. 5. 1879 Schwerin, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
893. **Peters, Friedrich,** Füs., 4. Komp., * 4. 6. 1894 Wittmund, Aurich, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.
894. **Peters, Hans,** Ldstm., 2. Komp., * 15. 9. 1888 Kating, Eiderstedt, † 30. 8. 1916 am Stochod verwundet und später bei der San.-Komp. 10 gestorben.
895. **Peters, Heinrich,** Musk., 7. Komp., * 18. 2. 1895 Borstorf, Lauenburg, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje verwundet und am 31. 7. 1915 im Feldlaz. 4 in Janowo gestorben.
896. **Petersen, August,** Wehrm., 12. Komp., † 12. 9. 1914 bei Sybba gefallen.
897. **Petersen, Christian,** Wehrm., 10. Komp., * 21. 8. 1876 Altona, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
898. **Petersen, Emil,** Füs., 4. Komp., * 8. 6. 1893 Leck, Tondern, † 15. 8. 1915 bei Krituly verwundet und später im Feldlaz. 7 I. A.K. gestorben.
899. **Petersen, Georg,** Ers.-Res., 2. Komp., * 29. 6. 1893 Schleswig, † 1. 9. 1915 vor Grodno verwundet und später gestorben.
900. **Petersen, Georg,** * 11. 2. 1884 Kiel, † 3. 8. 1915 bei Jozefowo gefallen.
901. **Petersen, Hans,** Kriegsfr., 5. Komp., * 29. 5. 1894 Flensburg, † 3. 9. 1915 in Grodno verwundet und später im Landw.-Feldlaz. 17 gestorben.
902. **Petersen, Heinrich,** Wehrm., 4. Komp., * 23. 6. 1884 Langenhagen, Oldenburg, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
903. **Petersen, Heinrich,** Ers.-Res., 8. Komp., * 20. 10. 1886 London, 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
904. **Petersen, Jörgen,** Ers.-Res., 12. Komp., * 25. 1. 1883 Holm, Sonderburg, 20. 8. 1916 am Stochod verwundet und am 21. 8. 1916 im Feldlaz. in Huta-Borowienska gestorben.
905. **Petersen, Magnus,** Wehrm., 11. Komp., * 23. 7. 1876 Lintrup, Hadersleben, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.

906. **Petersen, Martin,** Ldstm., 12. Komp., * 5. 6. 1891 Abel, Tondern, † 2. 5. 1918 bei Paschendale gefallen.
907. **Petersen, Niels,** Füs., 4. Komp., * 20. 4. 1895 Keitum, Tondern, † 10. 8. 1915 bei Wyschiki verwundet und am 12. 8. 1915 im Feldlaz. 2 gestorben.
908. **Petersen, Otto,** Vizef., 7. Komp., * 30. 11. 1892 Bad Oldesloe, † 19. 8. 1916 bei Kowel gefallen.
909. **Petersen, Paul,** Gefr., 2. Komp., * 2. 1. 1881 Rungsberghof, Oldenburg, † 20. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
910. **Petersen, Wilhelm,** Wehrm., 7. Komp., * 8. 10. 1878 Kl.-Flottbek, Pinneberg, † 20. 10. 1914 bei Kamionka gefallen.
911. **Pfeffer,** Lt. d. Res., 10. Komp., † 5. 11. 1918 infolge Krankheit gestorben.
912. **Pfeifer, Nicolaus,** Gefr., 11. Komp., * 7. 2. 1893 Kattenhofen, Diedenhofen, † 17. 4. 1918 bei Bixschoote gefallen.
913. **Pfeiffer, Jacob,** Sergt., 8. Komp., * 13. 8. 1878 Püttlingen, Saarbrücken, † 27. 10. 1918 bei der Abwehrschlacht an der Maas gefallen.
914. **Pförtner, Ludwig,** Wehrm., 9. Komp., * 7. 5. 1879 Neuenkirchen, Steinfurth, † 1. 9. 1915 vor Grodno verwundet und am 2. 9. 1915 im Feld-Laz. in Nowy Dwor gestorben.
915. **Plähn, Detlef,** Wehrm., 8. Komp., * 19. 11. 1882 Schwiemhusen, N.-Dithm., † 19. 9. 1916 am Stochod gefallen.
916. **Plüym, Friedrich,** Gefr., 12. Komp., * 22. 9. 1883 Regeln, Mörs, † 28. 1. 1918 im Feldlaz. 11 in Kowel infolge Krankheit gestorben.
917. **Pflugradt, Bernhardt,** Wehrm., 8. Komp., * 10. 4. 1879 Franzburg, † 4. 3. 1915 bei Grabowek verwundet und später im Feldlaz. in Stawiski gestorben.
918. **Philipps, A.,** Uffz., 12. Komp., † 3. 4. 1917 am Stochod gefallen.
919. **Piehl, Otto,** Wehrm., 11. Komp., † 12. 9. 1914 bei Neuendorf gefallen.
920. **Pieschel, Paul,** Musk., 11. Komp., * 30. 4. 1894 Buchau, Neurade, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
921. **Pinnau, F.,** Ers.-Res., 9. Komp., † 4. 2. 1917 am Stochod gefallen.
922. **Plagmann, Otto,** Gefr., 12. Komp., * 28. 8. 1885 Altona, † 12. 9. 1914 bei Sybba gefallen.
923. **Plaßa, Franz,** Res., 2. Komp., * 31. 12. 1888 Hohensalza, † 10. 2. 1915 bei Buddern verwundet und am 18. 4. 1915 im Res.-Laz. in Greifswald gestorben.
924. **Plath, Johann,** Gefr., 3. Komp., * 7. 10. 1881 Krems, Segeberg, † 6. 10. 1914 bei Bakalarczewo gefallen.
925. **Plön,** † 18. 10. 1917 am Stochod verwundet und am 22. 10. 1917 in einem Feldlaz. gestorben. Nähere Pers. fehlen.
926. **Plunke, Rudolf,** Musk., 10. Komp., * 20. 8. 1894 Breslau, † 22. 8. 1915 bei Tykotzin verwundet und am 12. 3. 1916 im Res.-Laz. in Johannesburg gestorben.
927. **Poggensee, August,** Wehrm., 10. Komp., † 9. 9. 1915 im Res.-Laz. in Lyck infolge Krankheit gestorben.
928. **Poggensee, Heinrich,** Ers.-Res., 3. Komp., * 30. 7. 1888 Hemmoor, Stormarn, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.
929. **Pollmann, Oswald,** Musk., 11. Komp., * 30. 1. 1885, † 17. 4. 1918 bei Bixschoote verwundet und am 19. 4. 1918 in einem Feldlaz. gestorben.
930. **Polzin, Hermann,** Musk., Ers.-Batl., * 27. 11. 1900 Haselund, Neustettin, † 25. 12. 1918 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit gest.
931. **Poppe,** Wehrm., 3. Komp. zugeteilt, † 27. 9. 1914 vor Ossowiecz gefallen. Versprengt vom L.J.R. 34.

932. **Prabolt,** Gefr., 7. Komp., † 12. 9. 1914 bei Lyck gefallen.
933. **Postel, Max,** Ers.-Res., 4. Komp., * 26. 3. 1884 Eggstedt, S.-Dithm., † 22. 10. 1918 vor Verdun verwundet und am 23. 10. 1918 im Feld-Laz. in Marville gestorben.
934. **Preiß, Kurt,** Musk., 2. Komp., * 16. 1. 1894 Breslau, † 4. 3. 1915 bei Grabowek verwundet und am 10. 3. 1915 im Res.-Laz. in Dt.-Eylau gestorben.
935. **Prell, Hermann,** Ers.-Res., 3. Komp., * 19. 10. 1886 Meiendorf, Stormarn, † 19. 8. 1916 bei Toboly gefallen.
936. **Preußer, Theodor,** Ers.-Res., 8. Komp., * 31. 12. 1888 Kiel, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
937. **Pries, Fritz,** Leutn. d. L. u. Komp.-F., 2. Komp., † 6. 10. 1914 bei Kamionka verwundet und 1915 im Fest.-Laz. in Thorn gestorben.
938. **Prigge, Albertus,** Res., 5. Komp., * 15. 3. 1888 Finkenwärder, Hamburg, † 27. 7. 1916 bei Gorodyschtsche verwundet und am 31. 7. 1916 im Feldlaz. 402 gestorben.
939. **Prignitz, Paul,** Gefr., 6. Komp., * 23. 4. 1879 Altona, † 17. 4. 1918 in Flandern gefallen.
940. **Prüssing, Karl,** Wehrm., 2. Komp., † 1915 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit gestorben.
941. **Pruter, Nicolaus,** Ldstm., 12. Komp., * 20. 3. 1887 Abtissinwisch, Steinburg, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
942. **Przolinski, Vinzens,** Schütze, M.G.K., * 31. 8. 1894 Neu-Klinkwitz, Schwetz, † 10. 8. 1915 bei Jeziorki gefallen.
943. **Puchelt, Gustav,** Res., 1. Komp., * 30. 10. 1889 Kriegheide, Lüben, † 7. 4. 1918 in Flandern gefallen.
944. **Puck, Wilhelm,** Wehrm., 2. Komp., * 13. 3. 1883 Heiligenhafen, † 30. 10. 1914 bei Staro vermißt.
945. **Pünner, Ernst,** Wehrm., 7. Komp., * 4. 9. 1881 Garstedt, Pinneberg, 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
946. **Pufahl, Karl,** Ers.-Res., 7. Komp., * 17. 12. 1890 Falkenberg, Neugard, † 4. 3. 1915 bei Karwowo vermißt.
947. **Puff, Anton,** Wehrm., 7. Komp., * 9. 1. 1881 Beuern, Heilsberg, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
948. **Puff, August,** Ldstm., 7. Komp., * 16. 5. 1874 Kronshorst, Stormarn, † 19. 8. 1916 am Stochod vermißt.
949. **Pump, Jürgen,** Wehrm., 12. Komp., * 31. 5. 1877 Prisdorf, Pinneberg, † 20. 8. 1916 am Stochod gefallen.
950. **Pump, Heinrich,** Wehrm., 12. Komp., * 17. 8. 1878 Prisdorf, Pinneberg, † 20. 8. 1916 am Stochod gefallen.
951. **Pump, Karl,** Wehrm., 6. Komp., † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje verwundet und am 31. 7. 1915 im Feldlaz. 6 in Kolno gestorben.
952. **Purwin, H.,** Uffz., 12. Komp., 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
953. **Putz, Albert,** Wehrm., 3. Komp., * 1. 1. 1879 Marienhof, Memel, † 5. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
954. **Quilitsch, Paul,** Wehrm., 2. Komp., * 9. 6. 1879 Kemberg, Wittenberg, † 6. 10. 1914 bei Kamionka gefallen.
955. **Raabe, Kurt,** Musk., 10. Komp., * 7. 5. 1888 Gotha, † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
956. **Rabels, Paul,** Wehrm., 10. Komp., * 4. 12. 1883 Altona, † 29. 8. 1916 am Stochod gefallen.
957. **Rademacher, Heinrich,** Wehrm., 10. Komp., * 24. 6. 1885 Hamburg, † 28. 9. 1914 bei Cymmoszyje-Ossowiecz gefallen.

958. **Rademacher, Wilhelm,** Gefr., 3. Komp., * 2. 1. 1884 Vaensen, Harburg, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
959. **Radtke, Friedrich,** Gefr., 2. M.G.K., * 6. 11. 1879 Roggow, Belgard, † 27. 10. 1918 bei den Abwehrkämpfen an der Maas verwundet und am 28. 10. 1918 im Feldlaz. 146 gestorben.
960. **Ramm, Emil,** Gefr., 3. Komp., * 6. 6. 1884 Kl.-Niendorf, Segeberg, † 16. 10. 1918 vor Verdun gefallen.
961. **Rappsilber, Emil,** Wehrm., 11. Komp., * 5. 9. 1879 Halle a./S., † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
962. **Rasewerg, Paul,** Schütze, M.G.K., * 5. 1. 1894, Klitschdorf, Bunzlau, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
963. **Rath, Ludwig,** Wehrm., 1. Komp., † 1915 im Res.-Laz. in Stargard gestorben. Zeit pp. nicht gemeldet.
964. **Rathje, Gustav,** Gefr., 3. Komp., * 8. 5. 1877 Göschendorf, Segeberg, † 3. 11. 1914 bei Blindgallen gefallen.
965. **Rathje, Johannes,** Ldstm., Ers.-Batl., * 12. 2. 1870 Kiel, 19. 3. 1918 im Res.-Laz. in Hamburg infolge Krankheit gestorben.
966. **Rathje, Wilhelm,** Wehrm., 4. Komp., * 19. 8. 1882, Hütten, Eckernförde, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
967. **Rathjen, Heinrich,** Ers.-Res., 8. Komp., * 5. 2. 1882 Oldenhütten, Rendsburg, † 9. 8. 1915 bei Grzymali-Szczepankowski gefallen.
968. **Rathjen, Heinrich,** Wehrm., 10. Komp., † 16. 2. 1916 im Kriegslaz. in Mitau infolge Krankheit gestorben.
969. **Rathjen,** Hermann, Ldstm., Ers.-Batl., * 29. 9. 1870 Küten, Bremen, † 2. 12. 1916 im Res.-Laz. in Stade infolge Krankheit gestorben.
970. **Rathmann, Hans,** Gefr., 1. Komp., * 5. 5. 1883 Kiel-Gaarden, † 20. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
971. **Rathmann, Hermann,** Wehrm., 7. Komp., † 1915 im Res.-Laz. in Hamburg infolge Krankheit gestorben.
972. **Rau, August,** Wehrm., 12. Komp., * 15. 4. 1879 Hammoor, Stormarn, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
973. **Rau, Joseph,** Kriegsfr., 4. Komp., * 8. 5. 1873 Ebingen, Württbg., † 10. 2. 1915 bei Buddern gefallen.
974. **Reber, Josef,** Res., 11. Komp., * 10. 1. 1887 Oberrehnheim, Erstein, † 17. 4. 1918 bei Bixschoote gefallen.
975. **Rebers, Johann,** Wehrm., 3. Komp., † 1915 im Res.-Laz. 6 in Altona gestorben.
976. **Rechter, J.,** Wehrm., 10. Komp., † 3. 4. 1917 am Stochod gefallen.
977. **Rechter, P.,** Ldstm., 12. Komp., † 20. 2. 1917 tötlich verunglückt.
978. **Rehder, Fritz,** Gem., 5. Komp., † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
979. **Reher, Georg,** Gefr., 5. Komp., * 30. 11. 1881 Oldesloe, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
980. **Reichel, Gottfried,** Uffz., 11. Komp., * 21. 3. 1876 Kiel, † 9. 9. 1915 bei Kaszubinze gefallen.
981. **Reichelt, Ernst,** Musk., 8. Komp., * 12. 2. 1894 Breslau, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
982. **Reichow, Albert,** Ldstm., 2. Komp., * 17. 12. 1880 Pitziger, Köslin, † 20. 10. 1918 vor Verdun gefallen.
983. **Reiher, Willi,** Füs., 4. Komp., * 20. 9. 1895 Hamburg, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.
984. **Reimann, Friedrich,** Musk., 7. Komp., * 1. 12. 1894 Jauer, † 4. 3. 1915 bei Karwowo gefallen.

985. **Reimers, Ernst,** Ers.-Rekr., 10. Komp., * 8. 2. 1886 Schlamersdorf, Ost-Holstein, † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
986. **Reimers, Walter,** Kriegsfr., 11. Komp., * 7. 2. 1886 Hamburg, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
987. **Reincke, Eduard,** Sergt., 12. Komp., * 7. 2. 1882 Hollenstedt, Harburg, † 12. 10. 1918 beim Bahnhof Lissey-Ecurey verwundet und am 13. 10. 1918 im Feldlaz. 101 gestorben.
988. **Reimers, Fritz,** Ldstm., 12. Komp., * 11. 5. 1877 Uthlede, Geestemünde, † 30. 4. 1918 bei Paschendale gefallen.
989. **Renken, Georg,** Gem., 7. Komp., † 19. 8. 1916 am Stochod verwundet und am 22. 8. im Feldlaz. in Krymmno gestorben.
990. **Repenning, Otto,** Wehrm., 7. Komp., * 10. 4. 1884 Altona, † 20. 8. 1915 bei Njetzjetzy gefallen.
991. **Rettmer, Arthur,** Gefr., 10. Komp., * 21. 11. 1882 Altona, † 28. 9. 1914 bei Cymmoszyje-Ossowiecz gefallen.
992. **Reyers, Otto,** Schütze, 2. M.G.K. * 26. 1. 1899 Cöln-Kalk, † 7. 7. 1918 in Flandern gefallen.
993. **Rhades, K.,** Ldstm., 10. Komp., † 3. 4. 1917 am Stochod gefallen.
994. **Richert, Georg,** Lstm., 10. Komp., * 18. 3. 1880 Berlin, † 25. 9. 1915 bei Sykowitsche gefallen.
995. **Richter, Norbert,** Wehrm., 4. Komp., * 10. 9. 1878 Struth, Mülhausen, † 24. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
996. **Rickert, Paul,** Uffz., 2. Komp., * 1. 1. 1881 Todendorf, Oldenburg, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
997. **Rickertsen, Richard,** Ldstm., 1. Komp., * 10. 1. 1882 Ockholm, Husum, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
998. **Rieck, Karl,** Wehrm., 2. Komp., * 27. 2. 1880 Neuenhagen, Grevesmühlen, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy verwundet und am 2. 10. 1915 im Feldlaz. 6 XX. A.K. gestorben.
999. **Rieckmann, W.,** Ers.-Res. 11. Komp., † 2. 9. 1916 am Stochod verwundet und am 4. 9. 1916 auf dem Hauptverbandplatz gestorben.
1000. **Riedemann, Heinrich,** Wehrm., 7. Komp., * 11. 3. 1877, Appen, Pinneberg, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
1001. **Rieger, Berthold,** Musk., 4. Komp., * 10. 6. 1892 Woitz, Grothau, 10. 11. 1914 bei Buddern gefallen.
1002. **Riggers, Hinrich,** Wehrm., 7. Komp., * 12. 10. 1886 Harsefeld, Stade, † 22. 2. 1915 bei Karwowo gefallen.
1003. **Risper, Andreas,** Kriegsfr., 1. Komp., * 16. 3. 1890 Dortmund, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
1004. **Ritter, Hugo,** Schütze, M.G.K., * 25. 11. 1896 Happens, Wittmundt, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
1005. **Rix, Friedrich,** Wehrm., 10. Komp., 8. 4. 1883 Altona, † 25. 9. 1915 bei Kuprowitsche gefallen.
1006. **Rix, Max,** Gefr., 2. Komp., * 30. 3. 1881 Kiel, † 5. 3. 1915 bei Grabowek vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Eutin vom 3. 1. 20 für tot erklärt.
1007. **Rixen, W.,** Wehrm., 11. Komp., * Negenharrie, Kiel, † 10. 9. 1915 bei Kaszubinze verwundet und am 12. 9. im Feldlaz. XX. A.K. gest.
1008. **Rodde, August,** Wehrm., 8. Komp., * 26. 2. 1880 Ober-Kapheim, Heilsberg, † 4. 3. 1915 bei Grabowek vermißt.
1009. **Röpke, Ernst,** Uffz., 12. Komp., † 6. 10. 1914 bei Kamionka vermißt, nach späterer Meldung in russischer Gefangenschaft gestorben.
1010. **Röse, Willi,** Ers.-Res., 2. Komp., * 6. 4. 1886 Hamburg, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.

1011. **Röttger, Heinrich,** Wehrm., 2. Komp., * 26. 5. 1879 Bremen, † 6. 10. 1914 bei Kamionka verwundet und später im Res.-Laz. II Berlin-Tempelhof gestorben.
1012. **Römer, Hermann,** Uffz., 5. Komp., * 27. 10. 1876 Altona, † 4. 3. 1915 bei Karwowo verwundet und später in einem Feldlaz. gestorben.
1013. **Röwer, Hermann,** Gefr., 11. Komp., * 18. 3. 1876 Watzum, Wolfenbüttel, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
1014. **Röwen, Albert,** Gefr., 7. Komp., † 29. 1. 1915 im Feldlaz. in Nordenburg infolge Krankheit gestorben.
1015. **Rohlf, Adolf,** Gefr., 11. Komp., * 15. 3. 1880 Ahrensfelde, Stormarn, † 21. 4. 1915 bei Grabowek tötlich verunglückt.
1016. **Rohlf, Wilhelm,** Wehrm., 2. Komp., * 11. 10. 1881 Stuvenborn, Segeberg, † 5. 3. 1915 bei Grabowek vermißt, am 12. 3. 1915 in russischer Gefangenschaft gestorben.
1017. **Rondeshagen,** Wehrm., 5. Komp., † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
1018. **Roschko, K.,** Ldstm., 9. Komp., † 4. 2. 1917 am Stochod gefallen.
1019. **Rosenberger, Christian,** Wehrm., 11. Komp., * 26. 10. 1881 Nassach, Marbach, † 12. 9. 1914 bei Lyck vermißt.
1020. **Rosenbrock,** Adolf, Ldstm., 10. Komp., * 29. 6. 1887 Bremen, † 25. 9. 1915 bei Kuprowitsche gefallen.
1021. **Rossat, Nikolaus,** Ers.-Res., 12. Komp., * 13. 2. 1870 Langsorgen, Tilsit, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
1022. **Roßberg, Richard,** Gefr., 5. Komp., * 8. 4. 1879 Zitschewig, Dresden, † 6. 10. 1914 bei Kamionka verwundet und später gestorben.
1023. **Rost, Hermann,** Musk., 7. Komp., * 27. 5. 1889 Wischbeken, Gumbinnen, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
1024. **Rost, Konrad,** Musk., 2. Komp., * 19. 4. 1889 Nürnberg, † 24. 5. 1918 in Flandern gefallen.
1025. **Roszkosch, Richard,** Kriegsfr., 5. Komp., * 31. 3. 1897 Rupptau, Rybnik, † 4. 3. 1915 bei Karwowo vermißt.
1026. **Rotter, Maximilian,** Wehrm., 6. Komp., * Salenze, Kattowitz, † 6. 10. 1914 bei Kamionka gefallen.
1027. **Rottmann, Dietrich,** Ldstm., 2. Komp., * 23. 3. 1886, Bötenbergen, Nienburg, † 27. 6. 1918 im Res.-Laz. Seebad Mariendorf infolge Krankheit gestorben.
1028. **Rubbert, Wilhelm,** Ers.-Res., 3. Komp., * 8. 6. 1887 Altona, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
1029. **Rubien, Johannes,** Schütze, M.G.K., * 12. 8. 1890 Travemünde, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.
1030. **Rudolph, Fritz,** Res., 11. Komp., * 30. 11. 1891 Gr.-Hartmannsdorf i. Sa., † 25. 9. 1915 bei Kuprowitsche gefallen.
1031. **Rückert, Karl,** Musk., 8. Komp., * 2. 2. 1899 Wiesbaden, † 9. 11. 1918 bei den Abwehrkämpfen an der Maas verwundet und am 10. 11. 1918 in einem Feldlaz. gestorben.
1032. **Rüß, Heinrich,** Füs., 6. Komp., * 15. 1. 1895 Dietrichshof, Warnow, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
1033. **Ruhaas, Heinrich,** Wehrm., 9. Komp., * 24. 1. 1877 Hoisbüttel, † 4. 3. 1915 bei Grabowek verwundet und am 18. 3. 1915 in einem Feldlaz. gestorben.
1034. **Ruhe, Johann,** Wehrm., 10. Komp., * 29. 1. 1876 Bremen, † 2. 6. 1918 bei Ypern gefallen.
1035. **Ruland, Otto,** Schütze, 2. MG.K., * 7. 5. 1894 Hamburg, † 17. 4. 1918 in Flandern gefallen.

1036. **Runicke, Ernst,** Res., 8. Komp., * 25. 6. 1888 Hürup, Flensburg, † 19. 9. 1915 bei Mytow verwundet und später im Feldlaz. 5 I. A.K. gestorben.
1037. **Rummel, Ernst,** Gefr., 6. Komp., * 21. 10. 1881 Pinneberg, † 29. 1. 1920 in russischer Gefangenschaft infolge Krankheit gestorben.
1038. **Runge, Franz,** Wehrm., 1. Komp., * 20. 8. 1880 Bittkallen, Labiau, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
1039. **Runge, Joachim,** Wehrm., 6. Komp., † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
1040. **Rußland, Fritz,** Wehrm., 12. Komp., 18. 11. 1876 Genditten, Friedland, † 5. 11. 1914 in Dubeningken gefallen.
1041. **Saballus, Max,** Ers.-Res., 7. Komp., * 27. 8. 1888 Karkoreiten, Heydekrug, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje verwundet und am 12. 8. 1915 im Kriegslaz. in Johannisburg gestorben.
1042. **Sahlmann, Peter,** Ldstm., 7. Komp., * 1. 12. 1886 Raa, Pinneberg, † 15. 9. 1915 bei Zarjeczane gefallen.
1043. **Sandersen, Heinrich,** Gem., 3. Komp., † 1915 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit gestorben.
1044. **Saß, Johann,** Wehrm., 5. Komp., * 22. 9. 1879 Bramfeld, Stormarn, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
1045. **Sattler, Fritz,** Uffz., 1. Komp., * 28. 9. 1881 Haffkrug, Lübeck, † 24. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
1046. **Sauer, Karl,** Füs., 12. Komp., * 2. 12. 1899 Wiesbaden, † 17. 4. 1918 im Houthoulster Wald gefallen.
1047. **Sawall, Karl,** Schütze, 3. M.G.K., * 4. 4. 1889 Radom, Obornik, † 29. 5. 1918 bei Ypern gefallen.
1048. **Sawallisch, Hermann,** Ers.-Res., 9. Komp., * 30. 9. 1893 Hamburg, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
1049. **Sawatzki, Friedrich,** Res., 1. Komp., * 24. 9. 1899 Georgenburg, Rastenburg, † 7. 4. 1918 in Flandern gefallen.
1050. **Sawitzki, Gustav,** Uffz., 9. Komp., * 11. 12. 1878 Kersken, Angerburg, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
1051. **Schaack, Albert,** Ldstm., 7. Komp., 2. 1. 1881 Hamburg, † 11. 9. 1917 im Feldlaz. in Maly Holoby infolge Krankheit gestorben.
1052. **Schaack, Leopold,** Ldstm., 7. Komp., * 21. 11. 1873 Hamburg, † 11. 9. 1916 am Stochod gefallen.
1053. **Schacht, Heinrich,** Musk., 7. Komp., * 17. 6. 1880 Bargteheide, Stormarn, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
1054. **Schacht, Richard,** Gefr., 6. Komp., * 19. 3. 1895 Wismar, † 10. 11. 1918 bei den Abwehrkämpfen an der Maas vermißt.
1055. **Schacht, Wilhelm,** Wehrm., 10. Komp., * 4. 9. 1877 Geestendorf, Bremerhafen, † 1. 5. 1916 bei Stolan verwundet und am 2. 5. 1916 im Feldlaz. in Geilitt gestorben.
1056. **Schäfer, Karl,** Musk., 5. Komp., † 1916 im Res.-Laz. in Wandsbek infolge Krankheit gestorben.
1057. **Scharrer, Anton,** Wehrm., 11. Komp., * 3. 2. 1877 München, † 3. 9. 1916 am Stochod gefallen.
1058. **Schaub, Leo,** Musk., 9. Komp., * 10. 8. 1896 Rixheim, Mülhausen, † 6. 5. 1917 im Res.-Laz. in Schweidnitz infolge Krankheit gestorben.
1059. **Scheck, August,** Wehrm., 1. Komp., * 23. 4. 1880 Meckendorf, Oldenburg, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
1060. **Scheer, Heinrich,** Wehrm., Ers.-Batl., * 24. 4. 1880 Altona, † 14. 7. 1918 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit gestorben.
1061. **Scheerbaum, Wilhelm,** Musk., 8. Komp., * 16. 4. 1892 Breslau, † 18. 3. 1916 in russischer Gefangenschaft gestorben.

1062. **Scheidereiter, Otto,** Gem., 5. Komp., † 1915 im Res.-Laz. in Göttingen infolge Krankheit gestorben.
1063. **Schering, Karl,** Gefr., 7. Komp., * 19. 7. 1877 Beteln, † 29. 10. 1914 in Stare verwundet und am 4. 11. 1914 im Kriegslaz. in Lötzen gest.
1064. **Schierbeck, Heinrich,** Wehrm., 10. Komp., * 20. 3. 1881 Scheidekathe, † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
1065. **Schierhorn, Bernhard,** Gefr., 10. Komp., * 20. 1. 1884 Meiendorf, Stormarn, † 22. 10. 1914 bei Kutowina gefallen.
1066. **Schimmrohm, Kurt,** Ers.-Res., 4. Komp., * 22. 8. 1889 Dresden, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
1067. **Schleder, Bernhard,** Musk., 6. Komp., * 12. 1. 1899 Cöln-Deutz, † 5. 7. 1918 in Flandern gefallen.
1068. **Schlee, Otto,** Wehrm., 11. Komp., * 10. 11. 1878 Lichtenthal, Baden, † 12. 9. 1914 bei Neuendorf vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Ahrensburg v. 25. 9. 1917 für tot erklärt.
1069. **Schlichting, Fritz,** Offz.-Stellv., 10. Komp., * 29. 3. 1878 Kabelhorst, Oldenburg, † 9. 7. 1918 bei Zillebeke gefallen.
1070. **Schlieben, von,** Gefr., 8. Komp., † 12. 9. 1914 bei Lyck gefallen.
1071. **Schlünsen, Heinrich,** Wehrm., 1. Komp., * 7. 2. 1884 Sarsdorf, Rendsburg, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
1072. **Schlüter, Erich,** Uffz., 12. Komp., * 17. 3. 1899 Sennheim, Thann, † 24. 10. 1918 bei Flabas vermißt.
1073. **Schlüter, Heinrich,** Wehrm., 6. Komp., * 11. 3. 1881 Hemdingen, Pinneberg, † 20. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
1074. **Schlüter, Joachim,** Wehrm., 11. Komp., * 1. 6. 1876 Nettelau, Plön, † 4. 3. 1915 bei Grabowek verwundet und am 9. 3. 1915 im Ldw.-Feld-Laz. 2 in Stawiski gestorben.
1075. **Schlüter, Johann,** Wehrm., 8. Komp., * 21. 8. 1879 Lutzhorn, Pinneberg, † 20. 2. 1915 bei Grabowek verwundet und am 14. 3. 1915 in einem Res.-Laz. gestorben.
1076. **Schlüter, Wilhelm,** Wehrm., 6. Komp., * 17. 9. 1883 Elmshorn, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
1077. **Schlumm, Rudolf,** Ers.-Res., 9. Komp., * 9. 11. 1885 Jewitz, Tuchel, † 7. 11. 1918 bei Flabas gefallen.
1078. **Schlutter, Hermann,** Ldst.-Rekr., 1. Komp., * 27. 9. 1892 Linnenkamp, Holzminden, † 11. 6. 1916 an der Düna gefallen.
1079. **Schmahl,** Wehrm., 10. Komp., † 27. 11. 1914 im Res.-Laz. in Greifswald gestorben (Meldung unvollständig).
1080. **Schmedje, Heinrich,** Gefr., 6. Komp., * 5. 2. 1876 Kamerland, Steinburg, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
1081. **Schmelter, Th.,** Wehrm., 11. Komp., † 12. 9. 1914 bei Neuendorf gefallen.
1082. **Schmid, Anton,** Musk., 8. Komp., * 27. 4. 1896 Mittelneufnach, Schwaben, † 17. 4. 1918 in Flandern gefallen.
1083. **Schmidt,** Ers.-Res., 3. Komp., † 7. 1. 1915 im Res.-Laz. in Braunsberg infolge Krankheit gestorben.
1084. **Schmidt, Emil,** Offz.-Stellv., 4. Komp., * 31. 7. 1885 Kiel, † 10. 8. 1915 bei Wyschiki gefallen.
1085. **Schmidt, E.,** Ers.-Res., 10. Komp., † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
1086. **Schmidt, F.,** Wehrm., 9. Komp., † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
1087. **Schmidt, Friedrich,** Res., 3. Komp. zugeteilt, † 27. 9. 1914 vor Ossowiecz gefallen. Vom Res.-Inf.-Regt. 2 versprengt.

1088. **Schmidt, Fritz,** Musk., 1. Komp., * 24. 11. 1895 Rosengarten, Lauenburg, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy verwundet und später im Marinelaz. in Hamburg gestorben.
1089. **Schmidt, Johann,** Musk., 11. Komp., * 10. 2. 1897 ?, † 12. 10. 1918 am Bahnhof Lissey-Ecurey verwundet und am gleichen Tage im Feldlaz. 101 gestorben.
1090. **Schmidt, Heinrich,** Musk., 1. Komp., * 13. 12. 1895 Tesperhude, Lauenburg, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
1091. **Schmidt, Hermann,** Ldstm., Ers.-Batl., * 19. 6. 1888 Aschersleben, 26. 2. 1917 im Res.-Laz. in Hamburg infolge Krankheit gestorben.
1092. **Schmidt, K.,** Gefr., 9. Komp., † 28. 12. 1916 am Stochod gefallen.
1093. **Schmidt, Max,** Ldstm., 3. Komp., * 14. 12. 1889 Hamburg, † 1. 9. 1915 vor Grodno verwundet und am gleichen Tage im Feldlaz. 5 I A.K. in Nowy Dwor gestorben.
1094. **Schmidt, Nikolaus,** Wehrm., 3. Komp., * 12. 6. 1881 Tolkjer, Hadersleben, † 6. 10. 1914 bei Bakalarzewo gefallen.
1095. **Schmidt, Wilhelm,** Ers.-Res., 3. Komp., * 11. 9. 1887 Ziegenhain, † 1. 9. 1915 vor Grodno verwundet und an demselben Tage im Feldlaz. 5 I. A.K. in Nowy Dwor gestorben.
1096. **Schmiescheck, Josef,** Wehrm., 10. Komp., * 31. 1. 1881 Poln. Krawaru, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
1097. **Schmitt, Georg,** Vizef., 4. Komp., * 23. 4. 1895 Gebweiler, † 17. 10. 1918 vor Verdun gefallen.
1098. **Schmitz, Franz,** Schütze, 2. M.G.K., * 14. 3. 1899 Cöln-Ehrenfeld, † 17. 4. 1918 in Flandern gefallen.
1099. **Schmitz, Josef,** Gefr., 12. Komp., * 30. 5. 1885 Kipshoven, Erkelenz, † 11. 3. 1918 im Kriegslaz. in Veldegen infolge Krankheit gestorben.
1100. **Schmitz, Nikolaus,** Gefr., 6. Komp., * 21. 8. 1881 Heiligkreuz, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
1101. **Schmolinski, Theodor,** Wehrm., 2. Komp., * 24. 6. 1877 Wilhelmshaven, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
1102. **Schneck, Ernst,** Musk., 2. M.G.K., * 2. 8. 1899 Crefeld, † 5. 12. 1918 im Res.-Laz. in Kreuznach infolge Krankheit gestorben.
1103. **Schneider, Hugo,** Hornist, 4. Komp., * 28. 3. 1895 Kellinghusen, † 19. 8. 1916 bei Toboly gefallen.
1104. **Schnörringer, Friedrich,** Ers.-Res., 10. Komp., * 5. 10. 1884 Schweigen, Berg Zabern, † 7. 5. 1918 im Houthoulster Wald gefallen.
1105. **Schnur, Gustav,** Wehrm., 5. Komp., * 25. 11. 1879 Wandsbek, † 19. 2. 1915 bei Karwowo verwundet und am 20. 2. 1915 im Landw.-Feldlaz. 2 in Stawiski gestorben.
1106. **Schocker, Klaus,** Uffz., 12. Komp., * 17. 2. 1892 Büdelsdorf, † 25. 2. 1918 im Res.-Laz. in Schleswig infolge Krankheit gestorben.
1107. **Schön (Schoen), Anton,** Ldstm., 11. Komp., * 21. 5. 1885 Leierwitz, Schlesien, † 24. 9. 1915 bei Kuprowitsche verwundet und am 23. 10. 1915 im Kriegs-Laz. in Lipnischki gestorben.
1108. **Schön, August,** Ers.-Res., 3. Komp., * 8. 5. 1887 Aschersleben, † 17. 7. 1915 bei Grabowek gefallen.
1109. **Schönecker, Nicolaus,** Musk., 11. Komp., * 8. 1. 1895 Engelfangen, Saarbrücken, † 3. 9. 1915 in Grodno verwundet und am 6. 9. im Feldlaz. in Nowy Dwor gestorben.
1110. **Schöttler, Hermann,** Uffz., 4. Komp., * 22. 7. 1882 Schwaan i. M., † 4. 3. 1915 in Grabowek gefallen.

1111. **Schoof, Ludwig,** Wehrm., Ers.-Batl., * 26. 7. 1874 Hamburg, † 28. 4. 1916 im Res.-Laz. in Wandsbek infolge Krankheit gestorben.
1112. **Schottler, Hermann,** Uffz., 5. Komp., * 29. 5. 1879 Kattenthurm, Bremen, † 18. 9. 1916 am Stochod gefallen.
1113. **Schrader, Berthold,** Wehrm., 12. Komp., * 19. 8. 1878 Hannover, 3. 8. 1915 bei Maly Plock gefallen.
1114. **Schramm, Friedrich** (Theodor?), Wehrm., 4. Komp., * 30. 11. 1879 Kiel, † 29. 4. 1918 in russischer Gefangenschaft infolge Krankheit gest.
1115. **Schramm, P.,** Wehrm., 11. Komp., † 12. 9. 1914 bei Neuendorf gefallen.
1116. **Schreier, Heinrich,** Ers.-Res., 10. Kom., * 9. 6. 1884 Hohenfelde, Plön, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
1117. **Schröder, August,** Wehrm., 1. Komp., * 6. 9. 1881 Puttgarden, Oldenburg, † 10. 8. 1915 bei Wyschiki gefallen.
1118. **Schroeder, Bruno,** Füs., 4. Komp., * 19. 5. 1895 Hamburg, † 10. 8. 1915 bei Wyschiki verwundet und am 5. 9. im Res.-Laz. in Ingolstadt gestorben.
1119. **Schröder, Georg,** Musk., 8. Komp., * 22. 6. 1899 Rückenbrock, Paderborn, † 17. 4. 1918 in Flandern gefallen.
1120. **Schröder, Gustav,** Ldstm., 12. Komp., * 17. 8. 1877 Lütjenburg, † 22. 3. 1918 bei Dixmuiden verwundet und am 17. 4. 1918 im Feldlaz. 279 in Wiendaale gestorben.
1121. **Schröder, Hermann,** Gefr., 10. Komp., * 17. 10. 1886 Rellingen, Pinneberg, † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
1122. **Schröder, Johann,** Musk., 4. Komp., * 19. 12. 1894 Meinstedt, Bremervörde, † 15. 8. 1915 bei Krituly verwundet und später im Fest.-Laz. in Königsberg i. Pr. gestorben.
1123. **Schröder, Johann,** Wehrm., 5. Komp., * 5. 7. 1879 Glinde, Stormarn, † 4. 3. 1915 bei Karwowo verwundet und am 7. 3. 1915 im Feldlaz. in Szczuczin gestorben.
1124. **Schröder, Ludwig,** Gefr., 1. Komp., * 12. 10. 1884 Lübeck, † 29. 4. 1918 in Flandern vermißt.
1125. **Schröder, Ludwig,** Wehrm., 9. Komp., * 13. 9. 1882 Heppstedt, Zeven, † 20. 8. 1916 am Stochod gefallen.
1126. **Schröder, O.,** Schütze, 3. M.G.K., † 4. 10. 1916 am Stochod gefallen.
1127. **Schröder, Wilhelm,** Ers.-Res., 12. Komp., * 23. 3. 1883 Hamburg, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
1128. **Schubert, Max,** Kriegsfr., 1. Komp., * 6. 11. 1895 Breslau, † 21. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
1129. **Schüller, Franz,** Musk., 4. Komp., * 8. 9. 1899 Cöln-Lindenthal, † 17. 4. 1918 im Houthoulster Wald gefallen.
1130. **Schümann, Heinrich,** Wehrm., 3. Komp., * 2. 2. 1877 Regenbötel, Segeberg, † 7. 4. 1918 in Flandern gefallen.
1131. **Schümann, Julius,** Ers.-Res., 3. Komp., * 19. 10. 1888 Wandsbek, † 22. 8. 1915 bei Tykotzin gefallen.
1132. **Schünemann, Hermann,** Wehrm., 10. Komp., † 28. 8. 1914 bei Hohenstein verwundet und am 31. 8. 1914 im Res.-Laz. in Marienburg gest.
1133. **Schütt, Gustav,** Res., 4. Komp., * 25. 12. 1889 ?, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
1134. **Schütt, Heinrich,** Musk., 3. Komp., 25. 11. 1894 Gr. Parin, Fstt. Lübeck, † 19. 8. 1916 bei Toboly gefallen.
1135. **Schuler, Adolf,** Schütze, 2. M.G.K., * 2. 6. 1899 Forsthaus Wahlerscheidt a./Eifel, † 26. 5. 1918 in Flandern gefallen.

1136. **Schulski, Franz,** Wehrm., 12. Komp., * 22. 9. 1883 Dortmund, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein vermißt.
1137. **Schultz, Johannes,** Uffz., 9. Komp., * 10. 9. 1883 Berlin, † 5. 11. 1914 bei Schloß Rominten gefallen.
1138. **Schulz, Adolf,** Wehrm., 2. Komp., * 21. 9. 1882 Eichholz, Heiligenbeil, † 22. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
1139. **Schulz, Ernst,** Füs., 4. Komp., * 6. 1. 1895 Otterndorf, Hadeln, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
1140. **Schulz, Johann,** Gefr., 9. Komp., * 2. 1. 1880 Märzdorf, Dt. Krone, † 7. 11. 1918 bei Flabas gefallen.
1141. **Schulz, Otto,** Uffz., 11. Komp., * 21. 1. 1880 Königsberg i. Pr., † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
1142. **Schulz, Robert,** Musk., 6. Komp., * 5. 6. 1899 Frankfurt a. M., † 17. 4. 1918 in Flandern gefallen.
1143. **Schulze, Ernst,** Gefr., 6. Komp., * 16. 6. 1882 Elberfeld, † 31. 8. 1915 vor Grodno gefallen.
1144. **Schulzik, Paul,** Wehrm., 7. Komp., 18. 8. 1879 Krebbel i. M., † 21. 2. 1915 bei Karwowo gefallen.
1145. **Schumacher, Friedrich,** Musk., 6. Komp., * 31. 5. 1895 Zeetz i. M., † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
1146. **Schumacher, Johann,** Wehrm., Ers.-Batl., 18. 2. 1878 Hassendorf, Rotenburg, † 1. 10. 1915 auf dem Transport zum mobilen Regiment infolge Krankheit gestorben.
1147. **Schumacher, Wilhelm,** Musk., 8. Komp., * 23. 2. 1892 Elberfeld, † 27. 7. 1916 bei Gorodyschtsche gefallen.
1148. **Schurb, August,** Ldstm., 5. Komp., 15. 3. 1878 Hattingen, † 21. 10. 1918 in der Abwehrschlacht an der Maas gefallen.
1149. **Schwab, Rudolf,** Wehrm., 8. Komp., * 16. 12. 1881 Neckargartach, Heilbronn, † 4. 3. 1915 bei Grabowek vermißt.
1150. **Schwarck, Johann,** Vizef., 10. Komp., * 13. 4. 1884 Heiligenhafen, Oldenburg, † 5. 3. 1915 bei Grabowek vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Altona v. 15. 12. 17 für tot erklärt.
1151. **Schwarten, Johann,** Wehrm., 2. Komp., * 25. 8. 1879 Rathjensdorf, Plön, † 4. 11. 1914 bei Gr.-Budzschen gefallen.
1152. **Schwartz, Gustav,** Gefr., 1. Komp., * 13. 10. 1880 Schwartau b. Lübeck, † 6. 10. 1914 bei Bakalarczewo gefallen.
1153. **Schwarz, August,** Gefr., Ers.-Batl., * 13. 3. 1885 Lnosen, Braunschweig, 22. 11. 1917 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit gestorben.
1154. **Schwarz, Heinrich,** Uffz., 1. M.G.K., 2. 4. 1889 Rethwischdorf, Stormarn, † 30. 6. 1918 in Flandern gefallen.
1155. **Schweigaardt, Otto,** Ldstm., 7. Komp., * 20. 12. 1876 Hamburg, † 13. 9. 1916 am Stochod gefallen.
1156. **Schweim, Benno,** Gefr., 1. Komp., * 28. 1. 1882 Koselau, † 10. 8. 1915 bei Wyschiki verwundet und am 12. 8. 1915 in einem Feldlaz. gestorben.
1157. **Schweim, Otto,** Ldstm., 2. Komp., * 17. 4. 1877 Kiel, † 20. 10. 1918 vor Verdun gefallen.
1158. **Seekamp, Henry,** Ers.-Res., 2. Komp., * 20. 2. 1887 Hamburg, † 4. 3. 1915 in Grabowek gefallen.
1159. **Seel, Josef,** Wehrm., Ers.-Batl., 28. 12. 1878 Bispech, Altkirch, † 27. 2. 1915 in einem Lazarett in Munkacs in Ungarn infolge Krankheit gestorben.
1160. **Seeliger, Felix,** Ers.-Res., 10. Komp., * 20. 2. 1887 Lahn, Löwenberg, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.

1161. **Seemann, Adolf,** Ldstm., 12. Komp., * 3. 5. 1893 Osdorf, Eckernförde, † 13. 8. 1915 bei Maly Plock gefallen.
1162. **Seifert, Gottlieb,** Res., 2. Komp., * 23. 10. 1887 Alt Liebichau, Waldenburg, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.
1163. **Sextro, Johannes,** Ldstm., 6. Komp., * 7. 2. 1884 Oldenburg, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
1164. **Seyer, Richard,** Schütze, 3. M.G.K., * 4. 10. 1891 Rostock, † 8. 7. 1918 bei Ypern gefallen.
1165. **Sieck, Wilhelm,** Wehrm., 2. Komp., * 3. 12. 1880 Dannau, Plön, † 1. 11. 1914 bei Blindgallen verwundet und später im Feldlazarett Goldap gestorben.
1166. **Siegert, Robert,** Ers.-Res., 6. Komp., * 20. 9. 1884 Zanthier, Saatzig, † 10. 11. 1918 bei den Abwehrkämpfen an der Maas vermißt.
1167. **Siem, Claus Hinrich,** Leutn. d. L., 8. Komp., * 12. 6. 1881 Hellingstedt, N.-Dithm., † 23. 8. 1926 bei Toboly gefallen.
1168. **Siemer, Georg,** Gefr., 9. Komp., 24. 6. 1883 Bremen, † 8. 7. 1918 bei Ypern gefallen.
1169. **Siems, Wilhelm,** Gem., 4. Komp., * 9. 9. 1886 Edendorf, Uelzen, † 29. 3. 1915 in russischer Gefangenschaft gestorben.
1170. **Sietas,** Wehrm., 9. Komp., 23. 5. 1882 Brakhude, York, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein vermißt.
1171. **Sietz, Heinrich,** Ers.-Res., 9. Komp., * 9. 3. 1887 Schönberg i. M., † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
1172. **Sievecke, Adolf,** Wehrm., 11. Komp., * 11. 7. 1881 Osterheide, Schötmar, † 12. 9. 1914 bei Sybba gefallen.
1173. **Sievers, Gustav,** Gefr., 6. Komp., * 29. 4. 1881 Rellingen, Pinneberg, † 27. 7. 1916 bei Gorodyschtsche gefallen.
1174. **Sieweke, Albert,** Wehrm., 11. Komp., † 28. 8. 1914 bei Hohenstein vermißt.
1175. **Siewer, Anton,** Wehrm., 2. Komp., * 6. 9. 1878 Herpel, Olpe, † 6. 10. 1914 bei Kamionka gefallen.
1176. **Siewert, Johannes,** Wehrm., 7. Komp., * 26. 8. 1880 Bredow-Randow, † 4. 3. 1915 bei Karwowo gefallen.
1177. **Sluga, Max,** Musk., 11. Komp., * 23. 12. 1894 Breslau, † 10. 9. 1915 bei Kaszubinze gefallen.
1178. **Sörensen, C.,** Ldstm., 11. Komp., † 1. 9. 1915 vor Grodno verwundet und am 2. 9. 1915 im Feldlaz. I. A.K. gestorben.
1179. **Soltau, Ernst,** Füs., 4. Komp., * 12. 7. 1895 Neu Harmhorst, Plön, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
1180. **Soltau, Heinrich,** Wehrm., 8. Komp., * 22. 11. 1879 Gr. Schwansee, Grevesmühlen, † 9. 11. 1918 bei den Abwehrkämpfen an der Maas gefallen.
1181. **Soltau, Hugo,** Ers.-Res., 8. Komp., * 12. 12. 1893 Willinghusen i. Holstein, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
1182. **Soltzin, Adolf,** Wehrm., 12. Komp., * 2. 2. 1882 Waren i. M., † 29. 8. 1914 bei Hohenstein vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Altona v. 29. 5. 20 für tot erklärt.
1183. **Sommerfeld, Otto,** Ldstm., 6. Komp., * 16. 1. 1888 Buschlukatz, Filehne, † 15. 8. 1918 im Res.-Laz. in Stettin infolge Krankheit gestorben.
1184. **Sons, Wilhelm,** Uffz., 2. M.G.K., * 30. 1. 1894 Elberfeld, † 17. 4. 1918 in Flandern verwundet und später gestorben.
1185. **Spahn, Gustav,** Wehrm., 12. Komp., * 22. 5. 1877 Wandsbek, † 13. 10. 1918 bei Flabas gefallen.

1186. **Spangenberg, Oskar,** Ers.-Res., 9. Komp., * 20. 2. 1887 Altona, † 2. 12. 1914 auf einem Patrouillengange in der Angerapp ertrunken.
1187. **Sparbier, Hermann,** Schütze, M.G.K., 12. 4. 1894 Kölzin, Hagenow, † 2. 5. 1915 bei Karwowo verwundet und am 8. 5. 1915 im Feldlaz. in Stawiski gestorben.
1188. **Specht, Karl,** Ldstm., 12. Komp., * 17. 4. 1895 Gebweiler, † 17. 4. 1918 im Houthoulster Wald gefallen.
1189. **Speer, Richard,** Musk., 1. Komp., * 27. 7. 1894 Breslau, † 20. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
1190. **Sperlich, Max,** Uffz., 1. Komp., * 17. 6. 1884 Lüben i. Schles., † 28. 8. 1916 am Stochod gefallen.
1191. **Sperling, Karl,** Gefr., 6. Komp., * 14. 12. 1881 Hamburg, † 20. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
1192. **Speth, Wilhelm,** Gefr., 1. Komp., * 16. 4. 1880 Schönberg, Plön, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.
1193. **Spiekermann, Gottfried,** Schütze, M.G.K., * 2. 3. 1893 Bruckhausen, Dinslake, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
1194. **Sprecher, Friedrich,** Leutn. d. L., 4. Komp., * 30. 12. 1881 Tangermünde, Stendal, † 10. 2. 1915 bei Buddern gefallen.
1195. **Springer,** Leutn. u. M.G.-Offz. b. Stabe, † — 12. 1918 auf dem Rückmarsch in die Heimat gestorben.
1196. **Sprotte, Arthur,** Musk., 9. Komp., * 10. 10. 1894 Breslau, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
1197. **Staack, Adolf,** Ers.-Res., 1. Komp., * 23. 11. 1888 Kiel, † 5. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
1198. **Staaß, Hermann,** Wehrm., 10. Komp., * 3. 5. 1879 Schönberg i. M., † 28. 9. 1914 bei Cymmoszyje-Ossowiecz gefallen.
1199. **Staats,** Offz.-Stellv., 7. Komp., † 12. 9. 1914 bei Lyck gefallen.
1200. **Stadter, Hans,** Wehrm., 7. Komp., * 13. 2. 1883 Stuttgart, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
1201. **Stahl, Johannes,** Wehrm., 11. Komp., * 28. 9. 1883 Altona, † 18. 10. 1917 am Stochod verwundet und am 20. 10. 1917 im Feldlaz. 146 gest.
1202. **Stahlbaum, Friedrich,** Musk., 7. Komp., * 22. 3. 1893 Lübeck, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
1203. **Stamer, August,** Wehrm., Ers.-Batl., † 1916 im Res.-Laz. in Hamburg infolge Krankheit gestorben.
1204. **Stamer, Rudolf,** Wehrm., Nachr.-Zug III, * 2. 5. 1880 Altona, † 3. 7. 1918 bei Ypern gefallen.
1205. **Starke, Ernst,** Uffz., 1. M.G.K., * 30. 5. 1883 Altona, † 1. 4. 1916 im Stellungsabschnitt Nordgruppe der 41. Inf.-Div. im Osten gefallen.
1206. **Steen, Hinrich,** Uffz., 4. Komp., * 2. 10. 1881 Neumünster, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
1207. **Steenbock, Otto,** Ers.-Res., 9. Komp., * 24. 1. 1888 Neubrandenburg i. M., † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
1208. **Steffen, Johann,** 2. Komp., 23. 8. 1897 Blakendorf, Plön, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
1209. **Stehr, Nicolaus,** Ers.-Res., 3. Komp., * 24. 7. 1888 Dockenhuden, Pinneberg, † 11. 9. 1916 am Stochod gefallen.
1210. **Steier, Franz,** Ers.-Rekr., M.G.K., * 15. 7. 1894 Bladen, Leobschütz, † 4. 3. 1915 bei Grabowek verwundet und am 5. 3. 1915 auf dem Verb.-Platz in Dzierzbie gestorben.
1211. **Stein, Heinrich,** Wehrm., 7. Komp., * 24. 1. 1876 Diepholz, † 15. 9. 1916 am Stochod gefallen.

1212. **Steinacker, Bernhard,** Ldstm., 11. Komp., * 4. 12. 1884 Pfleinfeld, Weißenburg, † 15. 8. 1915 bei Krituly vermißt, später als in russischer Gefangenschaft infolge Krankheit gestorben gemeldet.
1213. **Steinkamp, Karl,** Füs., 4. Komp., * 10. 10. 1895 Jünningfeld, Wattenscheid, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
1214. **Stender, August,** Musk., 1. Komp., * 1. 12. 1894 Grammdorf, Oldenburg, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy verwundet und gleich darauf bei der San.-Komp. 10 in Juraschiski gestorben.
1215. **Stender, Detlef,** Wehrm., 1. Komp., * 7. 7. 1883 Hohenwestedt, Rendsburg, 25. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
1216. **Stender, P.,** Gefr., 10. Komp., † 3. 4. 1917 am Stochod gefallen.
1217. **Sternberg, Robert,** Musk., 2. Komp., * 25. 5. 1894 Hamburg, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy verwundet und später in einem Res.-Laz. gest.
1218. **Stock, Wilhelm,** Ers.-Res., 2. Komp., * 17. 3. 1887 Altona, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
1219. **Stöhr, Wilhelm,** Ers.-Res., 6. Komp., * 24. 8. 1888 Hagen, Isenhagen, † 17. 4. 1918 in Flandern gefallen.
1220. **Stölken, Theodor,** Wehrm., 3. Komp., * 21. 4. 1885 Hamburg, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
1221. **Stölting, Adolf,** Gefr., 4. Komp., * 5. 7. 1881 Bockhorn, Plön, † 10. 8. 1915 bei Wyschiki verwundet und am 12. 8. im Feld-Laz. 2 gestorben.
1222. **Stohpagel,** Wehrm., 11. Komp., † 12. 9. 1914 bei Lyck vermißt.
1223. **Stoll, Hermann,** Gefr., 8. Komp., * 13. 1. 1889 Hugsmeier, Bayern, † 17. 4. 1918 in Flandern gefallen.
1224. **Stolley, H.,** Ldstm., 11. Komp., † 24. 10. 1916 am Stochod gefallen.
1225. **Stolp, Heinrich,** Wehrm., 11. Komp., * 21. 4. 1882 Pinneberg, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
1226. **Stoppelberg, Heinrich,** Gefr., 10. Komp., * 2. 12. 1879 Lehe, † 25. 9. 1915 bei Kuprowitsche gefallen.
1227. **Storm,** Leutn. d. Res., 10. Komp., † 3. 4. 1917 am Stochod gefallen.
1228. **Strahmann, Johann,** Wehrm., 9. Komp., * 27. 6. 1885 Oiste, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
1229. **Streblow, Otto,** Ers.-Res., 11. Komp., * 9. 6. 1882 Trauenhorst, Ückermünde, † 10. 8. 1915 bei Jeziorki gefallen.
1230. **Strich, Ludwig,** Gefr., 3. Komp., * 6. 7. 1881 Wittenborn, Segeberg, † 5. 4. 1915 bei Grabowek gefallen.
1231. **Strube, Willy,** Gefr., 4. Komp., * 17. 2. 1882 Elberfeld, † 3. 5. 1918 in Flandern verwundet und am 12. 5. 1918 im Feldlaz. in de Ruiter gestorben.
1232. **Struve, Hermann,** Wehrm., 12. Komp., * 4. 11. 1876 Overndorf, Steinberg, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
1233. **Struzina, Alfred,** Musk., 6. Komp., * 19. 1. 1893 Breslau, † 20. 8. 1916 am Stochod gefallen.
1234. **Studier, Otto,** Wehrm., 4. Komp., * 11. 2. 1881 Kiel, † 10. 2. 1915 bei Buddern gefallen.
1235. **Stübner, Gustav,** Gefr., 4. Komp., * 20. 9. 1883 Revenow, Kammin, † 15. 7. 1918 in Flandern gefallen.
1236. **Stührwoldt, Hans, Hinrich,** Wehrm., 3. Komp., * 9. 10. 1880 Bockhorn, Segeberg, † 6. 10. 1914 bei Bakalarczewo vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Segeberg F 9/19 für tot erklärt.
1237. **Stümer, Gustav,** Wehrm., 1. Komp., † 17. 3. 1915 im Res.-Laz. in Kolnitz an einer früher erlittenen Verwundung gestorben.

1238. **Stuhr, Albert,** Ers.-Res., 10. Komp., * 22. 5. 1886 Altona, † 15. 8. 1915 bei Krituly verwundet und am 18. 8. 1915 im Feldlaz. I. A.K. gestorben.
1239. **Stute, Theodor,** Musk., 8. Komp., * 11. 11. 1899 Rheydt, † 17. 4. 1918 in Flandern gefallen.
1240. **Sünkenberg, Heinrich,** Wehrm., 7. Komp., * 3. 8. 1876 Bahrenbostel, Uchte, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
1241. **Suhr, Wilhelm,** Ldstm., 12. Komp., * 9. 1. 1885 Bockhorn, Segeberg, 12. 10. 1918 beim Bahnhof Lissey-Ecurey gefallen.
1242. **Suhrberg, Walter,** Leutn. d. L., 6. Komp., * 5. 3. 1878 Hamburg, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
1243. **Szulc, Josephat,** Füs., 4. Komp., * 7. 11. 1893 Storchnest, Posen, † 11. 8. 1915 bei Janczewo gefallen.
1244. **Tamm, Fritz,** Wehrm., 1. Komp., * 13. 12. 1884 Ascheberg, † 6. 10. 1914 bei Bakalarczewo gefallen.
1245. **Teegen, Rudolf,** Gefr., 6. Komp., * 29. 6. 1876 Heiderfeld, 1918 in Flandern gefallen.
1246. **Teigelkötter, Paul,** Ers.-Res., 8. Komp., * 21. 8. 1889 Lünen, Dortmund, † 27. 7. 1916 bei Gorodyschtsche gefallen.
1247. **Terrey, Gustav,** Wehrm., 8. Komp., † 1915 im Res.-Laz. in Bromberg infolge Krankheit gestorben.
1248. **Tesch, Richard,** Gefr., 11. Komp., * 12 10. 1884 —, † 12 9. 1914 bei Neuendorf gefallen.
1249. **Tews, Emil,** Ers.-Res., 10. Komp., * 19. 5. 1882 Fürstenflagge, † 20. 8. 1916 am Stochod verwundet und am 21. 8. 1916 im Feldlaz. in Huta Borowienska gestorben.
1250. **Tews, Paul,** Ldstm., 3. Komp., * 30. 1. 1884 Blankenfelde b. Berlin, † 24. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
1251. **Thaer, Friedrich,** Gefr., 10. Komp., * 5. 11. 1887 Berlin, † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
1152. **Thiede, Hermann,** Ers.-Res., 8. Komp., * 22. 3. 1882 Dahlenberg, Bleckede, 27. 7. 1916 bei Gorodyschtsche gefallen.
1253. **Thauer, B.,** Musk., 11. Komp., † 15. 8. 1915 bei Krituly verwundet und am 18. 8. 1915 im Feldlaz. I. A.K. gestorben.
1254. **Thiele, Hans,** Wehrm., 6. Komp., * 13. 11. 1880 Mittweida i. Sa., † 10. 5. 1916 bei Jacobstadt gefallen.
1255. **Thieme, Johannes,** Leutn. d. Res., 9. Komp., * 11. 6. 1895 Catharinenherd, Eiderstedt, † 15. 8. 1915 bei Krituly verwundet und am 17. 8. 1915 im Res.-Laz. in Altona gestorben.
1256. **Thies, Diedrich,** Wehrm., 2. Komp., * 27. 11. 1879 Leutförden, Segeberg, † 6. 10. 1914 bei Kamionka gefallen.
1257. **Thies, Wilhelm,** Wehrm., 7. Komp., * 4. 7. 1880 Elmshorn, † 17. 10. 1914 bei Kamionka vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Elmshorn v. 28. 11. 22 für tot erklärt.
1258. **Thomsen, Heinrich,** Ldstm., 10. Komp., * 11. 8. 1890 Drellsdorf, Husum, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
1259. **Thron, H.,** Wehrm., 12. Komp., * 30. 12. 1885 Altona, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
1260. **Thürmer, Oswald,** Musk., 7. Komp., * 6. 11. 1892 Neurode i. Schl., † 21. 8. 1915 bei Njetzjetzy verwundet und am 23. 8. 1915 im Feldlaz. 1 XX. A.K. in Rutki gestorben.
1261. **Thys, Bendix,** Offz.-Stellv., 6. Komp., * 29. 8. 1880 Hüpstedt, Borbis, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.

1262. **Tiedemann, Klaus,** Wehrm., 5. Komp., * 28. 8. 1877 Schwinge, Stade, † 19. 2. 1915 bei Grabowek vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Stade F 12/18 für tot erklärt.

1263. **Tietgen, Heinrich,** Gefr., 7. Komp., * 12. 6. 1879 Osdorf, Pinneberg, † 21. 8. 1915 bei Njetzjetzy verwundet und später im Res.-Laz. in Bremen gestorben.

1264. **Tietgen, Wilhelm,** Wehrm., 7. Komp., * 19. 9. 1880 Osdorf, Pinneberg, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.

1265. **Tietjen, Georg,** Ldstm., 9. Komp., * 19. 8. 1893 Schormbachstotel, Osterholz, † 18. 10. 1917 im Res.-Laz. in Berlin infolge Krankheit gestorben.

1266. **Timm, Eduard,** Wehrm., 11. Komp., * 18. 3. 1881 Gröhnwohld, Stormarn, † 6. 10. 1914 bei Kamionka gefallen.

1267. **Timm, Georg,** Wehrm., 8. Komp., * 27. 2. 1878 Quickborn i. H., † 27. 7. 1916 bei Gorodyschtsche gefallen.

1268. **Tipke, Lütje,** Ldstm., 4. Komp., * 23. 4. 1885 Oersdorf, Stade, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.

1269. **Tomhave, Klaus,** Schütze, M.G.K., * 30. 8. 1876 Otterndorf, Stade, † 20. 2. 1915 bei Karwowo gefallen.

1270. **Topp, Wilhelm,** Leutn. d. L. u. Komp.-F., 8. Komp., * 7. 3. 1878 Westerberg, Alfeld, † 8. 9. 1919 in Barenstorf an einer im Felde sich zugezogenen Krankheit gestorben.

1271. **Trabolt, Franz,** Wehrm., 7. Komp., * 31. 7. 1878 Uetersen, Pinneberg, † 13. 9. 1914 bei Sybba gefallen.

1272. **Tramm,** Wehrm., 5. Komp., * 22. 3. 1879 Gr.-Niendorf, Segeberg, † 3. 11. 1914 bei Staatshausen verwundet und am 8. 12. 1914 im Festungslaz. in Danzig gestorben.

1273. **Trampe, Georg,** Wehrm., 7. Komp., * 30. 7. 1881 Hamburg, † 6. 10. 1914 bei Kamionka gefallen.

1274. **Trappe, Willi,** Ers.-Res., 4. Komp., * 28. 1. 1888 Brandenburg, † 19. 8. 1916 bei Toboly verwundet und am 20. 8. 1916 im Feldlaz. in Huta-Borowienska gestorben.

1275. **Trettau, Martin,** Wehrm., 7. Komp., * 15. 2. 1880 Pinneberg, † 20. 2. 1915 bei Karwowo verwundet und am 21. 2. 1915 im Feldlaz. in Stawiski gestorben.

1276. **Trobitzsch, Heinrich,** Gefr., 4. Komp., * 26. 3. 1877 Altona, † 16. 10. 1918 vor Verdun gefallen.

1277. **Trojanowski, Stanislaus,** Gefr., 12. Komp., † 1. 1. 1915 im Res.-Laz. in Bartenstein infolge Krankheit gestorben.

1278. **Trumpf, D.,** Ldstm., 12. Komp., † 2. 9. 1915 in Grodno gefallen.

1279. **Tschierske, Friedrich,** Wehrm., 11. Komp., * 1. 6. 1882 Saarlouis, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.

1280. **Tuchler, Max,** Ers.-Res., 12. Komp., * 23. 2. 1890 Lissewo, Kulm, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.

1281. **Tümptner, Georg,** Ers.-Res., 12. Komp., * 30. 4. 1884 Münchberg, † 12. 10. 1918 beim Bahnhof Lissey-Ecurey verwundet und am 14. 10. 1918 im Feldlaz. 101 gestorben.

1282. **Twiefel, Friedrich,** Wehrm., 6. Komp., * 5. 8. 1878 Jeddingen, Rotenburg, † 27. 8. 1916 am Stochod verwundet und am 30. 8. 1916 bei der San.-Komp. 10 gestorben.

1283. **Ueber, Georg,** Wehrm., Ers.-Batl., * 24. 2. 1872 Maubach, Rostfeld, † 2. 12. 1916 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit gestorben.

1284. **Uecker, Detlef,** Uffz., 7. Komp., * 9. 8. 1878 Gottorf, † 4. 10. 1917 am Stochod gefallen.
1285. **Ulbrich, Friedrich,** Ldstm., 6. Komp., * 31. 10. 1892 Magdeburg, † 26. 8. 1916 am Stochod verwundet und am 28. 8. 1916 bei der San.-Komp. 10 gestorben.
1286. **Unger, Bruno,** Leutn., d. L., 10. Komp., * 6. 1. 1880 Ludwigslust, † 25. 9. 1915 bei Kuprowitsche gefallen.
1287. **Vandrè, Karl,** Wehrm., 7. Komp., * 4. 11. 1877 Stettin, † 4. 3. 1915 bei Karwowo gefallen.
1288. **Varenkamp, Wilhelm,** Hauptm. d. L., 12. Komp., * 1. 6. 1869 Orsoy, Düsseldorf, 29. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
1289. **Vaßholz, Theodor,** Gefr., 8. Komp., * 7. 3. 1880 Wobrow, Kolberg, † 20. 6. 1918 in Flandern vermißt.
1290. **Vick, Friedrich,** Schütze, 3. M.G.K., * 9. 3. 1888 Itzehoe, † 8. 7. 1918 bei Ypern gefallen.
1291. **Vietensee, Wilhelm,** Wehrm., 6. Komp., * 13. 11. 1895 Neu Dargum i. M., † 18. 1. 1916 in russischer Gefangenschaft gestorben.
1292. **Völkel, Hermann,** Musk., 9. Komp., * 24. 6. 1893 Breslau, † 19. 2. 1915 bei Karwowo verwundet und an demselben Tage im Feldlaz. in Stawiski gestorben.
1293. **Vogel, Karl,** Wehrm., 5. Komp., * 15. 2. 1880 Sieben, Pr.-Eylau, † 19. 2. 1915 bei Karwowo gefallen.
1294. **Vogt, E.,** Ldstm., 12. Komp., † 3. 4. 1917 am Stochod gefallen.
1295. **Vogt, Heinrich,** Musk., 11. Komp., * 4. 11. 1893 Breslau, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
1296. **Vogt, Karl,** Musk., 2. Komp., * 6. 5. 1894 Turkshof, Templin, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
1297. **Voigtländer, Helmuth,** Gefr., 4. Komp., 23. 11. 1887 Bölken, Güstrow, † 19. 8. 1916 bei Toboly vermißt, später am 14. 5. 1917 vor einer wiedergewonnenen russischen Stellung als Leiche aufgefunden.
1298. **Voit, Franz,** Schütze, 3. M.G.K., * 25. 3. 1899 Fulda, † 29. 5. 1918 bei Ypern gefallen.
1299. **Volckmar, Kurt,** Leutn. u. Adj., II. Stab, * 24. 5. 1892 Hamburg, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
1300. **Volkmann, G.,** Wehrm., 11. Komp., † 3. 4. 1917 am Stochod gefallen.
1301. **Vollstedt, Johannes,** Wehrm., 5. Komp., † 8. 10. 1914 im Festungslaz. in Thorn an seiner früher erlittenen Verwundung gestorben.
1302. **Voß, Christian,** Ers.-Res., 3. Komp., * 23. 1. 1887 Bergstedt, Rendsburg, † 26. 4. 1918 in Flandern gefallen.
1303. **Voß, Christian,** Wehrm., 10. Komp., * 21. 1. 1886 Altona, † 14. 4. 1915 in russischer Gefangenschaft gestorben.
1304. **Voß, Josef,** Sergt., 11. Komp., * 9. 8. 1889 Mettingen, † 8. 7. 1918 bei Ypern gefallen.
1305. **Voß, Otto,** Ers.-Res., 2. Komp., * 25. 6. 1888 Hamburg, † 4. 3. 1915 bei Grabowek vermißt.
1306. **Wabnik, Wilhelm,** Ers.-Res., 7. Komp., * 20. 4. 1889 Berlinchen, Königsberg i. Nm., † 29. 8. 1915 bei Szolemjanka gefallen.
1307. **Wächtler, P.,** Wehrm., 11. Komp., † 12. 9. 1914 bei Neuendorf gefallen.
1308. **Waedow, Wichard,** Ers.-Res., 6. Komp., * 7. 7. 1888 Quitzow i. M., † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
1309. **Wagner, Alfons,** Ers.-Res., 10. Komp., † 10. 9. 1915 bei Pamicki verwundet und am 14. 9. 1915 im Feldlaz. 1 XX. A.K. gestorben.

1310. **Wagner, Ernst,** Ldstm., 5. Komp., * 28. 1. 1882 Altenburg, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
1311. **Wagner, Otto,** Ldstm., 2. Komp., * 22. 4. Berlin, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
1312. **Wagner, Wilhelm,** Gefr., 11. Komp., * 30. 3. 1897 Langenselbold, Hanau, † 12. 10. 1918 beim Bahnhof Lissey-Ecurey verwundet und am gleichen Tage im Feldlaz. 101 gestorben.
1313. **Wahn, Karl,** Wehrm., 8. Komp., * 17. 6. 1877 Langenfelde, Pinneberg, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein verwundet und am 5. 9. 1914 im Res.-Laz. in Stettin gestorben.
1314. **Wald, Friedrich,** Ers.-Rekr., 9. Komp., * 9. 12. 1889 Kieholm, Flensburg, † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
1315. **Waldmann, Wilhelm,** Ldstm., 7. Komp., * 9. 6. 1888 Hamburg, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
1316. **Walendy, Adam,** Wehrm., 1. Komp., * 22. 2. 1879 Soesken, Oletzko, † 19. 10. 1919 in russischer Gefangenschaft gestorben.
1317. **Wanscher,** 7. Komp., † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
1318. **Warlich, Richard,** Wehrm., 12. Komp., † 1915 im Res.-Laz. in Stade infolge Krankheit gestorben.
1319. **Warnecke, Otto,** Ldstm., Ers.-Batl., * 7. 4. 1870 Braunschweig, † 4. 10. 1916 im Res.-Laz. in Hamburg infolge Krankheit gestorben.
1320. **Wasner, Albert,** Wehrm., 8. Komp., * 28. 12. 1882 Schillgallen, Heydekrug, † 19. 12. 1914 bei Kl. Sunkeln gefallen.
1321. **Waßmann, Otto,** Schütze, 2. M.G.K., * 26. 6. 1879 Parchim i. M., † 20. 8. 1916 am Stochod gefallen.
1322. **Wawrzyniak, Michael,** Ldstm., 1. Komp., * 18. 8. 1892 Hamburg, 29. 4. 1918 in Flandern vermißt.
1323. **Weber, Hermann,** Ers.-Res., 11. Komp., * 11. 3. 1883 Flieden, Fulda, 1. 11. 1918 im Morimontlager gefallen.
1324. **Weber, Paul,** Schütze, 3. M.G.K., 26. 10. 1898 Altona, † 29. 5. 1918 bei Ypern gefallen.
1325. **Wegner, H.,** Ers.-Res., 11. Komp., † 1. 11. 1918 im Morimontlager gefallen.
1326. **Wehde, J.,** Wehrm., 10. Komp., † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
1327. **Weigel, Franz,** Musk., 9. Komp., * 7. 10. 1894 Cöln, † 7. 11. 1918 bei Flabas vermißt.
1328. **Weichert, Walter,** Musk., 11. Komp., * 8. 12. 1892 Breslau, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
1329. **Weigand, Johann,** Ers.-Res., 10. Komp., * 9. 1. 1883 Fröhstockheim, Bayern, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
1330. **Weiß, Albin,** Wehrm., 8. Komp., * 8. 12. 1876 Eisenstein, Oesterreich, † 20. 10. 1914 bei Kamionka gefallen.
1331. **Welzin, Adolf,** Wehrm., 7. Komp., * 19. 11. 1878 Ludwigslust, † 4. 3. 1915 bei Karwowo gefallen.
1332. **Wendelborn, Karl,** Wehrm., 2. Komp., * 1. 1. 1882 Segeberg, † 6. 10. 1914 bei Kamionka vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Segeberg v. 25. 10. 16 für tot erklärt.
1333. **Wendling, Michael,** Musk., 7. Komp., * 23. 3. 1894 Niedermodern, Zabern, † 3. 9. 1915 in Grodno vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Zabern v. 16. 9. 22 für tot erklärt.
1334. **Werber, A.,** Wehrm., 10. Komp., † 13. 9. 1914 bei Sybba gefallen.

1335. **Werda, Joseph,** Wehrm., 6. Komp., * 12. 4. 1878 Gut Jerzewo, Marienwerder, † 20. 10. 1914 bei Kamionka verwundet und später im Feldlaz. 5 I. A.K. gestorben.
1336. **Werkmeister, Georg,** Wehrm., 11. Komp., † 12. 9. 1914 bei Neuendorf gefallen.
1337. **Werner, Georg,** Musk., 12. Komp., * 17. 11. 1892 Breslau, † 24. 9. 1915 bei Kuprowitsche gefallen.
1338. **Wernicke, Erich,** Uffz., 4. Komp., 10. 5. 1891 Bollersleben, Apenrade, † 28. 4. 1918 in Flandern vermißt.
1339. **Westphal, W.,** Wehrm., 10. Komp., † 1. 9. 1915 vor Grodno verwundet und am 3. 9. 1915 im Feldlaz. in Nowy Dwor gestorben.
1340. **Westphal, Wilhelm,** Wehrm., 4. Komp., * 15. 8. 1879 Wiemerskamp, Stormarn, † 10. 2. 1915 bei Buddern gefallen.
1341. **Westphal, Wilhelm,** Füs., 6. Komp., * 4. 12. 1887 Marlow, Ribnitz, † 10. 5. 1916 bei Jacobstadt verwundet und am 12. 5. 1916 im Kriegslaz. in Mitau gestorben.
1342. **Wetjen, Adolf,** Ldstm., 4. Komp., * 8. 11. 1880 Altona, † 28. 4. 1918 in Flandern gefallen.
1343. **Wetzig, Franz,** Musk., 6. Komp., * 3. 10. 1896 Spandau, † 13. 5. 1918 in Flandern gefallen.
1344. **Wichmann, Robert,** Schütze, M.G.K., * 3. 11. 1880 Oldenburg, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
1345. **Wichura, Albert,** Uffz., 11. Komp., * 7. 4. 1883 Suschenkammer, Gr.-Wartenberg, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
1346. **Wieckhorst, Karl,** Uffz., 2. Komp., 7. 9. 1879 Westerhorn, Pinneberg, † 5. 3. 1915 bei Grabowek vermißt.
1347. **Wieczorek, Paul,** Wehrm., 3. Komp., * 29. 4. 1883 Szelejewo, Znin, † 10. 11. 1918 vor Verdun vermißt.
1348. **Wiedow, Arnold,** Uffz., 12. Komp., * 7. 9. 1883 Friedrichsruhe, Schwerin, † 25. 9. 1915 bei Sykowitsche gefallen.
1349. **Wiegert, Karl,** Wehrm., 5. Komp., * 14. 8. 1878 Kämmerich, Malchin, † 6. 10. 1914 bei Kamionka verwundet und vermißt, am 24. 10. 1914 in russischer Gefangenschaft gestorben.
1350. **Wiegratz, Heinrich,** Wehrm., 5. Komp., * 13. 12. 1884 Mattuben, Tilsit, † 19. 2. 1915 bei Karwowo vermißt.
1351. **Wieland, Arthur,** Wehrm., 6. Komp., * 14. 9. 1877 Rathenow, Westhavelland, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
1352. **Wielert, Jakob,** Wehrm., 7. Komp., * 23. 9. 1879 Bremervörde, † 4. 3. 1915 bei Karwowo gefallen.
1353. **Wienandt, Willi,** Wehrm., 11. Komp., * 17. 7. 1878 Berlin, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
1354. **Wiering, Paul,** Leutn. d. L., Regts.-Stab, * 12. 11. 1883 Schwerin, † 26. 4. 1918 bei Paschendale gefallen.
1355. **Wiese, Fritz,** Gefr., 1. Komp., * 10. 12. 1879 Loitz, Stargard, † 4. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
1356. **Wiese, Heinrich,** Wehrm., 2. Komp., * 20. 10. 1878 Wisch, Plön, † 5. 3. 1915 bei Grabowek gefallen.
1357. **Wiese, Johannes,** Wehrm., 10. Komp., * 10. 8. 1878 Rendsburg, † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
1358. **Wilhelmi, Friedrich,** Leutn. d. Res. u. Adj. b. III. Stab, * 3. 9. 1889 Güstrow i. M., † 20. 2. 1915 bei Karwowo gefallen.
1359. **Wilhelmsen,** Wehrm., 11. Komp., † 12. 9. 1914 bei Lyck vermißt.
1360. **Wilke, B.,** Wehrm., 11. Komp., † 12. 9. 1914 bei Neuendorf gefallen.

1361. **Wilke, Hermann,** Ldstm., 11. Komp., * 6. 9. 1884 Alt Jamel, Schwerin, † 25. 9. 1915 bei Kuprowitsche gefallen.
1362. **Willerding, Hermann,** Ldstm., Ers.-Batl., * 5. 9. 1871 Renslage, Bersenbrück, † 26. 3. 1917 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit gest.
1363. **Willert, Georg,** 6. Komp., † 3. 9. 1915 in Grodno vermißt.
1364. **Willesen, Peter,** Wehrm., 3. Komp., * 25. 12. 1877 Holm, Sonderburg, † 13. 10. 1918 vor Verdun gefallen.
1365. **Willner, Fritz,** Wehrm., 1. Komp., * 10. 5. 1879 Geppersdorf, Strehlen, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
1366. **Windhorn, Heinrich,** Wehrm., 3. Komp., * 14. 5. 1880 Wietzen, Nienburg, † 13. 9. 1916 am Stochod gefallen.
1367. **Winterboer,** Wehrm., 5. Komp., * 2. 1. 1877 Elmshorn, Pinneberg, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
1368. **Witt,** Gefr., 7. Komp., † 12. 9. 1914 bei Lyck gefallen.
1369. **Witt, August,** Gefr., 11. Komp., * 16. 10. 1878 Allermöhe, Hamburg, † 3. 5. 1918 bei Paschendale gefallen.
1370. **Witt, Christian,** Sergt., 1. Komp., * 30. 11. 1884 Thürk, Fstt. Lübeck, † 31. 5. 1918 in Flandern gefallen.
1371. **Witt, Heinrich,** Wehrm., 5. Komp., * 9. 12. 1878 Harksheide, Stormarn, † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
1372. **Witt, Heinrich,** Wehrm., 10. Komp., * 29. 6. 1876 Negenkarie, Kiel, † 7. 9. 1915 bei Koniewicze gefallen.
1373. **Witt, Jürgen,** Wehrm., 12. Komp., * 24. 12. 1879 Ritscher Moor, Kehdingen, † 28. 10. 1914 bei Stare Bolesti gefallen.
1374. **Wittern, Wilhelm,** Musk., 7. Komp., * 22. 1. 1888 Lang-Niendorf, Stormarn, † 11. 9. 1915 bei Njekrasze gefallen.
1375. **Wittgräfe, Heinrich,** Wehrm., 8. Komp., * 25. 9. 1878 Heiden, Amt Lage, † 3. 9. 1915 in Grodno verwundet und am 6. 9. im Feldlaz. 5 I. A.K. gestorben.
1376. **Wittmaack, Hans,** Ldstm., 11. Komp., * 7. 3. 1884 Hamburg, † 19. 2. 1918 im Res.-Laz. in Chelm infolge Krankheit gestorben.
1377. **Wittorf, Hermann,** Wehrm., 5. Komp., † 28. 8. 1914 bei Hohenstein gefallen.
1378. **Wobbe, Hermann,** Ldstm., 7. Komp., * 17. 9. 1888 Kirchwärder, Hamburg, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
1379. **Wohlers, Karl,** Musk., 7. Komp., * 4. 7. 1892 Eidelstedt, Pinneberg, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
1380. **Wohlert, Friedrich,** Wehrm., 4. Komp., * 5. 9. 1882 Höpsdorf, Plön, † 10. 2. 1915 bei Buddern verwundet und am 12. 2. 1915 im Feldlaz. 5 in Angerburg gestorben.
1381. **Wolf, Gustav,** Musk., 5. Komp., * 9. 8. 1889 Frommersbach, Gummersbach, † 9. 11. 1918 bei den Abwehrkämpfen an der Maas gefallen.
1382. **Wolff, Berthold,** Kriegsfr., 1. Komp., * 11. 2. 1879 Altona, † 1. 6. 1916 im Feldlaz. 2 XX. A.K. infolge Krankheit gestorben.
1383. **Woischke, Alfred,** Kriegsfr., 1. Komp., * 19. 11. 1892 Bunzlau, Liegnitz, † 20. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
1384. **Wolgast, Johann,** Gefr., 11. Komp., * 12. 9. 1914 bei Neuendorf gef.
1385. **Wollschläger, Bernhard,** Ldstm., 11. Komp., * 7. 9. 1887 Eickvier, Schlochau, 10. 9. 1915 bei Kaszubinze verwundet und am gleichen Tage im Feldlaz. in Schidomlja gestorben.
1386. **Wrage, Karl,** Wehrm., 12. Komp., * 10. 11. 1876 Ahrensburg, † 1. 9. 1915 vor Grodno verwundet und am 2. 9. 1915 auf dem Hauptverb.-Platz gestorben.

1387. **Wriedt, Karl,** Ers.-Res., 3. Komp., * 20. 4. 1888 Wandsbek, † 22. 8. 1915 bei Tykotzin gefallen.
1388. **Wulf, Hermann,** Wehrm., 12. Komp., * 22. 10. 1882 Kowall, Grimmen, † 6. 11. 1914 in der Romintener Heide gefallen.
1389. **Wulff, Friedrich,** Gefr., 7. Komp., * 13. 10. 1878 Kl. Offenseth, Pinneberg, † 4. 3. 1915 bei Karwowo gefallen.
1390. **Wulff, Friedrich,** Gefr., 10. Komp., * 2. 1. 1877 Hohenfelde, † 17. 2. 1915 bei Koziki gefallen.
1391. **Wulff, Heinrich,** Ers.-Res., 2. Komp., * 18. 4. 1888 Appen, Pinneberg, † 20. 2. 1915 bei Grabowek gefallen.
1392. **Wulff, Heinrich,** Musk., 6. Komp., * 24. 1. 1895 Sternruh, Britzenburg, † 30. 7. 1915 bei Male Cwaline Msciwuje gefallen.
1393. **Wulff, Johannes,** Wehrm., 6. Komp., * 15. 12. 1882 Kl. Offenseth, Pinneberg, † 6. 10. 1914 bei Kamionka gefallen.
1394. **Zacharias, Hans,** Ers.-Rekr., 12. Komp., * 5. 5. 1892 Königsberg, † 19. 2. 1915 bei Karwowo gefallen.
1395. **Zakrzezewski, Johann,** Wehrm., 3. Komp., * 9. 10. 1879 Gollub, Briesen, † 13. 10. 1918 im Res.-Laz. in Essen infolge Krankheit gestorben.
1396. **Zallys, Willy,** Ers.-Res., 10. Komp., * 24. 3. 1884 Hamburg, † 15. 8. 1915 bei Krituly gefallen.
1397. **Zander, Wilhelm,** Gefr., 8. Komp., * 17. 4. 1878 Neukluß, Hagenow, † 31. 8. 1915 vor Grodno verwundet und am 5. 10. 1915 im Res.-Laz. in Cassel gestorben.
1398. **Zblewski,** Wehrm., 5. Komp., * 9. 7. 1884 Berlin,, † 3. 9. 1915 in Grodno gefallen.
1399. **Zeller, Max,** Wehrm., 7. Komp., * 25. 11. 1881 Dresden, † 20. 10. 1914 bei Kamionka gefallen.
1400. **Zengerle, Emil,** Gefr., 8. Komp., * 31. 3. 1884 Dippertz, Fulda, † 18. 6. 1918 in Flandern verwundet und am 20. 6. 1918 in einem Feldlaz. gestorben.
1401. **Zicke, Heinrich,** Ldstm., Ers.-Batl., * 3. 11. 1886 Altona, † 22. 12. 1918 im Res.-Laz. in Altona infolge Krankheit gestorben.
1402. **Ziemann, Gustav,** Wehrm., 4. Komp., * 26. 10. 1880 Straduhn, Zarnikau, † 6. 10. 1914 bei Bakalarczewo vermißt. Durch Ausschlußurteil des Amtsgerichts Schönlanke v. 10. 7. 16 für tot erklärt.
1403. **Zierholz, Erich,** Gefr., 4. Komp., * 9. 10. 1887 Berlin, † 1. 9. 1915 vor Grodno gefallen.
1404. **Zimmer, Erich,** Gefr., 4. Komp., * 13. 9. 1896 Trebnitz, † 24. 9. 1915 bei Sabielawcy gefallen.
1405. **Zimmer, Karl,** Uffz., 2. Komp., * 9. 7. 1881 Hamburg, † 25. 9. 1915 bei Sabielawcy verwundet und am 27. 9. 1915 im Feldlaz. 6 XX. A.K. in Juraschiski gestorben.
1406. **Zlomke, Wilhelm,** Wehrm., 11. Komp., † 12. 9. 1914 bei Lyck vermißt.

Zahlenmäßige Übersicht der Gesamtverluste des Landw. Inf. Regt. Nr. 31

	1914		1915		1916		1917		1918		Summe	
	Offz.	Uffz. u. Mannschaft	Offz.	Uffz. u. Mannschaft	Offz.	Uffz. u. Mannschaft	Offz.	Uffz. u. Mannschaft	Offz.	Uffz. u. Mannschaft	Offz.	Uffz. u. Mannschaft
Regimentsstab												
	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	—
I. Bataillon												
Stab	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1.	—	13	2	72	—	4	—	2	1	11	3	102
2.	1	19	—	62	—	4	—	1	—	15	1	101
3.	1	10	—	36	—	9	—	1	—	12	1	68
4.	—	10	2	68	—	15	—	—	—	20	2	113
II. Bataillon												
Stab	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	3	—
5.	—	15	2	66	—	13	—	2	—	11	2	107
6.	1	11	1	56	—	16	—	—	—	25	2	108
7.	—	13	1	72	—	24	—	2	1	5	2	116
8.	—	12	—	49	1	15	—	—	1	19	2	95
III. Bataillon												
Stab	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	3	—
9.	—	14	3	52	—	11	—	7	2	11	5	95
10.	—	25	1	51	—	14	1	9	1	7	3	106
11.	—	35	1	60	—	9	—	6	—	15	1	125
12.	1	24	—	59	—	8	—	6	—	30	1	127
Maschinengewehr-Kompagnien												
	—	—	—	18	—	8	—	—	—	26	—	52
Nachrichtentrupp												
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Ersatz-Bataillon, soweit die Gestorbenen vorher einer mob. Formation angehörten												
	—	—	—	9	1	16	—	18	—	9	1	52